FRANCISCI TURRETTINI

V. D. M. & S. Theologiæ Professoris

DE

SATISFACTIONE CHRISTI

DISPUTATIONES.

Cum INDICIBUS necessariis.

Adjectæ sunt ejusdem duæ

DISPUTATIONES;

I. *De* Circulo Pontificio. II. *De Concordia* Jacobi & Pauli *in articulo* Justificationis.

LUGD. BATAVOR.

Apud { FREDERICUM HARING.
TRAJECTI ad RHENUM,
ERNESTUM VOSKUYL. 1696.

Cum Privilegio.

LECTORI S.

SI quas hîc vides *Diſputationes*, LECTOR Amice, eo conſilio primùm conſcriptæ fuiſſent, ut in volumen aliquod collectæ publici juris fierent, & juſti tractatus loco eſſe poſſent, major forte in eis *ἀκρίβεια*, majus certè ac diligentius paulo adhibitum fuiſſet ſtudium, ut opus accuratius, excultiuſque prodiret. Sed cùm nihil minus in animo haberem quum ab initio de illis parandis cogitavi; Et id tantùm apud me ſtatuerem, ut ſtudioſæ Juventuti Nobis commiſſæ informandæ, & exercendæ pro more in Academiis vulgo recepto inſervirent; Mirum tibi haudquaquam videri debet, ſi non pauca in iis jure deſideres; Plura forte & ipſe requiro, quæ niſi vis major obſtitiſſet ab omni editione procuranda deterrere me debuerant: Et ſanè cùm in immenſa illa qua ferme obruitur Orbis literatus hodie Scriptorum copia, tam rari occurrant Libri qui uſquequaque Lectoribus placeant, tot contra reperiantur qui triſtia experiuntur fata, ſive quòd novitatis lenocinio quo plerique allici ſolent deſtituantur, ſive quòd per ſummum

quod ubique ferme obtinet ſcribendi cacoëthes cruda & indigeſta à variis in publicum propellantur ſtudia, & ea promantur quæ vel penitus premenda fuerant, vel nonum certe aut decimum in annum condenda; Quis tenuitatis ſuæ ſibi conſcius ſatius non judicet latêre, & ſeriò expendere quid valeant humeri, quid ferre recuſent, quàm in medium temere prodire, & Lectori negotium faceſſere? Ego certè hac potiſſimum ratione ab iſta ſcriptione, ut ab omni alia alienum me hactenus fuiſſe libens profiteor, quod non ignorant qui me norunt. Accedebat & altera, quòd cùm perſpectum eſſet, quamplures Viros Celeberrimos & Veteranos Theologos hoc argumentum ita ſolidè pertractaſſe, ut poſt eorum meſſem vix ulli ſpicilegio locus eſſe poſſit; Non ita mihi ſuffenus eſſe potui, ut arbitrarer ex Opere hoc tumultuario, & Velitationibus iſtis Academicis, quæ nec excultæ ingenio, nec elaboratæ ſunt induſtria, multùm utilitatis & fructus ad Eccleſiam redire poſſe; Verùm cùm a variis non planè improbatos fuiſſe hoſce noſtros conatus intelligerem; Nec amplius mei juris eſſent quæ jam in publicum emiſſa erant; effecerunt amicorum & eorum qui apud me plurimum poſſunt hortationes & deſideria, ut primum hunc ingenii fœtum, & hoc quicquid eſt operis petenti Typographo quamvis ægrè permitterem.

Non eſt porro quod quæras cur hoc argumentum potius

potius quàm quodlibet aliud selectum fuerit; Præterquam quod enim non sponte à me susceptum, sed à piis studiosis ad συζήτησιν propositum; si rem ipsam expendis, facilè mecum fateberis nullum aliud in tota Theologia nostra momentosius esse, & cujus cognitio fidelibus magis sit necessaria; Nullum sanè quod majori impetu Satan hostis ille ἄσπονδος salutis nostræ evertere semper sit conatus: novissimisque imprimis hisce temporibus per pestilentissimos hæreticos, qui ut Religionem Christianam pessundarent, duo primaria ejus fundamenta *Divinitatem* Domini nostri Jesu Christi, & ejus *Satisfactionem* convellere omni ope sategerunt. Optandum equidem fuerat, ut hujusmodi monstra ab ipso ortu necarentur, nec tam infausti fœtus nanciscerentur qui obstetrices manus illis porrigerent; Sed cùm nimis latè venenum hoc serpere jam satis constet, & exitialia hæc scripta plurium manibus hodie terantur; Æquum etiam fuit alexipharmaca subinde parari, quibus Juniores adversus luem istam pestiferam præmunirentur, & animi piorum in veritate magis magísque confirmarentur. Hoc consilio Viri Doctissimi, quos Deus subinde excitavit ut Orthodoxæ Veritatis in Ecclesia essent πρόμαχοι fortissimi, in eo hactenus operam suam utilissimè collocarunt; Horum & nos prementes vestigia licet non passibus æquis, haud abs re nos facturos sumus

mus arbitrati, si in propugnanda ista Veritate adversus ignita Satanæ tela nostram qualemcunque explicaremus industriam.

Cùm autem Tria vulgo de SATISFACTIONE CHRISTI quæri possint. I. An *Necessaria* fuerit II. An *Vera* III. An *Perfecta*. De tribus istis Quæstionibus distinctè agendum Nobis esse duximus; In duabus Prioribus cum Socinianis; In Postrema cum Pontificiis manus conserendæ fuerunt. Sed ita tamen in iis sumus versati, ut primam & tertiam de *Necessitate* & *Perfectione* breviùs absolverimus; Secundam verò de *Veritate* quæ ampliorem explanationem requirere videbatur, quámque majori molimine impetunt Adversarii fusius paulò simus persecuti, & nihil quantum quidem à nobis fieri potuit ex iis omiserimus quæ tum ad Veritatis confirmationem, tum ad Erroris confutationem facere poterant, non modò objectiones contrarias solvendo; sed & argumenta orthodoxa à strophis & cavillis τῶν ἐξ ἐναντίας vindicando, additis etiam variis currente prælo quæ ad argumenti illustrationem pertinere videbantur. Si quid porro à Nobis hîc sit præstitum, Tuum erit, Candide Lector, Judicium; Nobis sat fuerit, nostrum hac in parte tibi in asserendo gravissimo hoc Religionis nostræ mysterio probasse studium. Hoc ergo æqui bonique consule, & conatibus nostris in posterum fave. *Vale*.

INDEX

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ,

quæ hîc vel explicantur vel vindicantur.

II. PA-

32

Index Locorum S. Scrpturæ.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

Juris

Tra-

INDEX DISPUTATIONUM, CUM RESPONDENTIUM Nominibus.

Dispu-

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA PRIMA *DE* SATISFACTIONIS CHRISTI NECESSITATE.

Reſpondente *Gabriele* DEMONTHOUZ, *Genevenſi.*

THESIS PRIMA.

UM ſuaviſſima de Satisfactione Chriſti Doctrina, præcipuum ſit ſalutis noſtræ Caput, Fidei anchora, Spei azylum, Charitatis norma, ut ſanctè monet *Athanaſius*; atque adeo vera Chriſtianiſmi baſis, pretioſiſſimumque Chriſtianorum κειμήλιον; quâ ſalvâ & illius ſtructura conſtat, & iſtorum conſolatio, & quâ rurſus vel everſâ vel corruptâ totius Religionis compagem luxatam & diſſipatam ruere neceſſe eſt: Nihil antiquius divinæ Veritatis Cultoribus eſſe debet, quàm ut accurato penſitetur examine, & in aperta luce collocata, ab omnibus agnoſci, firmaque ex Verbo Dei fiducia conſtanter retineri poſſit.

II. Atque eo diligentiùs hoc expendendum eſt argumentum, quod nullum ſit ferme Religionis Chriſtianæ myſterium, quod Diabolus & Mundus capitales ſalutis noſtræ hoſtes graviori odio & contumelia, vel aperto marte, vel occulta arte perpetuò impetiverint, nullum quod tot erroribus ad Eccleſiæ perniciem turbare ac ſubvertere etiamnum hodie moliantur.

III. Nam ut de *Phariſæis* & *Pſeudoapoſtolis* qui Chriſti & Apoſtolorum tempore vixerunt nihil nunc dicamus, quorum illi directè ſaluberrimum hoc dogma impugnabant, propriam juſtitiam ſtabilire conantes Rom. x. 3. iſti verò indirectè & per cuniculos aggrediebantur, Moſem cum Chriſto, Opera cum Fide,

Justitiam hominum cum Justitia Dei exitiali mixtura conjungentes, quos propterea Paulus Gal. v. 4. dicit καταργεῖσθαι ἀπὸ τῦ Χριςῦ, id est ita evanescere & rescindi à Christo ut Christus ipsis planè inutilis reddatur: Ut etiam *Valentinianos* & *Gnosticos*, *Arianos* & *Photinianos* aliosque istius furfuris homines jampridem à veteribus Conciliis & Patribus damnatos, & infami hæreseos stigmate notatos omittamus, quos & Χριςομάχυς, & Servatoris merito & satisfactioni iniquiores fuisse notius est quàm ut probatione indigeat; Quis nescit *Pelagium* ipsum inter varios ac multiplices quos fovit errores, hoc etiam implicitum fuisse quod Gratiam medicinalem Christi in sola doctrina ipsius & exemplo sitam esse putaret? Christum enim ideo venisse arbitrabatur, non ut genus humanum ab ulla captivitate vel ab ullo carcere liberaret, sed tantùm ut demonstraret viam salutis, & vitæ æternæ traderet documenta, ut præberet salutaris vitæ exempla, se ipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, prout ex variis Augustini locis comprobari facile potest; Et usque adeò hæc exitialis labes contagione sua Ecclesiam Christianam infecerat, ut ad *Bernardi* usque tempora remanserint pestis hujus reliquiæ.

IV. Seculo enim XII. ingruentibus Sophistarum tenebris, emersit apud Gallos versuti acuminis, & multijugæ, prout ferebant ista tempora, eruditionis *Petrus Abailardus*, cui impingitur à Scriptoribus illius ævi quod Satisfactionem Christi cum priscis hæreticis impiè & sacrilege negarit, unde *Clara-Vallis Abbas Epist.* 190. ad innocentium Papam, varios illius errores & pestifera dogmata commemorat, sed imprimis circa Redemptionis mysterium, quòd is docuerit non alio fine apparuisse Christum in carne aut mortem subiisse quàm ad instructionem nostri per verbum & contestationem charitatis suæ per mortem: Mysterium verò Incarnationis quod post Apostolos à Doctoribus constanter creditum esse fatebatur, partim eo impugnabat quod nulla opus fuerit Satisfactione, quia sola Verbi prædicatione potuerit Deus instaurare genus humanum, partim quod crudele & iniquum sit ut per cruentam & ignominiosam mortem ejus qui innocens & ipsius Dei filius sit, pro alienis peccatis Deo satisfiat.

V. Non defuerunt tamen qui meliorem mentem *Abailardo* hic tribuant; nam *Petrus Cluniacensis* non ignobilis Scriptor illorum temporum de hoc in Epistola quadam testatur quod sanctè & devotè in Cheniacensi Monasterio ultimum vitæ actum transegerit, quin de Articulo Satisfactionis in Apologia quadam ejusdem expressam hanc reliquit thesim, *Solum Incarnatum Filium Dei profiteor, ut Nos à Servitute peccati & jugo Diaboli liberaret & supremæ aditum vitæ morte suâ nobis reseraret*: unde non est quod *Joh. Crellius* in responsione sua ad Hugonem Grotium de Abailardi consensu in oppugnanda Salvatoris Satisfactione tantopere glorietur.

VI. Post Reformationem verò in Euangelii & scientiarum παλιγγενεσίᾳ, etsi Lux illa salutaris quæ cœlitus attulsit videbatur ferales illas cæci erroris depellere

pellere debuisse tenebras, fuerunt tamen nimis multi qui sanctissimum hoc dogma sollicitare & adulterare conati sunt. Notum est quid *Michael Servetus* homo ad omnem improbitatem ab ipsis furiis effictus blasphemè de hoc pronunciaverit, Quid *Georgius Blandrata*, *Valentinus Gentilis, David Georgius* circa istud impiè censuerint; Accesserunt *Lælius Socinus*, *Bernardinus Ochinus* ac tandem infaustus ille *Faustus Socinus*, *Lælii nepos*, qui ut Christi Divinitatem ita & Satisfactionem execrabili & diabolica planè audacia impugnare & convellere sunt moliti; & longè periculosius hac in parte ipsis Pontificiis errarunt: Nam licet meriti istius & Satisfactionis pretium & efficaciam non uno modo labefactare annitantur Papicolæ, perfectionem ejus in dubium vocando dum panniculos Satisfactionum & meritorum humanorum illi assuere non erubescunt; nunquam tamen hactenus eo insaniæ progressi sunt ut ejus & necessitatem & veritatem exertè negarent, quod infelix Socinianorum turba quibus nihil Christiani restat præter nomen magno molimine est aggressa veteres & pridem explosas hæreses ab inferis reducendo. Ad horum partes non obscurè accedunt *Remonstrantes* quicquid in adversum huic crimini amoliendo afferre possint, ut *Leidenses* in Censura sua, *Festus Hommius* in specimine, & *Bodecherus* in Sociniano-Remonstrantismo abundè demonstrarunt.

VII. Quamvis verò in purganda hisce monstris Ecclesiâ vires suas feliciter explicuerint & prisci seculi Heroës olim, & novissimè Celeberrimi multi Viri quibus propiùs cum ipsis congrediendum fuit: Nondum tamen proh dolor! hæc ita prostrata & sublata videmus, quin subinde ad redintegrandum bellum novas admoveant machinas, & submittant copias, unde quivis facilè conjiciat rem non ita confectam esse, ut non in ea suam exercere industriam pro se quisque possit aut debeat; Non ingratum ergo vel ἀπροσδιόνυσον fore speramus, si pro modulo nostro in veritate magis magisque illustranda & asserenda laborantes sententiam Orthodoxam paucis complectamur Positionibus, & publicâ disquisitione expendendam cum bono Deo proponamus.

VIII. Quod antequam facimus præcognita quædam de Voce ad Rei illustrationem necessaria præstruenda sunt. *Satisfactionis* vox Latinis semper in usu fuit creberrimo, sed variâ significatione usurpatâ; Nam ut nunc mittamus generaliorem significatum quo *satisfacere* is dicitur qui alicui placet & morem gerit, quomodo *Ulpiano* authore ei *satisfacere* dicimur cujus *desiderium implemus*; Certum est in usu communi bifariam dici, vel de *reparatione offensa*, vel de *solutione debiti*, satisfit enim pro offensa, & pro debito; Nam qui se purgat & excusat apud eum qui offensam passus est, *satisfacere* dicitur, unde veteres Romanæ linguæ Scriptores eum satisfacere dicunt, qui vel facto vel verbis testatur sibi dolere quod alterum læserit, ultionemque simpliciter deprecatur, & velle se in gratiam cum eo redire significat; Cicer. 2. Philipp. *Acceperam jam ante Cæsaris literas ut mihi satisfieri paterer à te* id acciperem purgationem & excusationem tuam. Sic Alcmena apud Plautum Amphitruoni iratior, à quo se

contumeliosis verbis læsam fuisse conqueritur, profitetur se non aliter cum eo redituram in gratiam nisi satisfecerit *Amphitr. Act.* 3.

Quin ego, inquit, *illum*, *aut deseram*
Aut satisfaciat mihi; *atque abjuret insuper*
Nolle esse dicta quæ in me insontem protulit.

Hinc Satisfactionis formula apud Veteres erat, *Nollem factum*, *jusjurandum dabo te esse indignum hac injuria.* Terentius Adelphis *Ego vestra hac novi*; *nollem factum*, *jusjurandum dabitur esse te indignum injuria hac.* At pro debito satisfit solvendo debitum & liberando fidem. Unde est quod in usu Jurisconsultorum *Satisfactionis* & *Solutionis* voces non rarò tanquam æquipollentes usurpantur; Sæpius tamen est cùm ut distinctæ separantur; *Solvere* enim is propriè dicitur qui ipse per se pretium numerat, *Satisfacere* qui quod alius debet vel æquivalens solvit *l. Solutionis D. de verborum signi. l.* 4. Quò pertinet Scholastica Satisfactionis definitio cùm dicitur esse *voluntaria redditio æquivalentis aliàs indebiti*, cùm nimirum fidejussor quod alius debet aut æquivalens reddit creditori *Scot.* in IV. *Dist.* 15.

IX. In Sacris *Satisfactionis* vox hoc gemino pariter sensu usurpatur, vel pro humili confessione, agnitione peccati, & petitione veniæ, vel pro solutione plena quâ justitiæ divinæ pro peccatorum debitis satisfit; Priori sensu peccatores dicuntur sæpius apud Patres *Deo satisfacere* cum humili confessione peccatum agnoscunt, & veniam ejus deprecantur Origenes homi. 3. in Jud. *Humilia te ipsum Deo*, *& satisfacito ei in confessione pœnitentiæ* Lactantius lib. 4. c. 17. *Si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus* Cypria. de lapsis loquens. *Peccatum suum satisfactione humili*, *& simplici confitentes*; Ita omnis peccatoris pœnitentis actus qui Deo placet ejusque veniam & gratiam impetrat, quo scilicet testatur sibi de admissis peccatis vehementer dolere, eaque se facta nolle, adeóque ex animo cupere in Dei gratiam redire, *Satisfactionis* nomine apud eos venit; Et quia nobilis imprimis erat lapsorum fidelium pœnitentia publica, in ea potissimum & singulari quadam ratione hæsit apud veteres Satisfactionis vocabulum; Unde in Ecclesia *Satisfactionis* nomen increbruit ad significanda publica illa pœnitentiæ testimonia quæ ab illis qui in grave aliquod & notorium peccatum inciderant publicè solebant in Ecclesia veteri ad fidelium ædificationem, & offendiculi dati reparationem exhiberi quæ *Satisfactiones Canonicæ* dicebantur, & in foro externo Ecclesiæ dabantur. Ex quibus patet, ut hoc obiter dicamus, quàm ridiculi sint Pontificii dum Patrum loca quæ de istiusmodi Satisfactionibus loquuntur ad Satisfactionum suarum vel propriarum vel alienarum commentum probandum trahere conantur, cùm tamen constet longè aliam esse apud hos & illos vocis istius significationem.

X. Secundo verò sensu cùm Satisfactio pro solutione sumitur, non est cujusquam peccatoris Deo satisfacere, solius Christi hoc est proprium, qui pro pec-

peccatis nostris λύτρον in cruce persolvit, & obedientiâ usque ad mortem Dei justitiæ plenè satisfecit; Et hæc est significatio hujus loci propria cum de *Satisfactione Christi* disputamus. Per eam quippe nihil aliud intelligimus quàm voluntariam Christi θεανθρώπου obedientiam & passionem, quâ se ipsum obtulit Deo per Spiritum æternum in sacrificium ἱλαστικὸν, ut pro nobis impleret omne Legis postulatum, & omnes pœnas ex ordine divinæ Justitiæ nobis debitas in se transumptas tanquam fidejussor noster lueret; atque ita propitiatione perfectissima pro peccatis nostris præstita, liberationem à morte & maledictione, simulque jus ad vitam æternam absolutissimâ Justitiâ suâ nobis acquireret. Unde constat ad hanc Satisfactionem tum *actiones* tum *passiones* Christi concurrere quibus plenissime legem implevit tum faciendo quæ jubebat, tum patiendo quæ interminabatur, Cùm enim utrumque ab homine peccatore lex requireret & utrumque ad perfectam salutem necessarium esset, utrumque etiam pro nobis *solvi* ab ipso debuit, ut in eo perfectum δικαίωμα haberemus quo non modo impunitatem respectu pœnarum à sanctione Legis denunciatarum consequeremur, sed & positivè jus vitæ æternæ quam facientibus lex promittit adipisceremur; Licet autem hæc Christi Satisfactio in morte potissimum eminuerit, unde illi in Scriptura sæpe salus & redemptio solet tribui *synecdo*, quia fuit cumulus & corona ejus obedientiæ, ad totam tamen vitam extendenda est in qua Christus justitiam omnem implevit, & sic merendo satisfecit & satisfaciendo meruit.

XI. Quamvis verò *Satisfactionis* vox præcisè sic sumpta quoad verba sit ἄγραφος, tamen æquivalenter & κατὰ τὸ πρᾶγμα in Scripturis sæpe occurrit: Nam voces tum V. tum in N. T. ἰσοδυναμοῦντες reperiuntur; in V. quidem T. פְּדָה & פדיוֹן Exo. 13. 13. Ps. 49. 8. 9. כֹּפֶר & כפר Exo. 21. 30. Levit. 13. 30. unde dies כפרים quia in illo solemnis fiebat propitiatio pro populo; In N. λύτρον ἀντίλυτρον ἀπολύτρωσις τιμὴ, ἱλασμὸς λυτροῦν, ἀπολυτροῦν ἐξαγοράζειν & sim., quæ ut suo loco videbitur apertè eam connotant, ne varias phrases commemoremus ex quibus invictè elicitur ut in sequentibus patebit.

XII. De hac autem *Satisfactione* tria potissimùm quæri possunt, 1. An fuerit necesse Christum satisfacere pro nobis; 2. An verè & propriè satisfecerit; 3. An perfectè & absolutè omnibus partibus sibi demandatis defunctus sit; In primo attenditur *Necessitas*; In secundo de *Veritate* inquiritur; In tertio consideratur *Perfectio*, de his enim tribus gravissimæ moveri solent controversiæ tum à Socinianis tum à Pontificiis: Nos verò nunc quidem primum illud caput executuri 1. Quæstionis statum & partium dissidentium sententiam proponemus, 2. veram & Orthodoxam sententiam confirmabimus κατασκευαστικῶς 3. per ἀνασκευὴν præcipua Adversariorum argumenta confutabimus.

XIII. Etsi non intricatus videtur *Quæstionis status* Quædam tamen hîc ἐξαγώνια & non controversa removenda sunt. 1. Non quæritur An peccata pœnam mereantur & punibilia sint, utrinque enim est in confesso peccatum

omne eſſe pœnâ dignum. Nam cùm ſit aliquid inconforme ſupremæ regulæ, hoc eſt Legi æternæ, fieri nulla ratione poteſt ut Deo non diſpliceat, adeoque peccatorem non obliget ad pœnam, qui enim Deo diſplicet, dignus eſt eo ipſo qui à Deo rejiciatur; ſed de eo controvertitur, An ut peccata punibilia ſint, ita debeat Deus neceſſariò & velit actu punire ſemper ex Juſtitia. 2. Non diſceptatur, An peccata quædam actu puniat vel punire debeat: Agnoſcunt enim Adverſarii Deum non poſſe non punire peccata impœnitentium & contumacium: Sed an omnia omnino ita puniat, ut nullum inultum abire patiatur. 3. Non vertitur propriè in controverſiam An Deus ex *ſummo illo Jure* quod in Creaturam obtinet, & *potentiâ abſolutâ* peccata remittere poſſit abſque ſatisfactione; Neque enim ii ſumus qui limites Omnipotenti ſtatuere velimus; neque noſtrum eſt definire quouſque infinita illa & ἀνυπεύθυνος quam in Creaturam obtinet poteſtas extendatur? Sed quæſtio eſt de Jure *virtutibus temperato & potentiâ ordinatâ* ſecundum quam non tantùm poteſt agere, ſed agere vult & agit in hoc præſertim negotio. Denique non diſquiritur An Chriſtus debuerit aliquid facere & pati quo ſecundùm partis læſæ acceptilationem gratis & precariò conſequeretur veniam; nam & illud dant Adverſarii: Sed an meritoriè, reipſa, & integrè ſatisfacere debuerit, non omittendo aliquid quod ſtricto jure fieri debuit, ſed tam agendo quàm patiendo quicquid ad ſalutem noſtram erat requiſitum.

XIV. Unde jam facilis & perſpicuus emergit Quæſtionis ſtatus; An ſcilicet Deo nobiſcum ex Jure virtutibus temperato agente nullum peccatum impunitum dimitti poſſit, atque adeo Satisfactio Chriſti eatenus pro nobis neceſſaria fuerit, ut abſque ea nec remiſſio peccatorum, nec ſalus æterna potuerit obtineri, ſeu An ex parte Dei non modo congruum & conſentaneum, ſed & neceſſarium fuerit Chriſtum Juſtitiæ Divinæ pro nobis plenè ac perfectè ſatisfacere ad opus Redemptionis noſtræ peragendum; Obliquè negant Pontificii, ſubdolè labefactant Remonſtrantes, ſed γυμνῇ τῇ κεφαλῇ & apertè oppugnant Sociniſtæ.

XV. *Socinus* paſſim contrarium aſtruit tum in *lib. de Servatore* tum in *Prælecti. Ego cenſeo*, inquit, *& orthodoxam ſententiam eſſe arbitror Jeſum Chriſtum ideo Servatorem noſtrum eſſe quia ſalutis æternæ viam nobis annunciaverit, confirmaverit & in ſua ipſius perſonâ, cum vitæ exemplo, tum ex mortuis reſurgendo manifeſte oſtenderit, vitamque æternam nobis ei fidem habentibus ipſe daturus ſit, Divinæ autem Juſtitiæ per quam peccatores damnari mereremur pro peccatis noſtris neque illum ſatisfeciſſe, neque ut ſatisfieret opus fuiſſe affirmo.* Lib. 1. de Serva. c. 1. Idem ſtatuit Catecheſ. Racovienſis, Oſtorodii Inſtitu. Smalzius contra Frantzium, Crellius contra Grotium, Volkelius denique contra omnes.

XVI. Orthodoxorum vero conſtans eſt ſententia, Chriſtum pro peccatis noſtris omnibus Juſtitiæ divinæ verè & perfectè ſatisfeciſſe, & ut ſatisfaceret omnino neceſſe fuiſſe, ita ut abſque eo foret, nulla nobis vel remiſſio-

missionis peccatorum, vel salutis & immortalitatis spes affulgere posset.

XVII. Hic autem mirari satis non possumus, quòd ex Lutheri discipulis nonnulli sint, atque inter alios *Gherardus* in loco de Justifi. c. 36. qui occasionem datam volunt novis Photinianis hujus blasphemi erroris sui per doctrinam Ecclesiarum nostrarum de absoluto Electionis decreto. *Nam*, inquit, *si absolutâ Dei voluntate salvandi sint electi ad vitam æternam, utique etiam absolutâ Dei voluntate peccata illis remittentur, vel certè remitti potuerunt, adeoque nihil opus est Christi satisfactione aut merito:* Illi verò eadem argumentandi ratione facile collegerint non opus esse vel fide vel pœnitentia: Sed iniquissima est accusatio, & vel ex eo satis refutatur quod qui pro absoluto electionis decreto pugnamus, etiam pro vera Christi satisfactione adversus illa dogmatum portenta totis viribus decertamus; Et sanè absolutum decretum de fine nullum affert mediorum constitutioni præjudicium, cum potius illi subordinentur, nam qui destinavit nobis ab æterno salutem ex solo beneplacito, noluit tamen eam conferri in tempore nisi satisfactionis interventu: Qui nos dilexit amore benevolentiæ ut daret Christo, & Christum nobis, non diligit amore beneficentiæ nisi in eo & propter eum. Unde *Electi* dicimur *in Christo* Eph. 1. 4. non ut Electionis causa meritoriâ & antecedente, sed ut executionis fundamento ac primario medio consequente.

XVIII. Cæterùm inter Orthodoxos de *Satisfactionis necessitate* aliquod occurrere sententiarum divortium non diffitemur; Nam etsi omnes mordicus necessitatem satisfactionis tueantur adversus communem Adversarium, ita ut nulla alia ratione actu liberemur à peccatorum reatu & morte quam per eam, cum in nullo alio quam Christo sit salus Act. IV. 12. Non pariter tamen omnes & ex æquo necessitatem illius adstruunt: Quidam enim *necessariam* quidem fatentur fuisse *Satisfactionem*, sed ex *hypothesi* tantum decreti divini, quatenus hoc apud se statuit Deus, & hanc suam voluntatem in Verbo patefecit, nimirum ut per λύτρον Sponsoris & Mediatoris nostri liberaremur: *Necessitatem* etiam *congruentiæ* hîc agnoscunt, quia maximè congruum erat divinæ Majestati, ne impunè violari dicerentur ejus præcepta, adeoque ipsi Justitiæ præjudicium aliquod fieri, peccata non aliter dimitti, quàm acceptâ Christi satisfactione; At non ita absolute necessariam eam censent, quin alii modi Liberationis & salutis Deo possibiles fuerint, quâ in sententia videtur fuisse *Augusti.* cum diserte dicat li. 13. *de Trini.* c. 10. *Alium modum Deo possibilem non defuisse cujus potestati cuncta æqualiter subjaceant, sed sanandæ nostræ miseriæ convenientiorem modum alium non fuisse nec esse potuisse:* Alii verò non tantùm *necessitatem* quandam hypotheticam urgent quæ solâ voluntate Dei nitatur, sed & *absolutam* quæ fundetur in Justitia; unde pertendunt Deum mortem filii sui decrevisse in Redemptionis pretium, non modò quia nolit peccata remittere sine satisfactione, sed & quia non possit per Justitiam; & hanc sententiam Nos libenter amplectimur, tum quia Scripturæ sacræ magis est consentanea, tum quia commodior est ad retundendam

pesti-

pestilentissimi hæretici pervicaciam, cui non parum, imprudentes licet qui aliam insistunt viam, gratificantur.

XIX. Ut ergo ad sententiæ nostræ confirmationem accedamus, statuimus duobus imprimis fundamentis niti Satisfactionis necessitatem, *Naturâ* scilicet Dei, ejusque *Voluntate*; Illa in proprietatibus & virtutibus ejus elucet; Ista in Lege & Verbo Euangelii declaratur: Et ad *Naturam* quidem quod attinet facilè demonstramus, necessariam fuisse satisfactionem: Nam si Deus naturâ Justus est, si perfectè odit & aversatur peccatum ut sanctitati & Justitiæ suæ è diametro repugnans; utique non poterit non illud punire, ac proinde nec poterit illud absque satisfactione remittere, At prius illud certissimum est; Nam præterquam quod negari non potest Justitiam esse de conceptu essentiali Divinitatis, siquidem repugnat omnino, imò blasphemum est concipere Numen quod sit injustum; si Scripturam consulimus toties Justitia illa Deo tribuitur, ut nullus dubitationi locus superesse possit: Quid enim aliud sibi vult Regius Psaltes quum ait Ps. v. 6. 7. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, non est commoraturum apud te malum* & Ps. CXIX. 135. *Justus es Domine & Recta Judicia tua*, Quid aliud Abrahamus Gen. XVIII. 25. *An Judex terræ totius non exerceret jus?* Quid aliud Daniel IX. 7. *Tibi Domine Justitia* &c. & Habac. c. I. 13. *Purior es oculis quàm ut aspicias malum.* & Jos. XXIV. 19. *Non potestis colere Jehovam* (scilicet cultu hypocritico) *quia Deus sanctissimus est, Deus fortis, zelotes non feret defectionem vestram & peccata vestra.* Quid aliud Paulus cùm testatur Rom. I. 18. *Patere iram Dei è cœlo adversus omnem impietatem & injustitiam hominum*, & vers. 32. *Singulos in conscientiis suis convictos esse, hoc esse Dei δικαίωμα quod qui talia faciunt digni sunt morte.* Denique ne plura hic congeramus, Dominus ipse protestatur sæpius *se fortem esse & zelotem qui nullo modo absolvat sontem, sed visitet iniquitatem patrum in filios*, Exod. cap. XX. 5. & XXXIV. 7.

XX. Positâ autem semel hâc in Deo Justitiâ necessariò sequitur, pœnam ex ea peccato deberi; Nam cùm Justitia hæc sit ἐπανορθωτικὴ & distributiva quæ versatur in suo cuique tribuendo, prout eam *Cicero* describit ad Herennium dum ait esse æquitatem jus unicuique tribuentem pro dignitate cujusque, & Simonides referente Aristotele in Polit. positam esse dicit ἐν τῷ τὰ ὀφειλόμενα ἑκάστῳ ἀποδιδόναι, omnino requiritur ut quemadmodum ex ejus præscripto bonis benè debet esse, ita & malis sit malè, Rom. 11. 6. 7. 8. Ita de Odio & Ira Dei si ratiocinari volumus res clara erit; Cùm utrumque ἀνθρωποπαθῶς tantùm Deo tribuatur, sed θεοπρεπῶς intelligendum veniat, nullam animi ægritudinem vel perturbationem in Deo notat, sed tantùm summam rei alicujus displicentiam & detestationem cum certa & constanti voluntate eam puniendi: Rursus cùm nihil velit Deus quod non possit, omnino si odit peccatum naturaliter, inultum illud abire nunquam patietur, unde Psaltes, Psal. v. 6. 7. ex eo quòd Deus odit iniquitatem, concludit eam non impunè mansuram, quo significat eum esse inter odium peccati ejusque punitionem nexum, ut vinculum

illud

illud resolvi haud quaquam possit. Non est ille instar fictitiorum Gentilium Numinum quæ fictâ & imaginariâ satisfactione contenta iram facilè deponere credebantur, unde apud illos in usu nonnunquam fuit pictas victimas assumere in expiationem peccatorum, quod *Alex. ab Alex.* post Thucydidem prodidit, & Jupiter ipse sæpiùs accensis tantùm facibus placabatur: At Deus noster ignis consumens est, oculi ejus puriores sunt quàm ut aspiciat malum, multò minus ut illud inultum ferat.

XXI. Non nos latet equidem varie hîc argutari Adversarium ut vim istius argumenti declinet. I. Circa vocem *Justitiæ* negat illam designare propriè in Scriptura Justitiam illam ἐπανορθωτικὴν & vindicatricem quam urgemus Nos, cujus ipse nullam necessitatem agnoscit nisi circa impœnitentes, sed potius *Justitiam universalem*, id est, Æquitatem & Rectitudinem quæ alibi puritatis ac sanctitatis nomine venit, & secundum quam ea omnia facit, quæ fieri jure debent, seu quæ fieri jus & honestas postulat; Unde *Prælecti* cap. 16. *neque enim*, inquit, *in Deo ulla Justitia est quæ peccata omnino punire jubeat, cui ipse renunciare non possit; Est quidem in Deo perpetua Justitia, sed hæc nihil aliud est quàm æquitas & rectitudo.* Verùm frustra hæc & perperam ab eo afferuntur. Nam etsi non negamus diversimodè sumi vocem Justitiæ, ita ut vel Justitia universalis, vel particularis intelligatur, & hæc rursus vel *in dictis* vel *in factis* attendatur; pertendimus tamen sæpius & in hoc præsertim negotio sumi *relatè ad Judicium* pro constanti voluntate peccata ulciscendi; quod vel ipsa locorum antea laudatorum inspectio comprobare poterit abundè? Neque Paulus diceret *Justum esse apud Deum reddere afflictionem affligentibus*, 2 Thess. 1. 6. vel Angelus *Deum esse Justum & Judicia ejus justa*, eò quòd in peccata severè animadverterit. Apocal. XVI. 5. 6. 7. vel David, Daniel, Nehemias toties Justum vocarent Deum ob pœnas varias vel fidelibus vel impiis illatas nisi propriissimè hæc *Justitia particularis* Deo competeret, non tantùm ad modum actus arbitrarii & liberi quem Deus possit exercere vel non exercere pro libitu, sed ad modum proprietatis, cujus quidem *exercitium* objecta, & modi *liberrime* à Deo & sapientissimè ut omnia administrantur, sed quæ tamen quoad *radicem* & *principium* Deo sit *essentialis.* Huc pertinent ea omnia loca in quibus Deus dicitur toties justè & in justitia mundum judicaturus in quibus Judicia sua ex justitia exercere perhibetur ut Ps. IX. 5. & CXIX. 131. Act. XVII. 3. Ro. II. 5. & III. 5. 6. &c. Nam hæc dici non possent nisi Justitia hæc particularis virtus esset & proprietas naturalis ex qua justum ejus judicium promanat. II. Imò etsi daremus Adversario Scripturam per Justitiam, Æquitatem & Rectitudinem Dei potissimùm intelligere, nihil propterea decederet causæ nostræ, cùm non minùs hac ratione stringere possit argumentum; Nam cùm, ut rectè Philosophus tradidit, Justitia hæc virtus sit universalis quæ alias omnes sub se complectitur, omnino Æquitas ipsa non erit omnibus numeris absoluta sine Justitia vindicante, quippe quod æquum

sit imò æquissimum ut Dei odium testatum fiat in peccatorum punitione, suumque unicuique tribuatur. Ita si Justitia universalis intelligitur, particularis etiam notatur, quæ in illa ut species sub genere continetur: Et sane Justitia illa universalis perfecta non posset dici, nisi cum amore sanctitatis concipiatur esse aversatio mali, & ex aversatione voluntas puniendi; quare enim Justus diceretur, nisi quia summam rectitudinem & sanctitatem habet, ita ut neque in ipso, neque in operibus ejus quicquam sit quod ab ea rectitudine vel tantillum recedat; At si posset non punire peccatum, posset non odisse, si posset non odisse posset amare, & sic non esset summe justus. Accedit etiam quòd cùm pœnas & supplicia peccatorum agnoscat Adversarius esse effectus irati Judicis, effectus isti necessariò arguunt causam in ipso, causa autem nulla dari potest nisi Justitia illa vindicatrix quæ Sanctitatis & summæ Rectitudinis pars quædam est & ἀποῤ-ῥοή. Jos. XXIV. 19. Psal. XI. 7.

XXII. Excip. II. Odium & Iram Dei non statim inferre Justitiam vindicatricem esse Deo essentialem, posse enim esse liberæ voluntatis effectum, non proprietatis naturalis actum; Ut Deus oderit quia vult, non quia à natura necessario ad id determinatur. 2. etsi odium esset naturale & necessarium non sequi statim pœnæ necessitatem, ut in nobis datur aversatio sine punitione, aversamur vitia eorum qui nos injuria afficiunt, nec statim licet aut lubet ea ulcisci, parentes filiorum vitia detestantur, & tamen sæpe sine pœna ignoscunt, quidni E. Deus pariter poterit odisse & non punire? 3. Si Deus punire potest ubi non odit, E. odio habere poterit & non punire; punivit autem Filium sanctissimum quem odio nunquam habuit. Resp. Sed hæc omnia vel falsa sunt vel ἀπροσδιό-νυσα Ad 1. dico falsò supponi odium & iram esse tantum liberæ voluntatis effectum & non proprietatis essentialis actum, licet enim à libera voluntate exerceatur; non minus tamen in attributo essentiali fundatur; Imò cùm actus supponat necessariò habitum utique actus odii & Iræ principium aliquod arguit quod non potest aliud esse ab ipsa justitia: quod ulterius confirmatur, quia fundatur in sanctitate & puritate Dei, unde Jos. XXIV. 19. Deus dicitur non laturus defectionem & peccata populi quia est sanctissimus & Hab. 1. 15. *puritatem oculorum Dei* id, perfectissimam sanctitatem ait causam esse cur non aspicere possit malum, si E. sanctitas est naturalis & odium pariter. 2. quia amor boni in Deo non est indifferens sed necessarius, ut enim amat se ipsum necessariò, ita non potest non amare quicquid sibi simile est; E. odium erit necessarium ex ratione contrariorum. 3. Quia si esset actus liber & indifferens posset eum non exercere, Imò posset juste contrarium velle, id est amare peccatum; nam actus qui in sola voluntate fundantur sunt liberrimi, & ad nullum objectum ita inclinatur Dei voluntas quin si in contrarium inclinaretur posset id justè fieri quis verò ad hoc non horreat? Ad 2. Tam arcto nexu odium & pœnam peccati sociari contendimus ut non possit illud poni sine ista ut dictum Th. 20. alias sequeretur peccatum Deo semper displicere, & tamen posse peccatorem

quà

quà talem ad se recipere, nam si potest non punire, potest condonare, si potest condonare potest peccatorem in sinu suo fovere; Simile quod affertur est planè dissimile; Aliæ sunt viæ Dei aliæ nostræ, nostrum est aversari peccatum sine vindicta privatâ, quæ iis tantùm competit qui sunt in ὑπεροχῇ constituti, sed de Deo sine exceptione est dictum, *mea est ultio ego retribuam.* Deinde in nobis est aversatio frigida & sæpe inefficax, vel quia nolumus, vel quia non possumus plectere; Ideo Magistratus & Patres non rarò præposterâ indulgentiâ hîc peccant, vel facultate puniendi destituuntur quia vana est sine viribus ira: sed Deus summè odit peccatum ut læsionem gloriæ suæ & quia summè potens est ulciscitur infallibiliter: differt quidem aliquando vel transfert pœnas, sed non ideo penitus aufert; semper punit si non in peccantibus ipsis saltem in Vade. Ad 3. dico argumenta ab oppositis non semper admitti posse in Theologia v. g. jubemur amicos amare, malè tamen quis cum Pharisæis colligeret debere inimicos odisse, sic mala opera sunt causa exitii, ergo & bona salutis, nec enim eadem causalitas est bonorum operum erga salutem quæ malorum erga exitium, hæc quippe efficiunt & merentur proprie mortem quia nostra sunt & indebita, at illa nullam talem σχέσιν habent ad salutem, quia nec nostra sunt nec indebita, & si necessaria sunt ad eam necessitas est tantùm *præsentiæ* non *efficientiæ* & meriti, ut conditionum in salvandis, sed non ut causarum ipsius salutis. Itaque non si Deus punire posset ubi non odit, continuò odio habere poterit, & non punire. 2. falsum Deum unquam punivisse sine odio, nec exemplum Christi hoc evincit, nam licet *in se* & propria persona dilectissimus fuerit Patri, tamen ut *Vas & sponsor noster* qui peccata nostra in se recepit, Deum iratum sensit, & se à Deo derelictum questus est.

XXIII. Porrò hoc ipsum luculenter confirmari potest, sive naturam *peccati*, sive *Dei* ipsius σχέσιν in hoc negotio attendamus: Nam ad naturam quidem *peccati* quod attinet, quando certum debet esse & extra omnem dubitationis aleam positum, naturale aliquod discrimen intercedere inter vitium & virtutem, non tantùm positivum & liberum, prout *Carneades* olim censuit, qui Justitiam & Injustitiam nomina esse tantùm, rem autem ipsam pro hominum arbitrio mutabilem esse docuit; Certum itidem & manifestum est bonum morale cum physico & malum physicum cum morali naturali quadam necessitudine consociari, ita ut & illud præmii & hoc pœnæ rationem habeat; quippe cùm conveniant utrinque in eodem genere vel boni vel mali, & divinam sapientiam omnino decet hæc simul componi, nec sine absurditate fingi potest vel sanctitatem absolutissimam comitem habere perpetuam miseriam & calamitatem, vel summum scelus cum summa & jucundissima felicitate conjungi.

XXIV. Nec Sapientiæ tantùm hoc convenit, sed Bonitati & Justitiæ divinæ imprimis consentaneum est; Et bonitati quidem primo; siquidem tanta ejus vis est & magnitudo, ut non modò bonis bene esse velit, sed ut nequidem videatur contrarium à se impetrare posse, ratio est manifesta; cùm enim Deus bo-

bonum sit quo non potest esse melius, bonum autem sit naturâ suâ amandum & expetendum, omni dubio procul est Deum sese summopere amare; Porro ob eandem rationem ob quam Deus sese amat quà bonus est, amabit etiam quicquid naturæ suæ simile reperiet, & in quo imaginem suam refulgere videbit: certum autem est in pietate & sanctitate potissimam imaginis divinæ partem sitam esse, quo circa non potest eam non amare vehementer ubicunque ea occurrit. Nemo autem quidquam amat usque adeo vehementer ex bonitate, quin etiam ex Justitia vehementer oderit quod ei adversarium est; hæc enim sese invicem consequuntur & ponunt; Jam verò quemadmodum qui amat ille etiam testatur amorem suum beneficentiâ si qua ratione id potest, amor enim in eo consistit quòd bene iis volumus esse quos diligimus, adeò ut si per nos liceat non modo velimus, sed etiam re præstemus ipsa, sic etiam qui odit si quo pacto id facere potest quicquid vindictæ habet præ manibus id omne in id quod aversatur effundit, ut vel destruatur penitus vel longissimè amandetur, itaque si odit Deus peccatum, puniet omnino & ulciscetur.

XXV. Secundò dixi σχέσιν *Dei* hîc esse attendendam; neque enim hîc spectandus est *ut Dominus* simpliciter, aut *ut privatus*, sed ut *Judex & Rector* mundi, atque adeò ut *Summus Magistratus*, siquidem pœnâ affligere, aut à pœnis aliquem liberare cùm punire possis, non est nisi Rectoris quà talis primò & per se, ut puta in familia Patris, in Republica Regis, in Universo Dei; Quod ex eo vel maximè patet quòd pœna sit ultimum in coactione, Coactio autem non competat nisi superiori τῇ ὑπερεχούσῃ ἐξουσίᾳ. Cùm ergo Deo supremum regimen & potestas gubernandi competat, non potest non Rectoris partes obire nisi Dominio isto se abdicare, id est quod Scriptura possibile esse districtè negat velit seipsum abnegare. Itaque quàm necesse est Rectori & Principi inter homines bonas & æquas leges ferre, & latarum se custodem profiteri, vel præmia obedientibus largiendo, vel pœnas transgressoribus irrogando, tam necesse est Deum supremum mundi Rectorem & Judicem scelera hominum ulcisci nec impunita dimittere; *An non Judex totius terræ exerceret Jus?* Gen. XVIII. 25.

XXVI. Atque hinc facilè colligitur frustra hæreticum identidem nobis reponere, *Deum* se habere ut *partem offensam* tantùm in hoc negotio, partem autem offensam esse pœnæ creditricem, atque in ea re habere jus quale alii Creditores in rebus sibi debitis, ut vel exigere possit vel remittere pro libitu. Nam I. *Punitio* de qua hîc quæstio est non est actus competens *parti offensæ* quà tali, quia alioquin opporteret omni parti offensæ competere per se jus puniendi, quod falsum esse ex eo apparet, quod punire diximus esse actum τῆς ὑπεροχῆς: Læsi quidem qualescunque jure naturali & ordinariè jus habent postulandi restitutionem & damni compensationem, potestatem autem cogendi, atque adeo constituendi & sumendi pœnam, quà tales non habent, nam qui alium cogit ut restituat ablatum, eo ipso sese illo superiorem constituit & regulas

Ju-

Juris exequitur quod non facit quà læsus, sed quà potestate quadam Rectorali sive ordinaria sive extraordinaria instructus; Si ergo Deus punit vel pœnam tollit ut Judex, non facit ut pars offensa; Interim non negamus Deum qui peccata punit vel peccatoribus condonat rectè dici partem offensam, quia iis omnino offenditur primò & per se, sed punire aut impunitum dimittere, ei quà pars est offensa tribui negamus; punit quidem homines *quia læsus est*, sed non *quà læsus*, sed quà Rector.

XXVII. Deinde *Jus puniendi* in Rectore & Magistratu non est *jus absoluti Dominii*, aut *jus Crediti* simpliciter, in quo cuique licet facere de suo quod voluerit, ut pertendit Adversarius, nam istud comparatum est ejus gratiâ qui illud obtinet; at Jus puniendi non punientis propriè causâ existit, sed causâ totius Communitatis, & quoniam delicta publicè puniri interest; Pœna enim omnis propositum habet commune bonum, Ordinis nimirum conservationem & exemplum: Ad hæc nunquam cum justitia pugnat de Jure Dominii aut Crediti cedere, quia hæc est natura proprietatis ut eâ tam uti quàm non uti liceat, at Judex non potest abstinere à Jure administrando citra injustitiam, quia versatur in alieno negotio quo suum cuique tribuendum est, imò quædam peccata puta impœnitentium & contumacium, impunita dimittere injustum esset ipso fatente Adversario; Itaque longè alia ratio est debitorum & pœnarum, Creditoris atque Judicis, ac proinde cùm Deus non sustineat modò personam partis offensæ sed Judicis imprimis, nihil de Jure suo æterno & immutabili hac in parte cedere potest, ut fusius postea probandum erit

XXVIII. Ex his autem jam satis liquet Justitiam illam vindicatricem non esse actum liberum & arbitrarium qui à sola Dei voluntate pendeat, sed proprietatem essentialem ad cujus exercitium voluntas, posito peccato necessariò impellitur. Et sanè si Dei naturam decet ut non patiatur perire quem peccati pœnitet, quia bonus est & Clemens, non minus etiam decebit ut peccatum inultum abire non sinat quia Justus; Nam ut prius oritur ex naturali quadam ῥοπῇ & propensione bonitatis & misericordiæ versus pœnitentiam, ita & posterius fluit ex naturali quodam peccati odio & detestatione; Imò si accuratè rem putamus, posterius illud aliquanto magis convenire videtur. Nam cùm peccatum condonat id facit ex abundantia quadam bonitatis, sed nullo jure, nulla lege tenetur ad hoc præstandum; ideo Naturæ suæ in eo ductum modò sequitur, creaturæ verò nullum meritum: At in Justitia administranda præter Naturæ ῥοπὴν illam qua propendet in odium peccati, habet etiam rationem ordinis cujus custos est atque vindex, & cujus legem semel latam abrogare haudquaquam potest. Quoad prius, nullam videt in subjecto qualitatem quâ moveri possit ut illi benefaciat, vel si aliquam videt, contrariam videt Sanctitati suæ, & ejusmodi propter quam justè posset ab omni beneficio supersedere; At respectu posterioris subjectum videt eâ vestitum qualitate quæ

Justitiam ad exercitium incitet & necessitate quadam inevitabili propellat, unde *actus misericordiæ* planè *arbitrarius* est si eum præscindas à decreto, quia nullum habet fundamentum in subjecto circa quod exeritur, *actus* verò *Justitiæ necessarius*, quia non pendet tantùm à voluntate, sed ab ipsa Dei punientis & Rei puniendæ natura.

XXIX. Porro huic essentiali & indeclinabili Justitiæ Divinæ suffragatur *communis* hominum *sensus* & consensus; Unde enim impressa illa Conscientiæ vis quæ horrorem metumque incutit peccatoribus; Unde cæca illa verbera quibus torquentur post scelus admissum nisi ex Justitiæ vindicatricis persuasione firmissima? *Conscientia* scilicet repræsentativum Numen quoddam est, bonorum & malorum facinorum Index & Judex, quæ hominem reum assiduo cædit verbere, nec patitur securum esse inter tot Justitiæ Divinæ & cœlestis vindictæ testimonia. Unde dicta illa apud Veteres usurpata.

Quò fugis Encelade quascunque accesseris oras
Sub Jove semper eris &c. *&*
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.
Et *Prima est hæc ultio quod se*
Judice nemo nocens absolvitur &c.

Huc respiciunt & ista *hosce*
Evasisse putes quos diri conscia facti
Mens habet attonitos & surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.

Planè sicut Paulus testatur dari in homine, *cogitationes accusantes & excusantes* Roman. 11. 15. nimiumque id experiuntur peccatores ipsi dum hoc tortore interno velut furiis identidem exagitantur, *quorum mentes si recludantur*, inquit Tacitus, *possent aspici laniatus, & ictus, quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur*, manet scilicet impressus imminentis supplicii terror, nec tollit se unquam ab oculis imago luridæ mortis.

XXX. Nec in perditis tantùm aut nequissimis sensus hîc viget, obtinet etiam apud alios quorum vita honestior videtur, nec tot sceleribus commaculata; Neque enim aliunde quàm ab hoc principio possunt originem duxisse apud Ethnicos innumera illa ἱλαστήρια quæ placando Numini sunt excogitata, Victimæ illæ piaculares quæ interdum etiam ex ipso hominum seligebantur numero, cum ea persuasione *solo sanguine humano iram Deorum immortalium placari posse*, ut habet *Cæsar* lib. 6. *de bello Gall.* Tot lustrationes & februationes inter ipsos usitatæ, Provocationes crebræ in quacunque injuria & oppressione ad Justitiam Dei, & aurea illa dicta quæ in ipsorum libris etiamnum hodie leguntur ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, Εὗρε θεὸς τὸν ἀλιτρόν & illud alterius Poetæ.

Aspi-

Aspicium oculis Superi mortalia justis, &c.
Et rarò antecedentem Scelestum
Deseruit pede pœna Claudo.

Notum etiam illud oraculi Delphici apud Ælianum

ἀλλὰ κακῶς ῥέξασι δίκας τέλος οὐχὶ χρονιστὸν
ἠδὲ ἀπαραίτητον εἰ καὶ Διὸς ἔκγονοι εἶεν
καὶ αὐτῶν κεφαλῇσι, καὶ ἐν σφετεροίσι τεκέεσσιν
εἰλῆται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

Quod sic transtulit H. Grotius

At scelerum sontes divinum persequitur Jus
Nec pote vitari, non si genus ab Jove ducant
Sed capiti ipsorum, quique enascuntur ab ipsis
Imminet, inque domo cladem subit altera clades.

Neque hoc latebat Barbaros Melitenses Actor. XXVII. 4. qui visâ viperâ quæ ex sarmentis manui Pauli adhæserat dicebant eum esse homicidam quem è mari elapsum Δίκη sive ultio divina vivere non pateretur; Imò hæc persuasio tam altè insederat omnium animis ut Pœna pro Dea coleretur ab Assyriis, & Nemesim ac Δίκην pœnis sceleribus infligendis Græcia destinaret: Hoc verò ab hominibus exprimi vix potuisset nisi Natura ipsa necessitatem aliquam satisfactionis demonstrasset; Nam quæ ita pendent à Deo ut per naturam ad illa facienda non determinetur, nullo modo nobis sine speciali revelatione natura nota esse possunt v. g. est quidem Deus naturâ bonus & misericors, nec tamen naturâ nobis hæc inest communis persuasio Deum velle absque satisfactione peccata nobis condonare, quemadmodum voluit humanæ menti insitam esse notitiam quandam Justitiæ, cujus hæc est Lex, non ut qui peccat peccet impunè, sed ut peccatum pœna sequatur vel propria vel vicaria, si enim eadem ratione notum fuisset ipsis Deum æquè necessariò misereri hominum ac punire peccatores, cur tantopere ad ipsius Justitiam exhorruissent, cur non potius recordatione misericordiæ fuissent erecti? Certè nihil hic afferri potest plausibilius quàm hoc, quod ipsis naturâ notum fuerat Deum quidem misereri, sed ex solo beneplacito, at verò punire peccata etiam ex necessitate naturæ.

XXXI. Quinimò si Adversariorum verba expendimus non difficile erit sententiæ nostræ confirmationem ipsis vel invitis extorquere. Nam I. fatentur *Justitiam vindicatricem necessariam esse respectu contumacium & impœnitentium* ita ut extra omnem veniæ spem sint constituti, ergo hoc saltem respectu non erit arbitraria sed naturalis, quod pertinaciter tamen negabant: & si respectu contumacium necessaria est, quidni etiam respectu peccatorum? Nam cùm obstinatio & pervicacia non possit propter se ipsam puniri, siquidem dum in bono versatur constantia est, & quidem laude non vituperio digna, puniri debet tantum quia in malo est, ideoque punietur peccatum primò & per se, obstinatio verò respectu peccati duntaxat, at si peccatum primò & propter se pœnas luit, ubicun-

cunque dabitur peccatum, etiam non accedente obstinatione ibi etiam pœnam subsequi necesse erit; Adde quòd cùm lex non contumacibus duntaxat sed simpliciter transgressoribus pœnam denunciet, nulla ratione ejus sanctio ad solos contumaces restringi potest aut debet; Non dicit subjici maledictioni tantùm manentem in opposito eorum quæ scripta sunt, sed *non manentem in omnibus scriptis* Gal. III. 10. Imò Jacobus expresse testatur *eum qui impegerit in uno reum esse omnium* c. II. 10. II. Agnoscit Crellius *hunc esse effectum Justitiæ divinæ ut præter Jus nihil creaturæ imponat, eas vel præter vel ultra meritum plectendo quia qui sic plecteretur non quod suum est acciperet, sed quod suum non foret.* At si hoc verum est, multò magis ejusdem Justitiæ hic erit effectus ut Creaturam peccantem juxta meritum suum puniat, nam ei qui convenientem delicto suo pœnam refert tribuitur quod suum est; Deus verò ex Justitiæ suæ ordine debet cuique tribuere quod suum est, unde sequitur Justitiæ repugnare peccatum ullum impunitum relinquere. III. Fatetur idem *nec Sanctitatem nec Majestatem Dei usquequaque ferre ut impunè mandata ipsius violentur.* At quid hoc aliud est quàm agnoscere Justitiam illam ita necessariò Deo competere, ut peccatorum impunitas cum illius Sanctitate, Majestate, & Ordinis communis conservatione consistere nequeat?

XXXII. Sic fuit *fundamentum primum* necessitatis Satisfactionis; Sequitur *alterum: Dei* scilicet *Voluntas* & *Decretum* tam Lege quàm Euangelio expressum; Nam cùm Deus jam ab initio mortem peccatori sit interminatus; nec possibile sit eum vel mutari vel mentiri, cùm sit ipsissima Veritas & summa atque invariabilis Constantia Is. XLVI. 10. & Malach. III. 6. Omnino necesse fuit comminationem illam executioni mandari, & vel hominem ipsum moriendo huic edicto satisfacere, vel in persona Vadis pœnâ vicariâ illud ipsum implere, Extat autem variis in locis sententia hæc comminatoria, tum Adamo primitus denunciata Gen. II. 17. *Quo die comederis de eo utique moriturus es.* tum in Lege confirmata *maledictus qui non persliterit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis ut faciat ea* Deuteron. XXVII. 26. tum in Prophetarum & Apostolorum scriptis subinde iterata Ezech. XVIII. 20. *Anima quæ peccaverit ipsa morietur*; & Roman. VI. 23. *Stipendia peccati mors*; tum exemplis variis Justitiæ ac vindictæ Divinæ identidem confirmata. *Ira enim Dei è cœlo revelatur adversus omnem impietatem & injustitiam hominum*, Rom. I. 18. 19.

XXXIII. Hic verò varia excipiunt Adversarii. I. Legem & comminationem in Paradiso denunciatam specialem fuisse quæ Adamum tantùm obligarit; non verò cæteros mortales quibus non fuit revelata, quique adeo peccati istius committendi occasionem nullam habuerunt; quòd si mori dicantur homines etiamnum hodie, id non fieri propriè propter sua vel aliena peccata, sed ex naturali eorum conditione & propagatione quia ex eo sunt progeniti qui mortalis fuit, planè ut servorum nati etiam servi sunt. Resp. Sed miserè hic

hic hallucinantur. Nam 1. Etſi lex illa Symbolica & annexa illi ſanctio primariò & directè lata fuerit Adamo eumque actu obligarit, quia tunc temporis actu extitit, non ſequitur tamen, nulla ratione pertinuiſſe ad poſteros, imò quia poſteri omnes in Adamo fuerunt tanquam in Capite & Radice, hinc neceſſariâ conſequentiâ deducitur, etiam in ipſo eatenus omnes obligatos fuiſſe. Neque de eo patitur nos dubitare Apoſtolus ad Rom. v. 12. dum ait *per unum hominem peccatum introiiſſe in mundum & per peccatum mortem & ita mortem in omnes pervaſiſſe, in quo* ſcilicet homine *omnes peccarunt*, nam ex eo liquet peccatum Adami non fuiſſe ipſi peculiare, ſed toti naturæ commune, quando propter illud pœna in omnes pervaſit. At cùm ut ibidem addit Apoſtolus verſ. 13. *Peccatum non imputetur ubi non eſt Lex*, omnino ſi in Adamo omnes peccarunt & moriuntur, 1. Corinth. xv. 22. in Adamo etiam lege aliqua obligati ſint neceſſe eſt. 2. Scriptura non tantùm in illa ſanctione, ſed alibi paſſim mortem peccatori interminatur. Imò dicit Apoſt. eam regnare etiam in eos qui non *peccarunt ad ſimilitudinem tranſgreſſionis* Adæ, ibidem verſ. 14. Id eſt, actualiter adverſus Legem illam Symbolicam, quod luculenter probat ſanctionem eam non peculiarem fuiſſe peccato Adami, ſed in genere adverſus omne peccatum qualecunque demum ſit, denunciatam. 3. Atque eò certius hoc colligitur quod ut Lex illa ſpecialis Synecdo. univerſalem obedientiam Deo præſtandam complectebatur (ſymbolum enim fuit totius legis moralis conſcientiæ Adami impreſſæ, quæ ipſius obedientiam in re nec magnâ nec difficili explorare voluit) ita tranſgreſſio ejus non mandati tantùm hujus poſitivi, ſed Legis etiam naturalis ipſi à Deo inditæ violationem ſecum traxit. 4. Quod verò addunt tandem homines mori non propter ſua vel aliena peccata, ſed ex naturali tantùm conditione, quia ex mortalibus naſcuntur; πρῶτον ψεῦδος eorum eſt falſiſſimum quod directè Scripturæ adverſatur quæ mortem non Naturæ ſequelam, ſed peccati ſtipendium & legalis ſanctionis effectum declarat, Rom. vi. 23. Ezech. xviii. 10. Moriuntur ergo non tantùm quòd mortales ex mortalibus naſcantur per generationem, ſed quia ex ea traducitur peccatum cujus merito mortis rei ſunt, ut hîc non lex tantùm Naturæ ſit attendenda, ſed occultum etiam Judicium, quod erga peccatores ſe exerit.

XXXIV. II. Excipi. Verba illa Legis, *Maledictus qui non manſerit in omnibus præceptis legis* etſi ob ſimilitudinem & analogiam quandam tum ratione culpæ tum ratione pœnæ in iis expreſſæ ad eos quoque accommodari poſſit qui ſub lege non vixerunt, & ſic ad univerſos homines extendi, præſertim poſtquam illis legis vox & ſententia aliquo modo innotuit: Tamen ſi textus conſulatur patere quòd ad ſolos Judæos qui ſub lege Moſaica vixerunt revera & proprie pertineant; Non enim fit ſimpliciter *Legis* mentio ut poſſit quis quamcunque legem etiam Naturæ hîc intelligere, ſed *Legis hujus* ut ad Moſaicam reſtringatur; Lex autem Moſaica ſolis Judæis revelata eſt, ac proinde ejus ſanctio quæ fuit

fœderis illius quoddam veluti vinculum, quo homines qui ad illud pertinebant, ad conditiones ejus omnes servandas adstringebantur. Resp. *Lex Mosaica* potest bifariam spectari, *vel formaliter*, quatenus est tabulis consignata ac per Mosem tradita cum appendicibus variorum rituum & cæremoniarum, *vel materialiter*, quatenus substantiam mandatorum continet quibus Creatura erga Creatorem suum obligatur. priori sensu non negamus legem primariò Israelitas spectasse quibus directè lata est, sic tamen ut alios quoque ad quorum notitiam postea sub ista σχέσει pervenit, etiam sub illa ratione formali obliget. At posteriori communem dicimus fuisse tam Gentibus quàm Judæis, nam *Gentes legem non habentes sibi ipsis sunt Lex, ut quæ ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis*, &c. Rom. II. 14. 15. Ita gentes vixerunt etiam sub Lege quamvis non sub Lege scripta Rom. III. 19. Quando verò maledictio per Legem denunciatur, non strictè restringitur ad V. fœderis œconomiam, sed ad omnem inobedientiam legi in quocunque statu præstitam, quod facilè colligitur ex morte quæ regnavit ab Adamo usque ad Mosem, nondum promulgatâ Lege Mosaicâ; Neque articulus demonstrativus *hujus* contrarium probat, apponitur enim διακριτικῶς ad distinguendam Legem Dei à Legibus & Traditionibus hominum, non verò excludit sed includit Legem naturalem quæ eadem est quoad substantiam cum Morali.

XXXV. III. Excipitur. Etsi comminatus fuerit pœnam Deus per Legem suam, non tamen veritatem aut constantiam ipsius convelli etsi peccata impunita dimitteret, quia *comminationes* illæ censendæ sunt *conditionatæ* non *absolutæ*, quales plurimæ occurrunt in Scriptura & quidem ferè omnes, nisi vel earum contrarium naturâ suâ turpitudinem quandam in se contineat, aut signum comminationibus sit additum immutabilis planè voluntatis, ut si illis juramentum adjungatur quale extat de Israëlitis incredulis & contumacibus in terram promissam non introducendis, Num. XIV. 28. Hebr. III. 11. Psal. XCV. 12. Si neutrum horum appareat comminationes censendas esse relaxabiles & tacitam quandam exceptionem sive conditionem in se continere etiamsi ea expresse non sit apposita, ac proinde comminanti maximè si sub aliena lege non sit positus, licêre eas revocare.

XXXVI. Resp. Sed non unâ ratione falluntur hîc & fallunt Adversarii. 1. Non negamus tacitas quasdam interdum subesse posse conditiones in comminationibus Divinis, quarum exempla prostant in comminatione Isaiæ ad Ezechiam c. XXXVIII. & Jonæ ad Ninivitas, c. III. 4. sed *particulares & œconomicæ comminationes* quales istæ fuerunt quibus Deus utebatur ad eam resipiscentiam producendam quæ illas sequuta est, haudquaquam sunt confundendæ cum *Legis æternæ immota sanctione* cui & hominum conscientia, & Gentium consensus ultrò adstipulantur, maximè cum dicat Christus Matth. V. 18. ne quidem *apicem unum aut iota ex Lege transiturum quin omnia impleta sint*, & Apostolus Hebr. X. 28. *Legis transgressorem mori absque misericordia.* Peccant ergo graviter

ter dum à particulari ad universale argumentantur. 2. distinguendæ *Comminationes* quæ *pœnas temporales* tantùm denunciant, ab illis quæ *mortem æternam* & maledictionem peccatori intentant, illæ possunt nonnunquam relaxari, non istæ, quamvis enim Deus pœnam aliquam temporalem vel differat vel auferat respectu impiorum, non sequitur tamen in illis tolli Legis sanctionem vel Deum ab ea recedere, nam si differt supplicium non aufert tamen, vel si tolerat in hac vita, puniturus est in altera tarditatem supplicii gravitate compensando, Quæstio 2. nostra est non de pœnarum quarundam temporalium vel dilatione vel aversione, sed de omnimoda impunitate contra sanctionem Legis. 3. Non confundendæ sunt *comminationes Paternæ & Euangelicæ* cum *Legalibus* & *Judicialibus*, illas nihil prohibet nonnunquam abrogari & tolli quia dispensativè tantùm sæpiùs proponuntur à Sapientia Dei, non ut impleantur, sed ut homo iis deterritus à viis suis pravis revertatur, sed istæ non possunt, quia æternum & immutabile Dei jus notant quod sine præjudicio Justitiæ tolli non potest. 4. Non necesse est semper ut juramentum addatur comminationibus vel promissis in signum immutabilis voluntatis, nam quamvis propter infirmitatem nostram illud addatur quandoque, non minus impossibile est tamen Deum mentiri cùm loquutus est simpliciter, quàm cùm juramento se adstrinxit, Heb. VI. 17. 18. 5. Non videretur carêre absoluta criminum impunitas & sanctionis legalis abrogatio aliquâ turpitudine, qualis est in Rectore & Judice officii quod exercere debet in ordinis conservatione desertio & contemptus.

XXXVII. 6. Comminationes non aliter sunt dispensabiles quàm ipsæ Leges quibus annexæ sunt, at solæ Leges *positivæ* relaxationem possunt admittere, non verò Lex *naturalis* quæ in ipsa Dei sanctitate & justitia fundatur. 7. Neque hic juvat quod ajunt Deum sub aliena potestate non esse constitutum; Nam licet non sit sub aliena Lege positus, unde non potest à superiori & extrinseco prohiberi, quin si vellet relaxationem illam omnimodam concederet, tamen sibi ipsi lex est, nec sanctitatis, constantiæ & veritatis ratio patitur, ut à Justitiæ norma semel posita vel tantillum deflectat, unde quemadmodum non potest se ipsum abnegare, ita nec adversus Justitiam quicquam committere Legis sanctionem abrogando; Si ergo quædam conditio sub illa Legis sanctione intelligenda esset, semper deberet fieri salvâ Dei Justitia, nec alia potest esse quàm hæc, pœnam hanc necessariò subeundam esse peccatori, nisi Vadem & Sponsorem reperiat qui pœnam ipsi debitam in se recipiat, & sic omnia mala sua nomina dispungat ad ultimum usque quadrantem. Fateor Deum pœnitentiæ polliceri remissionem peccatorum, sed non sequitur si hæc à parte nostri requiritur duntaxat ad remissionem consequendam, ab illa sola pendere hoc beneficium & comminationis relaxationem, imò cùm resipiscentia fidem semper comitem exigat, fides verò supponat necessariò satisfactionem aliquam præviam quam sibi applicet coram Deo, inde colligitur non posse tolli sanctionem nisi salvâ Dei Justitiâ & satisfactione intercedente.

cata fidelium in Vadem transferri dummodo puniantur. Peccatum quidem omne plectendum esse est ex Legis sanctione æterna & immutabili, at peccatorem omnem non item; aliquando enim fit propter misericordiam & paternam clementiam ut dum punitur peccatum, subtrahatur peccator & à pœnâ eximatur, unde pœnam omni peccato deberi dicunt nonnulli *impersonaliter*, sed non *personaliter*. Itaque in Lege & sanctione pœnali, duo distinguenda sunt. 1. Denunciatio mortis quæ fit propter peccatum. 2. Comminatio quæ fit ipsi peccatori. Prius est de *jure Dei æterno* immutabili & indispensabili, unde remissio non potuit obtineri nisi per mortem & sanguinis effusionem quæ fuit pœna peccati: At posterius est de *jure Dei libero* & positivo, potuit enim Deus vel peccatorem ipsum plectere, vel pro illo si liberet ex gratia cum ipso agere, vadem substituere. Certum quidem est eum qui deliquit pœnam mereri, eoque punibilem esse, hoc enim ex ipsa peccatoris ad Deum relatione necessariò sequitur; at quòd idem peccator necessariò puniatur in persona sua etsi hoc sit commeritus, non semper obtinet propter paternam Dei ἐπιείκειαν. Non diffiteor etiam peccatoris ipsius punitionem esse rerum naturæ & ordini perquam convenientem, & substitutionem non facilè nec levi de causa admittendam esse; At gravissimam causam habuit πάνσοφος νομοθέτης ita constituendi, nam si omnes peccatores æternæ morti mancipandi fuissent, periissent funditùs ex rerum natura duæ res pulcherrimæ, ex parte hominum Religio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ in homines beneficentiæ testimonium.

XLI. Porrò pœnam omni peccato deberi ex Legis præscripto, nec sine satisfactione remissionem ejus obtineri posse præter ea quæ jam allata sunt, docet nos manifeste locus ad Hebr. cap. IX. 22. *Sine sanguinis effusione non fit remissio peccatorum*; quare enim sanguinis effusio requireretur nisi quia ad expiationem peccati necessariò intercedat oportet mors Creaturæ ut satisfiat Justitiæ Divinæ & Legis sanctioni. Neque hìc audiendi Adversarii qui hæc verba restringere volunt ad V. T. œconomiam & ritus Legales quibus sanguinis victimarum effusio præscribebatur: Nam etsi concedamus Apostolum de istiusmodi cæremoniis loqui, non excludit ille tamen, sed includit potiùs relationem ad Christum, quia victimas legales spectat ut typos sacrificii Christi quo verè & perfectè debuerunt peccata expiari; non ex vers. 23. 24. seq. liquidò patet; dum ita colligit Apostolus *necesse fuiße exemplaria rerum cœlestium hisce rebus mundari, ipsa verò cœlestia potioribus victimis mundanda fuisse.* Nimirum id sibi vult quod quemadmodum sub Mose legalia omnia, puta Tabernaculum, liber, vasa, victimæ &c. utpote typica ejusdem naturæ materiâ ac ritu nempe pecudum sanguine, aquâ, lanâ & hyssopo lustranda fuerunt; Ita sub Euangelio quod Cœlestia omnia continet necesse fuit potiores victimas ad eorum mundationem adhiberi, scilicet sacrificium Christi, quod hìc ad denotandam ipsius summam perfectionem numero multitudinis ex He-

bræo idiotiſmo effertur, quia Legalibus omnibus longè antiſtat, & unum eſt inſtar omnium, puta Corpus omnium umbrarum & veritas figurarum, Joh. I. 17. & Col. II. 18.

XLII. Eam verò *Neceſſitatem* ex ipſa *Fœderis Euangelici* natura & *mortis Chriſti* conſideratione fortiùs evincere poſſumus; Nam cùm fœdus iſtud ex æterno Dei conſilio Mediatore & Sponſore nitatur, Hebræ. VII. verſ. 22. qui animam ſuam daturus erat in redemptionis pretium pro multis, Matth. XX. 28. Non potuit impleri & firmum ratumque eſſe niſi accedente hac Sponſoris noſtri ſatisfactione quæ Juſtitiam placando nobis ad Miſericordiæ thronum aditum pararet, & favorem ac benevolentiam Numinis, reis alioquin & indignis peccatoribus conciliaret; Et vero ſi inanes potuerunt eſſe vel penitus relaxabiles Legis comminationes; Quæ tandem excogitari poterit ratio legitima propter quam Deus dilectiſſimum & ſanctiſſimum Filium ſuum, crudeliſſimæ & ignominioſiſſimæ morti ſubjecerit? Si pœna in innocentem jure transferri non poteſt quod pertendit hæreticus, quo pacto juſtum erit Chriſtum nec in ſe nec noſtri gratia nocentem & reum horrendis illis cruciatibus exponi? Quænam legitima tam diræ mortis aſſignari poterit cauſa? Nam quæ afferuntur ab Adverſario tum doctrinæ confirmatio, tum exemplorum ſanctitatis, charitatis & patientiæ præmonſtratio ſanè non erant tanti, ut propter eas unigenitus Dei filius diris eſſet cruciatibus devovendus; Maximè cùm & doctrinam ſuam variis miraculis confirmaſſet luculenter, & in vita pietatis eximiæ & invictæ patientiæ pulcherrima jam exempla dediſſet; Ergo alia procul dubio cauſa ſuberat tam inſolitæ diſpenſationis, nimirum Juſtitiæ Divinæ ratio & Legis edictum cui à Chriſto qui locum noſtrum ſubibat ſatisfieri oportuit, atque hinc eſt quod Paulo Roman. III. 25. dicatur *conſtitutus à Deo in placamentum per fidem in ſanguine ipſius ad demonſtrationem Juſtitiæ ſuæ per remiſſionem peccatorum præcedentium, &c.* ex eo enim liquidò patet quàm ſit Juſtitia Dei inexorabilis, cùm non paſſa ſit peccata remitti niſi interventu tanti pretii & ipſius Dei morte & ſanguine.

XLIII. Deinde ſi unico nutu & verbulo peccata omnia noſtra delere & veluti nubem diſpellere potuit, an veriſimile eſt eum tantæ mol's opus aggreſſurum fuiſſe? Qui nihil fruſtra & ſine neceſſitate molitur Deus quomodo filium ſuum in quo omnis ejus εὐδοκία repoſita erat citra neceſſitatem è coelo dimittere, carne noſtra & ſervili forma induere, multis modis exercere, ac tandem κατάραν & peccatum efficere ſuſtinuit? Sanè non patitur Sapient a & Bonitas Dei ut credamus hoc illi liberum fuiſſe & integrum, imò utraque neceſſitatem quandam memorabilem hìc interceſſiſſe credere nos cogit.

XLIV. Præterea ſi ſatisfactio neceſſaria non fuit, nulla videtur idonea ratio reddi poſſe quamobrem Deus tot illuſtres ejus Typos in V. fœdere extare voluerit. Cur enim non licuit electis Iſraëlis videre Deum niſi prius oblato ſacrificio cujus ſanguine populus fuerat conſperſus, Exod. XXIV. 9. 10. niſi ut ſigni-

significaretur non posse nos ad Dei conspectum & communionem admitti quin prius Christi sacrificio fragrantissimo & sanguine ῥαντισμοῦ Justitiæ Divinæ fuerit satisfactum? Cur Moses pro Populo apud Deum iratum intercessorem egit, nisi ut doceret opus Nobis esse omnino Mediatore aliquo inter Deum & Nos, qui non tantùm sequester esset & interpres voluntatis Divinæ qualis fuit Moses; hoc enim non obstabat quo minus ad vocem Dei loquentis expavesceret Hebr. XII. 21. Sed qui verè esset εἰρηνοποιὸς qui pace per sanguinem facta plenè Nos Deo & Deum Nobis reconciliaret, Col. I. 20. Cur denique sub illo fœdere tantam sacrificiorum molem instituit, quibus nec doctrina confirmabatur, nec fœdus percutiebatur, nec exemplum proponebatur, sed reatus tantùm typicus populi, morte ob peccata victimæ inflictâ auferebatur; nisi ut certissimum essent & indubitatum testimonium victimam aliquam non brutam, sed divinam & cœlestem requiri omnino, quæ reatum verum in se suscipiendo à peccatoribus tolleret & morte sua Jus communionis cum Deo illis promereretur & restitueret? Hebr. IX. 13. 14.

XLV. Accedit etiam quòd frustra Apostolus toties iteraret in Epist. ad Hebr. Sacrificia Legalia peccati reatum tollere non potuisse ut inferret Christi sacrificio nos debere purgari, si purgatione planè nihil opus fuisset; Nam quod tam facilè solâ Dei misericordiâ absque ulla satisfactione tolli potuit, cur non potuit tolli pariter intercedente victimarum legalium morte? Si non plus confert sacrificium Christi ad expiationem propriè dictam sacrificiis legalibus, nihil causæ dici potest cur eam istis denegare & illi tribuere constanter voluerit? Quid quod quum negat Apostolus victimas legales peccati reatum tollere posse, rei ipsius naturam attendit, non tantùm quia aliter Deo erat constitutum, sed vel imprimis quia tam execrabilis & fœda res est peccatum ut nullo hircorum taurorumque sanguine elui expiarive possit; propterea, inquit Hebr. x. 4. *Impossibile est sanguinem hircorum & taurorum tollere peccata*; quod verò continuò subjicit vers. 5. 6. 9. *quapropter ingrediens mundum dicit, sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi, tunc dixi Ego adsum*, &c. ac denique concludit *auferri prius ut posterius stabiliatur*, manifestè evincit, hanc fuisse Apostoli mentem, abrogatis sacrificiis omnibus legalibus ut inutilibus & vanis, subrogatum fuisse ex Dei æterno consilio unicum Christi sacrificium, quod solum ad tantæ molis opus exequendum par esse poterat, & sine quo peccati reatus nunquam in æternum deleri potuisset.

XLVI. Cæterùm cùm *Necessitas* illa quæ pœnas peccati exigit, nec *physica* sit, qualis esse solet in iis quæ vel bruto instinctu, vel cæco naturæ feruntur impetu, nec verò *coactionis* ut in iis occurrit qui per vim aliquid patiuntur, sed *Ethica* potiùs & *rationalis* quæ à virtute, Justitia puta & Sanctitate originem ducit, & liberâ intercedente voluntate exeritur: non ita præfractè est urgenda, quasi nullam hîc penitus relaxationem admitteret, sed semper ex sum-

summo jure quantum potest, agere nobiscum Deus teneretur; cùm enim idem ille Deus qui justissimus est sit etiam summè misericors multiplicem in virtutis istius administratione ἐπιείκειαν admittere potest, modo fiat salvo æterno & immutabili Jure suo; Unde diversimodè Justitiæ hujus exercitium bonitate & clementia temperat, vel ratione *temporis* differendo supplicium, vel ratione *pœnarum* eas mitigando vel immutando, vel ratione *personarum* eas ab una in aliam transferendo.

XLVII. Atque hoc est singulare illud & eximium beneficium quo donamur sub Euangelio, dum dimissis Nobis qui ut rei & sontes, ex rigore Legis rapiendi eramus ad supplicium, Vas & Sponsor in locum nostrum substituitur qui pœnas nobis debitas in se transferat, quod fuit mirabile Sapientiæ divinæ temperamentum sine quo spes omnis salutis decollaverat: Nam vel pœna propria nobis erat sustinenda & sic Justitiæ quidem litatum fuisset, sed Misericordiæ aditus omnis præcludebatur; Vel tanquam insontes absolvendi & salvandi eramus, atque ita Misericordia sese luculenter sanè exeruisset, sed Justitiæ fraus aliqua sic videbatur fieri. Itaque medium aliquod tenere oportuit quo simul & semel Justitiæ satisfieri, & via ad summam & infinitam Misericordiam patefieri posset, quod factum Sponsoris nostri substitutione; Nam ut Justitiam suam in repetenda pœna; ita Misericordiam in submittendo Vade demonstrat, ut in illo acerrimam suam Justitiam ostendit pœnas omnes nobis debitas ipsi infligendo, ita in nos Misericordiæ & Charitatis inexhaustæ rivos omnes & thesauros diffundit non modò propter ipsum veniam peccatorum omnium nobis concedendo, sed & innumera beneficia tum gratiæ tum gloriæ & in hac & in altera vita gratis impertiendo.

XLVIII. Quisnam autem *Sponsor* ille esse debuerit aut quænam Satisfactio nobis necessaria fuerit, non difficile est ex dictis colligere; Nam ut Justitiæ Divinæ ratio & Legis Vox Satisfactionem aliquam homini peccatori nisi in peccatis mori velit, necessariam esse persuadent, Ita Verbum Euangelii non alibi quærendam esse Satisfactionem illam quàm in Christo θεανθρώπῳ Sponsore nostro passim declarat: Ille enim solus potuit esse N. fœderis ἔγγυος & μεσίτης, quia medius inter Deum & homines illum Divinitate, istos humanitate contingebat, ille solus Naturam humanam habuit quæ pateretur & simul divinam quæ passionibus valorem infinitum adderet, sanguinem humanum, & Spiritum æternum, infirmitatem carnis ut moreretur tanquam victima, & Potentiam divinitatis quâ surgeret è sepulchro & in Sanctum sanctorum ingrederetur ut Sacerdos; Itaque quemadmodum satisfactionem in genere homini ad salutem necessariam esse evicimus, jam necessariam fuisse ipsius Christi satisfactionem superest ut paucis demonstremus.

XLIX. Non nos latet equidem hîc in diversa abiisse nonnullos è Veteribus qui ut supra notabamus ex Augustino modos alios Deo possibiles non defuisse sunt arbitrari; imò eo usque progreditur Doctissimus Præsul, ut dicat,

stultos

stultos esse qui dicunt non potuisse sapientiam Dei aliter homines liberare, nisi susciperet hominem & nasceretur ex fœmina. Serm. de Annunc. Dom. Ita *Leo* I. Sermon. 11. de Incarn. *Bonavent.* in 3. senten. Distin. xx. q. 6. *De liberatione firmiter credo quod alio modo potuit liberari genus humanum, de Redemptione verò nec nego nec audeo affirmare, quia temerarium est cùm de Divina potentia agitur terminum præfigere ei, amplius enim potest quàm nos possumus cogitare.* Notum etiam plerosque è Scholasticis vanis & curiosis quæstionibus præter Scripturam, ut in aliis omnibus solent, in hoc argumento locum nimis dedisse, quæ hujus mysterii fidem paulatim enervant & immotum hoc Religionis Christianæ fundamentum subruunt, de quibus videndus *Vasques* in 3. Tho. Disput. 1. 11. & *Suares* in eandem; Verùm non defuerunt alii complures tum ex Patribus tum ex ipsis Scholasticis qui necessitatem hanc cognoverunt ut *Athanas.* in eximio tractatu de Verbi Incarn. *Anselmus* in lib. 1. *Cur Deus homo* cap. 16. 17. *Basilius* in Psalm. xxviii. *Ambrosius* in Hebr. ix. *Thomas* contra Gentes lib. iv. c. 54. 55. Et in eam Nostri ferme omnes propendent sententiam ut tutissimam & Scripturæ imprimis consentaneam: Quod tamen ita intelligendum non est quasi Dei Omnipotentiam ullatenus restringere velimus; Neque enim hîc quæritur propriè quid Deus potuerit absolutâ suâ potentia, sed quid facere apud se statuerit, quidve ad salutem nostram necessarium fuerit; Dicimus ergo necessariam fuisse hanc Christi satisfactionem, non modò ex hypothesi decreti & consilii Dei qui Christum in Sponsorem nobis destinaverat ut peccatum pro nobis factus nos essemus Justitia Dei in ipso; sed etiam ex ipsius natura rei, quia nullum aliud melius vel convenientius dari poterat medium ad opus Redemptionis peragendum; Nam cùm satisfactionem aliquam Justitia postularet, eam autem neque homo per se ipsum neque per aliam quamvis è Creaturis sufficere posset, non aliunde potuit peti quàm à Christo qui omnia ad satisfaciendum requisita habuit. Et agnoverunt ipsi Scholastici dum fatentur posito quod Deus voluerit redimere homines non *per viam potentiæ*, sed *per viam perfectæ Justitiæ* simpliciter necessariam fuisse unionem hypostaticam & θεανθρώπου satisfactionem vide *Suare.* in 3. Thom. q. 1. Disp. iv. s. 2.

L. Rationes variæ in eam rem afferri possent, sed hæc una potest esse instar omnium; Nam cùm peccato quod infinitam Majestatem læserat infinita pœna deberetur; si perfectè satisfaciendum fuit, opus fuit satisfactione infinita, jam autem infinitè satisfacere non potest nisi qui infinitus est; quare cùm nemo vel ex Angelis vel ex hominibus sed unus Deus hanc summam ὑπεροχὴν obtineat utpote qui omnes meræ sunt Creaturæ, nemo etiam præter *Deum* sufficiens λύτρον & ἀντάλλαγμα pro nostra Redemptione dare potuit: Porro quia non decebat vel Patrem vel Spiritum S. incarnari, & Mediatorem fieri, siquidem nec Pater potuit mitti cùm sit à se ipso, nec infra Filium & Spiritum S. qui ab ipso sunt œconomicè humiliari & Mediatorem agere; Nec Spiritus id muneris

ris poterat obire quia debuit à Mediatore mitti & versari circa applicationem salutis acquisitæ, solus Filius potuit commodè hoc munus sustinere qui ut medius inter Patrem & Spiritum, Mediator potuit esse inter Deum & homines; & ut naturâ erat Filius per gratiam filios nos facere, redimendo per justitiam quos per potentiam creaverat; Sic ut necesse fuit λόγον incarnari & θεάνθρωπον fieri, necesse etiam fuit ad Redemptionem nostram Christum θεάνθρωπον pro nobis satisfacere: ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Atque ita conclusum esto secundum caput quod nobis propositum fuerat. Tertium jam exequendum esset circa ἀνασκευὴν Rationum Adversariorum, sed quia plures sunt quàm ut paucis pagellis includi possint, eas brevitati consulentes in secuturæ σὺν θεῷ Disputationis argumentum reservamus.

COROLLARIA.

I. *Etsi Satisfactio fuerit necessaria ad Remissionem peccatorum consequendam, non tamen desinit ipsa Remissio esse respectu fidelium planè gratuita.*

II. *Cùm soli fidei competat satisfactionem Christi nobis applicare sola etiam nos justificare potest, non opera qualibet vel ante vel post gratiam.*

III. *Qui prævisionem fidei vel operum Electioni præstruunt, illi nunquam vel Dei Eligentis εὐδοκίαν liberrimam, vel hominis Electi extremam miseriam satis agnoverunt.*

IV. *Qui semel verè sunt conversi nunquam finaliter aut totaliter excidere possunt à Gratia, quicquid Remonstrantes pro Apostasia Sanctorum in contrarium afferre possint.*

DISPU-

DISPUTATIO SECUNDA
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI NECESSITATE.

Reſpondente DAVIDE GIRARDO, *Neocomenſi.*

THESIS PRIMA.

DISPUTATIONE præcedenti de *Satisfactionis* Chriſti *Neceſſitate* egimus κατασκευαστικῶς, & pluribus argumentis, tum à Natura, tum à Voluntate Dei petitis, demonſtratam eam dedimus; Quia verò ſaluberrima hæc doctrina & jam olim à male feriatis hominibus impugnata eſt, & etiamnum hodie à peſtilentiſſimis hæreticis variis argumentorum arietibus concutitur, quæ niſi expediantur piis ſtudioſis negotium faceſſere poſſent, ideo quod Nos ſuprà facturos recepimus, eorum ἀνασκευὴν cum bono Deo hac Diſputatione breviter aggredimur.

II. Quæcunque autem hìc ab Adverſariis opponuntur ad tres claſſes poſſunt revocari: In prima evincere conantur Deum *poſſe* condonare peccata abſque ſatisfactione. In ſecunda non tantùm poſſe per Naturam, ſed etiam *velle* ex decreto, atque voluntatem illam Nobis in Verbo pateſeciſſe. In tertia non modò poſſe & velle, ſed *ne poſſe quidem contrarium* ſine aliqua injuſtitiæ & crudelitatis labe: Prima oſtendit Satisfactionem Vadis Naturæ divinæ ſummè Miſericordi repugnare & *non eſſe neceſſariam*; Secunda eandem refragari Voluntati & *falſam* eſſe docet. Tertia in ipſam Dei Juſtitiam arietare atque adeò *iniquam* eſſe contendit.

III. Quod ad primam ſic illi ratiocinantur, Si neceſſaria eſſet Chriſti Satisfactio, eo potiſſimùm nomine neceſſaria eſſet quòd ſit in Deo Juſtitia quædam ἐπανορθωτικὴ & vindicatrix illi eſſentialis quæ non poſſit admittere peccatorum remiſſionem ſine prævia quadam ſatisfactione: At falſum eſt, inquiunt, dari talem Juſtitiam in Deo quæ illi ſit naturalis 1. quia quod Deo eſt eſſentiale neceſſarium eſt & non poteſt non eſſe; At iſta Juſtitia potuit non eſſe, putà ſi Creatura peccatrix nulla fuiſſet. 2. naturalia in Deo non ſunt contraria; At Miſericordia & Juſtitia ſunt contraria, illius enim eſt ſalvare, iſtius deſtruere & perdere. 3. quod eſt inæquale & ſuſcipit magis & minus non eſt de eſſentia Dei, quia

 in

in Deo omnia sunt infinita; At Misericordia & Justitia tales sunt, nam qui multus est misericordiâ, dicitur tardus ad iram, qui Justitiam in quartam tantùm generationem exerit, idem Deus benignitatem & misericordiam ad millesimam usque extendit Exod. xx. 4. Si Justitia esset essentialis, tum necessariò omnium peccata deberet æqualibus plectere pœnis, nec posset istius misereri illum verò punire, nihil enim facit aut facere potest quod proprietatibus suis adversatur, v g. cùm sapientia in Deo resideat, nihil unquam insipienter præstare potest; Ita si Deus naturâ justus est, semper & ubique & ad extremum deberet Justitiæ illius actus exercere, quod tamen scripturæ & experientiæ adversatur. 5. Denique quod liberum est non est naturale, at Justitia libera est quia liberæ voluntatis effectum, secundùm quam liberè potest punire vel condonare peccata quibus vult, sicut potuit creare vel non creare, vel aliter creare mundum.

IV. Resp. Non difficile tamen est primum hunc Adversariorum impetum retundere; Nam præterquam quòd antea satis superque ex ipsa Scriptura rationibusque variis essentialem illam Dei justitiam ἐπανορθωτικὴν asseruimus, nihil hîc in contrarium affertur quod facili negotio refelli non possit: Nam ad 1. falsum est quod assumunt Justitiam illam Dei potuisse aliquando non esse, neque enim concipi potest nedum esse Deus nisi justus & Sanctus; neque ratio allata de non existentia Creaturæ peccatricis quicquam probat, Distinguenda enim *Justitia* ab ejus *exercitio* & *effectis* quæ per metalepsim sæpe Justitiæ nomen sortiuntur, ἐνέργεια à δυνάμει, *actus* 1. à 2. Sanè si nulla fuisset creatura peccatrix, nullum datum fuisset Justitiæ exercitium vel ἐνέργεια ad extra, quia requirit præsentiam objecti tali modo constituti, sed fuisset semper in Deo ipsa Justitia radicaliter & quoad actum primum, nam etsi nunquam futura fuisset ulla creatura peccatrix, non desinebat tamen hæc propositio esse verissima, Dei natura ita sancta est & justa ut non possit videre, multò minus ferre malum: quemadmodum ab æterno Deus fuit sanctissimus & Justissimus etsi nondum dabatur peccatum, fuit misericors & clemens quamvis nulla dum esset creatura misera; ita potuisset has proprietates sibi habere in æternum quantumvis nullæ creaturæ factæ fuissent vel miseræ vel peccatrices: Sic licet Deus nihil condidisset, non desiisset tamen omnipotentia in Deo dari quia poterat semper condere quæ condidit. Cæterùm quamvis Justitia ad id ut sese exerat Creaturam peccatricem ut objectum requirat, non obstat tamen quominus illius exercitium necessarium dicatur positâ tali conditione: Nam egressus attributorum relativorum quæ respectum habent ad Creaturas necessarii sunt, sed ex hypothesi & positis ponendis, sic non necesse erat ut Deus homines alloqueretur, sed posito quod vellet alloqui, non poterat nisi verè, quia est mentiri nescius & ipsissima Veritas. Ita poterat non punire si nullum fuisset peccatum, sed necessariò punit positâ creaturâ peccatrice.

V. Ad secundum Resp. distinguendo Justitiam & Misericordiam ab effectis, Justitia quippe & Misericordia non sunt duæ res in Deo nedum contrariæ, sed

una

una eademque Dei essentia quæ secundùm objecta & effecta diversa distinguitur, non in se, sed respectu nostri, diciturque Misericordia cùm liberat miseros, Justitia cùm judicat reos, & quamvis contrariorum contrarii sint effectus, non tamen vice versâ contrarietas effectuum semper arguit contrarias causas, cùm sæpe ex iisdem etiam causis contrarii prodeant effectus; Eorundem radiorum vi & fœtent cadavera & florent rosæ, idem ignis qui lutum indurat, ceram & & plumbum liquefacit; Certè si Deus Misericordiam & Justitiam suam erga unum idemque objectum & respectu ejusdem totam exereret, videretur nec sine ratione istud planè ἀσύστατον, quia ista plectit quod altera condonat, ista pœnam infert quam altera aufert, sed neque hoc Deus apud se statuit, neque id unquam nobis in mentem venit: agnoscimus quidem & credimus Justitiam & Misericordiam Dei per admirabilem συζυγίαν à sapientia ejus πολυποικίλῳ factam sese exerere in opere salutis, sed nec in eodem subjecto, nec circa idem, Justitia quippe se exeruit in Christum, at erga nos Misericordia, Justitia in puniendo peccato, Misericordia in salvando peccatore, Justitiæ objectum est culpa sive malum morale quod Deus inultum pati nequit, Misericordiæ verò Miseria sive malum physicum ad quod à Creaturis removendum Deus pro immensa sua bonitate semper propendet, hæc servat opus suum nimirum Creaturam, illa destruit alienum scilicet peccatum.

VI. Ad tertium iterum confundit hæreticus Justitiam & Misericordiam cum operationibus & effectis; Nam si misericordia dicitur iram superare, hoc non *affectivè* sed *effectivè* intelligendum est, quia plura effecta gratiæ & misericordiæ nobis exhibet quàm Justitiæ ad piorum solatium; Ita licet hæ duæ proprietates ex æquo sint infinitæ in Deo, tamen diversimodè sese erga homines exerunt, dum nec omnium æqualiter miseretur, nec omnes ex æquo indurat, sed tantùm prout vult, cujus quidem inæqualitatis causa occulta esse potest, injusta esse non potest ut scitè olim August. Si quis verò ulteriùs quærat cur Deus describatur nobis in Scriptura pronior ad misericordiam quàm ad Justitiam, cùm istius non minus quàm illius virtutis exercitium Deo sit naturale; rationes istius discriminis variæ dari possunt, 1. quia suppliciorum peccatis constitutorum longè maximam partem in futurum sæculum distulit, at infinitam propemodum beneficiorum vim & copiam in Creaturas suas effudit, ea res hominum piorum animos eò impulit ut Dei benignitatem supra reliquas ejus virtutes in cælum ferrent. 2. etsi actiones quæ à justitia promanant æquè in suo genere laudabiles sint cum iis quæ à bonitate proficiscuntur, quatenus nempe ex eodem fonte fluunt; effecta tamen bonitatis in se sunt jucundissima, nihil enim libentiùs facit bonus animus quàm cùm beneficium confert; effecta verò Justitiæ per se tristia sunt, nihil enim bonus animus facit magis invitus quàm ut det infortunium, non quòd Justitiam exerceat, sed quòd Justitiæ exercitio alicui malè sit: Cùm igitur quodcunque est in hominibus laudabile, in Deo sit ut loqui solent eminenter, Scriptura

eum nobis inducit benefacientem libentissimè, punientem verò penè invitum, qu a opera misericordiæ cum Creaturæ salute & conservatione conjuncta sunt, opera verò justitiæ cum illius exitio & miseria. 3. Cùm punit Deus, id facit ex unica severitate & justitia, at in operibus misericordiæ datur combinatio variarum Dei virtutum, nam cùm Deus nulli peccatori veniam indulgeat nisi prævia quadam satisfactione, vel præstita vel præstanda Justitiæ, Justitia & Pax seù misericordia hîc se mutuò osculantur, unde mirum videri non debet si pronior dicatur ad id faciendum ad quod plura simul concurrunt attributa, quia in eo gloria ejus longè illustrior evadit. 4. Scriptura ita loquitur potissimùm respectu fidelium & electorum, cum quibus quia agit ex fœdere gratiæ, ut pater misericors & clementissimus, rectè dicitur tardus ad iram & propensissimus ad misericordiam.

VII. Ad quartum Distingue *Necessitatem physicam* & *brutam*, à *Necessitate Ethica & rationali.* De prima datur consequentia, quæ agunt ex illa necessitate agunt semper & eodem modo quantum possunt usque ad ultimam activitatis sphæram; ignis non potest non urere & semper urit ad extremum ubi occurrit objectum aliquod combustibile; At de necessitate morali non valet, quia exercitium illius virtutis pendet à libertate voluntatis quæ diversimodè illud potest modificare. Ita etsi necessarium sit ex parte Justitiæ puniri peccatum, in illa tamen pœnæ distributione libera Patris cælestis ἐπιείκεια certam œconomiam admittere potest vel respectu temporis dum differtur, vel pœnæ ipsius dum temperatur, vel personarum dum transfertur, neque fraus ulla propterea fieri censenda est Justitiæ, quia vult quidem omne peccatum plecti, sed non pariter omnem peccatorem.

VIII. Ad quintum peccat falsa hypothesi quasi *liberum* & *naturale* pugnarent, cùm tamen amicè inter se conspirent, Voluntas Dei est liberrima, & tamen est Deo naturalis, omnes proprietates quæ Deo insunt ad modum virtutum moralium liberæ sunt quia liberè & spontaneè sese exerunt, nec tamen sunt arbitrariæ, sed naturales & essentiales 2. supponit gratis liberum nihil aliud esse quàm contingens & ἀδιάφορον, At jampridem à Viris Doctis demonstratum est libertati optime convenire cum necessitate, & unum idemque subjectum posse simul & semel liberrimè agere & necessariò ac immutabiliter, quod Dei, Christi, Angelorum, beatorum, & ipsorum etiam Dæmonum exemplis luculenter comprobari potest. 3. iterum distinguenda permiscentur ab Adversariis, Justitia scilicet cum effectis, Effecta quidem Justitiæ pendent à Dei voluntate libera, sed ipsa Justitia in actu primo non est liberæ voluntatis effectum, cùm sit ipsamet voluntas Dei liberrimè quidem sed tamen necessariò peccatum aversans. 4. simile quod petitur à Creatione planè est dissimile, nam hæc versatur circa rem planè indifferentem & quæ potuit esse & non esse, at Justitiæ exercitium de quo quæritur occupatur circa rem necessariam, & quæ aliter fieri non potuit, nimirum distinguenda veniunt duo actionum divinarum

genera, nam vel illæ versantur in *objecto* aliquo *constituendo*, vel circa *objectum* jam *constitutum*, & aliqua vitii aut virtutis qualitate præditum; quæ actiones versantur in objecto constituendo, ita sunt liberæ ut ab iis Deus abstinere possit omnino, sic hominem creare decrevit, decretum hoc creatio necessariò secuta est, at liberum ei fuit non decernere, ideo liberum etiam ei fuit abstinere ab ea actione quæ dicitur creatio: at quæ versantur circa objectum jam constitutum, ità sunt liberæ ut Deus non possit tamen à se impetrare ut contrarium admittat, quia sanctitati & Justitiæ ipsius repugnaret; si Creatura sancta est & imaginem Dei refert, non potest Deus quin ei bene velit esse, si peccatrix est, non potest quin eam velit punitam ob peccatum; Itaque libertas istarum actionum sita est non in eo quod possint esse vel non esse, sed in eo tantùm quòd quæ Deus facit in hoc negotio lubentissime & absque ulla coactione facit.

IX. II. *Object.* Si Deus potest de Jure suo remittere, potest etiam peccata condonare absque satisfactione, At verum prius E. & poster. Assumptum probant. 1. quia unicuique licet cedere de Jure suo, E. & Deo & quidem magis, quia est supremus Dominus rerum omnium qui jus habet absolutum & ἀνυπεύθυνον in Creaturam, Juris autem proprii & dominici hæc est natura ut illud pariter & persequi cuique liceat & non persequi si libuerit, & si id non liceret, id fieret procul dubio quia in ea juris relaxatione aliqua alicui fieret injuria; at nemini sive puniat sive non puniat facit injuriam. siquidem de Jure suo tantùm agitur. 2. quia hominibus licet aliorum offensas liberè & sine satisfactione condonare, imò non tantùm possunt ex humanitate, sed etiam debent ex officio. 3. Principes summi non tantùm suas, sed & publicas in Remp. injurias cum singulari clementiæ laude condonare possunt, E. & Deus Rex Regum & Dominus Dominantium, atque eò magis quòd illi Reipub. tutores sunt & boni publici administri potiùs quàm Domini, Deus autem supremus rerum omnium Arbiter & Dominus propter unam sui gloriam omnia operatur. 4. unicuique debita licet sine solutione remittere, at peccata sunt debita & Deus creditor Matth. VI. 12. & XVIII. Sic argutatur *Socin. de Serva.* part. 1. c. 1. Sic *Crelli. De vera Relig.* lib. 1. c. 23 & alii.

X. Sed neque hæc ratiocinatio ut ut magno cum apparatu identidem ab hæretico proponatur quicquam ejus causam juvare potest. 1. *Conseq.* vacillat: Nec enim si posset Deus de jure remittere, posset etiam peccata sine satisfactione condonare, aliud est *Jus* aliud *Justitia* Dei, illud potestas est, hæc virtus, nec si de jure remittere liceret continuò liceret de Justitia, potestas eo usque laxari potest quousque patitur Justitiæ latitudo, ita ut scilicet nihil fiat injustum, injustum autem est 1. quod tertium lædit. 2. quod alteri non reddit suum. 3. quod ipsi æquo & bono opponitur; At si peccatum inultum maneat, Lex Dei violatur, peccatis non redditur debita pœna, bonum publicum memorabile detrimentum patitur. Remittat ergo creditor de credito, Dominus de proprietate, sed Judex

dex & Magistratus de officio quod tum lex tum æquitas ipsa postulat, haudquaquam.

XI. 2. *Min.* absolutè & simpliciter sumpta falsa est, nam si unicuique licet de jure suo cedere, Ergo Magistratus Subditos, Parentes liberos, Deus ipse creaturas dispensare poterit à debita obedientia, Ergo nulla erit judiciorum criminalium in Rep. de jure necessitas, furta, rapinæ, homicidia, &c. impunita dimitti poterunt, neque *Lex Julia* majestatis de adulteriis, aut *Cornelia* de sicariis, aut *Pompeja* de parricidiis aut aliæ publicorum judiciorum leges necessitatem ullam quàm planè arbitrariam obtinebunt, E. ipse Deus poterit impœnitentes & contumaces absolvere; quæ omnia cùm sint falsissima & æquitati ipsi naturali repugnent, ipso fatente Adversario, omnino sequitur limitandum esse hoc pronunciatum juxta diversas Juris acceptiones: Nimirum dantur variæ Juris species, Aliud est *Jus privatum*, aliud *Jus publicum*, de illo cedere quis potest, non de hoc, Aliud *Jus quod ad voluptatem & utilitatem Domini* tantùm spectat, aliud quod *honestatem & officium* respicit, de illo poterit Dominus remittero, at non de hoc; Nam ut is qui legis mandata cùm ejus sit exequi non exequitur Legis & Legislatoris authoritatem violat; ita pariter is qui promissiones & comminationes Legis cùm ad eum id spectat non mandat executioni culpâ vacare non potest; Rursus aliud est *Jus dominicum* aliud *Judiciale*, illud quadantenus remitti nihil vetat, quando ea est natura Dominii ut eo possis uti vel non uti pro libitu, at hoc non item, quia non privata res tantùm agitur, sed bonum totius Communitatis; In hoc autem negotio, ut suprà probatum est, Deus non est spectandus simpliciter ut Dominus vel privatus, sed ut supremus Judex & Imperator qui boni publici Rector est & admistrator, qui Legum à se latarum custodem se profitetur. Denique aliud est *Jus naturale* quod ab ipsa natura fluit eaque nititur, aliud *Jus liberum & positivum* quod à sola voluntate pendet, istud omnino remitti potest & relaxari, quia liberum est & mutabile, illud verò nequaquam quippe immutabile & æternum; At jus puniendi peccata ut superius demonstratum est non est tantùm liberum & positivum quod pendet à decreto, sed naturale & necessarium quod fluit ab ipsa Justitia & sanctitate.

XII. Frustra verò arguit Adversarius Deum justè id posse, quia sive illud faciat sive omittat nemini facit injuriam siquidem de suo tantùm agitur: Nam 1. majoris falsitas evidens est, multa quippe sunt quæ fieri repugnat Justitiæ & sanctitati divinæ, quæ tamen si fierent cum nullius extra Deum injuria conjuncta essent; Ita Deus non potest se ipsum abnegare 2. Tim. 11. aut se exuere naturali dominio quod habet in Creaturas, aut Leges virtuti & honestati contrarias hominibus ponere, quod tamen si faceret nemini esset injurius. 2. Si valeret ratio hæretici, ex ea etiam colligere liceret posse Deum impœnitentes & contumaces peccatores impunitos dimittere, quod tamen non audet ipse pronunciare, imò disertè profitetur Deum non posse condonare istis pœnam, quid ita? non sanè

ſanè quod cuiquam extra ſe faciat injuriam, ſed quia majeſtas legum violatur, & Iuſtitia læditur ut ipſe loquitur, quam ergo reſponſionem ſuggerit, eâ ipſe utatur, nimirum etſi nemini faceret injuriam extra ſe, faceret Legibus à ſe latis, faceret Juſtitiæ ſuæ quam impunè offendi neutiquam decet, faceret bono publico cujus Tutor eſt & Adminiſtrator Deus; Dices ſic Deum ſtatui ὑπεύθυνον & ὑπὸ νόμον quaſi ſub aliena poteſtate conſtitutus ſit qui ex formula judicare debeat, Reſp. Neg. ſed licèt nullum agnoſcat ſuperiorem ad quem ſit provocatio, tamen cùm ipſe ſibi ſit Lex, ut per naturalem ſuam Inſtitiam non poteſt non Leges ponere creaturæ intelligenti juxta quas vitam & mores piè & honeſtè inſtituat, ſic per eandem non poteſt in ſuis Iudiciis à Legibus ſemel latis abire, vel quod inſidet Juſtitiæ tribunal ſe ipſum abnegando deſerere.

XIII. Ad ſecundum Diſtin. *homines* alii ſunt *privati*, alii in *publica authoritate conſtituti*, privati non tantùm poſſunt, ſed & debent injurias ſibi illatas condonare; non ſic Judices & Magiſtratus qui ex officio tenentur ſe vindices & cuſtodes Legum profiteri. Quamvis ergo *perſonæ privatæ* liceat hîc de jure ſuo cedere quod plerumque eſt *charitatis*; At *perſonæ publicæ* renunciari Juri ſuo quod eſt *Regiminis*, præſertim ſi renunciatio iſta ullo modo cedat in damnum boni publici, non licet. 2. non valet conſeq. ab hominibus ad Deum, homines enim conſervi ſunt fratrum ſuorum, Deus autem Dominus & Judex; Jus autem puniendi uti diximus non eſt partis offenſæ quà talis, ſed ſupremæ ὑπεροχῆς & authoritatis, unde rectè Lactant. *Surgimus ad vindictam, non quia læſi ſumus, ſed ut diſciplina ſervetur, mores corrigantur, licentia comprimatur: Hæc eſt ira juſta quæ ſicut in homine neceſſaria eſt, ſic utique in Deo à quo ad hominem pervenit exemplum.* Læſo quidem & offenſo debetur damni illati vel in bonis vel in fama reſtitutio, ſed non pœna offendentis quam ſolus exigere poteſt Magiſtratus; Ideo remiſſio hæc propriè reſpicit noxam non culpam, & privatus cùm condonat, nihil propriè facit quàm deponere ſenſum ac memoriam injuriæ acceptæ, ut vel odiſſe deſinat, vel ulciſci amplius nolit, ſed tamen non poteſt impunitatem præſtare vel à parte Dei vel à parte Magiſtratus cujus eſt in ſcelera animadvertere, offenſas ergo remittit ille, ſed ſalvo *jure tertii* hoc eſt Superiorum & Dei.

XIV. Ad tertium Reſp. 1. κατὰ τὸ βέλτιον, Ut Principes utut clementiſſimi non poſſunt tamen nec debent ſcelera plurima impunita dimittere, v. g. crimina læſæ Majeſtatis &c. ita nec Deus. 2. ſi Principes gratiam facere poſſunt quorundam delictorum, eorum eſt tantùm quæ condonari poſſunt abſque injuria boni publici, ita ut authoritas Legum maneat illibata, ſed Juſtitia non patitur ut extendatur ultra Legum poſitivarum violationem, vel eos caſus aut analogos quibus urbes refugii ſub V. T. conceſſæ olim Iſraelitis fuerant, nam ex officii conſcientia tenentur ulciſci crimina quæ impingunt in Leges naturales & divinas. 3. Diſpar eſt Dei & Principum ratio, quippe hi tenentur interdum clementiam exercere, ne dum ſupra modum juſti videri volunt, crudeles cenſeantur, ad-

test tolli pro arbitrio personæ quæ Jus habet in rem illam, at hæc nequaquam, quia refertur ad rem ipsam. 2. Si ex eo quod peccatum debitum dicitur posse illud remitti sine satisfactione colligitur, Ergo & ex eo quòd *mors* dicitur ejus *stipendium* & *fœtus* necessitas satisfactionis elicietur; nam Dux ex officio & Justitiæ præscripto tenetur stipendium militibus suis persolvere, & fœtus gravidæ necessariò in lucem editur, *peccatum consummatum gignit mortem* Jac. 1. 15. 3. Si ratio illa valet sequeretur & *obedientiam* quæ pariter vocatur *debitum* Rom. VIII. 12. non foris Juris necessarii & immutabilis, nec Justitiam divinam exigere ut Lex illa præscribatur hominibus, vel ut homines Creatori suo subsint, quod falsissimum est. 4. Denique si per omnia quadrare debet similitudo facilè evincetur Deum etiam sine ullo vel fidei vel pœnitentiæ respectu peccatum condonare posse quod tamen constanter negat Adversarius, quemadmodum penes creditorem est totum debitum debitori suo absque ulla conditione remittere.

XVI. Sic pro possibilitate remissionis sine satisfactione disputabat hæreticus: Quia tamen non desunt etiam è Nostris qui licet necessitatem hypotheticam satisfactionis mordicus tueantur, necessitatem absolutam pariter cum ipso impugnant, Deumque posse omnino si libuerit peccata absque ulla satisfactione remittere contendunt, atque inter alios Doctissimus *Twissus* in *Vindici. suis Gratiæ, &c.* non abs re futurum est si paucis præcipuas ejus rationes ad examen revocemus, I. Si Deus, inquit, non potest remittere peccata sine satisfactione, inde fit, vel quia non potest per potentiam, vel per Justitiam, At neutrum dici potest; Non per potentiam quia si non posset, tum peccatum condonari sive non puniri erit simpliciter impossibile, & propositio hæc *Peccatum non punitur* constabit ex terminis contradictoriis: Non etiam per Justitiam, quia si Deus posset aliquid per potentiam, & non posset per Justitiam, sequeretur Deum aliquid posse quod sit injustum, quod implicat. Resp. Perperam hîc separantur conjungenda, *Potentia* nimirum & *Justitia*, hoc enim quæritur, An *Deus possit per Justitiam*, seu an non Justitia lædatur eo ipso quo peccatum inultum dimittitur: frustra ergo disputat de potentia seorsim à Justitia sumpta, quia Deus etsi omnia possit, nihil tamen potest quod sit injustum. Quod Deus non potest respectu unius Attributi, respectu nullius id potest, v. g. Si Deus non potest aliquid respectu veritatis id sub nullo respectu potest. In actibus voluntatis divinæ purè liberis alia res est, in sensu enim diviso aliquid potest facere v. g. plures mundos creare, quod in sensu composito, & supposito decreto non potest. At quæ Attributo alicui conveniunt varios non admittunt respectus, sed sunt in suo genere necessaria; unde quia non potest fieri per Justitiam ut Deus peccatum non puniat, sequitur Deum hoc nec posse nec velle. 2. Etsi contradictio non videatur formaliter in terminis istius propositionis *Peccatum non punitur*, occurrit tamen virtualiter in re ipsa. Nam si potest Deus peccatum non velle punire, potest non odisse, nam odisse nihil aliud est quàm velle punire, si potest pec-

catum non odisse potest amare, si potest amare, potest velle non esse sanctus & Justus, & sic potest seipsum abnegare & velle non esse Deus quod implicat. Deinde implicat Deum esse hominum Dominum jure naturali & indispensabili, homines autem ei non esse subjectos, nec quoad obedientiam nec quoad pœnam quod directè fieret si peccatum evaderet impunè. 3. Contradictio non spectanda est simpliciter in ordine ad potentiam, sed ad Justitiam, quam propriè pœna spectat, unde non quæritur simpliciter An Deus possit, sed an possit justè peccatum condonare sine satisfactione, quod fieri non posse supra evicimus.

XVII. 2. Sic arguit, Potest Deus mitiorem pœnam ferre peccatori quàm peccatum meretur, Ergo potest pro absoluta sua potentia pœnam universam suspendere: nam ponantur, inquit, tres gradus pœnæ promeritæ, huic si possit Deus subtrahere unum gradum, cur non & alterum, & si duos possit, cur non & tertium reliquum? Deinde potest remunerari ultra condignum, E. potest punire citra condignum, & si hoc, aliquem gradum peccati dimittet impunitum. Resp. ad primum, Negant hic quidam *Conseq. Majoris* nam etsi aliquo modo mitigare posset pœnas peccati, non sequetur tamen posse eas omnino tollere vel auferre; Nimirum ut observat *Author supplem. in Scot. in* IV. *sentent. Dist.* 46. *q.* 4. *Justitia latitudinem quandam graduum suorum habet extra quam si Deus puniret Justitia non uteretur*, ideò licèt posset dimittere gradum unum pœnæ, non sequitur tamen Ergo quemlibet, & omnem omnino pœnam quia tunc exiret latitudinem illam ad Justitiam requisitam & sic omitteretur Justitiæ exercitium quod aliter exponi non potest quàm per ejus abnegationem; Neque obstat quòd gradus iste à nobis definiri non potest, ut V. D. postulare videtur, quid enim si id nobis homuncionibus concessum non est, an de Deo propterea negabitur? hæc arcana Deo relinquenda sunt qui sibi solus sapienter limites finire novit & eatenus remittere jus illud summum & ἀκριβέστατον quatenus Justitiæ & sanctitatis natura ferre potest; sic ut illud exemplo etsi in alia re non tamen planè absimili comprobemus; Mundus stare non potest sine calore illo quo omnia continentur; non puto tamen caloris qui omnia permeat quantitatem ita esse definitam necessariò à natura, ut ne minima quidem ejus particula detrahi atque aboleri Dei potentiâ queat quin universi mundi moles & compages intereat, qui ergo particulam aliquam caloris ejus sine mundi interitu subtrahere potest, nonne poterit alteram & item alteram, & sic deinceps poteritne tandem universus ille ignis per particulas subduci extremo rerum omnium interitu? minimè id quidem? Itaque in subductione illa quæ latitudinem suam habet punctum aliquod est ultra quod procedi non potest sine mundi interitu, quod tamen nemo definire queat. 2. ad *Mino.* neg. Deum ita pœnam mitigare posse ut partem pœnæ essentialiter peccato debitæ penitus subtrahat; Nam cùm vel levissimum peccatum non possit non odisse, non potest etiam non punire; quòd si aliquatenus pœnas temporales impiorum mitigare videtur non-

nonnunquam in hoc mundo vel differre, quo faciliùs hæc Dei benignitas eos adducat ad pœnitentiam vel *ἀναπολογήτους* reddat, non sequitur tamen propterea eum auferre pœnam debitam; nam quod differtur non aufertur tamen, imò tarditatem supplicii gravitate postea compensat; neque quicquam hac in parte fit quod laudem Justitiæ divinæ deterat, punit enim *necessariò*, at *non necessariò omni tempore & loco*, imò multiplicem in pœnæ distributione admittere potest œconomiam, ut antea dictum est. Aliud est ergo loqui de *pœna* in genere *& absolutè in se*, aliud de ea *relatè considerata* respectu *modorum*, *graduum* & aliarum circumstantiarum quas Deus ob majorem gloriæ suæ manifestationem illi assignavit, libertate enim circa modos & gradus concessâ qui ex libera Dei ordinatione fluunt, non sequitur pœnam ipsam quà pœnæ ratio in ea servatur & à Justitia Dei naturali fluit, penitus tolli posse. Ad 2. de *remuneratione ultra condignum* Negat. Conseq. Nam longum latumque discrimen intercedit inter bona & mala opera, remunerationem & pœnam, quippe cùm Deus remuneratur, facit id planè gratuitò, cùm bona opera nostra sint debita nihilque mereantur: at cùm punit facit id non ex mera libertate, sed ex intrinseco culpæ demerito & Justitiæ inexorabilis ratione, Itaque non, si potest remunerari ultra condignum, poterit etiam citra condignum punire.

XVIII. 3. Objicit. V. D. Si Deus potest cruciatum quantumcunque etiam infernalem alicui inferre citra ullum demeritum; Ergo potest etiam non obstante quantocunque demerito quamtamcunque pœnam suspendere, Consequentia ex eo patet quòd Deus multò pronior sit ad benefaciendum quàm ad puniendum. Resp. Hìc verò varia sunt quæ observatione digna videntur: Primò vel per *τὸ suspendere* intelligit tantummodo ad aliquod tempus differre ob idoneas aliquas causas, cæterum exacto illo tempore pœnam irrogare, quæ si ejus mens est nihil facit adversus nos, Id enim ultrò sæpe concessimus, negavimus tantùm inde sequi Deum posse peccata hominum dimittere citra ullam omnino punitionem, si verò *suspendere* illi est omnino prætermittere impunitum; primò Conseq. vacillat, quia aliud est loqui de *cruciatu* aliud *de pœna*, Etsi posset inferre cruciatum, non posset tamen pœnam, quia pœna omnis si justa est peccatum infert, dicit enim damnosum aliquid ei qui Legem transgressus est: ut ergo non potest pœnam inferre alicui per Justitiam citra antecedens aliquod demeritum, ita nec auferre pœnam poterit per eandem Justitiam sine prævia satisfactione. Deinde antecedens etiam ambiguum, nam vel id potest Deus per Jus illud absolutum & summam *ὑπεροχὴν* quam obtinet in Creaturam, vel per Jus ordinatum & virtutibus temperatum, si prius intelligat frustra est, nam ut in statu Controversiæ declaravimus quæstio nostra non instituitur de Jure illo summo & absoluto quod immensum quidem & infinitum agnoscimus, sed quale quantumque sit ignoramus, neque eo audaciæ prorumpimus ut definite velimus; si verò de posteriori loquitur; Omnino negamus Deum juxta Jus illud

Creaturæ innocenti cruciatum infernalem inferre posse, quia hoc repugnaret manifestè Bonitati & Justitiæ quam in Verbo patefecit, quæ bonis benè, malis vult esse malè. Et ut peccatorem nequaquam velle punire implicat abnegationem Justitiæ: Ita immerentem quantocunque cruciatu vexare abnegationem aliquam inferret clementiæ & misericordiæ quod utrumque æquè indignum & impossibile: Interim distinguenda etiam est cruciatus immissio, nam vel sempiterna potest esse vel temporaria tantùm per œconomiam aliquam & exiguum spatium, De priori negamus Deum illam usurpare posse, de posteriori si concederemus, nullum tamen propterea causæ nostræ fieret præjudicium, neque enim si Deus aliquâ gravissimâ de causa hominem pium & sanctum cruciatu aliquo ad exiguum tempus exercere voluerit ad probandam fidem & constantiam ejus, ut visum est in Jobo & sanctis martyribus, continuò sequetur posse etiam impunitum peccatum omnino dimittere, nam testibus JCtis quæ breve ad aliquod tempus fiunt per dispensationem aliquam ne fieri quidem videntur, Ex. g. poterit summus Magistratus egregium civem ad exiguum tempus durissimis laboribus exercere idoneâ de causa, non sequitur tamen inde eundem sapientem & justum Magistratum nefariorum prædonum scelera perditorumque civium perduelliones præterire omnino impunitas.

XIX. 4. Obji. Si Deus non potest peccatum impunitum dimittere tum necesse est ut puniat *necessitate absolutâ.* Quod dici cum ratione non potest, quandoquidem non semper punit, neque quantum potest punit. Resp. 1. *necessitas absoluta* vel est bruta & merè *naturalis* ut in agentibus naturalibus, vel *rationalis* ut in liberis; quæ priori modo operantur, & semper & quantum possunt agunt ut ignis cùm urit, sed quæ posteriori non item, Iam Deus punit peccata *necessitate absolutâ* non bruta & *ἀλόγῳ* sed *rationali* & Ethica ut supra dictum. Nam etsi Iustitia naturaliter Deo insit, exercitium tamen ejus pendet à voluntate, ex qua omnia operatur Eph. 1. 11. & à qua pendet & quando & quantum vel nunc vel tunc puniat; Punit ergo quando & quantum, non potest, sed vult ut tamen punitio semper fundetur in justitia, & Iustitia nitatur naturâ Dei. 2. *Absolutum* dicitur bifariam, vel quod est absolutum à consilio & decreto voluntatis, sic negamus Deum absolutè peccata punire, quia nunquam hoc præstat nisi intercedente ejus consilio, Vel quod non à mero Dei arbitrio pendet, sed in natura & naturali proprietate fundatur, sic verum est Deum absolutè punire.

XX. Atque hæc fuit *prima* argumentorum *Classis* quibus *potuisse* Deum remittere peccata absque satisfactione probare contendunt, Succedit *altera*, in qua Deum id ipsum *voluisse* contendit hæreticus, 1. quia sub V. T. nihil aliud Deus ab hominibus peccatoribus ad veniam consequendam exigebat quàm fidem & pœnitentiam, Deut. XXX. 1. 2. 3. Jerem. III. 13. 14. & XVIII. 7. 8. Ezech. XXXIII. 14. & adeò verum est, inquit, Deum pœnitentibus peccata non imputare, ut etsi sententiam jam tulerit contra delinquentes & eos perdere constituerit,

tuerit, si tamen illi suorum scelerum pœnitentiam agant, ipsum quoque jam latæ sententiæ pœniteat, ita ut eam revocet & rescindat & eos iterum in gratiam recipiat, quod tum ex loco Jerem. modo laudato, tum exemplo Achabi patet, 1 Reg. XXI. v. 21. 32. 2. fideles ipsi veniam consecuti dicuntur per fidem solam sine ulla satisfactionis mentione, ut de Abele refertur quòd per fidem Deo placuerit Hebr. XI. 4. qualis autem sit illa fides describitur v. 6. dum ait *accedentem ad Deum debere credere Deum esse & esse remuneratorem requirentibus ipsum.* 3. formula fœderis novi est planè gratuita quæ meminit quidem remissionis peccatorum & Legis inscriptionis, sed nequaquam satisfactionis Jerem. XXXI. 34. Imò ne potest quidem, nam remissio & satisfactio sibi invicem opponuntur, nec gratis remittere dici potest is qui exigit satisfactionem. 4. addit parabolam quæ extat Matth. XVIII. eandem gratuitam Dei remissionem confirmare. Rex enim nullam satisfactionem exigit à servo suo, sed totum debitum illi planè remittit, deinde ibidem dicitur Deus nobis remittere quo modo aliis remittimus, at remittere debemus sine satisfactione. 5. urget verbum χαρίζεσθαι quo utitur Paulus Coloss. II. 13. Ephes. IV. 32. dum de remissione peccatorum loquitur, quod omnimodam videtur liberalitatem & beneficentiam designare, multum autem detraheretur summæ illi munificentiæ siquidem plenam debiti solutionem à Vade postularet. *Socin. de Serv.at.* l. 3. cap. 2. & *Prælect. cap.* 17.

XXI. Hic revera præcipuus est cardo quæstionis quo semel posito facilè lis tota poterit dirimi; Nam etsi daretur Deum posse sine satisfactione peccata condonare, id tamen frustra foret si aliunde constaret eum id haudquaquam velle. Videndum ergo imprimis quænam sit super hac re Dei voluntas, quodve consilium nobis in Verbo patefecerit. Adversarius quidem mordicus tuetur Deum voluisse absque ulla satisfactione peccata remittere, & rationes varias tum ex V. tum ex N. T. ad hoc ipsum probandum corradit, sed præterquàm quòd in superioribus jam fusè satis contrarium evicimus, facilè ex argumentorum solutione sententiæ istius falsitas patebit; Nam ad primum quidem quod attinet distingue quod ab *homine ipso* requirit Deus, ab eo quod exigit *ab ipso Vade* qui vicem ejus subit: sanè ab hominibus ipsis peccatoribus nihil nisi fidem & pœnitentiam exegisse Deum ultrò fatemur, quia nihil ab iis proficisci potuit quod Justitiæ divinæ examen sustinere atque ipsius iram placare posset, sed hoc non obstabat tamen quominus ex parte Sponsoris alicujus satisfactionem postularet, siquidem nec veritas nec sanctitas ejus pati poterant inultum abire peccatum; Imò cùm fides necessariò satisfactionem præviam supponat quam ut proprium & speciale objectum apprehendat & per intimam ἰδιοποίησιν sibi applicet, si fides requiritur, eo ipso etiam satisfactionis necessitas demonstratur. 2. pecca. *fals. hypo.* quasi fides & pœnitentia sint *causæ antecedentes & meritoriæ* propter quas remissio nobis à Deo concedatur, cùm sint tantùm *media consequentia* quibus remissionem factam nobis applicamus & de ea certiores

tiores reddimur, vel ſaltem *conditiones* quæ in juſtificato requiruntur ut beneficio iſto fruatur, remittuntur ergo peccata credentibus & pœnitentibus, ſed non propter fidem aut pœnitentiam, ſed propter obedientiam & mortem Chriſti, *habemus redemptionem in ſanguine ejus, hoc eſt remiſſionem peccatorum* Eph. 1. 7. & ratio id perſuadet. Nam certum eſt neque fidem neque pœnitentiam & vitæ novitatem in nobis dari niſi quam Spiritus Sanctus nobis ipſis vi ſua efficaciſſimâ & vorticordia indiderit, at Spiritum nemini conferre poteſt Deus niſi jam pacatus & propitius nobis factus; pacatus autem & propitius dici nequit niſi quia peccatorum à nobis adverſus Majeſtatem ſuam admiſſorum gratiam ſummâ ſuâ clementiâ facere non dedignatur: cùm ergo fides & pœnitentia ſint effecta quæ oriuntur & pendent ab iſta reconciliatione, ejuſdem cauſæ antecedentes eſſe nequeunt niſi velimus aliquid ſeipſo eſſe prius & poſterius. Quid quòd cùm peccatorum remiſſio ſit actus Jurisdictionis ut antea dictum, & actus hujuſmodi qui aliquam Legis executionem poſtulat, non poteſt ea ſoli fidei vel pœnitentiæ tribui, requiritur enim hîc aliquid ad cujus præſentiam & meritum ceſſet reſipiſcentis reſpectu ſanctio pœnalis Legi addita, quæ ſuam adhuc vim obtinet circa impœnitentes; hoc verò neutiquam præſtare poteſt vel fides vel pœnitentia; Non fides, tum quia ex ſe nihil habet, ſed omnia mutuatur à Chriſto quem reſpicit; tum quia ſi propter ipſam juſtificaremur tanquam opus, jam Juſtificatio non eſſet ex gratia Rom. XI. 6. & relaberemur ad vetus fœdus Legis à quo per Chriſtum liberati ſumus: Non etiam pœnitentia & converſio, nam præterquam quòd nunquam eum perfectionis gradum poteſt aſſequi qui Legi reſpondere queat, accedit etiam quòd cùm præſens & futurum propriè & principaliter reſpiciat quorum ratione à nobis jam debetur, non poſſit pro peccatis præteritis ſatisfacere. Itaque nihil aliud eſſe poteſt quàm intercedens pro nobis Sponſoris Chriſti ſatisfactio, cujus reſpectu credens & reſipiſcens cenſetur defunctus pœnâ quæ Lege ſanciebatur.

XXII. 3. Diſtinguendæ ſunt *pœnæ temporales* ab *æternis*: ſi de temporalibus loquitur Adverſarius cùm ait Deum pœnitentibus veniam concedere quo ſenſu veniunt potiſſimùm intelligenda pleraque quæ ab ipſo afferuntur ut Jerem. III. & XVIII. & Ezech. XXXIII. &c. nihil hinc colligere poterit quod faveat cauſæ ſuæ, ſiquidem miram ſapientiſſimus Judex in pœna irroganda adhibet œconomiam, nec ſi differt vel aufert pœnam iſtam temporalem reſpectu reproborum, propterea quoad illos tollit & abrogat vim ſanctionis Legalis; Adde quòd illud non ſemper intelligendum eſt de *pœnis totis*, ſed *de tantis*, non quòd planè auferantur, ſed quòd mitigentur vel differantur. Atque huc pertinet exemplum Achabi, cujus humiliationi licèt fictæ & hypocriticæ (ut ſcilicet hoc pacto teſtaretur Deus quàm grata & accepta ipſi eſſet futura vera & ſincera fidelium) hoc dare voluit ut ipſi dum in vivis eſſet parceretur, nec malum antea denunciatum infligeretur, ſed non propterea ablata eſt pœna, quando & eam

eam luere debuit in posteris, & in inferis procul dubio etiamnum hodie luit: Cæterùm quod de sententiæ revocatione addit ibidem hæreticus cautè intelligendum, non quod decretum semel factum unquam rescindat & mutet (quæ tamen ejus mens impia esse videtur) nam ut immutabilis est quoad essentiam, ita & quoad voluntatem Es. XLVI. 10. sed quod minas quæ per certam œconomiam, vel tacitam vel expressam habebant conditionem positâ ipsâ conditione suspendat, *sententiam* ergo mutare dicatur, at non *consilium* ut rectè Grego. quia eam ipsam mutationem jam ita apud se decreverat. Jam si pœnam æternam intelligit, nullo argumento probabit remissionem factam fuisse citra respectum ad Christum; imò contendimus cum Apost. nullam dari *peccatorum remissionem sine sanguinis effusione* Heb. IX. 22. & mortem Testatoris intercedere debuisse ad expiationem peccatorum quæ admissa fuerant in V. T. ut ibid. loquitur. Nec obstat quòd nulla videatur mentio fieri satisfactionis, nam licèt expresè & totidem verbis non extet nomen hoc, implicitè tamen & *κατ' ἰσοδυναμίαν* crebrò satis occurrit, & si nihil aliud extaret, Sacrificia & victimæ legales quæ victimam hanc divinam & cœlestem non obscurè adumbrabant: Ipsa Oracula prophetica quæ non alibi complementum suum sortiuntur: Promissiones gratuitæ in quibus omnibus Christus includitur, utpote in quo sunt Etiam & Amen 2. Corint. I. 20. luculentum isti veritati præberent testimonium.

XXIII. Quod addit secundo loco fideles dici veniam consecutos per fidem; tantùm abest ut sententiam nostram infirmet, ut eam confirmet magis; Nam si per fidem salvati sunt, eo ipso & propter Christum ejusque satisfactionem, hæc enim indivulso nexu inter se conjuncta sunt, nec fides ulla dari potest vera nisi quæ Christum crucifixum intuetur I. Corinth. II. 2. Roman. IV. 25. unde *cognitione sui justificaturus* dicitur electos Dei Is. LIII. 11. Et sanè constans est Scripturæ sententia eundem nobis omnibus tam sub V. quàm sub Novo Testamento Mediatorem fuisse datum nempe Christum, eandem salutis causam ejus sanguinem, idem receptionis organon fidem, eandem regni cœlestis viam conformitatem cum ipso, eundem felicitatis portum & terminum, Cœli ipsius hæreditatem quam nobis paravit: neque Isai. *conjectas in eum fuisse iniquitates omnium nostrûm & Castigationem pacis nostræ positam super ipsum* dicere posset cap. LIII. 6. 8. nec Paulus *unicâ oblatione consecrasse in perpetuum eos qui sanctificantur* ad Hebr. X. 14. *& mortem ipsius necessariam fuisse ad redemptionem iniquitatum sub V. T.* cap. IX. 15. nec Johan. *eum esse propitiationem non modo pro peccatis nostris, sed & totius mundi* I. c. II. v. 2. nisi meritum & satisfactio ipsius æquè ad utrosque pertineret, fidesque veterum Patrum non minus quàm Christianorum eâ niteretur; Quod & ex innumeris aliis locis si id nunc ageremus probari facilè posset; Nam si prisci fideles salvati sunt, quod Dei veritas credere omnino nos jubet contra Servetianorum & Socinianorum deliria, utique per Christum debuerunt salvari quia in nullo alio est salus Act. IV. 12. Si venerunt ad Patrem uti-

que per Christum *nemo enim venit ad Patrem nisi per ipsum* Johan. xiv. 6. Si peccata eorum sublata sunt & remissa, utique per & propter Christum in quem devolutæ sunt omnium iniquitates, qui est *agnus Dei tollens peccata mundi* Joh. 1. 29. uno verbo fides salvifica pendet à fœdere gratiæ & in illud resolvitur, vel ut est in V. promissum vel ut in N. Testamento revelatum, at fœdus illud totum quantum quantum est Christo nititur ejusque morte & sanguine sancitum est, prout vetus pactum sanguine pecudum & hircorum confirmatum fuit Hebr. ix. unde si per fidem salutem consecuti dicuntur patres, omnino & per Christum. Accedit etiam quod Apost. ibid. c.xi. non obscurè qualis fuerit illa veterum fides describat, cùm ait per eam Justitiæ eos hæredes factos fuisse v. 7. probrum Christi thesauris Ægyptiacis anteposuisse v. 26. promissiones ipsas vidisse & amplexatos fuisse, non sanè rerum terrenarum & temporalium simpliciter, sed divinarum imprimis & cœlestium, quandoquidem cœlestem hæreditatem dicuntur expectasse v. 10. Deusque non erubuit *vocari eorum Deus* quæ formula est fœderis gratuiti in Christo initi quæ pretiosissima quæque complectitur beneficia v. 13. 16. Nec si *promissionem dicuntur non obtinuisse* v. 39. continuò denegari potest illis salutaris Christi notitiæ fructus, quippe hoc ad *exhibitionem Christi* in carne quam temporibus Novi Testamenti reservabat Deus κρεῖττόν τι περὶ ἡμῶν προβλεψαμένου pertinet, non ad *cognitionem* ipsam ejusque vim salvificam quam omnino usurparunt, eaque seipsos in mediis ærumnis sunt solati: fateor cognitionem illam longè obscuriorem fuisse præ illa quâ fruimur nunc sub Euangelio, cùm enim fides sequatur revelationis mensuram, revelatione minùs clara adhuc existente, & variis typorum & ceremoniarum involucris (quæ fuit illorum temporum ratio) implicitâ, non potuit fides nisi subobscura adhuc esse & minùs evidens, sed talis erat tamen tantaque hæc notitia, quæ sufficeret patribus ipsis ad salutem indipiscendam, quia rem ipsam luculenter satis patefaciebat, etsi modum & particulares circumstantias nondum expressè, ut factum postea in eventu, declararet.

XXIV. Quod addit de *Abele* ejusque fide non magis urget, imò si ritè rem putamus pro nobis facit. 1. Si per fidem dicitur placuisse, utique & propter Mediatorem ejusque meritum, fides enim salvifica esse nequit nisi illi innixa. 2. Abel dicitur sacrificium obtulisse & quidem cruentum, at quorsum nisi ut reatum fateretur suum, simulque medium aliquod propitiationis in victimarum sanguine exquireret? at cùm certum sit sanguinem hircorum non posse tollere peccata, omnino agnoscendum est sacrificium hoc non aliter Deo gratum fuisse quàm quia typus & symbolum erat agni Dei inculpati olim in plenitudine temporum mactandi. 3. Cùm *justus* dicatur *per fidem* eo ipso supponitur dignitatem illam obtinuisse, non inhærentis justitiæ respectu, sed imputatæ quam fides sibi applicat; Et sanè Moses non obscurè illud indicat cùm ait *Deum respexisse ad Abelem & ad munera ejus*, primò ad personam, deinde ad munus, ut scilicet significaret non personam propter sacrificium, sed sacrificium propter

per-

personam placuisse, quia ipse gratiosus erat Deo per fidem, atque hæc est ratio procedendi fœderis gratiæ in quo judicium non fit de persona ex opere, quod in fœdere legali obtinet, sed de opere ex persona. 4. frustra verò ad descriptionem fidei ab Apost. datam recurrit Adversarius, ut ostendat nullum respectum ad Christum includere, quia hæc duo tantùm postulantur, ut credamus Deum esse & simul μισθαποδότην quærentibus ipsum: Quippe licèt explicitè ipsius non meminerit (quia de Enochi aliorumque patrum qui priscis illis temporibus vivebant fide potissimùm loquebatur, quæ propter obscuriorem & minùs plenam revelationem in generalioribus versabatur) implicitè tamen & necessariâ consequentiâ eum complectitur: Nam nec quis qualisve sit verus Deus potest nosci sine Christo, Johan. XVII. 3. nec quæri potest ad salutem nisi per ipsum qui via est, veritas & vita, nec remuneratorem eum quis verè sentiet, Euangelicè nimir. & in fœdere gratiæ per mercedem gratuitam Rom. IV. 5. (nam per Legem omnis spes mercedis consequendæ sublata nobis est) nisi qui in Christo eum intuetur in quo benedicimur benedictione omni spirituali Ephes. 1. 4. unde duplex ille fidei actus & vera Dei cognitio, & fiducialis gratiæ ipsius apprehensio, Mediatoris notitiam secum necessariò trahunt in quo utrumque beneficium consequimur.

XXV. Tertia jam succedit ratio à N. *Fœderis formula* petita ex Jer. XXXI. sed non validior præcedentibus: Testatur quidem & pollicetur Deus se propitium fore populo suo, nec peccatorum ejus recordaturum ampliùs, sed nequaquam asserit se peccata condonaturum citra Christum, quod pertendit hæreticus, non negat imò necessariò supponit satisfactionem, Deus enim propitius esse nequit nisi in Christo & propter Christum qui ideo ἱλασμὸς dicitur 1. Johan. II. 2. unde prophetæ omnes (in quibus & Jeremias) *testimonium præbent remissionem peccatorum per nomen ejus* (hoc est virtutem & efficaciam) *accepturum omnem credentem in eum* Act. X. 43. & Redemptio per Christum obtigisse dicitur juxta fœdus quod cum Patribus iniit & verba quæ per Prophetas jam olim pronunciavit. Luc. 1. 68. Adde quòd cùm Deus hîc profiteatur se fore Deum populi sui, quæ promissio gratuitam adoptionem & omnigenas benedictiones complectitur Matth. XXII. v. 32. non potest excludi Mediatoris χάσις absque quo Deus est ignis consumens & lux inaccessa; Atque hinc est quòd Deus sibi reconciliare dicatur mundum, sed in Christo 2. Corinth. V. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando illis sua peccata* quòd si quæratur ratio & fundamentum istius reconciliationis in Christo, subjicit eam Apost. v. 21. dum ait *peccatum factum fuisse*, id est victimam pro peccato (prout אשם & חטאת apud Hebræos utrumque significat tam piaculare sacrificium quàm delictum & crimen) atque ita ostendit Paulus non aliam dari reditionem in gratiam cum Deo nisi quæ in solo Christi sacrificio fundata est: tantùm abest ergo ut hac remissionis promissione inferri debeat aut possit satisfactionis negatio, ut contrà Apost. non alibi fortiùs asserat necessitatem & fructum sacrificii & sanguinis

Christi quàm cùm de hoc fœdere novo loquitur, quod imprimis patet in epist. ad Hebr. cap. VII. VIII. IX. sed præsertim cap. X. in quo rejectis omnibus sacrificiis Leviticis tanquam inutilibus, ad expiationem peccatorum procurandam, unicam Christi oblationem substituit quæ tantæ rei perficiendæ par fuerit & sufficiens.

XXVI. Sed nondum videtur tamen satisfactum Adversario, contendit enim ex ipsa remissionis positione satisfactionem everti, *Remissio* enim, inquit, & *Satisfactio* sibi invicem opponuntur, nec gratuita dici poterit remissio si debitum omne quantum quantum est exigitur: Sed in eo vehementer fallitur, dum opponit componenda, & tanquam ἀσύςατα exagitat quæ amicè inter se conspirant; Tantùm abest enim ut remissio peccatorum & satisfactio inter se pugnent & se mutuò tollant ut sine satisfactione non detur remissio peccatorum Hebr. IX. 22. Equidem Scriptura dicit nos Justificari gratis, & peccata nobis remitti, sed eadem docet Christum pro nobis dedisse se ipsum ἀντίλυτρον 1. Tim. II. 6. Matth. XX. 28. testatur revera Deum nos servasse per viscera misericordiæ & summâ quadam φιλανθρωπίᾳ & gratiâ Tit. III. 5. Ephes. II. 8. sed eadem ostendit nobis Christum propter peccata nostra attritum & in mortem traditum Is. LIII. 6. & Rom. IV. 25. & hoc luculenter demonstrat Paulus in illustri loco Rom. III. 24. ubi Justificationem gratuitam cum redemptione per sanguinem Christi conjungit, dum *Justificati gratis* dicimur *per gratiam ipsius*, sed *per redemptionem quæ est in Christo Jesu.* Quid quòd ex Levit. cap. IV. & V. colligitur non modò satisfactionem & remissionem simul consistere posse, sed hanc illam necessariò supponere tanquam causam *expiabit*, inquit, *eum sacerdos & remittetur ei.* Levit. IV. 31. Viden' ut ex expiatione remissio pendet quia non potest remittere peccatum Deus quin primò justitiæ ipsius fuerit satisfactum: sic in Epist. ad Philem. Paulus vult debitum Onesimi sibi imputari, & simul veniam pro ipso deprecatur v. 18. *si quid læsit aut debet hoc mihi imputa, Ego Paulus scripsi manu mea, ego dependam.* Ita Christus remissionem peccatorum nobis acquirit, sed dum pro nobis satisfacit, in eum enim finem sponsorem se sistit Deo qui satisfaciat ut nobis remissio obtingere possit; nimirum hîc distinguenda venit *satisfactio* vel *propria* vel *aliena* & *vicaria*: Sanè ubi satisfactio propria ipsius debitoris intercedit, nulla datur remissio, at cum satisfactio accedit vicaria omnino potest dici remissio facta principali debitori: hîc verò ita se res habet, neque enim pependimus ipsi Justitiæ divinæ λύτρον, sed Sponsor pro nobis, & quidem talis Sponsor qui à Deo ipso nobis datus est: Unde gratia Dei hîc mirificam se exhibuit duplici potissimùm nomine; Primò dando nobis Christum qui vices nostras obiret & pro nobis satisfaceret; Deinde satisfactionem ipsius & obedientiam nobis imputando propter quam remissio à misericordia concedi potest absque ullo Justitiæ divinæ præjudicio. Concludimus ergo remissionem & satisfactionem esse tantùm ἀσύςατα quando ad idem prorsus referuntur, quod hîc non occurrit, satisfit enim Justitiæ Dei, & per & propter

-ter illam satisfactionem remittuntur nobis gratis peccata, satisfactio fit à Vade, remissio nobis: Ita Justitia & misericordia se mutuo osculantur, Justitia in peccatum, misericordia in peccantes, ubi Remissio nos, satisfactio Deum habet pro termino.

XXVII. Urget verò adhuc ulteriùs Adversarius & inauditum esse clamitat ut Creditor cui satisfactum est per solutionem rei debitæ, vel ab ipso debitore, vel à sponsore præstitam dicatur debitum remittere, Verùm ut hic eximatur scrupulus, discrimen observandum est inter *debitum pecuniarium* & *criminale* & *utriusque remissionem*, In illo non potest dari remissio ubi solutio intercedit, undecunque adveniat, quia est solutio illius ejusdem rei quæ debetur: At in criminalibus secus se res habet, nam reus pœnam propriam debuit legi, Vas verò dat tantùm vicariam, unde ut acceptetur hæc solutio in gratiam Rei opus est Judicis remissione; nimirum ut rectè notarunt JC[ti]. *solutio* duplex dari potest, alia *quæ ipso facto liberat*, alia *non ipso facto*: ipso facto liberat solutio rei planè ejusdem quæ fuit in obligatione, ubi ergo idem omnino solvitur, aut à debitore ipso aut ab alio ejus nomine, nulla contingit remissio, nihil enim circa debitum agit Creditor aut Rector, unde si quis pœnam pertulerit quam debet, liberatio erit, remissio non erit: At alia quævis solutio ipso facto non liberat aut obligationem perimit, putà si aliud quam quod in obligatione est solvatur *l. 1. parag. 2. D. de reb. cred.* sed necesse est actum aliquem intercedere creditoris aut Rectoris, qui actus rectè & usitatè *remissio* dicitur, talis autem solutio quæ aut admitti aut recusari potest, cùm admittitur speciale nomen habet *satisfactionis* quæ interdum solutioni strictiùs sumptæ opponitur, *L. satisfact. D. de solut.* Atque hinc vera petenda est ratio propter quam pœnæ corporalis vicarius; ut in debito pecuniario solvendo pœnam ipso facto reum liberare nequeat, hoc enim accidit primo & per se non quia *alius* solvit, sed quia *aliud* solvit quàm quod est in obligatione, nam Legis obligatio ipsum delinquentem pœnæ subjiciebat, unde illud *noxa caput sequitur*, ideo ut ex pœna unius alteri liberatio contingat, actus quidam Rectoris debet intercedere qui Resp. Legis *relaxatio* dicitur & ἐπιείκεια, Resp. debitoris *remissio*, quia remittitur pœna propria & acceptatur vicaria. Itaque licèt fortè in debito pecuniario, qui à sponsore solutionem accipit non posset dici remisisse debitori, at in Criminalibus ubi Judex est absolutus, nec tenetur alterius quàm ipsius rei solutionem admittere, si velit à sponsore pœnas exigere ut ita justitiæ satisfiat, dicetur ille quidem debitum exegisse, sed tamen personæ debitrici pepercisse, quatenus aliam in ejus locum subrogari ex mera misericordia passus est.

XXVIII. Atque hinc facilè solvitur sophisma illud quod subinde reponit hæreticus, Ubi nullum est debitum ibi nec remissio dari potest, At ubi debitum ab uno in alium translatum est non est ampliùs in eo à quo translatum est, E. neque illi potest fieri remissio; postmodum subsumit, At peccata nostra

ſecundùm nos, in Chriſtum Vadem noſtrum tranſlata ſunt E. non amplius ſunt in nobis, nec per conſequens poſſunt nobis remitti: Reſp. Nam ubi transfertur debitum ſecundum illud omne quo debitorem ipſum obligat, omnino non eſt ampliùs in ipſo debitore, eatenus ut propterea pœna ulla plectendus veniat; At hìc licet transferatur in Chriſtum debitum noſtrum dum in eum conjiciuntur iniquitates noſtræ Iſ. LIII. 6. non poteſt tamen transferri ratione illius modi ſecundum quem à nobis debebatur, debebatur enim pœna propria, quæ quia perſonalis eſt transferri non poteſt. Itaque hac in parte locus fuit remiſſioni, quippe cœleſtis Pater pœnam quæ à nobis ferri debuit nobis ultro condonat, quia eam exegit à Chriſto: fruſtra ergo tranſlationem debiti opponit ejuſdem remiſſioni, cùm in eum finem tranſlatum ſit in Chriſtum ut nobis remitti poſſit, quemadmodum Paulus vult debitum Oneſimi in ſe transferri ut ipſi parceretur. Neque hic naturæ remiſſionis ulla vis fit propterea, hoc enim tantùm poſtulat, ut fiat ex gratia & liberalitate remittentis, nihil pendente eo qui liberatur.

XXIX. Cæterùm cùm dicimus Miſericordiam Dei non remittere peccata niſi intercedente ſatisfactione, cave ne propterea exiſtimes Dei miſericordiam cauſam aliquam ſuperiorem habere & non eſſe abſolutam: *Miſericordia* enim bifariam ſpectari poteſt vel ratione *cauſarum antecedentium*, vel ratione *conditionum ei ſubordinatarum*; & cauſas quidem præcedaneas quod attinet abſolutiſſima eſt omnino, quippe quæ extra ſe nullas habeat cauſas quibus moveatur ad miſerendum, miſeretur enim quia amat, & amat quia bonus eſt unde ſoli Dei voluntati Scriptura tribuit quòd Deus noſtri miſereatur Rom. IX. 18. non autem ſatisfactioni Chriſti, vel alteri cuipiam rei: ſed quod ad media & conditiones ſubſequentes ſpectat, quarum interventu derivantur in nos effecta divinæ miſericordiæ, miſericordia non debet dici abſoluta, neque enim remiſſio peccatorum quod præcipuum eſt miſericordiæ donum nobis abſolutè & citra ullius conditionis reſpectum conceditur; tres enim habet *conditiones* ſubordinatas, *ſatisfactionem* Chriſti ut *cauſam meritoriam*, *fidem* ut *inſtrumentum* remiſſionem illam ex Dei gratia in Chriſto accipiens & *pœnitentiam* ut *conditionem ſine qua non* beneficium illud nobis confertur.

XXX. Ad 4. de parabola quæ extat Matt. XVIII. 2. 3. & ſeq. Reſp. Parabolas & ſimilitudines non debere urgeri ultra ſcopum aliàs abſurda multa & falſa ſequerentur, quò pertinet utiliſſima regula à Chryſoſt. olim tradita homi. 64. in Matth. οὐ χρὴ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι' ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω: ſic Chriſtus ſe confert furi, nos verò quæſtori de alieno largienti, non quòd vel ipſe rem alienam ſubtrahat invito Domino, vel quòd nos idem facere oporteat, ſed tantùm in eo quòd & ille inſtar furis ſuperveniat improviſus & nos de noſtro facere oporteat quod prudens ille quæſtor de alieno; Ita hoc in loco ſcopus Chriſti eſt commendare nobis benignitatem & miſericordiam in proximum,

eò

eò quòd Deus in nos benignus sit, ostendereque adeò eos qui ad ignoscenda fratrum delicta sunt inflexibiles pessimè sibi consulere, & statuere sibi Legem nimis duram & gravem, quia experientur Deum æquè rigidum & inexorabilem erga se ipsos; In hoc conveniunt Deus & Rex quod benigni sint in eos qui longè infra se sunt positi, hanc benignitatem Deus testatur pœnas remittendo, Rex remittendo pecuniam debitam: Sed ut aliud est debendi genus, ita & aliud remittendi, nam de credito quod jus ad utilitatem creditoris comparatum est statuendi quisque liberrimam habet potestatem, & quò minus exigit eò est liberalior, exigendo autem nullum actum virtutis propriè exercet: At de pœna quæ ad bonum commune & ad ordinem pertinet, non habet pariter Rector dispensandi potestatem, & cùm pœnam exigit, virtute quadam utitur quæ Justitia distributiva dicitur: Non negamus E. in eo Deum & Regem hunc differre quòd Rex citra satisfactionem, Deus autem non citra satisfactionem debitum remittat, sed cùm in eo non sita sit similitudo, non potest nec debet urgeri, aliàs sequeretur etiam nec Judices à sontibus pœnas exposcere debere; & peccata semel dimissa coram Deo reviviscere, Ita rectè observatum est distinguendum esse inter *materiale* & *formale* parabolæ, ut hoc præcipuè spectandum est, ita in illo non anxii nimis esse debemus in singulis partibus aut verbis adaptandis & ad rem spiritualem accommodandis, quia licèt faciant ad parabolam circumstantiis suis ornandam, non tamen pertinent ad mysterium de quo agitur.

XXXI. Ex quibus facilè solvi potest ratio altera quam petunt ex ea quæ nobis præscribitur Dei imitatione, peccat enim *falla. à dicto secundum quid:* Neque enim *si remissio hominum & Dei* aliquatenus sunt similes, propterea æquales esse & per omnia pares dicendum est, nam est identitas quæ per omnia convenit, & est rursus identitas quæ consistit tantum in quadam analogiâ & proportione: hactenus remissio nostra divinæ æquiparatur, quod illa minime simulata esse debet, sed ex sincero & genuino affectu proficisci, ut ex disertis Christi verbis in ἀποδόσει parabolæ v.35. & ex Paulo ad Ephes. iv. 32. constat, sed velle eam paritatem vel ad efficientem vel ad formam, vel ad modum omnesque circumstantias remissionis extendere, est ἄνευ γραφῆς λέγειν, imò non sine scriptura tantùm, sed & contra ipsam, reique ipsius naturam, nam Deus non remittit peccata nisi pœnitentibus, at nos condonare debemus etiam non pœnitenti, remissio Dei non fit absque sanguine, at nostra non item, Deus ita remittit peccata ut non desinat tamen sæpe variis castigationibus exercere fideles quibus remissa sunt, at non sic licet homini, Itaque similitudo est *inter rem & rem*, non verò inter *modum rei*, Ex qua nihil aliud inferri potest quàm æquum non esse ut duriores simus in parem, quàm Deus tantò nobis superior est in nos miseros homunciones, unde sequitur non debere nos magis vindictam à proximis expetere quàm pœnam à nobis expetat Deus, Deus autem nos à pœna gratis liberavit, debet ergo & à nobis abesse vindictæ cupiditas: At quomodo

modo Deus hanc liberationem peregerit ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet, in eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo, ratio discriminis est quia Deus Judex est, nos privati, Judici convenit sollicitum esse de exemplo, privatos ea cura non spectat, illi potestas puniendi competit,. at eadem privatis adempta est.

XXXII. Ad 5. Resp. Cùm vox χαρίζεσθαι nihil aliud significet quàm beneficium aliquod præsertim indebitum alicui conferre, nequaquam cum satisfactione pugnat, vel eam excludit, quia utrumque sed respectu diversorum optimè simul stare potest, *gratia* respectu *nostri*, quibus indebitum beneficium planè gratis confertur, at *satisfactio* Resp. *Christi* à quo eam exigit cœlestis Pater; Gratia quidem opponitur *meritis nostris*, sed *merito Christi* non item, cùm medium sit necessarium sine quo gratia Dei in nos sese diffundere non posset, Et sane Paulus satis ostendit quomodo gratia Dei satisfactionem non excludat, cùm ait *Deum nos justificare gratis per gratiam suam*, sed *per redemptionem quæ est in Christo Jesu*. Roman. III. 24. & alibi gratiâ servatos esse docet Ephes. II. 8. sed & emptos pretio I. Corinth. VI. 20. & redemptos sanguine Act. XX. 28. Quod verò hic addit Adversarius ad istius vocis significationem hoc etiam requiri ut quis sibi aliquid adimat suoque se commodo privet, id planè verum non esse non uno exemplo demonstrare licet; sic Christus cæco ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν Luc. VII. 21. gratiam indebitam conferendo, sed nullo tamen se privando commodo: Philippensibus ἐχαρίσθη *in Christum credere & pro Christo pati*. Philip. I. 29. sed nihil tamen ademptum est propterea Deo hoc beneficium gratiosè concedenti, sic Paulus qui animadversionis severitatem in reum incesti distrinxerat, cùm eam remittit, dicitur χαρίζεσθαι 2. Corinth. II. 10. Ex quibus aliisque quæ possent hîc recenseri locis liquidò apparet ad vocis χαρίζεσθαι significationem sufficere, ut ad patientem aliquid commodi & beneficii non debiti perveniat, etiamsi agenti nihil propterea decedat.

XXXIII. Licèt autem non divellendam putemus Satisfactionem à Gratiâ, nihil tamen detrahimus propterea summæ illi munificentiæ & misericordiæ divinæ quam Scriptura ubique prædicat; summam enim erga nos misericordiam Dei fuisse quis non agnoscat qui attendit eum præclusâ Angelis lapsis in æquali nobiscum miseriâ constitutis omni veniæ spe, nobis peccatorum nostrorum omnium gratiam facere clementissimè voluisse, utque id sine Justitiæ suæ præjudicio fieri posset, ultrò sponsorem nobis dedisse, imò proprio & dilecto filio non pepercisse ut nobis parceret? Nonne summæ fuit benevolentiæ & misericordiæ quòd cùm ex rigore juris ipsi essemus ad supplicium rapiendi, locum tamen dederit substitutioni & fidejussioni alterius? Quòd in sponsorem & expromissorem nostro loco luiturum, non hominem, non Angelum, sed unigenitum suum nobis tradiderit, qui communi nostrâ assumptâ naturâ idoneus fieret Vas pro omnibus illis quos ipsi pater dabat redimendos? Quòd non contentus talem expromissorem nobis dedisse, illius insuper satisfactionem nostram

nostram ducere nobisque imputare dignatus sit, quo ipsius obedientia & Justitia nostra facta per talem imputationem non minùs coronetur in nobis gloriosissimâ immortalitate quàm in ipso peccata nostra quæ ipsius etiam facta fuerant per imputationem gravissimis plectere voluit pœnis? Sanè non cæcum tantùm sed ferreum esse oportet & quovis silice duriorem qui summam hîc misericordiam non videt & suspicit venerabundus: Neque hîc audienda hæretici vitilitigatio. Deum ut summè misericordem se exhiberet nullam nec à nobis nec à Vade satisfactionem exigere debuisse: Nam quia Deus ita est summè misericors ut sit etiam summè justus, virtutis utriusque exercitio locus dari debuit: Ut ergo immensam suam misericordiam in electis gratuito liberandis & salvandis per Christum explicare voluit, ita & justissimam iram adversus peccata ostendere debuit, aliàs si hæc Adversarii ratiocinatio valeret, sequeretur etiam ne Deum quidem pœnâ afficere reprobos ipsos, sed sceleribus omnibus impunitatem concedere debere propter summam misericordiam.

XXXIV. Hîc verò rursus insurgunt impurissimi homines crucis Christi inimici. Si Deus, inquiunt, summâ illâ misericordiâ impulsus filium suum nobis dare voluit, ut fatemur & Scriptura testatur, Ergo jam ante adventum Filii summo amore nos prosequebatur, Ergo iratus neutiquam nobis & infensus fuit, ac proinde nec voluit nec necesse fuit Christum pro nobis Justitiæ satisfacere & morte suâ nos ipsi reconciliare: Verùm nodus hîc facilè solvitur; 1. peccant falsa hypoth. quasi *irasci* & *diligere* planè essent ἀσύγκλωσα nec omnino in idem subjectum quanquam sub diverso respectu ferri possent: at ut filium diligit Pater, & illi tamen in peccatum ruenti irascitur, & pœnam infligit, quidni ergo potuerit cœlestis Pater & nos ab æterno diligere, & tamen irasci peccatis nostris & ad placandam iram suam satisfactionem filii nobis destinare: Nimir. distinguendum est in homine *opus Dei* ab *opere Diaboli*, *Creatura*, à *peccato* & vitiositate ipsi adhærente, respectu prioris diligit hominem, sed resp. posterioris ipsi meritò est infensus; Itaque quia habemus in nobis quod odio dignum sit, eo respectu objectum iræ Dei sumus, sed quia utcunque peccatores vitio nostro sumus, manemus tamen semper ejus Creaturæ, quod suum est Dominus in nobis perdere non vult & adhuc aliquid invenit quod pro sua benignitate amet. 2. Distingue *Amorem Dei*, Alius est *benevolentiæ* alius *beneficentiæ* & *unionis*, prior quo nobis bene esse vult & propenso erga nos fertur animo, posterior quo non tantùm bene vult sed & reipsa benefacit, quoad illum non diffitemur Deum nobis amicum fuisse etiam non antecedente Christi respectu, imò arbitramur amorem hunc non modò reconciliationem à Christo factam præcessisse, sed Deum ipsum movisse ut satisfactionem inveniret absque qua charitas illa summa Dei effectum sortiri suum locumve habere non poterat, sed amore beneficentiæ censemus Deum neminem prosequi nisi mediante Christi redemptione quia beneficium nullum creaturæ potest indulgere nisi placatus,

placatus autem non est nisi in Christo: Itaque non si Deus nos ab æterno dilexit, continuò sequitur non necessariam fuisse Christi satisfactionem, imò contrà quia diligebat, voluit sibi satisfieri ut charitatis in nos suæ effecta diffundere posset absque præjudicio Justitiæ.

XXXV. Hactenus *duo fundamenta* excussimus Adversariorum, quibus dogma hoc nostrum de *Satisfactionis necessitate* tum Naturæ tum Voluntati divinæ refragari probare satagebant; superest *Tertium* quo ipsi etiam *Justitiæ repugnare* evincere conantur; Et quidem hoc potissimum argumento. Quia nulla Lege vel consuetudine unquam receptum est, imò expresse Dei verbo vetitum ut unus pro altero substituatur & vice ejus ac loco moriatur: in Verbo duo loca laudant quæ apertè id ipsum asserere videntur 1. Deut. XXIV. 16. ubi vetat *Deus ne morte afficiantur patres pro filiis, vel filii pro patribus, sed quisque ob peccatum suum morte afficiatur*: ne vero quis regerat Deum hominibus sed non sibi hanc legem posuisse, probant ex Ezech. XVIII. 4. 20. id etiam apud se statuisse. *Anima quæ peccaverit ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris &c.* Inter homines autem istius substitutionis nec Legem nec exemplum occurrere existimant, imò & fidejussiones sub pœna capitali à Romanis esse interdictas: & varia esse quæ contrarium probent; atque huc pertinere ajunt quod ait Seneca, *nihil iniquius quàm aliquem paterni odii hæredem fieri*, sic cùm apud Athenienses Lycurgi liberi ad pœnas deposcerentur propter paternum crimen rem injustissimam Demostheni visam: Et cum optimæ Reip. formam & ideam expressurus esset Plato hanc legem non omisisse de non transferendis in liberos paternorum criminum pœnis li. 9. de legibus: Quod si quis excipiat substitutionem hanc & permutationem fieri sæpius in debito pecuniario, respondent plane diversam esse rationem, quia pecunia unius alterius effici potest, atque ideo pro alio soluta brevi manus fictione videtur donata debitori, ac deinde ab ipso numerata: at mors unius sive corporalis quæcunque vexatio alterius effici non potest: Postremo gravem injuriam fieri Justitiæ divinæ clamant, quod asseramus eam nocentibus dimissis qui puniri poterant & debebant, sævire voluisse in innocentem qui nihil tale merebatur, *Socin. lib. 3. c. 3. Prælect. c. 18.*

XXXVI. Ut ratio hæc postrema solvatur succurrere nobis debet quod antea monuimus, Justitiam quidem exigere necessariò ut peccatum omne puniatur, sed non item peccatorem: ita ut essentiale quidem sit pœnam infligi ob peccatum, at non pariter ut infligatur ei qui peccavit, atque hinc fit ut Justitiæ divinæ haudquaquam repugnet unius in alterius locum subrogatio; Quod dum Adversarius ita præfracte negat, Legibusque divinis & humanis adversari contendit, vel inscitiam vel pervicaciam suam satis prodit; Nam ut nihil jam dicamus de debitis pecuniariis in quibus nihil frequentius occurrit istiusmodi substitutione ubi subrogato sponsore non ampliùs à primario debitore solutio exigitur, certum esse debet & extra omnem dubitationis aleam positum, nec Verbo Dei re-

repugnare, nec inter gentes inauditum esse ut alter peccati alterius pœnam ferat, & si Lex ipsa id non doceret, in qua tamen profitetur Deus expresse se *visitaturum iniquitates parentum in filios* Exod.xx.5. satis tamen exempla varia id comprobarent, Nam ut de peccato Adami nihil dicamus quod posteris imputari & in iis plecti docet non semel Scriptura, alia sunt exempla plurima quæ id confirmant; sic ob factum Chami execrationi subjicitur Canaan Gen.ix.25. ob factum Achanis filii puniuntur Jos. viii. 24. ob factum Saulis suspenduntur filii & nepotes ejus Deo approbante 2.Sam.xxi.8. ob factum Davidis pereunt septuaginta hominum millia, 2.Sam.xxiv.15.17. sic Jer. in Thren.v.7. *Patres nostri peccarunt & nos pœnas eorum ferimus.* Imo in N. T. ejusdem dispensationis illustre extat documentum Matth. xxiii.37. ubi Judæis interminatur Christus pœnas eorum delictorum quæ à suis majoribus jam longo ante tempore perpetrata fuerant *ut veniat super vos omnis sanguis justus effusus super terram à sanguine Abelis Justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ.* Ex quibus liquet non inusitatum esse vel injustum simpliciter ut quis ob aliena peccata plectatur; Nec juvat sua hæreticum exceptio non reperiri uspiam exemplum ut qui planè sunt innocentes ob nocentum peccata puniantur; Nam cùm aliqui puniri dicuntur non ob sua tantùm quorum ratione reverà nocentes erant peccata, sed & insuper ob aliena, omnino inde sequitur eos etiam punitos fuisse sub illa σχέσει quâ non erant in se nocentes, seu quatenus immunes erant ab illo crimine.

XXXVII. Verùm *substitutionem* hanc de qua loquimur fortiùs adhuc evincit tum publicus apud omnes populos sacrificiorum usus, tum præsertim totus cultus Leviticus in quo peccatoris locum subire solebat victima luitura pœnam mortis ipsi debitam, atque huc pertinet solemnis ritus à peccatore usitatus manus imponendi capiti holocausti sui ut esset acceptum pro ipso ad expiandum ipsum Levit.1. 3.4. quod imprimis conspiciebatur in festo Propitiationis, in quo summus sacerdos *nitens ambabus manibus suis super caput hirci Hazazel confitebatur super ipsum omnes iniquitates filiorum Israëlis, & postquam imposuerat illa capiti istius hirci, emittebat eum per hominem commodum in desertum, & portabat hircus ille omnes iniquitates eorum in regionem inhabitabilem.* Lev. xvi. 21. 22. quorsum verò illa manuum impositio, & peccatorum confessio nisi ut testarentur se victimas illas loco suo substituere, quæ pœnam sibi debitam luendo, ipsos ab eadem liberarent? quod nec Ethnicum vatem dum falsè irridet homines suos qui vili bestiarum sanguine suas animas piari credebant.

Cum sis ipse nocens moritur cur victima pro te?

XXXVIII. Sed nec inusitarum inter gentes morem hunc fuisse non uno demonstrare licet exemplo; Nam ut mittamus Decios, Codros, Curtios & alios Ethnicos se pro suorum salute devoventes; Ut nihil dicamus de Zaleuco Legislatore Locrensi qui pro altera parte pœnæ filio suo debitæ ultrò venit, atque ita *æquitatis admirabili temperamento se inter misericordem patrem & justum Legislatorem partitus est* ut scitè *Valer. Max.* lib. 6. cap. 5. Ut taceamus etiam satis

 notam

notam Damonis & Pythiæ illustrium amicorum historiam quorum alter se stitit vadem pro altero in causa capitali ut habet *Cicer.* Offic. 3. Certum est jus occidendorum obsidum humanissimis etiam populis usitatum fuisse, cùm nimirum eorum principales à promissis deficiebant, nam ut testantur Politici venit obses in periculum ut si non servetur fides, etiam occidi valeat, sic Thessali olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt referente Plutarcho; Romani trecentos Volscos securi percusserunt ut notavit Halicar. lib. 6. & quam plurima istius generis extant exempla: notum etiam in capitalibus suppliciis Vades plecti potuisse & plecti nonnunquam solitos si se non sisterent rei, unde ἀντίψυχοι dicti sunt; Et si aliunde probari non posset, ipsa tamen Pauli authoritas satis id evinceret qui *pro bono viro forsitan aliquem etiam mori posse asserit.* Rom. v. 7. Quinimo populum à Deo ob Regis delicta puniri recepta fuit sententia Hesiodi tempore, hinc apud illum Δίκη Jovis filia patrem interpellat

ὄφρ' ἀποτίσῃ
Δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων &c.

unde vulgatum illud apud eundem

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,

& istud Venusini Poëtæ.

Quidquid delirant Reges plectuntur Achivi.

Plutarch. lib. de sera Numinis vindicta variis argumentis ostendit neutiquam Justitiam divinam esse accusandam quod à multis haud infrequenter alieni sceleris pœnas exigat. Denique non insolitum fuisse apud Ethnicos pœnam alterius alteri imponere historici passim ostendunt; Apud Persas olim ob unius noxam periisse propinquitatem prodidit *Marcellinus,* Apud Macedonas devota fuisse capita eorum qui sanguine perduelles contingerent observavit *Curtius lib. 6.* & in Græciæ civitatibus morem fuisse cum tyrannis tyrannorum liberos occidi testatur *Halicarnas.* lib. 8. & *Tull. ad Brutum Epist.* 15. Quæ pauca ex innumeris quæ suppetunt super hac re testimoniis à nobis delibantur & referuntur, non quasi hæc per omnia nobis probentur, sed tantùm ut inanem & falsum esse quem paulò ante jactabat Adversarius omnium gentium contra hanc pœnæ translationem consensum demonstremus.

XXXIX. Non negamus tamen substitutionem hanc multò rariùs contingere quàm in debito pecuniario, ita ut vix ac ne vix quidem hodiè inter Christianos istiusmodi exempla occurrant, quemadmodum apud Romanos fidejussiones in pœna capitali vetabantur; Verùm non inde petenda ratio est quòd res in se sit simpliciter injusta, sed quòd periculosa sit & fieri non possit sine gravi dispendio ut jam dicetur, Adversarius duo discrimina hîc affert, sed præter rationem utrumque, 1. *pecunia*, inquit, *potest alteri fieri, non autem corporis vexatio:* Sed cur corporis vexatio seu mors unius alteri imputari per æstimationem juridicam non poterit, quemadmodum pecunia à fidejussore numerata cense-

tur

tur esse debitoris ipsius? Paulus nihil hîc absurdi vidit, dum ait *uno pro nobis moriente omnes mortuos esse* 2. Corint. v. 14. nimirum quia unius mors omnium censebatur per divinam imputationem; 2. qui pecuniam pro altero solvit regressum habet ad debitorem principalem & Jus illum reconveniendi & repetendi ab ipso quod pro illo solvit: at verò qui vitam pro altero impendit, nec regressum ullum habet ad eum pro quo se ipsum tradidit, nec jus repetendi in se transfert præcisâ omni facultate, imò cogitur in perpetuum vitâ suâ carere nisi aliunde restituatur: Resp. hoc quidem discrimen inter homines locum habere non diffitemur, sed illud tamen non tanti esse pertendimus ut propterea res hæc de qua quæstio nostra instituitur injusta reddatur, quid si enim sponsor in re pecuniariâ de jure illo numeratam pecuniam repetendi cedere voluerit debitori principali eam absolutè dando, an propterea injustum erit eum pro altero fidejubere? Ita licet vas in pœna capitali cogeretur carere vitâ quam impendit, nec ullum regressum haberet ad reum, non sequeretur tamen non posse se obligare in eo scilicet casu quo majus aliquod vitâ ipsa bonum se consequi moriendo putat, ut in heroicis illis animis videre est vitam pro patriæ incolumitate profundentibus, & in sanctis Martyribus Religionis veritatem & Euangelii doctrinam proprio sanguine obsignantibus; Cùm ergo Christus in hoc negotio majus aliquod propria vitâ bonum spectarit, Dei scilicet gloriam & Ecclesiæ salutem, mirum videri non debet si vitam suam præ illo parvi fecerit, imò testatur ipse Joh. x. hoc *boni pastoris esse ut animam suam pro ovibus ponat.* Accedit etiam quòd licèt Christus regressum non habeat ad reos & jus illos reconveniendi ut reddant quod pro ipsis solvit, non coactus tamen est semper vitâ sua carere, quo pacto aliqua videretur Christo facta injuria, sed eam denuò imò longè feliciorem per resurrectionem recuperavit, unde nihil hac in parte obstabat quo minus loco nostro substitui posset.

XL. Sed si hæ veræ non sunt causæ propter quas substitutio quæ fit in debito pecuniario pariter in pœna corporali locum habere non possit, quodnam ergo verum erit discrimen, inquies? Nimirum 1. homines non parem habent in corpus ac pecuniam potestatem, domini sunt pecuniæ, sed non vitæ suæ, *nemo enim sibi vivit vel sibi moritur* Rom. xiv. 7. itaque de ea non possunt pro arbitrio statuere in gratiam alterius; Deinde in foro humano Judices ex formula judicare debent, neque eam dispensare potest nisi summus Princeps & Magistratus; Cùm ergo Deus subrogationem hanc cuivis non permittat gravissimis de causis, certè eam haudquaquam vel admittere facilè vel tolerare debent; Postremò in solutione pecuniaria nulla fit cuiquam injuria, siquidem fidejussor sponte sua & à nemine coactus summam aliquam cujus est dominus dependere voluerit, at hîc præterquam quòd homo involat in jus Dei, memorabile etiam detrimentum patitur totius mundi Respublica, dum nocente dimisso & inulto manente optimo & honestissimo cive privari cogitur, atque ita non repressa sed aucta potiùs videtur peccandi licentia.

At si quis reperiretur qui dominus membrorum suorum sponte se ad pœnam offerret, eaque virtute polleret ut non modò mortem ipse superare, sed & peccatores ad meliorem frugem reducere posset, nihil obstaret quominus is ex supremi magistratus decreto vadem se pro alio sisteret, quod in Christo obtinuisse jamjam demonstraturi sumus.

XLI. Licèt autem nullæ vel Principum Leges vel consuetudines populorum subrogationem hanc ostenderent, non propterea tamen injustitiæ accusanda esset sanctissima illa Dei dispensatio, impium enim est de Redemptionis mysterio gentibus ignoto ex foro mundi & hominum consuetudine pronunciare cùm Christus non dicat *Ego sum mundus vel consuetudo, sed ego sum via veritas & vita*, inquit Cypria. Viæ Domini non sunt sicut viæ nostræ, nec si hominibus non licet continuò à Deo fieri non decet; Disting. ergo *forum soli* & *forum poli*, in illo substitutio dari commodè non potest propter rationes modò allatas, at in hoc penes Deum nihil obstat. Rursus alia est *norma veteris fœderis*, alia *novi*; aliud *Judicium Legale*; aliud *Euangelicum*, Lex substitutionem illam ignorat, sed Euangelium patefacit & revelat, Lex præcisè & primariò sontem ipsum postulat, sed Jus Euangelii ἐπιεικείᾳ temperatum vadem potest admittere; Cùm ergo de Redemptionis opere mirabili non ex Lege sed ex Euangelio sit statuendum; mirum videri non debet si substitutio sub Lege inaudita hîc doceatur; Cæterùm licèt Lex ex se & naturâ suâ subrogationem illam non proponat, non excludit tamen vel impedit misericordiam in Euangelio patefactam quâ reatum peccatorum nostrorum in filium transferre decrevit. Ita erit quidem *præter* & *supra*, sed non *contra* Legem, cùm illi abundè satisfactum sit per fidejussoris solutionem.

XLII. Quia verò huic sententiæ non consuetudinem tantùm gentium sed ipsum Dei verbum opponunt, ac imprimis duo loca illustria Deut. XXIV. 16. & Ezech. XVIII. 5. quibus & alieni peccati imputatio & unius in alterius locum substitutio videntur apertè destrui, operæ pretium est ut hoc quicquid est argumenti paulo diligentiùs excutiamus: Vexatissima enim sunt loca & quibus non semel abusi sunt hæretici vel ad impugnandam peccati propaginem & imputationem, vel ad evertendam pœnarum in Christum translationem; notum est ex Augustino Julianum cæterosque Pelagianos hoc postremo tanquam fortissimo causæ suæ firmamento triumphare solitos fuisse & ipse quæstionem molestissimam dicere non dubitavit. Non opus est autem hîc singulas singulorum Doctorum & Interpretum vel referre, vel expendere sententias, qui & verum verborum sensum rimantur & cum Decalogo conciliationem instituere tentant: Nobis nunc quidem suffecerit ea notasse quæ ad præsentis quæstionis elucidationem faciunt.

XLIII. Et ad priorem quidem locum quod attinet ex Deut. XXIV. 16. Ut non jam dicam quod ab aliis observatum est Legem hanc positivam esse & peculiariter Israelitis latam, cujus contrarium mandasse deprehenditur Deus alibi, ut in causâ septem populorum quos internecioni devóverat Deut. II. 34.

& XX.

& xx. 16. 17. facile solvitur apparens illa ἀντιλογία si distinguamus primo *forum divinum* & *forum humanum*, deinde in foro humano *ordinariam justitiæ administrationem* ab *extraordinaria agendi ratione*: in foro humano non vult Deus alium pro alio plecti ordinariè quia caput noxa sequitur, & æquitatis & ἐπιεικείας potius quam juris summi rationem haberi præcipit, quod non impedit tamen quominus aliter aliquando propter graves & momentosas causas fieri possit; At in foro divino regula non item valet; Leges enim hominibus positæ potestati vel jurisdictioni divinæ limites nequaquam ponunt, & manifesta rationis diversitas, quia potestas hominum arctior est divinâ, in hominibus metuitur abusus potestatis, in Deo verò non item; Deus ergo Deuter. xxiv. hanc regulam hominibus præscripsit, sed illi propterea se non astrinxit, ut nunquam pœnas commutare & alium pro alio plectere possit.

XLIV. Sed quid respondebimus ad Ezech. locum in quo non hominibus, sed sibi ipsi Legem hanc ferre videtur Dominus, ut anima quæ peccavit ipsa moriatur, & nemo alienı peccati pœnas luat? Hic verò varia sunt quæ reponamus, I. Cùm hæc verba directe videantur opponi secundo Legis præcepto, imò habuerint etiam praxim aliquando contrariam ut ex exemplis ante laudatis patet, non sunt ad vivum resecanda, sed aliquo temperamento moderanda ne ulla hîc inter Authores sacros & Spiritum S. per eos loquentem occurrat contradictio. II. Si strictè & præcisè urgentur verba prout sonant, sequetur omnem peccatorem mori debere & neminem mori nisi qui peccaverit, at hoc utrumque vehementer falsum & absurdum esse nemo non videt, siquidem & Christus moritur qui non peccavit, & electi omnes qui peccaverunt non pereunt tamen: Itaque aliquo distinctionis malagmate lenienda sunt quæ primâ fronte veritati non satis consona esse videbantur. III. Distinguendi sunt *filii*, Alii *imitantur peccata parentum* & affines atque socii culpæ paternæ fuerunt, Alii ab *iniquitate patrum recedunt* & se immunes præstant ab eorum sceleribus, de primis pronuntiat Deus se visitare iniquitatem parentum in filios Exod. xx. quia filii paterna eunt per vestigia, nam qui affinis culpæ fuit eundem pœnæ socium esse non injustum est: at de aliis negat apud Ezech. Dominus, quia nemo venire debet in partem pœnæ qui culpæ συμμέτοχος & affinis quadantenus non fuerit, Prophetam autem loqui de tali filio qui non modò non imitatur peccata parentis, sed ea aversatur & fugit, patet ex eo quod dicit, v. 19. *Quare non fert iniquitatem patris? quia fecit judicium & justitiam, ideo vivendo vivet.*

XLV. IV. Disting. *Jus strictum* & *summum* ab eodem *æquitate aliqua & ἐπιεικείᾳ* temperato, secundum prius Deus potest peccata parentum visitare in filiis, & reipsa visitat, quod Exod. xx. edicit, at respectu posterioris non ulterius pœnam quàm in reos ipsos & insontes grassari sinit, quod se facturum deinceps erga Judæos testatur apud Ezech. prius illud ad fœdus legale propriè pertinet, in quo severum & inexorabilem Judicem se exhibet, at posterius magis accedit ad Euangelicum in quo benignitatis paternæ luculenta edun-

eduntur testimonia; Et sanè eò spectare hoc Dei effatum ex loco parallelo Jerem. XXXI. 29. satis apertè colligitur ubi propheta loquens de beneficiis novi fœderis inter alia hæc habet, *In diebus illis*, inquit, *non dicent*, *manducaverunt patres uvam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt*, *sed unusquisque in peccato suo morietur*, *&c.* nimir. quia uti solebant trito illo Adagio ut cum Deo expostularent quasi insontes ipsi pœnas patribus debitas luerent, pollicetur Deus fore ut in fœdere novo Jure illo non sit usurus, sed ab unoquoque pœnas peccati sui repetiturus; sic hunc locum interpretantur non pauci è veteribus, *Tertulli.* inprimis *lib. 2. adversf. Marcio. c. 12.* & *Augustinus Enchiri. ad Lauren. c. 46. & lib. 6. contra Julia. cap.12.* Scio quibusdam non satis probari hanc distinctionis istius accommodationem, eò quod hæc verba dirigantur ad impios & contumaces Judæos qui iniquissimè providentiæ divinæ, ejusque Judiciis obstrepebant, ac per consequens non videbantur in eo esse statu ut cum ipsis ex æquitate paterna & fœderis Euangelici ratione agere vellet: sed scrupulus hic facile eximitur, nam præterquam quòd nemo pronunciare pro certo potest de statu istorum hominum an reprobi omnes fuerint, an fideles quos non rarò etiam propter carnis reliquias cum Deo expostulare constat; accedit quod non semper summo jure agat cum impiis ipsis, nam etsi non assumuntur ad intimam & mysticam fœderis gratuiti communionem, fieri tamen potest ut dum versantur in externa Ecclesiæ societate, singularibus quibusdam de causis ita clementer à Deo tractentur, ut nonnullum ipsis gratiæ divinæ gustum & suavitatem exhibeat, sive ut ad pœnitentiam invitentur, sive ut testatior fiat eorum contumacia, eoque magis ἀναπολόγητοι reddantur ut in πρoσκαίροις patet; quid obstat ergo quo minus & istos Judæos rebelles & contumaces in Deum fuisse agnoscamus, & tamen dicamus in hac causa Deum non ex præciso Legis rigore, sed ex miti melioris fœderis dispensatione ad graviorem ipsorum condemnationem agere voluisse; ita scilicet ut nulla paternorum peccatorum gravarentur imputatione, sed suorum tantùm peccatorum unusquisque pœnas daret. Cæterùm licèt neget hic locus filium pium & justum laturum pœnas iniquitatis paternæ, sed animam peccatricem in se luituram, non negat tamen posse fieri vadem & propitiationem pro peccato, vel peccatum illi imputari posse qui reputari vult pro peccatoribus, illud enim opus est justitiæ, licèt æquitate aliqua temperatæ, at hoc infinitæ opus misericordiæ quæ ordinarias judiciorum prætergreditur formulas, & nihil cum cæteris Dei erga homines dispensationibus habet commune.

XLVI. V. Denique ut omnis cavillandi ansa Adversariis præripiatur, observandum nullam hic statui *generalem vel immutabilem regulam* ad quam Deus vel ante semper exegerit, vel in posterum exacturus sit omnia sua Judicia, ita ut contineat perpetuum quendam divinæ suæ erga homines providentiæ tenorem, cùm sæpius factum sit Deo ita ordinante ut filii aut subditi pœnas Regum vel patrum luerent: sed agi *singulare Dei negotium* cum Judæis illius tem-

temporis quibus hoc Deus ex ſpeciali gratia largitur ut ne cum ipſis agat ex illo Juſtitiæ rigore quem adverſus multos hactenus obſervaverat, & quem aliàs quandocunque liberet exercere meritò poſſet, ſed hac potiùs Lege cum illis experiretur, ut ſi ſint ipſi à peccatis immunes nihil pœnæ patiantur qualiacunque fuerint patrum ſuorum crimina; ſic ſcilicet Dominus larvam illam iis detrahere vult qua ſe aliosque decipiebant ſanctitatem & Juſtitiam ejuſmodi præ ſe ferendo quæ tantis calamitatibus vexari haudquaquam mereretur, quibus à multis jam annis conflictati fuerant, Cùm enim propterea impii homines cum Juſtitia Dei expoſtulandi occaſionem arriperent quaſi inſontes ipſi pœnas parentum ſceleribus debitas ferrent, Deus per prophetam hanc improbitatem coarguit & oſtendit non eſſe cur aliò culpam transferant vel derivent, quia Deus juſtè in eos exerceat vindictam ſuam, quaſi diceret, Ego non eo jure vobiſcum agam quo poſſem peccata parentum in vos animadvertere, ſatis in vobis noxarum, ſatis eſt criminum ut meritò pœnas luere debeatis; Itaque vult eos in rem præſentem deducere & ad eam confeſſionem adigere ut agnoſcant Deum in ſuis Judiciis juſtum eſſe, ſeque ſatis eſſe nocentes, ſepoſitâ etiam omnis peccati alieni imputatione, ut eas quas jam perpeſſi erant pœnas & graviores etiam meritò luerent. Ita non docet quid neceſſariò ſibi ſit faciendum, ſed quid facere liberè decreverit, non erga omnes, ſed ſpecialiter erga Judæos cum quibus agit, ac proinde nullius eſt ponderis quod ex hoc loco adverſus ſubſtitutionem petitur argumentum.

XLVII. Pergit tamen Adverſarius & truculentum eſſe ait, & injuſtum innocentem plecti pro nocente, quia Juſtitia ſontis ipſius punitionem poſtulet, & Deus ipſe teſtetur ſe nolle vel ſontem abſolvere, vel inſontem damnare. Vah! tantumne Dei erga nos amorem tamque mirabilem Dei diſpenſationem crudelitatis & injuſtitiæ inſimulari! Scripturæ tamen hæc vox eſt Chriſtum pro nobis peccatum & κατάραν factum eſſe, & in eum omnes noſtras iniquitates conjectas eſſe, dicam ergo ipſe ſcribat Spiritui Sancto qui hæc enunciat, & Deo qui hæc decrevit, ſed Juſtitia Dei ſatis ſe ipſam tuebitur adverſus impuri hominis blaſphemia 1. ſi quod ſupponit verum eſſet abſo. & ſimpli. non minùs injuſtum foret Chriſtum diriſſimis affligi cruciatibus, adeoque morti fieri obnoxium, qui non peccavit, ſi verò injuſtum non fuit Chriſtum hominem innocentiſſimum crudeliſſimò mortis ſupplicio affici ſine ullo vel ſui vel alieni peccati reſpectu, ut agnoſcit Adverſarius, cur injuſtum erit eundem à Deo nobis Sponſorem datum, & peccatis hominum onuſtum per divinam imputationem pœnas nobis debitas in cruce tuliſſe. 2. fallit & fallitur in eo quod Juſtitiam ſemper ſontem ipſum poſtulare cenſeat, at vidimus antea neceſſariò quidem id exigere ſemper ut peccatum puniatur, ſed non pari neceſſitatis gradu ipſius peccatoris pœnam poſtulare, quin aliquando ex Dei liberrimo beneplacito ordo ille immutari poſſit.

XLVIII. 3. Fatemur non temere & ſine cauſa innocentem plectendum eſſe

H pro

pro nocente, sed positis certis conditionibus illud citra injustitiam posse fieri contendimus. Primò si innocens vitæ suæ sit Arbiter & Dominus, potest enim de eâ pro libitu statuere, & sine cujusquam præjudicio. Secundò si volens & ultrò offerat se in vadem pro nocentibus, ipsorumque reatum sponte in se recipiat, & supplicium lubens adeat, volenti enim non fit injuria. Tertiò si λύτρον sufficiens præstare possit pro iis pro quibus fidejubet, alias inutilis foret talis substitutio. Quartò si interim non pereat in supplicio, sed possit propriis viribus ex eo emergere, alias memorabilis fieret mundo injuria quæ homine pio & sancto carere cogeretur. Quintò si possit sontem ipsum pro quo satisfacit ad meliorem frugem reducere, alias impunitas & peccandi licentia videretur magis augeri, & magnum bono publico detrimentum accederet dum sublatis viris integerrimis conservarentur in ejus perniciem cives noxii. Sextò si illi quorum interest in id consentiant, nam si Judex nollet admittere substitutionem non posset legitime fieri. Denique si innocens sit ejusdem naturæ cum sonte, absque eo enim foret, nec peccatum in eadem natura quæ peccavit plecteretur, nec ulla dari posset vel pœnæ vel satisfactionis communio. Atque huc facit quod Adversarius li. 3. de Serva. c. 10. agnoscit *posse aliena peccata alicui imputari, si alterutrum ex istis duobus adsit vel Imitatio vel Conjunctio.*

XLIX. At istæ omnes conditiones in Christo deprehenduntur; Quippe & Dominus fuit membrorum suorum, liberrimamque de se statuendi potestatem habuit Jo. x. 18. *Nemo tollit animam à me, sed ego depono eam per me ipsum, authoritatem habeo eam deponendi & eam rursus assumendi*; Ipse reatum nostrum ultro in se suscepit, & supplicium ipsum gnarus quantum esset sponte adiit. Ps. XL. 8. 9. Heb. x. 8. 9. 10. Potuit omnes pœnas nobis debitas & ferre & exhaurire ut θεάνθρωπος Is. LIII. 7. 10. 11. Heb. 1. 3. Act. 11. 24. Potuit peccantes ipsos convertere spiritum gratiæ illis largiendo quo novæ creaturæ fierent Gal. IV. 6. Ro. VIII. 9. 15. summus Judex non tantùm non repugnavit, sed ipse admirabilis sapientiæ suæ consilio ad id munus ab æterno eum destinavit & vocavit in tempore cùm in mundum pro nobis misit, & illi non pepercit ut nobis parceret. Jo. III. 16. Ro. VIII. 32. 1. Pet. 1. 19. 20. atque ita gratam habuit ejus satisfactionem, ut ejus vi nobis planè sit reconciliatus 2. Cor. v. 19. 21. Postremò non fuit Christus alienus a nobis, sed conjunctissimus; Cùm illi uniti simus triplici *vinculo* 1. *naturali* quum carnem nostram induit, & frater noster factus est Heb. 11. 14. 2. *forensi* & *juridico* posito tum in consensione voluntatum, tum summi Judicis ordinatione qua Christus ut sponsor nobis datus est à Deo qui pro nobis satisfaceret; & nos Christo dati ut ab ipso redimamur Matt. xx. 28. Is. LIII. 6. Je. XVII. 6. 3. *mystico & spirituali* quo nobiscum Christus in unam personam & corpus coalescit cujus ille est caput, nos membra Eph. 1. 20. & v. 29. unde factum ut & ipsi fidelium peccata, & vicissim ejus obedientia & justitia fidelibus imputari queat, peccatum enim

enim factus eſt ut eſſemus juſtitia Dei in ipſo 2. Cor. v. 21. & Gal. IV. 13. Ita ſi plectitur non plectitur *invitus* vel *ut innocens* quod injuſtum foret ; Sed ut *Vas* qui pro nobis ſe ſiſtit, & *ut reus* qui ſortem hanc ſponte ex Dei decreto ſubiit.

L. Abſit ergo ut crudelitatis vel Injuſtitiæ labem ullam ſanctiſſimo huic aſpergamus Dei conſilio ; Adoremus potius & ex intimis cordis penetralibus admirabilem illam veneremur Sapientiam quæ ita proſpicere voluit ſaluti noſtræ, ut gloriæ ſuæ propterea nihil decederet ; Ita Miſericordiam explicare ut Juſtitiæ tamen nihil detraheretur ; Grato animo ſummum Patris amorem prædicemus qui ut nobis parceret unigenito ſuo non pepercit, Juſtum pro injuſtis, Innocentem pro reis, filium pro ſervis neci tradere non dubitavit ; Immenſam denique Filii charitatem celebremus, qui poſthabito divinæ Majeſtatis quo felix cum Patre in forma Dei coruſcabat ſplendore, ad abjectiſſimam ſervi formam ſeſe demittere noſtri cauſa non erubuit, Dominus gloriæ cruci affigi ſuſtinuit ut nos redimeret, ſanctiſſimus peccatum fieri ut nos juſtificaret, Benedictus in ſecula maledictioni ſubjici ut nos bearet, Æternus mori ut vitam conferret ; Ita admirabundi cum univerſa Eccleſia conjunctis animis vocibuſque canticum novum illi occinamus.

Τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ Ἀρνίῳ ἡ εὐλογία ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

COROLLARIA.

I. *An fœdus gratiæ idem fuerit ſub V. & ſub N. T. ? Aff.*
II. *An Satisfactionibus humanis poſſit eſſe locus poſt Satisfactionem Chriſti ?* N.
III. *An libertatis ratio formalis poſita ſit in ἀδιαφορίᾳ ?* N.
IV. *An Gratia converſionis ſit irreſiſtibilis ? Aff.*

DISPUTATIO TERTIA

Quæ Prima eſt

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Reſpondente MELCHISEDECO PINALDO, *Genevenſi.*

THESIS PRIMA.

UM tria vulgò de *Satisfactione Chriſti* in diſquiſitionem venire ſoleant *Neceſſitas*, *Veritas*, *Perfectio* & de *Neceſſitate* à Nobis non ita pridem inſtituta fuerit diſceptatio, Ordo jam poſtulat ut de *Veritate* diſputemus: Quod non minori cura & ſtudio exequendum nobis eſt argumentum, imò aliquanto majorem ἀκρίβειαν exigere videtur: ſiquidem in eo præcipuus totius hujus capitalis & fundamentalis Controverſiæ cardo vertitur: fruſtra quippe Satisfactionis aſſerta fuiſſet Neceſſitas, ſi ejuſdem Veritas vel negari poſſet, vel in dubium ſaltem revocari.

II. Hìc autem res nobis erit cum illis ipſis Adverſariis cum quibus antea manus conſerendæ jam fuerint, Nam qui Neceſſitatem impugnant Sociniani, Veritatem etiam labefactare modis omnibus conantur: imò non alium in finem de Neceſſitate litem movent, quàm ut faciliùs Veritatem convellere poſſint; Nimirum teterrima hæc & exitialis hæreticorum lues, Chriſtiani nominis ultimum dedecus Salvatoris noſtri ſummam Naturæ ὑπεροχὴν blaſphemè arguere non ſatis habuit, æternam ejus Divinitatem protervè reſpuendo, niſi ſacroſanctum Mediatoris officium & ſummum in nos Beneficium Satisfactionem puta & meritum impiè abnegaret; nam cùm facilè intelligerent iſti homines tanti eſſe ſatisfactionem præſtare pro mundi peccatis ut illud effectum dare nemo poſſit qui nihil eſt quàm ψιλὸς ἄνθρωπος fieri non potuit quin Chriſti divinitatem eliminando ipſius Satisfactionem eadem ratione rejicerent.

III. Optandum ſanè fuiſſet nefandum hoc & verè Antichriſtianum dogma (quod deteſtationem potiùs quàm refutationem meretur) vel nunquam ex Orco revocatum fuiſſe, vel inter Chriſtianos ſtatim ſuppreſſum & æter-

no

no silentio damnatum, ut inconcussum hoc fidei caput & fundamentum retineretur semper illibatum: sed cùm ea sit seculi nostri calamitas ut in illud tanquam cæterorum omnium sentinam omnis generis hæreses confluxerint, & pestilentissima hæc natrix latè grassari cœperit & teterrimum virus suum per varias Europæ partes, quod pii omnes lugent, nimium quantum etiamnum hodie spargat, nemini debet vitio verti si dum Princeps tenebrarum & Pater mendacii per infernales hasce furias veritatem momentosissimam oppugnare & fidelibus eripere omni ope contendit, sint vicissim qui pro veritate tuenda ad piorum solatium pro virili laborent, & arcendo malo quo non aliud gregi Dominico inimicum magis & exitiale ex abyssi puteo prodiit operam suam quantulamcunque impendant.

IV. Ut verò faciliùs & Veritas confirmari & mendacium revinci queat, dispiciendum antè omnia quid sentiant hîc Adversarii quid item Orthodoxi, unde Quæstionis status accuratè teneri & controversa à non controversis distingui possint; Atque ut illud omne quicquid est clarè percipiatur distinctiones quasdam ad Controversiæ totius elucidationem necessarias præmittimus.

V. *Jesum Christum* esse *Servatorem* nostrum cùm tam constanter & clarè prædicet Scriptura, & nomen ipsi ab Angelo inditum evincat, nemo negare sustinet; sed quomodo sit Servator omnes non eadem ratione explicant; Nimirum *servare* est operam dare ut aliquis eripiatur periculo quod imminet, vel miseriâ in qua jacet, sed illud fieri potest duobus modis; nam ille servat qui ita operatur ut virtute sua proximè & immediatè servet, sive potentiam suam solam exerere necesse sit, ut quum quis militem in bello captum de manu hostis eripit, vel nauclerus navem huc illud ventis fluctibusque jactatam, industriâ suâ salvam ad portum deducit; sive justitiæ satisfieri oporteat, ut quum quis captivum de compedibus & carceris fœtore liberat justo numerato pretio; sed & ille *servare* nonnunquam dicitur qui quanquam nihil efficit quo proximè & immediatè salus obtineatur, rationem tamen ostendit & viam quâ servari possit ille qui in periculo & miseria versatur, ut quum quis militi jamjam in potestatem hostium deventuro, tutum aliquem locum indicat, quò sese recipiat, vel quum quis in littore stans nautas agitatos & naufragio proximos voce fovet & gestu & portum ostendit quò velis remisque contendant.

VI. Hinc distinctio *Servatoris* nata in Servatorem *præconio*, *consilio* & *exemplo* & Servatorem *merito*, *opere* & *efficacia*; Deus enim & homines nos servare dicuntur, unde in Scriptura Verbi præcones dicuntur eos servare, quibus Euangelium annuntiant Rom. XI. 14. 1. Tim. IV. 16. sed longè diversa ratione, Deus enim nos servat opere & efficacia, homines autem exemplo & consilio, quatenus scilicet & nos hortantur ut ad salutem nervis omnibus contendamus Phil. II. 13. & exemplo suo nobis in via salutis prælucent, ut eos sequamur.

VII. Quum ergo de modo salutis à Christo partæ inter nos & Adversarios controvertitur; Non id quæritur an Christus aliqua ratione Servator possit dici & revera dicatur; nam ultrò largiuntur illi nobis Christum quadrifariam Servatorem prædicari. 1. *Annuntiatione* & *Præconio* quia universam Dei voluntatem de ratione salutis nobis exposuit & quid à nobis fieri oporteat ut salutem consequamur docuit. 2. *Confirmatione & exemplo* quia doctrinam suam proposuisse non contentus ipse primus viam quam sequeremur exemplo suo præmonstravit & absolutissimam justitiæ formam in tota vitæ suæ ratione expressit, imò salutis nuncium non vitæ tantùm exemplo, sed miraculorum innumerorum testimonio & mortis dirissimæ martyrio obsignavit. 3. *Initiatione* & *principio* quia resurrectione viam hanc complanavit dum eventu ipso ostendit hanc esse certissimam obtinendæ salutis rationem, ita ut quicunque hanc viam institerint ad æternam vitam haud dubiè sint resurrecturi. 4. *Communicatione* & *Complemento* quia ipse tandem pro potestate sibi à Patre concessa vitam æternam piis omnibus qui ipsius mandatis obsecuti fideliter fuerint est collaturus, ut fusè declarat *Soci. lib.* 1. *de Serva. cap.*4.5.6. Sed quæritur An *verè* & *propriè Servator* fuerit *satisfactione* & *merito*. Nam etsi neque nos hisce de causis Servatoris appellationem illi quadantenus, licet minus propriè tribui posse diffitemur, quod talibus mediis salutem nostram non parùm promoverit, hisce cancellis tamen ejus officium nefariè claudi existimamus, cùm vel imprimis gloriosum hoc nomen sortitus sit, quòd obedientiæ suæ absolutissimæ merito nos servarit, quo pacto unicus verè Servator prædicatur, cùm aliàs, si prior sensus obtineret, Prophetæ & Apostoli, aliique non pauci in consortium ejusdem muneris venirent qui Dei voluntatem fideliter explicarunt, exemplo inculpatæ vitæ cæteris præluxerunt, & mortis ac tormentorum acerbissimorum perpessione veritatem cœlestem obsignarunt.

VIII. I I. Distinguenda est *Satisfactio vera & propria* quæ fit *integrè ex Justitia Judicis* & persolutione rei debitæ, & liberationem & vitam consequitur meritoriè: à *Satisfactione impropria & metaphorica* quæ fit per partis læsæ acceptilationem & liberationem, ac vitam precariò impetrat & per misericordiam ac indulgentiam Principis; de hac quæstio non movetur cùm eam non illibenter fateantur οἱ ἐξ ἐναντίας & pestifero dogmati suo utcunque incrustando sæpius obtendant, sed de priori quam nos ex Verbo Dei constanter asserimus & illi ex cerebri sui figmento pervicacissimè respuunt.

IX. I I I. Aliud est Christum *pro nobis utiliter* mortuum esse, i. e. *bono & commodo nostro*, aliud verò *pro nobis substitutivè* i. e. *vice* & *loco nostro*, aliud eundem traditum esse *propter peccata occasionaliter* & ut nos ab illis abstraheret, aliud *causaliter* & *meritoriè* ut eorum reatum in se ipsum derivando, & pœnas omnes illis debitas in corpore suo luendo expiaret, prius est ἀναμφισβήτητον & extra controversiæ aleam positum, de posteriori tantùm, quod impiè contra Scripturam negare sustinent, disputatur. I V. Aliud est loqui de

satis-

satisfactione qualicunque; quâ Christus omnibus iis satisfecerit quæ illi à Dei voluntate ad salutem nostram procurandam imposita erant; Aliud de *satisfactione pœnali* & propriè sic dicta quâ non tantùm voluntati, sed & divinæ justitiæ assumptis in se nostris pœnis satisfecerit; quæstio non est de prima quam Adversarii non negant, vide *Crelli.* cont. Groti. c. 6. *Smalzi.* contra Smiglecium de satisfact. in Resp. ad præfat. sed tantùm de secunda quam protervè respuunt.

X. Ita controversiæ status redigitur ad hosce terminos An *Christus* θεάνθρωπος *Servator noster fuerit* (non præconio & exemplo tantùm) sed *satisfactione & merito*, An *mortem* (non bono duntaxat) sed *loco nostro oppetierit*; An *satisfactionem* (non impropriam & metaphoricam quâ voluntati tantùm divinæ satisfecerit ea implendo quæ illi à Patre ad salutem nostram imposita erant, & quæ gratis & precario consequeretur veniam & salutem, sed *veram & propriè dictam qua justitiæ divinæ per sufficiens* ἀντίλυτρον *satisfecerit*, *& quæ reipsa, meritoriè & integre remissionem peccatorum & vitam acquisiverit.* Hoc enim magno molimine & toto impetu oppugnant hæretici vid. *Soci. de Serva.* passim *Crelli.* contra Groti. *Smalci.* contra Smiglecium *Volkel.* de vera Relig. li. v. c. 22. Nos verò cum tota Ecclesia Orthodoxa sanctè credimus, & constanter ex Scriptura profitemur & propugnamus.

XI. Argumenta Veritati stabiliendæ non pauca suppeditat nobis Scriptura & recta ratio: Nos præcipua hîc & potiora delibabimus & ab argutiis Adversariorum vindicabimus. Primum petitur ab *Officio Christi Mediatorio*; Eo ipso enim quo Mediator inter Deum & Nos fuisse perhibetur qui dissidium & bellum ex peccato ortum composuit & diremit, partesque dissidentes inter se conciliavit, Satisfactionis veritas luculenter jam confirmatur: Neque enim cum Scriptura Mediatorem nobis proponit qui fuerit tantum voluntatis Divinæ *Interpres* & Internuncius qualis fuisse Moses inter Deum & populum dicitur Deut. v. 5. *Stabam illo tempore inter Jehovam & vos ad referendum vobis sermonem Jehovæ:* dixerant enim Mosi præ metu, *loquere tu nobiscum & audiamus, sed non loquatur nobiscum Deus ut non moriamur* Exod. xx. 19. vel qui partes jam unitas in unione & amicitia conservet quo sensu nonnulli Christum *Mediatorem confirmationis & conservationis Angelorum* dici posse contendunt, ut extra lapsus periculum constituti per ejus gratiam penitus Deo adhæreant; sed qui vere sit εἰρηνοποιὸς & *fidejussor*, qui pacem æternam inter Deum & homines conciliavit, sublatis utrinque proprio sanguine odii & belli causis; *sic enim libuit Patri ut omnis plenitudo in eo habitaret, & ut pace per sanguinem ejus facta reconciliaret sibi* Col. 1. 20. nec poterat nisi per proprium sanguinem vel Sacrarium ingredi ad thronum gratiæ viam nobis facturus, vel æternam Redemptionem qui primarius Mediationis finis est, consequi Heb. ix. 12. Nimirum cum hinc peccata nostra nos inimicos Dei non activè tantùm sed & passivè redderent, inde verò sanctissima & inviolabilis

Ju-

Justitia, quæ peccatum nec videre nec inultum ferre potest ejus iram atque indignationem adversus nos propter eadem concitaret Is. LIX. 2. debuit Mediator noster ἀντίλυτρον aliquod pendere quo & Ira Dei placaretur & peccata nostra expiarentur, ne quid vel ex parte hominum offendentium vel Dei offensi obstaret amplius, ad perfectæ reconciliationis opus quod moliebatur exequendum.

XII. Atque hoc vult Scriptura quæ primarium & potissimum istius μεσιτεύματος actum in morte & sanguinis effusione collocat Heb. IX. 15. Ob id scil. *novi Fœderis Mediator* dicitur Christus *ut morte intercedente ad redemptionem transgressionum præcedentium vocati vitam æternam adipiscerentur.* Sic Heb. XII. 24. Mediatoris titulo additur continuò *sanguis* ῥαντισμοῦ allusione facta ad sanguinem victimarum quo conspersus fuit populus Exod. XXIV. 8. ad mundationem legalem & typicam, ut innuatur sanguine Christi pariter vera fide conspergendas esse conscientias ad purgationem spiritualem & mysticam. 1. Joa. 1. 7. sed omnium clarissimè Apost. 1. Tim. II. 6. ubi postquam dixit *unum esse Mediatorem inter Deum & homines* statim addit explicaturus naturam & partes præcipuas istius officii, *Qui dedit semet ipsum in pretium Redemptionis pro omnibus.* At sanè cùm triplici nostro malo triplex remedium in hoc munere Christi clementissimus Pater nobis exhibuerit, ut *lumen Prophetæ* tenebras mentis fugare, virtus atque *potentia Regis* peccati maculam ac dominium delere ac domare, ita *Justitia Sacerdotis* ejusdem reatum & maledictionem plenissima satisfactione auferre debuit. Rursus cùm Mediator utrinque agere debuerit ad partes conciliandas; ut apud nos pro Deo agere debuit conditiones fœderis docendo & persuadendo tanquam *Propheta*, & ut *Rex* nos in fidem susceptos regendo, protegendo & liberando; Ita apud Deum pro hominibus agere eum quà *Sacerdotem* decuit iram placando, gratiam conciliando, & dona ab eo impetrando. Nam quod argutatur hic hæreticus functionem sacerdotalem tantum fuisse in eo positam ut Christus in cœlis interpellaret pro nobis, facilè revincitur; quippe licet non negemus hanc sacerdotalis muneris partem esse quandam, solam tamen fuisse vel præcipuam pernegamus, cùm intercessio in cœlis peragenda necessariò satisfactionem in terris factam supponat, ut sub V. T. summus Sacerdos non prius Sacrarium intrabat pro populo deprecaturus quàm victimam in Altari propitiationum obtulisset, cujus sanguinem secum deferre debuit, ut fusè docet Apost. ad Heb. cap. IX. & nos in sequentibus probaturi sumus, Unde firmum jam & solidum pro Satisfactionis Christi Veritate exurgit argumentum: Is enim qui Mediator ideo est constitutus ut pacem per sanguinem faceret, ut se ipsum daret in redemptionis pretium, atque adeò ut mortem sustineret ad transgressionum redemptionem, non potest non verè satisfecisse quum his partibus defunctus est; At Christus nobis talis describitur Mediator. E.

XIII. Fortiùs verò adhuc stringet argumentum, Si addamus non tantùm Mediatorem vocari, sed & ἔγγυον *Sponsorem* & Vadem Heb. VI. 22. Nam Mediator quidem medium se sistit inter partes dissidentes ut eas quacunque tandem ratione reconciliet, sed Sponsor ulterius quid præstat, utrinque de pactionum & fœderis observatione spondet & pro altera parte fidejubet ac reipsa satisfacit si non sit solvendo, se in Rei aut debitoris locum substituens, vel ut debitum solvat Proverb. XXII. 26. 27. vel ut pœnam luat, ad quam ultrò se obstrinxit Gen. XLIV. 32. 33. unde illud Thaletis ἐγγύα πάρεστι ἄτη. Cùm ergo Christus fœderis novi Sponsor sit constitutus, utrinque pactum hoc confirmare debuit, & ut pro Deo nobis gratiam & benevolentiam constantem & immutabilem Patris, ita pro nobis vicissim satisfactionem Deo pro peccatis præteritis debitam & fidem atque obedientiam perpetuam in posterum spondet. Atque hoc vocabulum eo convenientiùs à Spiritu S. usurpatur quod *peccata* nostra vulgò *debita* dicantur in Scriptura, pro quibus scilicet pœnæ debitores sumus apud Justitiam Dei. Itaque ut nemo debitoris sponsor dicitur, nisi qui pro eo fidejubet & reipsa si opus sit satisfacit, ita nec Christus sponsor jure diceretur, nisi quia ad satisfactionem pro nobis præstandam se ipsum sponte sua obligavit, eamque reipsa Deo exhibuit.

XIV. Ut declinent hoc telum Adversarii varia excipiunt. 1. *Mediatoris* vocem præcisè satisfactionem non inferre, quia & Moses Mediator dicatur Gal. III. 19. ubi Lex dicitur data ἐν χειρὶ μεσίτου i. e. opera & ministerio Mediatoris qui alius præter Mosem esse non potest ex Levit. XXVI. 46. & Act. VII. 36. qui tamen nihil tale præstitisse legitur. 2. Mediatorem in Scriptura nihil aliud significare quàm Dei interpretem quo Deus ad fœdera cum hominibus pangenda utatur, & per quem populus cognitione voluntatis divinæ instructus ad Deum accedat, atque istis duabus de causis Mediatorem Christum dici, quòd fœdus novum idque sempiternum nomine Dei cum hominibus sanxerit, & omnem Dei voluntatem per quam aditus nobis ad Deum patefactus est, exposuerit. 3. Eo ipso quo fœderis novi Mediator dicitur quia id Dei nomine nobiscum pepigit, satis constare nullam adhibitam fuisse satisfactionem & Deum antequam jussu suo Mediatoris officio fungeretur jam placatissimum fuisse; non enim mittere Principes internuncios suos ad fœdera cum rebellibus pangenda ni priùs ex animo illis rebellionem condonaverint & jam illis verè placati sint, neque aliud præterea ad pacem stabiliendam requiratur, quàm ut fœderis conditiones illi velint accipere, quod in hoc fœdere tantò magis obtinere debet quòd ibi Deus clementiam suam & misericordiam in remissione peccatorum largienda prædicet, nullam autem satisfactionis debitæ vel postulatæ mentionem faciat, Jer. XXXI. 34. 4. Locum Pauli 1. Tim. II. 6. non concludere, quia postquam dixit Christum datum esse ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων statim addit τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις *testimonium temporibus suis*, atque ita innuere voluisse Mediationem illam in eo tantùm positam esse quod Dei de nobis servandis decretum per

 mor-

mortem suam cumulatissimè testatum dederit. Sic *Catech. Racovi. c.*8. *q.* 29. 30. *Socin. de Servat.* l. 1. c. 7.

X V. Sed frustrà hîc tergiversantur : Nam ad primum facilis est responsio, 1. Nos non tam ex ipsa voce argumentum petimus, (quæ tamen suum etiam hîc pondus habere debet, cùm apud eruditos sæpius pro eo usurpetur qui aliquem placat, unde Suidas μεσίτην per εἰρηνοποιὸν interpretatur) quàm ex natura officii, partium dissidentium conditione, & descriptione Mediationis Christo commissæ. Cùm enim tale dissidium compositurus venerit in quo iratum Deum propter peccatum experiebamur, non poterat Mediatoris munus obire feliciter nisi pro nobis satisfaciendo iram numinis placasset : Unde talis Mediator nobis proponitur qui non tantùm Dei vice apud homines fungitur, sed vice hominum apud Deum Heb. v. 1. qui pacem per sanguinem fecit, qui se ipsum dedit ἀντίλυτρον pro multis &c. quæ omnia *mediationem* non tantùm *interpretativam* si ita loqui liceat, sed etiam *redemptivam* & *reconciliativam* important.

X V I. 2. Locus Gal. III. 19. non favet Adversario, sive de Christo eum intelligamus, sive de Mose; Nam si ad Christum referimus quod fecit Calvinus noster post multos ex Veteribus, corruit planè ipsius ἔνστασις, si verò de Mose interpretamur quod mavult Beza Epiphanium contra Manich. Gennadium & Theodoretum secutus, ne sic quidem vel sententiæ ipsius quicquam accedit vel nostræ decedit, cùm constet titulum hunc Mosi *typicè* tantum tribui & symbolicè, quia in hac functione figuram Christi gessit Angeli fœderis per quem ut per Verbum suum semper locutus est Pater; Itaque etsi Moses in hoc internuncii officio satisfecisse non legatur, malè tamen inde colliges neque Christum etiam satisfecisse, notum enim est à *Typo* ad *Antitypum non valere argumentum negativè*, quia plus est sæpe in Antitypo quàm in Typo, maximè cùm typus partialis est & inadæquatus, qui ita σχέσιν aliquam & qualitatem antitypi sui adumbrat, ut alias tamen quæ in eo esse possunt non neget vel excludat. Nimirum quia mysterium hoc divinum ut alia pleraque uno aliquo simulachro è rebus terrenis desumpto perfectè reddi & exprimi non potuit, Spiritus S. huic uni depingendo varios typos adhibuit, ut quod in uno videbatur defore alter sufficeret & suppleret, pictorem imitatus qui quod non potest unâ, variis tabellis reddit, ut archetypum suum accuratè quantum fieri potest sub variis illis aspectibus repræsentet. Cùm ergo nullus occurreret sub V. T. qui triplex Christi munus, Regium, Propheticum & Sacerdotale simul sustinuerit, necesse fuit illud ipsum quod in antitypo conjunctum fuit in typos varios partiri, ideoque quidam Propheticum ut Moses & Prophetæ, alii Sacerdotale ut Aaron & qui ab ipso fuerunt oriundi, alii denique Regium ut David & Salomon exhibuerunt; Sed ita singuli quod suum erat ad exprimendam veritatem contulerunt, ut nunquam tamen de Antitypo ex uno seorsim, sed ex omnibus ἀθρόως & simul sumptis judicandum sit; Unde cùm Moses typus Mediationis Christi fuerit tantùm quoad Prophetiam vel etiam quoad Regnum quadantenus saltem in regimine scil.

po-

populi, non potest ex eo argumentum duci ad negationem Satisfactionis in Antitypo, quæ in alio typo muneris Sacerdotalis, Aarone putà & sacrificiis legalibus includebatur.

XVII Ad 2. Resp. supponi perperam quod est in quæstione, nimirum Mediatorem, Interpretem tantùm & Internuncium significare quod jamjam revicimus: Unde etiam solvitur quod additur de duabus rationibus propter quas Christus Mediator dicatur, & quia fœdus novum sancivit & quia voluntatem Dei nobis exposuit; Nam cùm fœdus illud sanciri non potuerit nisi sublata utrinque ob eam causam necessariò satisfactionem præviam requirebat quæ hoc exequeretur, unde dicitur sancitum in Mediatoris sanguine Heb. IX. 15. & Luc. XXII. 20. Cùm verò præconium voluntatis divinæ unam tantùm officii mediatorii partem impleat, non potuit hoc respectu duntaxat Mediator dici, sed potissimùm eo quod pro hominibus apud Deum agere debuit, alias Paulus malè Christum vocaret ἕνα μεσίτην unicum Mediatorem cùm Prophetæ & Apostoli qui omne Dei consilium nobis etiam exposuerunt Act. XX. 26. & XXVI. 22. Imò & Pastores ipsi hoc elogio insigniri possent non immerito, quod tamen illis constanter denegat Scriptura, nec potest iis non modò sine abusu sed & sine periculo tribui: solus quippe Christus ut *quoad personam* θεάνθρωπος verè μέσος fuit, utrique extremo Patri quidem Deitate, nobis verò humanitate ὁμουσίως adhærens, potuit *quoad officium* utrumque extremum inter se nexu indissolubili pace per sanguinem facta consociare.

XVIII. Neque ullius est ponderis quæ tertio loco affertur ratio, nimirum Deum eo ipso quo Mediatorem Christum constituit ad sanciendum nobiscum fœdus jam placatissimum fuisse, nihilque propterea satisfactione opus habuisse, ut Principes internuncios suos non mittunt ad rebelles nisi prius omnem rebellionem illis condonaverint: Nam aliud est *Deum esse misericordem & placabilem*, aliud verò *propitium* jam & reipsa *placatum*, potuit quidem Deus Mediatorem ordinando ad fœdus sanciendum priorem σχέσιν induere, quia hæc ipsa Mediatoris missio fuit animi benevoli & ad misericordiam proni effectus, sed placatus non potest dici nisi per ipsam satisfactionem quando propter hoc ipsum voluit Mediatorem intercedere ut Justitiæ obice remoto ad Misericordiæ exercitium viam faceret; Nec Principum exemplum contrarium evincit, nam nihil obstat eosdem non quidem placatos, sed placari tamen cupientes, mittere Legatos qui de pacis conditionibus paciscantur, & si ita lubet pro ipsis rebellibus satisfaciant ut legum authoritas maneat illibata, imò cùm fœderis conditiones illis præscribant eo ipso se nondum placatos satis ostendunt. Nihil porrò hîc præsidii habet hæreticus fœderis N. descriptione à Jeremia facta, nam etsi mentio fiat misericordiæ & clementiæ summæ in remissione peccatorum eam tamen non excludere, sed includere necessariò Mediatoris ipsius satisfactionem probatum antea dedimus, & ex eo satis patet quod *in Jesu Christo promissiones omnes sint etiam &*

Amen 2. Cor. 1. 20. & fœdus hoc non nisi morte Mediatoris sanciri potuerit Heb. IX. 15. 16. &c.

XIX. In IV. non plus est roboris: Nam ut hîc non dicamus quod tamen Beza observat se in uno veteri codice scriptum deprehendisse non μαρτύριον sed μυστήριον; ex recepta lectione nihil exsculpi poterit quod hæresim juvet; Nec enim mors Christi vocatur μαρτύριον quasi ad doctrinæ confirmationem demum eam obierit, sed tum quia plenam divinæ benevolentiæ fidem apud nos facit, nam qui proprio filio non pepercit quid non largiretur nobis cum illo? tum quia est illud ipsum de quo testantur Prophetæ omnes & Apostoli, utrique enim de passionibus & gloria secutura sunt locuti. Sic *Testimonium* dicetur mors Christi non *active* simplici. quasi inservierit tantùm ad testandam & confirmandam doctrinam suam, sed præsertim *passivè* quia de ea omnes viri Dei in Scriptura testantur. 2. *Testimonium* illud præcisè ad mortem referri non debet, sed ad ipsum Euangelii mysterium in genere de quo locutus fuerat in vers. præced. ut significet Deum sapientissimè hæc omnia ita disposuisse secundùm Testimonium temporibus propriis reservatum, doctrinam scilicet Euangelii quæ sæpissimè μαρτύριον dicitur 1. Cor. 1. 6. & 1. Cor. 11. 1. quia testatur ibi Deus & de benevolentia sua & de Christi merito; hæc quippe aliis retro seculis abscondita, novissimis temporibus revelari debuit Ro. XVI. 25. Eph. III. 5. & sensus hîc planus est, ex scopo Apostoli, dixerat enim vers. 4. *Deum velle omnes homines servari & ad agnitionem veritatis venire* quorum prius finem, posterius medium respicit ad finem consequendum necessarium; Utrumque verò confirmat & prius illud quidem ex eo quod *Deus unus sit, & unus Mediator Dei & hominum qui se ἀντίλυτρον dederit pro omnibus* non omnibus & singulis *universaliter* quod repugnat consilio Dei ex quo Christus venit tantùm ad servandum populum suum Matt. 1. 21. & intentioni Christi qui se pro Ecclesia sua dedit & pro datis sibi à Patre Jo. XVII. 6. 9. Eph. V. 25. sed *omnibus indiscriminatim* cujuscunque generis, conditionis, & sexus fuerint. Alterum verò cùm addit hoc esse juxta *Testimonium temporibus propriis reservatum cujus constitutus sit ipse præco*, ut innuat scilicet Deum qui vult omnium salutem & qui propterea voluit Christum pro omnibus tradi, velle etiam ut per Euangelii præconium istud mysterium omnibus promiscuè hominibus testatum fiat, quo scilicet tempore à providentia divina præstituto ad veritatem & per veritatem omnes & singuli electi ad salutem adducantur.

XX. Atque ita vindicatum est & assertum I. nostrum argumentum. II. petitur à primario fine & effectu Mediationis Christi *Redemptione* scilicet quam ille indeptus est, Nam si Christus pro nobis ab Ira Dei, Potestate Diaboli, Mundi servitute, peccatorum laqueo & tenebrarum ac mortis caligine liberandis obtulit Deo Patri pretium auro & argento longè præstantius animam puta & sanguinem suum, utique non exemplo tantùm sed merito Servator est dicendus, nec impropriè & metaphoricè sed verè ac plenariè pro nobis satisfecit; Christum autem hoc ipsum præstitisse innumera docent Scripturæ loca,

hæc

hæc verò imprimis manifestissimè evincunt Matt. xx. 28. *Filius hominis venit ut daret animam suam* λύτρον ἀντὶ πολλῶν 1. Cor. vi. 20. *Pretio empti estis* 1. Tim. ii. 6. *dedit se ipsum* ἀντίλυτρον *pro omnibus* 1. Pet. i. 18. *Redempti estis pretioso sanguine Christi ut Agni immaculati &c.* Tit. ii. 14. *Christus semet ipsum dedit pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate &c.* Eph. i. 7. *In quo habemus redemptionem in sanguine ejus.* Huc pertinent & alia plura Rom. iii. 24. Gal. iii. 13. Apoc. v. 9. &c. quæ de Redemptione facta per sanguinem & mortem loquuntur.

XXI. Ut autem hoc Argumentum in aperta luce collocetur observandum est *Redimendi* vocabulum non uno sensu usurpari in Scriptura; Aliquando rei alicujus opportunum & commodum usum denotat ut quum Apostolus Eph. v. 16. & Col. iv. 14. hortatur nos ut *tempus redimamus* significat scilicet, tum solicitè captandam esse benefaciendi occasionem, tum ita compensandum tempus esse quod nobis vel nihil, vel aliud, vel malè agentibus effluxit, ut eò ferventiùs incumbamus bonis operibus quò frequentiùs antea malis operam dedimus, nullasque prætermittamus occasiones quibus possimus etiam cum jactura nostrarum voluptatum gloriam Dei & nostram proximique salutem promovere. 2. Aliquando laxiori & metaphorico quodam significatu designat liberationem quamcunque etiam nullo pretio interveniente factam, quo sensu Scriptura frequentissimè Israëliticam ab Ægyptiaca servitute Redemptionem commemorat & Mosem cujus opera in eam rem usus est Deus λυτρωτὴν sive Redemptorem appellare non dubitat Act. vii. 35. sic passim in Psal. Deus dicitur redimere animam eorum quos liberat ab aliquo malo & periculo, ab aliqua afflictione & angustia; sed 3. maximè propriè accipitur pro ea liberatione quâ quis ab aliquo incommodo aut re noxia liberatur intercedente pretio, pretium autem illud voco quo aliquid compensatur, sive cujus impendio res aut jus aliquod acquiritur, & cujus ea est natura & proprietas ut sui valore & æstimatione alterum moveat ad liberationem præstandam vel jus concedendum, sic apud Terent. in Eunuch. *quid agas? nisi ut redimas te captum quam queas minimo, si nequeas paululo at quanti queas* & apud Virgilium

fratrem Pollux alterna morte redemit.

Hoc sensu primogenitorum quidam redempti sunt soluto certo pretio, Num. iii. 46. 47. & jus redemptionis bonorum inter cognatos obtinebat de quo Levit. xxv.

XXII. Cùm Ergo Redemptionem nostram Christo tribuit Scriptura vocem hanc non 1. aut 2. significatu, sed 3. demum ac maximè proprio accipiendam esse pertendimus: Rationes autem quæ nos ut ita credamus movent, plures sunt gravissimæ 1. *miserrima hominis redimendi conditio*, quadruplici enim servitute premebamur Peccati, Legis, Mortis, Diaboli; peccatum sub jugum suum nos misit ᾧ γὰρ τις ἥττηται τούτῳ καὶ δεδούλωται 2. Pet. ii. 19. & Jo. viii. 34. *qui facit peccatum servus est peccati*; ex peccato Legis maledictioni & Iræ

divinæ facti ſumus obnoxii, *naturâ enim ſumus filii iræ* Eph. II. 3. & *quicunque ſunt ſub operibus Legis ſunt ſub maledicto* Gal. III. 10. Lex propter peccatum morti nos mancipat Rom. IV. 15. Diabolus per peccatum & mortem, tyrannidem ſuam in nos exercet, 1. Jo. III. 8. & Hebr. II. 14. 15. Hinc captivi dicimur Iſa. LXI. 1. qui captivitatis miſerias omnigenas experimur, Carcer in quo detinemur vel corpus eſt hoc corruptibile quod animam gravat à quo propterea liberari petit Apoſt. Rom. VII. 24. vel potiùs mundus iſte miſeriarum plenus & vera lachrimarum vallis quæ carceris ad quem damnantur peccatores veluti pars eſt ſuperior ex qua niſi liberatio divinitus accedat in inferiorem tandem ignis & & ſulphuris detruduntur; Lictor & Commentarienſis Diabolus eſt princeps tenebrarum & Deus hujus ſeculi, ſordes & tenebræ in quibus jacemus ſunt peccata & iniquitates quæ *μιάσματα* & *μολυσμοὶ* 2. Cor. I. VII. 1. & opera tenebrarum dicuntur Rom. XIII. 12. vincula & laquei ſunt tum peccati dominium & Carnis cupiditates quibus tanquam diaboli laqueis conſtringimur, 2. Tim. II. 26. tum reatus mortis & damnationis ex peccato conſequens, quô veluti compede arctiſſimo vincti tenemur, & judicio divino obſtricti; At quos Peccati regnum, Mortis timor, Satanæ Tyrannis ac Legis ac Juſtitiæ divinæ jugum *ἀβάστακτον* occupant undique quî fieri poteſt ut eluctentur, niſi Redemptor & ſummam ad Diabolum & peccatum debellandum potentiam adhibeat, & abſolutiſſimam ad majeſtatem divinam placandam juſtitiam impendat?

XXIII. 2. Id ipſum ſuadet ipſa *Redemptionis nomenclatio*; nam certum eſt λυτροῦν ἀπολυτροῦν apud Græcos *Redimere* verò quod iis apud Latinos reſpondet in primaria ac maximè propria ſignificatione propriè dictam Redemptionem innuere, ſcilicet quæ fit intercedente aliquo pretio, & hîc habemus confitentem reum, hæreticus enim lib. II. de Serv. c. 1. hoc diſertè docet *Redimere aliquem nihil aliud propriè ſignificat, quàm eum captivum è manibus illius qui illum detinet pretio illi dato liberare.* At ut apud omnes eſt in confeſſo à propria & nativa verborum ſignificatione nunquam eſt recedendum niſi graviſſimæ urgeant cauſæ, ut cùm proprius ſenſus in fidei aliquem articulum aut charitatis præceptum palam ac verè incurrit, vel figuratus ſermo evidenter ex eodem vel ex aliis locis detegitur ac probatur: *Auguſti.* lib. 3. *de doctr. Chriſti* c. 10. & 15. hoc figuratæ interpretationis dat indicium *ſi dictum propriè acceptum nec ad fidem nec ad dilectionem aut ad ullam omnino ædificationem accommodari poſſit.* Si verò ad utrumque faciat quàm maximè & tum ex ipſius loci circumſtantiis, tum ex aliis parellelis evidenter comprobari poſſit, quis niſi in ipſum Spiritum S. qui hoc nobis tradere voluit injurius rejicere queat?

XXIV. Rem autem ita ſeſe habere in hoc argumento non difficile eſt oſtendere, nam quoad loca parallela docebimus in ſequentibus non modò redemptionem metaphoricam non connotare ſed propriè dictam neceſſariò inferre, nunc verò ex ipſis loci circumſtantiis demonſtratum iſtud damus, quæ ſcilicet *Redemptionis noſtræ modum & naturam* deſcribunt, quæ tertia nobis erit aſſer-

assertionis superioris ratio, Nec enim Scriptura tantùm Redemptionem memorat sed pretium ipsum & λύτρον quo mediante facta est apertè nominat Matt. xx. 28. *Filius hominis venit dare animam suam* λύτρον ἀντὶ πολλῶν. Sic 1. Cor. vi. 20. *pretio empti estis* & 1. Petr. 1. 18. pretium illud ponitur in sanguine Agni: ut verò λύεσθαι Redimere est ita λύτρον est illud quod impenditur ad impetrandam istam redemptionem, quasi dicas Redemptionis pretium ut διδάκτρον quod pro doctrina solvitur Gloss. λύτρα redimiæ, quæ Hom. ἄποινα vocat, Hesych. λύτρα καθάρματα λυτήρια & πάντα τὰ διδόμενα εἰς ἀνάκλησιν ἀνθρώπων repone ἀνάκτησιν. Hinc Latini Veteres quorum multæ voces transumptæ sunt à Græcis λύτρον una interposita litera *Lustrum* appellarunt, & λυτροῦν *lustrare* dixerunt; unde Liv. lib. 2. *Omnes Centuriæ & Equites in campum martium convocati, sue, ove, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum, & lustrare urbem* est eam à pœna liberare per lustrum id est pœnam succedaneam quod & piaculum dicitur; sic Decii dicuntur lustrasse Romanum exercitum se devovendo id est suâ pœnâ & morte omnem ab illo pœnam averruncasse, & Thebas Menœceus de quo Mater apud Papirium

Lustralemne feris ego te puer inclyte Thebis
Devotumque caput vilis ceu Mater alebam?

Ad quem locum Scholiastes vetus *Lustrare civitatem humana hostia Gallicus mos est.* Unde colligitur Redemptionem maximè eam quæ per λύτρον fit non nisi vera satisfactione procurari potuisse.

XXV. Quorsum enim λύτρου toties meminisset Scriptura nisi pretium aliquod verè & propriè dictum subesset? Nam quod Adversarius subinde regerit hoc impropriè dici quia ad præsentiam ejus liberamur licet non per efficientiam; nihil aliud est quàm absurda petitio principii quæ probanda fuit non ita præfidenter statuenda, nam præter ea quæ jam ex adverso dicta sunt & dicentur adhuc in sequentibus, illud etiam eo satis refellitur quod non modo pretii illius meminerit, sed collationem ejus instituat cum rebus carissimis quæ ab hominibus impendi solent, vel ad captivorum redemptionem, vel rei cujuslibet emptionem, auro, puta, argento, &c. 1. Pet. 1. 18. *Scientes vos non auro & argento aut rebus corruptibilibus à vana conversatione vestra redemptos fuisse sed pretioso sanguine Christi* &c. confert ergo imò præfert sanguinem Christi auro & argento tanquam majus quid & excellentius in genere pretii, Itaque ut aurum & argentum pretium sunt verè non figuratè, ita pariter de sanguine Christi philosophari debemus nisi velimus Apostolum parum appositè hanc collationem instituisse quod vel cogitare impium; Fateor hujusmodi collationes semper ad vivum non esse resecandas, sed observari tamen debet scopus Spiritus S. & attendi formale similitudinis in quo utraque pars convenire debet saltem in suo genere; Itaque hîc cùm aurum & argentum conferantur sub hac formalitate pretii cum sanguine Christi, omnino *Veritas* aliqua pretii competere etiam debet sanguini Christi non quidem in *genere Physico* sed *mystico & morali* ita ut Redem-

demptio non tantùm sit consequens λύτρου sed proprius & realis effectus.

XXVI. Quod si non satis efficax ex eo videretur probatio, quanquam jam sit fortissima, invicta sanè redditur si addatur IV. *vocis ἀντιλύτρου pondus* quâ Spiritus S. usus est in hoc argumento, nec enim dicit tantùm Christum nos redemisse quod jam satis ex proprietate vocis satisfactionem connotat, non addit demum redemptionem illam factam fuisse pretio quod fortiùs adhuc illam evincit, sed ne dubitandi locus ullus supersit testatur ἀντίλυτρον aliquod intercessisse, Christum scilicet se pro omnibus dedisse ἀντίλυτρον 1. Tim. II. 6. & quod eodem recidit animam suam λύτρον posuisse ἀντὶ πολλῶν Matt. XX. 28. quod V. V. perperam reddit *redemptionem*, cùm notetur non ipsa Redemptio, sed *redemptionis pretium* & quidem tale pretium quod commutationem debitoris & compensationem debiti notet: nam & præpositio ἀντὶ maximè propriè substitutionem & vicem significat Matt. V. 38. ὀφθαλμὸς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδοὺς ἀντὶ ὀδόντος. 1. Pet. III. 9. Matt. II. 22. Archelaus regnare dicitur ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, id est loco & vice, sic Luc. IX. II. 1. Cor. XI. 15. 1. Thess. II. 15. & sæpius alibi, in compositione verò tria significare solet ut observant Grammatici, *æqualitatem* & *paritatem* ut ἀντίθεος Hesy. ἰσόθεος ἀντιάνειρα Aristarcho ἰσανδρος, virago, vel *contrarietatem* & *oppositionem ut* ἀντίδικος, ἀντίπαλος ἀντίγραφον &c. vel *compensationem* & *commutationem ut* ἀντίψυχοι ii qui pro aliis morti se devovebant ut eos liberarent, ut de Damone & Pythia narratur: hîc autem nec *æqualitas* nec *contrarietas* locum habere potest, Ergo superest ut *compensatio* tantùm & *commutatio* connotetur; Ita ἀντίλυτρον tale erit λύτρον in quo liberator vicem sustinens rei & captivi, simile quoddam malum subit ei quod illi imminebat qui liberatur, cùm caput capite redimitur, quod Apostolus eleganter explicat Gal. III. 13. dum ait *Christum redemisse nos ab execratione Legis, factum pro nobis execrationem.*

XXVII. Atque id ipsum quadantenus saltem confiteri coacti sunt Adversarii dum particulam ἀντὶ commutationem aliquam inferre agnoscunt, licet postea quod una manu dare visi sunt altera auferre conentur, addendo talem esse commutationem quæ nullam compensationem aut satisfactionem arguat: Sed quàm turpiter hîc suo se gladio jugulent proclive est agnoscere; Cur enim Christus per commutationem in locum nostrum esset subrogatus, nisi ut pœnas quas commeriti eramus ipse luendo nos ab iisdem liberet quod jamjam innuebat Ap. ad Gal. Nec vanissimum commentum suum fulcire potest Crelli. contra Groti. duobus locis Prov. XXI. 18. & Is. XLIII. 3. ubi videtur commutatio poni sine compensatione; Nam præterquam quod in neutro habetur vox ἀντίλυτρον de cujus vi quærimus, accedit etiam quod non sine compensatione aliqua hoc impletum sit, cùm Deus in Ægyptios & alios populos derivaret pœnas quas justè exigere potuit à populo suo, sed quas misericorditer in alios transferre decrevit ut ipsi parceret. Sic quippe subierunt vicem suam ut quasi permutatione facta cladem quæ ipsi impendebat sustinere coacti fuerint, nam

ut

ut hunc servaret illos perdidit aliò revocando hostes qui in ipsius perniciem toto impetu ruebant.

XXVIII. Ex quibus jam satis liquere arbitramur Redemptionem propriè dictam & non metaphoricam tantùm hic locum habere debere: Quod ut liquidius fiat, observandum est multis modis *Redemptionem* seu liberationem captivorum fieri inter homines, vel *gratuita manumissione* ut cùm Dominus ultrò dimittit & liberum abire jubet servum suum, vel *permutatione* ut in bellis sæpe fieri solet, vel *violenta ablatione* ut cùm David vi & armis suos liberat & recuperat ex manibus Amalekitarum 1. Sam. xxx. & Abraham Lothum nepotem suum eripit Regibus Cananæis Gen. xiv. vel *justa satisfactione* ut fidejussor qui pro debitore solvit; In hoc autem negotio nec *gratuita manumissio* simpliciter obtinere potuit, quia Justitiæ ultricis ratio non patiebatur impunè abire peccatum: nec *permutatio* quia nulla cujuscunque creaturæ permutatione compensari potuit Deo illata ab homine contumelia: non denique *violenta ablatio*, quanquam enim jure bono Christus potuit prædam suam diabolo eripere quam ille fraude mala sibi vindicaverat, non potuit tamen eo modo Deo reconciliari homo læsæ Majestatis reus, sola ergo supererat redimendi ratio sufficiens per viam Justitiæ solutis omnibus nostris debitis per Sponsorem nostrum Christum.

XXIX. Cæterùm etsi tres priores liberationis modi seorsim hîc non valeant; non diffitendum tamen sub aliqua σχέσει omnes simul in hoc salutari opere concurrere, atque hinc conciliari possunt varia loca Scripturæ in speciem pugnantia, quorum alia dicunt nos *gratis* per gratiam Dei & sine operibus justificatos & salvatos ut Rom. III. 24. Eph. II. 8. 9. Alia innuunt nos *pretio* redemptos esse ut 1. Cor. VI. 20. & 1. Pet. 1. 9. &c. Alia *permutationem* aliquam factam esse docent Gal. III. 13. & 2. Cor. v. 21. Alia ostendunt nos vi & potentia aliqua ab hostibus liberatos Heb. II. 14. Col. II. 15. Is. LXIII. 5. sed hæc omnia verissimè dicuntur: Nam cùm *salus* nostra sub quadruplici respectu considerari possit, vel *Dei judicantis*, vel *Christi redimentis*, vel *Hominum redemptorum*, vel *Diaboli obsidentis & tyrannicè imperantis*; *quoad Diabolum* sumus *potentiâ summâ* & virtute efficacissima liberati, quippe quem Christus prius victum & jure sibi mancipatum vi & armis spoliavit, *quoad nos gratis* redempti sumus & salvati, nihil enim ex nobis ipsis contulimus ad nostri liberationem: *quoad Christum* sumus *permutati* quia ille pro nobis factus est peccatum & execratio ut essemus benedictio Dei in ipso; *quoad Deum* denique *pretio redempti* cùm se ipsum Justitiæ divinæ ἀντίλυτρον pro nobis Christus exhibuit. Quia verò non rarò Scriptura opus hoc Redemptionis mirabile, sub gemina potissimùm σχέσει considerat & Dei & Diaboli à quibus diversimodè liberari debuimus; Ideo hæc duo peculiariter Christo Redemptori tribuere solet, *Justitiam* & *potentiam*, illam quâ ab ira Dei nos eximit, istam quâ à tyrannide Diaboli nos liberat; Atque hinc gemina illa *Agni* & *Leonis* appellatio, quæ toties Christo tribuitur: Agnus

victimam refert, Leo victoriam, Agnus passionem, Leo triumphum, Agnus meritum, Leo virtutem, Agnus proprium sanguinem fundit, Leo alienum, Agnus quia sanguine suo redimit Ecclesiam, Leo quia robore suo destruit inimicos, Agnus respectu Dei ad eum placandum, Leo respectu Diaboli ad eum vincendum: Hinc etiam variæ mortis & crucis denominationes oriuntur, dum illa altare Sacerdotis aliquando Heb. XIII. 10. est quando currus triumphalis Victoris dicitur Col. II. 15. & λύτρον quo Deus placatur Matt. XX. 28. & ὅπλον quo Diabolus debellatur Heb. II. 14.

XXX. Huc pertinet etiam quod in V. T. de גאל refertur, nam & is typus eximius hac in parte fuit Christi redemptoris unde ipse Messias hoc nomine non rarò insignitur Job XIX. 25. *ego scio* גֹּאֲלִי *quod Redemptor meus vivit* Is. LIX. 20. veniet ad Sion גואל Targ. פריק Redemptor & Liberator, Jus autem habebat Goel. 1. res venditas & alienatas fratris aut cognati agrum puta, domum &c. redimendi Levit. XXV. 25. reddendo גְּאֻלָּתוֹ pretium quo emptæ fuerant res illæ proportione scil. temporis servata. 2. Captivum eundem vel servum liberandi ibid. v. 47. 48. *si frater tuus attenuatus fuerit & se vendiderit peregrino & advenæ redemptio erit ei, unus ex fratribus ejus redimet eum.* 3. interfectum vindicandi unde vocabatur גֹּאֵל הַדָּם *Vindex sanguinis* de quo Num. XXXV. & Deut. XIX. 6. Hebræi multa de eo tradunt, ut quòd persequebatur homicidam & jus habebat eum occidendi sicubi eum nactus fuisset ubi ad Magistratum appellare non posset, nisi se recepisset ad urbes refugii, tunc enim non licebat manus illi violentas inferre: & ibi homicida maximè si erat שׁוֹגֵג id est si per errorem & ignorantiam homicidium patraverat (nam מֵזִיד qui sponte & data opera id fecerat postquam in בֵּית דִּין Consistorio causa discussa fuerat & ille חַיָּב מִיתָה reus mortis fuerat deprehensus magistratus authoritate plectebatur) permanere debebat usque ad mortem summi Pontificis, quâ reditus illi patebat ad domum suam & pristina officia si quæ antea sustinuerat (ubi illustrem habemus typum ingentis beneficii quod summus Sacerdos noster commeruit, ejus enim morte peccata nostra expiantur & condonantur ut deinceps ad patriam cœlestem à qua propter crimina nostra exulabamus reditus detur) Atque hinc fiebat referentibus Hebræis ut summorum Pontificum matres homicidis exulantibus sæpius munera mitterent ne optarent summi Pontificis mortem, ferunt enim summum Sacerdotem eò citiùs mortuum fuisse si homicidæ plures enixiùs mortem ejus à Deo precibus efflagitassent. 4. Denique idem uxorem defuncti fratris vel propinqui ducere debuit ad progeniem illi excitandam, Deo ita pro summa sua sapientia in Rep. Israelitica peculiariter hoc disponente ad familiarum & tribuum conservationem Deut. XXV. 5. *si habitaverint fratres simul & mortuus fuerit unus eorum absque filio non nubat defuncti uxor foras viro alieno*, ne scilicet transeat in alienam familiam *sed frater ejus ingrediatur ad eam ducatque eam in uxorem* atque in ejus rei fidem vir oram vestimenti sui extendebat super eam ut constat ex Ruth. III. 9. Ruth Boot propinquum suum alloquens. *Extende* inquit *Alam tuam super ancil-*

lam

lam tuam כי גאל אתה *quia tu propinquus es ſanguine* tacitè innuens cupere ſe ut matrimonium ſecum contraheret quod Chald. luculenter exponit יתקרי שמך על אמתך למסבה לאינתו i. e. *vocetur nomen tuum ſuper ancillam tuam ad accipiendum in uxorem* hoc enim fieri apud Judæos ſolebat ut ſponſus in ſignum juris & authoritatis quam in ſponſam acquirebat, & ſimul in pignus officii conjugalis mutui, amoris & protectionis oram veſtimenti ſuper eam extenderet quod colligitur ex Deut. XXII. 30. & Ezech. XVI. 8.

XXXI. Hæc autem omnia plenè ac perfectè in Chriſtum quadrant. Ille quippe carnem noſtram aſſumpſit, & frater noſter factus eſt ut poſſet eſſe noſter גאל juſque Redemptionis ſuper nos haberet, habebat quidem antea *Jus proprietatis* quà Deus, ſed *Jus propinquitatis* non habuit niſi quà verus homo. Præſtitit verò quæcunque ab eo fieri ſolebant; Nam & captivos nos ac peccato & diabolo mancipatos liberavit Luc. I. 71. de hoſtibus qui nobis mortem intulerant vindictam ſumpſit. Col. II. 14. Rom. VI. 6. Heb. II. 14. bona deperdita & hæreditatem cœleſtem à qua malo merito noſtro excideramus, juſto merito ſuo recuperavit I. Pet. I. 4. Tit. III. 9. Heb. IX. 12. Et nos à priori marito Lege putà & fœdere operum ſolutos æterno atque indiſſolubili connubio ex fœdere gratiæ ſibi copulavit Rom. VII. 4. Eph. V. 25. 26. atque in hujus rei fidem perfectiſſimæ Juſtitiæ ſuæ veſtem ſuper nos extendit Gal. III. 27. quod adumbratum fuit in virgine illa ſordida & nuda apud Ezech. XVI. 8. ſuper quam Deus oram ſuam extendit & matrimonium cum ea contraxit, Eccleſia enim nuda & ſordida cùm ſit naturâ lembum veſtis ſuæ Sponſus ſuper eam extendit quâ & nuditas & ſordes obteguntur, atque is eo ipſo jus Mariti ſuper nos acquirit & arctiſſimam communionem nobiſcum colit.

XXXII. Quia verò rationibus hiſce premi ſe ſentiunt Adverſarii κρησφύγετα varia conquirunt undique quibus elabantur: pertendunt ergo ex Redemptione neutiquam poſſe colligi veritatem Satisfactionis 1. quia Redemptio non ſemper ſumitur propriè quo ſenſu includit aliquod pretium, ſed ſæpius metaphoricè & impropriè prout ſimplicem liberationem notat nullo intercedente pretio factam ut Exod. XV. 13. *Deus* dicitur *redemiſſe populum ſuum ex Ægypto* ſic Deut. VII. 8. Pſ. LXXVII. 16. &c. Itaque poſſe etiam hìc talem ſignificationem obtinere, atque eò magis quod Redemptio hæc noſtra ſæpiùs cum Iſraelitica conferatur & hæc illius typus fuerit & figura Luc. I. 68. 2. Moſes etiam λυτρωτὴς dicitur Act. VII. 35. quem tamen nullam ſatisfactionem dediſſe certum eſt. 3. ſi Redemptio propriè eſſet intelligenda, ad Captivorum liberationem ſolvendum fuiſſet detinenti pretium; At nec ſolutum illi eſt, nec ſolvi potuit, quis enim dixerit quippiam ſolutum eſſe vel Diabolo, vel iniquitatibus, vel vanæ converſationi, vel Legis execrationi à quibus detinebamur. 4. Non poſſe dici Deum pretium illud accepiſſe ut vulgò creditur cùm ipſemet Redemptionem nobis fecerit & Filium ſuum pro nobis impenderit. 5. Addunt Chriſtum nos liberare ab ira per vitam Rom. V. 9. Ergo non per mortem, non ali-

quod pretium solvendo pro nobis sed potentiâ suâ in judicii die nos ab æterna morte vindicando. 6. Denique ita nos redimi quemadmodum fuimus venditi, at venditos esse gratis & sine pretio cùm nos ipsos in servitutem diaboli & peccati mancipavimus E. & redemptos pariter sine pretio. Ex quibus omnibus colligunt non posse urgeri loca quæ de redemptione loquuntur ut inde inferatur vera satisfactio cùm nihil aliud importent quàm simplicem liberationem quæ dicitur facta per mortem Christi quia eam nostra à peccati servitute consecuta est vindicatio: Sic *Soci. lib.* 2 *c.* 1. 2. *Volkel. de vera Rel. lib.* 3. *c.* 18. *Catec. Rakovi.* c. 8. q. 25. 26. &c.

XXXIII. Sed σοφὰ hæc sunt φάρμακα quæ laboranti & desperatæ causæ levamen nullum afferre possunt. Nam quod ad 1. quis ferat Adversarios tam ineptè ratiocinantes & à particulari ad particulare vel universale argumentantes. *Redimere* aliquando sumitur metapho. & liberare simpli. significat E. & hic vel E. semper ita usurpandum, Quis enim consequentiæ vitium non videat? Quasi verò Spiritus S. sibi hanc fixerit legem ut semper eodem sensu vocem eandem usurpet? imò nihil frequentiùs occurrit quàm ut vocibus πολυσήμοις diversimodè utatur κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην; Non negamus ergo sæpius laxiori quodam significatu sumi in Scriptura neque ea quæstio nostra fuit, sed an hoc in argumento obtinere debeat quod meritò respuimus, non modò ex ipsa vocis proprietate sed ex aliis circumstantiis variis quæ necessariò propriè dictam Redemptionem important, quod modò est ostensum: Et hoc ex ipsis Adversariis vel invitis extorquere possumus, nam quatuor tantùm requiri contendunt in vera Redemptione, ut sit Captivus, captivum detinens, Redemptor & λύτρον sive redemptionis pretium; At nullum ex his desideratur in hoc negocio, homines sunt Captivi propter peccatum, Deus quà Judex detinebat eos sub ira & maledictione aliisque pœnis peccatum justissimè consequentibus, Redemptor Christus est & Mors ejus Redemptionis pretium, nihil Ergo causæ dici potest cur propria hic non possit aut debeat Redemptio intelligi, nam quod vitilitigantur requiri præterea ut qui captivum detinet pretium accipiat, quo loco sit habendum mox dicturi sumus.

XXXIV. Ex quibus facilè intelligitur quid in specie respondendum sit ad ea loca quæ de Redemptione Israelitica loquuntur, neque enim si non possint proprie sumi continuò sequitur hæc nostra improprie usurpanda esse; Et sane longum latumque discrimen intercedit inter *liberationem corpoream* & *externam* quæ facta est simpliciter à Tyranni manu & *liberationem spiritualem* & *Juridicam* quæ fit à maledictione Legis & Ira Dei; Illa revera potuit fieri absque λύτρῳ & per Dei potentiam, at hæc non item siquidem intercedebant & Justitia Dei immutabilis, & infallibilis ejus Veritas; unde nulla pœna Liberatori inflicta legitur in illa quæ pro λύτρῳ veniret ut in ista, neque unquam illa ut hæc sæpissime per λύτρον & ἀντίλυτρον dicitur facta; Non nego tamen sæpius utramque inter se conferri & alteram alterius figuram & ty-

pum gerere, sed similitudo est non identitas vel per omnia æqualitas, & si collatio instituitur *quoad rem*, non statim quoad *modum rei* quia subjectæ materiæ id non patitur ratio; imò ut rectè *Chrysost. Homil.* 61. *in Genes. oportet figuram minus habere quàm veritatem, quia alioqui non fuisset signum futurorum.* Sint ergo in eo similes quod sicut Deus populum suum ex dirissima liberavit servitute & à crudelissimis hostibus modo planè extraordinario debellatis iis quorum imperio subjiciebantur, ita hîc Ecclesiam suam liberat à sævissima Diaboli & peccati servitute, modo plane extraordinario & mirabili fusis ac prostratis hostibus nostris; sed discrimen est multiplex; Ibi liberatio corporea, hîc spiritualis, ibi liberatio simplex, hic talis quæ fit intercedente λύτρῳ, ibi liberatio per Dei potentiam à manibus hominum, hîc redemptio per Justitiam ab ira Dei, ibi Mosis servi opera & ministerio uti voluit Deus, hîc Christi ipsius Domini & ἀρχηγοῦ σωτηρίας.

XXXV. Quid quod si accuratè loqui volumus neque Redemptio illa Israelitica facta est omni modo absque ullo respectu ad λύτρον; nam cùm certum sit speciales omnes promissiones & liberationes veteri populo concessas, subnixas fuisse generali promissione venturi Messiæ, siquidem opem auxiliumque à Deo expectare haudquaquam poterat nisi propitio & reconciliato, propitius autem esse nequit nisi per Christum; unde Paulus promissiones omnes Dei asserit in Christo esse etiam & Amen 2. Cor. 1. 20. dubium etiam nemini esse debet quin singularis hæc & eximia liberatio non nisi propter Christum indulta fuerit patribus, quod & Agni Paschalis sanguine non obscurè fuit adumbratum. Sed neque hoc silentio prætermitti debet duo fuisse in ea Redemptione imprimis memorabilia, inde liberationem ἀπὸ τοῦ ὀλοθρεύοντος primogenitos omnes Ægyptiorum occidentis à quo sanguine Agni super liminaribus ædium illito exempti sunt: hinc verò vindicationem a sævissima Pharaonis manu & jugo ferreo quo premebantur & à quo liberati sunt בְּיָד חֲזָקָה Hoc verò utrumque hic deprehenditur, & longè clariùs conspiciendum se præbet, Christus enim verus Agnus Dei tutos nos præstat sanguine suo cordibus nostris fide asperso ab Abbaddone Ira scilicet Dei & morte quæ per universum mundi Ægyptum longe lateque grassatur, & virtute potentissima eripit nos è manibus infernalis Pharaonis, & dirissimâ quâ opprimebamur servitute, Cum Ergo neque hîc desit aliqualis collationis ratio, patet hæreticum perperam ab illa ad hanc argumentum duxisse ad veritatem satisfactionis negandam.

XXXVI. Sed non solidiùs illud evincit quod 2. loco addit de Mose qui λυτρωτὴς dicitur etiamsi nunquam satisfecerit: Nam etsi non negamus sub hac σχέσει Mosem Typum gessisse Christi non est tamen *typus ὁλικὸς* & *adæquatus* sed *μερικὸς* tantùm & *inadæquatus*, unde multifariam differunt, Ille homo tantum fuit & servus Heb. 111. hic vero Deus & Dominus, Ille Redemptor typicus & temporalis unius populi, hic autem verus & æternus omnium gentium. Ille Mediator *μονόπλευρος ex parte Dei* ad nos verba Dei populo

annunciando, Deut. v. 5. Iste verò διπλόμ@ etiam à *parte nostri* apud Deum illum placaturus, & nos ipsi reconciliaturus suo sanguine. Ille à Pharaone redemit, Iste à Diabolo, Ille ab Ægypto, Iste à Judicio, Ille absque morte & sanguine proprio, nusquam enim dicitur quod morte & sanguine proprio, tanquam pretio populum redemerit imò mortuus latet, sed vitâ tantùm & potentiâ, at Christus animam suam posuit pro peccato, & proprio sanguine æternam redemptionem nobis est consecutus; Nec mirum videri debet, nam Moses & alii liberatores typi erant muneris Regii non functionis sacerdotalis, præstabant quod poterant adversus hostes potentiâ & virtute, sed non quod requirebatur ex parte Justitiæ ad ejus placationem, Itaque eum referebant non quà Sacerdotem qui sacrificium offert ad propitiandum Numen, sed quà Regem qui de hostibus triumphat prædam iis suam eripiendo; Denique omnes illi Servatores liberarunt non aliquid faciendo circa liberandos quod Christo tribuitur, sed amovendo tantùm libertatis impedimenta. Ergo non debet urgeri similitudo quoad modum Liberationis aliàs multa absurda sequerentur, dicendum esset quippe Christum nos miraculis ac prodigiis & per hominum mortem liberasse quod Moses fecit, non autem proprio sanguine quod Mosi nec tribuitur, nec tribui potest.

XXXVII. Ad 3. *Exc.* Resp. peccari fals. hypoth. geminâ 1. quod in omni vera Redemptione requiratur semper aliquis qui λύτρον accipiat, nam cùm λύτρον notet promiscuè vel rem vel factum quo intercedente quis liberatur ab aliquo periculo vel incommodo, & factum aut pœna à nemine propriè loquendo possit accipi, nihil obstat verum esse λύτρον quod tamen nemo præcisè accipiat, sanè *Virgilius* propriam Redemptionem intelligebat cùm dixit, *si fratrem Pollux alterna morte redemit* at mors illa Pollucis nihilominus quà Castor frater ejus à perpetuo interitu liberatur tale est λύτρον de quo cui detur & à quo accipiatur bene dici non potest, Fateor in debito pecuniario solutionem pretii fieri creditori qui pretium illud accipit, adeo ut fiat translatio dominii & eo ipso sit auctior & locupletior is cui persolvitur, At alia est ratio debiti pœnalis neque enim supremus Magistratus qui pœnam exigit induit rationem Creditoris sed Judicis ut alibi ostensum, qui respicit non utilitatem propriam sed bonum totius universitatis & Legum conservationem, unde nihil opus est ab eo accipi pretium quo locupletior fiat, sufficit modo ut in pœnarum latione reus vel vas satisfaciat Legi. Verùm quamvis propriè loquendo pretium istud a nemine accipi possit aut debeat: non diffitemur tamen laxo quodam significatu posse dici datum & acceptum fuisse, quomodo is qui debet pœnas Magistratui eas dare & exsolvere censetur cùm plectitur; ita Christus vere Deo supremo Judici pretium istud exsolvit unde dicitur se ipsum obtulisse Deo, Eph. v. 2. Heb. ix. 14.

XXXVIII. 2. Fals. hypothes. nititur etiam hæretici ratio quasi omnibus iis qui nos quocunque modo detinent solvendum sit pretium, cùm *principali & primario detinenti* tantùm sit expendendum. Qui reum & facinorosum à

carcere & patibulo eximit, an carceri & patibulo an Lictoribus & Carnifici dependit pretium? Nequaquam, sed Judici tantùm cujus Leges violavit, & cujus dominio ac Jurisdictioni subest, Ita hîc Peccata, Iniquitates, vana conversatio erant carcer in quo detinebamur, & vincula quibus constringebamur, Diabolus verò Justitiæ divinæ Minister & Tortor nos continuò vexabat, at Deus est supremus Judex, cui ut soli peccavimus ita illi & pœnas exigendi & pretium accipiendi jus propriè competebat & potestas, Itaque etsi captivus ab his omnibus liberetur tamen redemptionis pretium non nisi supremo Judici & Carceris Domino persolvitur, solvi quidem debuit *pro istis* sed non *istis*, unde sophisma facile solvitur *Majoris limitatione*, Illi scilicet pretium solvendum fuit qui nos captivos detinebat primario, principaliter & ut Dominus & Judex: at nec Satan nec peccata, nec Legis execratio, ita nos captivos detinebant, ac proinde illis non potuit aut debuit tale pretium exhiberi, sed Deo.

XXXIX. Porrò quod cavillatur 4. non potuisse Deo persolvi pretium cùm ipse Redemptionem fecisse dicatur Luc.1. 68. & filium suum pro nobis tradidisse, inane est & ficulneum: Nam etsi Redemptionem ille procurarit, non obstat tamen quo minus ipsi pretium dari potuerit 1. quia non ἀμέσως & in propria persona illud præstitit quod fingebant Patripassiani, sed in Christo & per Christum. 2. κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο: utrumque illi rectè tribui potest, prius secundum misericordiam, posterius quoad Justitiam, ad hanc pertinuit quod pretium exigeret pœnasque nobis debitas postularet, ad misericordiam vero quod cum solvendo pares non essemus λύτρον ipse nobis in filio suo lubenter subministrare voluerit, ut si Rex in rei alicujus gratiam id omne dependi curet quod iste fisco deberet, ut hinc quidem Legum autoritatem sartam tectamque tueatur, inde verò clementiam suam in reum quem vult liberatum, exerceat, quo modo Zaleucus Locrensis de suo tulit partem pœnæ filio debitæ ut autoritas Legis a se latæ maneret illibata.

XL. Ad 5. disting. *Redemptionem* de *Jure* & de *facto* quemadmodum peccatum nos mancipabat 1. *quoad reatum.* 2. *quoad labem* & pœnas consequentes. Ita duplex redemptio vel potius unius redemptionis duo gradus esse debuerunt, prior per *meritum sanguinis*; posterior per *efficaciam spiritus*, de primo loquitur Paulus Ephes.1.7. *redemptionem habemus in sanguine*, de posteriori Rom. VIII. 22. *Expectamus redemptionem corporis nostri* & Eph.1.14. prior in morte Christi, posterior per ejus vitam, Illa enim reatum peccati tollit remissionem ejus nobis acquirendo & jus ad vitam, hæc verò de facto nos à labe & pœnis peccati liberat, ac in vitam per varios gradus transfert, propterea dicimur salvandi per vitam Christi Rom. v. 10. Sed hæc Redemptio secunda non excludit primam sed supponit, nunquam enim de facto nos Christus in vitam introducere potuisset, nisi prius jus & potestatem id ipsum præstandi fuisset consecutus, unde Apost. ibidem conjungit tanquam ἀδιαίρετα *reconciliationem per sanguinem & salutem*

latem per vitam, illa salvat merito, hæc efficacia, imò prior tanquam potior substernitur ab ipso, siquidem à majori ad minus argumentatur, si Deus per sanguinem reconciliavit nos inimicos, multò magis jam reconciliatos servabit ab irâ per ipsum, si obtinuimus quod majus est quum indigni planè fuimus, an non minus largiturus est cùm ἱκανοὺς nos fecit gratiâ suâ? Porrò *Ira* illa de qua loquitur non propriè Dei indignationem quæ est in ipso, sed metonymi. *effectum iræ* quod est ab ipso denotat id. supplicium & mortem æternam ut Matt. III.7. *quis vos docuit fugere ab ira ventura?*

XLI. Cæterùm quum ab ira Dei & Judicio ejus redimi dicimur, hoc non ita intelligendum est quasi per hanc redemptionem eriperemur ab ejus potestate, neque ideo redimimur ut abstrahamur à Deo ut malo, quo modo hosti pretium persolvitur ut is quem captivum detinet ab ejus potestate liberetur, sed potius in gratiam redeamus cum illo tanquam summo bono & illi conjungamur denuo a quo per peccatum fueramus alienati, Apoc.v.9. ut subditus perduellis & læsæ majestatis reus cùm satisfactio pro eo præstita est reconciliatur Principi & redit in gratiam cum eo à quo propter crimen lictori in carcerem compingendus, & carnifici morte mulctandus traditus fuerat; Itaque in redemptione distinguenda venit detinentis duplex σχέσις: vel enim *hostis* est qui iniquè nos sibi mancipavit, vel *Judex & Princeps* qui justissimè propter perduellionis crimen nos incarceravit; ab illo ita redimimur ut ab eodem abstrahamur, quomodo bello captus dat λύτρον Imperatori ut ab hostis potestate vindicetur & libertati restituatur; at ab hujus judicio ita liberamur ut ab eo alienati denuò illi reconciliemur: à Diabolo quidem ut hoste redimimur & ab ejus potestate eripimur; at cùm Deus non hostis sit sed Judex noster & Princeps, redemptio non alienationem sed conjunctionem & reconciliationem importat.

XLII. Ad 6. Resp. pecc. fall. pari. nam *venditio* quidem & *emptio* in eo conveniunt quod sicut illa metaph. significat abjectionem alienationem à Deo & mancipationem diabolo quemadmodum ea quæ venduntur in potestatem alterius transeunt ut iis pro libitu utatur, ita emptio seu redemptio importat acquisitionem & peculiare jus quod obtinemus in rem emptam quæ propterea peculium nostrum & סְגֻלָּה dicitur: at differunt in variis, gratis enim excidimus & in diaboli potestatem venimus culpa & inobedientia nostra, & justo Dei judicio, sed redimi non potuimus nisi satisfactionis interventu, quia liberandi fuimus ab imminente nobis maledictione, nec mirum, nam quod vili venit magno sæpè redimitur, Adamus se ipsum perdere potuit, sed salvare vel à morte eripere nequaquam, Aug. Enarr. in Ps. 95. *Tenebantur homines captivi sub Diabolo & dæmonibus serviebant, sed redempti sunt à Captivitate, vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt.*

XLIII. Conclusum esto E. Christum quia nos sanguine suo redemit verè pro nobis satisfecisse; Nam quod hæreticus mortem Christi pretium vocari contendit quo redimamur, quia intercedit ut liberationem à spirituali captivi-

tate

tate consequamur, & in spem vitæ æternæ nos erigit ex consecuta resurrectione, merum est subterfugium, Annon enim fides nostra, pœnitentia, & Euangelii prædicatio ad id ipsum intercedunt? An ergo per illas redimi dicimur aut unquam dixit Scriptura tanquam per pretium quo liberationem consequamur? Quid verò illud est quod cum liberationem illam ex Christi resurrectione multò magis quàm ex morte sequi ipse existimet, morti tamen semper, nunquam verò aut rarissimè resurrectioni ea Redemptio tribuatur? nam quod existimat illud fieri quia in morte magis eluxit vel planè est ἀπροσδιόνυσον vel pro nobis facit: quicquid enim in morte fuerit non fuerit tamen Redemptio, si liberationis effectus ex illa non est secutus, nec ea re quæ non tam boni nostri causa fuit quam simplex occasio, Dei charitas adeò magnificè & splendidè prout à Scriptura innuitur, potuit demonstrari. At quàm luculenter ineffabilis Dei dilectio ex sententia nostra hîc se prodit, quòd cùm non alia commodior Satisfactionis occurreret ratio, proprio Filio non pepercit ut nobis impiis & rebellibus parceret Ro. v. 8.&c.

XLIV. III. Argu. suppeditat nobis *Reconciliationis* ratio quam Christus Mediator moriens inter nos & Deum instituit & firmavit: nam ex eo quod reconciliasse nos Deo dicitur & quidem per mortem & sanguinem sequitur necessariò eum satisfecisse, quando iram adversus peccata nostra nunquam posuisset Deus nisi Justitiæ suæ litatum fuisset. Nimirum *Reconciliare* nihil aliud est quàm amicitiam offensione gravi diremptam resarcire & sic inimicos in pristinam concordiam reducere: Hic autem in memoriam revocandum est omnes Creaturas rationales Deo fuisse conjunctissimas ante lapsum, sed per apostasiam hominis facta est quasi avulsio Creaturæ à Deo & aversio Dei à Creatura, adeò ut idem ille Deus qui hominem à se creatum dilexerat tanquam filium, hominem jam lapsum & corruptum oderit quasi perduellem; Itaque non potuit reconciliatio fieri nisi utrinque odii & inimicitiæ causa tolleretur, tolli autem non potuit nisi per mortem Christi quæ & iram Numinis placavit & peccata nostra expiavit, non potuit framea illa ignea quæ nos arcebat à Dei præsentia, & aditum ad paradisum intercludebat, removeri & extingui nisi in Christi sanguine. Atque hinc est quod Paulus toties reconciliationis istius per sanguinem Christi factæ meminerit Rom. v. 10. *Si cùm inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii sui* & 2.Cor.v.18.19.21. *Omnia sunt ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Jesum Christum &c.* Sic Col. I. 20. *placuit Patri per eum reconciliare omnia sibi pace per sanguinem Crucis ejus facta.* Ita Eph. II. 16. *ut utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem peremptis per eam inimicitiis.*

XLV. Cæterùm ut *Reconciliationis* istius ratio clarior evadat observandum est; *Reconciliationem* & *Deo Patri*, & *Christo* Mediatori, & *ipsis fidelibus* quandoque tribui, sed sub alia & alia σχέσει: Nam & is reconciliare dicitur, qui primaria est reconciliationis causa & qui aliquid efficit quod meretur aut consequitur reconciliationem, & qui reconciliationis sibi ab alio promeritæ gratiam

ſibi applicat; *Deus* nos reconciliare dicitur primo modo quatenus ab æterno decrevit electos ſuos in peccatum prolapſos in gratiam reſtituere, & illud ex ordine gratiæ ſuæ præparavit quod ad componendam inter ſe & peccatores diſcordiam neceſſarium erat, Ita 2. Cor. v. 19. Deus dicitur ſibi reconciliaſſe mundum, *Deus,* inquit, *erat in Christo mundum reconcilians ſibi: Fideles* dicuntur ſe Deô reconciliare tertio ſenſu quatenus jubentur beneficium oblatum amplecti, inimicitias omnes deponere & diligentem Deum viciſſim redamare; ſic 2. Cor. v. 20. Apoſtoli hortantur nomine Chriſti fideles ſingulos ut reconcilientur Deo, id eſt ſe convertant ad Deum & reconciliationem à parte Dei oblatam amplectantur; 3. Sed præter duas haſce loquendi rationes *Christus* etiam nos reconciliare dicitur Ro.v.11. Eph.11.16. non tanquam cauſa reconciliationis primaria quod facit Deus, non tanquam reconciliationem applicans quod faciunt fideles ope Spiritus S., ſed tanquam Mediator qui illam merito ſuo procuravit, non modò nos ad gratiæ ſuæ communionem vocando, ſed & illud Deo exhibendo propter quod & cujus intuitu ipſe iram omnem ponit nobiſque placatur; cùm enim diſſidium inter nos & Deum ortum duabus cauſis foveretur, inde Juſtitiâ Dei quæ iratum eum atque infenſum nobis præſtabat, hinc peccatis noſtris quæ ad rebellionem continuò nos impellebant, ut reconciliatio ſolida ac firma inſtitueretur debuit utrumque obſtaculum removeri, prius quidem reſpectu Dei per ſatisfactionem, poſterius reſpectu hominum per juſtificationem & ſanctificationem, utrumque verò Chriſtus peregit ſanguine ſuo, nam & eo Juſtitiæ Dei ſatisfecit pleniſſimè & peccata noſtra delevit, atque adeò conſcientias noſtras mundat ab operibus mortuis, ne amplius in ea peccata incidamus quæ Dei indignationem provocent & reconciliationis vinculum abrumpant, ſed ſerviamus Deo vero & vivo Heb.ix.15. Ita rectè hæc reconciliatio & Patri & Filio tribuitur, *Patri ut* cauſæ primæ, *Filio* ut cauſæ propinquæ, Patri quoad conſilium, Filio quoad executionem; Patri inchoative & originaliter, Filio formaliter & terminativè, Patri procuratoriè, Filio meritoriè.

XLVI. Ne verò dubitemus Chriſti mortem hîc tanquam meritoriam reconciliationis cauſam interceſſiſſe, aliâ utitur phraſi Spiritus S. quæ clariùs id ipſum evincit, cùm Chriſtum ἱλαστήριον & ἱλασμὸν vocat Rom. III. 24. 1. Jo. II. 2. nam hæc vocabula hominum peccatorum converſionem primario non reſpicere, ſed iræ divinæ averſionem aliquo placamine procuratam notius eſt quam ut probatione indigeat; Hinc θεὸν ἱλάσκεσθαι eſt *Deum placare*: apud Homer. quod ſacrificiis ſolebat fieri. Ilia. β. ἐνθάδε μιν ταύροισι, καὶ ἀρνείοις ἱλάονται κοῦροι Ἀθηναίων *Illic. eam* ſcili. Deam *tauris & agnis placant Pueri Atheniensium.* Hinc ἱλάσκεσθαι teſte Heſych. idem quod ἐξιλεοῦσθαι, ſic ἱλάομαι eſt *propitium facio* pro quo uſitatius ἱλάσκομαι, *placo, propitio*, quod & paſſivè uſurpatur apud LXX. Pſ. LXIV. 3. & LXVIII.9. Exod.XXXII.13. ἱλάσθη Κύριος περὶ τῆς ἁμαρτίας & ἐξιλάσκεσθαι *placare, expiare, propitiationem facere*: reſpondet Hebræo כפר quod in Kal eſt *tegere, operire* In Pihel eſt, *placare, propitium reddere, expiare*; Et quia

illi jungitur præpositio על, Levit. IV. 10. וכפר עליהם ἐξιλάσεται περὶ αὐτῶν *expiabit pro eis*, ita jungitur plerumque apud Græcos cum præpositione περὶ ut passim in Leviti: aliquando Deus dicitur ἱλάσκεσθαι scilicet passivè ταῖς ἁμαρτίαις vel ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν Ps. LXIV. 3. LXVIII. 42. aliquando peccata dicuntur ἱλάσκεσθαι Heb. II. 17. id est *expiari*, quia per expiationem à Christo factam Deus super illis placatur. Hinc ἐξίλασμα quod est *placamen* seu munus placatorium & redemptorium quo quis placat judicem, vel vitam suam redimit Reg. XII. 3. Ps. XLVII. 7. quod respondet τῷ כפר quod significat *redemptionis pretium.* Hinc ἱλασμὸς propriè est actus illius qui alterum propitium & placatum reddit iram ejus avertendo & gratiam conciliando. Unde aries quo sacrificium fiebat pro peccato vocatur Numer. V. 8. κριὸς ἱλασμοῦ *aries expiationum* & dies quo propitiatio pro peccatis populi solebat fieri Levi. XVI. dicitur ἡμέρα ἐξιλασμοῦ *dies propitiationum* Levi. I. 27. Cùm ergo Christus dicitur ἱλασμὸς pro peccatis nostris, hoc ipso innuitur eum morte sua fecisse quicquid necessarium erat ad expianda peccata nostra & iram Numinis placandam quod nihil aliud est quàm ipsissima quam quærimus Satisfactio. Eodem pertinet quod Paulus dicit Ro. III. 25. Christum factum esse ἱλαστήριον per fidem in sanguine suo; quod potest vel *masculinè* intelligi ut notet *propitiatorem* & *reconciliatorem* ut Erasmus interpretatur id. eum qui munus & vim habet Deum placandi peccatoribus suo sanguine, vel *neutraliter* quo sensu alibi ἱλασμὸς & λύτρον dicitur illud cui inest virtus & efficacia Deum placandi & peccata expiandi. Sic respexerit Apost. tum ad sacrificia ἱλαστικὰ V. T. quo sensu verè fuit κριὸς ὁ ἱλασμοῦ aries expiatorius Agnus scili. Dei tollens peccata mundi Jo. I. 29. tum ad ipsum Arcæ operculum quod Hebr. כַּפֹּרֶת LXX. per ἱλαστήριον ἐπίθεμα, Paulus simpliciter per ἱλαστήριον reddit Heb. IX. 5. Cùm autem variis de causis Tegmen illud Arcæ hoc nomine veniret non modò quòd tegeret Arcam fœderis & Tabulas Legis in ea reconditas ad significandam remissionem & propitiationem peccatorum admissorum in Dei Legem; sed etiam quia Deus ibi se placari & propitiari pateretur suo populo & peccatis illius respersione sanguinis victimarum quæ ibi fieri solebat ad hoc operculum Lev. XVI. 14. & quod consequenter se propitium & placatum ac velut throno gratiæ insidentem suo populo exhiberet; non mirum si Apostolus nomen figuræ & umbræ corpori reddendo Christum ἱλαστήριον dixit: Is enim est propriè qui Legis accusationem & peccatorum nostrorum reatum justitiâ suâ perfectissimâ tegendo, seque inter Legis fulmina & Dei Judicis majestatem medium sistendo propitium nobis & favorabile Numen reddidit, atque ita misericordiam supra judicium, Euangelium supra Legem extulit; quemadmodum operculum illud tabulas Legis tegebat & medium erat inter Legem quæ in Arca erât reposita & Dei Majestatem quæ in medio Cherubinorum se patefaciebat. Rursus is est qui aspersione sanguinis sui qui ideo sanguis ῥαντισμοῦ dicitur Heb. XII. factâ plenam nobis expiationem apud Deum obtinuit; Is denique in quo thronum gratiæ ad quem accedere jubemur Heb. IV. 16. & in quo se

nobis placatum & propitium exhibet, erigit Deus 2. Cor. v. 19. Quia verò illud omne non aliter fieri potuit quam plenariâ Legis impletione & pœnarum ab ea denunciatarum perpessione, ideò ἱλαστήριον dicitur *in sanguine*; Atque hinc validissimum pro Veritate Satisfactionis colligitur argumentum, Is enim qui pro nobis id apud Deum operatur ut qui prius iratus fuit iram deponat & nobis placetur & reconcilietur, Servator est merito & non exemplo tantùm, nam qui nos solo exemplo servat non opus est ut aliquid efficiat apud Deum, sed tantùm ut operam suam impendat & occupet circa homines, Exemplum enim ad homines pertinet non ad Deum; At Christus id efficit apud Patrem morte sua ut irâ depositâ nobis reconcilietur, nec amplius nos ut filios iræ quales eramus naturâ, sed ut dilectos filios respiciat & amplectatur E. Servator est non exemplo tantum, sed & merito & efficaciâ.

XLVII. Hîc verò responsant Adversarii 1. *Reconciliationem* hanc non fieri per iræ divinæ à nobis aversionem sed per nostram ad Deum conversionem, quia nunquam legitur in Scriptura Deum nobis reconciliari vel Christum nobis Deum reconciliasse, sed tantùm nos esse Deo per Christum reconciliatos, ut innuatur scilicet non Deum sed nos inimico animo fuisse, non illum placari, sed nos inimicitias nostras deponere debuisse. 2. quod ex eo fortius adhuc probari contendunt quòd non tantùm Christus dicatur nos Deo reconciliasse, sed Deus ipse nos per Christum reconciliasse 2. Cor. v. 19. At si Deus nos reconciliavit, utique non iratus, sed placatus jam & propitius fuit, neque de eo dubitari potest cùm nos dilexisse dicatur cùm inimici essemus Rom. v. 8. & ex illa dilectione Christum misisse 1. Jo. IV. 10. quî verò infensus & iratus dici poterit qui tam benevolo & propenso fuit erga nos affectu? 3. Deus dicitur nos reconciliasse *non imputans peccata* E. non per satisfactionem sed per gratuitam & liberrimam condonationem. 4. Eo modo reconciliatio est intelligenda quo modo Apostoli ejus præcones fuerunt, sed ministri erant reconciliationis nostræ cum Deo non Dei nobiscum, nihil aliud enim postulant quàm ut reconciliemur Deo, ibid. 2. Cor. v. 20. 5. pertendunt Paulum Ep. II. 16. & Col. I. 20. agere de reconciliatione non Dei cum hominibus, sed vel hominum inter se, Judæorum scilicet & gentium, vel cum Angelis qui nobis propter peccatum infensi erant; hós enim per *ea quæ sunt in cælis* intelligendos esse non diffiteri multos è nostris. 6. quod ad vocem ἱλασμȣ̃ attinet, addunt Christum dici ἱλασμὸν non quatenus moritur pro nobis, de morte enim Johannem nullam facere mentionem, sed quatenus nunc apud Patrem degens Advocatus noster est & causam nostram suscipit, patrocinio suo nos fovendo & curâ singulari efficiendo ne iram divinam experiamur aut pœnas quas meriti sumus luamus quò pertinet illud Heb. II. 17. & VII. 24. 25. ubi fidelis dicitur pontifex ad expiandum peccata populi propter id ipsum. 7. ἱλάσκεσθαι nihil aliud esse quàm propitium alicui fieri & illi ignoscere, atque ita respondere verbo Heb. סלח ut סְלִיחָה redditur per ἱλασμὸν Ps. CXXX. 4. sed non importare propterea satisfactionem, ex eo facilè colligi quod Arcæ operculum

pro-

propitiatorium vocetur, in quo tamen nullum satisfactionis deprehenditur vestigium; quandoquidem ita vocatur non quod Deum iratum populo placaret, sed quod in eo loco responsa populo dabat Deus, & suam erga illum benevolentiam declarabat Exo. xxv. 22. & Num. 7. 9. Denique etsi Christus diceretur Deum nobis placasse non bene inde satisfactionem elici, cum ad aliquem placandum satisfactio non sit semper necessaria, fieri enim posse ut quis vel precibus vel persuasionibus ita permulceatur, ut de suo jure penitus concedat, & porro nulla satisfactione indigeat sic *Volkeli.* ratiocinatur li. v. c. 22. *Schiltingi. contra Meisner. de Justifica. Soci. de Servato.* p. 2. & alii.

XLVIII. Verum hæc inania sunt hominum otio & ingenio suo abutentium figmenta ad crucem Christi evacuandam & summam erga nos Dei charitatem elevandam. πρῶτον ψεῦδος eorum est Deum inimicum nobis atque infensum propter peccata dici non posse ideoque satisfactione quâ reconciliaretur ipse, neutiquam opus habuisse. At in superioribus jam pluribus argumentis assertum ivimus essentialem Dei justitiam, quâ semel positâ sequitur necessariò pœnam peccato ex ea deberi, nec ullam posse Dei cum hominibus amicitiam iniri nisi illi semel satisfactum sit; falsissimum E. est quod pertendunt Reconciliationem hanc notare tantum nostram ad Deum conversionem & inimicitiarum à parte nostri depositionem, non verò ipsam iræ Dei aversionem & mitigationem: Nam cùm alienatio mutua fuerit & Scriptura inimicitiam hanc & odium statuat non modò à parte hominum Rom. v. 10. Col. 1. 21. sed & à parte Dei *quippe ira ipsius revelatur è cœlo adversus omnem impietatem &c.* Rom. 1. 18. *& nos naturâ sumus filii iræ & maledictioni obnoxii.* Eph. 11. 3. Gal. 111. 10. utique *reconciliatio* utrinque præstari debuit, & à *parte nostri per conversionem* & à *parte Dei per iræ aversionem*, hoc enim relatorum natura postulat, alias statuendum esset Deum non aversari nec odio habere peccata quod vel cogitare impium. 2. si reconciliatio ista conversionem hominum tantum notaret, non ipsius iræ aversionem, multò rectius vitæ Christi gloriosæ quàm morti ferretur accepta, at constanter morti tribuitur. 3. Scriptura commendat in nostri reconciliatione summum Dei erga nos amorem Rom. v. at quis crediderit ex eo intensissimam Dei charitatem colligi quòd nos ab odio Dei discesserimus? 4. Apostolo Rom. v. reconciliatio nihil aliud est quàm Justificatio ut constat ex coll. v. 9. & 10. ubi tanquam æquipollentia ponit *Justificari in sanguine*, & *reconciliari per mortem*, neque ulla ratio dari potest cur hic Paulus de Sanctificatione loqueretur, de qua verbum hactenus nullum expresse fecit, sed est tantum locuturus cap. vi. ubi secundum hoc beneficium à Christo fluens est explanaturus. 5. 2. Cor. v. aperte distinguitur duplex reconciliatio, alia quam Deus per Christum fecit vers. 18. 19. alia ad quam Apostoli nos hortantur v. 20. Ista conversionem revera infert quæ per fidem fit & pœnitentiam; at illa *non imputatione peccatorum* describitur, quæ quantum inter se discrepent nemo non videt. 6. si reconciliatio nihil aliud est quam conversio, ratio nulla dari

potest idonea cur sanctificatio constituatur ab Apost. finis hujus reconciliationis, nihil enim sui ipsius potest esse simul medium & finis, quod fit tamen ab eo Coloss 1. 22.

XLIX. Neque obstat quod Scriptura potius *nos Deo* reconciliari dicat quàm *Deum nobis*, hoc enim fit ex usitato loquendi modo quo is qui offendit ideo reconciliari dicitur quia sicut causam odio dedit, ita ipsi reconciliatione opus est & illius quem offendit placatione; cùm suâ culpâ fœdus fregerit & primus abscesserit, redeat necessum est & agnoscat culpam, alter verò reconciliatione alia opus non habet, nisi ut ignoscat atque justam deponat iram & odium; cùm E. nos Deum offenderimus non ille nos, non sine causa Scriptura nos Deo reconciliari potius quàm Deum nobis dicit, sic qui recordatur fratrem habere aliquid adversum se debet ex præscripto Domini illi reconciliari Matt. v. 24. quia fratrem scilicet offendit, sic uxor quæ maritum deseruit reconciliari viro jubetur 1. Cor. VII. 11. Verùm quamvis reconciliatio ut plurimùm offendenti tribuatur, non excluditur tamen imò includitur offensus, unde apud *Sophocl.* in Ajace καταλλάσσεσθαι θεοῖς Diis conciliari idem est quod iram Deorum effugere eosque propitios reddere; Tecmessa inducitur narrans Ajacem profectum esse ὡς καταλλαχθῇ θεοῖς χόλου *ut reconcilietur Diis ob iram:* Itaque si nos Deo reconciliandi fuimus & ipse nobis quoque, Nos per satisfactionem aut propriam aut vicariam, Ille verò per benevolentiæ & gratiæ restitutionem & contesserationem; unde Syrus interpres Ro. v. 10. passivè illud de Deo interpretatur אֶתְרַעִי עַמַּן אַלָהָא בְּמַוְתָא דַבְרֵה *Reconciliatus est Deus nobiscum* seu benevolus factus *per mortem Filii sui.*

L. Instant tamen secundò & Reconciliationem non posse iræ divinæ aversionem notare pertendunt, eo quòd ipse Deus dicatur reconciliationem illam per Christum procurasse & quidem ex dilectione summa; sed ne sic quidem obtinere poterunt unquam Deum jam ante mortem Christi placatum fuisse vel reconciliatum, sed tantùm misericordem & placandum; necesse quidem fuit Deum misericordiâ erga nos commotum fuisse, & animo benevolo affectum ut salutem conferre vellet, at placatus dici nequit nisi sublata inimicitiæ & alienationis causa, ideoque si iram deponere voluit & non punire, hoc non nisi sub conditione placaminis futuri per Christum quod Justitia exigebat, Intendit. At quo pacto dilexisse dicetur si iratus fuit ac reconciliatione opus habuit? Resp. nihil obstat Iram & Dilectionem circa idem objectum occupari sed καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο: Irasci potuit ut Justus Judex, & idem diligere ut Misericors Pater; Irasci nobis quà peccatoribus & diligere quà Creaturas sic Beda in 5. ad Ro. *Deus miro modo quando nos oderat, diligebat, odit in unoquoque nostrum quod feceramus, amavit quod fecerat*; & ut loquuntur Scholastici dilexit humanum genus quantum ad naturam quam ipse fecit, odit quantum ad culpam quam homines contraxerunt: Amor E. Dei erga naturam à se conditam illum movebat ad procurandam hanc reconciliationem, odium Dei erga peccatum à se prohibitum à nobis commissum

ſum nos indignos reconciliatione conſtituebat, unde rectè Thomas 3. q. 49. Arti. 4. *Non dicimur reconciliati quaſi Deus de novo amare inciperet; nam æterno amore nos dilexit, ſed quia per hanc reconciliationem ſublata eſt omnis odii cauſa tum per ablutionem peccati tum per recompenſationem acceptabilioris boni.* Nobis quidem id durum ac difficile videtur ut qui odit idem & diligat, quia cùm affectus aliquis nos habet totos occupat, ſi ira accenſa ſit in aliquem, nullus tum in nobis gratiæ locus, ſi gratia, etiam injuſtiſſima ſæpe numero indulgentia; ſed ſi præcidamus perturbationes & juſtitiæ habitu induamur facilè hæc inter ſe componemus: Pater offenſus filii petulantiâ, diligit eum ut filium, iraſcitur tamen ei ut petulanti, ſic Judici licebit iraſci & ad pœnam excitari & nihilominus charitate affici ad ignoſcendum ſi modò extet qui fidejubeat, quidni E. Deus qui juſtiſſimus eſt & optimus potuerit & pœnam poſtulare ex Juſtitia, & ex miſericordia ſatisfactionem nobis procurare?

L I. 2. Diſtinguendus *Amor* Dei, alius enim eſt *benevolentiæ* & antecedens qui fertur in objectum conſtituendum, alius *complacentiæ* & conſequens qui fertur in objectum jam conſtitutum, prior eſt quo Deus bene vult nobis & media conſtituit & ordinat ad id ut nobis reipſa benefacere poſſit, poſterior quo nos filios jam factos proſequitur, & nobis ad imaginem ſuam renovatis impensè delectatur; Hic ſane non poteſt cum ira Judicis & animo plane infenſo conſiſtere, nam quem ita diligit ut in eo ſibi complaceat illi iratus eſſe nequit, ſed placatus eſſe supponitur; at de illo aliter ſe res habet, nihil enim obſtat offenſum amare offendentem eatenus ut illi bene velit & media ad reconciliationem ſubminiſtrare dignetur qui tamen eo ipſo reconciliatus non poteſt dici; Exemplum hujus rei luculentum extat apud Job. cap. XLII. 7. 8. Dixit Jehova Eliphazo Themanitæ *Accenſa eſt ira mea in te & duos amicos tuos quia non eſtis loquuti rectè ut ſervus meus Job*; viden' Deum iratum, nec tamen propterea ſine aliqua dilectione, nam ecce ſtatim benevolentiæ argumentum, *Sumite nunc vobis ſeptem juvencos & ſeptem arietes & adite ſervum meum Jobum ut offerendum curetis holocauſtum pro vobis nam verè perſonam ejus accipiam*; amat E. cum media redeundi ſecum in gratiam ſuppeditat, nec dum tamen eſt placatus, alias quid opus fuiſſet ſacrificiis ad reconciliationem obtinendam? Ita ſi Deus nos dilexiſſe diceretur amore complacentiæ ante Chriſtum, utique nulla opus fuiſſet vel reconciliatione vel ſatisfactione, at quum dilectio ea fuerit tantùm benevolentiæ quâ media reconciliationis ipſe procuravit, perperam ex eo ſatisfactionis veritas evertitur, quo ſolidiſſimè ipſa ſtabilitur.

L II. Atque hinc facile etiam ſolvitur quod 3. loco adducebatur nimirum reconciliationem ſatisfactionem excludere cùm per *non imputationem peccatorum* deſcribatur, tantùm abeſt enim ut ex eo ſatisfactio evertatur ut diſertè potiùs ſupponatur; Quippe nunquam nobis remitti aut non imputari potuiſſent peccata niſi Chriſto imputata fuiſſent; propterea Paulus ſtatim verſ. 21. modum reconciliationis iſtius per Chriſtum factæ explicans addit elegantiſſimam ſatis-

fa-

factionis Christi descriptionem, *nam fecit eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis ut essemus Justitia Dei in ipso.* Nec dicendum est remissionem peccati non posse consistere cum satisfactione; hæc enim non esse ἀσύστατα sed subordinata jam antea evicimus, cùm remissio fiat pro nobis & satisfactio exigatur à Christo, & ideo satisfactio exigatur à Christo ut nobis remissio possit indulgeri, unde Paulus hæc duo connectit Rom. III. 25. Redemptionem per Christum in ejus sanguine, & Justificationem gratuitam: Remissio excludit solutionem ejus cui fit remissio, sed non omnem simpliciter, excludit propriam non alienam, hominum non Christi.

LIII. Ad 4. peccatur fals. hypoth. quasi una tantùm & simplex in eo loco occurreret reconciliatio, cùm modò dixerimus duas distinctè notari ejus partes aliam à parte Dei, aliam à parte hominum, nam & ille debuit placari & ex infenso amicus reddi, & nos beneficium oblatum amplecti, & rursus ad ipsum redire à quo fueramus alienati, primam Deus per Christum operatur: alteram instituit ministerio Apostolorum qui nos Christi nomine hortantur ut reconciliemur Deo: Illa ab æterno decreta & in Christo semel facta per sermonem annunciatur, hæc verò per sermonem ipsum procuratur. 2. Distinguenda est *reconciliationis acquisitio* ab *ejusdem applicatione*, illa sanguine Christi peragitur, ista verbo ejusdem & spiritu, illa per Christum solùm, hæc per Apostolos & alios Ministros promovetur, unde ministerium reconciliationis illis traditum dicitur, nec potest sine blasphemia dici, Christum non alia ratione circa hanc reconciliationem versatum esse quàm Apostolos, quod foret tamen si quod volunt hæretici nihil aliud faceret quàm viam ostendere quemadmodum nos ad Deum converti atque ad eum modum illi reconciliari oporteat, Id ipsum enim fecerunt & Apostoli faciunt & Euangelii ministri. Itaque dicantur sanè Apostoli & Ministri reconciliare *oblativè, applicativè, & ministerialiter*: at solus Christus reconciliat *meritoriè, principaliter & satisfactoriè.*

LIV. Ad 5. fatemur Ap. ad Eph. II. 15. 16. agere de Judæorum & Gentium inter se reconciliatione, sed negamus de ea agere exclusivè ad reconciliationem hominum cum Deo: imò necessariò eam includere pertendimus: tum ex ipsius naturâ rei, nam amici esse non potuerunt inter se Judæi & Gentes nisi per amicitiam cum Deo, quippe duo diversa quæ junguntur ita junguntur inter se ut prius ac potius jungantur ipsi vinculo, nec enim junguntur inter se nisi per & propter vinculum: tum quia expresse illius meminit vers. 16. ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ si ergo Deo debent reconciliari, non utique tantùm inter se: Nam quod hæreticus vult postremum illud vocabulum *finaliter* esse intelligendum id. ut reconciliaret ipsos inter se ut Deo serviant, non modò durum est & coactum, sed & verborum ἀκολουθίᾳ manifestè repugnat, illud ipsum siquidem jamjam posuerat vers. 14. 15. cùm dixit *utraque unum fecisse ut ex duobus illis conderet in semet ipsum unum novum hominem faciens pacem.* quid ergo opus fuit idem absque necessitate hic re-

repetere? Itaque omnino statuendum est Paulum postquam vers. 15. de Judæorum & Gentium inter se reconciliatione verba fecit, jam vers. 16. de utrorumque cum Deo reconciliatione quæ prioris illius & fundamentum est & finis agere, nam ut nulla solida est amicitia nisi in Deo fundata, sic frustra fuisset omnis illa hominum inter se conciliatio nisi reconciliationem cum Deo secum traheret: Ideo dicit Christum solvisse septum intergerini parietis & inimicitias abolevisse ut *conderet ex duobus unum novum hominem* &c. *& utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem*; In eum siquidem finem utrique sibi invicem uniendi erant in unum corpus mysticum ut possent ambo velut in unum corpus compacti Deo per Christi crucem reconciliari; Ita eximiè Paulus more suo ordinem & modum istius reconciliationis utriusque notat. Primò enim docet quomodo Christus se ipsum Deo in hostiam vivam & sanctam offerendo sacrificiis omnibus Mosaicis finem imposuit, umbrasque præcedentes in corpore typos in veritate terminavit, quod ipse sub ipsum mortis articulum tum voce tum facto testatus est, cum & *Consummatum esse* dixit & vi suâ divinâ Templi aulæum à summo ad imum discerpsit; Deinde sublato illo pariete mediano qui Judæos à Gentibus disterminabat utrosque velut in unum gregem & in unum corpus in se ipso conjunxit atque compegit; Denique sic in ipso conjunctos Deo Patri reconciliavit; Idque ut proximè subjicit *per crucem suam* id. per sacrificium illud ἱλαστικὸν in cruce oblatum, unam nempe victimam pro omnibus offerendo, uno omnes pretio mortis scilicet suæ merito redimendo; Quamvis enim hæc Redemptio & Reconciliatio non simul omnibus eodem momento communicata fuerit atque collata, quemadmodum nec omnes simul electi in mundo vivebant; hæc omnia tamen simul uno eodemque actu temporisque momento in eorum gratiam à Christo præstita & peracta fuerunt. Nec omittendum quod addit ad majorem modi istius declarationem hoc factum esse *peremptis in ea* scilicet cruce *inimicitiis* id. peccatis nostris per sanguinem suum expiatis quæ inimicitias illas inter Deum & homines pepererant, de iis quippe loqui Ap. res ipsa & verborum series docet, quemadmodum enim vers. 15. modum ostenderat quo pax inter Judæos gentesque conciliata fuerat remoto scilicet impedimento septoque rituum legalium hos ab illis dirimente quod Ap. vocat ἔχθραν ita hîc modus declaratur quo per unicum illud Christi sacrificium pax inter Deum & homines conciliata sit, scil. expiatis illo sacrificio abolitisque prorsus omnium Electorum peccatis quæ flebilis illius divortii & inimicitiarum causa extiterunt. Ex quibus patet perperam Adversarium à positione unius reconciliationis ad negationem alterius argumentari, cùm inseparabiles sint & ab Apostolo hîc connectantur.

LV. Sed non feliciùs rem exequitur ex alterius loci paralleli ad Col. 1. 20. consideratione, quem de reconciliatione hominum cum Angelis aliisque Creaturis non verò cum Deo agere pertendit etiam ex nostrorum sententia. Certum equidem hîc in varia abire Interpretes: Quosdam ad reconciliatio-

nem cum Angelis hæc verba referre, alios divinam etiam complecti. Sed ut nihil dicamus de iis qui eam interpretantur de reconciliatione creaturarum omnium tum rationalium tum ratione destitutarum cum Deo, ita ut hîc non homines tantùm sed & Angelos imò & totum mundum reconciliasse dicatur Deo Christus, homines quidem *propriè* tollendo illorum peccata & Dei iram ortam ex peccato, Angelos *analogicè* tollendo possibilitatem labendi & incurrendi iram divinam; Universi hujus machinam *metaphoricè* liberando eam à servitute corruptionis & restituendo nativæ suæ integritati & pulchritudini Ro. VIII. 20. 21. (quæ tamen sententia, ut obiter illud dicamus, neque Scripturæ phrasi neque huic loco videtur satis accommodari posse, nam cùm reconciliatio & pacificatio necessariò connotent offensionem & inimicitiam antecedentem, Angeli autem beati nihil quicquam tale unquam admiserint, cæteræ verò Creaturæ inanimæ & brutæ hujus non sint subjectum δεκτικὸν vix est nisi admodum καταχρηστικῶς ut reconciliari dicantur: præterquam quòd Scriptura Christum semper quidem hominum, nunquam verò Angelorum Mediatorem statuit, 1. Tim. II. 5. Heb. II. 16.) ut nihil, inquam, nunc quidem ulterius de hac Virorum Doctorum sententia dicamus: Quis nescit non paucos etiam & non ignobiles Interpretes ad reconciliationem hominum cum Deo hæc verba referre? Ita ut *per ea quæ sunt in cœlis* intelligantur fideles jam demortui & in cœlis collecti Heb. XII.23. per *ea verò quæ sunt in terris* fideles cæteri qui vel credebant jam & erant in vivis vel in posterum credituri erant? utrique siquidem reconciliati sunt Deo per Christum Jo. XIV. 6. Neque hæc sententia suis caret rationibus gravissimis non modo quòd frequentissimè in Scriptura hæc syncategoremata τὰ πάντα vel πάντες restringantur ad universam Ecclesiam à Christo redemptam quæ complectitur omnes & singulos fideles tam V. quàm N. T. tam Judæos quàm Gentes ut 2.Cor.V.18. Gal.III.22. Ro.XI.32.&c. oppositè scil. ad œconomiam V. T. in qua salus erat tantùm Judæorum Jo. IV. 22. Verùm etiam ex eo quod addit statim *ut reconciliaret omnia* εἰς αὐτὸν id. ἑαυτῷ ut Syrus habet לה, neque novum est præpositionem *In* cum accusativo poni vice dativi cùm apud Hebræos frequentissima sit אֶל ב & ל permutatio: Nam si hoc vellet ista phrasis quod vult Adversarius *In unum* scribendum fuerat εἰς τὸ αὐτὸ vel εἰς αὐτὸ non verò εἰς αὐτὸν vel εἰς αὐτὸν quod ad certam personam necessariò refertur. Verùm obtineat sane hæc ipsa quam urget hæreticus sententia de Reconciliatione hominum cum Angelis quam non nescimus Viris Doctissimis post Chrysost. Theodoretum & Photium placuisse, & quam non diffitemur rationibus suis niti, cùm non aliæ res cœlestes intelligendæ videantur quàm quas commemoraverat vers. 16. & quas sigillatim describit per Thronos, Principatus &c. quibus ut est in confesso Angelos innuit, An quicquam præsidii habiturus est ad causam suam tuendam? Nequaquam; nam Reconciliatio hominum cum Angelis necessario supponit & infert reconciliationem cum Deo, quemadmodum subditi rebelles qui perduellionis crimine bonorum civium in se odia accersiverant non possunt ipsis reconciliari

ciliari nisi prius cum Principe in gratiam redierint: Ita nunquam homines cum Angelis fuissent reconciliati, nisi posita hominum cum Deo per Christum reconciliatione; Itaque prior hæc tanquam basis & causa posterioris semper substerni debet & conjungi, ut sane Apost. non tantùm vers. 22. de ea peculiariter loquitur speciatim applicans Colossensibus quod universim dixerat vers. 20. sed & in hoc ipso versu non obscurè eam innuit his verbis εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ut significet nimirum Christum non alia ratione infelix illud sustulisse dissidium inter nos & Angelos quàm composito eo quod nobis cum Deo intercedebat funestissimo bello & pace per sanguinem partâ, nam ex quo semel Deus infensus esse desiit & noster factus est ex eo etiam sequitur necessariò nihil adversus nos quicquam posse imò omnia nostra esse 1. Cor. III. 22. & Angelos peculiariter qui jam sunt πνεύματα λειτουργικὰ ad nostram salutem Heb. I. 14. nos amare & commodis nostris inservire Luc. II. 9. 10. & XV. 10.

LVI. Ad 6. Resp. impudentem esse loci istius corruptelam quasi ἱλασμὸς Christi nihil aliud esset quam ejusdem *Advocatio vel Intercessio* de qua dixerat vers. 1. cùm tamen manifestè ab ea distinguatur, Et sanè longè lateque differunt, ἱλασμὸς factus est in terris ἐμφανισμὸς in cœlis, ἱλασμὸν moriens absolvit Rom. III. 24. At ἐμφανισμὸν vivens continuò exequitur Heb. VII. 25. illo meritus est semel salutis beneficium, hoc verò idem conservat semper & applicat, Et verò non alia de causa Apostolus intercessioni addit placationem nisi quia ea nititur tanquam fundamento suo, nec enim intercedere posset nisi virtute sanguinis semel in cruce effusi ut Pontifex sub V. T. sanguinem victimæ secum deferre debuit in Sacrarium intercessurus pro populo; neque contrarium evincitur vel ex Heb. VII. 24. nam agitur ibi quidem de interpellatione Christi apud Deum cujus effectus dicitur perfecta salvatio accedentium per ipsum ad Deum, sed non exclusâ satisfactione aut sacrificii oblatione imò ea supponitur manifestè vers. 27. ut ita duos hosce actus sacerdotales minimè à se invicem divellendos Christo tribuat quod & alibi fecit Heb. IX. 12. 14. Vel ex Heb. II. 17. dicitur enim *fidelis Pontifex* non tantùm eo quòd promissum servet inviolatum, sed potissimùm quòd munus suum mediatorium exequatur fideliter pro misericordiâ quâ erga nos commotus est.

LVII. Denique ad 7. dicimus gratis supponere Advers. quod est in quæstione, Verbum ἱλάσκεσθαι nihil aliud importare quàm meram veniæ & gratiæ indulgentiam à parte offensi ut סלח apud Heb. *ignoscere* est; Jam enim & ex vi vocis & ex rei natura docuimus utrumque connectendum esse, quando propitius Deus esse nequit ut condonet nisi Justitiæ prius satisfactum fuerit. Deinde cùm non tantùm Deus dicatur ἐξιλάσκεσθαι sed Christus ipse ἱλασμὸς noster & quidem *in sanguine*, sanè iste ἱλασμὸς pro actu ipso remittendi qui à Deo est sumi non potest, sed pro causa meritoria qua remissio illa à Numine placato obtinetur; non tam *activè* & efficienter quod peccata tollat & remittat, quàm *objectivè* & *meritoriè* quia procurat merito sanguinis ut remittantur. Accedit quod

Christus dicatur ista peragere, tanquam Pontifex apud Deum πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Heb.II.17. quod aliud est ab eo quod inde sequitur apud homines & populum remittere illis peccata. Frustra vero hic typum *Propitiatorii* veteris nobis reponit quasi Christus non alia de causa titulo hoc insigniretur quàm *quia Deus in ipso se nobis placatum ostendit, & quicquid nos scire voluit per ipsum patefecit.* Nam præterquam quod non omnes consentiunt Paulum Ro.III.26. respexisse ad Arcæ operculum, sed volunt potius ad sacrificia ἱλαστικὰ V.T. attulisse, vel ἱλαστήριον *Propitiatorem* Christum dixisse in masculi. genere non *Propitiatorium* neutro. Accedit quod ne sic quidem obtinere quicquam possunt; Quippe inter Typum & Antitypum occurrere quidem debet ὁμοιότης sed non statim ταυτότης vel ἰσότης, *similitudo*, sed non *paritas.* Itaque etsi operculum Arcæ dictum fuisset *Propitiatorium* tantùm *declarativè*; non sequitur Christum non posse ita appellari *efficaciter* & *meritoriè*, quia illud fuit tantùm typicè & *symbolicè*. At Christus verè & realiter, Ideoque non dicitur tantùm ἱλαστήριον, sed ἐν αὐτοῦ αἵματι *in suo sanguine* scili. sub ratione victimæ quæ ad propitiationem procurandam offertur; Et verò cum Typi omnes V.T. inadæquati fuerint non mirum videri debet si singuli seorsim mysterium aliquod plenè & integrè exhibere non potuerint, quod in omnibus simul sumptis demum repræsentatur; Operculum ergo fuerit sanè Propitiationis typus aliquis, at idem etiam fuit *sanguis* victimæ qui à summo Pontifice inferebatur in Sacrarium, & ad operculum respergebatur, cujus vi & efficacia obtinebatur benedictio illa Dei & εὐδοκίας testificatio quæ è medio Cherubinorum dabatur populo: Sicut suo sensu ἱλαστήριον V.T. Deum iratum Israëlitis placabat nempe *typicè* per illam sanguinis aspersionem, Christus id verè & realiter præstitit suo sanguine in quo & per quem & nostrum ἱλαστήριον, & noster ἱλαστήριος & noster ἱλασμὸς plenissimus est apud Deum; Ita non tantùm *declarativè* quà *Propheta* in quo & per quem bona verba loquitur Deus, sed & *meritoriè* quà *sacerdos & victima* quæ iram numinis placat, nomen hoc obtinuit; Quod & ex eo confirmatur evidenter, non modo quia dicitur ἱλαστήριον *in sanguine* quod jam observavimus, sed etiam πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ vers. 26. hoc enim & falsum foret & frustra diceretur nisi justitiæ divinæ pro nostris peccatis satisfactum fuisset Christi sanguine; Nam quod *Volkelius* id ideo asseri ab Apostolo pertendit quod *tunc verissimè Deus se nobis placatum præbuit cùm filium suum unigenitum salutis nostræ constituendæ causa in truculentissimam mortem tradidit*, & ab omni ratione alienum est & vi vocis repugnat. Nam si antecedenter ad Christi mortem Deus nobis placatus fuisset quid opus fuisset Patrem proprio filio non parcere Rom. VIII. 32. eumque subjicere Legis maledictioni Gal. III. 13. & filium animam suam ponere in sacrificium pro peccato, If. LIII. 10. & sanguinem effundere in remissionem peccatorum Matt. XXVI. 28. quæ manifestè docent *sanguinem* Christi non ut *effectum* vel signum placati numinis, sed ut *causam* proponi? quod & ipsa vox ἱλαστηρίου confirmat, nam ut σωτήριον dicitur non quod salutem datam in-

indicat, sed quod ipsam salutem efficit & procurat, καθαρτήριον, non quod purgationem declarat, sed quod eam operatur: Ita ἱλαστήριον absolutè notat id cujus efficacia non indicatur tantum, sed conficitur ipsa propitiatio.

L VIII. Denique ad 8. Resp. Aliam esse *placationem hominum*, Aliam *Dei*, Illa potest quandoque fieri precibus cùm iis homines se patiuntur demulceri, sed hæc nequaquam, quia Justitiæ ipsius naturali repugnat peccatum plane impunitum dimittere, Ro. 1. 32. nec potest magis de hoc jure suo æterno & immutabili remittere quàm se ipsum abnegare, vel dominium suum in Creaturas exercere; Ita *placatio* hæc non fuit mere *deprecatoria*, sed etiam *satisfactoria*, ut quæ non facta sit precibus & persuasionibus, sed reali pretio sanguinis intercedente 1. Pet. 1. 18. 19. 1. Cor. 21. 20. nec Christus diceretur factus pro nobis ἱλασμὸς nisi quatenus se ipsum dedit pro nobis ἀντίλυτρον, & per se ipsum purgationem peccatorum fecit Heb. 1. 3.

L IX. Ex hisce omnibus autem ita disputatis clarum jam evadit, quod quærebamus, nimirum Christum verè pro nobis satisfecisse; Nam cùm Mediationis inter Deum & nos munere functus sit, & hac sua mediatione nos redemerit, se ipsum pro nobis in ἀντίλυτρον dando, & hoc redemptionis pretium dando, nos Deo reconciliaverit odii & alienationis causas utrinque removendo, utique veram & plenissimam eum pro nobis satisfactionem Deo exhibuisse necessum est, quod demonstrandum fuit: Cæterùm non ea tantum huic saluberrimo mysterio comprobando Argumenta sufficit nobis Scriptura, alia sunt plura quæ ne prolixiores simus alias ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν sumus expensuri. Jam enim tempus est ut manum de tabula ponamus. Tibi verò Domine Jesu, Potentissime Redemptor & Sospitator noster, qui nos dilexisti, & à peccatis omnibus nostris precioso sanguine tuo lavisti, sicut & Patri & Spiritui S. sanctissimæ & gloriosissimæ Trinitati sit honos, laus & gloria in secula seculorum. *Amen.*

EPIMETRA MISCELLANEA.

I. *Scriptura sacra ita est per se αὐτόπιστος ut nullatenus vel quoad se, vel quoad nos Authoritatem suam ab Ecclesia mutuetur.*

II. *Libero Arbitrio nunquam homo destituitur in quocunque demum versetur statu, rectè tamen asseritur nullum esse liberum Arbitrium in statu peccati.*

III. *Quamvis Providentiæ divinæ subsint Creaturarum peccata, tamen citra blasphemiam Deus author vel causa peccati dici nequit.*

IV. *Nulla datur mors naturalis.*

V. *In Justificationis negotio rectè distinguitur Imputatio Justitiæ à peccatorum remissione, ut causa ab effectu.*

VI. *Secessio nostra ab Ecclesia Romana justissima fuit & summè necessaria.*

DISPUTATIO QUARTA
Quæ Secunda eſt
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.

Reſpondente JOHANNE DE TOURNES *Genevenſi.*

THESIS PRIMA.

TRES hactenus præcipuas Argumentorum *Claßes* produximus & vindicavimus quibus *Satisfactionis veritas* demonſtrari poteſt, ab *Officio* ſcilicet *Mediatorio*, geminoque ejus effectu *Redemptione & Reconciliatione*; *Quarta* jam ſuccedit ea loca complectens quæ paſſionum mortiſque cauſas ita recenſent ut vel expreſsè vel per neceſſariam conſequentiam eandem doctrinam ſecum trahant; Quia vero & numero ſunt quamplurima, & pondere ac momento graviſſima ut faciliùs ſingulorum vis & robur expendi queat, ea in tres ordines tribuemus. In primo ea excutiemus loca quæ *ſubſtitutionem perſonæ* inferunt, in altero quæ *commutationem debiti* notant, in tertio denique quæ & *perſonæ ſubrogationem*, & *debiti compenſationem* clariſſimè evincunt.

II. Et ad prius illud quod attinet non obſcurè colligitur ex conſtanti Scripturæ ſententiâ quæ Chriſtum ὑπὲρ ἡμῶν mortuum eſſe non ſemel aſſerit ſic Rom.VIII.32. *Deus proprio filio non pepercit ſed pro nobis omnibus illum tradidit* Rom.V.6.8. *pro nobis impiis & peccatoribus mortuus eſt* & 1. Pet. III. 18. *Chriſtus ſemel pro peccatis paßus eſt Juſtus pro injuſtis*, Heb.II.9. *pro omnibus mortem guſtavit* Matth.XX.28. *Filius hominis venit ut miniſtraret & ut daret animam ſuam in redemptionis pretium pro multis.* Hæc enim & alia innumera loca ſimilia vel ſenſum frigidum & incommodum fundunt vel ſubrogationem importare debent neceſſariò, ita ut non *bono* & *commodo* tantum noſtro, ſed & *vice* ac *loco* noſtro Chriſtus diriſſimam illam mortem ſubierit.

III. Quanquam enim non diffitemur, varium ac multiplicem eſſe uſum præpoſitionis ὑπὲρ apud Græcos & *pro* apud Latinos, eamque non raró fructum atque utilitatem tantùm rei aut perſonæ quæ connotatur deſignare, quomodo Paulus ait Col.I.24. ſe *reliquias afflictionum Chriſti pro Eccleſia adimplere* id eſt in utili-

utilitatem & bonum Ecclesiæ sive ad Ecclesiam suo illo constantiæ & patientiæ exemplo confirmandam & ædificandam, tamen ubi de Christi morte & passionibus agitur progrediendum est ulteriùs & altius quid ac sublimius attendendum, ut scilicet agnoscamus passum esse Christum non tantùm pro nobis erigendis & confirmandis sive utilitatis & commodi nostri causâ quatenus morte sua confirmavit doctrinæ quam tradiderat veritatem, sed etiam vice nostra i. e. ut ea patiendo tanquam Sponsor noster quæ nos commeriti eramus nos à morte æterna liberaret, & liberatos porro ad æternæ vitæ possessionem perduceret, & ita cumulatissimè Divinæ Justitiæ satisfaceret.

IV. Hunc esse sensum phrasis istius multa demonstrant. 1. *ordinaria & frequentissima vocum istarum significatio*: nam receptum est in omni lingua ut cùm aliquid aliquis fecit aut passus est vice aut loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur; profani Scriptores Græci & Latini passim ita loquuntur, sic *Euripid.* in Alcest. sæpissimè θνήσκω ὑπὲρ σέθεν *morior pro te* μὴ θνῆσκ' ὑπὲρ τοῦδ' ἀνδρὸς οὐδ' ἐγὼ περὶ σοῦ *ne moriaris pro hoc viro* i. e. pro me δεικτικῶς, *neque ego pro te*, quæ non aliter quàm substitutivè intelligenda argumentum tragædiæ, uxoris loco mariti jamjam morituri morientis docet; sic *Demosth.* pro Corona ἐρώτησον τούτους μᾶλλον δ' ἐγὼ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ ποιήσω *hoc interroga vel potius id tui loco faciam*: sic apud Terentium *pro illo te ducam*, *Ego pro te molam* apud Virgil. *unum pro multis dabitur caput* apud Cicer. *unus Cato est mihi pro centum millibus.* Apud authores sacros nihil frequentius, David deflens obitum Absaloni filii. 2. Samuel. XVIII. 23. *Absalon fili mi quis tribuat mihi ut moriar pro te*: i. e. utinam pro te & loco tuo mortuus essem Gen. XLVII. 16. 17. *Dixit Joseph date pecora vestra & dabo vobis cibum pro pecoribus vestris.* Exod. IV. 16. *Alloquetur ipse pro te populum ut ipse sit tibi vice oris, tu verò sis ei vice Dei* Num. VIII. 16. *Levitas dicitur Deus sibi assumpsisse pro omni aperiente vulvam* &c. Ita in N. T. Rom. IX. 3. Paulus optat fieri ἀνάθεμα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν non tantùm in eorum gratiam, sed vice & loco ut qui exitio suo fratrum Judæorum redimere vellet salutem, siquidem fieri posset & Deo ita luberet, hæc enim vota conditionata sunt non absoluta, utut conditio semper non exprimatur, quæ non inferunt statim facti possibilitatem, sed petentium demum exprimunt zelum & ardorem, sic 2. Cor. V. 20. dicuntur Apostoli *legatione fungi* ὑπὲρ Χριστοῦ i. e. non tantùm nomine & autoritate Christi, sed ipsius vice & loco, *ac si Deus hortaretur per nos* inquit. Denique, ne plura congeramus, Rom. V. 7. *vix pro justo quis moriatur* &c. non in gratiam duntaxat justi, sed ejus loco ut bene reddit Syrus per vocem חלף quæ commutationem notat. Ex his verò & aliis non paucis locis istiusmodi colligimus solemnem esse & tritum in omni lingua usum hunc istarum præpositionum à quo recedere religio nobis esse debet quum nihil nos cogit, imò multa eò nos evidentissime manuducunt.

V. Nam & illud 2. evincitur certissime ex *præpositione* ἀντὶ quæ in hoc argumento etiam adhibetur Matth. XX. 28. dicitur venisse Christus ut daret animam

mam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν & Marc. IX. 25. hæc quippe communissimè & maximè propriè substitutionem & commutationem designat, ut Disp. præced. Th. XXVI. jam probavimus, & luculentiùs ex locis sequentibus demonstrari potest, sic 1. Cor. XI. 15. *Coma* dicitur *data mulieri* ἀντὶ περιβολαίου i. e. *velamenti loco*, Luc. XI. 11. μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ *an loco piscis dabit illi serpentem*: sic Rom. XII. 17. Matth. v. 38. &c. potissimùm verò cùm de personis agitur significat ea particula alterum successisse in alterius locum ut Matth. II. 22. Archelaus dicitur regnasse ἀντὶ Ηρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ *loco Herodis patris sui*; & Matt. XVI. 27. jubetur *Petrus dare staterem pro se & Christo* ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ neque aliter apud prophanos Scriptores εἷς ἀντὶ πολλῶν dicitur unus loco multorum, quæ tam clara sunt ut nullâ sophisticâ possint eludi: Nam quæ Adversarii effugia hîc captant ut vocis istius pondus elevent, levia sunt admodum & straminea; *Crell.* contra Grot. pertendit particulas ἀντὶ pro ὑπὲρ & ἕνεκα simpli. poni sæpe ex Doctiorum sententia ut Luc. I. 20. & XIX. 44. Matt. XIX. 5. & Ephes. v. 31. Sed licet concederemus aliquando eo sensu venire cùm rebus applicatur, at cum ad personas refertur non aliter quàm substitutivè intelligi posse jure statuimus. Addit 2. nos in eo decipi quod putemus agi de commutatione inter Christum & Nos in locis controversis quasi sensus esset, cum nos animas nostras essemus daturi, Christum loco nostro animam suam dedisse, cum commutatio notetur quidem, sed inter rem & personas, inter λύτρον quod est anima seu vita Christi & inter nos tanquam captivos; quis verò dixerit sanguinem Christi pro nobis subrogatum aut in locum nostrum successisse? Sed ipse turpiter fallitur dum alios falli contendit, nam ea non sunt verba nostra, sed Scripturæ ipsius quæ commutationem illam inter Christum & nos statuit dum expresè dicit Christum *se ipsum dedisse* pro *multis* Matth. XIX. 28. vel *pro nobis* Tit. II. 14. & *justum pro injustis passum* 1. Pet. III. 18. itaque *commutatio* duplex hîc attendenda alia *rei* alia *personæ*, in ista Christus locum nostrum subiit, in illa mors nobis debita compensatur per mortem Christo vadi nostro impositam, & hæc quidem in sequentibus demonstrabitur, sed prior clarè ostenditur ex ea phrasi quâ Christus vel ἀντὶ vel ὑπὲρ ἡμῶν mortuus dicitur. Deinde cum λύτρον ipsum quod inter nos commutatum esse fatetur Adversarius aliud non fuerit quàm persona ipsa Vadis nostri, se ipsum enim tradidisse dicitur, frustra distinguitur commutatio inter rem & personas. 3. si commutatio ea notatur quæ est inter pretium & personam pretio redemptam, vera infertur satisfactio, nihil enim nobis satisfacere aliud est quàm pretium ab alio debitum persolvere ita ut debitor eo liberetur, atque hoc clarè innuunt verba Pauli 2. Cor. v. 14. *si unus pro omnibus mortuus est E. omnes sunt mortui* non obscurè scil. designans ita Christum omnium electorum loco substitutum esse, ut mors quam pro ipsis sustinuit ita iis imputetur ut eodem loco habeantur ac si ipsimet essent mortui, & morientes pro peccatis suis satisfecissent. Hoc verò posito nimirum Christum in locum nostrum successisse & pœnas nobis debitas tulisse facilè colligitur satisfactio-

factionis veritas, quippe si loco nostro constitutus id ipsum quod debebamus mortem scilicet perpessus est ut nos ab eâ liberaret, utique necesse est eum verè satisfecisse, nam dare id ipsum quod alter debebat ut per id ipsum à debito liberetur & eo dato ipso facto eum liberare est solvere aut satisfacere.

VI. 3. Non aliter phrasim hanc in subjecta materia intelligendam esse ex eo etiam probatur clarissimè quod ea proponitur tanquam *Christo propria & peculiaris* quæ ita ipsi competit ut alteri tribui haudquaquam possit sine summa in Christum injuria, dicitur enim ille *unus pro omnibus mortuus* 2. Cor. v. 14. & hoc ponitur tanquam summi amoris testimonium certissimum cui alius nullus æquiparari nedum præferri possit Joh. xv. 18. unde Paulus 1. Cor. 1. 13. hoc tanquam Christo soli proprium cæteris verò omnibus incommunicabile longissimè à se removet, *An Paulus pro vobis crucifixus est?* Jam verò si phrasis hæc tantùm designaret commodum, & mors Christi utilitatis duntaxat gradu differret à morte Apostolorum non proprio fine segregaretur, falsa essent hæc Scripturæ dicta, cùm certum sit & Paulum & Martyres multos mortuos esse eatenus pro fidelibus, id est in eorum utilitatem & gratiam. Nam quæ discrimina hîc ruspatur Adversarius li. de *Serv.* li. 2. c. 8. ut attributionem istam detrahat fidelibus & soli Christo eat transcriptum, vel nullius planè sunt commatis, vel argumentum fortiùs stringunt: Contendit siquidem Christo non cæteris hanc phrasim ritè tribui quia Christus primus omnium pro omnibus mortuus est, ita ut quicquid ex cæterorum morte vel afflictionibus beneficii ad nos redundat id omne Christo acceptum referri debeat. At, inquam, si discrimen tantùm est ordinis aut gradus non negaretur statim res ipsa, non possent sanè dici *primò* pro nobis crucifixi & mortui fideles aut Apostoli; sed possent tamen pro nobis dici crucifixi, siquidem finis mortis Christi non differt quoad speciem, sed tantùm quoad gradum: at Paulus non negat tantùm prioritatem ordinis vel gradus, sed rem ipsam tollit tanquam alienam, & soli Redemptori ac Domino in cujus nomen baptizamur propriam. *An Paulus pro vobis crucifixus? vel an in nomen Pauli estis baptizati?* colligens scilicet non alium pro nobis crucifixum posse dici nisi Dominum Jesum in quem ideo propter jus quod in nos acquisivit rectè baptizari dicimur: Quod verò subjicit secundò ideo propriè hoc de Christo prædicari quia *propriè & verè is pro aliquo mori videtur qui morte suâ illum in vita conservat & à morte eripit, quod morte sua fecit Christus, nemo autem præter ipsum aut fecit aut facere potest.* Vel nihil ad rem facit vel sententiam nostram luculenter confirmat: Nam cùm Christus à morte nos eripere vel ad æternam traducere non posset vitam nisi pœnas nobis debitas subeundo & λύτρον dando pro nobis; utique si per mortem nos à morte eripuit & ad vitam traduxit, pro nobis satisfecisse dicendus est; neque utilitas ulla qualiscunque demum illa sit sine subrogatione poterit phrasim hanc Christo peculiarem reddere.

VII. Denique hanc mortis Christi pro nobis vim satisfactoriam *circumstan-*

tia ipſa locorum adſtruunt evidentiſſimè. Neque enim dicitur tantùm mortuus pro nobis Chriſtus, ſed datus ut nos redimeret Tit.II.14. ut nos juſtificaret & Deo reconciliaret, Rom.v.10. ut à peccatis mundaret omnibus & Deo in æternum conſecraret. Heb.IX.14. & x.10.14. ut victima quæ peccatoris ipſius vicem ſubit & mortem illi debitam ſuſtinet Eph.v.2. &c. quæ ſanè perperam dicerentur niſi ſubſtitutio & ex ſubſtitutione pœnæ inferretur compenſatio; Unde jam colligere poſſumus argumentum: Is enim qui non bono tantùm noſtro & commodo, ſed vice etiam & loco noſtro, mortem crucis perpeſſus eſt, Servator eſt non exemplo tantum, ſed & merito, nam peccatorum vicem ſubire ut ipſi ſalventur, non eſt tantum exemplum dare, ſed & meritum exhibere. At Chriſtus hoc ipſum pro nobis præſtitit. E.

VIII. Excip. hîc 1. Non poſſe Satisfactionem ex iſtiuſmodi locis inferri quia etiam *fideles pro fratribus animas ponere jubentur* 1. Jo. III. 16. & Paulus de ſe ſcribit Col.I.24. *ſe implere reliquias paſſionum Chriſti* ὑπὲρ τ̃ σώματος *pro corpore ipſius quod eſt Eccleſia.* At certum eſt tamen nec fideles pro fratribus nec Paulum pro Eccleſia cuiquam ſatisfeciſſe aut ſatisfacere poſſe. 2. ſi Chriſtus loco noſtro mortuus fuiſſet & paſſus, non poſſemus eidem mortis & paſſionum generi ſubjici, & ad animam noſtram effundendam non minus illo incitati, ſiquidem loco noſtro patiendo ſupponitur ab ea neceſſitate nos exemiſſe; at Chriſtus ipſe nos ad id hortatur non ſemel Matt.x. & Luc.IX.23. *ſi quis vult venire poſt me abneget ſemet ipſum & tollat crucem ſuam &c.* & Apoſtoli exemplum hoc ad imitationem ſæpius proponunt Heb.II.9.10. & I.Pet.II.20. *In hoc paſſus eſt Chriſtus relinquens nobis exemplum ut ſequamur ejus veſtigia.* 3. vis iſtius locutionis ex alia ſimili colligi debet cum dicitur Chriſtus mortuus & traditus *pro peccatis noſtris*; ut ergo phraſis iſta non infert Chriſtum loco peccatorum noſtrorum mortuum eſſe, ſed tantùm peccatorum noſtrorum causâ ſive propter peccata noſtra ut alibi dicitur; ita nec dicendum erit ſubſtitutum eum fuiſſe in locum noſtrum, etſi pro nobis fuerit mortuus, ſed tantùm noſtri gratiâ & *propter nos* ut dicit Apoſt. I. Cor. VIII. II.

IX. Sed peccant hîc more ſuo hæretici falla. παρὰ τὸ ἑπόμενον quaſi eadem phraſis ſenſu eodem ſemper uſurpari deberet, cùm tamen nihil ſit frequentius quàm eandem vocem diverſiſſimas obtinere ſignificationes pro materia ſubjecta & locorum circumſtantiis, quamvis ergo probarent præpoſitionem hanc de qua quærimus alio ſenſu alibi venire nec ſubſtitutionem ſemper notare, ſed vel occaſionem duntaxat vel commodum, quod facilè illis largimur, fruſtra erunt tamen niſi in locis citatis & hoc in argumento ita uſurpandam eſſe evincant quod nunquam vel ex rationibus vel ex exemplis allatis ſunt conſecuturi. Nam ad primum ut reſpondeamus cum ſenſu valde diſpari dicat Scriptura *Nos pro fratribus mori* debere & *Chriſtum pro nobis mortuum eſſe* perperam ab uno ad alterum argumentantur, quaſi non alio fine Chriſtus mortuus ſit pro nobis quàm eo quo pro aliis ſi opus ſit, id eſt ſi Dei gloria & proximi ſalus poſtulet mortis pericu-

lum

lum ſubire tenemur; nam pro aliis mori debemus in quantum ſaluti ipſorum prodeſſe poſſumus, non poſſumus autem hactenus prodeſſe ut pro iis ἀντίλυτρον pendamus vel eos ab æterna morte liberemus Pſ. XLIX. 8. quod utrumque Chriſtus & præſtare potuit & revera præſtitit 1. Tim. II. 6. Heb. II. 14. fratres noſtri non poſſunt ſanguine noſtro Deo reconciliari, at ſanguine Chriſti Deo ſumus reconciliati Ro. V. 10. denique nemo poteſt morte ſua proximum Deo conſecrare & à peccatis mundare quod utrumque tamen moriendo Chriſtus pro nobis implevit. Heb. X. 14. 1. Jo. 1. 7. Itaque Joh. confert mortem Chriſti pro nobis, & mortem noſtram pro fratribus κατά τι non ἁπλῶς, ſecundùm finem aliquem, non ſecundùm omnes, ſecundùm *charitatis exemplum*, non verò ſecundùm *ſatisfactionis meritum.* Nimirum quod ritè tenendum eſt Chriſtus pro variis quæ pro nobis ſuſtinet muneribus varias etiam σχέσεις induit, & pro variis illis relationibus, mortis ejus varii eſſe fines poſſunt qui quanquam diverſi, contrarii tamen non ſunt ſibi invicem, ſed ſubordinati; ut ergo tria exequi debuit ad ſalutis noſtræ complementum. 1. *juſtificationem coram Deo* peccatorum reatum tollendo. 2. *ſanctificationem in nobis* labem & maculam eorundem abſtergendo. 3. *glorificationem* omnimodam juſtificatos nos & ſanctificatos per bonorum operum viam ad vitam & felicitatem perducendo: Ita triplicem ille σχέσιν ſubiit, Primam *Vadis* & Sponſoris qui ſatisfaceret Heb. VII. 22. Secundam *Ducis & Capitis* quod influeret Eph. 1. 22. 23. Tertiam *Doctoris & fratris primogeniti* qui dirigeret & præiret Joh. XV. 12. & Rom. VIII. 29. illam quà *Sacerdos* implere debuit *merito*, iſtam quà *Rex efficaciâ*, hanc denique quà *Propheta doctrinâ & exemplo.* Juxta tres autem illas rationes triplicem etiam mors Chriſti finem obtinere potuit. 1. *Juſtitiæ divinæ ſatisfactionem* ad peccatorum jam admiſſorum expiationem, de qua loca ſunt Heb. IX. 15. Matt. XX. 28. XXVI. 28. Eph. 1. 7. 2. *Spiritus Sancti impetrationem* ad labis inhærentis purgationem & peccatorum futurorum averruncationem, de qua mentio fit Heb. IX. 14. 1. Pet. II. 24. 3. *charitatis, patientiæ*, humilitatis, obedientiæ, cæterarumque virtutum ad ſanctificationem promovendam perfectiſſimam *demonſtrationem* ad quam reſpiciunt loca Phil. II. 5. 6. 7. 1. Pet. II. 21. Joh. XV. 12. Eph. 5. 2. 1. Joh. III. 16. Unde diverſimodè *mors Chriſti* pro variis illis finibus ſpectari poteſt, vel ut *ſatisfactoria* & fidei objectum, vel ut *efficax* & ſpei fulcrum, vel ut *Idealis* & imitationis exemplum; ratione illius Juſtificationis cauſa eſt & fundamentum 2. Cor. V. 14. Gal. III. 13. 14. ratione iſtius Sanctificationis radix eſt & principium. Rom. VI. 4. 5. 1. Pet. IV. 12. ratione hujus Vitæ Chriſtianæ norma & incitamentum 2. Cor. IV. 10. Phil. II. 5. Quoad primum & ſecundum ita ſoli Chriſto propria eſt ut cæteris omnibus incommunicabilis meritò dicatur. 1. Cor. 1. 13. adoranda non imitanda, quis enim mortalium ad inſtar Chriſti vel peccati reatum tollere, vel Spiritum mereri & conferre queat? At quoad 3. tanquam *exemplaris* nobis proponitur, utpote qui prædeſtinati ſimus ut imagini ipſius ſimus conformes Rom. VIII. 29. prius in cruce quàm in gloria, in ſanctitate quàm in felici-

 tate,

tate, in morte quàm in vita. Hinc pro variis quæ in morte Christi eluxerunt virtutibus modò ad hanc, modò ad illam, modò universè ad omnes incitamur. 1. Pet. II. 21. in patientiæ & tolerantiæ proponitur exemplum, quia ibi ut ex serie patet de passionibus fidelium agebatur. Paulus ad Ro. VI. ex ea petit argumentum ad totius sanctificationis studium commendandum, quia in eo erat, ut alterum hoc beneficium à Justificatione fluens describeret; quia verò Johannes dilectus Christi discipulus totus in charitate promovenda versatur non aliunde fortius & efficacius exemplum petere potuit quàm ex ejus pro nobis morte. *In eo,* inquit, *cognoscimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis deposuit, nos igitur debemus pro fratribus animas ponere,* ut significet nimirum charitatem Christianam eo usque exemplo Christi extendendam esse non solùm ut in verbis consistat vel amicitiæ professione, sed ut sui etiam quisque obliviscatur ut fratribus consulat.

X. Cæterùm quod Apostoli hinc hortationum suarum argumentum petunt, quod Christus pro nobis mortuus est, non propterea faciunt ut ostendant nos eodem planè modo & fine quo Christus pro nobis passus est debere etiam pro fratribus pati, nam argumentantur à simili aut exemplo: Jam autem ad exemplum sufficit si generalis quædam adsit similitudo etsi longum latumque in modo speciali intercedat discrimen, sic perfectio Dei nobis in exemplum proponitur Matt. V. 46. *Estote perfecti sicut Pater vester qui est in cœlis perfectus est*; quamvis certissimum sit perfectionem divinam ab humana in speciali ratione longissimè discrepare; sic Johannes dum vult ad charitatem hortari quia nullum fortius & illustrius exemplum dare potuit, dedit exemplum Christi, sed non statim in omnibus imitandum, etiam iis quæ sunt ἀκοινώνητα & illi propria, puta peccatorum expiatione & Justitiæ divinæ satisfactione, (hoc enim Apostolus nunc quidem non respicit) sed in aliis communibus puta charitatis & benevolentiæ demonstratione qui Johannis fuit proprius ac genuinus scopus: fateamur ergo mortem & passiones Christi cum nostris convenire posse in generalibus, ut eas adeamus non secus ac Christus ex charitate & benevolo erga fratres affectu, ut eas pariter feramus patienter & sine murmure: sed differentia semper longe maxima in specialibus occurrit, sive *causam efficientem* respicias, ille enim percussus est à Deo Judice, nos à Deo Patre castigamur, sive *passionum naturam & gradum*, ille enim calicem indignationis divinæ ebibit usque ad fæces, nos summis labris tantùm degustamus & quidem sublata jam maledictionis amaritudine, sive *finem*, ille ad satisfactionem, nos ad medicinam, ille ad servorum redemptionem, nos ad fratrum ædificationem, unde patet neutrum ex istis vel Petri vel Johannis locis vim phraseus illius infirmare ex qua satisfactionem elicimus.

XI. Sed nec eam infringit meliùs locus alter Pauli ad Coloss. 1. 24. ubi profitetur se *reliquias passionum Christi supplere pro corpore ipsius.* 1. Supponimus cum Adversariis contra Pontificios nullam à Paulo præstitam fuisse satisfactionem quod suo loco demonstraturi sumus, & passiones Christi non propriè intelligendas

das esse de iis quas in corpore suo naturali perferendas habuit, sed de iis quas in corpore mystico nimirum Ecclesia patitur; quomodo Paulus, 2.Cor.1.7. vocat χριςοῦ παθήματα afflictiones quibus ad sui similitudinem fideles suos exercet, & ad Hebr. xi.26. abjectam populi Israelitici sortem quam Ægyptiacæ aulæ splendori & opulentiæ prætulit Moses χριςοῦ ὀνειδισμὸν appellare non dubitavit. 2. fatemur Paulum dici passum *pro Ecclesia*, non *redimenda*, sed *ædificanda* & *confirmanda*; non satisfaciendo apud Deum, sed veritatem obsignando apud homines, non Ecclesiæ loco & vice se substituendo, (sic enim unus pro omnibus mortuus dicitur 2.Cor.v.14.) sed commodo ac bono ipsius obeundo quod Paulus ipse explicat 2.Cor.1.6. *sive premimur* ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως *hoc fit in vestram consolationem*: quippe ut Ecclesia occasio fuit vinculorum ejus, quia dum ex imposito à Christo munere illi ministrare studet in carcerem conjectus fuerat & Romam traductus non sine magnis horrendis periculis, ita magna ad eam redundabat inde utilitas; non dubitandum enim quin vincula & passiones illæ quas tam constanter sustinebat mirum in modum pios confirmaverint ut profitetur ipse Phil.1.12.13. Sed à Paulo ad Christum non valet consequentia, longè enim aliter Paulus patitur pro Ecclesia, aliter Christus pro nobis; Christus enim non tantùm pro nobis ædificandis vel confirmandis, sed redimendis & reconciliandis mortuus dicitur, quod procul à se removet Paulus; Christus mortuus est pro nobis ut Satana & morte devictis nos à mortis imperio liberaret, at nihil tale Paulus vel cogitavit unquam vel perfecit.

XII. Ad secundum Distinguendi varii fines & formales rationes propter quas patiuntur & moriuntur adhuc fideles: Sane si Christus ea mala pro nobis perpessus est non debemus ex Justitia iisdem gravari, eodem scil. modo & fine *sub ratione pœna & λύτρου* ad satisfaciendum Justitiæ divinæ, hoc enim Christus ita præstitit plenissime, ut qui alium illi vel socium vel vicarium adjungeret, horribilis blasphemiæ reus esset, sed nihil obstat fideles iisdem malis exerceri, sed ad alios fines, non ad pœnam sed *ad medicinam*, non ad supplicium sed *ad pietatis experimentum*, non ad exitium & ruinam, sed *ad immortalitatis instrumentum*; sic rem materialiter unam variant causæ, fines, usus, circumstantiæ: Crux facinoroso sceleris supplicium est; Martyri eadem non pœna sed certamen; non supplicium sed victoriæ materia est, mors impiis peccati pœna, piis quibus condonata peccata sunt pœna non est, hunc ei aculeum ademit Christus, sed ad vitam transitus; Ita quia Christus legem pro nobis implevit, & implendo jus vitæ acquisivit exolvimur à necessitate implendi legem quoad meritum, nec enim amplius bene operari tenemur ad justificationem consequendam; sed tenemur tamen semper ad obedientiam Legis ad sanctificationem promovendam & gratitudinem nostram contestandam: Non aliter de morte Christi & passionibus philosophandum est, quia Christus pro nobis mortuus est & passus non amplius morti maledictæ quam ipse tulit obnoxii sumus, nulla enim amplius est condemnatio iis qui sunt in Christo. Rom.VIII.1.

nec passiones ullas pœnales Justitia nobis imponit; sed castigatorias tamen vel probatorias multas immittit Sapientia, ut ita membra Capiti, in cruce priusquam in gloria conformentur, quemadmodum Princeps ille salutis per varias consecratus afflictiones ad summum gloriæ fastigium evasit, & vitam per mortem adiit, ita hic est Sapientiæ divinæ ordo mirabilis, ut per multas tribulationes ingrediamur regnum cœlorum, nec ullus ἀμίαντον felicitatis coronam ἀναιμακτὶ sine sudore & sanguine reportare queat; Hac viâ primus præivit Christus, hac sequi nos omnes decet nisi degeneres tanti parentis filii haberi volumus; propterea toties Spiritus S. ad crucem fortiter post Christum & ad ejus exemplum ferendam fideles hortatur.

XIII. Quod verò tertiò objicitur ex simili phrasi cùm dicitur Christus mortuus *pro peccatis* nostris, vel *propter peccata* nostra ut Rom. IV. 25. Gal. 1. 4. quod tamen ad substitutionem loco peccatorum trahi non potest, huc non pertinet; Etenim cum prædicata talia sint qualia permittuntur esse à suis subjectis, sit autem ridiculum aliquem dici loco peccatorum mortuum; Res ipsa sive subjectum nullatenus fert ut Christus vice peccatorum dicatur mortuus sive ad ea liberanda, sed mortuus est *pro iis* scilicet *expiandis & tollendis*: est enim Agnus Dei tollens peccata mundi Joh. 1. 29. & primò apparuit ut peccata nostra tolleret, Heb. IX. 28. id est ferendo auferret; at *pro nobis redimendis & salvandis* mortuus est. Itaque peccatur fallac. figuræ dictionis, quasi eadem particula vim eandem ubique obtineat cùm diversitas subjecti diversum sensum postulet, & per se pateat aliter *pro re* dici aliquem mori, aliter *pro persona*, quod ex sequentibus clarius adhuc liquebit.

XIV. Nam etsi præpositio hæc peccatis juncta substitutionem non inferat, suum tamen aliis addita pondus non exiguum habet ad satisfactionis veritatem comprobandam: Quippe cùm bifariam usurpetur vulgò vel pro *causa efficiente impulsiva* Rom. XV. 9. *ut Gentes* ὑπὲρ ἐλέους *pro misericordia sua Deum glorificent*, & Phil. II. 13. *Deus efficit velle & perficere* ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας *pro beneplacito*, vel pro *finali* ut Joh. VI. 51. *Caro mea est quam dabo* ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς *pro mundi vitâ* hic enim hujus donationis finis est citra controversiam; alterutra significatio locum habeat hic necesse est, posteriorem nonnulli sequuntur ita ut *pro peccatis* idem sit ac pro *expiatione peccatorum*, sed quia non satis videtur Scripturæ phrasi convenire; nam neque peccata nostra & expiatio eorum sunt idem, sed penitus diversa utpote subjectum & accidens illius, neque significatio hæc seorsim sumpta ullo Scripturæ usu demonstrari potest; Ideo commodior sensus alter ut *Causa efficiens impulsiva & meritoria* mortis Christi significetur, nam cùm agatur de pœna, peccata pœnæ causa non sunt, nisi per modum meriti, sic apud Lati. Cicero *ulcisci pro injuriis*, *supplicia pro maleficiis metuere dixit.* Plautus *castigare pro commeritâ noxâ.* Terentius *pro dictis & factis ulcisci*, Trita etiam est phrasis Scripturæ ut *sacrificium pro peccato* di-

ca-

catur i. e. ob peccatum perpetratum, ut sæpissimè hoc occurrit apud Mosem & præsertim Levi. VI. sic *mori & perpeti pro peccatis* vel propter peccata ex stylo Spiritus S. est subire ac luere pœnam & τιμωρίαν peccati Levit. XXVI. 18. 28. Deut. XXIV. 16. 2 Reg. XXIII. 26. Et res ipsa id evincit: nam peccata nostra quatenus ex Justitiæ divinæ rigore mortem merebantur Christum moverunt ut se pro nobis offerret & pœnam peccatis nostris debitam in se reciperet, nec verò ostendi poterit uspiam voces istas *ob peccata*, vel *propter peccata*, *pro peccatis*, præsertim ubi morti & passionibus junguntur aliter sumi in Scriptura quàm in hoc meriti significatu. Nam etsi daremus priorem significatum respici, non intelligi posset tamen seorsim sine posteriori hac σχέσει, siquidem nunquam finaliter pro expiatione & abolitione peccatorum mortuus esset, nisi peccata causa fuissent impulsiva & meritoria ejusmodi passionum. Cæterùm etsi peccata nostra intercedente reatu mortem mereantur; causa tamen impulsiva mortis Christi statuuntur non absolutè ac per se seu vi suâ respectu Christi; nihil enim peccatum in ipsum potuit qui fuit sanctissimus, sed per accidens concurrentis gratiæ Dei, & misericordiæ Christi erga nos, quâ Vadem se pro pœna peccato debita exhibuit tanquam Sponsor & Mediator N. T. Heb. VII. 22. & IX. 15. Atque hinc non obscurè colligitur quod intendimus. Nam si propter peccata dicitur passus, i. e. illorum demerito & reatu, reatus autem ille sive demeritum ad mortem obligare cum non potuit, nisi in quantum ipsi tanquam Vadi ex ordine Dei imputatum est, utique nequit Christus hoc sensu passus fuisse pro peccatis nostris, quin moriendo pro nobis vices nostras sustinuerit, & hanc suam passionem, quæ pœna fuit nobis debita, loco nostro subierit.

XV. Nolunt tamen eam hîc agnoscere Adversarij, & in omnes formas se vertunt ut pondus istius argumenti quacunque tandem ratione elevent: Ideo 1. causam finalem hic urgent quasi Christus non alio sensu dicatur passus & traditus pro peccatis quàm ut nos ab illis abstraheret, ad sceleris odium, & ardentissimum virtutis studium hoc pacto nos incitando, quod ex iis videtur probari locis quibus pietatis & novæ vitæ studium proponitur tanquam mortis Christi finis & fructus præcipuus, ut cùm dicitur *traditus pro peccatis ut ex præsenti seculo malo nos eriperet* Gal. I. 4. *ab omni iniquitate redemisse & purificasse ut simus populus peculii* Tit. II. 14. *mortuus pro nobis ut non amplius nobis vivamus* &c. 2 Cor. V. 14. *passus pro peccatis justus pro injustis ut nos ad Deum adduceret* 1 Pet. III. 18. & II. 24. *tulisse peccata in corpore suo super lignum ut mortui peccato vivamus Justitiæ* sic Heb. IX. 15. &c. 2. finaliter dici potest pro iis mortuus, quia moritur ut de eorum condonatione nos certos faciat, & ejusdem nobis largiendæ amplissimam potestatem consequatur. 3. licet causa antecedens hic esset intelligenda, occasio tantum connotaretur, sed quæ nec satisfactionem importat nec pœnam propriè dictam; non satisfactionem ut vel ex hoc 1 Reg. XIV. 16. loco patet ubi dicitur *Jehova traditurus Jeroboam qui peccavit & peccare fecit Israelem.* ne-

que

que enim plectitur Israel ut satisfaciat pro peccatis Jeroboam sed tantùm ejus peccatorum occasione & causâ : Quod si quis regerat saltem punitum posse dici Israelem propter peccata Jeroboam, respondetur statim hoc non ex vi phraseos posse exsculpi, sed ex materia subjecta; nam sæpe castigationes hujusmodi propter peccata inferri, quæ nec satisfactionem nec pœnam involvunt, ut David non leviter propter adulterium & homicidium à Deo punitus est, qui tamen pro ipsis non satisfecit; sic Psal. XXXIX. 11. *In increpationibus propter iniquitatem corripis hominem* non hoc vult puniri hominem à Deo ut Divinæ Justitiæ satisfaciat pro iniquitate sua, sed tantùm cum causâ & occasione iniquitatis à Deo affligi ut discat ab iniquitate recedere; sic *Soci. lib.2. c.7. Volkel. lib. 3. cap.28.*

XVI. Sed quis non videat mera esse subterfugia quibus eâdem semper oberrant chordâ, quasi necesse sit phrasim aliquam ubique eodem sensu usurpari, quod innumeris exemplis confutari posset; Neque verò causa finalis eo quem intendunt sensu sine gravissima absurditate urgeri potest 1. quia non dicendus esset pro peccatis passus, sed pro eo quòd maximè peccato repugnat ejus scil. destructione vel remissione, quis verò dixerit unquam pharmacum sumi propter morbum, id est morbum esse finem vel medicamenti vel medici, etsi illud misceatur sanitatis restituendæ & morbi expellendi gratiâ; non dicitur agere propter morbum medicus in ordine causæ finalis, sed è contra propter morbi expulsionem & sanitatem si finis ὗ spectetur, & propter ægrum si finis ᾧ attendatur. 2. omnis finis habet rationem boni, & sub illa ratione expetibilis est, at peccata nullam talem ἀξίαν inducere possunt cùm Christus dicitur pro iis mortuus. 3. finis nondum est actu quum efficiens propter eum operatur, at peccata jam existebant vel ut existentia considerabantur in causæ ratione, nec enim mortuus est ut sint vel fiant peccata, sed quia erant ut destruantur. 4. Non negamus studium novæ vitæ & Sanctificationis esse consequentem fructum mortis Christi, nam cùm venerit ad destruenda opera diaboli non poterat ea tollere planè nisi cum reatu tolleret etiam labem & maculam, ideo non cum sanguine tantùm dicitur venisse, sed & cum aqua 1.Joh.v.6. cum sanguine expiationis, & cum aqua ablutionis, ita ut in ejus morte habeamus & λύτρον & λουτρὸν; Justitia factus est & Sanctificatio, atque eò respiciunt illa omnia loca quæ pietatis studium deducunt ex Christi morte: Sed non sequitur etsi mors Christi etiam ad præcavenda peccata quæ possent committi extenditur, E. peccatorum commissorum illa non fuit Satisfactio & expiatio propriè dicta; Aliter enim respicit peccata commissa ut remissionem eorum nobis impetret, aliter ea quæ futura sunt & possunt committi, ut ab illis nos abstrahat: Illorum remissio debetur morti Christi ut *Sacrificio propitiatorio* in quo pœnas luit ipsis debitas, horum præcautio & remotio eidem morti debetur, ut *sacrificio meritorio* quo nobis sanctificationis gratiam & Spiritûs donum obtinuit; ad priora mors Christi est remedium therapeuticum, ad posteriora nonnisi prophylacticum, qui duo usus notantur

Tit.

Tit. II. 14. *redemit ab iniquitate* admissa *& purificat ut inposterum simus populus peculii* Rom. v. 10. *reconciliat per sanguinem & salvat per vitam*, quod sicubi secundarius finis notatur pro loci circumstantiis, non excluditur tamen sed supponitur primarius ex quo alter necessariò pendet, siquidem nullum donum à Deo obtinere potuit nisi positâ prius satisfactione.

XVII. Quod si dici non potest mortuus pro peccatis ut nos scilicet ab iis abstraheret, multò minus ut nos de eorum remissione certos redderet; quia aliud est pro peccatis mori, aliud pro certitudine remissionis peccatorum demonstranda; neque unquam dictum fuit aliquid fieri finaliter pro aliquo malo quod fit propter certitudinem ingenerandam mentibus nostris de illius mali cessatione & ablatione: fiducia sanè illius obtinetur quidem ex morte Christi, sed eatenus tantùm quatenus eorum remissionem reapse in cruce obtinuit pœnas nobis debitas ferendo, ita ut jam persuasi simus nos redemptionem habere in ipsius sanguine hoc est remissionem peccatorum ut inquit Ap. Eph. 1. 7. Quod verò addunt insuper mortuum esse pro peccatis ut remissionis peccatorum nobis largiendæ amplissimam potestatem consequeretur, longè est absurdius: nam si ad fidem faciendam remissionis peccatorum Christus mortuus est, ut jamjam dicebant, certè remissio illa debet esse prior, saltem ratione morte Christi, id enim de quo per aliquid aliud certiores reddimur ordine naturæ prius est sui ipsius certioratione; at si duntaxat mortuus est ut consequeretur potestatem largiendæ remissionis, utique hæc remissio posterior debet esse morte, quia omnis effectus posterior est suâ causâ. Quid quod si Christus pro obtinenda illa potestate mortuus esset non habuisset illam antea, at certum est Christum in terris agentem hanc potestatem non sibi vindicasse tantùm, sed etiam præsentissimo & potentissimo miraculo comprobasse Matt. IX. 5. 6. quod factum ab eo non fuisset, nisi Jus illud atque autoritatem obtinuisset: fateor exercitium remissionis pendere ex mortis Christi vel jam præteritæ vel adhuc futuræ efficaciâ, nemini enim remitti possunt actu peccata nisi Christus id morte suâ meritus sit; at Jus & potestas haudquaquam fructus est mortis, sed proprietas divinitatis, non potest remittere quia moritur, sed quia filius Dei est, imò Deus ipse cui soli condonare peccata competit. Marc. II. 17.

XVIII. Ad tertium Resp. 1. per retorsi. Si Christus occasione peccatorum mortuus est E. non tantùm finaliter pro peccatis, occasio enim antecedit & finis sequitur rei executionem. 2. Christus mortuus est pro peccatis ut sacrificium fiebat pro peccato, at peccatum non occasio duntaxat, sed vera causa fuit hominem impellens ad sacrificii oblationem, occasio enim non connectitur nisi per accidens cum effectu; at effectus hic sequitur per se & peccati sensus hominem eò impulit necessariò, E. & Christus mortuus dici debet propter peccata non *occasionaliter* tantùm sed & *demeritoriè*. 3. falsa hypoth. nititur quasi ex hac phrasi præcisè eliciamus satisfactionem Christi, cùm hîc tantùm causam impulsivam meritoriam urgeamus, ex qua legitimâ consequentiâ deducimus

O post-

postmodum sententiæ nostræ confirmationem, ut antea dictum & dicetur adhuc plenius in sequentibus; Neque contrarium potest evinci ex locis allatis, nam ad primum quod attinet 1.Reg.xiv.16. sive per *peccata illa Jeroboami* propter quæ traditurus erat Deus Israëlem, intelligamus, peccata Jeroboami ipsius qui turpiter à Deo defecerat, sive genus ipsum peccati Idololatriam scilicet cujus author populo fuerat Jeroboamus, quod notant sequentia *quibus peccavit & peccare fecit Israelem*, hæc enim verior & commodior est expositio quàm altera Socini dum vertit *qui peccavit & peccare fecit*, sive utrumque quod omnino verius est complectamur, non desinit tamen causa impulsiva hîc locum habere, nam peccatum illud cujus author erat Jeroboamus, & imitator populus traditionis istam pœnam omnino merebatur, unde Deus jure populum hunc & propter sua & propter aliena peccata quorum imitator erat castigare potuit, neque mirum hoc videri debet aut insolitum Adversariis cùm & ipsi fateantur *puniri aliquem posse etiam ob peccata aliena dummodo culpæ sit affinis* Soci. lib.2. cap. 7.

XIX. Alter verò quem urgent locus tantum abest ut causæ eorum faveat ut potius nostram non parum juvet, nam dum ait Psaltes Ps.xxxix.11. *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem* id. si corripis illum, *liquefieri fecisti ut tineam desiderium ejus*, nihil aliud sibi vult quàm si Deus ex rigore justitiæ quantum meretur peccatum punire quempiam velit, peccatorem de medio statim sublatum iri, neque vitam ipsam homini illi vitalem fore, quâ ratione David ut alibi non rarò Deum ad miserationem vult permovêre ut si castigare velit castiget paternè & moderatè virgis humanis ex misericordia, ratione habita nostræ infirmitatis, non rigidè & severè ex justitia secundum ipsum peccati demeritum ut Ps.cxxx. *Domine si iniquitates observaveris quis stabit? sed apud te venia est ut colaris.* Cæterùm quòd subjiciunt non omnem pœnam esse satisfactionem, nec omnem animadversionem pœnam, damus libenter in hominibus meris, nam & impii puniuntur nec satisfaciunt tamen, & pii castigantur qui non puniuntur propterea; siquidem peccatis eorum semel condonatis non amplius ulla superest illis ferenda condemnatio vel pœna, & si malis exerceantur porro, afflictiones illæ non ad pœnam, sed vel ad μαρτύριον vel δοκιμασίαν vel παιδείαν à Deo Misericorde diriguntur: Sed respectu Christi alia planè res est, nam hîc nec castigatio à pœna sejungi potest, quippe nec venia ulla concessa Christo legitur, ut fidelibus, nec à patre, ut ipsi, castigatus est ex amore & misericordia Heb. xii.6. sed ab eo ut Judice ex justitiâ propter quam maledictio dicitur factus & peccatum: nec verò pœna à satisfactione divelli, cùm eam ita tulerit Christus plenissimè ut eam pertulerit omnino & penitus exhauserit, quod de aliis dici nequit; Quicquid sit certum est nuspiam dici pro peccatis vel propter peccata quempiam passum quin peccata statuantur eo ipso causa impulsiva ac meritoria ejusmodi calamitatum: quod nobis nunc quidem sufficere potest ut sciamus *commutationem debiti* factam fuisse inter nos & Christum; nam cùm antea ex altera phrasi cùm dicitur pro nobis mortuus jam evicerimus substitutionem personæ,

hinc

hinc necessariò sequitur Christum loco nostro ita mortuum esse ut pœnas nobis debitas in se receperit.

XX. Verùm & hoc luculentius liquebit 3. ex iis locis quæ utrumque simul complectuntur & *personæ subrogationem* & *debiti ipsius compensationem*, ut quum Christus dicitur factus pro nobis *execratio* & *peccatum* Gal. III. 13. 2. Cor. V. 21. quæ duo loca quia maximi sunt in hac controversia momenti ad veritatis confirmationem non levi brachio à nobis & obiter tantùm sunt attingenda, sed paulò pleniùs excutienda: Et ut de priori loquamur extat apud Paulum ad Galat. III. 13. *Christus*, inquit, *nos redemit ab execratione legis dum pro nobis factus est execratio, scriptum enim execrabilis est quisquis pendet in ligno*: quæ verba ut imprimis erant apposita ad justificationem fidei demonstrandam qui fuit scopus Apostoli, ita maximam habent emphasim ad redemptionis mysterium explicandum, quod breviter quidem, sed nervosè tamen & accuratè hîc si uspiam alibi describit; connotans 1. quid Christus fecerit in nostri gratiam, *nos redemit*. 2. unde, *ab execratione legis*. 3. quomodo, *factus pro nobis execratio*; Primò quod redemisse dicitur, satisfactionem non obscure jam indicat ut antea demonstratum est, siquidem emptio sive redemptio, propriâ ac primariâ acceptione relationem habet ad pretium, & sicubi emptio quædam proponitur facienda à fidelibus gratis ut Is. LV. 1. Apoc. III. 18. non propriè sed metaphoricè intelligendam esse res ipsa docet, propter nonnullam quæ inter donorum cœlestium acquisitionem, & bonorum terrenorum emptionem intercedit, convenientiam; nam ut emptor rem quam quærit permutare debet cum pretio, & ut eam sibi comparet aliquid de facultatibus suis dare vel amittere: Ita in emptione hac spirituali felix quædam & salutaris debet esse commutatio, ut peccato, mundo, cupiditatibus nostris quæ res sunt nobis charissimæ nuncium remittamus (quod alibi dicit Christus *vendere quotquot habemus* Matt. XIII. 44.) ut thesaurum hunc possideamus; Cave tamen hîc rationem ullam meriti cum Pontificiis imaginando fingas, nam si per particulam *gratis* longissimè jam non removeretur, satis tamen ex ipsa hominis profligaretur consideratione, quid enim pro gratia hac comparanda dare posset ille qui bona omnia à Deo, ex se nihil nisi peccatum, habet? Verùm hîc alia longè redemptio à Christo facta innuitur, non figurata & metaphorica, sed vera & propria; quippe non dicimur tantùm empti, sed *empti pretio* 1. Cor. VI. 20. *redempti sanguine* 1. Pet. 1. 18. dum Christus ipse pro nobis ἀντίλυτρον datus est qui Chirographum nobis adversum delevit Col. II. 14. & quæ non rapuit solvit Ps. LXIX. 5.

XXI. Illud verò clariùs etiam colligitur 2. ex mali à quo redempti dicimur notatione, redemisse enim Christus nos dicitur ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου *ab execratione Legis*, quam docuerat antea vers. 10. omnibus in universum hominibus incumbere, eo quod nemo mortalium reperiatur qui maneat in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis. Hæc autem Legis execratio tum *activè* tum *passivè* intelligi potest, priori modo nihil aliud est quàm ipsa Legis seu potiùs Dei Judicis sententia peccatores & legis transgressores execrans & con-

demnans ut innuitur vers. 10. posteriori pœnas omnes notat in transgressores Lege statutas sive corporeæ sint sive spirituales, sive quoad damnum per privationem boni, sive quoad sensum per inflictionem mali, has enim omnes creatura rebellione sua merita est, qu'a verò pœnarum omnium maxima procul dubio & durissima est ipsius Dei maledictio & ira quæ cæteras omnes post se trahit, ideo sub *execratione* pœnas omnes, quæcunque tandem illæ sint complexus est, ut sub benedictione opposita beneficia omnia quæ ad felicitatem & æternæ vitæ consecutionem necessaria sunt & Justificationem imprimis connotavit; Cùm autem sententia hæc Legis fuerit immutabilis nec apex ullus aut iota præterire possit usque dum omnia facta sint, nec Christus venerit ad eam dissolvendam sed implendam Matt. v. 18. non poterat nos redimere ab execratione Legis & pœnis nobis debitis nisi eas in se recipiendo, non per potentiam, sed per Justitiam ut docet Paulus Rom. VIII. 3. 4.

XXII. Atque hoc 3. loco evidentissimè demonstrat Paulus redemptionis istius modum notando, redemit enim nos ab execratione Legis *factus pro nobis execratio*, ubi quot sunt verba tot sunt rationum pondera: 1. execratio dicitur metalepsi abstracti pro concreto quæ ἐπίτασιν & emphasim maximam habet, ut cùm *scelus* vocamus scelestissimum hominem qui totus in sceleribus jacet, ita execrabilis dicitur *execratio ipsa* ut Aquinas monet, *factus est ipsa maledictio* quia scilicet omnem maledictionem & calamitatem quam Lex minabatur transgressoribus subiit & pertulit; At quomodo inquies, filius Dei dilectus & omnis benedictionis author fieri potuit execratio? Ita horrida visa est hæc locutio & dura Hiero. & aliis ut tropicam eam existimarint & aliquo interpretamento leniendam, ideo subaudiri volunt particulam ὡς ut significet eum ita tractatum fuisse quasi esset Deo ἐπικατάρατος; sed si cui durum hoc videatur pudeat ipsum Crucis Christi cujus confessione gloriamur: Imo in eo posita est tota nostra spes, ab eo pendet solatium nostrum & salus, quòd Deus omnem iram in filium effuderit, ut nos in gratiam reciperet, quod maledixerit ut benediceret, quod dereliquerit ut in patrocinium & tutelam reciperet, quod condemnarit ut nos absolveret, alias si ficta fuisset hæc Christi exinanitio & Patris execratio, ficta quoque esset & inanis spes gloriæ & benedictionis quam ab eo expectamus. Sed verò ne hîc impingamus distinguenda est imprimis gemina illa σχέσις sub qua Christus considerari potest, *primaria* & *naturalis* quà *filius* Dei, *secundaria* & *forensis* quà est *Mediator* & *Vas* qui pro nobis spopondit; quoad primam Deo charissimus semper fuit & summè dilectus in quo voluntas & amor Patris plenè acquievit, Is. XLII. 1. Matt. III. 17. quoad secundam inter peccatores numeratus est, & maledictionis reos non in *se* sed *in nobis* quorum personam sustinebat; Itaque nec extra gratiam Dei esse potuit, & tamen sustinuit ejus iram, nam si extra gratiam fuisset quomodo patrem quem habuisset infestum & cui exosus fuisset reconciliare nobis potuisset? Rursus quomodo nos ab ira Dei liberasset, nisi eam à nobis in se ipsum transtulisset? ideo percussus fuit propter peccata nostra & Deum

expertus est tanquam iratum judicem, quod rectè August. lib. 14. cont. Faust. c.96. expressit, *semper benedictus in sua justitia, maledictus propter nostra peccata in morte suscepta ex pœna nostra.* Itaque majestati Christi nihil derogat, quod sine culpa reatum & pœnam in se susceperit ut nos à pœna & culpa simul liberaret. Denique sic Christus maledictionem nobis debitam in se transtulit, ut eâ non fuerit obrutus sed eam vicerit, superaverit, aboleverit, ut esset fons jugis & inexhaustus benedictionis iis qui crediderint in eum.

XXIII. Atque hinc liquidò patet quo jure vel potius quanta cum injuria Pontificii tanta stili diritate exagitent quod ab integerrimo Theologo Calvino nostro sectione x. Catechis. dictum fuit de doloribus & pœnis Christi satisfactoriis, cum scil. *in tali fuisse damnatione constitutum*, ut à Deo se derelictum conquestus sit; quasi inde sequeretur, quod non nisi summa cum impietate dici ut illis quidem videtur potest, *Christum fuisse damnatum.* Nam ut non dicamus non esse quod propter illam vocem tantopere in nos excandescant & debacchentur, cùm Scriptura ipsa non abhorreat à *damnationis* voce, nam latro conversus alterum blasphemias eructantem sic compescebat. *Ne Deum quidem times cùm in eadem sis damnatione*; cùm & Patres ea non semel legantur usi Tertull. li. 3. contra Marci. c. 11. *non erit indignior morte nativitas & cruce infamia, & carne damnatio*; Cyprianus de passione Christi *Damnatus est ut liberaret damnatos*: Gregor. magnus moral. li. 3. c. 11. *Qui Patri est æqualis per Divinitatem, venit propter nos ad flagella per carnem, quæ nimirum flagella non susciperet nisi formam* damnati *hominis redimendo sumpsisset.* Et postea *Eum qui sine peccato est pro peccatoribus damnat*: Imò varii ex Adversariis ipsis, teste Suaresio in 3. q:53. Art.8. disp.43. sect.1. *Refert Medina*, inquit, *sensisse aliquos Catholicos Christum passum fuisse aliquas damnatorum pœnas, non tamen eodem modo quo damnati.* Cardinalis Cusanus li. 10. Exercit. *Passio Christi qua major dari nequit fuit instar pœnæ damnatorum qui magis damnari nequeunt scil. usque ad pœnam infernalem*; *In ejus nomine* dicit Propheta *Dolores inferni circumdederunt me, eduxisti tamen ab inferno animam meam.* Ferus in Matt.27. agens de verbis illis *Deus mi* &c. *Exuit*, inquit, *Christus hac hora Deum, non abjiciendo sed non sentiendo sepofuit Patrem, ut hominem ageret, sic & Deus Pater nunc non Patrem, sed Tyrannum agit, quamvis interim amicissimo sit in Christum animo*; Item *Christus ut peccatores liberaret constituit se ipsum in locum omnium peccatorum, non quidem furans, adulterans, occidens, sed stipendium, pœnam & meritum peccatorum (quæ sunt frigus, calor, esuries, sitis, tremor, horror mortis, horror inferni, desperatio, mors, infernus ipse) in se transferens ut famem fame, horrorem horrore, desperationem desperatione, mortem morte, infernum inferno, Satanam Satana vinceret*, Quis hoc in Calvino ferret? Ut, inquam, hæc & alia id genus plurima nunc quidem non afferantur quæ tamen os calumniæ penitus occludere possunt, hic unus locus Pauli quem præ manibus habemus sufficit ad vanitatem accusationis demonstrandam: Nam si dicitur factus *maledictio* cur non pariter eo respe-

ctu vel *damnatus* vel condemnatus dici queat, quum vox maledictionis gravius aliquid importare videatur, modo sano sensu locutio hæc intelligatur; Nam *damnatus* bifariam dicitur 1. *absolutè* qui pœnis addictus est pro peccatis suis quas tamen nunquam superavit & ex quibus nunquam emergere potuit, hoc modo reprobi & diaboli dicuntur damnati in inferis: At hoc pacto Christus Dominus noster nec damnatus est unquam neque verò damnari potuit: 2. damnatus dicitur etiam ille, sed *hypotheticè* tantùm qui pœnas peccatis alienis debitas idque ex ordine divinæ justitiæ sustinet, quas tamen vincit & eluctatur, hoc pacto nihil prohibet quominus Christus dicatur damnatus siquidem portavit pœnas peccatis nostris debitas easque ex ordine justitiæ divinæ, *Deus* enim *filium suum in mortem tradidit* Rom. VIII. 32. quas tamen infinitâ meriti sui virtute & efficaciâ ut patientiâ admirabili sustinuit, ita invictâ fortitudine superavit. Ita condemnationi vel maledictioni obnoxius rectè dicitur *antecedenter* non *consequenter*, quoad *causam*, non quoad *terminum*. *In nobis*, quorum peccata tulit, non *in se* qui sanctissimus semper fuit. Unde facilè colligi potest quid sibi voluerit Calvi. in prædicto loco; non quod Christus pœnas damnatorum absolutè sustinuerit, vel in desperationem inciderit, quod utrumque removetur ibid. expresse à Christo, sed tantùm quòd fuerit in eo statu constitutus ut iram & maledictionem Patris senserit quæ nobis erat debita quod Paulus in hoc nostro loco expressè tradit.

XXIV. Cæterùm quomodo factus sit execratio docet Apost. in sequentibus in quibus supplicium maledictum & execrabile fuisse probat ex Deut. XXI. 23. ubi suspensio de ligno maledicta pronunciatur ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου *maledictus est qui pendet in ligno* Hebræa verò paulò aliter כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי quæ Aquila & Theodotio rectè vertunt *quia maledictio Dei est suspensus*; sed Paulus pro ea qua pollebat παῤῥησίᾳ quod & alibi etiam non raró fecit sensum non verba præcisè reddit, & quæ obscuriora videbantur illustravit; Nam pro *maledictione* quæ metonymicè posita fuerat reposuit propriè *maledictum*, vocem Dei omisit quæ ex loci circumstantia & opposita benedictione satis colligebatur, addit verò *in ligno* expressa ellipsi ἐπὶ ξύλου ex præcedentibus, & indefinitam universalem particula *omnis* eadem ratione definivit. Quæri verò hìc potest 1. quàm bene Paulus sententiam hanc Legis divinæ quæ de simplici suspensione in ligno agit accommodet ad crucis supplicium, quod veteribus Hebræis in usu non fuisse sed à Romanis desumptum quicquid Baronius & Lipsius contendant, rationibus variis demonstrari potest, quod fecit Doctiss. Casaubonus contra Baronium Exerc. XVI. Ubi ex Judæis ipsis observat quatuor tantùm pœnarum & mortis genera ab antiquo tradita fuisse Concilio Sanhedrin. סקילה *lapidationem* quæ λεύσιμος μόρος Tragicis Græcorum, שרפה καῦσιν *vivicomburium* ut vocat Tertull. הריגה vel הרג בסיף *occisionem per gladium* seu *decollationem*, & חנק *strangulationem* θάνατον δι' ἀγχόνης, nullam verò crucis apud eos mentionem fieri, imò expressè illam rejici דבר זה לא היה בישראל לתחוב המסמרות ברגלי וידי אדם הנסקלים ותהלין *non fuit*

hic

hic mos, inquiunt *in Israele ut clavos figerent in pedibus aut manibus hominum qui lapidati aut suspensi fuissent*, & paulò post, *non invenitur quod homo clavis figi debeat ad crucem, sed suspendendus est blasphemus & Idololatra juxta id quod dicitur maledictus Dei est suspensus.* Et illi quidem hoc argumento utuntur ut historiæ Euangelicæ de Christi passione fidem detrahant; sed frustra, siquidem constat supplicii hanc formam non ab ipsis Judæis, sed à Pilato Romano fuisse irrogatam, juxta vaticinium ipsius Christi qui judicium contra se à Gentibus reddendum prædixerat Matt. xx. 19. Neque ipsi Judæi diffiteri possunt, cùm agnoscant quadraginta annis ante Templi secundi destructionem potestatem Judiciariam ipsis exemptam fuisse, eo quòd homicidæ invaluerant & dissipaverant Judicia animarum de Israel ut inquiunt ipsi, quod testati sunt coram Pilato dicentes *non licere ipsis quemquam interficere*: Ex quibus colligere est crucifixionem Romanum supplicium fuisse non Hebræum quemadmodum *Sozome.* Histo. Eccles. li. 1. c. 8. vocat νενομισμένην Ῥωμαίοις τιμωρίαν. Et sanè nullum veteris linguæ Hebræorum verbum est quod Crucem propriè dictam significet aut crucifigendi actum; nam & תלה & יקע & עץ generalia sunt quæ suppliciis variis accommodari possunt, quibus rei in altum tollebantur & fiebant μετέωροι ad majorem ignominiam. Cùm E. ignota fuerit Judæis Crux ista Romana, meritò quæritur cur Apostolus ad Crucem transferat quod de hac dici non potuit? Verùm facilè respondetur, optimè Paulum potuisse ea quæ de suspensione in genere dicta sunt ad crucifixionem peculiariter applicare, cùm genus complectatur sub se species omnes, nihilque de illo dicatur quod istis applicari non possit, unde si suspensio de ligno est maledicta, omnino & ipsa crucifixio quæ suspensionis est species: Itaque etsi damnatos Judæi crucifigere non solerent, sed vel de ligno suspenderent, vel lapidatos palo affigerent, vel extinctorum corpora ad majorem infamiam in patibulum tollerent, quod Philoni lib. de Legib. est ἀνασκολοπίζεσθαι, & perperam à multis ad crucifixionem viventium refertur, quia tamen quod ad rem ipsam attinet idem semper est ignominiæ genus ex ligno suspendi quomodocunque id fiat, utique non abs re Apost. ad institutum suum transfert quod à Deo olim dictum fuerat, atque eò magis quod Spiritum S. ad mortem crucis jam tacitè respexisse cùm hoc enunciaret dubitari vix potest.

XXV. Secundò Quæritur Cur maledicti dicantur suspensi & quamobrem hoc supplicii genus præ cæteris divinâ Lege fuerit speciali quadam infamiâ notatum? Judæi quidem altiùs assurgere non possunt quàm ut dicant triste & fœdum esse spectaculum hominem conditum ad obambulandum in terra de ligno pendulum in aëre ventis agitari, ideo execrabile à Deo pronunciatum; ut tum supplicii fœditate tum execrationis metu homines territi à sceleribus tali supplicio dignis abstinerent: Atque huc pertinet ipsorum effatum *suspensio hominis in ligno est vilificatio Dei*, unde quotquot infami hoc plectebantur supplicio execrabiles meritò habebantur, & in altum sublati, Solique ac omnium oculis expositi

tan-

tanquam horrenda piacula & exempla statuebantur, quibus ne terra aërque ipse pollueretur debuerunt eorum cadavera eo ipso die de medio tolli & sepeliri; Deut. XXI. 23. quod si nondum fuissent mortui, mors *σκελοκοπία crucifragio* vel aliâ viâ fuit acceleranda, quod factum fuisse in latronibus unà cum Christo crucifixis innuit Joh. c. XIX. 31. Nec inter Judæos tantùm, sed & Ethnicos supplicium hoc infame habitum, quo scelestissimi quique apud Rom. & grandium atrociumque criminum rei, servi imprimis afficiebantur, unde *servili supplicio affici* est agi in crucem, quia servorum plerumque fuit hoc supplicium: Juvena. Saty. VI. *Pone crucem servo*: & Servus ita loquitur apud Plautum in milite glorioso *scio crucem mihi futurum sepulchrum ibi majores mei siti sunt pater avus abavus*: Quod si liberi aliquando sunt in crucem dati, fuere vilissima capita, & ob gravia crimina ut latrocinium, crimen seditionis & regni affectati; Paulus Jurisconsultus li. I. sentent. ti. XXII. *Authores seditionis aut tumultus pro dignitatis qualitate aut in Crucem tolluntur aut bestiis objiciuntur*; sic Pilatus Christum hoc supplicio puniri jussit, quasi res novas moliretur, turbas cieret, & regnum affectaret ut patet ex accusatione facta apud ipsum Luc. XXIII. 2. & ex ipso Crucis titulo: Porro liberi homines aut cives Romani hoc supplicio affici non poterant nisi prius servi pœnæ fierent i.e. nisi libertas verberibus servilibus, flagellis puta iis adimeretur, quod & erga Christum præstitum; supplicii autem fœditatem indicant illa Ciceronis in Verrem; *facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest*; unde crux *infelix arbor* vocatur apud Livi. in Carmine horrendo *Lictor caput obnubito infelici arbori suspendito*, & apud Lati. *abire in malam crucem* ii jubentur quibus exitium imprecamur summo cum dedecore conjunctum.

XXVI. Itaque hoc supplicii genus meritò execrabile fuit & ex *natura* & ex *Lege*; *Naturâ* quia sævissimum & fœdissimum habitum est, nec temere Cicero crudelissimum & teterrimum dixit, & Jurisconsulti nomine *summi supplicii* velut ob eminentiam istud designant, Paulus lib. V. sent. ti. XXII. *summo supplicio i.e. Cruce afficiuntur*: ideo Apulei. li. I. de Asi. *crucem damnatam* dixit *Damnatæ* inquit *jam crucis candidatus*. Ita passim supplicium hoc in horrore fuit & vilitate; tria enim in eo conjungebantur *tormentum*, *infamia*, *diuturnitas pœnæ*: *ex Lege* verò quia à Deo fuit maledictum, non quidem absolutè respectu reorum ipsorum coram Deo ac si desperata eorum esset salus qui suspensi sunt, contrarium enim patet in Latrone converso; neque etiam supplicii hujus in specie, nam suspensio coram Deo non magis ex se quàm mors alia maledicta est; sed resp. sceleris quod hac ratione ex mandato Dei plectendum fuit: nimir. ut non pœna sed causa martyrem facit, ita non supplicium sed crimen maledictum reddit; transgressio pendentis maledictionem contrahit; neque enim cuilibet crimini pœna hæc statim imponebatur, sed atroci & publico quod iram Dei in universum populum concitaret, quodque ideo ad eam placandam expiari debuit vel reorum ipsorum morte, vel eorum qui peculiariter à Deo notabantur, ut

Num.

Num. xxv. 4. propter gravissimum peccatum quod admiserunt Israelitæ copulando se Baalpeor jubetur Moses assumere Principes populi & suspendere eos Jehovæ coram Sole ut sic averteretur ira excandescentiæ Jehovæ ab Israele: sic 2. Sam. xxi. 6. actis in crucem per Gabaonitas septem filiis Saulis ob fidem publicam ab ipso violatam: & istud scelus fuit expiatum, & Deus ita placatus ut fames quam ideo Israëlitis immiserat cessarit: Ita genus hoc mortis quemadmodum fuit maledictioni obnoxium, fuit etiam suo sensu peccati expiatorium & propitiatorium iræ divinæ. Verùm præter has rationes quibus constat effatum hoc Domini Deut. xxi. veritatem suam in litera & typo obtinuisse, ulteriùs proculdubio respexit Spiritus S. & alia suberat mystica ratio & supernaturalis, quatenus jam olim hoc symbolo, mortis Christi genus quod cum divina execratione conjungi debuit ad redemptionem nostram, adumbrare quadantenus voluit, & Christus hanc mortis speciem in tempore selegit, non modò quia ignominiosissima in se fuit & acerbissima, ut ita in forma servi existens servili supplicio affectus infamiam & tormenta omnia nobis debita perferret; verùm etiam ut implendo quod de ea prædictum fuerat, suscipiendo maledictionem nobis propter peccatum imminentem nos ab ea liberaret, atque ita gravissima illa scelera quæ nos omnes reatu suo obstringebant expiaret; Sic argumentum Pauli à posteriori est non à priori, neque enim Crux causa fuit ut primò Christus maledictus fuerit, sed demonstrat Crux utpote maledictionis symbolum, illum jam ante fuisse à Patre maledictum: Cur verò maledictus sanctissimus & dilectissimus Dei filius? nisi quia reatum in se nostrum susceperat qui sine penitissimo iræ & maledictionis divinæ sensu expiari non potuit, unde non tantùm dicitur *factus execratio*, sed *pro nobis* ut nos ab ea eximeret nostro scil. loco & vice, quia eandem quam eramus commeriti maledictionem insons ipse tulit, *suscepit maledictionem* inquit Chrysost. in Gal. 3. *atque ita illam sustulit, perinde faciens ac si morti adjudicato quispiam alius justus illius damnati vice sponte mori volens eripiat illum*; hinc Oecumenius *Eam execrationem suscepit cui obnoxius non erat cùm suspensus fuit in ligno, ut execrationem solveret quæ adversum nos erat.* Ex quibus ita dispûtatis certissimum pro veritate Orthodoxa deducitur argumentum; Nam qui ita pro nobis mortuus est ut in se susciperet execrationem nobis debitam & ab ea nos liberaret benedictionem suam in nos derivando, utique non bono tantùm ille nostro, sed & vice mortuus est, nec exemplo duntaxat sed merito & satisfactione Servator est dicendus, quid enim ad exemplum, quid ad doctrinæ confirmationem facere potuit execratio? fecit verò quàm maximè ad Justitiæ satisfactionem, & reatum peccatorum tollendum. At Christus hoc præstitit, E.

XXVII. Reponunt hîc tria Adversarii 1. Christum non posse dici factum pro nobis execrationem subeundo execrationem nobis debitam, quia Execratio illa non alia fuit quàm mors æterna, quam tamen Christus minimè ferre potuit siquidem resurrexit. 2. Paulum nihil aliud significare voluisse quàm

Christum dum ipse nostri causâ in quandam Legis *execrationem* incidit *judicialem* scil. quatenus mortem crucis subiit quæ à Deo maledicta fuerat, nos à vera legis execratione interea liberasse; sic enim Apostolum ut in aliis sæpe solet in execrationis voce argutum esse voluisse, ut collatio inter id à quo Christus fideles redemit, & id quod ipse pro iis hunc in finem sustinuit esset elegantior & concinnior fieret oratio, etsi in Christo hoc supplicii genus execrationis divinæ rationem verè & propriè non haberet, ut nec in Apostolis & aliis martyribus qui è ligno fuerunt suspensi & capitis supplicio affecti. 3. quæcunque vel in hac epistola, vel alibi à Paulo de Lege & liberatione ab ea sive ejus execratione disputantur ad Judæos tantùm qui sub ea erant non autem ad cæteros pertinere. sic *Soci.* li.2. c.1. *Crelli. adv. Groti.*

XXVIII. Nihil hîc tamen est quod vim argumenti infringere possit: Nam ad primum quod attinet falsum supponitur Christum non potuisse execrationem nobis debitam subire, Imò per retorsionem si ab execratione nobis debita nos liberare debuit ut Paulus testatur, utique & eam in se suscipere tenebatur, alias maledictione nobis debitâ non persolutâ liberatio nostrûm omnium nulla esse potuit; neque obstat quod Execratio hæc importet mortem æternam, cùm & Christus hanc tulisse sano sensu rectè dicatur; nimi. *mors æterna* seu maledictio illa quam Lex transgressoribus intentabat spectari potest vel *intensivè* quoad extremitatem dolorum & cruciatuum cum desertione & sensu penitissimo iræ Dei; vel *extensivè* quoad æternam & nunquam finiendam pœnæ & cruciatuum durationem, & prior illa quidem. σχέσει primaria videtur esse in pœna quam justitia Dei exigebat, adeo ut qui vel ad exiguum aliquod tempus cruciatus illos subiret morte æternâ ritè defunctus censendus esset; at posterior secundaria est ex infirmitate Creaturæ orta, quia enim ipsa pœnas quoad atrocitatem immensas quas Justitia reo imponebat ferre non poterat quin fatisceret, ideo ex ordine Sapientiæ pœnarum hac in parte commutatio facta est, ut quoad durationem infinitæ essent; at si aliquod subjectum occurreret quod gravissimas pœnas illas semel ferre & exhaurire potuisset, utique nihil opus fuisset istud in omnem æternitatem affligi & puniri. Hoc verò in Christo deprehenditur, quemadmodum enim persona fuit divina *pœnas infinitas* ferre potuit constantissimè, non quidem *infinitas in se*, nihil enim actu infinitum in naturam humanam quæ finita fuit cadere potuit, sed respectu *subjecti* ob infinitam personæ patientis dignitatem; quemadmodum peccatum naturâ suâ finitum infinitum evasit tamen resp. *objecti* ob infinitam quam offendit Dei majestatem. Itaque quamvis mortem æternam non tulerit quoad durationem & extensionem, siquidem à morte detineri non potuit Act. 11. 24. ut nec sanè debuit quippe ab ea nos liberari oportuit, rectè tamen eam tulisse dicitur quoad pœnarum à persona hac divina latarum acerbitatem & intensionem, adeo ut mors ejus licet triduana tantùm tempore, verè nihilominus æternæ æquivalens fuerit valore & pondere; Atque ita illam ipsam maledictionem nobis debitam si non numero saltem

specie

ſpecie in ſe recepit. Quid enim terribilis illa execratio importabat quàm acerrimum iræ Dei ſenſum & pœnas omnes tum animi quæ ex Dei judicio infligendæ erant peccatori, eatenus ut juſtitiæ ipſius litaretur: at eas omnes ita tulit Chriſtus ut nihil hac in parte deſiderari potuerit; nam corporeas quidem quod attinet præter omnis generis miſerias & ærumnas quibus conflictatus eſt, in crucem tandem ignominioſiſſimum & atrociſſimum ſupplicium actus eſt; in animo verò quos non dolores quos cruciatus non ſenſit propter immenſum iræ Dei pondus ipſi incumbens? ἐκθάμβησις & ἀδημονία illa quæ ſanguineum illi ſudorem expreſſit, quæ animam ad mortem uſque afflixit & tam alte illum occupavit ut ſe lamentabili voce à Deo derelictum quereretur, ſatis ſuperque, ſi nihil aliud occurreret, demonſtrat planè ab ipſo Legi hac in parte fuiſſe ſatisfactum.

XXIX. Atque hinc etiam liquet quid ad ſecundum reſpondendum ſit, falsâ, ſcil. peccari hypotheſi, quaſi Chriſtus non eandem quæ nobis debita fuit *execrationem* Legis moralis ſuſtinuerit, ſed aliam quandam *judicialem*, eo quòd mortem crucis quæ à Deo maledicta fuerat tulerit, licet reſpectu Chriſti hæc rationem execrationis non habuerit: Nam ut antea jam inſinuavimus cùm de execratione Legis moralis agatur hîc, non potuiſſet ea à nobis tolli niſi in Chriſtum tranſlata fuiſſet, neque Legi Morali per judicialem ſatisfieri potuit; quid quòd Paulus dicere non potuiſſet Chriſtum ab execratione Legis nos liberaſſe, factum pro nobis execrationem, niſi illam ipſam execrationem quæ nobis imminebat in ſe ſuſcepiſſet, atque ita firmum fiduciæ & ſolatii argumentum nobis præberet, quod nullum eſſet omnino ſi aliam quandam & non noſtram ſuſtinuiſſet execrationem; hoc viderunt Patres, ideo paſſim eum verè maledictum fuiſſe factum tradunt ut nobis debitum maledictum aboleret, Athana. de paſſi. & Cru. *Pœnam noſtram ſolvendam in ſe ſuſcepit quia factus eſt pro nobis maledictio.* Auguſti. contra Felici. *quomodo ſuſcipiendo mortem interfecit mortem, ſic ſuſcipiendo maledictum ſolvit maledictum.* Euſebi. Cæſari. *Execratio pro nobis factus, execrationem quæ nobis debebatur ad ſe ipſum attraxit.* At ſecundùm Adverſarios, eatenus tantùm dicitur factus maledictio quia ſupplicium crucis tulit quod ſub Lege fuit à Deo maledictum, licet reſpectu Chriſti maledictionis rationem non habuerit; quid verò eſt vim facere verbis Apoſtoli ſi hoc non eſt? nam quod pertendunt iidem Apoſtolum in execrationis voce argutum eſſe voluiſſe, abſit ut dicamus, indignum eſſet tanto Apoſtolo ludere in re tam ſeriâ, & inanes vocum ſonos captare ubi graviſſima rerum tractantur momenta, imò ex rei veritate locutus eſt & maledictionem ipſum factum fuiſſe dicit quia ſenſit quicquid maledictionis Deus in peccatores interminatus fuerat: non ergo hujus maledictionis cauſa ſed ſymbolum fuit Crux, neque ideo Chriſtus maledictus fuit quoniam in cruce pependit, ſed ideo pependit quia fuit maledictus & omnem iram Dei in ſe Vadem Sponſoremque noſtrum ſenſit effuſam, ut Hiero. in c.3. ad Gal. bene obſervat.

P 2 XXX.

XXX. 2. Falsissimum mortem crucis Christo inflictam execrationis rationem non habuisse; Nam etsi respectu fidelium benedicta vere sit & pretiosa, quia ex funestissima mortis arbore dulcissimos vitæ fructus colligimus, tamen respectu Christi maledictam fuisse quis negare sustineat diserte id testante Spiritu Sancto, si non quoad *terminum* & *exitum* saltem quoad *causam* & *argumentum?* Et sanè cur tanto ad Crucis cogitationem horrore filius ille Dei perculsus fuisset, ita ut consolatione etiam Angelicâ indiguerit, cur tantâ cum anxietate calicis istius amarissimi remotionem etiam cum lachrymis & clamoribus deprecatus esset, si nihil nisi mortem corpoream quam gregarii homines alii innumeri non constanter tantùm, sed cum gaudio & exultatione adiverunt, vidisset? Aliud E. proculdubio vidit & tulit in ea Christus propter quod tanto metu & tristitia dejectus fuit, scil. iram ipsam Dei & maledictionem cum qua illi certandum fuit. 3. frustra hîc exemplum Martyrum affertur quasi eadem esset ratio mortis ipsorum & Christi, at longum latumque discrimen inter utramque intercedit, ut ex jam dictis liquere potest, & ex dicendis in sequentibus clariùs adhuc patebit, nam istorum supplicia etsi gravissima in corpore tamen hærebant, at Christi dolores & cruciatus cor ipsius animamque transfixêre, illi extrinsecus patiendo interiùs divinæ gratiæ rore & dulcedine recreabantur, at Christus à Patre se derelictum queritur quia ad momenta quædam influxum solatii & gaudii illi substraxit ut posset pœnas omnes nobis debitas ferre, denique Christi mors juridica fuit & pœnalis ad placationem Numinis & peccati expiationem inflicta, at istorum nequaquam, sed ad testimonium veritatis & explorationem fidei; unde licet crudeliter excarnificarentur & adhiberentur ad eos torquendos gladii, aculei, flammæ, craticulæ, θηριομαχία, aliaque priscæ crudelitatis instrumenta, nullius tamen Martyris mors dicta unquam fuit cum maledicto quia non fuit conjuncta cum sensu iræ divinæ, ut mors Christi; de ipsis nunquam legitur eos factos fuisse pro nobis maledictionem vel peccata nostra tulisse ut de Christo quàm sæpissimè dicitur.

XXXI. Ad 3. Resp. falsissimum esse quod supponunt quoties Paulus in hac Epistola vel in aliis de Lege & de liberatione ab ejus execratione agit, hæc ad Judæos duntaxat respicere, nam innumeris argumentis contrarium evinci posset, & vel ex eo luculentè patet quod Apost. non de Lege tantùm Cærimoniali quæ propria fuit Judæorum loquatur, quod contra Pontificios constanter defendimus, sed de Morali præsertim cui gentes etiam subjiciuntur: nam Legis moralis propria hæc est vox *qui fecerit hæc vivet in eis.* Item *maledictus omnis* &c. Ita non Judæos tantùm sed & gentiles maledictioni divinæ pariter obnoxios respexit quia utrique sunt in reatu, utrique non alio medio quàm fide salvandi, quod fuse prosequitur Apost. ad Rom. sed quid opus probatione cùm Paulus se ipsum clarissime interpretetur vers. 8. 14. dum ait propterea maledictionem fuisse factum Christum *ut benedictio Abrahami contingeret gentibus in Christo*, nimirum eos omnes redemit à Legis maledictione quos benedictione Abrahamitica id.

cœle-

cœlesti & spirituali donat, at non Judæos tantùm sed & gentes hoc mactat beneficio, ut in sequentibus multis ostendit. E. non ad Judæos tantum sed pariter ad gentes quæcunque dixit pertinent.

XXXII. Huic priori loco non absimilis est alter ejusdem Pauli 2. ad Cor. v. 21. *Eum qui peccatum non noverat peccatum fecit ut simus Dei Justitia in ipso*, ubi non minus perspicuè idem mysterium aperit ut ex singulorum verborum examine accuratiori demonstrari facile potest; Nam hic nullum verbum occurrit quod pondus suum non habeat 1. quod *factus dicitur peccatum* miræ est emphaseos ad notandam hanc & personæ & pœnæ subrogationem, peccatum enim ea notione sæpissime venire in V. T. ut & pœnam ipsam peccati & victimam cui imponitur ferenda connotet, notius est quam ut probatione indigeat: nam ex primaria & propria significatione oritur impropria & figurata duplex, *metonymia efficientis pro effecto*, ut non ipsum peccatum sed pœnam peccato debitam designet. Gen. iv. 13. *peccatum meum majus est*, id est pœna peccati & vers. 7. *peccatum ad fores cubat* id est pœna imminet & certò ventura est; sic Zach. xiv. 19. *hoc erit peccatum Ægypti & omnium gentium quæ non ascenderint ad festum Tabernaculorum* id. supplicium & pœna, sic ad Heb. ix. 28. dicitur *Christus appariturus sine peccato* non tantùm ab omni ejus labe immunis, siquidem & hoc ab initio habuit semper, utpote sanctus & segregatus a peccatoribus, sed ab omni ejus reatu & pœna liber quam in primo adventu in se receperat laturus eam & ablaturus. 2. *metonymia adjuncti pro subjecto* ut non tantùm pœnam peccati designet, sed *victimam ipsam piacularem* & hostiam pro peccato connotet, sic sæpissime in Levi. אשם & חטאה pro Sacrificio pro peccato usurpantur, Levi. v. 9. *aspergito de sanguine illius peccati* id. victimæ: & statim additur חטאה היא *hoc est peccatum* scil. hostia pro peccato, sic apud Hoseam Sacerdotes dicuntur *comedere peccata populi* id. sacrificia; Paulus Ergo ad consuetum & receptum hunc loquendi modum respiciens Christum hîc dicit factum fuisse peccatum non tantum quia peccator ab hominibus habitus est, quod quibusdam sed perperam videtur, hic enim de Dei non hominum judicio agitur, neque etiam quod factus fuerit *in specie carnis peccati*, ut alibi Paulus loquitur Rom. viii. 3. quod aliis visum est, dilutius enim hoc est quàm ut vim phraseos Paulinæ reddere queat, aliud enim est similitudinem carnis peccati gestare, aliud verò peccatum fieri, sed quia ipse pœnas peccati omnes tanquam piacularis victima sibi impositas tulit, ut sacrificio crucis ἱλασμῷ (?) summum Numen placaret & peccata nostra purgaret.

XXXIII. 2. Atque hoc ipsum clarius evincitur ex eo quod non tantùm dicitur *factus* sed *factus à Deo* eum quippe designari ex præcedentibus liquet, ubi postquam dixit Apostolos nomine Christi legatione fungi & velut Deo per ipsos precante rogare ut reconcilientur Deo, jam fundamentum illius hortationis ostendit in Redemptione à Christo ex Dei ordine nobis parta, quasi diceret non esse cur dubitemus ad Deum accedere & reconciliari cùm ipse reconciliare se nobis voluerit per Christi mortem: *fecit enim eum qui non*

noverat peccatum peccatum pro nobis: Hìc itaque notatur ordinatio illa Dei secundum quam Christus Vas & Sponsor noster constitutus est, illique propterea imposita sunt omnia peccata nostra, planè ut Is. LIII.6. *Deus dicitur conjecisse in eum iniquitates omnium nostrûm* eumque percussisse vers.10. illi *non pepercisse* Rom. VIII.32. τὸ ποιεῖν ergo hic non propriè *facere* aut producere est, sed *ordinare*, *constituere* τιθέναι, καθιστάναι ut sæpissime hoc sensu usurpatur Marc. III. 14. καὶ ἐποίησε δώδεκα *Christus fecit duodecim* id. ordinavit & constituit; sic Joh. VI. 15. *facere Regem* Act. II. 36. *facere Christum* quod refertur non ad *naturam* & substantiam sed ad *statum* & conditionem: quemadmodum ergo absoluto Redemptionis opere in terris, Deus in acceptationis testimonium Salvatorem nostrum in cœlos evectum dicitur *fecisse Christum* id. summâ gloriâ donasse & constituisse in mundi & Ecclesiæ Regem & Dominum; Ita idem ille Deus & Pater cœlestis qui œconomicè summam Numinis majestatem læsam refert, dicitur Filium suum *fecisse peccatum*, id. illum ordinasse in piacularem victimam ut opus Redemptionis exequeretur. 3. ne quis verò existimaret his pœnis Christum propter se factum fuisse obnoxium appositè ejus innocentiam & sanctitatem periphrasticè commendat dum ait, *eum non novisse peccatum* eleganti utens antanaclasi, aliter quippe non novit peccatum, aliter peccatum factus est; non *novit peccatum practicè, notitiâ experimentali* & *approbativâ* ut nosse Heb. sæpe est diligere, habere, usurpare, quia ab omni vitii labe immunis prorsus fuit, nullumque illi unquam cum peccato fuit commercium, vel ut admitteret vel ut probaret: at *peccatum* tamen rectè *factus* dicitur *constitutione juridicâ & forensi* quia pœnæ peccati illi ut Vadi sunt impositæ, non novit peccatum *inhæsivè*, sed factus est *imputativè*, nimirum ut peccatum bifariam spectari potest, vel quoad *labem* & vitiositatem inhærentem, vel quoad *culpam* & *reatum* ex judicio Dei consequentem, prius ut est in prædica. *qualitatis* quia inficit ipsum subjectum, posterius ut est in prædicamento *Relationis* quia σχέσιν habet ad Dei judicium scelera ulciscentis, priori sensu non novit Christus peccatum quia ἄκακος fuit & ἀμίαντος Sanctus imò sanctitas ipsa cujus in ore fraus nulla fuit, & in quo peccatum nullum inventum est; sed posteriori peccatum factus est, quia etsi istud non fecit & labem non habuit, reatum tamen & pœnas ejus tulit. Unde non obscurè colligitur veritas quam quærimus; Nam si insons planè & nihil tale commeritus ex se, pœnas tamen gravissimas instar victimæ piacularis pro nobis sustinuit, utique non ad exemplum tantùm, nihil enim opus fuisset propterea peccatum fieri, sed ad Satisfactionem mortuus est dicendus.

XXXIV. 4. Denique hoc ipsum comprobat finis propter quem factus dicitur peccatum *ut essemus Justitia Dei in ipso* scilicet ut justi apud Deum compareamus, & quidem justitiâ non nobis inhærente, sed quæ cùm in Christo sit nobis tamen per fidem à Deo imputatur, neque enim temerè addit Apostolus ἐν αὐτῷ, sed ut significaret non propriâ nos seu inhærente justificari justitiâ, sed alienâ tantùm & imputatâ, quod fusè Apost. probat ad Rom. c.III. & IV.

in

in Epist. ad Gal.c,II. & III. quemadmodum E. Justitia dicimur fieri in Christo ex imputatione quia ob justitiam Christi per fidem à nobis apprehensam & à Deo imputatam justi coram ipso pronunciamur; Ita vicissim ut antitheseos ratio constet peccatum factus est pro nobis imputatione, quia reatus noster quo in Dei judicio obstringebamur illi ut sponsori nostro est impositus ut pœnas illi debitas ferret: eximie Aug. in Ench. ad Laur. cap. 41. locum hunc exponit *Ipse peccatum & nos Justitia nec nostra sed Dei, nec in nobis sed in ipso, sicut ipse peccatum, non suum sed nostrum, nec in se sed in nobis factus est.* Ita scil. mirabili permutatione mala nostra in se recipit ut bona sua nobis largiretur, recepit miseriam, ut largiretur misericordiam, recepit maledictionem ut benedictionis suæ compotes nos faceret, recepit mortem, ut vitam conferret, recepit peccatum, ut justitiam impertiretur. Quanquam verò hæc commutatio duplex inter se in eo conveniat: primò quod in utraque alienum quid judicii divini æstimatione in personam transfertur, quæ translatio non est judicii aberratio, sed ea dispositio quâ propter aliquid ab alio præstitum tibi nonnihil adscribitur ac si ipse ea persona esses à quâ ortum est id factum, propter peccatum nostrum mors Christo imposita ac si peccasset, & propter Justitiam Christi vita & hæreditas nobis collata ac si justi essemus legemque implevissemus. Deinde quod utrobique nexus debuit esse inter has personas, nam neque Christo imputari potuissent peccata nostra nisi tum naturæ ejusdem vinculo, tum voluntaria sponsione nobiscum unitus esset, neque Justitia Christi nobis imputaretur nisi in unum cum ipso corpus coaluissemus. Tamen in eo longè differunt quod Christo imputatio facta est ex Justitia, Nobis ex misericordia, in illum peccatum transfertur sed abolendum, in nos Justitia sed conservanda, in illum maledictio sed absorbenda, in nos benedictio sed continuanda, in illum sordes sed abjiciendæ in profundum, in nos vestis nova primogeniti, sed induenda; hinc est quod nos verè justi & filii Dei dici possumus, at non propterea Christus vel peccator vel filius iræ, quia nec peccatum ex se habuit nec ira Dei mansit, sed transiit tantùm super ipsum.

XXXV. Licet verò luce meridianâ clariùs fulgeat hîc cœlestis veritas, non desunt tamen sua Adversariis cavilla, quibus eam obscurare & si fieri posset extinguere conantur: Ajunt Ergo I. non posse ex eo quod Christum peccatum dicitur subrogationem vel pœnæ vel personæ inferri, quia ut *peccatum* cùm denotat afflictionem, interdum notat afflictionem tantùm ejusmodi quæ delicti quidem alicujus occasione cuipiam infligatur, interim tamen pœnæ propriè dictæ rationem non habeat, ita etiam cum pro voce concreta peccatoris usurpatur etiam eum qui *occasione tantùm peccati* alicujus affligitur significare posse. Imò ut quis peccatum vel peccator dici queat, ne hoc quidem omnino requiri ut afflictio quàm subit delicti alicujus occasione ipsi infligatur, satis esse cum ita tractari quemadmodum peccatores tractari solent & merentur, atque adeo id perferre quod alias pœnæ materia esse solet, sic vocem *peccatoris* usurpari I. Reg. I.

21. ubi Bathseba ad Davidem *Et erit cum dormierit Dominus meus Rex cum patribus suis & ero ego & filius meus Salomon peccatores*: id. tanquam peccatores tractabimur & perdemur; Idem etiam occurrere in voce *Justitiæ* peccato opposità quæ cùm alias pro effectu seu præmio Justitiæ usurpetur, iis quoque tribuitur qui id quod alias justitiæ effectus & præmium esse solet, accipiunt seu qui similiter tractantur ut justi, nullâ habitâ ratione ejus quod id fiat occasione justitiæ ab aliquo præstitæ vel pietatis alicujus compensandæ gratiâ, & hanc significationem ubique locum habere ubi de justificatione nostra per fidem sermo est. 2. Contendunt E. Christum ideo dici factum peccatum quia tanqnam peccator habitus est, Deo ita permittente ut ab hominibus atroci & infami morte tanquam hominum pessimus occideretur. Sic *Soci.* l. 1. c. 8. *& Crell con. Groti.*

XXXVI. Sed nebulas hasce quas lucifugæ ad obscurandam veritatem obducere nituntur fugare non est difficile: nam 1. gratis supponitur non probatur peccatum afflictionem non notare, quæ delicti occasione infligatur quidem, sed quæ pœnæ tamen rationem non habeat; Nuspiam enim istiusmodi apud Scriptores Sacros significatio occurret, imo constanter pro calamitate ea sumitur quæ in pœnam peccati imponitur, consulantur loca Gen. IV. 7. Num. XII. 11. & XXXII. 23. Lam. III. 39. & IV. 6. & V. 7. Zach. XIV. 19. neque contrarium evinci potest ex 1. Reg. 1. 21. nam patet ex totius capitis serie Bathsebam id velle non tantùm se tanquam peccantem cum filio suo male habitum iri, sed involvere etiam criminis alicujus quamvis ficti & falsi considerationem tanquam causæ meritoriæ pœnarum ab ipsis ferendarum regni scil. occupandi adeoque læsæ majestatis regis Adoniæ, ut patet ex vers. 10. 12. 13. falsum pariter Justitiæ vocem pro beneficio sumi quod aliàs justitiæ effectus aut præmium esse solet, licet conferatur sine ullo respectu justitiæ ab aliquo præstitæ, nam cum judicium Dei sit secundùm veritatem Rom. II. 2. non potest Justos pronunciare vel pro justis habere, qui omni Justitiâ vel suâ vel alienâ destituuntur; neque enim unquam probare poterunt id in justificationis nostræ negotio obtinere, imò quæcunque loca de ea loquuntur ea omnia vel Justitiam imputatam Christi & meritum exprimunt apertè vel supponunt; ut ex locorum collatione patere potest.

XXXVII. Perperam E. addunt 2. verba hæc nihil aliud connotare quàm Christum tanquam peccatorem habitum fuisse & tractatum, frigida enim hæc expositio ex eo 1. satis retunditur quod non dicitur tantùm habitus peccatum, sed *factus* id. constitutus, nec factus ab hominibus sed ab ipso Deo, an verò Deus fecit eum haberi peccatum & impium ab hominibus, imò voce cœlesti editisque miraculis hoc egit ut omnibus testatam faceret Christi innocentiam: aliud E. est loqui de Judicio & æstimatione hominum, aliud de judicio & ordinatione Dei, illud intendit tantùm Adversarii glossa, sed phrasis Paulina istud disertè connotat: adde etiam quod Is. LIII. 10. Christo ipsi hoc tribuatur *quod posuerit animam suam* אשם sive quod peccatum se fecerit, an verò id egerit ut

pro

pro execrabili & scelesto haberetur? Absit. 2. refellitur etiam id ipsum ex antithesi Pauli, opponit scil. *peccatum* & *justitiam* ut perinde nos factos Justitiam dicat in Christo quomodo peccatum ille factus est pro nobis: at Justitia simus non tantùm per falsam hominum æstimationem quia pro justis habemur, imò tanquam retrimenta mundi & sacra ac devota capita censemur, sed per veram certamque Dei declarationem quatenus ille nos propter Justitiam Christi nobis imputatam reipsa justificat, & à pœnis imminentibus liberat: ita pari planè pacto Christus peccatum factus est, non quia instar peccatoris habitus, sed quia verè ex Dei judicio reatus noster in eum conjectus est, ut eum ferendo ab eo nos liberaret. Atque hæc hactenus dicta sunto.

Bernardus Epist. cxc. ad Innocent.

Homo qui debuit, Homo qui solvit: Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur qui forefecit, alter qui satisfecit; quia caput & corpus unus est Christus &c.

COROLLARIA RESPONDENTIS

I. *An Christus ut pro nobis satisfaceret debuerit esse verus Deus? Aff.*

II. *An fundamentum Justificationis nostræ coram Deo sit sola Justitia Christi nobis imputata, nulla autem justitia habitualis & inhærentis vel infusio ex parte Dei vel præstatio ex parte nostri? Aff.*

III. *An rectè solâ fide dicamur justificari, licet ipsa sola nec sit unquam nec esse possit? Aff.*

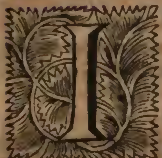
IV. *An fides Satisfactionem Christi apprehendens sit causa impulsiva Electionis?* N.

V. *An Justificatio fidelium sit immutabilis? Aff.*

VI. *An fidelis certus esse posit de justificatione & salute sua? Aff.*

DISPUTATIO QUINTA
Quæ Tertia est
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.
Respondente DAVIDE WYS *Bernensi.*

THESIS PRIMA.

INTER ea S. Scripturæ Testimonia quæ *Personæ subrogationem* & *commutationem Pœnæ* inter Nos & Christum factam docent, ex quibus IV. argumentorum Classis pro *Satisfactionis Veritate* ducta est Disput. præcedenti, nullum videtur luculentiùs eam confirmare eo quod petitur ex cap. LIII. Isaiæ, & loco altero Petri parallelo I. c.II.x.24. ubi divini Scriptores supra quàm dici potest apertissimè totum hoc negotium nobis pandunt; Ideo peculiarem horum locorum disquisitionem hâc Exercitatione instituere visum est; antequam ad alia transeamus, ne quid prætermissum videatur, quod alicujus sit ponderis ad sanctissimi hujus Mysterii elucidationem & sententiæ nostræ confirmationem.

II. Et ad primum quod attinet, Propheta μεγαλοφωνότατος ita perspicuè & graphicè utrumque Christi statum nobis ob oculos ponit & Exinanitionem & Exaltationem, passiones & gloriam, pugnas & victoriam, mortem & vitam, ut quasi ex post facto omnia historicè referre, & ut benè observavit Hiero. non tam Prophetam futura prædicendo, quàm Euangelistam, præterita narrando agere videatur: imprimis vero Satisfactionis mysterium de quo agimus tanta cum evidentia connotat, ut nuspiam fermè illustrius de eo testimonium deprehendi queat, neque enim passiones varias & mortem ejus commemorare satis habuit, causas etiam tum efficientes tum finales mirâ dexteritate interseruit quæ apertè illud ipsum important, atque ita non semel aut bis, sed decies & quater hylasticum hoc Christi officium διαῤῥήδην asseruit.

III. Ne autem gratis illud ita præfidenter statuere videamur rem ipsam paulò accuratiùs excutiamus: Primò extra controversiam ponimus de *Messia* apud Prophetam agi; Nam etsi scrupulus hic multùm fatigaverit Eunuchum Candaces Reginæ Æthiopum præfectum, proselytum, & Judæorum mysteriis tan-

tantùm initiatum Act. VIII. 27. qui negabat se scire nunquid de se an de alio aliquo loqueretur propheta; nobis tamen in clara Euangelii luce jam versantibus post tot illustria Apostolorum, Euangelistarum, imò Christi ipsius testimonia qui identidem ad hoc caput alludunt ut in eventu prædictionum veritatem & complementum, & ex prædictionibus eventus certitudinem demonstrent Matt. VIII. 17. Luc. XXII. 37. Rom. X. 16. 1. Pet. II. 22. 24. dubium nullum superesse potest nisi sponte cæcutire & ad tantam lucem caligare velimus; Neque hîc moramur Judæorum hodiernorum deliria qui hæc vel Josiæ Regi ut Abrabaniel, vel Jeremiæ ut R. Saadiah à Gaon, vel Abrahamo aut Mosi ut R. Alscech, vel populo Judaico ad captivitatem Babylonicam redacto, ut R. Selomo Jarchi, D. Kimhi & alii applicare magno molimine nituntur; Cùm ex suis Magistris revinci queant, qui sinceriùs loquentes jam olim hoc Messiæ vindicarunt, ut patet ex Chaldaica paraphrasi Jonathanis ubi verba Prophetæ c. LII. 13. *Ecce intelliget servus meus* reddit הא יצלח עברי משיחא *Ecce prosperabitur servus meus Messias* & ab hoc loco usque ad caput LIV. omnia refert ad Messiam; sic R. Selomo in hunc locum *Magistri nostri piæ memoriæ affirmant hæc de Messia dici &c.* sic in *Midrasch Ruth* & *Bereschit Rabba* loca varia ex isto capite Messiæ transcribuntur *vid. Raymund. Marti. pugio. fid.* p. 3. disp. 3. c. 10. & qui fermè omnia ab eo hausit *P. Galati.* de *arca Catho. verit.* lib. 8. cap. 15. &c. Nihil etiam nos movere debent *Hugonis Grotii* Viri cæteroquin magni, sed in rebus fidei, inconstantis & ἀλλοπρόσαλλος, observationes, qui etsi in libello de Relig. Christia. totum illud caput ad Christum commodâ ac vera interpretatione retulisset, & ad nullum alium congruere affirmasset, & in tractatu eximio de Satisfactione adversus Socinum varia ex eo ad Orthodoxæ Sententiæ confirmationem argumenta petiisset, nihilominus in notis suis ad Isaiam de Christo vel parum vel nihil planè dicit in tota capitis illius expositione dicam veriùs depravatione, & id unicè quæsivisse videtur ut ostenderet hæc omnia de Jeremia commodissimè posse intelligi, atque ita in gratiam Judæorum testimonia hæc omnia clarissima Christianis eriperet, quod & alibi non semel eum fecisse deprehendimus in illustrium oraculorum V. T. explanatione; hæc inquam nos movere haudquaquam debent; Nam præterquam quod ipsa verba aliò torqueri sine vi manifesta non possunt; quis enim vel Regum vel Prophetarum fuit unquam de quo dici potuerit eum *non fecisse iniquitatem neque dolum fuisse in ore ejus*, cùm nemo etiam justissimus sine peccato vivat Proverb. XX. 9. 1. Joh. cap. 1. 8? quis de quo perhibeatur meritò, eum non sua sed aliena luisse scelera? quis tantarum virium ut totius populi iniquitates ferre potuerit, & quidem ita ut ex castigatione ejus pax illi, ex livoribus sanatio & salus ipsi contigerit? quis denique ita mori ut resurgat & semen videat æternum, quæ omnia de hoc nostro dicuntur? Accedit etiam quod illi cum quibus jam agimus rei veritatem diffiteri non possint, nobisque hac in parte adstipulari cogantur; Remotâ itaque à cardine hâc de Subjecto totius vaticinii controversiâ, ad peculiarem ejus applicationem transeundum est.

IV. Ut verò faciliùs vis argumentorum in hoc oraculo pro sententia nostra latentium deprehendatur, brevem analysim & ἐξήγησιν verborum quibus hoc mysterium potissimùm describitur instituere prius necesse est; Postquam ergo Propheta vers. 2. & 3. tenuitatem & infirmitatem Christi, abjectissimamque ejus speciem descripsit sub similitudine *virgulti teneri* aut *radicis de terrâ arenosâ & sterili surgentis*, imò & calamitates varias attigit quibus exerceri debuit quibus fieret ut in contemptum hominum veniret, qui prædicationi Euangelicæ propterea fidem derogaturi erant, eò quod in Christo nihil nisi dolor & infirmitas appareret, *despectus* inquit, *& rejectus inter homines vir dolorum, peritus infirmitatis, quasi abscondimus faciem ab illo & nihili reputavimus eum.* Jam vers. 4. rationem reddit humiliationis & calamitatum Christi ut occurrat scandalo quod ex ea consideratione oriri poterat, *sanè languores nostros ipse tulit*, &c. nam particula אכן quæ hic adhibetur non solùm est affirmantis, sed causæ redditionem simul continet, maximè cùm aliquid præcessit quod novum & insolens videri possit. Erat autem hoc verè instar portenti eum ita prosterni ac dejici cui Deus summum in omnia imperium daturus erat, quemque ut servum electum & in quo anima ejus acquiescebat summo amore complectebatur Isa LII. 1. Id verò nisi causa redderetur absurdum omnes judicare poterant, Itaque causa jam subjicitur quòd *languores & dolores nostros tulerit* id est pœnas omnes & ærumnas nobis propter peccatum debitas: Ille non talia meritus mala tulit quæ nos eramus meriti, quod Symmachus clarè reddit ὄντως τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνέλαβε, καὶ τοὺς πόνους ὑπέμεινεν, ut innuat *languores* ac *dolores* Christo impositos nihil aliud fuisse quàm *peccata* nostra & *pœnas* iis debitas. Ea cæteroquin futura erat Judæorum totiusque populi incredulitas ut non agnituri essent rationem veram cur tam duriter affligeretur Christus, sed ob sua propria scelera cæsum & percussum à Deo essent reputaturi, quem tamen innocentissimum noverant, cuique Judex ipse innocentiæ testimonium erat perhibiturus; Unde addit *Et nos* id. *sed* (ו enim hic est adversativum) *existimavimus eum percussum à Deo vulneratum & humiliatum*; Verùm perversum & falsum hoc ac temerarium judicium redarguit, causam proximam meritoriam istorum dolorum pressiùs notando vers. 5. *Atqui ipse vulneratus est propter iniquitates nostras &c.* id. quicquid præpostere & perversè judicet mundus, quasi propter propria peccata à Deo affligeretur, certum tamen est eum non suo sed nostro merito punitum fuisse, nostra illi peccata quorum reatum in se susceperat tanti doloris & cruciatus causam & materiam attulisse.

V. Porrò quia Christus ut perfectus esset Servator non tantùm mala depellere & auferre debuit, sed & bona conferre, non tantùm à morte & exitio liberare, sed & salutem vitamque acquirere, ideo subdit statim Propheta *Castigationem pacis nostræ super eum positam fuisse & nos ejus livore sanatos fuisse.* Vox מוסר quâ hîc utitur propriè *disciplinam* & *institutionem* notat, quia verò pueri & rudes ac ignavi discipuli non verbis tantùm sed & verberibus nonnunquam opus ha-

habent ut ad officium impellantur, hinc fit ut ſecundariò & metaphoricè pro *caſtigatione* ponatur, imò & materialiter pro ipſa *pœna* ſeu ſupplicio propter peccatum inflicto, Hoſe. v. 2. *Et ego* מוסר *correctio ſeu caſtigatio omnibus illis* id. caſtigabo eos propter ſuas prævaricationes. Ita notatur afflictio quæ habet rationem pœnæ ſive illa ſit νυθετικὴ ſive παραδειγματικὴ; neque reperire licet in Scriptura vocis iſtius uſum quum afflictionibus tribuitur ſepoſitum ab omni culpæ reſpectu; Non ſimpliciter autem dicitur *Caſtigatio*, ſed *Caſtigatio pacis noſtræ*; ſcilicet ut finis ejuſdem notetur id. quæ pacem nobis conciliet, phraſi hebraica, quæ innuit calamitates & pœnas illi impoſitas non alium finem habuiſſe quàm pacem noſtram & ſalutem; ſive per pacem qualemcunque felicitatem intelligamus, ut *pacis* nomine Hebræi omnigenam benedictionem & proſperitatem interpretantur, ſive ſpeciatim fœdus pacis & reconciliationem noſtram cum Deo cum quo graviſſimæ nobis propter peccatum intercedebant inimicitiæ, qui primarius fuit mediationis ſcopus. Ita quia diſſidium illud tolli non potuit niſi præviâ ſatisfactione, quâ ira Numinis placaretur & peccata expiarentur caſtigationem intercedere neceſſe fuit non tantùm ut afflictionem, ſed ut pœnam ac λύτρον propriè dictum. Atque id ipſum alia ſimilitudine perſequitur, *plagarum* & *ſanationis*, quemadmodum peccata ſpectari poſſunt vel ut *crimina* quæ Deum offendunt, vel ut *vulnera* ab antiquo ſerpente inflicta quæ graviſſime hominem ſauciant & lædunt, ita ſub illa prima σχέσει opus eſt pœnâ caſtigatoriâ ad tollendum reatum, in iſta verò livoribus & plagis utitur mirabiliter ad ſanitatem reſtituendam: חבורה ſive μώλωψ *livor* eſt id. verberum in cute veſtigium, vel cutis ex incuſſione vulnerum ſugillata, Lati. *Vibex* & metony. pro *vulnere* ponitur, quia à vulnere provenit & ejus nota eſt & veſtigium: dicit E. Chriſtum ſanitatem nobis attuliſſe plagis ſuis, livorem ejus noſtram factam fuiſſe medicinam, ejus dolores noſtram ſanitatem, ejus vulnera vulnerum noſtrorum emplaſtrum: quæ ſanè ſalvandi ratio eò admirabilior videri debet quod ex ipſis malis noſtris remedium adverſus ea ſalutare petit, & Diabolum illis ipſis armis quibus nos devicerat, debellat: peccatum mortem nobis intulerat, at Chriſtus moriendo mortem ipſam deſtruxit, & peccatum abolevit Heb. II. 14. Rom. VI. 6. Lex maledictioni divinæ nos mancipabat, at per maledictionem benedictionis cœleſtis author nobis fuit, & ita in cruce Legis chirographum delevit, ut nulla ſit ampliùs adverſus nos condemnatio. Gal. III. 13. Col. II. 14. Ro. VIII. 1. Diabolus ſæviſſimam ſuam tyrannidem per metum mortis in nos exercebat, & Chriſtus in morte ipſa quæ ultimum fuit Satanæ propugnaculum Diabolum ipſum funditus delevit & de eo triumphavit Col. II. 14. Heb. II. 14. 15. Denique graviſſima ſcelera noſtra lethale vulnus nobis intulerant, & ex ipſis vulneribus ut ex ipſa vipera theriacam ſaluberrimam ad ſanationem noſtram confecit, dum plagis ſuis remiſſionis peccatorum & ſanctificationis fontes nobis aperuit: quis ergo non miretur & venerabundus ſuſpiciat admirabilem illam Sapientiæ divinæ rationem quâ ex malis bona, ex mi-

ſeriâ felicitatem, ex maledictione benedictionem, ex morte vitam ut olim ex tenebris lucem educere novit?

VI. Sic Propheta mortem Christi ejuſque cauſam tum impulſivam tum finalem connotavit, inde iniquitates, hinc pacem & ſanationem noſtram; Ut autem meliùs infigat mentibus hominum beneficium hoc mortis Christi eximium, oſtendit quàm neceſſaria fuerit ſalus illa cujus priùs mentionem fecerat & à quo procurata, niſi enim perſpecta nobis fuerit miſeria & neceſſitas noſtra, nunquam intelligemus quàm expetendum ſit remedium quod Chriſtus attulit, neque eâ qua par eſt reverentiâ & gratitudine ſummum illud beneficium excipiemus, niſi primarium ejus authorem intelligamus; Itaque utrumque attingit verſ. 6. & prius quidem cùm ait *Nos omnes tanquam oves erraſſe quemque in viam ſuam declinaſſe* id. perditos omnes fuiſſe donec ab ipſo vindicaremur: poſterius verò cùm addit *Jehovam traduxiſſe in eum noſtras omnium iniquitates*: quæ verba inprimis ad rem noſtram faciunt, tum quia iniquitates noſtræ dicuntur in Chriſtum *traductæ* non ſanè quoad *culpam* à qua immunis ille ſemper fuit, ſed quoad *reatum* tantùm & pœnam quam ſuſtinere ſponte voluit, tum quòd traductæ dicantur *à Jehova* quatenus ſapientiſſimo conſilio has illi pœnas ut Judex Sponſori noſtro impoſuit, nihil enim hac in parte factum ab hoſtibus Chriſti quàm quod *manus & conſilium Dei* id. decretum efficaciſſimum & potentiſſimum, antea *præſtituerat* Act. IV. 28. Hîc verò Adverſarius nullum non lapidem movet ut genuinum horum verborum ſenſum nobis extorqueat, aliam præpoſteram interpretationem comminiſcendo quaſi nihil aliud vellet Propheta quàm *Deum occurriſſe per ipſum vel cum ipſo iniquitati omnium noſtrûm* nempe *prædicatione & dulci credentibus facta promiſſione*, Sed corruptela hæc per ſe corruit 1. quia repugnat apertè vox Hebræa הפגיע conjugationis Hiphil quæ non unicam ſed duplicem actionem ſignificat, Ideo cùm פגע in Kal. propriè ſit *occurrere* ſequitur ut הפגיע in Hiph. ſit *fecit occurrere*; Cùm autem alicui occurratur, vel in malum nocendi cauſa, vel in bonum ad intercedendum & deprecandum ut infr. verſ. 12. לפשעים יפגיע id. *pro peccatoribus intercedet*. Ideo duplici ſenſu hæc vox uſurpatur in Scriptura, ſed poſterior hîc locum habere nequit, nam tum diceretur, *Deum rogare feciſſe pro eo iniquitates omnium noſtrûm* quod eſt longè abſurdiſſimum vel ipſo Socino judice; accedit etiam quod omnia quæ proximè antecedunt & ſequuntur ad afflictionem non ad deprecationem pertinent: Ergo non ferunt verba alium ſenſum quàm hunc, *fecit Deus in illum occurrere* id. impegit, incuſſit, tranſtulit in ipſum pœnas iniquitatum omnium noſtrarum: ſic intellexerunt LXX. *καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν tradidit eum Deus iniquitatibus noſtris*; Symmachus *Κύριος καταντῆσαι ἐποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν*, *Dominus fecit occurrere in ipſum peccatum omnium noſtrûm* Vulgata *poſuit Dominus in eum* quaſi reſpiciens ad hircum emiſſarium Syrus *Dominus fecit ut irruerent in eum peccata omnium noſtrûm*; Nam quod hæreticus hoc ad prædicationem Chriſti & promiſſiones ejus refert ſatis ex ipſa orationis ſerie refellitur, ubi

de

de præconio vel promissionibus nihil, sed de supplicio & pœnarum latione multa habentur.

VII. Quod potissimùm ex sequentibus liquet ubi fusiùs rem eandem exequitur vers. 7. *mulctatus est & afflictus nec aperuit os suum.* Traductio quippe illa & velut occursus iniquitatum non potuit aliter fieri quàm per imputationem, quâ constitutus est pœnarum debitor pro nobis omnibus; debitum verò illud ita volente Deo contractum & filio impositum effecit ut mulctaretur & affligeretur; Quia verò pœna illa nullius fuisset ponderis & momenti apud Deum nisi liberrimè à Christo lata fuisset, nisi enim voluntariam mortem subiisset inobedientiæ nostræ culpam expiasse non videretur: Ideo ne quis hæc à Deo Patre ita disposita esse arbitraretur ut filio invito acciderint, aut qui conquereretur injustè secum agi, propterea summam ejus patientiam & obedientiam commendat, qui inter medias ærumnas & probra quibus impetebatur ne os quidem suum aperuerit. Notanda est autem verborum vis eoque magis quod difficultate carere non videntur נגש והוא נענה Vulgata ita reddit *oblatus est quia ipse voluit*; sed coactior hæc est interpretatio quàm ut admitti possit, nam etsi נגש per ש sign. adducere & admovere, tamen per ש aliud plane designat, Itaque commodior est sententia *Tremellii* & aliorum qui per *exigitur* interpretantur, nam cùm verbum נגש duos tantùm significatus obtineat in scriptura, primum proprium *exigendi* ut 2.Reg.XXIII.34. Zach.IX.8. alterum figuratum & metaph. *opprimendi* & *affligendi* quia in exactione sæpe est oppressio, alteruter hîc obtineat necesse est; posterior verò locum habere non potest, siquidem in eodem commate additur והוא נענה quod de ea afflictione & calamitate intelligendum esse patet ex vers. 4. ubi dicitur מענה id. *attritus* voce ab eadem radice derivata, at inanis esset tautologia si de eodem diceretur *opprimitur & ipse affligitur*; superest ergo ut vox illa propriè sumatur ut significet *exactionem pœnæ* & referatur ad nomen proximè antecedens *peccatum*, quod hîc subaudiendum, *exigere* autem *peccatum* nihil aliud est quàm exigere pœnam peccati, atque ita optimè cohærebunt, exactio pœnæ a Christo & ejusdem afflictio; nam à Christo Sponsore debitum nostrum exegit Pater severissimè unde ipse afflictus est; Exigitur ergo pœna propter quam ipse affligitur. Ita τὸ נַעֲנֶה ad afflictionem & perpessionem refertur: Non malè quidam volunt vocem posse sumi in proprio significatu *respondendi* quod eodem recidit, ut sic respondeat exigenti; quasi dicas *ab eo exactum est* scilicet peccatum & *ipse respondit* id. persolvit pro nobis, respondit, inquam, *re* solvendo ut fidejussor, non *ore* obloquendo: quid enim ille interea an reluctatur aut moras nectit? imò contra sponte se judicio Dei subjicit, & ne *os quidem suum aperit quasi ovis ad mactationem deducta*: nam & ipse agnus erat Dei qui tollere debuit peccata mundi; Quæ patientia admirabilis & à Petro commendatur, & ab Euangelistis non semel describitur, dum ipse nihil ad falsas Judæorum excusationes reposuit; etsi justa suppeteret defensio, tacuit tamen coram tribunali Pilati Matth. XXVII.12.14. nimirum quia reatu nostro

sic

se obstrinxerat, voluit tacitus judicio acquiescere, ut nobis pleno ore gloriari liceret in ejus absolutissima justitia. Ita mortem ipsius verum fuisse sacrificium docere voluit Vates sacer in qua victima sponte & lubenter sese stitisset, quò pertinet illud Ps. XL. 5. 6. *Ecce venio*, nam alias litatum non fuisset, quomodo apud Ethnicos non litabatur & ἄθυτον ἱερὸν existimabatur si victima sese retraheret ab aris aut mugitum ederet unde illud Ovidii *mugitus victima diros edidit.* At noster Agnus ne balavit quidem licet humeris suis ferret peccata omnium nostrûm.

VIII. Ex hac autem analytica verborum ἐξηγήσει jam proclive est agnoscere quanta exurgat argumentorum seges pro Satisfactionis Veritate. 1. Quum Christus dicitur *languores & dolores nostros atque iniquitates tulisse* vers. 4. 6. 8. 11. 12. pœna hæc vicaria non obscurè indicatur, nam si non suos sed nostros dolores tulit, utique innocens respectu sui, sed nostrâ culpâ tantùm reus percussus est, adeò ut peccata nostra fuerint causa meritoria & impulsiva cruciatuum quos tulit: qui verò pœnas alteri debitas in se recipit & transfert, in alterius locum & vicem subrogatus meritò dicitur, atque adeo eadem vel æquivalentia patiendo pro ipso satisfacere: Nam præterquam quod is est frequentissimus & tritissimus scripturæ usus ut *peccata portare* is dicatur qui pro peccatis punitur & plectitur vide Lev. V. 1. & XIX. 8. & XX. 17. 20. & XXIV. 13. Num. XIV. 33. Ezech. XXVIII. 20. & alibi sæpius; repugnat etiam ipsa ratio ut is alicujus peccatum portare dicatur, qui solâ peccati occasione patitur, nisi pœnas etiam peccati perferat ac in se recipiat; quis enim dixerit dominum qui ex furis peccato damnum patitur illius peccatum portare, cùm etsi occasione furti affligatur in bonis suis, furti tamen pœnas non sustineat nec pro furto puniatur. Hanc vero lationem esse pœnalem & satisfactoriam evincitur secundò ex vers. 10. *ubi dicitur animam suam positurus in sacrificium pro peccato* תשים אשם נפשו; nam אשם hîc *piaculum* sive victimam piacularem notare dubitari non potest; quemadmodum verò victima in Rei locum substituta pœnam peccatoris sustinendo, reatum ejus expiabat, quod manuum impositione significabatur, & peccatum portare propterea dicebatur; ita pariter Christus agnus Dei qui peccatum pro nobis factus est, peccata nostra tulit verè, quia mortem nobis debitam in se recepit ut ab ea nos eximeret; cur vero positum *sacrificium pro delicto* si delictum potuit expiari, vel expiatum est reipsa sine sacrificio hylast.co?

IX. Accedit 3. quod non tantùm dicatur dolores nostros tulisse sed *& attritus fuisse* & *percussus à Deo propter peccata nostra* quod disp. præced. causam meritoriam notare probavimus. Item quòd *Deus in ipsum conjecerit & transtulerit iniquitates omnium nostrûm* vers. 5. 6. quòd *voluerit Jehova eum conterere* vers. 10. ubi talis innuitur peccati latio quæ perpessionem conjunctam habet gravissimam & judiciariam peccatorum imputationem; peccata autem ferre patiendo, atque ita ut inde alii liberentur quid aliud indicare potest, quam pœnæ alienæ susceptionem voluntariam & justam inflictionem? Nam quod Adversarii hoc ad occasiona-

ſionalem Chriſti calamitatem referunt, quia Deus voluit eum iniquitatum noſtrarum occaſione mori, dilutius eſt quàm ut vim phraſeos propheticæ reddat, quæ non occaſionalem tantùm, ſed veram & propriè dictam cauſam meritoriam importat; rurſus quo pacto diceretur Deus conjeciſſe in eum iniquitates omnium noſtrûm, quod non aliò quàm ad pœnæ transgreſſionem referri poteſt, ſi non alium in finem mors illi eſt illata quàm ad doctrinæ confirmationem vel conſtantiæ exemplum? 4. *Caſtigatio pacis noſtræ* dicitur *poſita ſuper ipſum* ut ſcilicet haberemus pacem cum Deo à quo per peccatum averſi fuimus, at quid opus fuit hâc intercedente caſtigatione ad pacem obtinendam ſi remiſſionem liberam abſque ſatisfactione nobis indulgere conſtituerat, quare ex livore nobis ſanitas & plaga propter prævaricationem populi illi impoſita, ſi ſatisfactio hîc nulla fuit neceſſaria, hoc eſt nec livor nec plaga? ſanè ſummus ille quo filium ſuum proſequitur amor Pater, non patitur nos credere illum vel nulla vel levicula aliqua de cauſa duriſſimæ morti exponere voluiſſe, ſed graviſſimam aliquam & ſummè neceſſariam rationem intercedere neceſſe fuit ad id ut hoc conſilium iniretur, hæc verò nulla dari poteſt alia quàm Juſtitiæ divinæ ſatisfactio ad cujus placationem noſtra ille peccata in cruce portare & à Deo atteri atque vulnerari debuit.

X. Denique ſi totam contextus prophetici ſeriem attendimus, videbimus diſtinctè omnia & ſingula quæ ad hoc negotium pertinent connotari, tam quæ ſpectant Chriſti in locum noſtrum ſubſtitutionem, quàm ea quæ ad ejus pro nobis ſatisfactionem referuntur; Nam ſi ad veram & propriè dictam ſatisfactionem hæc vulgò requiri dicuntur ut ſit in eo qui ſatisfacit calamitatum & miſeriarum omnium nobis debitarum latio, ut lationis illius *cauſa impulſiva* & meritoria ſint peccata non ſua ſed noſtra, *Cauſa efficiens* Dei juſta imputatio & Vadis voluntaria ſuſceptio, *finalis* peccati expiatio, & plena debiti perſolutio, *effectum* denique ac fructus perfecta redemptio & æterna ſalus, hæc omnia ſigillatim hîc commemorantur, 1. pœnarum latio nam *ille morbos noſtros tulit & dolores portavit* verſ.4. 2. Cauſa impulſiva meritoria nam *ipſe dolore affectus fuit à defectionibus noſtris &c. à prævaricatione populi plaga ipſi* verſ. 5. 8. cùm ipſe interim inſons planè & abſque peccato *violentiam non fecerit nec dolus fuerit in ore ejus* verſ. 9. 3. Dei juſta imputatio, *nam Jehova fecit in eum incurrere iniquitatem omnium noſtrûm* verſ.6. & *Deo ipſum placuit conterere* verſ. 10. 4. Chriſti voluntaria ſuſceptio, nam *afflictus fuit nec aperuit os ſuum, ſicut parva pecus ad occiſionem ductus eſt* verſ.8. 5. peccati expiatio & debiti plena perſolutio, nam *poſuit animam ſuam hoſtiam pro delicto* verſ.10. & *à coarctatione & judicio aſſumptus eſt* verſ.8. 6. Denique ipſa redemptio & ſalus, *ex caſtigatione pax, ex vibicibus ſanitas* verſ. 5. & *ubi poſuerit animam ſuam reatum videbit ſemen, prolongabit dies, & beneplacitum Domini proſperabitur in manibus ejus* v. 11. *Pro labore animæ ſuæ ſatiabitur, ſervus ille Juſtus juſtificabit plures cognitione ſui* &c. v.12. Quid clarius & ſignificantius dici potuit pro noſtra ſententia? ſanè nullis verbis magis emphaticis exprimi à nobis nunc

quidem posset aut declarari. At si alia planè fuit Prophetæ mens, si nihil minus in animo habuit quàm Satisfactionem Christi nobis commendare, cur iis verbis usus est, quæ apertissimè & propriissimè eam designant, atque ita occasionem periculosissimè errandi toti Ecclesiæ præbuit? Sed non patitur sanctissimus divini Vatis zelus; & ingenuus candor ut quicquam tale de eo cogitemus; Imo hæc planè nos persuadere debent non aliam fuisse ejus à nostra hac in parte sententiam. Ex quibus omnibus fortissimum jam colligitur argumentum. Qui subiit & præstitit omnia à reis & debitoribus peragenda, sic ut ipsius castigatio cesserit in imponentis satisfactionem, ipsius sacrificium in delictorum expiationem, ipsius vibices & vulnera in delinquentium sanationem; qui ita peccata omnia tulit nostra, humeris suis Deo ita volente imposita ut ea à nobis abstulerit, qui ea tanquam piacularis victima expiavit & hoc pacto homines redemit & salvavit, Is revera non exemplo tantùm aut præconio, sed & merito ac Satisfactione Servator est dicendus; At hoc ipsum pro nobis Christus implevit ut ex ante dictis patet, E.

XI. Ita locus hic invictè militat pro sententia nostra, non dissimulanda tamen sunt quæ effugia hîc captare conantur Adversarii, quanto major enim est vis istius argumenti tanto majores sunt eorum conatus ad illud eludendum 1. Hinc facilè probare se posse putant Satisfactionis veritatem nulla ratione ex isto colligi loco, quia phrasis *portandi peccata* quâ nititur præcipuè argumentum ambigua est & πολύσημος & licet aliquoties pœnæ lationem significet, tamen non rarò etiam pro simplici *ablatione* ponitur, quemadmodum *ferre* & *portare* per metonymicam quandam translationem *auferre* nonnunquam designant, cujus translationis hæc fuisse videtur ratio quod qui aliquid aufert aliunde, tantisper dum illud deponat aut abjiciat, portare soleat sic Exo. XXXIV. 7. Deus dicitur *portare iniquitatem & peccata*, non utique ferendo, sed auferendo & condonando *Jehova servans misericordiam millibus, portans iniquitatem & peccata* ubi occurrit verbum נשא quod hoc in loco legitur; sic Num. XIV. 18. & alibi; nihil ergo absurdi esse pertendunt si dicatur Christus hoc sensu portasse languores & iniquitates, non quod sustinuerit universas pœnas nobis debitas, sed quòd à nobis omnes dolores & languores abstulerit, & nos ab omnibus nostris malis liberaverit. 2. non posse locum aliter intelligi quàm de peccati & pœnæ remotione probant ex Matth. VIII. 16. 17. ubi impletum dicitur istud vaticinium quando ægros sanabat & varios morbos curabat; *vespere autem facto* inquit Matth. *obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & ejiciebat spiritus verbo & omnes malè habentes curavit, ut adimpleretur quod dictum est per Isai. dicentem ipse infirmitates nostras accepit & morbos portavit* ut ergo morbos portasse dicitur non in se tranferendo, sed à nobis auferendo; Idem etiam de peccatis intelligendum esse. 3. confirmant eandem hanc expositionem ex typo Hirci emissarii, unde videtur petita hæc loquendi ratio, de quo Levi. XVI. dicitur quòd super eum Aaron jussu Dei omnia populi delicta confitebatur & ejus capiti imponebat, quæ deinde emis-

sus

ſus in deſertum ſecum aſportabat; non enim illi hirco verè peccata populi imputari potuiſſe, neque eum abeuntem verè ſecum illa portaſſe: ſed Dominum innuere tantùm voluiſſe non minus à populo ablata fuiſſe omnia peccata, quàm ſi hircus ille ſuper ſe univerſa habens in deſertum illa aſportaſſet; non potuiſſe dici ſatisfeciſſe peccatis quia nihil de ejus morte quæ tamen ſecundùm nos neceſſaria erat, perhibetur. 4. quod ſi locutio hæc urgeatur & ad calamitatis inflictionem referatur ne ſic quidem ſatisfactionem poſſe elici contendunt, quia non ſemper pœnæ lationem connotat, ſed ſimplicem afflictionem occaſione peccati illatam, ut patet ex Num. XIV. 39. Thre. v. 7. 5. vellicant etiam verba verſ. quinti ubi dicitur *caſtigatio pacis noſtræ ſuper eum* quaſi nihil aliud ſignificent quàm Chriſtum flagella & afflictiones ſubiiſſe quæ nobis pacem id eſt felicitatem & quietem pepererunt; Nam מוסר pro flagello tantùm & afflictione poni, non pro vera punitione, innuere vocem *pacis* quæ ei non obſcurè opponitur; nempe quia antitheſis non eſt inter punitionem & pacem quemadmodum eſt inter pacem & afflictionem. 6. Denique verſ 8. ubi dicitur quod Jehova הפגיע *fecit occurrere iniquitatem noſtram ſuper ipſum*, reponunt dupliciter reddi poſſe commodius quàm à nobis fieri ſoleat, aut & *Jehova occurrit per eum iniquitati omnium noſtrûm* ita ut Deus per Chriſtum omnes iniquitates vel iniquitatum pœnas à Nobis, illis quodammodo per ipſum vel cum ipſo occurrendo depulerit; vel & *Jehova occurrere fecit ei iniquitatem omnium noſtrûm* id. ut Deus effecerit ut omnium noſtrûm iniquitates Chriſto obviam fierent & ipſum quodammodo aggrederentur cùm noſtrarum iniquitatum causâ mori eum voluerit: ſic illi perverſiſſimè locum hunc detorquere conantur in propriam perniciem, vide *Socin. de Serva.* p. 2. c. 4. 5. *Catech. Racov.* c. 8. q. 33. *Crell. adv. Groti. Smalz. contra Frantzi.*

XII. Nos verò eorum peſtifera ſed imbellia tamen tela ſic repulſum imus. Nam in 1. ſe prodit ſolitus eorum *paralogiſmus à particulari*, *Portare* interdum ſignificat *auferre* & removere, & vox Heb. נשא aliquoties eo ſenſu uſurpatur; Ergo & hîc pariter intelligenda venit: Quamvis enim daremus hunc ſignificatum quibuſdam in locis occurrere, tamen ut in omnibus, & eo præſertim de quo inter nos controvertitur Iſaiæ loco pro ſola peccatorum remotione & ablatione, non verò pro eorundem receptione & tranſlatione in Chriſtum accipi debeat nunquam à nobis impetrabunt: Nam cùm occurrit vox ambigua, ex circumſtantiis, orationis ſerie, & materia ſubjecta ſignificatio genuina petenda eſt, atque ita ſtatuendum eſt primariam & propriam ſignificationem quantum fieri poteſt retinendam eſſe nec ad tropicam & impropriam temerè & ſine gravi cauſa recurrendum eſſe; Hîc verò graviſſimæ ſunt cauſæ cur juxta receptam ſententiam verbum hoc de *geſtatione* vera, non de ſimplici remotione intelligamus, quia eſt *primaria & maximè propria vocis iſtius ſignificatio*, quæque frequentiſſima eſt ubivis in Scriptura, conſulantur loca apud eundem Prophetam Iſ. c. XXX. 6. & XL. 11. & LII. 11. & LX. 6. & LXVI. 12. hîc enim ut & alibi

ſæpius verè ſignificat aliquid portare maximè cùm peccato adjungitur; nam ut Hebræi ſignificent id quod Latini dicunt *pœnas pendere* nullam phraſim habent magis receptam quàm hanc *ferre peccatum* ut Latini etiam dicunt *luere delicta* hoc eſt delictorum ſupplicia; ſic ex ordinario uſu ſcripturæ ſumi probavimus antea; nec diffitetur Socin. Prælecti. c. 21. *fatemur* inquit *locutionem hanc portare ſeu ferre peccatum ſive iniquitatem idem ſignificare ſolere, quod peccati pœnas dare ſive ut verbum verbo reddamus peccati pœnam ferre, peccati enim & iniquitatis pœna potiſſimum ſignificatur.* Cùm Ergo uſitatiſſima hæc ſit & communiſſima iſtius verbi acceptio cur nullâ ratione cogente ad aliam rariorem & inſolentiorem confugeremus, maximè cùm hanc eſſe retinendam non paucæ nec leves ex ipſius textus viſceribus petitæ demonſtrent rationes?

XIII. Prima petitur ex conjunctione verbi סבל quod priori annectitur *languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros bajulavit* סבלם quod repetitur etiam verſ. 11. *& iniquitates eorum portabit* יסבל, quanquam enim ipſa peccatorum ſuſceptio & latio ex priori voce ſatis colligeretur, ne quis tamen argutaretur נשא de ſimplici *ablatione* vel *remotione* intelligendum eſſe, ideo Propheta addere voluit verbum סבל ἐξηγητικῶς quod non aliam quàm portandi ſeu onus impoſitum bajulandi ſignificationem obtinet, unde quem *bajulum* vulgo vocamus Scripturæ vocant סַבָּל id. νωτοφόρον dorſo ferentem ut LXX. vertunt 1. Reg. v. 15. & onus quod geſtatur humeris ita ut portantem premat dicitur סִבְלָה סבל Exod. 1. 12. & Pſ. LXXXI. 7. unde nonnulli *ſabulum* Latinis dictum volunt, quod arena valde ſit ponderoſa. Cùm Ergo vox hæc quæ unicum ſignificatum bajulandi obtinet addatur præcedenti quæ πολύσημος eſt & ambigua, patet priorem ex poſteriori eſſe interpretandam. Nec ſine cauſa Spiritus S. videtur duas haſce voces conjunxiſſe ut perfecta peccatorum latio innueretur, quippe נשא ipſum actum tollendi onus in humeros atque adeo ſuſceptionem propriè deſignat, סבל verò geſtationem oneris impoſiti ac ſuſcepti. Ita Chriſtus gemina hac phraſi portaſſe peccata dicitur quia non ita ſuſcepit impoſita ſibi peccata noſtra, ut ſub onere fatiſcens ea depoſuerit & abjecerit impar oneri tanto, ſed ſuſcepta ritè portavit & pertulit. Itaque ſive conſideretur conjunctio utriuſque vocis, ſive relatio & σχέσις unius ad alteram neceſſariò vera peccatorum ſuſceptio & latio, non ſimplex ablatio colligitur; Neque ullius eſt momenti Crellii inſtantia quâ *auferendi* ſignificationem etiam in verbo סבל locum habere debere contendit, verſ. 11. quum de Chriſto dicitur *de labore animæ videbit & ſaturabitur; cognitione ſui juſtificabit ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit, ubi iniquitatum bajulatio commemoratur tanquam aliquid quod exturum ſit poſt mortem Jeſu Chriſti & tanquam præmium laboris quem is mortem ſubeundo pertulerit, quod profecto eſſe non potuit puniri in ipſo peccata noſtra, id enim neque mortem conſecutum eſſet, ſed unâ cum ipſa morte peractum fuiſſet, neque præmium laboris dici poſſet ſed labor ipſe* verſ. 11. Nam etſi bajulatio peccatorum referatur à Propheta poſt juſtificationem quam per fidem

fidem in ipsum consecuturi erant fideles, & post satietatem id. præmium quod ipse ex labore suo relaturus erat, non sequitur tamen contigisse postea, imò debuit reipsa antecedere, quia his verbis causa redditur præmii quod obtinere debuit & fundamentum ponitur justificationis quam electis conferre debuit, quare enim justificare potuit servus ille dilectus per cognitionem sui fideles, nisi quia portando eorum peccata in cruce pro iis satisfecerat? Itaque copula ' quæ hîc apponitur *causaliter* est intelligenda ut sæpe alibi, quod observatum Tremellio qui vertit in præterito, *quorum iniquitates ipse bajulaverit*; falsum etiam quod supponit portationem iniquitatis statui à Propheta præmium laboris Christi, cùm potiùs recenseatur tanquam ipse labor qui fuit præmii causa, nam statim vers. sequenti addit commemorans gloriam quæ illam calamitatem erat secutura *Ideo partem ei dabo in multis & dividet spolia*, *&c.* nim. propterea quòd animam suam morti exposuerit & portaverit multorum peccata ut ibid. additur.

XIV. 2. *Ex modo portandi* qui est *vulneratio & attritio* vers. 5. 6. *labor animæ* vers. 10. neque enim dicitur simpli. peccata vel languores tulisse, sed ita tulisse ut propterea fuerit vulneratus & contritus, ut propter prævaricationes nostras plagâ affectus fuerit, atque adeò laboraverit anima ejus; quis verò hinc non videat non loqui prophetam de nuda & simplici peccatorum & pœnarum remotione, sed de onerosa & molesta portatione ac gestatione quâ Christus pœnas peccatis nostris debitas in corpore suo sustinuerit, ut ab illis liberaremur? quid enim attinebat hîc commemorare summam ejus ignominiam & exinanitionem, extremos cruciatus & dolores quos perpessurus erat, si nihil aliud præstiturus erat Christus in hac iniquitatum portatione quàm quod eas supremâ suâ authoritate & gratiâ removeret & auferret? Accedit etiam quòd non tantùm portasse dicatur peccata, sed & in se recepisse; castigatio enim pacis nostræ dicitur fuisse עליו *super eum* & Deus conjecisse *in eum* iniquitates omnium nostrûm, quod utique frustra diceretur, si auferendo tantùm & non etiam ferendo & in se recipiendo pœnas iniquitatum portasset.

XV. 3. *Ex simili* ibidem allato, nam eodem modo dicitur portasse peccata quo modo victimæ portabant peccata, nam phrasis illa per istam exponitur vers. 10. dum dicitur posuisse animam suam sacrificium pro delicto; peccata verò victimis ita fuerunt imposita ut non tantùm ea auferrent per expiationem typicam, sed & iis typicè imputarentur per æstimationem juridicam, quò pertinebat ritus impositionis manuum super caput hostiæ & confessio peccatorum quæ fieri solebat; Ita cùm Christus verè sit victima nostra piacularis qui propterea *peccatum* dicitur factus à Deo 2. Cor. v. 21. ut antea visum, portatio ista non potest sine vi quadam ad *portationem activam* tantùm vel authoritativam si fas ita loqui, id. meram ablationem referri, sed optimè ad *gestationem passivam* & satisfactoriam accommodatur. 4. denique ex ipsa Adversariorum sententia, nam si auferre debuit Christus peccata, utique & ferre debuit, nunquam enim ea auferre

potuisset ut Mediator, nisi eorum pœnas sustinuisset ut Sponsor, primariis debitoribus indemnitatem & immunitatem à pœna præstando. Ita hæc tanquam contraria & ἀντιδιῃρημένα non sunt opponenda, sed componenda ut subordinata; peccatum ferre & auferre, quia ut non tulit nisi ut auferret, ita non abstulit nisi ferendo.

XVI. Atque hinc luculenter patet quid ad illa loca respondendum sit in quibus *Deus dicitur portare iniquitatem* non *satisfaciendo*, sed simpli. *condonando* Exod. XXXIV. & Num. XIV. nim. disparem esse planè rationem, & dissimilia conferri. Nam aliter *Deus* dicitur portare peccata, aliter *Christus*, Christus ita fert ut propterea dicatur peccatum & execratio fieri, propterea atteratur, vulneretur, occidatur, quod de Deo nuspiam perhibetur, quid mirum ergo si Christus ferat peccata pœnas luendo, Deus contra reatum condonando, & pœnam removendo? Ita pro ratione subjectorum phrasis diversimodè explicari necessariò debet, ne sensum fundat absurdum & alienum; Deus enim cùm sit ἀπαθὴς & doloris omnis expers non potest portare peccata eorum pœnam suscipiendo, ideo manifesta ratio compellit nos deserere significationem propriam & figuratam assumere, at in Christo nihil tale occurrit; nam ex quo particeps factus est carnis & sanguinis, obnoxius factus est iisdem infirmitatibus & tentatus in omnibus nobiscum excepto peccato, unde nihil obstat quo minùs verè in se pœnas peccatorum receperit ad patiendum pro ipsis, quemadmodum constat eum gravissimis doloribus & cruciatibus exercitum fuisse.

XVII. Secunda exceptio petita est ex collatione Euangelistæ cum Propheta, in qua mirè sibi plaudunt quasi nodus plane ἄλυτος sit & inexplicabilis, quia oraculi illius complementum apud Matth. VIII. refertur ad morborum sanationem quos Christus non tulit sed abstulit, *quid* inquit Ostorodus *an Christus infirmorum morbos in se recepit & loco eorum ægrotavit & sic eosdem sanavit? nemo hoc affirmabit, sed potius dicit Christum morbos illorum potentiâ suâ divina abstulisse & abjecisse.* Difficultas hæc in speciem gravis & ardua, sed variè tamen responderi potest. 1. Vel Adversarii pertendunt Prophetam de morbis tantùm corporalibus loqui vel non, illud ut opinor ne dixerint quidem, istud verò eorum hypothesim destruit, nam ut diversi sunt languores, ita diversimodè eos tulisse dicitur, & rei naturæ & statui suo convenienter, corporeos quidem removendo non ferendo, spirituales verò & ferendo, & auferendo, quia ita rei natura postulabat; quod si quæritur qua tandem ratione applicatio hæc convenienter facta fuerit à Matthæo, diversimodè huic scrupulo satisfieri potest. Primò non malè quidam hæc *anagogicè* applicari à Matthæo pertendunt, quia enim Christus multa hîc miracula edere incipiebat, facilè contingere poterat ut vulgus existimaret eum tantùm excellentem esse Medicum aut præstantissimum Chirurgum; ideo ad hoc præcavendum Matthæus hominum mentes per ἀναγωγὴν elevare & altius de Christo sperari voluit, nimi. hæc miracula ideo facta esse ut impleretur quod de eo prædictum fuerat, non ut in

ex-

externis illis & visibilibus beneficiis hærerent, sed ut sublimius quid & salutarius attenderent, tam potentem scilicet eum esse & promptum ad tollendas spirituales & æternas nostras miserias, quàm promptum & potentem se exhibuerat in tollendis & sanandis corporis morbis, ideoque in sanatione animæ potiùs quàm corporis meditanda & quærenda quæ illius umbra erat tantum & exiguum specimen, occupatos esse debere; Ita docere nos voluerit Matth. quis scopus & usus præcipuè in miraculis Christi spectandus sit & in quem finem sanaverit Christus eorum morbos, non ut se corporum medicum proderet, atque ita in caduco beneficio eos detineret; sed ut à terrenis ad cœlestia, ab externis ad interna, à corporalibus ad spiritualia eos eveheret, & sub hac figura verum se animarum medicum demonstraret; Ita cæcos illuminavit, ut se mundi lucem esse ostenderet, restituit vitam mortuis ut se probaret vitam & resurrectionem esse, atque ita in cæteris. Hæc porrò sententia de sensu anagogico & accommodatitio non caret suis fundamentis, nam si Matt. nihil aliud intendisset quàm corporalium morborum curationem hinc stabilire, potuisset alia luculentiora laudare loca ubi expressa mentio morborum corporis fit ut Is. xxxv. 5. 6. *Tunc aperientur oculi cæcorum, aures surdorum patebunt; claudus saliet & muti loquentur* & sic alibi non semel; deinde usum istum anagogicum Christus ipse non semel in sanationum miraculis requirit, ut Matt. ix. 2. Jo. v. 14.

XVIII. Ad hanc primam solutionem accedit secunda non minus commoda eorum qui verba hæc *analogicè* interpretantur & per metonymiam exponunt quod dicitur *ut impleretur* id. ut significaretur per eum impletum iri quod dictum est per Isaiam &c. quia sanatio morborum corporalium erat instar *signi* & *symboli* sanationis morborum spiritualium per hunc Jesum suo tempore in cruce perficiendæ ac proinde non fuerit tunc impletum hoc Isaiæ vaticinium, sed tantùm data veluti arrha & symbolum futuræ impletionis in morte Servatoris, nam in miraculis istiusmodi quæ circa corporum sanationem edebantur specimen exhibebatur salutis quam animis allaturus erat, sic *Rupert.* lib. 7. in Matt. c. 7. *suum opus quod est ægritudines animarum sanare Christus cœpit ab ægrotatione corporis operari, ut dum prius illas visibiliter curaret, medicus verus innotesceret & tum denique ad curandas ægritudines animarum perveniret.* Neque novum est ut verba quæ actionem vel passionem notant declarationem tantùm vel significationem importent, & hoc in verbo *implendi* præsertim eo sensu occurrit Jac. II. 23. *Itaque impleta est Scriptura quæ dicit credidit Abraham Deo & illi imputatum est ad Justitiam*; non sanè quod tunc demum impleta fuisset, nam multò antequam filium suum obtulisset fides dicitur imputata Abrahamo in justitiam, sed quia impletam hanc esse hâc insigni obedientiâ tanquam certissimo testimonio declaratum est; Quod si respectu præteriti ita usurpari potest, quidni & respectu futuri? maximè si inter res illas varias intercedat aliqua analogia, & ex ea significatio; quemadmodum hîc occurrit; non quidem ratione *modi* quo Chri-

ſtus peccata noſtra ſuſtulit, ſed ratione *finis* qui utrobique idem fuit ablatio ſcilicet mali; nimi. ut divinâ ſuâ virtute potenter ſanavit morbos corporeos, quibus homines vexabantur, ita mortis merito & efficaciâ ſpiritus morbos ſpirituales noſtros tollit & aufert; unde pictura hîc eſt expreſſa beneficii ſpiritualis in ſpeculo rei materialis & externæ, ſic *impletio* intelligenda eſſet *improprie* in ſenſu *tranſſumptivo* & *analogico* quomodo Matt. II. 15. dicitur impletum oraculum Oſeæ c. XI. I. *ex Ægypto vocavi filium meum*, quæ verba primariò & propriè referuntur ad eductionem populi ex Ægypto, ſed propter quandam analogiam typicam benè accommodantur poſtea ad reditum Chriſti ex Ægypto quò propter Herodis perſecutionem à Joſepho fuerat delatus? ſic alibi ſæpe verbum iſtud in N. T. ſumitur.

XIX. Licet verò utraque hæc ſententia vim exceptionis allatæ jam ſatis elidat, ſiquidem utrobique ſtatuitur Propheta ulteriùs quàm ad morbos corporeos reſpexiſſe, tamen faciliùs adhuc videtur nodus poſſe ſolvi ſi addamus cum aliis hæc à propria ſignificatione haudquaquam transferenda eſſe, & Matthæum appoſitè applicaſſe Iſaiæ verba; quippe Propheta loquendo de languoribus & doloribus noſtris generaliter complexus eſt ea omnia mala tum animi tum corporis quibus affligimur poſt peccatum, quemadmodum dicitur Chriſtus *ſanare omnes infirmitates noſtras* Pſ. CIII. 3. quia *Sol eſt Juſtitiæ ferens ſanitatem in alis ſuis* Mal. IV. primariò quidem & directè de morbis animi locutus eſt qui ſcilicet fontes ſunt & cauſæ cæterorum, at ſecundariò & minus principaliter per quandam ſubordinationem & conſequentiam nihil obſtat quominus reſpexerit languores corporis, ſive quia illorum morborum plurimi propter peccata infliguntur, tum etiam & imprimis quia à peccato omnes proveniunt ſicut mors, & fructus ſunt peccatorum per quæ morbis & morti obnoxii ſunt homines ut *Chryſoſt.* obſervat in h. l. Jam verò Matthæus quod generaliter dictum fuerat à Propheta applicat peculiariter ad certam morborum ſpeciem, morbos ſcilicet corporis, non negat tamen propterea Iſaiam agere de morbis animi vel excludit eorum curationem, imò potiùs includit & ſupponit ut ſublatâ causâ effectum tolli demonſtret, neque enim ſanare potuiſſet morbos corporis, niſi vim habuiſſet ſanandi languores animi, & in hunc finem ſanavit illos ut ſanationis ſpiritualis argumenta & teſtimonia daret, primariò venit ad profligandas animæ infirmitates, ſecundariò ut earum effectus tolleret, itaque ab illis ritè ad iſtas argumentum procedit; Unde hæc non ſunt opponenda ſed componenda, *morbi animi* corporis non *ſeponunt* morbos, *ſed morbi corporis ſupponunt* morbos animi, quod in ſanatione paralytici cap. ſeq. oſtendit Salvator Matth. IX. 2. *Confide fili remiſſa ſunt peccata tua* quæ ſunt ſcilicet cauſa infirmitatis tuæ; & ibidem adverſus blaſphemantes defendit *utrum facilius eſt dicere remiſſa ſunt tibi peccata* an dicere *ſurge & ambula.* Ejuſdem ſunt iſta authoritatis & de utriſque textus rectè intelligitur apud Iſaiam, Matthæus morbis corporis, Petrus animi peccatis applicat; quia iſta ſe invicem vel ponunt vel ſupponunt; utroſ-

utrosque E. tulisse dicitur Christus, sed diversimodè pro diversa natura subjecti, illos quidem amovendo tantùm non ferendo, quia ad eorum sanationem potentia tantum requirebatur, at istos ferendo & in se recipiendo ut auferret, quia ad eorum expiationem cum potentia etiam justitia exigebatur; ut illos curaret non opus fuit Christum ægrotum fieri; at ut tolleret peccata debuit ipse peccatum fieri; Et sanè quod non in morborum corporis sanatione sit immorandum, quasi de ea tantum sermo fieret vel illud luculenter evincit quòd in ea languorum gestatione quæ illi tribuitur dicitur à Deo percussus & vulneratus & ita de eo sensisse Judæos, at ridiculum prorsus esset dicere homines existimasse Christum esse à Deo percussum & humiliatum, eo quòd morbos omnis generis curaret & dæmones ejiceret, cùm ex opposito si nihil aliud in eo homines vidissent, consentaneum erat potius existimare Christum esse Deo gratum & ab eo exaltatum, E. hoc potissimum referendum est ad lationem pœnalem, quæ in morte & passionibus ejus locum habuit.

XX. Huic responsioni hoc unum videtur regeri posse quod si mens fuisset prophetæ utrosque morbos complecti & primariò spirituales respicere, non potuisset Matth. dicere tunc *impletum fuisse* illud oraculum, & Christum hæc miracula præstitisse ut illud *impleretur* siquidem nondum potuit compleri; Verùm facilis est solutio sæpe *res* dici *impleri* in Scriptura non tantùm cùm perfectè & absolutè complentur; sed cùm impleri incipiunt quoad aliquam sui partem; Nimirum cùm certum sit *oracula* maximè *composita* & mixta diversas res significare modò habeant aliquam σχέσιν ad se invicem & subordinationem, ita dubitari nequit quin secundùm varias illas res diversis etiam gradibus successivè impleantur, quemadmodum unicus eorum sensus varios gradus continet, primum in typo alterum in antitypo: Sic Is. IX. 1. in illustri vaticinio quod proponitur à Propheta, *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam* tres gradus impletionis notari possunt 1. *in liberatione à captivitate Babylonica*, nam eò respicere Isai. constat ex sequentibus ubi de *sceptro exactoris* & *jugo confracto* fit sermo, & revera tunc populus in calamitosissima constitutus conditione quæ per tenebras & umbram mortis denotatur in Scriptura visurus erat lucem providentiæ paternæ & gloriosæ Dei potentiæ quâ liberandus erat: secundò *In prædicatione Euangelica* & temporibus N. T. ut constat ex Luc. I. 29. & Matt. IV. 16. ubi impletum dicitur hoc oraculum cùm Christus concionatus est circa oram maritimam Galileæ; 3. in *resurrectione ultima* cùm ex tenebris mortis in quibus jacebimus in sepulchris nostris traducemur ad lucem æternam gloriæ & immortalitatem quâ in communione Dei & Christi fruituri sumus, quò videtur respicere Paulus Col. I. 12. Ephes. V. 14. Sic mysterium Paschatis diversis momentis & gradibus impleri debuit 1. *sub Lege* in immolatione & manducatione Agni Exo. XII. secundò *sub gratia* in oblatione Christi in Cruce & ejusdem manducatione in Eucharistia 1. Cor. V. 7. 8. 3. *in gloria* in communione Christi & participatione ejus beneficiorum

cùm accumbentes mensæ ejus cum Abrahamo Isaaco & Jacobo saturabimur pinguedine domus Dei, & potabimur torrente deliciarum ejus, & nuptias Agni celebrabimus Luc.XXII.15.16.30. Ap.XIX.9. Ita in aliis typis & figuris id ipsum demonstrari facilè posset; Quemadmodum verò vel oracula vel typi illi dicuntur impleri etiam resp. primi gradus vel secundi licet nondum accesserit tertius & ultimus: Ita hîc pariter vaticinium hoc dictum est impleri à Matthæo quia implebatur quoad alteram sui partem, duos enim gradus habuit secundùm quos impleri debuit, primum in morborum sanatione, cùm Christus semet defatigans ad vesperam usque aliorum morbis levandis vacaret non sine gravi molestiâ & labore; secundum cùm Crucis supplicium perferens remissionem peccatorum nobis impetravit, & tunc multò perfectius in ipsa morte quæ animi morbos sustulit impletum fuit. Nam quòd vaticinatio Prophetæ non fuerit tunc planè impleta cùm malè habentes curaret, patet ex eo quòd Christus instante passione quædam ex hoc capite sibi applicat & implenda adhuc esse dicit Luc. XXII.37. *Dico vobis*, inquit, *adhuc oportere scriptum illud in me impleri, & cum iniquis reputatus est*. Is.LIII.12. 2. quod Euangelista Act.VIII. totum hoc caput de Christo toti mundo tunc innotescente per crucifixionem & resurrectionem suam interpretatur, quod fieri commodè non potuisset si in primo tantùm gradu immorandum esset; Itaque inchoata quidem fuerit impletio & operibus illis tanquam signis & symbolis promissa & ostensa, sed non absoluta & consummata donec alter gradus in morte accesserit.

XXI. Ad 3. Except. de Hirco ἀποπομπαίῳ Resp. 1. peccare falsa hypothesi quasi phrasis ista *portandi peccata* quæ habetur apud prophetam petatur tantùm ex ea cærimonia quæ circa hunc hircum peragebatur in anniversario illo festo Expiationum, cùm in genere referri possit ac debeat ad omnia sacrificia hylastica in quibus res eadem locum habebat, victimis enim imponi solebat peccatum ut illud ferendo expiarent, quod fusiùs demonstraturi sumus in Disp. sequentibus; atque huc facit quod vers. 10. dicitur *Messias positurus animam suam sacrificium pro delicto*. 2. Etsi hirco isti propriè peccata imposita non fuerint quia non fuit subjectum δεκτικὸν pœnæ ut nec peccati, sed tantùm ut asportare censeretur, non secus ac si super illum universa posita fuissent, non sequitur pari ratione hoc in Christo fieri, quia discrimen est longè maximum inter figuram & veritatem, umbram & corpus, de typis bene illud dicitur quia in illos non cadebat propria illa & realis impositio, at de Christo qui fuit subjectum capax, nunquam tale quid vel in V. vel in N. T. occurrit, eum peccata nostra asportasse non aliter atque si super se iniquitates nostras habuisset, imo ubique absolutè hoc de Christo asseritur nulla addita similitudinis nota diminuente, quasi per similitudinem tantùm & non verè Christus nostra in se suscepisset peccata. 3. falsum etiam quod supponitur Hircum illum nullo modo posse dici tulisse peccata populi, nam etsi ea non tulerit *verè & spiritualiter*, tulisse tamen *typicè* & *cærimonialiter* evincitur primò ex diser-

tis Scripturæ verbis Levit. XVI. 20. &c. *Imponet Aaron ambas manus suas super caput Hirci vivi & confitebitur super illud omnes iniquitates filiorum Israël &c. & ponet eas super caput hirci ac emittet illum per manum viri parati in desertum & portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in terram inhabitabilem & abire sinet hircum illum in desertum.* Unde luce meridianâ clarius liquet & peccata hirco revera imposita fuisse & illum ea tulisse: quod & secundò colligitur ex eo quod hircus iste *impurus* habebatur ob peccata ipsi imposita, unde quicunque hunc hircum tangebat pollutus erat & ablutionis ut mundaretur indigebat Levit. XVI. 26. Tertiò non magis potest ablatio peccati per Christum facta ex hirco illo ostendi quam ejusdem latio, imò clarius latio probatur, siquidem disertè dicitur portaturus peccata in desertum, at non ita expressè quod ea esset ablaturus.

XXII. Instabis forte Hircum hunc interimi non solitum, ad peccatorum autem remissionem fusionem sanguinis sive mortem requiri ex nostra sententia; non posse ergo cum ratione dici peccata tulisse ad eorum expiationem. Verum respondeo 1. nullum locum fore huic exceptioni si audiatur Hebræorum sententia; Tradunt enim hircum hunc è loco sublimi per eum à quo abductus fuerat præcipitatum fuisse atque ita neci datum; & observant filum vel funiculum rubrum quod לשון של זהורית *linguam coccineam* vocant, ad cornu hujus hirci alligatum fuisse, quod si Deum propitium & placatum haberent mox in albedinem, quod gratiæ & benevolentiæ signum erat converti solitum, quo respexisse volunt Isai. c. 1. 18. *si peccata vestra rubra fuerint sicut coccinum similia lana erunt:* sin secus foret rubrum mansisse, unde vir ducens hircum in solitudinem cùm hanc coloris mutationem in filo videbat illicò cornu inflabat, quod ubi alii ordine quodam Jerosolymam usque constituti audiebant statim & ipsi cornibus suis quæ in hunc usum habebant sonabant, ita ut brevissimo tempore intra horam ferè non tantùm Hierosolymis, sed in tota terra Israel sonus iste audiretur; ut ista ratione populus sciret sibi Deum placatum esse, & ad laudandum & celebrandum nomen ejus excitaretur; Si verò filum rubrum non mutaretur quod irati & offensi Dei signum erat, silebant cornua nullusque sonus terram personabat, atque tum universus populus per totum annum affligi, pœnitentiam agere & precibus ac jejuniis Deum sibi rursum placare tenebatur vide *Codic. Thalmud. Joma* ubi aliæ habentur plures istius cærimoniæ circumstantiæ. Quod si huic traditioni fidem minus adhibere velimus, tamen illa in vastam & inhospitam solitudinem abactio satis videbatur inferre mortem minimè naturalem aut ex fame aut ex ferarum laniatibus: Sed non opus est ut eò deveniamus, faciliùs enim hoc quicquid est difficultatis tolletur, si dicamus emissionem istius hirci non fuisse totum sacrificium hylasticum, sed partem ejus tantùm & vim expiationis à sacrificio alterius hirci pependisse; nam debebat præcedere oblatio hirci pro Domino ejusque sanguis fundi ad expiationem peccati populi vers. 15. 16. ut ejus virtute posset hircus vivus in desertum

emitti; Itaque hîc tenendum cæremoniam hanc non uno actu, aut unâ re absolutam fuisse, sed ad ejus complementum tum oblationem hirci mactati, tum emissionem vivi pertinuisse, in prima notabatur *vera peccati expiatio* quæ per sanguinis fusionem & pœnæ lationem fiebat, in altera vero *effectus hujus expiationis* ex latione scilicet *ablatio* & remotio *peccati* eatenus ut nunquam in conspectum Dei contra nos ven'ret; nam dum hircus mactabatur & sanguis effundebatur super Sanctuarium & Tabernaculum purgatio iniquitatis & satisfactio pro eadem fiebat; at cùm alter onustus peccatis populi amandabatur in desertum & terram longinquam unde non amplius rediret, fructus satisfactionis præcedentis notabatur gestatio nim. & cum gestatione ablatio peccati quod à peccatoribus longissimè amovebatur: utrumque quidem præstabatur in sacrificiis ordinariis, sed quia posterius non ita conspicuum erat in cæteris, peculiari hoc symbolo Deus adumbrare illud voluit in solenni hoc festo ad majorem populi consolationem; simile quid præceptum à Deo legimus in leprosorum mundatione Levit. XIV.6.7.52.53. ubi duæ aves jubentur assumi altera ad mactationem, altera ad dimissionem, sed quæ prius sanguine avis mactatæ tingi debuit ut ita & ipsam purgationem & ejusdem certissimam demonstrationem in lepræ remotione ostenderet; Nec novum debet hoc videri aut insolitum ut ad eandem rem significandam plures assumantur typi; siquidem ut antea observatum est unum idemque mysterium varias σχέσεις obtinet quæ unâ aliquâ picturâ reddi & repræsentari non possunt; ideoque plures necessariò assumendæ sunt ad ipsum aliqualiter in tota sua latitudine exhibendum.

XXIII. Scio mysterium hoc *duorum hircorum* diversimodè exponi, dum alii *duas* hîc *naturas* Christi, alteram humanam quæ affligitur, alteram divinam quæ impatibilis cùm sit libera manet & vivit in æternum, connotari contendunt quod visum *Theodoreto*, *Isychio* & *Cyrillo*: Alii *duos status* ejusdem indicari antè & post resurrectionem, Christum in cruce morientem & in resurrectione viventem; immolationem unius hirci testatam esse in morte Christi satisfactionem pro peccatis quærendam esse; Alterius autem vivi discessum ostendisse Christum ex quo pro peccatis oblatus est & hominum maledictionem sustinuit, vivum tamen manere superstitem quod *Augustino*, *Procopio* & aliis placuit; Alii denique duplicem σχέσιν significari arbitrantur quam sustinere Christus Mediator debuit ad opus Redemptionis exequendum, primam erga *Deum Judicem*, cui satisfaciendum erat per meritum mortis, alteram adversus *Diabolum hostem* cui colluctandum fuit per potentiam vitæ. respectu prioris jaciebatur sors pro Domino in hircum mactandum, ratione posterioris jaciebatur sors ad Azazel in hircum emissarium, ut princeps ille tenebrarum experiretur quid posset cum eo qui omnium peccatis erat onustus, quemadmodum in plenitudine temporis in desertum traductus est ut ab eo ibidem tentaretur; Sed quod antea retuli videtur simplicius ut duo hirci nihil aliud notent quàm perfectam expiationem à Christo factam, qui non tantùm tulit peccata moriendo, sed & abstulit resurgen-

gendo, non modò satisfecit per sui oblationem, sed & satisfactionis perfectionem & veritatem demonstravit per sui dimissionem, quà certiores facti sumus peccata nostra à nobis in ipsum translata procul abacta evanuisse; ita ut nulla sit amplius condemnatio iis qui sunt in Christo Rom. VIII. 1. & impleatur illud Pauli, *traditum esse propter peccata nostra & suscitatum propter nostri justificationem* Rom. IV. 25.

XXIV. Cæterùm si quæritur nomenclationis ratio & cur hircus ille vocaretur עזאזל *Azazel* non una est omnium sententia. Quidam ex Judæis recentioribus quos sequuntur *Vatablus* & *Oleaster* existimant esse nomen montis in deserto non procul à monte Sinai qui hoc nomen à capro illo qui eò mittebatur, obtinuit. Sed præterquam quod hoc nullo certo probari potest argumento, quamvis dari posset nomen montis inde petitum esse, ex occasione hirci eò missi, primigenia tamen hæc non esset vocis origo; Commodior est aliorum sententia qui volunt vocem proprie hirco isti competere, esseque compositam ex duabus, ex voce עז quæ *caprum* significat & radice אזל id. *abiit* q. diceres *caprum abeuntem* seu *emissarium* eò quod in desertum dimitteretur, sic R. D. K. in radice *Azazel*; sic *Symmachus* & *Aquila* vertunt *caprum qui emittitur in solitudinem* teste Theodor. LXX. vocant ἀποπομπαῖον quo nomine Græci vocant *malorum depulsorem* ἀποτρόπαιον ἀλεξίκακον, λύσιον, φύξιον quomodo vocabant Deos quos colebant ad fuganda & averruncanda mala quibus vexabantur, *Apollod.* li. 6. *de Diis*; hinc & *depulsoria sacra* dicta sunt quæ diis depellentibus mala & averruncis fieri solebant vide *Gyrald. Syntag.* Respexisse ergo videntur eò Græci, non tantum quod in desertum mitteretur, sed etiam quod esset verè malorum depulsor, qui peccata populi malorum omnium causam in desertum auferebat; atque ita propriissimè Christum repræsentavit qui iram Dei ac pœnas æternas ab Ecclesia amovet & arcet, ut verè sit ἀποτρόπαιος ἀλεξίκακος & ἀποπομπαῖος noster. Porrò notatu dignum est ritum hunc imprecandi peccata omnia populi capiti hirci ad Ethnicos etiam pervenisse; hinc de Ægyptiis Herodo. testatur in Euterpe, quòd victimas offerentes κατηρέονται τάδε λέγοντες τῇσι κεφαλῇσι, εἴ τι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. *Imprecantur illis in hac verba, ut si quid mali aut ipsis immolantibus aut universæ Ægypto futurum sit, id in caput hoc convertatur.* Huc pertinet etiam non solùm quod Gentiles iidem in magnis periculis & publicis calamitatibus præcipue placandæ iræ Divinæ causâ Homines Diis devovere soliti sunt ut sua morte iram numinis offensi placarent quod in Curtio, Deciis, Codro &c. patet, sed & quod de Massiliensibus refertur anniversariam Urbis suæ expiationem facere solitos esse Homine sacro, quem verbenis vestibusque sacris ornatum, & more victimarum redimitum, per urbem circumducebant, & capiti ejus omnia quæ urbi impenderent mala imprecantes in mare Neptuno immolântes præcipitabant additis his solennibus verbis περίψημα ἡμῶν γενοῦ *sis pro nobis piaculum.*

XXV. Sed hoc obiter dictum esto, non tamen præter rem omnino; redeamus ad argutationes Adversariorum: *Quarta* jam sequitur *Exceptio* quæ non difficiliùs præcedentibus solvitur. Eò enim tandem redeunt ut dicant, etsi peccata diceretur portasse neque hinc posse colligi Christum verè satisfecisse, quia rectè dici potest ille ferre peccatum qui peccatorum occasione grande malorum cruciatuum ac mortis denique fert onus, etiamsi nulla vera in ea re sit pœna sive vindicta, atque id probant ex Num. XIV. 33. ubi Dominus ait *filii vestri pascent in deserto quadraginta annos & portabunt fornicationem vestram donec consumantur corpora vestra*, at inquiunt, Deus hoc non vult quòd filios Israelitarum verè puniturus esset cùm nihil tale ex loco colligi possit, nec ullo pacto sit verisimile, sed quod illi occasione delicti parentum suorum damnum non leve essent sensuri. Sic Thren. v. 7. *Patres nostri peccaverunt & non supersunt, nos verò pœnam eorum ferimus*; hoc vero verba non innuunt, istos pertulisse omnes pœnas debitas sceleribus patrum suorum, aut minima etiam ex parte Deo pro patrum iniquitatibus satisfecisse; sed occasione tantum iniquitatum ipsos afflictos fuisse, & ex illis iniquitatibus non leve damnum ad eos rediisse; hanc porrò vulgarem loquendi consuetudinem esse pertendunt ut qui occasione iniquitatum alicujus affligitur illius iniquitates perferre & sustinere dicatur. Verùm frustra sunt ita argutando, nam licet forte vulgaris loquendi consuetudo aliquando obtineret ut *portare peccatum* diceretur qui occasione tantùm peccati patitur, hanc tamen primariam & propriam non esse phrasis istius significationem diffiteri opinor non audebunt, quare ergo mirum videbitur si propriam retinemus maximè cùm & rei natura & loci circumstantiæ exigant; primò Christum non passum esse occasionaliter sed necessariò & meritoriè pro nobis probavimus antea; deinde damnum quod quis occasione alicujus patitur perperam vocaretur pœna propriè dicta, at mors Christi talis, siquidem *execratio* dicitur, quâ pœna major nulla dari potest; accedit tertiò quod qui occasione alterius patitur damnum, non statim expiat illius delictum & eatenus res proximi sui promovet ut à miseriis & morte impendente ipsum liberet; at Christus moriendo peccata omnia nostra expiat, & ab eorum reatu & suppliciis eximit sanitatem afferendo vibicibus suis, & pacem in castigatione; Itaque dici nequit Christum occasione tantùm peccatorum nostrorum damnum aliquod esse passum.

XXVI. Non favent verò Adversariis loca citata, nam in primo nihil obstat quominus usitatam significationem retineamus, cùm certum sit damnum illud respectu filiorum Israelis habuisse rationem pœnæ ex fornicatione parentum divinitus ipsis imputata; neque tamen immentò castigasse eos dicitur Deus, quia etsi pœnam alienam luerent, non erant tamen ipsi per se innoxii; In altero verò non major veri species, nam dubium non est quin Israelitæ pœnas avitorum & paternorum scelerum portarint, sed ita ut proprias etiam luerent, ut testatur idem Propheta vers. 16. *væ nobis quia peccavimus*: Agnoscit autem Socinus quoties filii patrum vestigia sequuntur, non propria tantùm,

sed

sed & paterna delicta ipsis imputari; negat tamen hoc in loco sibi dissimilis imputata illis fuisse peccata patrum, ratio negationis est quod id eo loco commemorare, quamvis paulo inferius fateatur populum peccasse, ei quod animo intendebat Jeremias vehementer adversatum fuisset, Deum enim verbis illis ad misericordiam flectere curabat; Sed in eo graviter fallitur; nam Propheta ut eorum qui tum vivebant miserias exaggeret atque ita flectat Deum ad misericordiam, ostendit ipsos non tantùm propriorum delictorum pœnas ferre, sed & paternorum & avitorum, eoque multò meliorem ipsorum sorte fuisse parentum sortem qui pariter cùm essent rei ante tamen è vivis excesserant quam ista acerbissima supplicia effunderentur. Cæterùm etsi volumus in illis locis lationem pœnæ includi, non tamen statim inde infertur satisfactio; ut sit respectu Christi quia & subjecta diversa & diversa adjuncta id non patiuntur, nemo enim ita tulisse dicitur iniquitates patrum ut inde ipsi redimerentur, quod fecit erga nos Christus.

XXVII. Ad quintam Excep. Resp. gratis supponi non probari vocem quæ hîc adhibetur afflictionem tantùm quandam, sed sine punitione designare, nam tota orationis series sive antecedentia sive consequentia spectentur, clamat pœnam propriè dictam notari, quia dicitur *afflictus propter prævaricationes nostras & attritus ab iniquitatibus* ut à causa meritoria impulsiva: deinde castigatio non tantùm dicitur fuisse ei, sed *nostra* & *super eum*; tertiò ita castigatus est ut peccatis omnibus nostris in eum conjectis reputatus fuerit מכה אלהים *cæsus Dei* & afflictus; denique ita castigatus ut salus & pax per id nobis fuerit acquisita, quod nulla cujusquam simplici castigatione fieri unquam potuit. Quòd verò addunt vocem *pacis* cogere nos intelligere simplicem afflictionem sine pœna, quia non est antithesis inter pacem & punitionem, quemadmodum inter pacem & afflictionem; inane est & absurdum, nam si per pacem reconciliatio cum Deo venit intelligenda ut primaria hæc est ejus significatio in hoc negotio, nonne qui pacem illam nobis conciliat supponit iram Dei antecedentem quæ placanda fuit, & quare major est oppositio inter pacem & afflictionem quàm inter pacem & pœnam? Imò multi gravissimis possunt exerceri afflictionibus qui non desinunt dulcissimâ pace semper in animo frui ut in Martyribus visum.

XXVIII. Non meliùs vero se expediunt quartâ quam addunt exceptione ad vers. 6. Imò versatile & dolosum suum ingenium in detorquendo Scripturæ genuino sensu palam produnt, quid enim aliud sibi vult præpostera ista loci perversio, quâ contendunt Deum dici occurrisse per Christum iniquitatibus nostris, cùm tamen non occursum Christi iniquitatibus, sed occursum iniquitatum in Christum verba aperte innuant הפגיע בו את עונותם *occurrere fecit in ipsum peccata nostra*; Altera etiam quam subjiciunt expositio, vel nihil dicit, vel sententiam nostram confirmat plenius: nam quid sibi vult omnium nostrûm iniquitates Christo obviam factas eumque aggressas cùm earum causa moreretur, nisi statuamus imputatas ei fuisse & propterea mortuum?

sic

ſic revera fecit Deus ut occurrerent in Chriſtum & conjectæ ac translatæ in eum fuerint, non quoad culpam, ſed quoad pœnam, neque enim aliter fieri potuit.

XXIX. Ita ſatisfactum putamus exceptionibus illis quæ afferebantur adverſus illuſtrem Iſaiæ locum; Quia verò luculentius etiam confirmari poteſt hoc quicquid eſt myſterii ex loco altero Petri parallelo 1. cap. II. verſ. 24. Ideo breviter antequam finem faciamus & proponendus eſt & vindicandus. Poſtquam Petrus multa de Chriſti patientia admirabili retulit, addit ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε *qui peccata noſtra ipſe ſuſtulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui Juſtitiæ vivamus; cujus vibice ſanati eſtis*, ubi Apoſtolus ad Iſaiam ita reſpicit ut ejus quoque adducat verba & clarius etiam interpretetur, nam quod ille de doloribus dixerat, peccatis iſte peculiariter applicat, quod de conjectis à Deo in Chriſtum iniquitatibus fuerat vaticinatus, id ad crucis ſupplicium vel potius ſacrificium accommodat. Hæc autem non de ſimplici ablatione poſſe intelligi ſed geſtationem ſimul includere multa probant. 1. vox ipſa ἀνήνεγκεν quâ utitur, nam cùm primò & propriè ſignificet *ſuſtollo* & *ſurſum fero* tum ex eo *perfero* & *patior* nihil cauſæ dici poteſt cur propriâ vocis acceptione relictâ aliam minus uſitatam ſequamur, maximè cùm plura nos cogant non aliter eam hîc accipere: nam ſecundò illa verba quæ ſequuntur *in corpore* & *ſuper lignum* nemini non perſuadebunt ſenſu proprio ſuſtollendi vocem accipi omnino debere, nec aliter poſſe, ita ut non loquatur Petrus de ſimplici ablatione, ſed de ablatione tali quâ in oblatione corporis ſui peccata noſtra tanquam onus graviſſimum & nobis ἀβάστακτον in ſe recipiendo ſurſum in crucem tulit, ſecumque cruci affixit. 3. & id ipſum ſcopus Petri & verborum ἀκολουθία evincit, nam hortatur ille fideles ut patienter ferant calumnias & convitia, & ſubſannationes impiorum, licet injuſtè traducantur; argumento ab exemplo Chriſti ducto qui non ſuas, ſed noſtras calamitates tulit, & tamen æquo animo & patientiſſimè illas ſemper ſuſtinuit; Ad amplificationem autem patientiæ Chriſti oſtendit ulterius quidnam Chriſtus pertulerit, nimirum peccata noſtra id eſt pœnam peccatis noſtris debitam metonymicè, & quidem in ligno crucis morte maledictâ, ne quis de gravitate injuriarum non ferenda ut fieri nimium ſolet conqueratur. Jam verò ſi τὸ ἀνήνεγκεν exponitur per ſimplicem remotionem connexionis nulla erit ratio, vel admodum frigida, Patienti animo ferte injurias &c. quia Chriſtus peccata noſtra abſtulit: at ex ſententia noſtra conſequentiæ neceſſitas evidens eſt, ſi Chriſtus licet inſons, & omnis peccati expers, noſtra in ſe peccata recepit, & eorumdem pœnam lubentiſſimè pertulit, an non æquum eſt etiam nos ad illius inſtar injurias quaſvis & calamitates æquo animo ferre? Porro non ſine ratione Petrus non tantum ἤνεγκεν dixit ſed ἀνήνεγκεν ut & exaltationem Chriſti in crucem notaret quæ à Chriſto ipſo prædicta fuerat Jo. III. 15. & XII. 32. & alluderet ad ſacrificandi ritum, & ad victimas quæ in aram ceu locum editiorem

attollebantur, unde dicebantur ἀναφέρεσθαι Heb. VIII. 27. quia offerebantur in altum sublatæ; Nihil ergo præpositio de vi sententiæ detrahit, imò potiùs aliquid superaddit, non lationem tantùm pœnæ, sed modum etiam ejus peculiarem designando, quod & optimè à Syro expressum qui duo hæc simul connectit, *qui portavit & ascendere fecit peccata nostra*, id. ita bajulavit peccata nostra ea secum in crucem ferendo, ut maledictionem pro iis nobis debitam sustinendo, à nobis ea abstulerit & longissimè removerit.

XXX. Argutantur hìc pro more Adversarii 1. Petrum non usum simplici verbo φέρειν sed composito ἀναφέρειν quod non tam lationem quàm ablationem significet, & patere id ex Heb. IX. 28. ubi Christus dicitur semel oblatus εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας quod V. V. reddit *ad multorum exhaurienda peccata* & Interpretes de ablatione interpretantur. Secundò verba sequentia non posse urgeri eo quòd præpositio *In* ex Hebræi sermonis proprietate non aliud significet quàm *Per* ita ut vertendum sit Christum peccata nostra abstulisse *per corpus* suum super lignum. Tertiò proprium istius gestationis finem notari in sequentibus nimi. sanctificationem ut *mortui peccato vivamus justitiæ*, at hæc duo pœnas peccatorum persolvisse, & nos peccato mortuos justitiæ vivere debere naturâ esse admodum separata, & non nisi ex accidente hoc illius consequens esse, sicut ex eo quod quis alicujus debita solverit, non sequitur statim eum velle nullum æs alienum ab ipso contrahi. 4. Sanationem illam quæ facta est per vibices Christi referri tantùm ad conversionem vers. 25. *nam* inquit *eratis sicut oves errantes, sed conversi estis ad Episcopum & Pastorem animarum vestrarum*: itaque non pertinere ad satisfactionem ab ipso præstitam, sed tantùm ad præconium verbi ab eo institutum.

XXXI. Ad 1. Resp. Dictum antea quorsum Apost. verbo composito potiùs quàm simplici usus fuerit, non ad simplicem remotionem notandam quod est contra naturam usumque vocis, sed ad oblationem sacerdotalem designandam; neque contrarium probat locus Heb. IX. imò facilè demonstratur hìc etiam propriam significationem ferendi retinendam esse, nam certum est Apost. in illis verbis conferre inter se & opponere duos adventus Christi & fines diversos eorundem, in primo dicitur sese obtulisse εἰς τὸ ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας πολλῶν in altero verò appariturus dicitur χωρὶς ἁμαρτίας *sine peccato in salutem expectantibus ipsum.* Itaque ex posteriori phrasi de sensu prioris judicium ferri debet siquidem hæc proponuntur tanquam ἀντίστοιχα. Jam verò esse χωρὶς ἁμαρτίας *absque peccato* nihil aliud innuere potest quàm non esse gravatum aut oneratum ullis peccatis, sed ab iis solutum & immunem. E. vicissim ut antithesis constet prior phrasis debet lationem aliquam peccati propriè dictam designare, non quidem quoad *culpam* à qua Christus semper immunis fuit quocunque in statu fuerit etiam in media morte, sed quoad *reatum* & *pœnam* quæ illi imposita est, quo sensu peccatum ipse dicitur factus; aliàs si hæc ad simplicem ablationem referimus sibi hæc duo non respondebunt *auferre peccata* & esse χωρὶς ἁμαρτίας.

Sic ergo priori adventui quo advenit sese oblaturus omnis infirmitatis & peccati pœnæ, exceptâ ejus labe, onere depressus opponitur, posterior quo advenit gloriosissimè triumphans, non ut sese iterum offerat nec ullâ infirmitate vel languoribus circundatus, sed plenus gloriæ & semel abjecto illo peccatorum nostrorum sibi impositorum onere ad consummandum opus salutis in fidelibus suis; Cæterùm non negamus hunc etiam fuisse finem Christo propositum & mortis effectum ut auferret peccata quod notatur vers.26. ubi dicitur sese semel obtulisse *εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας*, sed ablationem illam necessariò lationem aliquam antecedentem supponere ex qua pendeat pertendimus, nunquam enim auferre potuisset per condonationem & abolitionem nisi prius ea tulisset per Satisfactionem. Itaque sese obtulit ut ferret peccata, & eadem tulit ut auferret. Atque hinc patet, etsi nonnulli Interpretes hoc in loco utantur voce auferendi vel exhauriendi peccata, non tamen eos excludere, sed includere potius & supponere præcedentem lationem, sine qua remotio illa obtineri non potuit; Quanquam neque omnes ita reddiderunt, *Syrus* planè ad mentem nostram *in se ipso mactavit multorum peccata*; Junius, Beza *ut in se ipso attolleret multorum peccata* alludendo ad holocausti ritum. *Theodo.* ad hunc locum optimè *Christus Dominus pro nobis semel oblatus nostris susceptis peccatis.*

XXXII. Quod verò secundo loco cavillantur de præpositione *In* quæ non aliud hîc significet quàm *per* ex idiotismo Hebræorum mera vitilitigatio est, 1.etsi certum sit apud Hebræos nonnunquam ita sumi, quare hîc eum sensum urgent, vel quo argumento usurpandum esse evincent, proferant vel unum Scripturæ locum ubi *ἀναφέρειν ἐν τῷ σώματι* de ablatione per corpus intelligendum sit;an non verò longè meliùs fluit sensus si proprietatem vocis retineamus nullam verbis vim inferendo, maximè cùm id exigant verba sequentia; nam si mens Adversariorum sequenda esset,quorsum adderetur *in lignum,* quod tamen hoc in loco tanti est ponderis & efficaciæ ut cogitationes nostras ad crucem trahat & factam ibi peccatorum expiationem inferat? quorsum subjiceret *per vibices ejus nos esse sanatos* quod plagas & vulnera quæ Christo ut *servo* inflicta sunt manifestè notat ad pœnæ lationem? Secundò quanquam daremus posse verba *per corpus* verti non in corpore, nihil inde contra nos pro Adversariis elici posset, imò non minus nobis faverent, quo enim sensu tandem diceretur Christus *abstulisse per corpus* nisi in corpore ipso quodammodo gestasset, alias si sententia ipsorum retinenda esset, sequeretur Christum non modo peccata per corpus & super lignum abstulisse, sed ne abstulisse quidem, nam si secundum eos abstulisse tantùm dicitur quatenus doctrinâ suâ viam monstravit quâ à peccatis liberemur ut sic ea à nobis auferantur & remittantur, quis non videt ne abstulisse quidem, cùm innumeri viam illam non sequantur, nec ab iis liberentur? ne nunc dicamus,de omnibus qui martyrio coronantur posse dici pariter eos peccata auferre, quia doctrinam illam sanguine confirmant quæ rationem ostendit ablationis peccatorum & liberationis ab iisdem, quod tamen neque dixit unquam Scriptura, neque dici cum ratione potest.

XXXIII. Ad

XXXIII. Ad tertium Non negamus Petrum mortis Christi finem notare sanctificationem, cùm ait tulisse peccata ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, ubi eleganti utitur verbo opposito τῷ γίνεσθαι quod bene per *denasci* Varro olim reddidit, atque ita duas partes sanctificationis nostræ indicat, mortificationem & abolitionem veteris hominis, & vivificationem novi, aversionem à malo, conversionem ad bonum, peccati odium & fugam, & justitiæ amorem & studium. Verum ergo est hunc finem inter alios Christo propositum fuisse & nos ex mortis ejus contemplatione ad illius executionem incitari, sed falsum supponitur ab Adversariis sanctificationem hanc & studium pietatis connecti tantùm per accidens & non necessariò cum morte Christi, & eâ quæ inde pendet satisfactione, nam hæc beneficia tam arcto & indissolubili connexa sunt inter se vinculo, ut divelli unquam à se invicem nec possint nec debeant, nam idem Christus qui nobis factus est Justitia, factus etiam est Sanctificatio 1. Cor. 1. 30. & eadem mors quæ λύτρον est ad expianda peccata coram Deo, est etiam λύτρον ad ea in nobis purganda, non tantùm sub ratione *Causæ exemplaris* quæ normam & modum officii exhibet; sed & sub ratione *causæ meritoriæ* quæ virtutem & efficaciam ad ejus impletionem impetrat: hinc passim sanctitas proponitur tanquam finis mortis Christi Luc.1.74. 2.Cor.v.14. Tit.II.14. 1.Cor.vi.20. Rom.vi. 3.4.5. non tantùm Christi sed & fidelium respectu; Christi quidem quia utrumque intendit in morte nobis promereri & justificationis gratiam & sanctificationis donum, fidelium verò quia ad id peculiariter vocantur, neque enim *pro iis* mortuus censendus Christus nisi *cum eo* id. ad similitudinem ejus moriantur, nunquam ex morte ejus justificationis beneficium sibi applicare poterunt, nisi ex vi spiritus quem in eadem morte impetravit sanctificationem suam promovere pro virili annitantur, tantùm abest ergo ut liberum sit & integrum iis pro quibus mortuus est Christus denuo in peccata prolabi & qualemcunque libuerit vitæ rationem sequi, quod impiè colligunt Adversarii, ut contra ea lege tantùm redemptionis & remissionis beneficium indulgeatur, ut priori vitæ instituto nuncium remittentes ad meliorem frugem redeamus, & in novitate vitæ ambulemus ut Christus dicebat paralytico Jo.v.14. *Ecce sanus factus es ne pecca amplius ut nequid deterius tibi fiat.* Hoc postulat fœdus gratiæ quod duabus istis partibus absolvitur, promissione gratiæ Dei quæ se in remissione peccatorum & spiritus dono exerit, & restipulatione obedientiæ nostræ. Jer.xxxII.39. Hoc gratitudinis vinculum quo Deo & Christo obstricti sumus exigit 1.Cor.vi.20. Hoc ipsius Dei vox statuit Ps.LXXXV.9. & CXXX.3. de pace loquitur, sed ut non revertamur ad stultitiam, venia est apud ipsum sed ut colatur: ita qui aliter de eo censeret & evidentissimæ veritati reluctaretur, & se indignum tanto beneficio demonstraret.

XXXIV. Denique ad quartum dicimus peccari fallaci. παρὰ τὸ ἑπόμενον etsi sanatio probetur ex conversione, non tamen eo ipso in conversione tantùm sita esse dicitur, quippe eam hîc affert tanquam *instrumentum sanationis* nostræ, quô scili. remedium à Christo in morte præparatum nobis applicatur; & hoc indicat

ex Is. c.LIII. oppositione eleganti conditionis prioris & præsentis, *nam eratis*, inquit, *velut oves errantes*, *nunc verò conversi estis ad Pastorem & Episcopum animarum vestrarum* id. ad Christum Servatorem Pastorem illum bonum qui vitam suam pro ovibus posuit; Jo.x. & per eum sanati. Porro ut *malum* à peccato ortum duplex fuit *labes* & *reatus* ita duplici opus fuit remedio, *Justitia* quæ reatum tolleret, *Sanctitate* quæ labem elueret, utramque Christus nobis promeruit in morte, utramque nobis actu confert in Euangelio, fides enim quæ respondet Euangelio, & instrumentnm est justificationis meritum Christi sibi applicando, & radix & principium sanctificationis, corda nostra purificando; Ideo rectè sanatio hæc nostra spiritualis tribuitur & vibicibus Christi & conversioni ac fidei nostræ, illis quoad *meritum* & *remedii ipsius præparationem* quatenus fuerint causa meritoria gemini istius beneficii quod per Euangelium nobis communicatur, isti verò quoad *efficaciam* & *remedii* applicationem, quatenus per vocationem ad Deum conversi fructum meriti Christi recipimus & actu sanamur, tum à *reatu* perfectè per Justificationem quæ per fidem nobis intimatur, tum à *labe* successivè per sanctificationem quæ per spiritum in cordibus nostris ingeneratur, unde patet optimè Petrum hæc duo conjunxisse ut alterum ex altero probaret, & pessimè Adversarios hæc divisisse ut alterum ex altero negarent; quod nobis nunc quidem ad illius quod intendimus demonstrationem sufficere potest; Ex quibus omnibus jam concludimus & Isaiam & Petrum *Satisfactionis veritatem* in locis illis de quibus quæstio fuit efficacissimè asseruisse.: ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

CORONIDIS VICE QUÆRITUR.

I. *An Euangelii Vox jam sub V.T. audita fuerit? Aff. contra Socinianos.*

II. *An Oraculum Isaiæ c.*VII.14. Ecce Virgo concipiet *&c. bene ad Christum Jesum à Matthæo accommodetur? Aff. contra Judæos.*

III. *An Christus veram naturam humanam assumpserit in utero B. Virginis in tempore, quemadmodum veram naturam divinam à Patre accepit ab æterno? Aff. contra Anabaptistas.*

IV. *An Christus sit Mediator secundum utramque illam naturam? Aff. contra Pontificios.*

V. *An Sanctorum Invocatio vel probata fuerit unquam in Scriptura, vel probari possit?* N. *contra Pontificios.*

VI. *An Cælibatus ab Apostolis fuerit annexus Ministerio Ecclesiæ?* N. *contra Pontif.*

VII. *An mendacium sub quocunque tandem prætextu licitum sit?* N. *contra impium Lojolitarum commentum, qui mentales reservationes, vel æquivocationes verbales, hoc est pejerandi & fallendi artem &* στρεψοδικοπανουργίαν *impuris scriptis suis publicè docere, & pessimo exemplo ut licitas approbare & usurpare non erubescunt.*

DISPU-

DISPUTATIO SEXTA
Quæ Quarta est
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.
EX
Agoniâ & Desertione ejus asserta.

Respondente PETRO SECRETANO *Lausannensi.*

THESIS PRIMA.

VARIA jam in antecedentibus vidimus Argumenta pro *Veritate Satisfactionis Christi*, potissimùm verò ea quæ ex *mortis passionumque Christi causis* peti poterant: Nunc alia depromenda sunt ex *ipsis passionibus*, *earumque adjunctis*, quæ non minori evidentia & certitudine idem mysterium comprobant. Quia verò inter ea omnia quæ hac in parte ab Euangelistis recensentur, nihil memorabilius videtur vel efficacius ad veritatis illius quam quærimus confirmationem eâ quam in horto sensit *Agoniâ*, & quam in Cruce expertus est *Desertione*. Ideo peculiariter utrique immorantes, demonstrare jam aggredimur, neutram in Christo locum habituram fuisse, nisi pro nobis satisfaciendi munus in se recepisset quæ *Quinta* nobis erit Argumentorum *Classis*.

II. Ac ut de *Agoniâ* dicamus primùm quo inchoata fuit Animæ passio & quam in *horto* experiri voluit, ut peccatum quod in horto Paradisi primus Adam commiserat deleret; natura ejus & qualitas paucis est expendenda antequam veram ac genuinam ejus causam investigemus, ut enim maximi fuit ad consolationem nostram momenti rem totam cognoscere; accuratè à Spiritu S. nobis in Euangelio descripta fuit; Extat verò ejus descriptio tum apud Matth. XXVI. 37. 38. 39. tum apud Marcum XIV. 33. 34. 35. tum apud Lucam XXII. 42. 43. 44. tum apud Paulum Heb. V. 7. 8. ubi notamus tria; 1. *Gradus & partes.* 2. *Adjuncta.* 3. *Effectus. Partes* duæ sunt, *Tristitia* & *Timor.* illa ex intuitu mali præsentis, iste ex apprehensione mali futuri originem trahit: *Tristitia*

designatur per λύπην Matt. xxvi. 37. per ταράξιν Joh.xii.32. & xiii.21. per ἀγωνίαν Luc.22.44. per ἀδημονίαν Marc.xiv.33. Timor per ἐυλάβειαν Heb. v. 7. & ἐκθάμβησιν Marc. xiv. 33. *Adjuncta* duo 1. *Sudor sanguineus* Luc. xxii. 44. 2. *Præsentia Angeli* eum corroborantis, Luc. xxii. 43. *Effectus* hujus Tristitiæ & Timoris fuerunt *preces* illæ ardentissimæ quas Patri ter obtulit de Calice à se transferendo Matt.xxvi.39. Marc. xiv. 38. Luc. xxii. 42. quarum fervor notatur cùm non tantùm orasse dicitur ἐκτενέστερον, sed cum clamore valido & lachrymis. Heb.v.7. Sic per varios gradus gravissima Christi lucta nobis ob oculos ponitur ut sciamus non umbraticam & ἀκίνδυνον, sed acerrimam fuisse hanc pugnam quam pro nobis sustinere voluit, quod meliùs ex singularum partium brevi examine patebit: sed priusquam hoc facimus amoliendum est falsissimum eorum commentum qui passionum istarum inficiatione impia salutarem hanc agoniam obscurare sunt conati.

III. Fuerunt enim jam olim nonnulli qui cùm divinâ Christi gloriâ indignum censerent quòd mœstitia & pavore correptus fuerit, eò usque progressi sunt ut senserint Christum non verè sed κατὰ δόξαν & apparenter tantùm timuisse & contristatum fuisse, quò pertinet hæresis *Aphtartodocetarum* & *Gaianitarum* qui corpus Christi incorruptibile & impassibile fingebant, de quibus *Nicepho.* hist. Eccles. li.17. c.29. & *Damasce.* de hæres. c. 84. Ad eos videtur accessisse *Hilarius* qui lib. 10. de Trin. disputat humanam naturam in Christo propter personalem unionem cum Verbo nullis passionibus obnoxiam fuisse, sed sicut telum transit per aquam vel per ignem, & facit quidem distractionem sed sine sensu vulneris: Ita Christum non sensisse illam quæ in passione facta est corporis lacerationem, atque ita nullum sensum doloris verum fuisse in Christo etiam in acerbissimis illis passionibus; quamquam *Petrus Lombardus* li.3. senten. dist. 15. opinionis hujus suspicionem ab Hilario sedulò amoliri conatur ut non tam verum timorem, doloris ac passionis sensum Christo ademerit, quàm causam & meritum patiendi timendi & dolendi quod in nobis est, quia in nobis est naturalis patiendi necessitas propter Adæ peccatum inducta, in Christo verò ultio ex ejus libera voluntate suscepta; sic *Epiphanius* hæres. 69. varias quærit expositiones ut doceat quî tam ingens consternatio Christo tribui possit in hoc agone, maximè quia Arriani hoc argumento divinam Christi naturam oppugnabant. *Justinianus Imperator* teste *Evagrio* hist. li.4. c.38. Christum verè sensisse tristitiam, dolores & angores in passione negavit, & edictum proposuit in quo corpus Domini incorruptibile sanxit, naturaliumque & inculpatarum passionum haudquaquam capax fuisse dicit; nec sacrosanctum illius corpus aliquam mutationem aut alterationem inde ab eo quo in utero formatum est neque in voluntariis neque in naturalibus passionibus accepisse asserens.

IV. Verùm utut hæc opinio quorundam fuerit, à pluribus tamen & longè sanioribus rejecta est semper; audiatur vel unus *Ambrosius* li. 10. in Luc. c. 22. cujus aurea verba quia imprimis ad rem nostram faciunt describere hîc non pigebit;

bit; *Hærent,* inquit, *plerique hoc loco qui tristitiam Salvatoris ad argumentum insolita potiùs à principio quàm suscepta ad tempus infirmitatis inclinant & naturalis sensum cupiunt retorquere sententiæ, Ego autem non solum excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem ejus majestatemque demiror, minus enim contulerat mihi nisi meum suscepisset affectum, ergo pro me doluit qui nihil habuit quod pro se doleret, & sequestratâ delectatione æternæ divinitatis, tædio meæ infirmitatis afficitur, suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur, & vestigiis nostris descendit, usque ad mortis ærumnam, ut nos suis vestigiis revocaret ad vitam, confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem prædico, neque enim speciem incarnationis suscepit sed veritatem. Debuit ergo & dolorem suscipere ut vinceret tristitiam non excluderet.* Nec aliter Augusti. l. 14. de Civ. Dei c. 9. *Neque enim in quo erat verum hominis corpus & verus animus, falsus erat humanus affectus;* φύσει καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο, inquit Athanasius. Et sanè si Christus verè & non δοξαστῶς naturam nostram assumpsit: quidni & cum ipsa omnes affectus innocuos & ἀδιαβλήτους qui eam comitantur cum suscepisse credamus? Sed de eo dubitare nos non sinit & oraculum propheticum Isa. LIII. quod verè languores nostros portaturum & dolores bajulaturum Messiam prædixerat, & ipsa historia Euangelica quæ gravissimos illos Christi dolores graphicè nimis describit, quàm ut externæ tantum speciei, non verò & interno animi motui adscribi possint: quid quod hoc semel posito corruit totum Redemptionis nostræ mysterium, nam si Christus non verè, sed simulatè tantùm dolores istos sensit, utique etiam nostra Redemptio non vera sed simulata fuerit quod vel cogitare impium, unde opinio illa vetus Aphtartodocetarum publico Ecclesiæ consensu jam olim explosa & damnata est.

V. Sed nec admitti potest recentior Pontificiorum error qui si Agoniam hanc non tollunt penitus, admodum tamen extenuant, dum Christum in corpore quidem, sed non in animâ passum esse contendunt, vel si quid doloris sensit in anima id partem inferiorem & sentientem duntaxat passam esse, non autem superiorem & rationalem: Sed utrumque istud commentum facili negotio refellitur: Primò quod Christus non corpore tantùm sed & animâ passus sit, vix opus est ut probetur cùm & Scripturæ vox & salutis nostræ necessitas illud tam clarè prædicet; ecquid enim vel animam ponere diceretur Joh. x. 15. vel eam in sacrificium pro delicto tradere Is. LIII. 10. vel cur eadem tristis & conturbata perhiberetur Matth. XXVI. cur ἀδημονία illi & ἐκθάμβησις quæ propriè sunt animæ affectiones tribuerentur si corpoream tantum mortem externosque cruciatus sensisset; Deinde qui animas debuit æquè redimere ac corpora nonne utraque assumere & in utrisque loco nostro pati debuit ad pœnam nobis in utroque debitam persolvendam? Nec diffiteri tandem potuerunt Adversarii, sed eò se recipiunt ut dicant vel in anima tantùm *sympathetice* propter dolores & cruciatus corporis esse passum, vel in parte tantùm inferiori non superiori; & de priori effugio nihil nunc ulterius addimus quia in sequentibus pluribus erit dis-

discutiendum; posterius verò satis superque ex eo retunditur quòd Christus non tantùm in hac vel illa parte animæ tristis dicatur, sed animam habuisse tristitiâ undique occupatam & obsessam, quis verò dixerit tantùm angorem hæsisse duntaxat in inferiori, non verò penetrasse ad superiorem Animæ partem? viderunt hoc non pauci ex Pontificiis, qui ideo Thomæ sententiam rejiciendo Christum in utraque Animæ parte passum esse agnoverunt. Maldo. in Matt. 26. *Eorum subtilitas qui voluntatem hìc interpretantur partis sentientis appetitum probanda non est: melius alii dispensatione quadam factum fuisse, ut cùm Christus beatus esset tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit, nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit & quodammodo occultare ut ad tempus tristitiæ cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat.* Sic *Canus* loc. com. li. 12. c. 13. *Ferus* in Matth. 26. alii. Nec alia Catechismi Romani fides cujus ista verba sunt in arti. 4. symb. postquam de externis passionibus egisset de internis sic ait, *quod verò ad intimum Animi dolorem pertinet nemo dubitare potest quin summus in Christo fuerit.* quid summo majus dici potest? rationem addit, *Christus Dominus amarissimæ passionis calicem quem bibit nullâ suavitate permixtâ temperavit, humana enim natura quam assumpserat sentire omnia tormenta permisit, non secus ac si homo non etiam Deus fuisset.* Sed clariùs hoc ipsum ex distincta singularum partium & circumstantiarum istius agoniæ consideratione patebit.

VI. Hìc verò primo loco occurrit λύπη quæ Christo tribuitur; nam appetente gravissimi certaminis tempore cœpit λυπεῖσθαι inquit Matth. XXVI. 37. licet quibusdam præludiis filium suum exercuisset Dominus, nunc tamen propiore mortis conspectu eum vulnerat graviùs & insolitum terrorem incutit, unde non tantùm dicitur contristatus, sed ipse mœroris sui magnitudinem discipulis suis aperiendo ait περίλυπός ἐστι ψυχή μου μέχρι θανάτου *Tristis est anima mea usque ad mortem*, non tristis tantùm ut vertit V. V. nimis molliter sed *undique tristis* ut rectè Beza noster vim vocis compositæ reddit, quod observavit etiam Franciscus Lucas περίλυπος *valde tristis, auget enim præpositio περὶ quasi dicat tristitia undique obsessa & circumvallata est, ita ut nullus pateat exitus:* quo sensu passim occurrit apud Scriptores. *Plut.* in libro de edu. lib. dum lætitiæ & tristitiæ excessum prohibet. μήτε ἐν ταῖς εὐπραγίαις περιχαρεῖς μήτε ἐν ταῖς συμφοραῖς περιλύπους ὑπάρχειν. 3. non tantùm περίλυπος dicitur sed *usque ad mortem* quo bene significari dicit *pondus tribulationis* Glossa interlinearis, nec enim hic terminus sive duratio tristitiæ notatur *extensivè* quod voluit Orige. & post eum Hiero. sed ejus magnitudo & gravitas *intensivè* quæ talis fuit ut lethale illi doloris vulnus infligeret & ad ipsius veluti Orci fauces eum deduceret, quomodo eandem phrasim alibi usurpari constat Is. XXXVIII. 1. de Ezechia qui ægrotasse refertur ad *mortem*, item de Jona qui iratus dicitur fuisse *ad mortem* Jon. IV. 9. id. gravissimè.

VII. Ut autem gravitas illius Tristitiæ designetur non tantùm dicitur fuisse

se ταραξις Joh.xxi. & λύπη, sed etiam ἀγωνία Luc.xxii. quo nomine Græci exprimunt anxietatem illam & animi angorem quo percellimur opus aliquod arduum aggressuri, potissimùm verò de iis dicitur qui acerrimum aliquod certamen sunt inituri, deducitur enim à voce ἀγὼν quæ *certamen* notat, unde Hesych. ἀγωνία palæstra est imo & bellum ἀγωνιῶ κινδυνεύω & Orion apud Etymolog. ἀγωνία ἐπὶ τοῦ εἰς ἀγῶνα μέλλοντος κατιέναι *de eo qui in certamen descensurus est*; Cùm ergo acerrimum Christus cum Diabolo & inferis imò & cum ipso Deo certamen esset initurus mirum non est si in agonia dicatur fuisse. III. Denique eadem Tristitia per ἀδημονίαν graphicè describitur, talis enim motus animi exprimitur hac voce ut animus veluti præ horrore concidat & sub pondere mœroris quasi fatiscat: sic apud Hippoc. qui in morbo lethali sunt constituti ἀδήμονες dicuntur & Xenop. li. 4. historia. dicit ἀδημονῆσαι τὰς ψυχὰς pro *gravissimè angi* & pene præ dolore exanimari, unde Eustat. deducit à voce ἄδος *satietas*, ut sit quasi nimia dolorum satietate fatiscere, nisi malis ἀδημονεῖν idem esse quod ἐν ἅδῃ μένειν eâ tristitiæ mole gravari ut videri possis apud inferos agere.

VIII. 2. Cum *Tristitia Timor* jungitur Heb. v. 7. ubi dicitur Christus exauditus ἀπὸ τῆς εὐλαβείας *à metu* & timore quod dici non posset nisi in hoc agone constitutus metu aliquo perculsus fuisset; Quia verò Bellar. & cæteri ex eadem communione grandem litem nobis intentant de corrupto & falsato hoc loco quasi perperam εὐλαβείας vocem per metum reddiderimus, quæ potiùs per *reverentiam* & *pietatem* reddenda erat, quod imprimis ursit etiam Cotonus Plagiarius; age videamus quàm inepta & absurda sit tota hæc accusatio, quippe & appositè vocem hanc per metum reddi posse, nec aliter hoc in loco debere manifestè demonstraturi sumus. Non imus quidem inficias vocem εὐλαβείας nonnunquam pro pietate, religione, reverentia seu metu reverentiali, ut ipsi loquuntur, sumi, quemadmodum *Timor* non rarò totum Dei cultum notat, atque eo sensu usurpatur Heb.xii. 28. inde etiam fit ut viri pii & religiosi dicantur εὐλαβεῖς Luc. II. Act. II. sed unam vel præcipuam istius vocis esse significationem pernegamus, imò primarium & longè frequentissimum ejus usum esse pertendimus ut Timorem significet, metum scilicet impendentis alicujus mali quod vitare optemus; nec istud ignorare possunt qui Græcè aliquid sciunt; sic Phavori. εὐλάβεια φυλακὴ ἐπὶ κακοῦ, εὐλαβεῖσθαι ἀντὶ τοῦ φοβεῖσθαι Glossarium εὐλαβὴς ὁ δειλός pavidus εὐλαβοῦμαι revereor, vereor, formido. Etymologici magni author εὐλαβὴς τινὲς τὸ δειλὸν καὶ δειλαῖον *quidam timidum aut pavidum* sic appellant, sic Hesychius, Varinus, Aristoteles in tractatu de virtutibus & vitiis agens περὶ τῆς δειλίας ὕπεστι δέ τις εὐλάβεια *subest ei*, inquit, *quidam timor*. Philo de vita Mosis dicit, *Mosem fuisse naturâ* εὐλαβῆ *timidum*. Plutar. de Pericle περὶ τὸ λόγον ἦν εὐλαβὴς *timidè ad dicendum accedebat*; sic in Sacris LXX. sæpius εὐλαβείας vocem usurpant ad timorem & pavorem designandum quam ad religionem & pietatem connotandam Jos. xxii. 24. εὐλάβεια respondet Heb. דאגה quæ anxietatem notat 1.Sam.18.16. εὐλαβεῖσθαι ponitur pro יגר & Je-

rem. XXII. 25. Exo. III. 6. pro ירא sic Act. XXIII. 10. εὐλαβηθεὶς pro φοβηθεὶς ponitur *Tribunus timens ne Paulus discerperetur.* Cùm Ergo tritissima sit & usitata istius vocis significatio, quid mirum si hîc retineatur?

IX. Hanc autem non tantùm retineri posse sed necessariò hoc in loco retinendam esse multa sunt quæ probent. 1. Scopus & ἀκολουθία *verborum*, nam præcesserunt illa *obtulit preces & supplicationes cum lachrymis & clamore valido*, at certe qui nihil metuunt neque precantur neque inter precandum exclamant, vel vociferantur & lachrymas fundunt, imò cùm preces ad eum dirigeret qui poterat eum servare ex morte, utique metu aliquo constrictum fuisse necesse est; itaque ut sequentia respondeant prioribus non aliter εὐλάβεια quàm per timorem reddi potest. 2. *aliorum locorum collatio* quæ metum eundem & longè graviorem Christo tribuunt quum dicunt ἀδημονῆσαι ἐκθαμβῆσαι contristatum fuisse usque ad mortem, an verò hæc gaudium & fiduciam an non potiùs metum & anxietatem important? ecquid ergo timeamus dicere metum filio Dei adscribi ab Apostolo, cùm idipsum de eo jam antea efficaciùs prædicassent Euangelistæ? 3. *natura phraseos* hîc usurpatæ quæ alium sensum commodiorem non potest ferre, cùm dicitur εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, nam si vertamus *pro reverentia* vel *pietate* quod V. V. & Erasmus habent non aliud declarabit *Pro* quàm *propter* vel *secundùm* vel aliquid ejusmodi quod significet quo respectu sit exauditus; ita ut sensus sit Christum exauditum fuisse à Patre propter reverentiam suam, quia illi in omnibus obediens fuit tanquam filius dilectus; sic reverentia causa erit cujus gratia Pater eum exaudierit. At si hoc voluisset Ap. usus fuisset potiùs præpositionibus διὰ κατὰ & ὑπὲρ quàm præposit. ἀπὸ cujus insolens planè est usus hoc sensu apud probatos authores, nam quæ exempla congerit Bellarm. l. 4. de Christi anima c. 8. ut doceat præpositionem ἀπὸ nonnunquam sumi pro διὰ *propter* aliena sunt, ut illa Matth. XIII. ἀπὸ τῆς χαρᾶς ὑπάγει *præ gaudio abit* & XXVIII. 4. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου ἐσείσθησαν Luc. XXIV. 41. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων *adhuc ipsis non credentibus præ gaudio & mirantibus.* Sic Act. XII. 24. & Luc. XXII. 45. nam in his omnibus exemplis ἀπὸ significat *præ* & notat *causam intrinsecam* à qua movebantur agentia: at hîc nihil tale, non enim ipse Christus exaudivit se ipsum præ pietate, sed cùm ipse pius esset, vel potiùs quia pius esset, statuitur exauditus ab alio nim. à Patre; & hæc ratio Chrysostomum movit procul dubio ut reverentiam hanc Patri potiùs quàm filio tribueret, ita ut Deus eo in honore & reverentia filium habuerit ut eum exaudierit, sensu tamen incommodo, quia reverentia de honore potius dicitur inferioris erga superiorem; præterquam quod si de Patre intelligenda esset addendum fuisset pronomen αὐτοῦ. Itaque cùm nec de reverentia filii erga Patrem, licet pia sit, sententia phrasis intelligi possit, nec de reverentia Patris erga filium, superest ut timor hîc notetur & metus non ἄλογος & brutus sed rationalis à quo Christus liberatus sit. Neque nova videri debet, aut inusitata hæc phrasis ut *exaudiri aliquis* dicatur *ex metu* pro eo quod est *ab eodem liberari* posito

antecedente pro consequenti, nam Psal. XXII. 22. totius phraseos exemplum habemus, *à cornibus unicornium exaudias me* id. me ab iis liberando, sic LXX. ex idiotismo Hebræorum Jerem. XXVI. 9. ἡ πόλις αὕτη ἐρημωθήσεται ἀπὸ κατοικούντων *urbs ista desolabitur ab habitantibus*, non hoc sensu quod desolent eam habitatores ipsi, sed ut desoletur ita ut nulli sint habitatores, quod notant hebræa מאין יושב; nec aliter Paulus Col. II. 20. εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi* Justinianus παραφράζει *mundi elementis liberi estis & soluti*. 4. Syrus interpres eandem vocem per metum reddidit, licet enim syntaxim perturbet & verba ἀπὸ εὐλαβείας à verbis præcedentibus separando cum sequentibus connectat, vertit tamen מן דחלתא *ex metu*: quæ omnia luculenter probant metum inter agoniæ istius partes ab Ap. numeratum esse.

X. Sed hoc clariùs adhuc evincitur ex alterâ illa voce quæ apud Marcum & Lucam occurrit cùm dicitur ἐκθαμβῆσθαι, nam ut θάμβος aliquid est plus quàm metus nimi. metus cum horrore, ita ἐκθάμβησις intendit significationem τοῦ θαμβεῖσθαι quum ita percellitur animus ut penè detur in stuporem ac mens eripiatur; est enim omnium facultatum ex vehementissimo & acerrimo mali vel præsentis vel futuri sensu obstupefactio quod fieri solet in subita vel gravi aliqua consternatione, hoc Homerus Iliad. ο exprimit cùm ait.

> θάμβησαν, καὶ πάντας ὑπὸ χλωρὸν δέος εἷλε.
> *Obstupuerunt & omnes pallidus timor cepit.*

Quod Virgilius reddidit

> *Obstupuere animi gelidusque per ima cucurrit*
> *Ossa tremor.*

Unde θαμβεῖν derivant à θήπω quod est stupeo, admiror, attonitus sum; sic quod 2. Samuel XXII. 5. dicitur χείμαρροι ἀνομίας ἐθάμβησαν id Ps. XVIII. 5. est ἐξετάραξαν ita redditur vox בעתני quam aliàs LXX. vertunt ἐκταράττειν, καταπλήττειν, στροβεῖν id. *perturbare, exterrere, circumagere*, unde בעותים φοβερισμοὶ *terrores* Ps. LXXXVIII. 17. Job. VI. 4.

XI. Utriusque verò & tristitiæ & timoris magnitudinem ulterius demonstrant Adjuncta duo, *sudor sanguineus* & *Angelus* Christum corroborans; De primo ita Scriptor sacer Luc. XXII. 44. καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο, ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. *Et ipse constitutus in agone intentius orabat, & erat sudor ejus sicut grumi sanguinis decidentes in terram.* Θρόμβος *grumus* propriè est rei in unam massam concretæ frustum, dicitur ἀπὸ τοῦ θρέψαι ὅ ἐστι πῆξαι, teste Eustath. unde θρόμβοι αἵματος, αἷμα πεπηγὸς ut Varin. reddit apud Diosc. lib. 3. cap. 44. & Hesych. θρόμβοι αἷμα παχὺ πεπηγὸς ὡς βουνοί, sanguis crassus concretus instar grumorum. Quid porrò de *sudore* hoc *sanguineo* statuendum sit non constat inter doctos. Primò certum est hunc versiculum à temerariis nonnullorum unguibus quondam fuisse erasum, adeo ut in multis codicibus tum græcis tum latinis nulla vel sudoris sanguinei vel Angeli

confortantis fieret mentio ut observat Hilarius lib. 10. de Trin. & Hier. lib. 2. contra Pelagium & ex iis Erasmus & Sixtus Senensis Bibl. l. 1. c. 22. idque ab iis præstitum fuisse potissimùm quod Ariani abuterentur hoc loco ad detrahendam Christi divinitatem, quodque ipsis videretur fieri non posse ut in humanam Christi naturam divinitati personaliter unitam tam ingens consternatio caderet; Sed temerariam imò sacrilegam istorum audaciam meritò execramur, cùm cæteri omnes codices constanter hoc retineant. Alii non delent quidem sed obscurant ejus veritatem, quasi non revera Christus sanguinem sudarit, sed hoc tantùm παροιμιακῶς dictum sit, sicut qui amarè flent sanguinem flere, & qui valdè laborant sanguinem sudare dicuntur, sic Euthym. & Theophy. quod præcipuè colligunt ex voce ὡσεὶ quæ hìc usurpatur, quæ similitudinem notat non rei veritatem, quos sequitur Grotius in h. l. Sed perperam proverbialem locutionem hìc inducunt elevaturi magnitudinem istius miraculi; quia non tantùm dicitur sudor fuisse instar grumorum sanguinis, sed instar grumorum sanguinis decidentium in terram, quod planè dici non posset nisi verus sanguis in terram decidisset; neque obstare potest particula ὡσεὶ, siquidem ut notum, hæc ut & similes particulæ non tantùm comparationem, sed & rei veritatem significant, ut apud Hebr. est כ הדמיון & כ האמיתית modò *similitudinis* modò *veritatis* ut Luc. XXIV. 21. & Joh. 1. 14. δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς ubi rectè Theophyl. τὸ ὡς ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεως ἐστὶν ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. Ergo extra omnem controversiam positum esse debet Christum verum sanguinem sudasse.

XII. Quis verò sanguineus iste sudor fuerit naturalis an extraordinarius & supernaturalis disquiritur; Quidam naturalem ex eo fuisse colligunt quod non dissimilia exempla aliquando contigisse legantur, *Arist.* lib. 3. de part. anima. cap. 5. & lib. 3. de hist. anima. cap. 19. refert accidisse aliquando ut quidam cruentum aliquod excrementum sudarent quod ipse vocat αἱματῶδες περίττωμα διὰ καχεξίαν propter vitiatum corporis habitum, fluxo nimirum laxoque corpore inopiâ & imbecillitate caloris in venis qui cùm sanguinem non probè concoquat humescit tandem & serosior redditur; Quod confirmatur à *Theophr.* lib. de sudoribus. *Fernelius* lib. 6. de partium morbis & symptomatis de hepatis ἀτονίᾳ agens, ait se interdum animadvertisse sanguinem ab extremis venis quæ in cutem desinunt multis in locis effundi, & *Sennertus Instit.* lib. 2. p. 3. sect. 1. notat ex Benivenio cuidam singulis mensibus per cutem qua ima pars jecoris subjacet sanguinis libram effluxisse, cùm tamen nullum foramen nulla cicatrix in cute appareret, huc facit quod de Scanderbergo Heroë narratur ex labiorum ejus venulis sanguinis guttulas effluxisse quoties in acie hostem adoriretur, & quod Maldo. in Matth. refert quendam Lutetiæ audita in se capitali sententia sudore sanguineo totum perfusum fuisse: Ex his concludunt nihil obstare quo minus sudor iste Christi naturalis pariter dicatur. Verùm alii alienum planè & diversum ab his aliisque similibus exemplis existimant, ex quibus quædam incerta & sublestæ fidei, alia longè latéque ab isto dif-

fe-

ferunt: Nam cùm ex sententia Aristotelis duæ præcipuæ sint hujus symptomatis causæ, cutis nempe raritas cum corpore fluido, ac sanguinis tenuitas & serosa nimis substantia, quibus ex sententia aliorum addas licet facultatum nutritioni famulantium imbecillitatem, retentricis puta languorem & expultricis vehementiam nulla harum causarum hîc afferri potest in Christi corpore temperatissimo quod nulla καχεξίᾳ vel δυσκρασίᾳ laboravit, sed optima constitutione & summâ primarum qualitatum harmonia procul dubio fuit præditum. Atque huc pertinet quòd cùm hoc ipsi contigit ἐν ἀγωνίᾳ fuisse dicitur qui cœperat ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, hi enim affectus contrarium planè in corpore motum efficiunt, in metu siquidem calor omnis & spiritus ac sanguis exteriora deserunt & ad cor subitò revocantur, in mœstitia verò seu mœrore spiritus dissolvuntur & corpus refrigeratur ac siccatur. Causam itaque planè miraculosam & supernaturalem esse oportuit quæ per densatos frigore cutis poros sanguinem concretum ac grumosum extraxerit. Quidquid sit, (nos enim litem hanc nostram non facimus, sed Medicorum filiis discutiendam relinquimus,) certum est hoc effectum fuisse diri cujusdam & insoliti timoris & anxietatis. Nam cùm sudor aqueus extremum metum, & animi angustiam jam arguat, quàm immanem fuisse dolorem illum necesse est qui sudorem sanguineum ipsi expressit?

XIII. Sed & hunc non minus evidenter testatur Angeli eum corroborantis præsentia quod est alterum istius ἀγωνίας adjunctum de quo Luc. XXII. 43. quantum enim & qualem oportuit esse hunc angorem in quo Angelo Consolatore opus habuit, Dominus à Servo, Creator à Creatura, Deus ab Angelo solamen petiit? Angelos quidem ut tanti Regis Satellites & ministros ab initio incarnationis Christo adfuisse videmus, nativitatem nuntiasse, post tentationem ministrasse, sed ut cœlitus ad corroborandum Dominum suum & Principem descenderent nunquam antea visum nunquam antea auditum fuerat; Itaque gravissima Christi lucta notatur & profundissima ejus exinanitio quâ præ angelis ipsis ad tempus minoratus fuit ut Psaltes jam antea prædixerat Ps. VIII. 6. & ita minoratus ut eorum etiam solatio indiguerit: Quod ita tamen intelligendum est ut non confortaverit eum *communicatione virtutis* & *potentiæ* quasi partem oneris Christo impositam angelus in se recepisset vel vires ad illud ferendum Christo suppeditasset, sic enim Christus solus calcavit torcular Is. LXIII. 6. solus tulit peccata mundi, unde Veteres *Angelus confortat* sed *non portat*, sed *repræsentatione efficacissima auxilii divini promissi & gloriæ* ac victoriæ quæ Christi certamen certissimè erat secutura.

XIV. Denique hujus tristitiæ & angoris summi testimonium luculentum fuerunt preces illæ & supplicationes ferventissimæ quas cum clamore valido & lachrymis Patri obtulit ad id ut calix ille ab ipso transiret, nam si necessitas aliqua vel impendentis mali sensus vel metus homines ad precandum impellit, utique gravissimum fuisse timorem necesse est quo Christus æternus Dei filius ad orandum impulsus est, & quidem ita orandum ut non semel iterumve, sed ter eas-

dem preces iterarit, non manibus in cœlum elatis, sed corpore in terram prostrato, non submissè aut tacitè; sed cum clamore valido, cum lachrymis & summa quadam animi contentione: quæ omnia non ordinarium & levem, sed maximum & intensissimum dolorem & anxietatem notant ex præsentis vel imminentis gravissimi alicujus mali apprehensione ortam. Quod & *Calicis* vox non obscurè indicat, tralatitium enim est ut per calicem metaph. sors hominis quæcunque vel bona vel mala, vel prospera, vel adversa denotetur, metaphora ducta à more in conviviis olim usitato in quibus Patrisfamilias vel Symposiarchæ hoc munus erat singulis cibi & potus demensum assignare; quia verò modò ad necessitatem tantùm vel modestam hilaritatem apponebatur, modò ulterius urgebantur convivæ ad intemperiem usque quod non poterat non esse ipsis ingratum & molestum, hinc factum ut calix vel portio calicis modo in bonam, modo in malam partem sumeretur, vel ad *beneficia* Dei erga homines, vel ad *calamitates* & pœnas ab eodem immissas designandas, unde duplicis calicis apud scriptores sacros mentio, *Calicis gratiæ & benignitatis* de quo Ps. XVI. 5. *Dominus est portio calicis* mei, & Ps. XXIII. 5. *Calix meus exundat*, & *Calicis iræ & indignationis* de quo toties Prophetæ Is. LI. 17. Jerem. XXV. 15. XXIX. 12. Thren. IV. 21. Ps. LXXV. 9. Eadem phrasi utitur Christus sæpius ad passionem & mortem notandam Jo. XVIII. 11. *Nonne bibam ex calice* &c. & hîc in oratione *transfer à me poculum istud.* Cujusmodi autem fuerint istæ preces & quomodo in filium Dei absque ulla peccati labe vel ἀταξία cadere potuerint dicemus inferius.

XV. Ex ipsis verò agoniæ Christi effectis omnium maximis meritò concludimus terrorem & tristitiam in eo fuisse omnium quæ fuerunt unquam, maximam; Quænam verò istius causa vera & genuina fuerit, jam inquirendum superest ut ad Veritatis quam quærimus demonstrationem deveniamus: Dubium enim nulli esse potest quin gravissimum aliquod malum vel præsens vel futurum has in eo voces motusque concitarit, sed quodnam illud sit non omnes consentiunt aliis aliam rationem assignantibus. Quidam angoris Christi causam fuisse volunt Apostolorum fugam & dispersionem ut Hilar. c. 21. in Matt. *Dominus non timuit propter se, sed propter discipulos quos prævidebat fugituros & negaturos.* Alii Judæorum peccatum & rejectionem & Judæ proditoris casum quod Hiero. placuit in 26. Matth. Alii nudam hominum pereuntium commiserationem. Alii denique mortis corporeæ & quidem acerbissimæ necessitatem; Sed facilè est ostendere omnes istas causas vel nullas esse omnino, vel non solas & præcipuas: Nam quod ad discipulorum dispersionem attinet cùm eos calidissimè protectioni patris commendasset Joh. XVII. 11. eosque denuo congregandos esse certissimè novisset Luc. XXII. 32. nihil erat cur propterea tantopere angeretur, sed illi hac in parte jam quieto esse licuit: Judæorum verò rejectio neque hac hora accidit à qua se servari petit Marc. XIV. 35. nec in ea exauditus fuit quemadmodum ab agoniæ metu tandem est liberatus Heb. V. 8. præterquam quòd ingratos Ju-

dæos

dæos justissimas scelerum suorum pœnas luituros non ignorabat. Non potuit etiam turpissimus scelestissimi Judæ vel lapsus vel exitus animum suum adeo graviter sanciare, quia jam ante filium esse perditionis morti & exitio devotum & noverat, & prædixerat Joh. XVII. 12. Denique hominum pereuntium commiseratio etsi procul dubio affecerit animum Christi, non tamen huc pertinere potest, siquidem & aliorum temporum communis fuit & tantos motus excitare non potuit: At hæc agonia passio fuit singularis & huic horæ propria quæ proinde peculiarem aliquam causam habere debuit.

XVI. Sed fortè metus fuerit mortis corporeæ impendentis quam naturali affectu horruerit & deprecatus sit. Ita quidem nonnulli ex Veteribus sensisse videntur; Ita Pontificii qui solam mortem & cruciatum Christi corporalem nullum verò animæ agnoscunt, vel si quæ fuit animæ passio ortam demum fuisse ex condolentia & sympathia cum corpore, non autem ex proprii alicujus mali sensu vel metu contendunt. Nos verò non imus quidem inficias inter metus & angoris Christi causas hanc etiam esse reponendam, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (inquit Theophy.) τὸ δειλιᾷν θάνατον διότι καὶ παρὰ φύσιν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φύσις φεύγει τοῦτον, Natura non potest non horrore mortem tanquam sui destructionem & interitum, unde Philosophus vocat eam τῶν φοβερωτάτων φοβερώτατον, atque eò gravior est anxietas cùm mors illa & cùm dolore acerrimo & cum maxima infamia conjuncta est, à quibus duobus natura vehementer refugit & boni omnes maximè percelluntur. Cùm ergo mors Christo esset sustinenda, nec tantùm mors ordinaria, sed omnium acerbissima & ignominiosissima dubium non est quin ad ejus vel cogitationem, vel præsentiam vehementer commotus fuerit. Verùm audacter tamen pronunciamus non eam solam, nedum præcipuam istius metus tanti tristitiæque causam fuisse. Primò quia Christus tanquam Sponsor eam pœnam & mortem pro nobis sustinuit quæ peccatis nostris debebatur. Jesa. LIII. 4. 5. 6. at utraque debebatur & animæ & corporis, cùm utraque hominis pars peccaverit. Ergo non tantùm sympatheticè sed propriè & idiopatheticè anima pati debuit, imò & præcipuè pati debuit anima ut anima principaliter peccaverat; unde Iren. l. 5. c. 1. & ex eo Theod. dial. 3. *Dominus dedit animam suam pro animabus nostris & carnem suam pro carnibus nostris.* 2. Atque hujusce proprii doloris animæ Christi argumentum fuit, quod multa jam passa sit anima cùm neque doleret neque quicquam adhuc pateretur corpus Joh. XII. 17. & Matth. XVI. 28. Huc etiam pertinet quod scriptura loquens de passione Christi non tantùm *mortem* in singulari memoret, sed *mortes* in plurali If. LIII. 9. ut utraque hæc pœna & animæ & corporis connotetur. Neque hîc objiciendum Scripturam semper tribuere morti Christi corporali ejusque sanguini in cruce effuso redemptionem nostram; nam morti quidem & sanguini ac cruci attribuit scriptura redemptionem, sed morti soli corporali & exclusivè nequaquam: Imò cùm de Christi oblatione & sacrificio loquitur sæpius animæ mentionem facit Isa. LIII. 10. Joh. X. 15.

17. 18.

17.18. neque cùm mors crucis memoratur sola mors corporea intelligenda est, sed mors maledicta, maledictionis autem nomine veniunt potissimum summi illi angores quos in anima Christus pertulit.

XVII. Quamvis autem non aliunde constare posset Christum in anima propriè aliquid perpessum fuisse, vel ex hoc uno demonstrari posset evidentissimè non solos corporis cruciatus vel mortis horrorem hanc illi tristitiam ingenerasse, quia alias longè mollior & timidior videretur Christus innumeris hominibus qui non tantùm patienter sed & læto promptoque animo mortem cruciatusque dirissimos sustinuerunt: Nam ut profanorum gentilium ἀναισθησίαν vel insaniam non commemorem qui imperterrita mente mortem adventantem exceperunt, imò & ipsi sponte adiverunt, quis nescit multa martyrum millia, fidelissimorum nubem testium sævissimis tormentis & crudelissimæ morti exposita fortissimo tamen & lætissimo eam animo pertulisse? ita ut non tantùm nullum metus dolorisque testimonium darent, sed lætitiam potius summam atque exultationem etiam in mediis flammis proderent, non illos ignes accensi terrebant, non enses districti, non craticulæ ardentes, ungulæ, cruces, bestiæ, aculei, cæteraque priscæ crudelitatis instrumenta quæ ad eos torquendos adhibebantur, nemo ex iis lugere visus est, nemo poculum à se removeri postulavit, imò summâ alacritate ad supplicium ut ad triumphum properant & tortoribus etiam ignoti ultrò se offerunt, Deo gratias agentes cum Apostolis quòd digni judicati sint qui paterentur pro nomine Jesu, Quænam tanti discriminis ratio subesse potest? Infirmi & miseri homunciones summam constantiam & gaudium in mediis tormentis præ se ferunt, Petrus crucifigitur, Paulus decollatur, excoriatur Bartholomæus, torretur Laurentius, laniatur Ignatius, alii aliis dirissimorum tormentorum generibus sine ullo doloris & tristitiæ signo cruciantur: At Christus æternus Dei filius vel ad primam mortis cogitationem expavescit, consternatur, lachrymas fundit, clamores edit, in faciem procumbit, sudorem sanguineum emittit. Quid E. alterutrum ex hisce duobus fuerit necesse est, vel ut in Christo aliquid mollius & timidius fuerit quàm in cæteris hominibus, vel sanè in hisce tormentis quæ perpetiebatur aliquid fuerit planè extraordinarium & gravius ipsa morte corporis quæ in sensus incurrebat. At prius illud vehementer falsum & blasphemum quod Christianæ aures ferre nequeunt; Ergo posterius verum esse necesse est.

XVIII. Itaque eò tandem deveniendum est ut dicamus veram & genuinam doloris & anxietatis istius causam fuisse non mortem simpliciter, sed *mortem maledictam* quæ illi obversabatur ante oculos, horrendum illud & terrificum irati Dei judicium; Peccata non unius hominis aliqua, sed omnium electorum omnia quæ homo unus ipse fragilis & imbecillis ex Sponsoris officio portare debuit: Videbat scil. formidabile Dei tribunal cui sistendus erat ut quæ non rapuerat solveret Ps. LXIX. 5. Judicem ipsum incomprehensibili vindictâ armatum, legem fulmina execrationum & anathematum vibrantem, Diabolum & potestatem tenebrarum

cum

cum omnibus inferorum portis imminentem, denique Justitiam ipsam inexorabilem & rigidissimam cui ad ultimum usque quadrantem satisfieri oportuit: Hæc sunt quæ Christo metum pavoremque non immeritò incusserunt, hæc quæ gemitus, suspiria, lachrymas expresserunt. Timuerit Ergo mortem, quomodo solemus omnes ex instinctu naturæ humanæ, ut ostenderet τὸ ἀνθρώπινον ut ait Chrysost. non diffitemur, sed ut tanta consternatio animum ejus subiret ut nullum unquam talis commotionis exemplum usquam occurrat, nunquam ratio sufficiens reddi poterit nisi ascendamus ad Dei judicium cui satisfaciendi pro nobis onus in se receperat: Non illum premebant vincula & catenæ Judæorum quibus vinciri debuit, sed vincula & compedes peccatorum nostrorum quibus onerandus fuit: Non terrebant cohortes Romanorum quæ eum captivum abducturæ erant, eas enim si libuisset potuisset uno oculi nictu prosternere & fugare, prout ipse satis demonstravit Joh. XVIII. 6. Sed principatus & potestates, Princeps mortis cum copiis omnibus infernalibus cum quibus certandum fuit; Non angitur propter injustam Pilati sententiam, noverat enim nullam ipsi esse potestatem, nisi cœlitus data esset; sed propter severissimum & justissimum Patris cœlestis judicium, qui pœnas à nobis debitas ab ipso exposcebat: Non horret manus hominum quamtumvis duras & crudeles, sed ipsam Dei manum in quam cadere est horrendum: Non fremit propter separationem animæ & corporis, sed propter desertionem Patris quam brevi experturus erat.

XIX. Rem autem ita se habere non uno argumento demonstrari potest sive prophetica de morte & passione Christi vaticinia, sive complementum eorumdem historicum apud Euangelistas intueamur, legatur vel unum Isa. c. LIII. de quo antea. An non majus quid aut atrocius omni corporali communive cruciatu, quod *Christum propter transgreßionem & iniquitates nostras plagâ affectum à Deo percussum, vulneratum* testatur vers. 4. 5. *quod iniquitatum omnium nostrarum pœnam* atque ita Deum ipsum punientem hostiliter *in ipsum* dicit *incurrisse* ipsique ut Sponsori luendam eam fuisse vers. 6. 7. quod *sublatum* docet *ex angustia* sive anxietate animæ propter sensum iræ Dei, itemque *ex judicio* vers. 8. quod deprecantur fideles & in quod nunquam venturi sunt Joh. v. 24. quia Christus in illud venit? An mors ulla quantumvis aspera & violenta talis esse potuit ut in ea adeunda & ferenda ipse filius Dei in persona Davidis conquestus sit *desertum se esse à Deo*, Deum *longinquum à salute sua receßisse*, *se verba rugitus sonare & non exaudiri* Ps. XXII. 1. 2. 3. &c. & Ps. LXIX. *se cœno profundissimo immersum*, *fluento inundante abripi*, *pervenisse aquam usque ad animam*, *& quæ non rapuit rependere cogi* vers. 1. 2. 3. 4. 5. sed dubitationi locum non relinquit Apostolus cùm dicit factum fuisse κατάραν Gal. III. 13. maledictio enim illa cùm opponatur *benedictioni* Abrahæ id est justificationi & vitæ æternæ Abrahæ promissæ, non potest ad mortem corpoream tantùm restringi, sed simul etiam æternam vel æternæ æquivalentem complecti debet.

XX. Unde jam liquidò patet quid discriminis intercedat inter *mortem Christi* & mortem *Martyrum* & cur tantopere ad ejus præsentiam consternatus sit, cùm ipsi eâ potius lætati & gloriati fuerint. Nimirum Martyres licet essent peccatores, sciebant tamen se Deo esse per Christum reconciliatos, adeoque nihil condemnationis in se habere, quod si patiendum ipsis aliquid imponeretur, non propter sua peccata se pati ut pro iis satisfacerent, sed propter gloriam Dei ut sanguine suo veritatem Euangelii obsignarent. At Christus licet in se sanctus & innocens, inter peccatores tamen reputatus est Isa. LIII. 12. & tanquam reus coram tribunali Dei habitus, ut alienorum peccatorum sibi impositorum pœnas lueret. 2. Martyres ab hominibus patiebantur, sed Deum semper benignum & propitium experiebantur qui certaminibus ipsorum præerat, virtutemque ferendi crucem suppeditabat: At Christus non tam ab hominibus quam à Deo percussus est, cujus manum ultricem sentire debuit, unde dicitur מכה אלהים Isa. LIII. 5. & desertus à Deo. 3. Martyres extrinsecus cruciabantur in corpore, sed intus recreabantur solatio Spiritus S. qui in media fornace rorem gratiæ & gaudii affundebat, quo perfusi refocillabantur, ne sub onere fatiscerent. At Christus totus & anima & corpore passus est; nullum illi solatium, nulla mitigatio doloris extrinsecus accessit, verè assatus ad ignem iræ divinæ ut olim in Agno Paschali adumbratum, ita ut absque ulla consolationis & refrigerii guttula, solo propriæ justitiæ & sanctitatis, si fas ita loqui, succo in mediis ardoribus judicii divini sese sustenstarit. 4. Martyres mortem quidem sibi ferendam sciebant, sed corporalem tantùm, nam ab æterna se liberatos per Christum noverant Joh. V. 24. At Christo cum utraque luctandum fuit, quia utraque peccati nostri fuit stipendium. 5. Martyres calicem bibere debuerunt, sed cujus amaritudo per Christum sublata fuerat, ita ut nihil lethale & mortiferum in eo amplius subesset, sed Christus calicem indignationis divinæ ad fæces usque ebibit, mortem enim gustare debuit pro omnibus Heb. II. 9. 6. Illi mortem & tormenta patiebantur, sed singuli pro singulis ut loquitur Leo, pro se unusquisque moriebatur non pro aliis. At Christus omnium peccata unus portabat & publicè pro iis satisfaciebat. Martyres denique cum morte, Satana & inferis pugnabant, sed jam à Christo devictis & prostratis Col. II. 14. 15. Heb. II. 14. ita ut ἐπινίκιον in medio certamine cantare possent. 1. Cor. XV. 55. ô *mors ubi est victoria tua* &c. At Christus eos omnes adhuc integros & vegetos adoritur, imperio mortis etiamnum stante & vim suam in homines exerente; quod non potuit meliùs explicari quàm factum à Basilio Seleuciensi Χριστὸς σὺν ἀγωνίᾳ τὸν σταυρὸν ἀποδέχεται καὶ προλαμβάνει φόβος τὸ πάθος. Διὰ τί ὅτι Χριστὸς μὲν κατὰ ζῶντος ἔτι θανάτου στρατεύεται, οὔπω λελυμμένης τῆς τυραννίδος συμπλέκεται· ἔτι γὰρ τὴν ἐξ Ἀδὰμ κατ' ἀνθρώπων δυναστείαν ὁ ᾅδης ἐκόμπαζε. *Christus cum angore crucem excipit paßionemque pavor anticipat. Quamobrem? nimirum quia Christus contra viventem mortem adhuc armatur, cumque nondum soluta tyrannide manus conserit, etenim imperium quod in homines jam inde ab Adam obtinebat etiam-*

num

num ostentabat, quæ omnia luculenter testantur mortem Christi toto genere diversam fuisse à morte Martyrum, sive *principium*, sive *modum*, sive *finem* passionum attendas: nam illi à Deo Patre ex amore castigabantur in corpore ad gloriam Dei, & obsignationem veritatis; At Christus à Deo Judice ex Justitia punitur & in corpore & in anima ad peccatorum expiationem: in illis *passiones* erant vel *probatoriæ* vel *medicinales*, at in Christo *pœnales* & *satisfactoriæ*.

XXI. Huic argumento nihil hactenus à Socinianis directè quod quidem nobis visum fuerit responsum est. Crellius tantùm adversus Grotium p. 24. & 25. c. 1. aliquid reponere conatur, Christum scilicet cùm preces illas fudit in horto, vel in cruce se à Deo derelictum exclamavit, respexisse procul dubio ad illos dolores & cruciatus quos tum perpetiebatur cùm ea verba proferret, dolores scil. crucis qui per se corporis erant, inde verò ad animum ut fit redundaverint, quibus addi possunt contumeliosæ voces & insultationes hostium calamitates ipsi acerbissimè exprobrantium: de tanta tristitia quæ græcis verbis exprimitur nihil legi ab eo tempore quo ex horto Getsemane fuerit abductus, cessasse istam animi perturbationem postquam ei apparuit Angelus. Hunc fuisse calicem de quo Christus patrem tam sollicitè rogavit ut à se transiret; non verò mortem; Earum autem precum statim secutum fuisse effectum apparente Angelo. Ideo Christum animo imperterrito reliqua mala excepisse, nec quicquam post id tempus fecisse aut dixisse quod pavorem & consternationem istam animi argueret, licet dolores & cruciatus acerrimos sustineret.

XXII. Sed multifariam hîc peccat Hæreticus. 1. Dum supponit tristitiam & preces illas ardentissimas Christi non aliò respexisse quàm ad dolores corporeos quos perpessurus erat vel etiam ludibria & insultationes hostium quibus impetebatur. At jamjam ostendimus non eam fuisse sufficientem talis anxietatis causam nisi in Christo Dei filio Principe gloriæ eam animi constantiam desiderari volumus quæ in miseris homuncionibus sese tam luculenter prodidit, quod Christianus nemo dixerit; Ergo durior quædam manus illum premebat, gravius illi incumbebat onus sub quo fatiscere veritus est. 2. Supponit etiam gratis Christum post agoniam illam quam passus est in horto nullum amplius dolorem & animi perturbationem sensisse, nullum sanè ejus signum dedisse: Nam licet certum sit Christum non semper eo animi angore pressum fuisse, sed dilucida (ut ita dicam) habuisse intervalla, prout scil. obversabatur animo promissio patris & certa spes victoriæ; quod & fideles ipsi experiuntur non semel, qui in maximis suis angustiis querimonias suas miscent consolationibus ut Ps. LXXVII. & XLII. & Jobi XIX. 11. 25. & alii de quibus August. in Ps. X. *Interdum clausis Dei oculis exercentur ut querantur, interdum apertis illuminantur ut gaudeant.* Quis tamen nescit in cruce etiam gravissimè perturbatum esse cùm in hæc flebilia erumpit verba ut se à Deo derelictum quereretur? Itaque fortiter quidem & constantissimè mortem tulit, sed tamen cum exquisitissimo mali sensu, ita ut voces pugnæ & doloris cum voci-

cibus constantiæ & victoriæ permixtæ semper fuerint, donec absolutissimo redemptionis operi hâc triumphi voce τετέλεσαι colophonem imposuit. 3. Falsum etiam est quod statuit calicem pro cujus remotione tam sollicitè orabat non fuisse ipsam mortem, sed tantùm istam animi perturbationem quæ post apparitionem Angeli cessaverit; nam contrarium liquet ex Joh. XVIII. 11. ubi cùm Christus captus esset à militibus & Petrus vim facere vellet; *An non bibam* inquit *calicem quem Pater mihi dedit?* manifestè innuens mortem cui destinabatur; Et sanè cur tanta perturbatio animum ejus subiisset nisi ad hanc mortem impendentem respexisset? E. certum est Christum propter mortem imminentem timuisse, non corpoream tantùm sed spiritualem imprimis & maledictam.

XXIII. Quia verò varia hîc quæri possunt circa hanc Christi agoniam precesque ab eo fusas, quasi indignum sit Christo vel sensisse Deum iratum & infensum, vel eas preces illi obtulisse quæ decreto ipsius apertè repugnarent; breviter ea expedienda sunt antequam ad alia transeamus. Primò Quæritur quomodo talis metus & agonia in Christum cadere potuerit qui fuit semper in gratia & amore patris, quique adeo iratum eum & infensum sibi experiri non potuit? Resp. Christus duplicem *personam* sustinuit & *suam* & *nostram*, suam ex natura, nostram ex officio, Et secundum geminum illum respectum potuit metus & fiducia in eo locum habere, potuit gratia & ira patris erga ipsum sese exerere, Nam respectu sui patri semper dilectus fuit & gratissimus, nec aliter potuit, cùm enim Deus non irascatur creaturæ nisi ob peccatum, in filio autem nullum unquam viderit vel videre possit utique non potuit illi ullatenus succensere, sed anima ejus in eo sibi complacuit: Sed quia idem ille filius personam nostram suscipere voluit & peccatorum reatum sustinere, sub hac σχέσει nihil obstat quo minus dicamus Deum iratum sensisse non sibi, sed peccatis nostris quæ in se receperat, quomodo dicitur κατάρα pro nobis factus: ita hîc optimè concurrunt & amor & indignatio, Amor in filium, Indignatio in mediatorem, Amor propter justitiam & sanctitatem propriam ipsi inhærentem, Indignatio propter peccata aliena nempe nostra ipsi imputata. Quod ergo hîc clamitant Adversarii Bellar. & alii grandem nos cum Calvino injuriam Christo facere cùm dicimus Deum metuisse iratum & infensum, atque adeo non fuisse eum in gratia Dei, vel impudens est calumnia, vel crassissimus error qui confundit ea quæ in Christo sunt distinctissima: Nam si id volunt Deum iratum fuisse filio suo quà tali & in se considerato, eam nobis sententiam affingunt quam toto pectore aversamur, ut qui sciamus Christum nunquam non gratissimum & dilectissimum Deo fuisse quod & ipse Calvinus apertissimè docuit Instit. l.2. c.6. s.11. *Neque tamen innuimus Deum fuisse unquam illi vel Adversarium, vel iratum. quomodo enim dilecto filio in quo animus ejus acquiescit, irasceretur? Aut quomodo Christus patrem aliis sua intercessione placaret quem infensum haberet ipse sibi?* At si negant Deum iram suam & maledictionem effudisse in filium quatenus nostra in se peccata receperat, non nobis, sed Scripturæ ipsi apertè re-

pu-

pugnant quæ eum à Deo percussum & attritum, peccatum & maledictionem factum docet; Hoc vidit *Ferus* in Matt.c.26. *Hic* inquit *si personam ejus attendas videbis eum innocentissimè passum, ipse enim peccatum non fecit nec dolus inventus est in ore ejus, At si attendas eos in quorum persona patitur videbis eum nocentissimum ut qui peccata totius mundi in humeris suis habeat &c.* Deinde distingui debet τὸ *Esse in gratia Dei*; nam vel illud intelligitur quoad amorem & omnia effecta ejus tam ea quæ sanctitatem quàm quæ felicitatem important, vel quoad quædam tantùm. Ille qui in gratia Dei est, utique amorem ejus experiri debet si non in omnibus saltem in plerisque ejus effectis, & ita Christus nunquam non sensit hanc patris gratiam: at non statim qui est in amore fruitur ejus effectis quoad plenissimam beatitatem, v. g. qui castigantur fideles sunt sub sensu miseriæ nec desinunt tamen à Deo diligi: Ita nihil obstabat Christum & diligi à Deo ut filium suum, & affligi ab eodem ut Vadem & Sponsorem nostrum, potuit amare ut patrem, & suam in eo fiduciam collocare, & timere ut judicem atque ejus iram & indignationem deprecari.

XXIV. Secundò Quæritur Quî timere potuerit & expavescere cùm certa & indubitata victoria esset ex Dei consilio immutabili? Resp. Ut hic scrupulus tollatur meminisse oportet utrumque hunc affectum metus & spei in homine sæpe reciprocari & alternantes experiri vices pro ratione objectorum sese ingerentium, nam si res grata & læta objiciatur, continuò spes inde efflorescit, sin verò tristis & molesta fuerit, metus subitò enascitur; Cùm verò duæ istæ res usque adeo contrariæ sese ingerunt eodem tempore, tum fieri nequit quin gravis inter eas pugna & conflictus oriatur, altera faciente metum & dolorem, altera spem & consolationem excitante: Rursus cùm in isto conflictu altera alteri prævalet v. g. malum præsens bono futuro acriùs se ingerit, & quod præsens est naturâ suâ vehementius homines afficit quàm quod est futurum, metus & dolor ita videtur totum hominem occupare ut nihil in eo spei sit reliquum, quia ita defixus hæret in malo quod intuetur ut cætera quæ aliquatenus illius dolorem lenire vel metum minuere possunt eo momento non attendat, quemadmodum ea est naturæ nostræ conditio ut ingentia visa cùm vehementiùs ingruunt ex nobis eo momento abigant omnem aliam cogitationem, sic in omni vehementi commotione ita totus occupatur animus ut velox illa facultatum animi progressio multum impediatur, dum singulæ facultates præsenti objecto affixæ rem totam diutius suspendunt. Ex quibus facilè tota hæc difficultas expeditur, quippe Christus nobis ὁμοιοπαθὴς tale quid in se ipso expertus est, nam ut duplex objectum Christi animo sese ingerebat, 1. mors illa maledicta & passio ad quam ferendam missus fuerat; Deinde eventus & finis lætissimus qui promissus erat, malum præsens & imminens gravissimum, & victoria certa & gloriosissima, duplicem etiam affectum in ipso excitavit, inde timoris & tristitiæ, hinc spei & fiduciæ, cùm enim in malum impendens oculos reflectebat, non poterat non timere & consternari, videbat quippe mortem & mortem dirissimam ipsi paratam, at cùm

idem attendebat ad finem passionum, & consilii divini immutabilitatem, prævidebatque adeo & victoriam quam reportaturus erat de Diabolo & morte, & redemptionem quam acquisiturus erat Ecclesiæ, non poterat non in spem erigi & lætari, hinc fit ut in hoc agone alternantes & sibi invicem succedentes hos affectus subinde videamus, si timet & angitur cùm petit calicem removeri; at confidit statim cùm in beneplacito patris acquiescit, si fremit cùm queritur se à Deo derelictum, at spem ill eo prodit cùm Deum suum compellat & Spiritum suum in manus ejus commendat: Sed cùm instantis mali cogitatio animum subit, ita totus occupatur animus ut eo momento circa aliorum objectorum apprehensionem quiescat, hinc cùm ait Joh. XII. 27. *nunc anima mea turbata est pater quid dicam?* animus in illam iræ infinitæ cogitationem ita defixus est ut singulæ facultates pro se nihil decernant, sed toto interrupto progressu fluctuent. Ita cùm petit liberari ab hac hora & removeri calicem, cùm se derelictum esse postea vociferatur in illa eadem cogitatione ita occupatur ut in unam partem totus vergens, pene sibi persuadeat de se actum esse, nec fieri posse ut tantum pondus sustineat: Non tamen in illa cogitatione ita hæsit quin mox invicta spes illum erigeret, idem enim qui perculsus *libera me* inquit *ex hac hora* eodem tempore subjicit, *sed propterea veni in hanc horam*, qui ter petit ut transferatur calix, addit statim non sicut ego volo, sed sicut tu vis fiat, qui clamat se derelictum à Deo, idem tamen ad Deum ut patrem Deumque suum accedit: unde patet quomodo Christus & timere potuerit & angi dum certa spes victoriæ facta fuerat.

XXV. Tertiò Quæritur quomodo Christus ejusmodi preces Deo offerre potuerit quæ apertè videntur consilio & voluntati divinæ repugnare, atque adeo pietati & obedientiæ quam patri constantissimè exhibuit? Quid enim? nonne propterea natus erat & mediator factus ut calicem hunc pro salute nostra ebiberet: nonne noverat hoc esse decretum patris ut ipse non semel testatus est oportere se multa pati & occidi, Matt. XVI. 21. Imò cùm caperetur à militibus Petrum iis obsistentem increpat, *An non bibam poculum istud quod mihi dedit pater?* Quî ergo sibi contrarius & patri, tanto molimine calicem à se transferri postulat? Resp. Hic verò multa sunt quæ reponi possunt. 1. Supponimus contra Monotheletas geminam fuisse in Christo voluntatem ut & naturam divinam & humanam, easdem non adversas quidem & sibi repugnantes, sed diversas tamen fuisse prout in objecta diversa ferebantur. Divina voluit mortem quia sic constitutum fuerat apud patrem ad redemptionem nostram. Humana verò horruit & deprecata est, quia eam intuebatur ut naturæ destructionem & malum omnium quæ esse poterant dirissimum; nec tamen humana voluntas bene dicitur repugnasse divinæ, quia non absolutè, sed conditionatè petiit, non voluntate deliberatâ & electivâ, sed velleitate potius inefficaci & naturali. Itaque observandum est. 2. *Voluntatem* multifariam dividi posse, alia enim *efficax* dicitur, alia *inefficax*; *Efficax* dicitur ea quæ principium est agendi, hominemque movet & impellit ad

exe-

exequenda ea quæ vult & amolienda quantum potest quælibet operationis impedimenta; *Inefficax* quæ in effectum non deducitur, sive propter impedimenta aliunde accedentia, sive quia simplex est vel boni complacentia, vel displicentia mali, nec ulterius pergit ut sit operandi principium, nec ad rei executionem reipsa impellit quæ velleitas potius quàm voluntas dici meretur. Cùm ergo Christus dicitur voluisse ut transiret calix non debet hoc intelligi de voluntate efficaci quæ in ipso produxerit aliquem evadendi conatum & se expediendi ex istis laqueis, imò videmus eum ductum *fuisse ut ovem ad mactationem* Is. LIII. 8. ut ipse nulla ratione obstiterit, vel mortem refugere tentaverit, sed de voluntate inefficaci quæ nihil aliud significat quàm simplicem displicentiam ortam ex naturali inclinatione quâ voluntas abhorret à malo naturam destruente.

XXVI. 3. *Voluntas* alia est *naturalis* & *indeliberata*, alia *deliberata* & *electiva*. Illa dicitur voluntas per *modum naturæ*; Ista per *modum rationis*. sic Thom. p. 3. q. 18. art. 5. *Voluntas ut natura* sive per modum naturæ est facultas physica habens inclinationem naturalem ad conservationem totius compositi, seu est desiderium commodi, vocatur voluntas indeliberata quia fertur ad objectum absolutè consideratum citra ullam rationem circumstantiarum, At *voluntas per modum rationis* est facultas rationalis ad prosequendum bonum generale totius hominis ut homo est, vel ad sequendum dictamen intellectus practici recta & justa monentis, vocatur *voluntas electiva* quia est desiderium & affectus justitiæ potius quàm utilitatis propriæ, dicitur & *voluntas deliberata* quia respicit objectum omnibus suis circumstantiis vestitum, & hæc voluntas refertur ad cognitionem rationalem tanquam ad causam, quia non naturæ instinctum sed rationis dictamen sequitur; Voluntas naturæ naturaliter fugit ea quæ naturæ sunt contraria, ut mortem, cruciatus &c. Voluntas per modum rationis potest ferri etiam in ea quæ naturæ adversantur dummodo justa & honesta sint vel necessaria, sic v. g. is qui voluntate naturali potionem amaram refugit & aversatur, eandem tamen voluntate rationali suscipit, quia scit non aliam esse salutis recuperandæ rationem, ita martyres mortem naturâ non possunt non horrere, sed iidem tamen eam ut gloriosissimum benevolentiæ Dei testimonium ex ratione alacres adeunt, & in ea gloriantur, pari planè pacto Christus mortem voluit & noluit diverso respectu. Voluntas per modum naturæ eam noluit, at eadem per modum rationis voluit ipsam. noluit quatenus naturalis appetitus desiderium erat ut viveret mortemque absolutè & in se ut naturæ destructionem intuebatur. At quatenus eandem spectabat cum circumstantiis suis id. ut à Deo decretam & ad salutem electorum necessariam, in ipsam propensissimo ferebatur affectu, prout alibi testabatur *cibum suum hunc esse ut faceret voluntatem patris sui.* Joh. IV. 34.

XXVII. 4. *Voluntas* distinguitur in *simplicem* & *absolutam*, & *hypotheticam* seu *conditionatam*. Illa est qua quis aliquid vult absolutè & efficaciter ita ut nihil reliqui faciat ut ea voluntas in effectum deducatur. Ista qua quis aliquid vult

sub

ſub conditione, quæque intra certos limites ſe continet, ſic abſolutâ voluntate petunt fideles remiſſionem peccatorum ſuorum, & ſi quæ ſunt neceſſaria ad eorum ſalutem. At voluntate conditionali ea quæ ſalutem non attingunt per ſe neque vel data promovent, vel negata removent, puta opes, ſanitatem, robur, pacem externam, in quibus petendis eam ſemper conditionem addere debent expreſsè vel implicitè ſi ita fert Dei voluntas: hujus conditionatæ voluntatis geminum exemplum ſuppeditat nobis Scriptura, alterum in Moſe Exo. XXXII. 3. dum optat deleri de libro Dei, alterum in Paulo Ro. IX. 3. dum cupit anathema fieri pro fratribus, utrumque enim iſtud votum non abſolutè, ſed conditionatè tantùm eſt intelligendum, ſi poſſibile eſſet & liceret, ſi Deo ita liberet, ita ut non rei ipſius poſſibilitas, ſed petentium tantùm zelus & ardor innuatur: Idem in Chriſto obſervari poteſt, nam voluntate abſolutâ ac ſimpliciter dicta Chriſtus mori voluit; prout ſe moriturum prædixerat Matt. XVIII. 11. & XX. 18. 19. Joh. XIII. 21. ita ultro & libentiſſimè ſe morti expoſuit *An non* (inquit) *bibam calicem?* &c. E. quod mortem refugiebat referendum eſt ad voluntatem conditionalem & hypotheticam, de quo ne quis dubitare poſſet voluit ipſe Chriſtus conditionem, eamque geminam apponere: Prior eſt conditio *poſſibilitatis rei, Pater ſi poſſibile eſt* non utique per abſolutam Dei potentiam, quia non neſciebat omnia Deo eſſe poſſibilia ut apud Marcum profitetur, ſed per æterni patris decretum, quod etſi non ignorabat ſcindi non poſſe, tamen libenter per φυσικὴν ςοργὴν optaſſet aliter inſtitui. Altera eſt *conditio voluntatis divinæ* cui ſe Chriſtus illico ſubmittit *veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis*, ut agnoſcamus omnes iſtos motus deſiiſſe tandem in abſolutam voluntatem moriendi.

XXVIII. Etſi igitur inter geminam hanc Chriſti voluntatem aliqua diverſitas occurrit nulla tamen eſt pugna & contrarietas propriè dicta, quia nec ſunt ad idem, nec eodem reſpectu: Altera eſt ſimplex & abſoluta, altera tantùm conditionalis, altera bonum naturæ, altera gloriam & conſilium patris reſpicit, altera ſe habet per modum naturæ & velleitatis inefficacis, altera per modum rationis & voluntatis plenæ. Hìc ergo attendenda ſunt *duo volita* Chriſti, ſeu objecta duo in quæ ferebantur diverſæ volitiones Chriſti, primò *bonum naturæ*, & immunitas ab omni malo, natura enim per inclinationem omnibus creaturis adeoque & homini ipſi inditam Eph. V. 29. non poteſt non refugere malum & inclinari in ſui bonum & conſervationem, ſiquidem teſte Ariſtotele *bonum eſt quod omnia appetunt*. Secundo *gloria & voluntas patris* cum ſalute noſtra; utrumque objectum ab intellectu monſtratum volebat, ſed modo & reſpectu longè diverſo, illud ſimpliciter & præciſè in ſe abſque circumſtantiis conſideratum volebat voluntate naturali conditionatâ, & velleitate potius ſeu voluntate imperfecta, ſecundum hanc petebat conditionaliter rem ex hypotheſi impoſſibilem & optabat quod illi denegandum erat ut hoc pacto teſtaretur quid ſentiret, pateretur & appeteret miſera & egena natura & à quo maximè refugeret; at verò iſtud cum omnibus circun-

ſtan-

ſtantiis, cauſis, & effectis conſideratum voluntate abſoluta per modum rationis ad finem qui mediis in ſe malis amabilitatem ſolet conciliare, quomodo potio amara appetitur propter ſanitatem, quam voluntatem Chriſtus declarat eâ quam appoſuit ſtatim limitatione & conjunctione πλὴν ἀλλά. Ita etſi votum primum voluntati patris quadantenus adverſum concepiſſet, quia tamen ſub conditione illud ita concepit ut velleitati huic ſuæ ſtatim frænum injecerit, eamque Dei arbitrio ſubjecerit non poteſt ulla culpabilis hîc occurrere diverſitas.

X X I X. Inſtabit tamen aliquis, Si correctio aliqua addita fuit à Chriſto in poſtrema precationis parte omnino modum exceſſerit oportet, atque adeo non ſatis compoſita fuerit. Hinc Calvinus in commentario ſuo in Matt. dixit *Chriſtum votum illud ſubitò ſibi elapſum caſtigare & revocare*, quod dici non poteſt quàm protervè Bellarminus exagitet quaſi Chriſtum peccati alicujus & vitioſitatis inſimularet, qui aliquod votum fuderit quod correctione opus habuit. At ut de Calvino primùm dicamus Jeſuita more ſuo ſatis prodit calumniandi œſtrum quo percitus eſt dum ea integerrimo Viro affingit quæ ab ejus mente ſunt alieniſſima; quod vel idem ipſe commentarius luculenter docet ubi variis in locis, pluribuſque rationibus hos Chriſti angores, querelas, preces & affectus puriſſimos fuiſſe omniſque vitii expertes ſolidè evincit. Quod verò vim facit in correctionis voce de nihilo eſt; quia nemo negare poteſt particulas ἀλλά πλὴν quibus utitur Chriſtus eſſe correctionis formulas, ſed in eo hallucinatur Adverſarius quod *Correctionem* omnem ſupponere errorem præcedentem arbitretur, quod etſi de *Correctione Logica* & *Ethica* verum ſit, falſum tamen eſt de *Rhetorica. Logica* pro falſo verum, *Ethica* pro malo bonum reponit, ſed *Epanorthoſis Rhetorica* non eſt ſemper emendatio ejus quod malè dictum ſit, ſed limitatio rei conditionalis in abſolutam, vel repoſitio ejus quod magis videtur idoneum pro eo quod prius etiam non malè, ſed vel indifferenter vel conditionaliter dictum fuerat. Sic *Cicero* ad *Quirit. contra Verrem* exclamat *ô ſummam veſtram clementiam, vel potius patientiam*, & autor ad Herennium *quod ſi iſte ſuos hoſpites rogaſſet imò innuiſſet modò hoc facilè perfici poſſet &c.* Paulus 1.Cor.xv.10. *amplius laboravi quam omnes Apoſtoli, non ego tamen ſed gratia Dei quæ mecum eſt.* Correctio eſt verum apponens pro vero ſine errore, nam & ipſe laboraverat, ſed ſub gratia tanquam cauſa primaria & principali: Sic correctio hæc Chriſti non eſt emendatio erroris ſed remotio conditionis antea poſitæ ſeu converſio precationis conditionalis in ſimplicem: Non ergo reponit verum pro falſo ſed categoricam voluntatem bonam loco hypotheticæ itidem bonæ in ſuo genere: non corrigit prius effatum tanquam incompoſitum, ſed exponit quod dixerat ne quis noſtrûm id malè cogitatum aut dictum autumaret, & voluntatem illam conditionatam quæ ex recto ſui amore mortem horrebat ſubjicit voluntati patris, ideoque amorem ſui amori Dei tanquam primo & maximo mandato rectum ordinem ſervans ſubmittit.

XXX. Quartò Quæritur quomodo Chriſtus æternum patris decretum reſcindi

ſcindi

ſcindi poſtulet cujus minimè ignarus erat, & quomodo pura fuerit ab omni vitio hæc ipſius voluntas quæ tamen cum Dei voluntate minimè congruebat? Reſp. Ad 1. Noluiſſe Chriſtum abſolutè reſcindi conſilium patris quod immutabile noverat, ſed quia defixus erat totus in contemplatione inſtantis mali eo momento facultates erga aliorum objectorum apprehenſionem quieſcebant, itaque non ex dubitatione vel ignorantia loquitur, ſed omiſſo conſilii divini intuitu ad breve momentum deſiderium hoc quo æſtuabat in patris ſinum deponit, quomodo fideles in fundendis precibus & graviſſimis tentationibus non ſemper ad ſpeculanda Dei decreta aſcendunt, ſed votorum fervore interdum celeres feruntur in malorum quibus premuntur acerbitatem unicè intenti, eorum liberationem naturali propenſione ardentiſſimis votis expetentes, licet cæteroquin alia ſit Dei voluntas & conſilium; Atque hinc patet ſolutio ſecundæ difficultatis; quomodo pura & vitii expers illa voluntas Chriſti eſſe potuerit quæ voluntati divinæ repugnabat; Nam primò certum eſt non omnia quæ voluntati occultæ ſive decreto non congruunt ſtatim peccata eſſe, quippe cùm hæc non ſit actionum noſtrarum norma & regula, ſed revelata, non poteſt quod adverſus illam admittitur ſtatim peccatum cenſeri; ſic Paulus Phil. 1. cupit diſſolvi & eſſe cum Chriſto, idque arbitratur ſibi eſſe longè optimum; at hoc voluit contra voluntatem Dei occultam quæ diutiùs voluit eum Euangelio miniſtrare, ſic filius probus orat pro vita patris ægroti quem tamen Deus certò mori vult, nec peccat filius, imò peccaret adverſus debitum parenti amorem ſi non præſtaret: ſic fideles plerumque florentem & tranquillum expetunt Eccleſiæ ſtatum, cuperent ærumnis liberatos eſſe Dei filios & ſublata omnia ſcandala & regni Dei obſtacula, & hæc cùm per ſe recta ſint piè poſſunt à fidelibus expeti, quamvis aliter Deo conſtitutum ſit qui vult filium ſuum regnare inter hoſtes ſuos, exerceri ſub cruce, & Euangelii ac fidei victoriam contrariis ſatanæ & mundi molitionibus illuſtrari. Hoc Auguſt. eruditè obſervat Enchir. ad Laur. c.100. & 101. *Propterea namque magna* (inquit) *opera domini exquiſita in omnes voluntates ejus ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem quod etiam fit contra ejus voluntatem* &c. Et paulò poſt *Aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult etiam ipſe bona amplius multoque certiùs voluntate* &c. Chriſtus ergo potuit abſque ullo peccato & petere & velle quæ voluntati divinæ repugnabant.

XXXI. Sed inquis, Chriſtus non ignoravit hanc patris voluntatem, itaque non potuit non peccare cùm illi reſtitit. Reſp. Peccaret is qui contra voluntatem Dei cognitam peteret aliquid abſolutè & ſine ſubmiſſione tacita vel expreſſa quod fecit Chriſtus; nam voluntas abſoluta conditionatam ſtatim ſuperavit & abſorbuit, unde æſtimandum eſt obſequium ex eo quod prævalet & ſuperius eſt, non verò ex eo quod obruitur & corrigitur, ea enim demum veri nominis eſt voluntas quæ abſoluta & determinata eſt ita ut hominem efficaciter impellat ad rem volitam proſequendam, voluntas verò ac deſiderium inefficax non tam volun-

luntatis quàm velleitatis appellationem meretur: at voluntas Christi absoluta, fuit semper conformis voluntati divinæ in volito formaliter spectato cum omnibus suis circunstantiis, Imò & velleitas ipsa Christi conformis rectè illi dicitur ratione causæ dirigentis, voluit enim Christus semper quod & quomodo pater voluit eum velle, Pater enim volebat ut Christus vellet vivere secundum inclinationem naturæ ut hoc modo demonstraret se verè affectus nostros naturales suscepisse, licet hoc ipsum desiderium videretur, quoad cætera quodammodo arietare in consilium æternæ prædestinationis. Fateor in nobis istiusmodi motus non esse sine aliqua *ἀταξία* & peccati labe, quia cum immundi simus natura ex sordido fonte non possunt rivuli nisi sordidi & lutulenti fluere, quemadmodum si aquam in vitro sordido & impuro agitaveris & ipsa sordida & impura reddetur. At in Christo aliter se res habuit, cùm enim purus esset ab omni labe, sic tristitiâ & metu turbatus fuit ut nunquam tamen modum excesserit vel adversus Deum murmure vel impatientiâ fremuerit, sed ita potentiam Dei imploravit, ut voluntati patris illico se reverenter submitteret, ut aqua quæ in vitro puro est & nitido quantumlibet agitetur non impurabitur tamen, quia nihil fæcis sordiumve admixtum habet. Ita turbatus fuit, sed non perturbatus, concussus, sed non excussus, oppugnatus, sed non victus, naturæ motibus ad deprecandam mortem innocentissimè excitatus, sed rationis consilio ad eam suscipiendam statim revocatus; Unde notandum multiplex discrimen inter affectus Christi & nostros, quadrupliciter enim potissimùm solent nostri aberrare, 1. Quoad *originem* quòd rationem præveniant eaque inconsultâ sæpius oriantur. 2. Quoad *terminum* quòd longiùs digrediantur quàm par est & sese sub imperium rationis minimè contineri patiantur. 3. Quoad *modum* quòd rationem ipsam captivent & transversam agant ut accidat nobis poëticum illud, *fertur equis auriga nec audit currus habenas.* 4. Quoad *objectum* quia in nobis plerumque ejusmodi passiones feruntur ad illicita & injusta. At ab hisce omnibus immunes fuerunt affectus Christi. Nam nec quicquam illiciti unquam appetiverunt, nec oriebantur nisi ex dictamine rationis, unde dicitur *se ipsum turbasse* Joh. XI. 33. neque latiùs divagabantur quàm oportuit, nec rationem unquam obscurarunt & abripuerunt, sed illi semper obtemperarunt. Non æstimandum ergo querulas hasce Christi voces vel à dubitatione & diffidentia ulla profectas esse, vel ab aliquo alio affectu inordinato & vitioso, sed tantùm à penitissimo doloris sensu qui naturam non potuit non afficere, sed qui tamen non statim à ratione in ordinem coactus est & Dei arbitrio submissus.

XXXII. Quæritur tandem hîc quomodo Christus in ea oratione exauditus possit dici à metu ut testatur Apostolus Heb. V. 7. & alibi Christus profitetur se semper à Patre exaudiri Joh. XI. 42. cùm tamen mors subeunda illi fuerit necessariò. Resp. Quod Christus simpliciter & absolutè voluit in eo nunquam repulsam tulit, sed quod voluit sub conditione tantùm, nihil mirum si non obtinuit, quando ea non tam erat voluntas quàm velleitas, nec tam rationali illud deside-

rio erat deputandum quod primas ſemper obtinere debet, quàm inclinationi naturali & appetitui ſenſitivo cujus nunquam præcipuæ ſunt in oratione partes. 2. Chriſtus exauditus eſt à metu mortis non abſolutè quidem quaſi à mortis obeundæ neceſſitate liberatus eſſet, ſed ſecundùm quid quatenus nempe Deus qui illum exaudivit timorem illum ita excuſſit ut mortem conſtantiſſimè exciperet, ſeque totum voluntati divinæ ſubmitteret, atque ita fuit confirmatus ut omnem pavorem mortis depoſuerit. Chriſtus quippe duo timebat potiſſimùm. 1. Ne malis obrutus ſuccumberet quæ videbat graviſſima eſſe. 2. Ne morte abſorberetur, ita ut nullus inde pateret exitus. Deus verò cum *exaudivit* id. liberavit ab utroque illo metu. 1. Quia eum ita virtute Spiritus ſui corroboravit in medio agone ut conſtantiſſimè & invictè ſuſtinuerit graviſſimum illud certamen. 2. Quia eum à morte liberavit ſolutis doloribus inferni glorioſâ ejus reſurrectione, itaque veriſſimè hac in parte exauditus fuit, non quidem ne mortem lueret, ſed ne ab ea abſorberetur, non ne guſtaret, ſed ne in ea periret, non in pœnarum ſubterfugio, ſed in earundem conſtanti tolerantiâ & forti atque invictâ liberatione & victoriâ. Atque hæc de *Agoniâ* Chriſti dicta ſunto. Cætera quæ pertinent ad ejus *Deſertionem* ne ulteriùs protrahatur hæc Diſputatio in aliam mox ſecuturam cum bono Deo differuntur.

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *Scriptura S. ita plenè & perfectè continet omnia creditu & factu ad ſalutem neceſſaria ut nullis Traditionibus ἀγράφοις poſt Verbum ſcriptum locus jam eſſe poſſit aut debeat.*

II. *Etſi idem Verbum Euangelii omnium externè vocatorum auribus inſonet, non eundem tamen in omnibus eventum ſortitur, nec eodem fine ſimpliciter proponitur.*

III. *Ut vera & ſalvifica fides acquiri nequit propriis viribus ab homine, ſed unius Dei donum eſt: ita nec poteſt ab eodem jam fideli amitti, cùm dona & vocatio Dei ſint ἀμεταμέλητα.*

IV. *Hinc ut nec David, nec Salomon, nec Petrus à ſalvifica iſta fide exciderunt, utut graviſſimè ſint lapſi, ſic nec Saul impius, nec proditor Judas, nec profanus Simon magus eâ unquam donati ſunt.*

V. *Juſtificatio gratuita non excludit opera fidei, ſed ea potius ſtabilit.*

VI. *Nullus hominum à lapſu Adami ſolo Chriſto excepto Legem perfectè implere potuit.*

DISPU-

DISPUTATIO SEPTIMA

Quæ Quinta eſt

DE SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

EX Deſertione ejuſdem & Morte demonſtratâ.

Reſpondente SAMUELE VIOLLERIO *Genevenſi.*

THESIS PRIMA.

UM in tota humiliatione & paſſione Chriſti Servatoris & peccatorum gravitas, & iræ divinæ pondus, & Miſericordiæ immenſitas luculenter ſe prodant, nullibi tamen clariùs elucent, quàm in ſummis illis animæ cruciatibus quos pro nobis ſuſtinere non recuſavit; Quia verò in duplici gradu ſpectari vulgò ſolent, vel ut *inchoati* in horto per agoniam, vel ut *completi* in cruce per *deſertionem*, & de priori gradu noviſſimè à nobis actum eſt: Ordo jam poſtulat ut ad ſecundum tranſeamus, atque adeò demonſtremus triſtiſſimam hanc dereliſtionem certiſſimum fuiſſe *Satisfactionis* quam præſtare debuit ex munere ſibi demandato argumentum.

II. Hujus autem *Deſertionis* teſtimonium præbet luctuoſiſſima Chriſti in Cruce querela, cujus primò notanda Temporis circumſtantia quæ ab Euangeliſtis obſervatur quum dicitur clamaſſe circa *horam nonam* Matth. XXVII. 45. & Marc. XV. 34. id. tertiam noſtram pomeridianam, poſt ſolemnes ſcil. illas tenebras quæ à meridie cœperant: Nam *ab hora ſexta tenebræ factæ ſunt ſuper univerſam terram* verſ. 45. ſive per univerſam terram intelligas tantùm terram Judæam quod variis viſum quomodo Romanum Imperium vocatur πᾶσα οἰκουμένη Luc. II. 1. ſive quod aliis placet totum orbem, ut œcumenica Eclipſis fuerit quod videtur amplecti Tertulli. in Apol. c. 21. ſolis hoc deliquium vocans *mundi caſum* quem

 Romani

Romani in suis Archivis habeant; Et huc facit quod ipsis Ethnicis non videtur planè ignota fuisse qui ejus meminerunt, ut Phlegon Trallianus Adriani libertus Chronographus accuratissimus teste *Eusebio* in Chronicis ad ánnum Dominicæ passionis, qui eam refert ad annum quartum 262. Olympiadis qui incidit in annum 18. Tiberii quo Christus est passus, sic Dionysius testis ejus αὐτόπτης dicitur fuisse in Ægypto, & eam intuitus in hæc verba erupisse εἰ ἡ φύσις εἰ τὸ θεῖον τι πάσχει ut habet in episto. ad Polycarpum *Aut natura aut Deus aliquid patitur.* Quicquid sit certum est non naturalem sed planè extraordinariam & miraculosam fuisse hanc Eclipsim utpote quæ non tempore novilunii quod alias fieri solet, sed in plenilunio contigerit, Deumq; portentum hoc non secus ac cætera non sine gravissimis causis immisisse, sive ut gravitatem & horrorem sceleris Judæorum ostenderet quasi nefas foret solem tantum scelus aspicere, sive ut portenderet genti Judaicæ excæcationem & calamitates illas quæ non multo post populo isti erant immittendæ & terror ac metus judicii divini incuteretur; sive ut Christi in cruce morientis majestatem ex tantis prodigiis indicaret, sive denique ut passionum Christi magnitudinem innueret quibus scilicet fiebat ut Oriens ex alto tenebris densissimis iræ Dei immergi, & Sol justitiæ eclipsim pati & occumbere deberet; hinc Tenebras istas externas statim excepit amarissimus dolor internus quo se à Deo derelictum queritur, nam tenebris illis depulsis circa horam tertiam dicitur alta voce exclamasse *Eli Eli lamma sabactani, Deus mi Deus mi quare me dereliquisti?*

III. Quia verò verba hæc ex Ps. XXII. petita esse constat, hinc quæstio primò nascitur an bene ad Christum referantur quæ David de se olim protulerat, Judæi enim hæc ita ad Davidem vel alium quempiam ex sua gente restringunt ut aliò referri nec posse nec debere arbitrentur; Sed missâ protervâ hâc Judæorum incredulorum cavillatione, qui nihil intentatum relinquunt ut clarissima quæque loca nobis eripiant: Nobis pluris esse debet Euangelistarum omnium & Christi ipsius testimonium qui sibi verba Psaltis applicando non obscurè Davidem ad se respexisse demonstrat: consulantur loca Matt. XXVII. 35. 39. 46. Luc. XXII. 33. 34. Joh. XIX. 23. 35. Heb. II. II. Et sanè non opus hîc est operosâ aliquâ demonstratione, vel sola enim verba Psalmi si paulò accuratiùs expendantur satis docent in neminem accommodatiùs quadrare quàm in Christum, & in eo solo perfectum complementum sortiri. Itaque licet David ut typus Christi de se potuerit loqui proximè, dum occasione suarum tribulationum & persecutionum ad has querelas redactus est, certum tamen est in se ipso non hæsisse, sed spiritu prophetico abreptum fuisse ad contemplationem Christi patientis in cruce, cujus passionem, tormenta, crucifixionem & omnium cruciatuum sensus juxta singulas circumstantias tam exquisitè, & tanta verborum luce & ἐνεργείᾳ describit, ut non tam prophetiam quàm historiam, ut Cassidorus ait, scribere videatur; quod facilè ex singularum partium examine ostendi posset si id nunc ageremus. Unde colligimus verba hæc prima Davidis etsi in ipso ut Christi typo fundamentum aliquod ha-

habere possint, quatenus summis pressus angustiis & de auxilio Dei tantùm non desperans in querulas hasce voces prorupit, quibus non absimiles alibi occurrunt non semel Ps. XLIII. 2. & XLIV. 24. 25. &c. tamen ad Christum primariò & principaliter esse referenda, prout ipse Christus complementum istius Oraculi verba eadem iterando in cruce exhibuit.

IV. Verba autem referuntur à Christo juxta Hebraicam veritatem & non juxta LXX. versionem quæ nonnihil hîc à fonte recedit additis vocibus duabus quæ in Hebræo non leguntur ὁ Θεός ὁ Θεός μου πρόσχες μοι ἵνα τί ἐγκατέλιπές με quam V.V. secuta est *Deus mi, Deus mi respice ad me quare me dereliquisti*, sive LXX. אֵלַי *ad me* pro אֵלִי legerint quod nonnulli conjiciunt, sive alia quæpiam causa fuerit, Chaldæus tamen & Syrus planè cum Hebræo faciunt, quod Christus hîc sequitur omissâ LXX. versionis additione (quod satis docet, ut hoc obiter dicam, non raró ab ea discedere Scriptores N. T. atque adeo ipsis non fuisse authenticam.) Porro fatendum est verba illa ex Hebræo paulisper immutata referri, nam verba Psal. ita se habent אלי אלי למה עזבתני hîc verò legimus שבקתני, sic quippe communis ferebat tunc temporis loquendi ratio, quæ nec fuit vetus Hebræorum sermo, nec Syriacus merus, sed mixta dialectus ex utroque quæ tum in Judæa vigebat, quæ quædam retinebat avitæ pronunciationis ut אלי pro quo Syri dicere solent אלהי, quædam cum Syris habebat communia, ut שבק pro עזב quod Hebræum est: *Eli* autem à Christo pronunciatum fuisse ipse sonus ad Eliam proximè accedens evincit, unde sumpta est acerba illa paronomasia irrisorum Christi, qui ex dictione Eli materiam sumebant Christum calumniandi ac si abjecta fiducia in Deum converteret se ad sanctos demortuos & præsertim Eliam Marc. XV. 35. Ideò verisimile est in Syriaca versione quæ איל איל habet transpositas esse literas, & quod אלי scriptum fuerat mutatum fuisse in איל, inde nato errore quod איל minus Syris esset notum: Neque aliter scriptum fuisse à Syro indicio est ipsius interpretatio apud Marcum quæ habet אלהי cum affixo primæ personæ, unde non malè *Drusius* in textum Syriacum אלי reponendum esse statuit, quamvis *Ludo. de Dieu* contrarium sentiat.

V. Sed parum interest quomodo legerit aut scripserit hæc aut illa Versio, cùm textus Græcus Euangelist. interpretationem subjiciat à quâ discedere est nefas Θεέ μου Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. Videndum ergo potius cujusmodi fuerit ista *desertio* de qua tam lamentabili conqueritur voce: Neque hoc difficultate gravi carere videtur, quo tandem enim pacto Deus Christum deseruisse dici potest vel Christus à Deo desertus qui intimè & arctissimè illi unitus fuit semper? Nonne ἀδιάλυτος fuit divinæ & humanæ naturæ conjunctio, nonne filius fuit semper in patre, & pater in filio? ut ipse testatur Joh. XIV. 11. 20. Fateor altissimum hoc mysterium intellectus nostri captum longissimè superare, ut hîc si uspiam alibi sapere nos deceat ad sobrietatem, & longè tutior sit docta ignorantia quàm temeraria scientiæ præsumptio. Non me latet etiam hinc inde periculosissima præcipitia occurrere, ne Christum vel ex vulgi opinione magis quàm ex

rei veritate locutum existimemus, vel si ex propriæ calamitatis sensu loquitur desperasse & de salute dubitasse arbitremur. Quia tamen maximum afflictæ conscientiæ solamen bene intellecta hæc Christi oratio afferre potest, videamus quid hac in parte sentiendum sit,& facem verbi divini nobis allucentem sequentes pro virili hoc explicare aggrediamur. Ut in Deo hæc præcipuè attendimus τὸ ἅγιον καὶ τὸ μακάριον *sanctitatem* & *felicitatem* ita duo hæc creaturæ rationali, quam beare vult, communicare solet, *sanctitatem* quæ in bono *Ethico*, *felicitatem* quæ in *physico* versatur, *sanctitatem* in gratia,*felicitatem* in gloria. Ita autem hæc duo comparata sunt ut nunquam felicitatem & gloriam det sine sanctitate, quia sine sanctitate nemo videbit Deum; Heb.XII.14. Sed aliquando sanctitatem largiatur sine felicitate, cùm nimirum creaturam ad aliquod tempus sub crucis & calamitatis pondere vult exerceri; Quum ergo Deus vel utramque, vel alterutram creaturæ subtrahit tum eam deserere meritò dicitur, Christo autem denegatam fuisse *sanctitatem* impius est qui dixerit, cùm sanctissimus fuerit semper, ab omni peccati labe vel consortio immunis, fidesque & charitas absolutissimæ in eo fuerint omnibus numeris. Itaque derelictum fuisse tantùm quoad *felicitatem* & gloriam necesse est, quatenus ad breve temporis spatium gaudium illud ἀνεκλάλητον & radiantem gloriam quâ coruscabat subtraxit Deus ut iræ suæ nobis incumbentis pondus experiri posset.

VI. Sed ut pleniùs res tota cognoscatur observandum est variis modis Christum Deo adhæsisse, quæ fuerunt totidem vincula istius mirabilis conjunctionis: Primò fuit *Unio naturæ* quatenus non modò per intimam illam ἐμπεριχώρησιν filius est in Patre, Pater vicissim in filio Joh.x.30. in S.S. Trinitatis mysterio, sed & beneficio incarnationis in unam eandemque personam humanitas cum divinitate coaluit, cùm Immanuel factus est. 2. *Communio amoris* quo Pater complectitur Filium & Filius vicissim Patrem Joh.III.35. *Pater amat filium & omnia dedit in manus ejus.* 3. *Communicatio sanctitatis*, nam plenus fuit gratiâ & veritate, nec admensus est illi spiritum pater, sed ἀμέτρως in illum dona sua & gratias effudit Joh.III.34. *ut ex ejus plenitudine hauriamus omnes*, Joh. 1. 16. *placuit enim patri omnem plenitudinem in eo habitare* Col. 1. 19. 4. *Sustentatio virtutis* dum expertus est continuò potentiam Dei quæ illi præsto fuit in gravissimis illis certaminibus quæ sustinenda illi fuerunt, prout ipse agnoscit se non esse solum, sed patrem secum Joh.XVI.32. Sic *Deus* dicitur *adesse* iis quos tuetur, protegit & potenti brachio sustinet ut sæpe in Ps. 5. *Participatio felicitatis* quatenus unitus divinitati intimè visione beatifica frui poterat, & summo ex ea gaudio & solatio perfundebatur; nam & iis se præsentem testatur Deus quibus se propitium exhibet, quosque adeò dulcissimis præsentiæ suæ gratiosæ & salutaris radiis recreare & solari dignatur ut non semel hoc Psaltes profitetur.

VII. Dicamus adhuc clariùs, Christus adhærebat Deo, Deus aderat Christo per *Spiritum*, Spiritus autem quinque hæc effecta potissimum operari solet. 1. *Vitam* unde *Spiritus vita* Ro.VIII.2. dicitur. 2. *Pacem* & tranquillitatem ex amoris

& be-

& benevolentiæ divinæ testimonio, unde *Spiritus gratiæ* nominatur Zach.XII.12. Et Euangelium quod ministerium est spiritus, est Euangelium pacis Eph. VI. 15. 3. *sanctitatem* & *fidem* quapropter *Spiritus Sancti* denominatio illi assignata, item *Spiritus sanctificationis* Ro.1.4. *Spiritus fidei* 2. Cor.IV.3.4. *fortitudinem* & *robur*, hinc Spiritus roboris dictus 2.Tim.1.7. & Virtus Altissimi Luc. 1. 35. & XXIV. 49. 5. *Beatitatem & gaudium* unde Oleum lætitiæ Ps. XLV. 8. Paracletus Joh. XIV.16. Spiritus gloriæ 1.Pet. IV. 14. indigitatur: *Vita* opponitur morti in qua jacemus, *Pax diffidentiæ* & trepidationi quâ agitamur. *Sanctitas vitiositati* quâ inficimur. *Robur infirmitati* cui obnoxii sumus. *Felicitas miseriæ* in quam decidimus, Spiritus E. in Christo quinque hæc perfectissimè operatus est, unde quinque istis modis Deo adhærere potuit, sed non pariter potuit istis omnibus ab eo deseri.

VIII. Primò non derelictus est Christus quoad *Unionem naturæ*, nam quod semel Filius Dei assumpsit nunquam dimisit; nunquam separata fuit & revulsa humanitas à divinitate, vinculum istud arctissimum nec solutum est unquam nec poterit in æternum solvi, siquidem ut bene Synodi Chalcedonensis Patres sanciverunt unio hypostatica facta est ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως ut ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, mors ipsa quæ corporis & animæ vinculum diremit, non abrupit tamen vinculum divinitatis cum humanitate, quæ perpetuò unita mansit hypostaticè cum anima & corpore licet divulsis; Et sanè si divinitas ab humanitate sejuncta fuisset, neque ista tanto oneri ferendo par fuisset, neque dici posset Dominus gloriæ crucifixus, 1. Cor.II.8. vel Deus acquisivisse Ecclesiam sanguine suo Act.XX.28. II. Non derelictus est quoad *amorem*, semper enim dilectus fuit patris in quo anima ejus acquievit Eph.1.5. Is.XLII. nec aliter esse potuit, quando enim filius est ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ perfectissimum ejus exemplar & ipsissima ejus natura, non potest non quocunque in statu intense eum diligere & summa benevolentia prosequi, Imò si crescente obedientia crescit amor nunquam ardentiùs dilexit filium quàm in cruce, quia nusquam tam illustre obedientiæ & humilitatis testimonium dedit Phil. II. 7. Jo. X. 17. *propterea* inquit *ipse amat me pater quia pono animam meam pro ovibus.* III. Non quoad *sanctitatem*, ex quo enim spiritus in eum illapsus est, nunquam desiit efficacitatem suam exerere, unde semper sanctissimus fuit & purissimus qui nec fecit nec novit peccatum; neque verò alius esse potuit: nam personæ quæ Deus est conditio pati non poterat ut à sanctitate vel levissimè desciscerct, ratio muneris verò quod salutis nobis impetrandæ causâ constitutum erat finem suum non esset assecuta, si ab ea vel tantillum descivisset; debuit agnus ille esse ἄκακος & ἀμίαντος Heb. VII. 26. & talem decebat nos habere Pontificem qui innocens esset & separatus à peccatoribus: potuit scili. filius Dei cum miseria conjungi quæ est malum physicum quod miseratione non vituperio dignum, non potuit cum peccato quia est malum Ethicum quod labem & maculam vitiositatis infert, quodque adeò in eo qui Deus est ne ad momentum quidem esse potuit.

tuit. IV. Non quoad *Auxilium* & virtutem & præsentiam providentiæ, nam Deus illi semper fuit à dextris Ps. XVI. *Dominus à dextris meis, non movebor* & Ps. CX. 5. unde Christus ad discipulos *me reliquistis solum, sed non sum solus, nam pater est mecum* Joh. XVI. 32. ut dominus antea per Isa. XLII. 1. testatus erat: sic divinitas in ipsa Christi morte mirificè operata est vimque & efficaciam summam contulit cum humanitate ad hoc opus exequendum, unde brachium ejus ipsi dicitur operatum salutem Is. LXIII. 5. & *se obtulisse per spiritum æternum* Heb. IX. 14. Hinc opera redemptionis Θεανδρικὰ dicuntur ad quorum omnino præstationem divinitas simul cum humanitate concurrere debuit. Et revera hoc imprimis necesse fuit, nam nisi divinitas influxu continuo roboris & virtutis humanitatem sustentasset, præterquam quòd λύτρον sufficiens id. pretii infiniti dare non potuisset, ipsa etiam succubuisset statim oneri, neque summa illa & extrema tormenta nobis debita potuisset perpeti.

IX. Superest E. ut *derelictus* dicatur tantùm quoad *participationem felicitatis* & *gaudii*, quoad communionem gloriæ & visionis beatificæ in qua lætus antea exultabat & solatio plenissimo perfundebatur. Nimirum ut humanitas dolores omnes & cruciatus tum externos tum internos animi & corporis nobis debitos sentire posset, ac potissimum indignationem illam & iram acerrimam Dei qua peccatum persequebatur, divinitas radios lucis & felicitatis paulisper continuit, & sensum favoris sui atque influxum gaudii & solatii ad momentum suspendit, licet de cætero eadem divinitas virtutem roburque subinde suppeditaret, ut eos posset perferre & vincere; Sic derelictio hæc non infert humanæ naturæ à divina separationem, nec sublationem totalem aut recessum interni principii & objecti omnis gaudii, æternæ scilicet Deitatis cum qua humanitas ὑποστατικῶς semper fuit unita, sed tantùm desitionem aut potius suspensionem influxus gaudii, haud aliter ac in eclipsi Solis, lumen ejus non cessat nec in se inhibetur, sed nobis propter interpositionem alieni corporis subtrahitur. Fuit ergo *desertio* quoad *actum secundum*, non quoad *primum*, quoad *sensum* potiùs quàm *rem ipsam*, ad *substractionem visionis* non ad *dissolutionem unionis*, ad suspensionem effectus *gaudii* ac *solatii*, non ad *principii & radicis* eversionem, ad carentiam sensus suavitatis divinæ non ad ablationem omnimodam gratiæ ex unione personali promanantis: Neque aliter intellexerunt Patres; Bernardus de verbis Isaiæ Serm. 5. *Dicerene audebimus quod aliquando fuerit etiam sine patre? nemo id præsumat et si non prior ipse dixisset, Deus meus, Deus meus ad quid me deseruisti? Habemus itaque Christum ex patre nascentem, in patre cubantem, cum patre sedentem, à patre ambulantem, sub patre pendentem, sine patre quodam modo morientem. Quædam ibi derelictio fuit ubi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio.* Et alibi *Continuit radios Deitatis ut humanitas pateretur.* Sic Iren. l. 3. 21. *Quemadmodum homo erat ut tentaretur, ita & Sermo fuit ut glorificaretur* ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι καὶ σταυροῦσθαι καὶ ἀποθνήσκειν, συγγινομένου δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾷν καὶ ὑπομένειν καὶ ἀνίστασθαι.

σθαι. *Quiescente quidem Sermone cùm tentaretur, crucifigeretur & moreretur, assistente verò homini cùm vinceret, toleraret & resurgeret* Ambrosius in Luc. lib. 10. *Sequestrata delectatione divinitatis æternæ tædio meæ infirmitatis afficitur.* Sic Leo. 1. *Non solvit unionem, sed substraxit visionem:* hoc voluit Catechista noster Sect. x. cùm ait *paulisper interea delituisse divinitatem ejus* h. e. vim suam non exeruisse. Scotus in iv. sen. d. 46. q. 4. In Dei amissione duo insunt. 1. *Carentia virtutis* illius per quam Deo adhærescere anima debuit. 2. *Carentia illius beatitatis* quæ in Deo reperiri solet: hanc non illam pro nobis Christus experiri debuit. Quid igitur? *Affectione Justitiæ* separatus à Deo Christus non fuit, sed *Affectione commodi* fuit à patre derelictus.

X. Rursus *Desertio* alia est *absoluta, totalis, æterna* quâ Deus ita hominem derelinquit & quoad gratiam & & quoad gloriam ut prorsus à facie Dei abalienetur, & in æternum exclusus à regno Dei tormentis horribilibus addicatur, hanc reprobi magno suo malo experiuntur, hanc David deprecatur sollicitè Ps. xxvii. 9. *Ne abscondas faciem tuam à me, ne avertas ex ira servum tuum, auxilium meum fuisti, ne igitur deseras me, neve relinquas me ô Deus salutis meæ.* Alia est *desertio temporalis, partialis, & secundum quid*, non per totalem Dei recessum ab homine, sed per gratiosæ ejus præsentiæ occultationem & auxilii seu potentis liberationis dilationem, hâc Deus nonnunquam vel castigat fideles, vel probat, unde illa Judaicæ Ecclesiæ querela *dereliquit me Jehova* Is. xlix. 14. & Deus ipse *ad momentum pârvum dereliqueram te* ibidem c. liv. 7. Sic passim fideles queruntur se à Deo deseri quum vel externam differt liberationem & auxilium quo eripiantur à malis, vel interno solatio destituit faciem suam abscondendo ut Ps. xi. & xiii. 2. & lx. 3. Primam desertionem absolutam & æternam Christus experiri non potuit propter dignitatem personæ, sed hanc debuit ex officio; Derelictus ergo verè dicitur quia ad quædam momenta dulcissimo paterni favoris sensu caruit, dum sub pondere nobis ἀβάστακτον acerrimæ iræ ingemuit, non quoad corpus tantùm, sed & quoad animam: Derelictus fuit quia Pater cœlestis non solùm externam liberationem aliquandiu distulit, sed etiam interioris solatii dulcedinem ei tum temporis denegavit ut dolores omnes nobis debitos persentiret; Ita autem verba intelligenda esse quæ sequuntur manifestè evincunt: Cùm enim vocet *Deum suum* & bis illud repetat ad majorem fiduciam denotandam, cùm ibidem subjiciat vers. 11. *Tu es spes mea ab uberibus matris meæ* testatur satis se non planè & omnimodè desertum à Deo, sed tantùm queritur se non liberari ex augustiis eo modo quo Patriarchæ Prophetæ & alii pii sæpe miraculosè sunt liberati. Ideo statim addit post prima verba *remotus à salute mea & à verbis rugitus mei* ut innueret se propterea derelictum dicere quod Deus eum non liberaret à gravissimis quibus premebatur malis.

XI. Sed quomodo, inquies, deseri potuit manente unione? Nam si apud Deum est fons vitæ Ps. xxxvi. 10. utique si Christus Deo semper unitus fuit, mori non potuit, sed vitam, & gloriam semper eum habuisse necesse est. Resp. Sic liceret

ceret de corpore argumentari si corpus Christi semper unitum fuit divinitati, mori ergo non potuit, sed semper habuisse vitam necesse est, quod tamen nemo non videt absurdissimum esse, *mortuus* inquit Aug. cont. felic. c. 14. *Christus est, non discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia.* Vidit scil. vir acutissimus mori potuisse Christum & pati subtrahente Deitate virtutem suam & operationem, quãquam essentialiter à vita & potentia divina separatus Christus minimè sit. Quod eò clariùs patet quod divinitas non vivificat *formaliter* ut anima, quâ præsente & unitâ formaliter necesse est corpus esse vivum, sed *effectivè* tantùm, ideoque non est necesse ut manente unione divinitatis ad carnem caro sit viva, quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate ut bene Thom. p. 3. q. 50. ar. 2. Ita respectu animæ dicimus potuisse divinitatem unitam illi manere quoad *vinculum personalitatis,* licet eam deseruerit quoad *influxum suavitatis:* Neque hic reponendum participationem Dei in Christo consistere in effectis absque quorum communione unio duarum naturarum in Christo non possit subsistere: Nam aliud est privari sensu istius communionis, aliud carere communione ipsa, caruit corpus in morte sensu omni conjunctionis divinæ, quidni & anima in pœna hac sua carere hoc sensu potuerit ut interim illa personæ unio non dissolveretur? 2. aliud est carere omnibus effectis istius conjunctionis, aliud quibusdam tantùm, ubi est carentia omnium effectorum ibi etiam conjunctionem esse non posse facilè damus, sed hìc quædam effecta semper sunt, si non omnia; influxus sanctitatis, sustentatio virtutis, licet defuerit communicatio felicitatis: Ita *Derelictus* est *dispensativè* & & ad tempus ut *Sponsor,* sed *amatus* semper *naturaliter* ut *Filius.*

XII. Hìc verò ulterius quæritur quomodo hanc derelictionem sentire potuerit Dominus sine peccato, cùm ex sensu ejusmodi consequi videatur, ut in peccatum diffidentiæ & desperationis prolapsus sit; Hinc Adversarii tanta styli diritate exagitant quòd à nostris de hac derelictione Christi dicitur, quasi & fremitum Christo & desperationem tribueremus: Sed quàm iniqua ea sit accusatio jamjam liquebit; Nunc de peccato paucis respondemus, Christum derelictionem hanc sine peccato omnino ferre potuisse ut alios angores tulit in anima & dolores in corpore *pœnam* nimirum *ferens, sed nesciens culpam* (ut Bern. loquitur): Separari à Deo per virtutis & officii defectum *crimen* est, At ab eo separari per defectum beatitatis, per sensum aliquem tristitiæ & ignominiæ non crimen est, sed *pœna.* Peccatum est privare se Dei gratiâ per culpam, sed per se sensu divini favoris carere peccatum non est, etsi in nobis vitium sit, qui hanc carentiam culpâ nostrâ contrahimus, quique fidei debilitate eandem polluimus, & in ea ipsa semper peccare solemus adversus promissiones divinas quæ nobis in Christo exhibentur: Christi alia ratio fuit, non hanc carentiam suâ culpâ contraxit, sed eam propter culpas nostras perfert, non debilitatus fide erat in illa naturæ puritate quâ pollebat, non promissionem hìc aliquam habuit quâ contra ejusmodi derelictionem se ejus fides erigeret, sed mandatum potius habebat ut ad eam patiendam se per obe-

obedientiam submitteret, non suâ culpâ, sed merito nostro quorum causâ Sponsor erat, sicut in Adamo labente fuit desiderium beatitudinis cum summa injustitia, ita in Christo illum & nos erigente oportuit esse damnationem seu miseriam cum summa justitiâ: Cæterùm quia horribilis fuit ille iræ seu derelictionis divinæ sensus, Christus non ex impatientiâ, vel ignorantiâ ullâ, quasi ignoraret causam suæ passionis, aut non libenter ferret se à Patre in illis doloribus derelinqui, sciebat enim hoc ita constitutum esse propter hominum salutem, sed in declarationem acerbissimæ & durissimæ passionis suæ exclamat *Cur me dereliquisti?* vulgata in Scripturis sacris loquendi ratione hac interrogationis formula à Deo se derelictum conquerendo.

XIII. Ut autem omni peccato caruisse eum dicimus, ita potissimùm ab ipso *fremitum* & *desperationem* alienissimam fuisse credimus, ita ut neque ille neque ista in eo locum habere potuerit: Non *fremitus*, quia sicubi exoritur, ex odio Dei & impatientia pœnæ tanquam non justè inflictæ oritur. At Christus non odit, sed dilexit semper Deum in mediis etiam cruciatibus, quinimò mera Dei dilectione inductus lubens volensque mortem adiit & subiit, ut ipse testatur Joh. XIV. 31. *Ut norit mundus patrem à me diligi & prout præcepit mihi pater facere, surgite abeamus. Non desperatio*, inde enim est, vel quod Dei auxilium nullum sentientes fidem omnem illi detrahimus, vel quia ex malis nostris nullum elabendi modum animadvertentes spem finimus nostram obrui, & omnem de salute cogitationem abjicimus. At neutrum in Christo locum habere potuit. Non prius, quia in mediis angoribus Christus Deum ut patrem & Deum suum compellare non destitit, atque in ejus manus animam suam commendat, quod fidei & spei argumentum est evidentissimum, sciebat Deum esse patrem suum, etsi rigidè secum ageret tanquam judex & vindex peccatorum, hinc à quo *Judice* se deseri vociferatur *Sponsor*, eum in horto *Patrem* suum Matt. XXVI. 39. In cruce *Deum* suum c. XXVII. 46. appellat *Filius*; Non etiam posterius, quia si natura mali magnitudinem exhorruit, at sciebat tamen fides impossibile esse ut à morte detineretur Act. II. 24. partim quod peccatum merito mortis plenè esset expiaturus; partim quod virtute Deitatis suæ mortem esset superaturus & ab ea resurrecturus ut passim se solatur Joh. II. 19. Matt. XX. 18. 19. ubi autem certa est liberatio, ibi locum non invenit desperatio, itaque non est vox desperantis, Absit, sed luctantis contra desperationem propter sensum iræ Dei & dilationem liberationis ut testantur verba sequentia *longinquus*, ait, *à salute mea* v. 2. E. hic habemus *fiduciam* & spem Christi, & *tristitiam* ejus & terrorem, terror est ex sensu derelictionis, fiducia ex amoris persuasione quo impellitur ad Deum compellandum ut Deum suum, ita ut non tam *de Deo* quàm *ad Deum* querimoniam suam instituat, in sinum ejus paternum effundendo dolorem animi sui quem omnium maximum facilè concipiebat.

XIV. Hinc liquidò patet quàm strenuè calumnientur Adversarii dum Christo desperationis vocem elapsam fuisse à nostris & Calvino imprimis dictum perten-

tendunt, ſic enim Maldo. Genebr. Bellar. loquuntur *Occludendæ ſunt hoc loco aures hæreticorum blaſphemiæ* inquit Maldo. in Matt. XXVII. *quorum magiſter Calvinus deſperationis vocem hanc fuiſſe dicit, impium errorem impio etiam errore confirmans*, ſimilia habet Genebrardus, *Calviniſtas hinc colligere Chriſtum in cruce de Deo deſperaſſe, vel deſperantis vocem emiſiſſe* &c. quæ omnia fuſiùs & virulentiùs exaggerat Bell. li. 4. de Chr. c. 8. Sed meræ calumniæ ſunt. Cùm enim conſtans ſit Eccleſiarum noſtrarum ſententia fidem Chriſti firmam & inconcuſſam ſtetiſſe ſemper in medio agone quomodo deſperatio illi tribueretur? Neque tale quid ex verbis Calvini in Matt. XXVII. elici poteſt; verba ejus ſunt in Harmonia, *Sed abſurdum eſt Chriſto elapſam eſſe deſperationis vocem* quæ verba non ut ſua proponit, ſed μιμητικῶς ſuſceptâ adverſariorum perſonâ, ſibi objiciens quæ ſibi à malè feriatis hominibus objicienda prævidebat, nimi. ſi tales fuerint Chriſti angores quales deſcripſerat, videri deſperationem Chriſto affingi, quod tamen ibidem ſolidiſſimè refellit, *ſolutio*, inquit, *facilis eſt, quanquam ſenſus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen ſtetiſſe fidem in ejus corde, qua Deum præſentem intuitus eſt, de cujus abſentia conqueritur*, ſic & Inſtit. li. 2. c. 16. ſ. 12. *Quanquam ſeſe ad momentum occultavit divina vis ſpiritus, ut locum infirmitati carnis cederet; ſciendum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnaret; Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri non potuiſſe eum teneri à doloribus mortis; quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens ne tantillum quidem deflexit à bonitatis hujus fiducia. Quod docet celebris illa invocatio, in qua præ doloris vehementia clamavit Deus meus Deus meus ut quid dereliquiſti me? nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum à quo ſe derelictum exclamat.* &c. Unde patet quàm falsò tribuantur ſinceriſſimo Interpreti quæ ipſe à ſe longiſſimè repellit & toto pectore averſatur. Ne jam dicamus *Ferum* & alios ex ſuis longè duriùs eſſe locutos.

XV. Cùm E. ex pathetica hac Chriſti exclamatione derelictum eum fuiſſe à patre conſtet, & ex dictis liqueat quomodo deſertio hæc ſit intelligenda, ſupereſt inquirenda propria iſtius deſertionis ratio, & cauſa cur Deus Chriſtum deſeruerit, hoc enim non feciſſe ſine gravi quadam & memorabili cauſa extra controverſiam eſſe debet. Cùm E. triplici potiſſimum de cauſa Deus deſerere ſoleat creaturam, 1. vel ad *explorationem* quomodo Deus dicitur à quibuſdam Adamum deſeruiſſe cùm novam illi ad perſeverandum gratiam non contulit, ad explorandam obſequii fidelitatem, Deo quaſi eminus concedente, ſic 2. Chron. XXXII. 31. dicitur Ezechiam deſeruiſſe cùm legati ex Babylonia venerunt ut eum exploraret, *dereliquit eum Deus tentando eum ut experiretur quidquid erat ei in animo*: 2. vel ad *correctionem* quo ſenſu dicitur derelinquere fideles & Eccleſiam nonnunquam, ut hoc pacto ad humilitatem, pœnitentiam, & peccati odium magis ac magis incitentur, cùm ſcilicet ab iis ſubtrahit ad tempus gratioſæ ſuæ præſentiæ teſtimonia, opem ſuam ad eos liberandos ſtatim non exerens, ſed ſinens eos in afflictione diutius verſari quaſi eos non curaret, quomodo intelligenda ſunt Iſaiæ verba c.

LIV.7. &c. *Deserui te per momenta aliquot, sed colligam te in miserationibus æternis* & illa Thre.v.20. *quare in æternum oblivisceris nostri, derelinqueres nos quandiu longa erunt tempora* 3. vel ad *vindictam* & *pœnam* ut deseruit Saulem, 1.Sam.XXVIII. dum ei nec per Urim, nec per Tummim respondebat, deseruit Judæos Rom.XI. deseruit gentes profanas Ro.1. dum tradidit eas εἰς ἀδόκιμον νοῦν, deserit reprobos omnes in hoc mundo & deseret in æternum in inferis, Videndum quæ ratio Patrem movere potuerit ut Christum desereret, an fuerit tantùm desertio *explorationis*, aut *Correctionis*, aut etiam *Pœnalis*.

XVI. Et ad *explorationem* quidem quod attinet etsi non diffitemur Christum in horum cruciatuum perpessione luculentissimum dedisse patientiæ & constantiæ suæ admirabilis experimentum, quò spectat Apostolus Hebr.v.7. cùm dixit *didicisse ex iis quæ passus est obedientiam*, tamen non facilè adduci possumus ut credamus non alia de causa inflictum fuisse istum dolorem quàm ad explorandum ejus constantiam: neque enim videbatur convenire optimi patris sapientiæ & bonitati ut dilectissimum filium non aliâ de causa tam diris cruciatibus exponeret quàm ut eum duntaxat tentaret: Accedit etiam quod cùm Christus nec sibi ipsi ut sunt sæpe homines ex inani virium præsumptione, neque patri ignotus esset, nihil opus erat eum propterea hoc modo exerceri: Neque audiendi sunt Socinistæ qui hanc desertionem ut & cæteras calamitates, Christo inflictam statuunt tantùm, ut in exploratione obedientiæ exemplum nobis imitandum præberet; Quamvis enim certum sit Christum patiendo nobis dedisse absolutissimum exemplar ut sequamur ejus vestigia 1.Pet.II. quis tamen dixerit propter hoc unum debuisse filium dilectissimum à patre hoc cruciatu qui omnium maximus est affligi? Quid quod propriè non possumus aut debemus imitari hac in parte Christum per omnia, nam si crux ferenda est, non debemus horrere amplius Deum tanquam Judicem iratum, qui sese Patrem in castigationibus nostris nobis ostendit. Itaque non fuit ista desertio tantùm *exploratoria* vel *exemplaris*.

XVII. Sed nec potest dici *desertio correctionis* nisi respectu *nostri* quatenus *correctio pacis nostræ fuit super eum* Is.LIII.8. Nam quoad Christum ipsum cùm purus & immunis ab omni labe fuerit semper, qui nec peccatum novit, nec fecit, quid tandem in sanctissima illa natura corrigendum vel castigandum pater haberet? Superest E. ut fuerit *Desertio pœnalis* ad ultionem peccatorum nostrorum sumendam & satisfactionem justitiæ suæ exigendam: nam hîc Christus non in propria persona spectandus quasi causam ullam in se habuerit propter quam à Deo deseri mereretur, sed in persona Sponsoris cujus officium pro nobis susceperat: Deseritur E. Christus ut satisfaciat pro omnibus desertionibus nostris. In Adamo peccante Deum omnes deserueramus, imò singula peccata nihil aliud sunt quàm desertio & aversio à Deo, & conversio ad creaturam Jer.II.13. Cùm igitur homo per culpam suam id meritus esset ut in pœnam à Deo desereretur, Christus ipse deseri voluit ne nos desereremur; separari voluit ab ipso ne ulla amplius esset in-

ter

ter nos & Deum ſeparatio, ſed ut æternùm cum ipſo vivamus, *Cauſa E. impulſiva* fuit *ſeparatio* noſtra à Deo, *finalis* noſtra cum Deo *conjunctio*, deſertus eſt quia deſerueramus eum olim, & ne in poſterum eum deſereremus: derelinqui debuit, quia id à Deo merueramus, & voluit idem ne unquam ab eo pro merito derelinqueremur. Hinc deſertio iſta utut Chriſto acerbiſſima, nobis tamen dulciſſimum ſuppeditat ſolatium, quemadmodum enim maledictio Chriſti noſtram poſt ſe traxit benedictionem, paupertas ejus noſtras divitias, vulnera ſanitatem, ignominia gloriam, mors vitam, ita deſertio hæc noſtram cum Deo communionem obtinuit & operatur. Ambr. de Incarn. c. 5. *quoniam delicta aliena ſuſcepi, etiam delictorum alienorum verba ſuſcepi ut me derelictum à Patre dicerem.*

XVIII. Hinc colligitur quantùm à veritate diſcedant qui hujus querimoniæ cauſam vel ad humanæ naturæ declarationem referunt ut Epipha. qui exiſtimat hæc dici à Chriſto ἀνθρωποπαθῶς ἐκ προσώπου τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως & Euthym: in hunc locum. *Hoc dicit confirmans quod ſicut in veritate aſſumpſit naturam humanam, ita quoque verè crucifixus ſit & non phantaſticè, neque enim niſi doleret ita clamaſſet.* Vel ad mortis corporeæ tantùm metum & horrorem ut Pontificii: Quamvis enim utriuſque evidens argumentum in hac exclamatione præbeat quo conſtat non fuiſſe eum ἀνάλγητον, ſed verum hominem nobis ὁμοιοπαθῆ non erat tamen quod tam flebiliter & amarè conquereretur ſi nihil aliud eum urſiſſet: nam ſi dolores corporis ſpectemus, aut eoſdem, aut etiam majores vel certè prolixiores ſenſit alter ille latro qui tamen non conqueſtus eſt ſe à Deo deſeri, Petrus etiam fertur crucifixus & quidem inverſo capite quod crudelitatis augmento tribuunt, confidit tamen ſe à Deo ſuſtineri. Ergo neceſſe eſt præter dolores corporis aliquid longè majus fuiſſe & gravius in anima Chriſti quod Chriſto hanc vocem magnam & hunc clamorem expreſſerit; Non poteſt autem aliud eſſe quàm hic iræ divinæ ſenſus quem deſertio iſta ſecum trahebat, quid enim horribilius quàm Deum ſentire judicem cujus ira mortes omnes ſuperat? ut E. cum variis certandum Chriſto fuit, Diabolo, mundo, & Deo ipſo ut judice, ita diverſimodè erga ipſos affectus fuit, Diaboli quidem potentia etſi terrifica nihil eum movit, imò confidenter illi inſultat cùm teſtatur Principem mundi ejici foras Joh. XII. 31. & veniſſe eum, ſed nihil habere in ſe Joh. XIV. 30. ſic mundum ejuſque conatus omnes deſpicit, quia ſcit eum jam à ſe victum eſſe Jo. XVI. 33. ideo cùm captus eſt, flagellatus, convitiis affectus, non clamat, imò obmuteſcit, quia tunc videbat rem ſibi eſſe cum hominibus; At cùm Dei manum ſentit & cum juſtitia ipſius luctatur, tum clamat, & clamat *voce magna* quia ſcit horrendum eſſe in manus Dei viventis cadere, Heb. X. 31.

XIX. Non ergo deſertio iſta extrinſecus tantùm eſt intelligenda quòd pater eum dereliquerit in manibus Judæorum, præſtito ei adverſus ipſos auxilio nullo quo minus morti traderetur, quod vellet Bellar. l. de anima Chr. c. 8. neque enim ſtatim derelinquuntur qui perſecutoribus permittuntur, *perſecutionem patimur* (in-

(inquit Paulus) *Sed non derelinquimur* 2. Cor. IV. 9. Deinde derelictum se ad mortem corpoream horum hominum sensu quiritari Christo opus non erat semotâ quam nos tuemur satisfaciendi necessitate, cùm vitam illi Judæi eripere non potuissent si ipse se ex manibus illorum eripere voluisset, unde Chrysost. *Nisi se ipsum tradidisset nihil etiam tunc ipsi potuissent*; Itaque ulterius omnino extendenda est, & ascendendum ad Dei judicium coram quo se sisti Christus intelligebat, ut ex Sponsoris munere quod susceperat ea patiendo quæ commeriti eramus satisfaceret justitiæ divinæ, & æternam salutem nobis promereretur.

XX. Ista porro Christi *derelictio* non malè ad *pœnas infernales* peccato debitas refertur, quatenus in ea circumdederunt eum dolores mortis & angores inferni obvenerunt ei, ut habetur Ps. XVIII. 6. & virtus divina se ad tempus cohibendo permisit ut secundum carnem sentiret quicquid mors habet acerbitatis & maledictionis non tantùm per *pœnam damni* seu carentiam & privationem gaudii & delectationis quam ei visio & fruitio Dei afferebat, sed etiam per *pœnam sensus* seu immissionem gravissimi mali injucundi, degustationem scilicet iræ & maledictionis divinæ, quæ per calicem denotatur: sic enim non raró *inferni* nomen pro abjectissima, miserrima & luctuosissima conditione ponitur, quod annotavit *Arias Monta.* lib. de arca. serm. *sæpe inferni nomine non tam sepulchrum aut animarum sedem, quàm extremam miseriæ & calamitatis conditionem exponimus.* Quo pacto Latini dicunt eum Orci faucibus ereptum, & ab inferis extractum, Græci ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ Ἀχέροντος qui capitali aliquo periculo vel summâ miseriâ liberatur, sic Ps. CXVI. 3. חבלי שאול *dolores inferni* acerrimos quosque vel animi vel corporis dolores exprimunt.

XXI. Et verò cùm Christus *dolores nostros* portasse dicatur Is. LIII. nulli autem sint acriores, nulli vehementiores quàm qui in penitissimo illo iræ divinæ sensu versantur, negari non potest, eum ex acerrimo iræ divinæ sensu, mortisque horrore maximos in anima dolores & verè infernales sustinuisse: Rursus cùm dicatur factus *maledictio* pro nobis, debuit illos omnes cruciatus sustinere quos Lex stringit in transgressores dum intonat horrendum istud carmen, *maledictus qui non persliterit* &c.; at hi non externi tantùm & corporei ab hominibus infligendi fuerunt, sed interni & penitissimi. Denique cùm damnati in inferis nihil patiendum habeant præter cruciatus corporis & angores animi, adeoque personæ totius infamiam & maledictionem, pœnas infernales non immeritò tulisse is dicitur qui iisdem rebus eadem de causa, ab eodem judice obnoxius factus est, etsi quoad locum in inferis nunquam fuerit. Neque hîc dicendum pœnas infernales non nisi in inferis sentiri posse, quasi locus ipse inferni pars aliqua debiti fuerit; falsum est enim locum carceris ullam partem debiti facere; In foro Sponsor creditori satisfacit, hinc debitor ipse liberatur à carcere, quid obstat etiam quominus debitas infernales pœnas persolvere Christus potuerit ut interim inferni carcerem ipsum adire minimè cogeretur. 2. infernus

etiam hîc inchoatur ut & paradisus: Infernus animæ & carcer quidam, rea conscientia est; Ut non spem tantùm cœlestis gaudii prælibare pii solent, sed & cœlestis hujus gaudii primitias quasdam. An non in illa Christi cohabitatione nobiscum & convivatione plus quàm spes est? Joh. XIV. 23. An non in illo jugi bonæ conscientiæ convivio ut ait Sapiens Prover. XV. 15. deliciæ quædam præsentes sunt? *Ecclesia & sanctus quisque cœlum est* dixit Ambrosius in Ps. CXVIII. serm. 12. *Tu si vis cœlum eris* dicit Aug. in Psa. XCVI. & *anima justi cœlum est* in Ps. CXXI. quod in ipsis Scripturis fundamentum habet, cùm πολίτευμα nostrum dicatur esse in cœlis Phil. III. & in Apocalypsi Ecclesia in terris militans *Cœli* nomine designetur; Si E. fideles cœli gaudia hîc prægustare possunt etsi nondum in cœlum ascenderint; Cur non & impii infernum gestare secum dicentur cùm conscientiæ tormentis vexantur? Cur non & Christus cùm maledictionem Dei sensit, quæ gravissima est inferni pœna, etsi nunquam inferos viderit, gehennalem pœnam tulisse dici potest?

XXII. Non me latet hîc clamitare Adversarios gravem fieri Christo injuriam si *pœnas infernales* dicatur passus, sic enim sequi 1. Christum *desperasse* cùm desperatio pœnis damnatorum necessariò conjungatur. 2. *damnatorum locum subiisse* & proinde damnatum posse dici. 3. *damnationi æternæ* addictum fuisse siquidem hæc nobis reservabatur pœna & hanc experiuntur reprobi; Sed hæc omnia gratis supponuntur non probantur, & ex consequentiæ sententiæ nostræ tribuuntur quæ nullis fidiculis exsculpi ex ea unquam poterunt; ut ex singularum refutatione constare poterit: Nam ad primam de *desperatione* præter ea quæ à nobis modò sunt observata, distinguendum est accuratè inter ea quæ sunt de ipsa ratione pœnæ quatenus à Judice infligitur, & ea quæ sunt de ejus adjunctis quæ ex vitio & imbecillitate subjecti in quod recipitur proficiscuntur, sive quæ vel *essentialiter* includuntur in ipsa pœna, vel *accidentaliter* eam consequuntur; Christus illa in se recipere debuit pœnas nobis debitas ferendo, sed non statim ista; At desperatio est ex posteriorum genere, non enim est de ipsa pœnæ essentia, sed de vitio subjecti patientis quod perpetuitatem mali ferendi cognoscit & defectum mediorum ex eo emergendi, hoc verò in reprobis & damnatis locum habere potest, & habet revera qui omnem elabendi modum sibi præclusum vident; at in Christo qui certus erat de futura resurrectione & de proximo Dei auxilio, neutiquam; pœnæ autor est Deus, Diabolus & peccator Desperationis; Desperatio non respicit propriè pœnam ipsam, sed tantùm ejus continuationem in æternum, nullum E. locum habere potest in eo qui eandem pœnam subit ad tempus breve constitutum & ipsi notum, cum certa spe liberationis, imò cum potestate illam amovendi cùm ipsi placet.

XXIII. Ad 2. Resp. Christum non tam *damnatorum* quàm *damnandorum* pœnas tulisse & locum subiisse, eos scilicet cruciatus qui electis ex Dei justitia perferendi veniebant, nisi Christus loco ipsorum sese substituisset; unde colligitur

tur (als) dici Christum *damnatum* fuisse, si damnatum intelligas simpliciter *& absolutè*, eum nim. qui pœnas peccato debitas ita sustinet ut nunquam superet vel eluctetur, quomodo reprobi damnati dicuntur, quando Christus à morte detineri non potuit & propter dignitatem personæ & propter perfectionem meriti Act. II.24. fatendum est tamen nihil obstare quominus *damnatus* id. condemnatus dicatur *hypotheticè*, quomodo damnari sponsorem illum æquum est, qui electorum delicta & pœnas in se recepit; non aliter quàm cùm & ipse dicitur factus maledictio, ut nos à maledictione eximeret; quanquam verum sit Christum non tam *damnatum* esse, quàm *nostrum peccatum* in ipso, ut disertè Apost. notat Rom. VIII.3. cùm ait *Deum misso filio suo in similitudine carnis peccati & pro peccato condemnasse peccatum in Carne* ut pœna & condemnatio non tam ad Christum, quàm ad peccatum quod susceperat referatur.

XXIV. Ad 3. Resp. non necesse fuit Christum *æternitatem* pœnæ subire, sed tantùm ejus *extremitatem*, neque propterea censendum est defuisse quicquam ejus passionibus, quia æternitas durationis abundè ex dignitate Personæ & gravitate supplicii compensata est; Neque hoc de substantia pœnæ infernalis est ut sit æterna, sed de infirmitate creaturæ patientis quæ non potest pœnam ferendo satisfacere & vivere, imò peccata peccatis cumulando & in ipsa pœnæ latione fremitu & impatientiâ Deum offendendo continuationem pœnæ in se accersit; at si eâ virtute aliquis hominum esset præditus, ut pœnam totam simul & semel exhaurire & plenè satisfacere posset, nihil opus foret eum in æternùm puniri; hoc ipsum verò in Christo deprehenditur; itaque mirum non est si infernales quidem pœnas tulerit, non æternas tamen, sed temporales & brevi finitas & circumscriptas spatio.

XXV. Antequam manum de tabulâ ponamus huic ex *Desertione Christi* petito argumento. Aliud ex ipsa ejusdem *Morte*, attexere libet, quo eadem Satisfactionis veritas evidentissimè colligitur. Si Christus mortem pro hominibus tulit, utique & pro ipsorum peccatis satisfecit; Ratio consequentiæ duplici fundamento nititur; 1. est quòd mors est pœna & stipendium peccati. Itaque qui eam fert, pœnam peccati ferre censendus est; Alterum quod Christus θεάνθρωπος non tantùm potuit pœnam eam ferre, sed & perferre & exhaurire, propter summam suam dignitatem & potentiam. Ergo mortem ferendo ut pœnam, eam etiam absorpsit & sic plenè pro nobis satisfecit. *Socinus* lib. 3. de *servat.* c. 7. subdolè argumentum nostrum proponit, ut eò faciliùs vim ejus eludat, ita enim nos inducit argumentantes. Quicunque moritur, aut pro suis aut pro alienis peccatis moritur, at Christus non pro suis quæ nulla in ipso fuerunt mori potuit peccatis, Ergo pro nostris. Ita totum facilè concedit argumentum quasi nihil contra se faciens, qui contendit etiam Christum pro peccatis nostris id. *eorundem causâ* mortuum esse; sed ne ulterius fucum faciat in præpositione *Pro* de cujus vero sensu dictum fuit à nobis Disputa. IV. sic argumentum formamus. Qui mortem

ſuſtinet peccati pœnam, eam ſuſtinet, vel peccati ſui pœnam, vel alieni; At Chriſtus ſuſtinuit mortem pœnam peccati E. vel ſui vel alieni, non ſui E. alieni ſcil. noſtri.

XXVI. Varia hîc excipit Adverſarius 1. falſum eſſe mortem omnem eſſe peccati pœnam; nam hoc neque in *morte naturali* neque in violenta locum habere poſſe; Non in *naturali* quòd ea non ſit peccati ſtipendium, ſed naturæ noſtræ quam ipſemet Adamus in Creatione accepit propria ſequela. Cùm enim corpus animale habuerit & ex pulvere terræ formatum, mortale fuiſſe naturâ ſuâ; 2. hoc etiam ex eo colligi quod Chriſtus qui ab omni prorſus peccato i. e. peccati pœna & reatu, nos liberavit, mortem tamen hanc naturalem non ademit, ſed tantùm mortem æternam & moriendi neceſſitatem. Itaque Chriſtum naturali huic morti quoque ſubjectum fuiſſe, non quidem propter peccata ulla vel ſua vel aliena, ſed quia homo natus erat, mortuum quidem eſſe propter peccata noſtra, non quatenus illi alioqui poſtquam homo natus fuerat, naturaliter moriendum erat, ſed quatenus violentam mortem ſubiit volens. 3. mortem naturalem non eſſe pœnam ex eo liquere, quod fideles quotidie moriantur, nec tamen mortem ut pœnam peccati ſui ferant. Non etiam *in morte violentâ* ſemper obtinere, ut quicunque eam ſuſtinet, ferat eam ut pœnam, peccati vel ſui vel alieni; innumerabiles enim reperiri, qui nec propter ſua nec propter peccata aliena interficiuntur, quales ſine dubio ſunt Martyres Dei & Chriſti omnes, & quicunque innocentes cùm ſint tamen occiduntur. *Soci. li.3. de Serva. c.7.8.*

XXVII. Sed nihil hîc eſt tamen quod facilè refelli non poſſit. 1. ſupponitur gratis *mortem* aliquam dari *naturalem*, quæ non ſit peccati ſtipendium, ſed naturæ ſequela, quod πρῶτον eſt ejus ψεῦδος. Nos contra nullam mortem cenſemus naturalem dici poſſe eatenus ut naturæ integræ ſit ſequela, ſed omnem eſſe violentam ex Dei judicio promanantem 1. quia Deus homini mortem in peccati pœnam comminatus eſt, Gen. II. 17. *quo die comederis morte morieris*, quæ verba cùm indefinitè loquantur de morte, ad omnes pariter extendenda ſunt mortis ſpecies, mortis autem nomine etiam mortem corporalem intelligendam eſſe, nemo ut opinor inficias iverit. 2. quia Deus hanc ipſam mortem Adamo poſt peccatum jam admiſſum in pœnam denunciavit Gen. III. 19. *Pulvis es & in pulverem reverteris*; fruſtra verò hoc, ſi jam ex naturæ ſuæ conditione, in pulverem rediturus erat. 3. quia hanc mortem Scriptura paſſim ut peccati ſtipendium proponit Ezech. XVIII. 4. 20. Ro. V. 12. & omnium clariſſimè Ro. VI. 23. Nec hîc audiendus Socinus qui pertendit Ap. loqui de morte æterna, non verò corporali; Nam cùm Ap. ſimpli. mortis meminerit, noſtrum non eſt ea reſtringere quæ non reſtrinxit; imò ſcopus eſt c. v. probare in omnes homines peccatum tranſiiſſe quia omnes moriantur, non utique morte æternâ ſimpli. ſed corporali quæ in ſenſus incurrit, c. VI. verò utramque innuit, quia utraque à Deo denunciata fuerat: moriuntur E. homines non quâ *homines*, ſed quà *peccatores*, quà ab Adamo inquinati, non quà ab illo propagati.

XXVIII.

XXVIII. Vana verò & futilia sunt quæ contra objiciuntur 1. de *mortalitate & corruptibilitate Adami*, Aliud enim est Adamum *mortalem* fuisse & corruptibilem *potentiâ remotâ* respectu materiæ ex qua constabat, aliud mortalem & corruptibilem *potentiâ proximâ*, id. ita dispositum ut certò moriturus & corrumpendus esset, Prius in eo fuisse concedimus resp. *corporis*, sed posterius negamus resp. *personæ*, quamdiu enim perstitisset in integritate, anima justa & sancta corpus terrenum hominis præstitisset immune ab interitu, ita ut homo etsi potentiâ mortalis, tamen nunquam fuisset actu moriturus quomodo Concilium Milevita. c. 1. bene sancivit olim contra Pelagianos. Hinc *immortalitas* Adamo in primo statu rectè tribuitur, non ea quidem *absoluta* & *necessaria* quæ in *impotentia moriendi* versatur, & quæ *immortalitas patriæ* dicitur, sed *conditionata* & *possibilis* quæ dicebat tantùm *potentiam non moriendi* non interveniente peccato & *immortalitas viæ* vocatur, illa potentiam simul & actum moriendi abolebit, ista actum quidem impedivit, at potentiam non sustulit. Ita *mortalis* & *immortalis* κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο bene dici potuit; *mortalis* per materiæ ex qua constabat imbecillitatem, & qualitatum elementarium ipsi adhærentium conditionem; *immortalis* verò per originalis justitiæ & gratiæ singularis firmitatem; Sic poterat mori ut etiam posset non mori. Unde patet etiam longè aliâ ratione mortalem fuisse hominem ante lapsum & post lapsum, tunc ita erat mortalis ut posset mori & non mori, poterat enim ut non peccare ita non mori; at nunc ita est mortalis ut necessariò sit moriturus, & non possit non mori.

XXIX. Non est solidius quod afferunt secundò de liberatione per Christum facta ab omni pœna peccati, nam si formetur argumentum facilis erit responsio, A quo Christus nos non liberat illud non est pœna peccati, Atqui à morte naturali nos non liberat Christus E. Resp. 1. ad *majo.* per distinct. A quo Christus nos non liberavit, nec liberabit illud non est pœna peccati, Concedo, nam etsi Christus de *jure* & quoad meritum liberationem perfectam à peccato ejusque pœna in morte sit consecutus, tamen *de facto* & quoad efficaciam nos actu non liberat simul & semel, sed per varios gradus & intervalla, ut respectu peccati, primò nos liberat à reatu, postmodum à tyrannide, tertiò à labe & reliquiis, ita quoad pœnam non statim totam tollit, sed paulatim & successivè, ita ut eam plenè sit tandem ablaturus quando absterget omnem lachrymam ab oculis nostris & mortem absorbebit in victoriam, sic falsa erit Minor, Unde per retorsionem ita colligo, A quo Christus vel jam nos liberat vel tandem liberaturus est, id à peccato & non à natura originem traxit. At nos liberaturus est Christus à morte etiam corporali, cùm traducet nos de morte ad vitam E. 2. Mino. nega. Christus enim à *morte* nos liberavit quatenus illa *pœnæ* rationem habet, ita ut si moriendum sit nobis, non moriendum sit amplius ut pœnas feramus peccati nostri, sed ut à sordibus peccati repurgati in cœlestem felicitatem traducamur, ideo mors nostra non est amplius maledicta, sicut maledicto est

omnis pœna peccati, ſed beata Apo.xiv.13. precioſa in oculis Jehovæ. Pſ.cxvi. 15. dulcis ſomnus, requies laborum, depoſitio ſarcinæ peccati & tranſitus in vitam æternam; à peccato eſt quidem quod homines etiam fideles moriuntur, non morerentur enim niſi peccatores eſſent, ſed ex merito & gratia Chriſti eſt, quod homines per mortem ad vitam traducuntur, quia ita immutavit ejus naturam Chriſtus, ut etſi peccatum ſemper ſit occaſio moriendi, non ſit tamen ejus pœna vel λύτρον finis propter quem morti obnoxii ſumus.

XXX. Hinc liquet quàm falsò pertendat Adverſarius Chriſtum morti naturali quatenus homo natus erat fuiſſe ſubjectum, nam cùm ubique teſtetur Scriptura eum non propter ſe, ſed propter nos mortuum eſſe, & conſtet eum ſanctiſſimum & juſtiſſimum ſemper fuiſſe, illi vita tantùm ex præſcripto Legis non mors debebatur, ita ut deteſtandum ſit meritò impium Adverſarii dogma quod Chriſtum per ſe mortalem ſtatuit: Non meliùs dicit etiam Chriſtum nos à morte non exemiſſe, ſed tantùm à moriendi neceſſitate, nam cùm omnibus adhuc incumbat moriendi neceſſitas teſte Ap. Heb.ix.27. quomodo ab eadem liberati cenſeri poſſumus? Neque huic veritati derogat, quod illi qui in extremo judicio ſuperſtites ſunt futuri non morientur, Etſi enim non *morientur*, *mutabuntur* tamen 1.Cor.xv.51. & hæc *immutatio* illis erit inſtar mortis, quâ depoſitâ & abolita terreni Adami imagine quam nunc portamus ſubitò in cœleſtis imaginem ſunt transformandi; Adde quod ſi hinc colligendum eſſet, Chriſtum nos liberaſſe à moriendi neceſſitate, ſequeretur eos ſolos fuiſſe liberatos, alios autem qui antea obierant nequaquam, quod abſurdiſſimum.

XXXI. Ad 3. *Mors* bifariam conſideratur, vel *in ſe* prout infligitur iis qui ſunt extra Chriſtum, vel reſpectu fidelium *in Chriſto*, *In Chriſto* ſi ſpectatur non eſt amplius mors ut diximus id. pœna peccati, hunc illi aculeum ademit Chriſtus Rom.viii.1. quod locum dedit gloriationi Paulinæ, *ubi eſt mors victoria tua* &c. 1.Cor.15.50.51. At *in ſe* & extra gratiam, naturam retinet ſuam, & nemini incumbit niſi in pœnam, reprobis quidem propter peccata propria, at Chriſto propter aliena nimir. noſtra ipſi imputata, non valet E. conſequentia, fideles mortem non ſuſtinent ut peccati pœnam E. mors non eſt ſemper peccati pœna; quia quæſtio eſt de natura mortis in ſe ſpectatæ; non verò prout in fidelibus per Chriſtum eſt immutata, quia enim ſemel hanc pœnam luit pro ipſis Chriſtus, non patitur juſtitia eam rurſus ipſis eum in finem imponi, ſed in aliis omnibus qui hoc beneficio non fruuntur primarius finis ſemper obtinet, ita ut nemo niſi vel propter ſua vel propter aliena moriatur peccator.

XXXII. Neque ullius eſt momenti quod 4. loco affertur de *morte violenta*. Nam 1. diſtinctio inter mortem naturalem & violentam non ſatis eſt accurata, ſiquidem nulla mors propriè eſt naturalis, ut ante dictum, id. naturæ ſequela, ſed omnis violenta & contra naturam. 2. ſi per mortem violentam intelligat eam quæ foris per vim infertur dico 1. non ſatis firmam eſſe conſequentiam, nemo

mo propter aliena peccata violentâ morte jure occiditur. E. nemo propter aliena peccata violenta morte jure moritur, Aliud quippe est *mori*, aliud *occidi*, potest quis morte violentâ propter vel sua vel aliena peccata non injustè mori, qui tamen injustè occidetur, verbi gratia si quis impius ab alio interficitur, ex privato odio ac vindicta, jure quidem respectu Dei moritur propter sua peccata, sed non jure tamen ab alio sed iniquissimè occiditur; sic Christus jure quidem morti traditur à Deo propter nostra peccata in se suscepta, sed injustè tamen à Romanis occiditur. 2. axioma illud quod nemo propter aliena peccata jure moriatur, vel intelligitur de *judiciis humanis* vel *de divino.* In illis fatemur ordinariè locum hoc non habere, quia Leges non permittunt alium pro alio occidi, quanquam & nonnunquam hoc usu venire soleat ut in crimine læsæ majestatis & aliis atrocissimis ut hæredes & posteri in partem veniant pœnæ cum principalibus reis quod probatum fuit antea *Disp. 2. de Necessitate Satisfactionis*; sed resp. *Dei* qui summum jus vitæ & necis habet in Creaturam, nihil obstat quo minus alii pro aliis plectantur justissimè, maximè si inter eos intercedat aliquod communionis vinculum ut ex variis exemplis constat Jos.VII.5. 2.Sam.XXII.5. 2.Sam.XXI.6. quod & antea in Lege sanxerat se visitaturum peccata parentum in filios. Itaque etsi hoc non obtineret inter homines, quia tamen in judicio divino non semel occurrit, falsum ex eo deprehenditur hoc Adversarii Axioma & quod illi superstruitur dogma, Christum scil. jure propter aliena peccata non potuisse morti tradi ex Dei dispensatione.

XXXIII. Hîc verò excipitur rursus, Sed demus, inquit, omnia peccata nostra Christo imputata fuisse, & ob eam rem ipsum esse mortuum, num idcirco eum pro ipsis peccatis etiam satisfecisse credendum erit? Minimè, inquit, quia sequeretur sic, quod quilibet nostrum qui Christiani sumus ideo morimur quia imputantur nobis delicta nostra, nemo tamen nostrum pro suis delictis moriendo satisfecit. Resp. Sed nititur falsa hypoth. quasi fideles cùm moriuntur, ideo moriantur quod ipsis peccata sua imputentur, at verò licet occasione peccatorum moriantur, non ipsis tamen imputantur amplius ad pœnam quia Christo imputata fuerunt, qui peccatum pro ipsis factus est ut essent justitia Dei in ipso 2.Cor.V.21. Ita si moriuntur non moriuntur amplius ut pœnas ferant & satisfaciant, sed ut à corpore mortis liberentur & per mortem ad vitam transeant; De cæteris qui sunt extra Christum damus mortem illis in pœnam cedere, eosque mori in peccatis & reatu suo qui ipsis imputatur & pro quo quidem singulis pœnis quas patiuntur solvunt, sed non satisfaciunt tamen, quia ita eas ferunt ut nunquam perferant, ita eas patiuntur ut nunquam propter infirmitatem suam queant ex iis eluctari, ideoque quia nunquam solutio est perfecta, nunquam etiam satisfactio potest illis tribui. In Christo verò aliter, quia semel plenissimè solvit, *verè* etiam patiendo *satisfecit*.

XXXIV. Denique pertendit non satis accuratè posse dici Christo peccata nostra

nostra fuisse imputata, quia alias immerens non fuisset mortuus, quod tamen in personâ Davidis de se palam profitetur Ps. LXIX. 5. *quæ non rapui tunc reddidi.* Item quod antea dixerat *oderunt me gratis* quod ad se transfert Joh. XV. 25. quæ verba nullam juridicam causam fuisse demonstrant cur Christus eam mortem ferre teneretur, quod omnino falsum esset, si nostra illi imputata peccata fuissent; siquidem jure & meritò posset dici interfectus. Sed peccat falla. à dicto secundum quid; non posset dici *Christus immerens* mori respectu *nostri* concedo, respectu *sui* nego; nam etsi pro nobis solvat, pro se tamen nihil debuit. Deinde aliud est *Christum immerentem* interfici *à Judæis* hostibus qui eum gratis oderant, aliud immerentem morti tradi *à Deo* Judice;prius verum, sed non posterius. Nec aliud innuunt verba Psaltis; nam ut nulla fuit causa justa propter quam eum hostes persequerentur; ita revera non debuit ipse quod solvit pro nobis, *justus* enim *pro injustis passus est* 1. Pet. III. 18. Verum etsi nihil pro se debuerit Christus, non obstat tamen quo minus jure ab ipso pœnas repetierit Pater, postquam nostrum Sponsorem eum fecit.

XXXV. Itaque cùm fit mentio *addictionis Christi in mortem* duo isti actus imprimis sunt distinguendi. 1. *Destinatio Christi in vadem* qui pro nobis satisfaceret. 2. *inflictio pœnarum* nobis debitarum in Christum Sponsorem constitutum. Prior non est *actus justitiæ*, sed tum *supremi dominii* erga Christum hominem, tum *misericordiæ* erga nos; nulla siquidem ratio fuit in Christo propter quam teneretur hoc officium suscipere, & se pro nobis sistere: at alter bene dicitur *actus justitiæ*, justum enim fuit Christum Sponsorem constitutum pro nobis satisfacere, imò aliter fieri non potuit ex ordine Dei. Ita licet *personaliter* & *intrinsecè* seu *inhærenter* fuerit innocentissimus, & hoc pacto puniri jure non potuerit, tamen quia *substitutivè* & *judicialiter* fuit nocens, propter peccata nostra in se recepta, Justitiæ ratio omnino postulabat, ut pro iis pro quibus spoponderat plecteretur, & sic *verè* pro ipsis *satisfaceret.* Et de his quidem hactenus.

EPIMETRA RESPONDENTIS.

I. *Sicut contra Fanaticos Anabaptistas Christum ita naturam humanam assumpsisse ut revera nobis fuerit ὁμοούσιος certò asserimus.*

II. *Ita contra Pontificios Christi Corpus omnes veras & essentiales veri corporis proprietates semper habuisse, adeo ut neque fuerit invisibile, neque illocatum, neque ubique diffusum confidenter asseveramus.*

III. *Unde licet veram Idiomatum communicationem in* concreto *resp.* personæ *facilè admittamus; eandem tamen in* abstracto *resp.* naturæ humanæ *quasi ipsa omnipotens, omnipræsens, & omniscia facta fuerit constanter negamus.*

IV. *Nomen* שילה *sive simplex statuatur ut nonnullis placet derivatum à radice* שלח id. mittere *mutato* ח *in* ה, *vel à radice* שלה *hoc est quietum & felicem esse; sive*

com-

compositum dicatur ex nomine שיל id. filius *&* *pronomine affixo* י id. ejus *mutato* ו *in* ה *ut Jonathan & Aben Ezra exponunt* בנו filius ejus, *vel quod non minus verisimile ex pronomine relativo* ש *pro* אשר *& propositione* ל *& affixo* ו *ita ut sit idem quod* אשר לו ᾧ ἀπόκειται) cui repositum est *supple regnum*, *ut Onkelos, Jerosolymitanus Paraphrastes & LXX. vertunt, quocunque tandem modo explicetur, Nomen hoc ut & ipsum Oraculum Gene.XLIX. apprimè Christo competere censemus.*

V. *Nomen τετραγράμματον* יהוה, *non ex superstitione aliqua Judaica, sed ex mera ejus punctorum ignorantia, (nihil tamen temere à nobis definitum volumus) exercitii causa ἀνεκφώνητον esse defendemus.*

VI. *Hoc nomen ita Deo soli proprium, ut nulli creaturæ posit verè tribui contra Socinianos bene statuimus.*

DISPUTATIO OCTAVA

Quæ Sexta est

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente BENEDICTO CALANDRINO *Genevensi.*

THESIS PRIMA.

UAMVIS varia illa argumenta quæ Disputationibus superioribus allata sunt sufficere possent adstruendæ Sententiæ Orthodoxæ, *De Satisfactionis Christi Veritate*, quia tamen Spiritus S. tantam in ea tradenda ἀκρίβειαν adhibuit, ut nihil omiserit quo fidem ejus in animis nostris plenè stabiliret & contradicentium impietati occurreret, mirum videri non debet si momentosissimam quæstionem, de qua hactenus multa satis jam verba fecimus, denuò retentemus, & rationibus præcedentibus nonnullas adhuc auctarii vice adjiciamus, nec non ab Adversariorum exceptionibus vindicemus.

II. Ut ergo quam orsi sumus telam pertexamus, *Sexta* nobis argumentorum *Classis* hac disputatione instruenda venit, quam ex *Sacrificiorum V. T. collatione* petimus, utpote quæ multifariam & subrogationem quam quærimus, & Satisfactionem doceant. Argumentum principale nobis hoc esto, Qui tanquam Sacer-

dos & Victima sub Vet. Test. præfiguratus, & sub N. oblatus, peccata nostra super lignum tulit, utique is non bono tantùm nostro, ad confirmationem puta doctrinæ & patientiæ exemplum mortuus est, sed *loco* etiam *nostro* substitutus plenissimè peccata expiando, *verè* pro nobis satisfecit. At hoc ipsum pro nobis præstitit Christus E. Cujus ratiocinii veritas duobus fundamentis nititur, Prius est Christum verè Sacerdotem fuisse & Victimam & ut talem se obtulisse, Posterius hanc utramque χέσιν necessariò importare peccati expiationem & ex consequenti Satisfactionem.

III. Et ad illud quidem quod attinet vix opus est ut immoremur in eo demonstrando. Nam præterquam quod hoc non diffitentur ipsi Adversarii cum quibus res nobis est, adeo diserta est hîc Scriptura ut lucem sit in meridie quærere de eo adhuc dubitare; Nam ut jam non dicamus hanc esse muneris Mediatorii non minimam partem, quæ expressa Dei sanctione imò & jurejurando ad ejus æternitatem contestandam Christo commissa legitur Ps. cx. 5. quis nescit hunc fuisse præcipuum finem totius Sacerdotii Levitici & Sacrificiorum quæ sub Lege subinde offerebantur; ut sub hisce veluti umbris & figuris Christus summus Pontifex Ecclesiæ & Sacrificium ejus expiatorium quod in morte peragere debuit adumbraretur? ut fusè Apost. docet in Epist. ad Hebr. Nec alia de causa ipsi toties & *Sacerdotis* & *Agni* nomen tribuitur quàm ad utramque hanc muneris sui partem designandam quæ necessaria fuit ad Redemptionis & Reconciliationis nostræ opus perficiendum; cùm enim ad placandam Numinis iram & gratiam ejus conciliandam & *pœnæ* essent ferendæ quæ à *Sanctionibus* Legis imponebantur, & *actiones* exequendæ quas Legis *mandata* ad vitam consequendam postulabant, ut ex utrisque simul *Satisfactio meritoria* Sponsoris nostri exurgeret, quæ & liberationem à morte impendente, & jus ad vitam deperditam impetraret, debuit utraque in Christo concurrere & sacerdotii & victimæ ratio: Sacerdos esse debuit qui offerret, Victima quæ offerretur: Sacerdos qui ageret, Victima quæ pateretur, Sacerdos in spiritu, Victima in carne, quod utrumque in ipso revera impletum videmus cùm per Spiritum æternum se obtulit Heb. x, v. ix. 4. si quidem non opus habuit sanguine alieno taurorum & hircorum ut Sacerdotes Levitici, sed ipse & Sacerdos & Victima per proprium sanguinem æternam redemptionem adeptus aditum sibi fecit in cœlum ibid. & alibi dicitur se tradidisse προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ: Eph. v. 2. *&* *sanguine suo nos redemisse* 1. Pet. 1. 18. quod utique dici non posset nisi geminus ille respectus & Sacerdotis & Victimæ in Christo moriente locum habuisset.

IV. Alterum autem de quo disceptatur potissimùm non una ratione comprobari potest. Primò *Sacerdotii* natura hoc postulat. Nam si Sacerdos fuit, non tantùm docere debuit & revelare voluntatem Patris doctrinamque ejus confirmare, sed & aliquod Deo offerre sacrificium ad expiationem peccati: sunt enim aliæ Sacerdotis, aliæ Prophetæ partes. Prophetici muneris ratio propriè consistit in

in iis quæ pro Deo agenda sunt apud homines, est enim interprès voluntatis Divinæ, cui id curæ est ut homines intelligant quid sit ipsis ad salutem & credendum & faciendum necessarium: Itaque cùm Scriptura de prophetico Christi munere loquitur, docet Deus se in ipsius ore verba sua positurum & jubet audiri reverenter, pœnasque reposcendas minatur ab eo qui ipsi non auscultaverit Deut. XVIII. 18. At Sacerdotis munus propriè & contradistinctè ad Propheticum in iis occupatur quæ agenda sunt apud Deum, καθίσταται inquit Ap. Heb. V. 1. & VIII. 3. τὰ πρὸς τὸν θεὸν ut scil. *offerat dona & sacrificia pro peccatis* atque adeo aliquid operetur quo Deus homini propitius fiat & reconcilietur. Quum itaque Christus sit veri nominis Sacerdos, non id tantùm habet quod doceat homines, vel quod intercedat pro nobis apud Deum, sed quòd etiam verum & reale sacrificium obtulerit pro peccatis nostris, unde consequitur aliud omnino intendisse Christum in morte sua quàm doctrinæ confirmationem, quod vellet Socinus, nam sic mortuus fuisset tantùm ut Propheta, non ut Sacerdos & Victima; Accedit etiam & illud quod Christus non pro iis tantùm hominibus Sacerdos fuerit qui post ipsum vixerunt, sed & pro iis qui vixerunt sub V. T. quum unus omnium sit Mediator 1. Tim. II. 5. qui heri & hodie idem est Hebr. XIII. 8. Unum nomen in quo salutem consequi possumus, Act. IV. 12. Cujus gratiâ servantur pariter illi nobiscum Act. XV. 21. An verò Christus dici potest *servasse* eos solo *exemplo* quibus scil. tale exemplum propositum nunquam fuit? Nemo sanè dixerit, *Servavit* ergo *merito* quatenus mors ejus intercedere debuit, tanquam Redemptio peccatorum præcedentium sub Vet. T. Hebr. IX. 15. Rom. III. 25. ut virtute solutionis à Sponsore certo tempore futuræ debitor à carcere liberatur.

V. Id ipsum verò luculentiùs etiamnum probat *Victima* σχέσις quam Christus in hoc negotio induit: Primò quia inter gentes communi consensu receptum est *victimam* loco *peccatoris* offerri ad placandum Numen offensum, & reum ipsum à pœna eximendum, quod vel ex istis poëtæ verbis tanquã vulgatissimum colligitur.

Quum sis ipse nocens moritur cur Victima pro te?
Stultitia est morte alterius sperare salutem.

Pro te id est *tui loco* & vice: neque alia videtur causa fuisse & origo horrendæ illius ἀνθρωποθυσίας quæ inter tot Gentes olim etiam celebratissimas obtinuit. Quum enim istæ naturæ ductu non ignorarent, quò majus esset quod daretur Deo, eò faciliùs veniam posse impetrari, præsertim si ἀντιλύτρου cum eo quod redimeretur aliqua esset æqualitas, si homo pro homine hostia foret, Ideò à pecudum mactatione in piaculis faciendis ventum est ad mactationem hominum: causam affert Cæsar de Gallis loquens, *Pro vita hominum*, inquit, *nisi vita hominis reddatur non posse Deorum Immortalium Numen placari arbitrantur.* Hoc factitasse primi reperiuntur Phœnices se Cananæi quos notum ex Scripturis Molochum qui Saturnus fuit placare liberorum suorum mactatione solitos, quò Tertul. Apol. c. 19. respiciens dicit *Saturnum imprimis humana victima delectatum fuisse, ideoque*

tumulum filiorum fuisse appellatum. Inde ad Tyrios & Pœnos mos transiit, quod Justinus post Diodorum tradidit lib. 18. *Homines ut victimas immolabant & Impuberes aris admovebant, pacem Deorum sanguine eorum exposcentes*; Usitatissima quin etiam fuisse olim per Græciam, Italiam, Siciliam id genus sacrificia narrat Plinius, neque Romæ abrogata ante annum 657. Huc pertinent etiam publicæ illæ hominum *devotiones* quibus veteres placari Deos censebant quod de *Deciis* notat Cic. li. 3. de nat. Deor. & Livius vocat eos *piacula omnis Deorum iræ* quatenus homines ipsi pro patria se devoventes pœnam quæ cæteris impendebat in proprium caput accersentes ab aliis avertebant. Hæc autem utraque consuetudo apud Gentes non invaluisset, nisi constans fuisset apud eos sententia, victimam vel piaculum locum peccatoris subire ad ejus Redemptionem.

VI. Secundò subrogationem hanc & satisfactionem Deus expressiùs tradit in Sacrificiis Leviticis: Primò, *in victima integra & pura oblatione* quæ à reo fieri debuit, de suo enim dare debuit victimam ut testaretur loco suo supponi ad eam ferendam pœnam quæ sibi debebatur: Secundò *in sanguinis fusione* quæ mortis & supplicii commeriti imaginem expressissimam habuit, imò substitutionem non obscurè arguit, dum sanguis pro anima seu vita hominis ponitur Levit. XVII. 11. *Anima*, inquit, *cujusque carnis in sanguine, ego verò destinavi vobis eum in altari ad expiationem faciendam pro animabus vestris, nam sanguis est qui pro anima expiationem facit.* Ex quibus constat sanguinem à Deo destinatum esse ad expiationem Animarum, quia in eo est anima carnis, id est vita ipsius, non quod propriè sanguis sit vel anima vel vita animalis, sed propter spiritus vitales qui animæ organa & virtutis ejus vehicula sunt, unde effuso sanguine simul vitam extingui necesse est; Atque hæc ratio fuit propter quam Genes. IX. ubi liber esus pecorum conceditur, hoc interdicatur expresse, *ne caro cum sanguine comedatur*, quia *anima sit ejus sanguis* vel in sanguine. Ita ex vetustissima Lege ad populos omnes propagata sanguis est loco animæ, quò respicit illud Virgilianum,

Sanguine quærendi reditus animaque litandum.

Si E. sanguis datur ad expiandas Animas quia est loco Animæ, utique Anima seu vita pecoris datur & offertur pro anima seu vita hominis, & pecus sustinendo locum & vicem ipsius hominis pro eo moritur: Neque alia de causa Heb. IX. 22. dicitur *sine sanguinis effusione non fieri remissionem*, nisi quia condonare non potest Deus sine prævia satisfactione, quæ mortem violentam & judicialem per sanguinem designatam peccatori debitam necessariò postulat. Tertiò, *Ritus impositionis manuum* usurpari in sacris istis solitus, clarè illud ipsum confirmat; de quo Levit. 1. 4. & Exod. XXIX. 10. & alibi non semel. Cur enim tenebatur ille qui offerebat vel per se vel per sacerdotem manum capiti victimæ imponere? fiebat illud quidem ad majorem rei ipsius consecrationem, ut testatum fieret per hanc χειροθεσίαν animal Deo sacrum & proprium fieri, sed potissimùm *substitutionem* victimæ loco peccatoris innuebat, & translationem reatus ab isto ad illam, inde *portare*

pec-

peccata imo & *peccatum* & execratio ipsa dicebatur. Quartò, *Peccatorum confeßio* quæ exigebatur vel à Sacerdote vel à populo, de qua Lev.xvi.21. In descriptione solennis & anniversarii sacri expiatorii, *Imponet manus Aaron & confitebitur omnes iniquitates filiorum Israel.* Quid ita? ut scil. devoluta in eam significarentur peccata omnia quæ expianda erant, & eorum purgatio ab ipsa victima peti innueretur: hujus confessionis apud Gentiles usum in sacris fuisse docet nos Alex. ab Alex. l.4. c.17. *rem divinam facturus ad suam levandam culpam debet se in primis reum dicere & noxæ pœnitere ac fateri admissum* &c. Quintò huc facit etiam illa *iræ Divinæ deprecatio* quæ in casu homicidii fieri solebat Deut.xxi.8. Nam homicidâ non reperto, populus qui confosso proximus erat, pecude cæsa debuit purgari, ne sanguinis innoxii reatum ferret, alioqui non poterat terra expiari à sanguine effuso nisi per sanguinem effusoris, ut lex ait Num.xxxv.34. Cur verò? si sola Dei misericordia absque ulla satisfactione reatus iste tolli potuit? sed populus agnoscit hoc offerri sacrificium ad tollendum reatum, *Expia*, inquiebat, *populum tuum Deus* acceptando victimam oblatam, & *ne imputes sanguinem innocentem* demonstrans scil. hanc victimam populi vicem hac in parte sustinere ad tollendum reatum qui cæteroquin illis impositus fuisset.

VII. Sextò denique *Effectus* istorum Sacrificiorum hoc evincit clarissimè, *Expiatio* scil. & *Litatio* quæ in illis fieri solebat; nam si sacrum ritè peractum erat, & victima Deo dicebatur acceptabilis לרצון Lev.1.3. & oblatio in odorem bonæ fragantiæ ריח ניחח Lev.1.13.17. & remissio peccati cum liberatione rei sequebatur, unde passim in Levi.iv.v. &c. legas *Expiabit eum sacerdos & remittetur ei:* hoc Græci καλλιερεῖν Latini *Litare* dixerunt, scil. Sacrificio ritè peracto Deum placare; Non omnis qui sacrificat, etiam litat, Plautus in Pœnulo *si Hercle istud unquam factum est, tunc Jupiter faciat ut semper sacrificem & nunquam litem:* Sacrificando veniam quærimus, sed litando impetramus, ut bene Nonius observat. Porro effectus iste duabus vocibus ut plurimùm exprimitur apud Hebræos כפר & חטא quæ etsi promiscuè usurpentur pro expiare, placare, reconciliare, peculiariter tamen prior videtur *personam* respicere, posterior *rem* ipsam & factum, quod per luitionem pœnæ succedaneam expiatur. Græci tribus potissimum vocabulis duobus istis respondentibus describere solent, primò per ἱλασμὸν *placationem & propitiationem.* 2. per καθαρισμὸν, ῥαντισμὸν, ἁγνισμὸν, ἄφεσιν, *purgationem, remißionem, sanctificationem.* 3. per ἀπολύτρωσιν *redemptionem*, liberationem quibus apposite designantur tres præcipuè σχέσεις sacrificiorum; referebantur quippe *ad Deum, ad peccatum, ad hominem.* ad Deum ut ira offensa *placaretur*, *ad peccatum* ut admissa culpa *expiaretur*, *ad hominem* ut persona rea veniam *impetraret* & à pœna *liberaretur.* Tria ergo per ista sacrificia obtinebantur, Dei *placatio*, peccati *expiatio*, hominis *liberatio*; sed neutrum ex his tribus obtineri potuit sine aliqua satisfactione, nam nec persona liberari potuit sine victimæ subrogatione, nec Deus placari sine sanguinis fusione, nec peccatum purgari sine pœnæ latione;

 unde

unde colligimus in Sacrificiis & subrogationem & satisfactionem typicam saltem & cærimonialem locum habuisse.

VIII. Quum E. Christus ipsis fatentibus Adversariis tale obtulerit Sacrificium expiatorium, negari non potest, Eum eatenus satisfecisse loco nostro substitutum. Et sanè quod olim victimis tribuebatur, id ipsum & Christo, sed longè excellentiori ratione tribui non semel animadvertimus. Is Victima est cœlestis ἄμωμος & ἄσπιλος quæ à Deo loco nostro substituta pro nobis offerri debuit Ro.VIII.31. Eph.v.2. Heb.IX. & X. & revera tradita est. Nam qui humanas aversabatur victimas Deus, quique sanguine Taurorum & hircorum sibi minimè satisfieri testatus est sæpe, in sola Θεανθρωποθυσίᾳ acquievit, & sibi ipsi de victima prospexit in holocaustum, ita ut impletum hîc videas quod olim in Sacrificio Abrahami adumbratum fuerat Genes.XXII. quemadmodum enim Isacus liberatur & pœna in Arietem transfertur; Ita Ecclesia cujus ille figuram gestabat, à morte eximitur, dum ista in hunc Agnum Dei cœlitus missum devolvitur. Rursus si sanguis pro anima poni debuit, nonne sanguinem pro multis effudit, Luc. XXII. 20. Imò & animam ipsam posuisse dicitur in sacrificium pro delicto Isa. LIII. 10? si peccata imponenda fuerunt victimæ devoluta legimus per Dei imputationem in eum peccata omnia nostra Is.LIII.5. eatenus ut ipse peccatum & κατάρα factus dicatur 2. Cor. v. 21. Si mactari & offerri debuit Victima super altari, nonne & ipse pro nobis ἐθύθη & peccata super lignum tulit? 1. Pet. 2. 24. 1.Cor.v.7. Si sanguis fundendus & aspergendus fuit coram Domino septies versus velum, nonne hic est sanguis ῥαντισμοῦ Heb.XII.24. qui effusus coram Deo, ita perfectè expiationem peregit ut nihil amplius desideretur, numerus enim septenarius ex usu Scripturæ perfectionem innuit. Denique si expiatio & placatio oblationem sequebatur ritè peractam, numquid Christus plenè & perfectè peccata nostra expiavit, personas liberavit & redemit & Deum iratum nobis & infensum propitiavit? Loca sunt manifestiora quàm ut sophistica ulla possint eludi, quid enim aliud sibi volunt Scriptores Sacri cùm Christum nos reconciliasse Deo & pacem per sanguinem fecisse asserunt Rom.III.24. v.10. Eph.II.16. Col.1. 20.21. peccata omnia nostra expiasse & purgasse ut Heb.1.3. & IX.14.15. 1.Jo. 1.7. Apoc.1.5. &c. personas nostras pretioso sanguine suo redemisse Eph. 1. 7. 1.Pet.1.18. Heb.IX.15.

IX. Quia verò hîc Adversarii? Quia se hoc argumento constringi sentiunt, nihil non moliuntur ut vim ejus qualicunque ratione elevent, miroque artificio totam hanc de sacrificiis Vet. Test. doctrinam obscurant & corrumpunt: Priusquam verò sigillatim falsas eorum hypotheses eversum imus, confutanda est generalis Exceptio quæ subinde in eorum scriptis occurrit circa naturam *Expiationis* à Christo factæ de qua jamjam egimus. Fatentur quidem Christum expiasse peccata nostra, & expiationem hanc factam esse per oblationem Christi: *Expiata esse peccata nostra per Christi mortem ex parte Dei nos ipsi sentimus*, Soc. p. 2. c.14. & ibi.

& ibi. *Christi mors*, inquit, *& à præcedentium omnium delictorum & à futurorum reatu liberos nos reddidit nosque in perpetuum sanctificat, & coram Deo inculpabiles in sempiternum efficit*; Sed cùm ad modum istius expiationis explicandum ventum est, nihil aliud volunt esse, quàm plenam à peccato & peccati pœna liberationem Soci. par.2. c.13. *Nihil aliud est reipsa peccatorum nostrorum expiatio, quàm à morte peccati plena & perpetua liberatio.* Liberationem porro isti Sacrificio non *effectivè* & *meritoriè* tribui, quasi in eo λύτρον aliquod Divinæ Justitiæ sit oblatum ad ejus Satisfactionem, sed tantùm vel *antecedenter* vel *exemplariter* vel *declarativè*. Primò, Quia interveniente victimâ & morte Christi expiatio hæc seu liberatio à peccato reipsa nobis conceditur per exaltationem ejus, nisi enim Christus sanguinem suum fudisset, potestatem suos ab æterna morte vindicandi, qua in re peccatorum remissio continetur, nullo modo adeptus fuisset. Secundò, Quia mortis & passionis Christi consideratio efficaciter nos movet ad conversionem & pœnitentiam, cui Deus propriè remissionem pollicetur. Tertiò, Quia hæc ipsa oblatio certissimam remissionis fidem apud nos facit. Horum autem rationem petunt à victimis legalibus *quemadmodum* inquit Soci. prælect. c.23. *Legales victimæ non ideo peccata expiabant pro quibus offerebantur, quia vel Deum ad illa condonanda moverent, vel aliquid in ipsis esset quod culpam ex ipsis peccatis manantem resarciret, sed quia Sacrificio peracto expiatio ejus ante benignitate Dei decreta consequebatur, sic Christi mors non ideò peccata nostra expiat, quod vel Deum ad ea nobis condonanda moveat, vel culpam peccatorum nostrorum ullo modo resarciat, sed quia Christi supplicio peracto, liberatio à reatu peccatorum nostrorum consequitur, quæ jam antea erga nos Dei misericordiâ fuerat constituta. Rursus ut victimis illis oblatis, jam populus se à reatu peccati liberatum sibique Deum placatum agnoscebat; Ita supplicio Christi peracto, non modò à reatu peccati liberi sumus, verum & id ipsi agnoscimus, Deumque nobis placatissimum esse intelligimus, &c.* Liberationem E. fieri concedunt interventu Mortis, sed hanc tanquam causam meritoriam intercedere negant: Neque contrarium probari posse ex voce *expiationis*; Primò, Quia expiare etiam de Deo prædicetur non semel ut Deut. XXI. 8. *Expia populum tuum Deus* & Ps. LI. 9. *Expiato me hyssopo ut mundus sim.* At is tamen nec satisfacit nec satisfacere dici potest. Secundò verbum כפר quo expiatio denotatur ex primâ & propriâ significatione *tegere* significat, *operire* oblinere seu oblinendo obturare, unde metaph. *expiandi* reatumque peccatorum auferendi sensum obtinuit, quia eatenus peccata expiari atque auferri solent, quatenus quodammodo teguntur. Ps. XXXII. 1. Tertiò verbum *mundandi* & *expiandi* sæpissimè non effectivè, sed *declarativè* tantùm intelligitur, ut Levit. V. 6. 10. & XVI. 6. maximè c. XIII. & XIV. ubi de leproso mundo vel immundo pronunciando agitur, nam quod subinde repetitur quòd sacerdos *mundum* vel *immundum judicabit*, id in textu hebr. assertivè ponitur, *mundabit* vel *contaminabit*. Itaque nihil alienum fieri ab usu Scripturæ si expiatio pariter quæ morti tribuitur declarativè non effectivè intelligatur.

X. Sed

X. Sed hîc multifariam peccatur ab Adversariis. Primò dum supponitur *expiationem* nihil aliud esse quàm ipsam peccatoris *liberationem*, sic enim perperam confunditur *causa* cum *effectu*, antecedens cum consequente, liberationem quidem per expiationem & post eam fieri non negamus, sed non propterea liberatio statim est ipsa expiatio, liberationem præstat Dominus, expiationem reus vel alius quis ejus nomine; omnis quidem expiatio liberationem post se trahit, sed non statim omnis liberatio expiationem supponit; nam *Expiatio* propriè infert purgationem noxæ seu reatus ablationem per pœnæ alicujus vel propriæ vel vicariæ luitionem debitam & justam ad placandam alterius iram; Sic passim apud authores profanos *expiare est punire*. Cicer. in Piso. *Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt* id. propter te puniverunt, Salust. de Repu. constit. *Neque barbaro ritu cæde cædem, & sanguine sanguinem expiandum*. Nihilque usitatius apud eos quàm ut peccata dicantur *piari* id. lui sive solvendo pœnam propriam sive succedaneam Virg. Ænei. 2.

Et culpam miserorum Morte piabunt.

Hinc *piaculum* dictum illud omne quod pro satisfactione peccati dabatur, piacularis hostia quæ ad piaculum faciendū offerebatur, quò respiciunt illa Plautina,

Mene piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?

Id. oportetne tuam stultitiam meâ pœnâ expiari? sic vox hæc ad sacra translata liberationem quidem notat à peccati pœna, sed quæ non fit nisi per afflictionem seu pœnam succedaneam, neque Sacrificium expiatorium alio modo concipi potest aut intelligi: Ut hîc tria necessariò concurrant 1. *Afflictio* & quidem *pœnalis* tanquam causa. 2. *pœna succedanea* pro crimine & peccatore, unde Veteribus θυσίαι ἀντιμβαλλόμεναι dictæ quæ in aliorum locum succedebant, cujusmodi subrogatio fit in omni piaculari victima. 3. *liberatio* rei & purgatio reatus quæ fit per talis pœnæ lationem, patet hoc ex ordine expiationis legalis; nam ut peccator *liberaretur* debuit *purgari* à peccato suo, ἄφεσις καθαρισμὸν supponebat, purgatio non fuit *aquæ*, sed *sanguinis* id. quæ fieret morte violentâ & pretio aliquo interjecto; sanguinis fusio nihil profuit nisi esset victimæ selectæ & ad altare adductæ; *Victima* non quævis, sed quæ fieret *peccatum* & execrabilis offerenti, ut illi esset nefas eam gustare, ita quod homo merebatur huic jam immittebatur ut liber homo abscederet; nnde liquet liberationem obtineri non potuisse nisi præviis multis actibus ad Satisfactionem necessariis; Quare quum Socinus expiationem nihil aliud esse vult quàm simplicem liberationem, id omne in quo propria ratio expiationis sita est omittit & intervertit id. veram expiationem negat. Et sanè si expiatio mera & simplex esset liberatio, non posset à remissione distingui quod disertè fit tamen, Levit. v. 6. *Adducet reatum suum Jehovæ propter peccatum suum quo peccavit* &c. *Ita expiabit eum sacerdos à peccato suo & remittetur ei.* Sic vers. 13. 16. 18. 25. 26. *Sacerdos expiabit eum per arietem illum reatus & remittetur*

tur ei. Aliud E. est expiatio reatus, aliud verò liberatio & remissio, quæ per eam obtinetur. Denique *Expiatio* propriè spectat *peccatum* seu reatum qui tolli debet, *liberatio* verò *personam* ipsam peccatoris, quæ à pœna impendente est eximenda; unde etsi conjungantur necessariò ut causa & effectus non debent tamen confundi.

XI. Secundò, hallucinantur etiam graviter dum statuunt Mortem etsi ad hanc expiationem faciendam intercesserit, intercessisse tamen ut *antecedens* aliquod remotum, quatenus per mortem aditum sibi fecit in cœlum ubi expiationem seu liberationem nostram procurat, summam potestatem adeptus nos à mortis vinculis emittendi, & sempiternâ felicitate donandi, quod Soci. disertè statuit in 1. Joh. IV. 10. *expiat peccata nostra Christus Dei filius, non quod Justitiæ Divinæ pro peccatis nostris satisfaciat, sed quia vitam æternam nobis confert, qua nostrorum peccatorum expiatio. Id est, ab ipsorum pœna liberatio plenissimè continetur.* Verùm si huic sententiæ locus esset, resurrectioni Christi & vitæ ejus tribuenda esset hæc expiatio, longè potiùs quàm morti & sanguini; nam mors Christi ex hac hypothesi est tantùm *causa sine qua non* istius expiationis, quia nisi mortuus fuisset non ingressus fuisset in gloriam in qua expiationem hanc nobis procurat; *Causa* verò propria & *per se* esset exaltatio, at Scriptura nusquam exaltationi, sed semper Morti & Passioni hanc expiationem tribuit. Secundo si mors antecedens tantùm fuit istius expiationis, non vera ac propria causa, nihil causæ dici potest, cur idem effectum non pariter tribuatur vitæ, doctrinæ, & miraculis Christi, quæ etiam antecedentia fuerunt istius exaltationis. Tertiò, Confunditur *jus* remissionis & liberationis cum *ejus exercitio.* Istud quidem ad exaltationem Christi pertinet, quatenus jam glorificatus plenè nos liberat à reatu & pœnis peccati, suæ propitiationis & satisfactionis vim atque efficaciam nobis potenter applicando. Sed jus ipsum fundatur in Sacrificio ejus cruento & ἱλαστικῷ quod in morte obtulit, inde per mortem & in sanguine ejus redempti & justificati dicimur Rom. v. 10. & Eph. 1. 7. 1. Pet. 1. 18. & antequam in cœlos ascenderit ipsa expiatio cum oblatione peracta dicitur Hebr. 1. 3. ut infra probandum erit; Quartò, enervantur Scripturæ loca quæ de Expiatione loquuntur, nam voces istæ omnes *καθαρίζειν, ἁγιάζειν, ἱλάσκεσθαι* & similes quibus utuntur Apostoli, suapte natura & usu perpetuo, non solùm ordinis *antecedentiam, sed & efficaciam quandam* designant, neque auditum unquam ut *expiare* illud dicatur quod requiritur tantùm ut antecedens remotum ad obtinendam expiationem.

XII. Tertiò, Sed neque recipi potest hæc altera ipsorum glossa falsissima quæ expiationem refert ad exemplum, per cessationem à peccato, & peccatorum sequentium destructionem; Nam etsi non diffitemur mortis Christi hunc etiam esse fructum & finem ut vetus homo in nobis crucifigatur, & moriamur peccato ad exemplum Christi quod docet Paulus Ro. VI. hunc tamen primarium & principalem esse pernegamus; 1. quia expiatio hæc respicit peccata præterita ut rea-

tum tollat, non futura ut ab iis abstrahat, respondet enim *remissioni* & *justificationi* quæ absolutionem à peccatis præcedentibus notat, non *sanctificationi* quæ avocationem à sequentibus infert. 2. Expiatio fit *de nobis apud Deum*, ideo altari circumfundebatur sanguis sub lege & Sanctuarium versus fiebat aspersio ut significaretur hæc omnia peragi apud Deum; At cessatio hæc à peccato fit *in nobis* à Deo. 3. Expiatio simul facta & quidem à solo Christo, at destructio hæc actualis vel exemplaris nec semel fit, sed continuò, nec per solum Christum procuratur, sed etiam per Spiritum S. qui mortificat facta corporis Rom. VIII. 13. & per fideles Dei servos qui exemplo suo nobis hîc præiverunt. 4. Sacrificia non destruebant peccatum avocando à peccato, sed remissionem impetrando; ut sanè expiatio nunquam fiebat vel intelligebatur fieri remotione vel cessatione à peccato, sed reatus ablatione, quod & vox καθάρματος imposita victimis quæ pœnæ translationem significat satis innuit: Neque vox καθαρισμοῦ quæ usurpari in hoc negotio sæpius solet Heb. I. 3. & IX. 14. aliud evincit, licet prima fronte ad sanctificationem melius videatur referri quàm ad remissionem; cùm enim duo in peccato vulgò attendantur, *reatus adhærens*, & *labes inhærens*, ille coram Deo, ista in nobis, duæ etiam istius purgationis partes constituuntur, prima à reatu per *remissionem*, altera à labe per *sanctificationem*; utraque sanguini Christi benè tribuitur, sed illa ratione *meriti*, ista verò respectu *efficaciæ* quam in nobis exerit per Spiritum S.; atque ita conjunctæ sunt & consociatæ, ut posterior necessariò priorem supponat, & prior posteriorem infallibiliter post se trahat.

XIII. Quartò, Multò minori cum veri specie asseritur expiationem hanc tribui morti & sanguini *declarativè*, quòd remissioni aut decreto de ea facto testimonium nobis præbeat; Nam Primò, quis non videt hoc esse vim facere manifestam ipsis vocibus? quis enim unquam declarationem alienæ voluntatis expiationem appellavit, aut nominatâ expiatione tale quid concipere potuit aut intelligere? quis non per eam significari potius colligat luitionem pœnæ ad satisfactionem & reconciliationem rei cum suo Domino? quum E. sensus iste planè invertat propriam verborum significationem, eo ipso suspectus esse meritò nobis debet. Secundò, Si hoc obtineret nihil ampliùs contulisset Christi mors ad expiationem quàm Victimæ Legales, nam & istæ pariter poterant declarare remissionem, Imò ex præscripto Dei confectæ nullum de supplicii remissione dubitandi locum relinquebant, ut Volkel. loquitur, At Scriptura tamen disertè negat potuisse sanguine hircorum tolli & expiari peccata, quæ Christi sanguine sunt expiata: Itaque aliud quid efficacius præter declarationem contulisse necesse est. Tertiò, Quum declaratio hæc rebus etiam aliis competat, & quidem multò luculentiùs ut resurrectioni Christi, vocationi ad gratiam, missioni Spiritus S. ejusque testificationi internæ, Verbo & Sacramentis, Cur morti & sanguini constanter tribueretur expiatio, aliis verò nequaquam, si expiatio declarativè tantùm esset intelligenda? Quartò, Quo sensu nos redemit Christus morte sua, eo sensu sanguine

ejus

ejus expiantur, At nos redimi morte, non est morte redemptionem declarari. E. expiari & mundari non declarationem, sed actionem designat: sic quomodo dicitur portasse peccata eatenus & expiasse censendus, istas enim phrases in Script. ut æquipollentes usurpari notum. At portavit non declarativè, sed judicialiter & meritoriè ut supra visum. E. pariter expiat. Quintò, Si expiatio hæc esset declarativa, pertineret ad officium *Propheticum* non *Sacerdotale*, At Christo hanc tribui non ut Prophetæ, sed ut *victimæ*, non ut Pastori & Doctori, sed ut *Agno*, notius est quàm ut probatione indigeat. Sextò, *declaratio* respicit *homines* quibus fieri debet ad fidem remissionis ingenerandam; At *expiatio* quæ fit in sanguine ipsum *Deum* qui tali λύτρῳ placandus & reconciliandus venit: Illa ad divinam voluntatem pertinet quæ hominibus innotescere debet, ista ad peccata quæ removenda sunt à Dei conspectu, alio verò modo Dei voluntas nobis patefit, alio Deus nobis conciliatur; prius præstat Christus verbo & spiritu, posterius morte & sanguine.

XIV. Quintò, Frustra recurritur ad *victimas legales*, ut aliquod huic errori quæratur fulcrum, quasi ipsæ tantùm *antecedenter* & *declarativè* expiasse dicerent. Nam ut nunc non excutiamus modum expiationis victimarum legalium, de quo dicendum erit postea fusiùs, obiter observamus nihil esse hîc præsidii Adversariis, quippe victimæ istæ duplicem σχέσιν induere possunt, vel *absolutam* & carnalem in se, vel *relativam* & typicam respectu Christi quem adumbrabant; priori respectu non tantùm non expiabant antecedenter & declarativè, sed ne expiabant quidem ullo modo, imò ordinabantur potiùs ad homines peccatores sui reatus convincendos, quatenus peccatores in victimis quæ pro se moriebantur videbant se mortis reos, & in illarum mactatione chirographum dabant Deo illarum sanguine conscriptum quo se maledictioni obnoxios & pœnæ debitores agnoscebant, hinc Apost. disertè negat illis partam fuisse remissionem coram Deo. Hebr. IX. 9. 10. & X. 1. 2. 4. Sed posteriori revera possunt dici expiasse non propriè, & per se, sed *typicè* & *figurativè* virtute sacrificii olim per Christum offerendi cujus illæ umbræ erant & figuræ, ita ut sanguis Christi effundendus, jam efficaciam suam extenderet ad fideles V. T. purgandos, Apocal. 13. 8. Rursus ut reatus duplex fuit, *typicus* quoad immunditiem carnis, & *realis* quoad conscientiam, Ita *expiatio* illa vel fuit *typica & cærimonialis*, vel *realis* & *mystica*, ad hanc nihil revera conferre potuerunt per se, impossibile siquidem fuit sanguine taurorum tolli peccata, sed quoad illam nihil obstabat quo minus eam efficaciter procurarent, ut Apost. testatur *purgasse quoad puritatem carnis.* Heb. IX. 14. Quippe ut reatus iste vi constitutionis legalis constitutus fuerat, alioqui naturâ suâ nullus, ita eadem constitutione tolli potuit & purgari: priori respectu *oppositè* considerantur ad Christum, posteriori verò *comparatè*. Ita collatio optimè instituetur, quemadmodum victimæ istæ expiationem legalem efficienter & meritoriè præstabant, non tantùm vel antecedenter vel declarativè, ita & Christus veram & realem sanguine suo absolvit: Sed de his in sequentibus. Nunc rationibus allatis satisfaciendum est.

XV. Ad primam Resp. peccari fall. à dicto secundum quid, nam etsi *expiatio* de Deo prædicetur qui non satisfacit, non sequitur tamen pariter quum victimæ applicatur vel sacerdoti, nullam inferre satisfactionem, nam pro ratione subjectorum quibus tribuitur diversimodè est interpretanda, modò *Deo*, modò *Sacerdoti*, modò *Victima*, sed alia atque alia ratione, in *Deo* est expiationem *admittere*, in *Victima facere*, in *Sacerdote offerre*. Deus expiat peccatum reatum dimittendo quia placatus sit, Sacerdos Istam remissionem per victimam procurando, Victima per sui substitutionem & pœnæ luitionem eam impetrando, Deus *authoritativè & judicialiter*, Sacerdos *ministerialiter* & *organicè*, Victima *efficaciter* & *meritoriè*: Non valet ergo si Deus expiat peccatum per misericordiam condonando. E. pariter & victima, imò non posset peccata expiare per absolutionem, nisi antea expiata essent in victima per satisfactionem: non fit expiatio nisi interpositâ pecude & sanguine fuso, sine sanguine non fit remissio, non opponenda ergo sunt hæc sed componenda, Deus & sanguis Christi peccata expiant, nempe Deus per sanguinem Christi qui in se satisfaciendi vim habet, *Deus* ut *causa efficiens* principalis, *sanguis* Christi ut *causa procatarctica* & meritoria: Quamvis autem de Christo ut est *filius Dei* posset verè dici eum expiare authoritativè & judicialiter, quatenus ipse cum Patre potestatem habet remittendi peccata, & ea reipsa nobis remittit, quia tamen hîc consideratur non ut Deus, sed ut *Mediator*, non ut judex, sed ut *sacerdos & victima*, cujus partes sunt placare nobis Patrem, non potest aliter expiatio quàm per pœnæ lationem succedaneam, & vicariam mortem explicari.

XVI. Ad secundam Resp. 1. Neg. conseq. quia vis argumenti nostri non pendet tantùm ex verbo כפר quod certum est sumi diversimodè, sed tum ex aliis non paucis quæ in hoc negotio usurpari solent, tum ex natura ipsius rei quæ istiusmodi voce describitur, nam cùm expiatio ita dicitur fieri per sanguinem victimæ, ut & reatus tollatur, & reus liberetur à pœna quæ illi impendebat, quis non videat sanguinem hîc tanquam λύτρον aliquod intercedere ad remissionem hanc consequendam? 2. min. falsa est scil. כפר tantùm significare *tegere* & oblinere; nam etsi hoc dari possit in quibusdam locis & potissimum in conjugatione Kál, non obtinet tamen in omnibus, nam in conjug. Pihel frequentissimè usurpatur pro *redemit, expiavit, placavit* etiam interventu alicujus pretii. Genes. xxxii. 19. Jacob inquit אכפרה non tegam *sed placabo vultum ejus* id. fratris *hoc munere* & 2. Sam. xxi. 5. David Gibeonitis læsis à Saule *quo* אכפר *compensabo vel redimam injuriam vobis à Saule illatam?* nec alio sensu venit vox ista quoties Sacrificiis tribuitur. Hinc nomen כפר quod signi. Redemptionis pretium λύτρον ἄποινον & quicquid datur vel Judici ad animum ejus placandum, vel hosti irato & potentiori ad vitam redimendam. LXX. modò per λύτρον ut Ex. xxi. 30. & xxx. 12. Num. xxxv. 31. 32. &c. modò per ἄλλαγμα ut Is. xliii. 3. Am. v. 12. reddunt; hinc dictum festum כפורים sive *propitiationum* quo Deus placabatur sanguine victimarum & propitius fiebat Israëli propter Sacrificiorum oblationem. Ex quibus patet præposterè & falsò.

falsò significationem verbi כפר ad *tectionem* restringi. Quod si ratio aliqua quærenda sit primævæ illius significationis quod est *tegere* & oblinere, petenda erit ab effectu quem obtinet expiatio per λύτρον hoc facta, scil. quia per eam fit ut peccata nostra tegantur, dum condonantur, quatenus illius intuitu placatus & propitius factus condonat peccatori quicquid deliquerat, nec vult amplius delictorum ejus meminisse: Sic operculo Arcæ fœderis inditum nomen כפרת quo significaretur merito & Satisfactione Christi cujus intuitu factus est nobis Deus propitius sic contegi peccata nostra in legem admissa, ut nunquam amplius in conspectum Dei venire possint ad nos condemnandos. Itaque ad expiationem quidem sequitur tectio peccatorum ut effectum & consequens necessarium, sed in tectione non est ipsa ratio formalis expiationis, non expiantur peccata quia teguntur, sed ideo teguntur quia per victimæ oblationem expiata censentur.

XVII. Ad tertiam Resp. Primò per συγχώρησιν damus Hebraismum hunc frequentem esse in Scriptura agnoscimus, ut verba quæ actionem significant ad ejus tantùm declarationem & patefactionem referantur, cujus locutionis alibi exempla varia dedimus. Gen. XXII. Jac. II. & Act. XIII. 33. &c. non negamus etiam in locis laudatis quæ spectant judicium quod pronunciari debet à Sacerdotibus circa lepram Lev. XIII. 15. 16. verba hæc declarativè esse intelligenda. Sed 2. negamus hinc sequi perpetuò id locum habere posse, talia enim sunt prædicata qualia permittuntur esse à suis subjectis, hîc autem in eo de quo agitur negotio declarationem locum habere non posse seorsim ab ipsa effectione docuimus, & sicubi *expiatio declarativa* tribuitur Sacerdoti, innumeris aliis in locis *effectiva & realis* connotatur, ex. gr. quum subinde verba hæc repetuntur, *expiabat eum Sacerdos & remittetur ei*, hæc non ad *declarationem* referri, sed ad ipsam *effectionem* palam est, quatenus juxta legem offerebat victimam piacularem pro peccatore, adeoque efficiebat & procurabat expiationem ejus legalem. Sic expiatio proponitur tanquā actus qui fit à Sacerdote fusione sanguinis hostiæ, & aspersione rerum sacrarum ut Altaris, Veli, Aræ suffitus, quò reatus auferatur peccatoris & in altari quidem reconciliationem & remissionem peccatorum, in Sacrario verò libertatem aditus, & partem nanciscatur, non utiq; declarativè tantùm sed effectivè. Tertiò, Si loca expendantur in quibus expiationis à Christo factæ sit mentio, ut Apoc. I. 5. 1 Joh. I. 7. Hebr. I. 3. patebit non sine insigni detorsione ad declarationem referri, quum in iis non rei patefactio attendatur, sed ipsum Christi beneneficium celebretur.

XVIII. Ita in antecessum explicatâ naturâ Expiationis per Christum factæ, progrediendum est ad Exceptiones speciales varias quibus argumentum nostrum à Sacrificio expiatorio petitum infirmare conantur, Varia enim hîc movent. Primò, Oblationem Christi & Sacrificium non peractum fuisse in terrâ, sed demum in cœlo post ejus introitum quum verè designatus est & constitutus Sacerdos: hoc scil. discrimen volunt esse inter Christum & summum Pontificem, quod iste antequam ingrederetur in Sacrarium verè Sacerdos esset, At Christus

non ante verè constitutus sit Sacerdos quàm in Sacrarium cœli sit ingressus, neque obtulerit nisi per suum in cœlum introitum, cætera verò ut mortem & passiones requisita quidém fuisse antecedenter, sed tanquam præparationem ad Sacrificium, non tanquam Sacrificium ipsum. Secundò pertendunt Sacrificia in genere Christum non respexisse, sed sola publica & anniversaria à summo Pontifice oblata, quorum sanguis in Sancta Sanctorum inferebatur, non alia quæcunque; atque adeò perperam nos ab istis omnibus argumentari. Tertiò non pro gravioribus peccatis, sed pro solis levioribus oblata fuisse sive quotidiana, sive anniversarium Sacrum, pro iis scil. quæ *ignorantiæ* appellari possunt. Quartò, Sacrificia ista verè & propriè vi quadam suâ expiasse, quia ad eorum oblationem sequebatur remissio, non autem ἐν τύπῳ tantùm ut statuimus per σχέσιν ad Sacrificium Christi. Unde quatuor in controversiam veniunt. Primò, An Christus etiam in terris Sacerdos fuerit, an demum in cœlis post ascensum suum, & an in cœlo tantùm & non etiam in Cruce propriè dictum Sacrificium obtulerit. Secundò, An non omnia Sacrificia Vet. Test. ἱλαστικὰ typi fuerint Sacrificii Christi. Tertiò, An non pro gravioribus etiam peccatis oblata. Quartò, An ullam vim habuerint per se reatum spiritualem expiandi? de quibus quatuor quid ex Scripturâ sentiant Orthodoxi paucis est aperiendum.

XIX. Ut à primo initium faciamus Smal. lib. de Divin. Christi c. 23. Sententiam suam exprimit, *Christum sacerdotem tum primùm reipsa & perfectè factum esse quum in cœlos ascendit, id est quum cœpit nostræ salutis curam talem gerere qualem se gesturum antea promiserat.* Agnoscit quidem *afflictionem & mortem ab ejus sacerdotio non esse separandam, in morte tamen Sacrificium ejus nullo modo perfectum esse, & mortuum esse Christum antequam Sacerdotium suum obiret, Ejusque mortem ipsius sacerdotium nondum fuisse.* Soci. de Serva. p. 2. c. 15. *Per Christi oblationem,* inquit, *totâ illâ Epistolâ Author nihil aliud intelligit quàm per proprii sanguinis fusionem Christi in cœlo Deo factam sui ipsius pro nobis, ut ita dicam, præsentationem,* &c. & ibid. *Relativa sunt sacerdos & oblatio, Itaque ubi verus sacerdos nondum est nec vera oblatio esse potest, Christum autem à Scriptore illo non ante sacerdotem verè dici, quàm post ejus in Cœlum ascensionem constare potest* &c. Non aliter Volkel. c. 37. de Christi sacerdotio, *Illud inter hunc nostrum & illum legis sacerdotem interest, quod ille etiam antequam pecora mactaret, sacerdotis summi munus verè perfecteque obtinebat, Christus verò, non nisi acerbissima illius morte antegressa Sacerdos verè ac perfectè fieri potuit.* Sententia verò Orthodoxorum est, distinguendum esse *duplicem actum* Officii sacerdotalis, (ut legales victimæ primùm offerri debuerunt in Atrio per Sacerdotem, deinde ab eodem earum sanguis deferri in Sacrarium,) *primum* in *mactatione* & oblatione victimæ, *alterum* in ejusdem *ostensione* & applicatione, illum ad expiationem pertinuisse, istum ad intercessionem, illum in terris peractum semel; istum in cœlis continuari quotidie, priorē non Sacrificii præparationem, sed ipsum fuisse Sacrificium, posteriorem non tam Sacrificium quàm Sacrificii facti repræsen-

ſentationem: Rurſus Chriſtum quidem in terris omnes muneris ſacerdotalis partes non impleviſſe fatentur, inferendum enim fuiſſe ſanguinem in Sacrarium, tum ad ipſius conſecrationem, tum ad interceſſionem pro populo, ſed negant mortuum eſſe Chriſtum antequam ſacerdotium ſuum obiret, negant oblationem nihil aliud eſſe, quàm Chriſti pro nobis in Cœlo præſentationem, negant perfectam non fuiſſe oblationem ante ſanguinis in Sacrario oſtenſionem, adeoq; contendunt & Chriſtum verum ſacerdotem in terris fuiſſe, & Sacrificium expiatorium verè in cruce oblatum fuiſſe, quod jam nobis demonſtrandum incumbit.

XX. Argumenta in eam rem ſuppetunt varia. Primò, Sacerdos ſub V. Teſt. verè fuit talis antequam ingrederetur in Sacrarium, & quum hircos vel victimas piaculares mactabat, Sacerdotis officio verè defungebatur, ipſis fatentibus Adverſariis, Quidni E. Chriſtus qui in illo adumbrabatur verè in terris Sacerdos fuerit & Sacrificium obtulerit? nam diſcrimen aliquod hic fingere eſt ἄτερ γραφῆς λέγειν & petere τὸ ἐν ἀρχῇ. Secundò, Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus conſtituitur apud Deum ut dona offerat & hoſtias pro peccatis Heb. v. 1. At hoc non in cœlis, ſed in terrâ, nec enim alibi hoſtiæ offeruntur. Ita nec Chriſtus alibi offerre debuit. Tertiò, Ubi eſt oblatio & Sacrificium ibi debet eſſe ſacerdos, At in terris & cruce Chriſti verum fuit ſacrificium & oblatio, teſte Apoſt. Heb. VII. 27. *Cui non ſit neceſſe quotidie quemadmodum illis Pontificibus prius pro peccatis victimas offerre, deinde pro peccatis populi, hoc enim ſemel fecit quum ſemet ipſum obtulit.* Ex quibus verbis duo colligimus, Primò perfectam Chriſti oblationem qua ſemet ipſum obtulit reſpondere ei quam quotidie faciebant Pontifices legales pro peccatis populi, hæc autem, ut notum, peragebatur victimarum mactatione & immolatione, E. & iſta Chriſti morte quæ fuit victimæ mactatio pro peccatis noſtris peragi debuit. Secundò, Oblationem hanc dici factam *ſemel*, ἐφάπαξ, oppoſitè ſcil. ad oblationes legales quæ fiebant καθ' ἡμέραν vel ἐνιαυτόν. At non poſſet dici facta ſemel niſi in morte facta fuiſſet, nam quod jugiter & continuò fit uſque ad conſummationem ſæculi, ut præſentatio in cœlo, haudquaquam ſemel factum dici poteſt.

XXI. Quartò, Confirmatur hoc ipſum ulterius ex Hebr. IX. 25. 28. ubi Ap. de Chriſto Sacerdote loquens. *Non ut ſæpe offerat ſemet ipſum, ut Pontifex ingreditur in Sacrarium quotannis cum ſanguine alieno (alioquin oportuiſſet eum ſæpe paſſum fuiſſe à jacto mundi fundamento) ſed nunc ſemel in conſummatione ſæculorum* εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ *factus eſt manifeſtus, &c.* ubi quot ſunt verba tot fermè ſunt rationum pondera. 1. Oblatio Chriſti non facta eſt πολλάκις ſed ἐφάπαξ. E. non in cœlo ſed in cruce. Secundò ſi Chriſtus ſæpius ſe offerre debuiſſet, ſæpiùs debuiſſet pati. E. oblatus eſt quum paſſus eſt, alias non procederet argumentum. Tertiò tum ſemet ipſum obtulit ad peccatum per ſui ipſius immolationem tollendum, quum *apparuit* & manifeſtus factus eſt. At ingreſſu in cœlum ablatus eſt ab oculis noſtris, itaque apparitio in carne intelligenda & adventus in mun-

mundum, de quo 1.Tim.3.16. Quartò ſimilitudo quam addit Apoſt. manifeſtè immolationem ad mortem reſtringit v.25.28.fruſtra enim diceretur oblatio Chriſti ſemel facta eodem modo quo omnibus ſtatutum eſt ut ſemel moriantur, niſi in una illa Chriſti morte peracta fuiſſet. Quintò tunc oblatus cenſendus Chriſtus quum abſtulit peccata noſtra; ſiquidem in eum finem oblatus dicitur εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας; At hoc in cruce & morte præſtitit. 1.Petr.2.4.

XXII. Quintò, Adſtruitur eadem veritas non minus evidenter ex c.x. v. 10.12. ubi Ap. ait, *nos hac voluntate Chriſti ſanctificari per oblationem corporis Chriſti ſemel factam, & illum una pro peccatis oblatâ victimâ, in perpetuum conſediſſe ad dexteram Dei.* Ex his enim liquet. Primò, Unius victimæ oblationem opponi ſeſſioni εἰς τὸ διηνεκὲς. At ſi oblatio Chriſti conſiſteret in jugi comparitione Chriſti ad dextram Dei pro nobis, non amplius foret μία θυσία, ſed θυσία æquè εἰς τὸ διηνεκὲς ac ipſa ejus ſeſſio ad dexteram Dei. Secundò, non ante conſediſſe Chriſtum ad dexteram Patris regnaturum in æternum quàm oblatâ unâ illâ pro peccatis victimâ, qui poterit verò oblatio hujus victimæ præceſſiſſe ſeſſionem Chriſti ad dextram Dei, adeoque ejus aſcenſionem in cœlum, cujus illa fuit terminus ad quem, quin facta fuerit in ipſa paſſione & cruce. Neque aliud ſibi vult idem Apoſt. c. 1. 3. quum teſtatur eum non prius aſcendiſſe in cœlum quàm *factâ per ſemet ipſum peccatorum noſtrorum purgatione*, & c. IX. 12. non ante ingreſſum eſſe in ſacrarium quàm æternam Redemptionem adeptus eſſet. Scio regerere hîc, iſtos Aoriſtos anteactum tempus connotantes junctos cum verbis non ſignificare duo ſucceſſivè facta eſſe, ſed unum & idem ſimul & ſemel factum exprimere, ita ut idem ſit, *factâ purgatione peccatorum noſtrorum conſedit*, quod *conſedendo ad dextram Dei fecit purgationem peccatorum noſtrorum.* Sed primò hæc reſponſio ipſorum placita convellit. Nam ſi Chriſtus non minùs pro ſe quàm pro nobis offerre debuit ut pertendunt, quia infirmitatibus erat circumdatus, obtulit autem tantùm quum ad dextram Dei conſedit, quid aliud ſequitur quàm Chriſtum ad dextram Dei ſedentem infirmitatibus eſſe circumdatum, & Chriſtum moriendo præparaſſe ſe ut poſt reſurrectionem & aſcenſionem in cœlos à morte liberaretur? non diffitentur enim mortem præcipuum illud fuiſſe malum à quo ſacrificio ſuo liberatus eſt quum illud pro ſe obtulit. Secundò, Aoriſtorum iſtam explicationem admittere non poſſunt loca laudata ſine vi manifeſtâ, ſupponunt enim, ut vel intuenti patet, purgationem præceſſiſſe ſeſſionem, & quod Apoſt. dicit, purgationem peccatorum noſtrorum *per ſe ipſum* (quæ verba perperam hic à V. V. omiſſa) feciſſe, nihil aliud eſt quàm tradendo ſe in mortem, vel ut exponit Johan. ſanguine ſuo purgaſſe nos ab omni peccato. 1. Joh. 1. 7. Tertiò, Expiationem peccatorum Chriſto ad dextram ſedenti nunquam tribuit Scriptura, ſed interpellationem Hebr.VII.25. & Rom. VIII. 34. quos duos ſacerdotales actus licet indivulſos & inter ſe connexos, peſſimè tamen confundunt: Præſentatio in cœlo non eſt nova oblatio, ſed tantùm peracti ſacrificii commemoratio, nec Chriſtus

in

in Sancta Sanctorum per proprium sanguinem ingressus est ut ibi eum novo ritu funderet; sed ut & corpus morti traditum inferret, & Sacrificii vim & meritum repræsentaret.

XXIII. Instant, Apostolum ad Heb.x.5.9. de tali *oblatione* loqui quæ facta sit in *ingressu* quo abrogata sunt sacrificia Legalia v.5.6.8. At ingressu Christi in mundum visibilem Legalia Sacrificia non esse abrogata. E. de ingressu in cœlum intelligendam esse. Resp. Sed hoc commentum non ferunt verba Ap. quæ expressè adventum *in mundum* visibilem notant *quapropter*, inquit, v.5. *ingrediens in mundum dicit Sacrificium & oblationem noluisti*: Primò ex usu tritissimo Scripturæ nusquam *ingressus in mundum* aliud notat quàm incarnationem & nativitatem. Jo. III.17.19. & VI.14. & IX.39. vs.XVI.28. & XVII.18. & Heb.I.5. & alibi passim. Secundò ascensio Christi non potest dici ingressus, sed potius egressus & discessus è mundo. Jo.XVI.28. Tertiò, Mundus absolutè positus nunquam de futuro, sed de præsenti intelligitur. Quartò, tunc ingressus est in mundum cùm corpus illi aptatum est ut in illo faceret Patris voluntatem, patet ex vers.5. & 7. *Ideo ingrediens in mundum dicit Sacrificium & oblationem noluisti, Corpus verò aptasti mihi* & vs.7. *Tunc dixi ecce venio in volumine libri Scriptum est de me, facere voluntatem tuam ô Deus*,&c. At corpus aptatum est Christo in terris per incarnationem & fecit voluntatem Patris cùm se demisit ad mortem crucis Phil.II.8. Rursus, Aliud est loqui de ipso ingressus momento, aliud de toto illo intervallo quod fluxit ab incarnatione ad ascensionem; Primo quidem ingressus momento non fuisse abrogata damus, sed tamen abrogata fuisse primo illo adventu ad nos statuimus, quum sc. Corpus suum semel Christus obtulit quod vicem implebat omnium victimarum, Corpori enim umbræ & veritati figuræ locum facere debuerunt. Itaque adventus ἐν πλάτει sumendus est, non pro ingressu solo, sed pro toto intervallo quo in terris versatus est, præterquam quod non notatur ipsa præcisè abrogatio, sed tantùm quod is fuerit finis adventus Christi. Tertiò, *Abrogatio* duplex etiam vel *de jure* vel *de facto*, posteriori respectu secuta potest dici exaltationem Christi, non potuerunt enim absolutè abrogari omnes cæremoniæ nisi post Euangelii præconium, quo earum vanitas & ἀδένεια demonstrabatur; Sed priori omnino facta est in cruce, Cæremoniæ enim sunt cum Christo mortuæ, Cruci affixum ac deletum illud est Chirographum rituum. Col.II.19. Eph. II. 14. ruptus est paries iste intergerinus, qui Judæos à Gentibus disterminabat.

XXIV. Sextò, Argumentamur ex c. v. Epist. ad Eph.vs.2. ubi Ap. docet *Christum nos dilexisse & se ipsum pro nobis tradidisse* προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, *oblationem & Sacrificium Deo in odorem suavitatis* seu bonæ fragantiæ, ex quibus constat ex mente Pauli traditionem Christi pro nobis & ejus oblationem seu sacrificium coincidere, At Christus se ipsum tradidit pro nobis quum mortuus est pro peccatis Rom. IV. 25. & VIII.31. E. & tum se ipsum obtulit. Neque hîc admittenda glossemata hæreticorum, qui pertendunt non dici Chri-

ſtum ſe ipſum obtuliſſe Deo pro nobis quamvis multi crediderint, quia verbum παρέδωκεν non ſit conjungendum cum voce προσφορὰν & hoc ſuadere tum ipſum verbum παραδιδόναι cujus in victimis offerendis nullus fortaſſe uſus invenitur, tum Apoſtoli mentem, quæ ea tantùm fuit ut ſummam charitatem Chriſti exprimeret & apertè diceret quod ſe pro nobis in mortem tradiderit, quod non ita expreſſiſſet ſi dixiſſet Chriſtum ſe obtuliſſe Deo pro nobis, cùm quis poſſit ſe offerre Deo nec tamen mori: ſenſum E. loci eſſe Chriſtum ita nos dilexiſſe ut ſe ipſum pro nobis in mortem tradiderit; deinde ut Epheſii ad ſingulare hoc facinus Chriſti imitandum magis accenderentur, per *appoſitionem* ſubjunxiſſe hanc Chriſti eximiam charitatem, hoc ipſius egregium opus fuiſſe oblationem & hoſtiam gratiſſimam, planè ut Phil. IV. 18. de beneficentia & eleemoſyna Philippenſium loquens dicit *eam fuiſſe in odorem ſuavitatis hoſtiam acceptam, placentem Deo*, itaque non de oblatione corporis, ſed præſtantiſſimi facti agi. ſic *Socinus* & *Volkel.*

XXV. Sed impudentem iſtam loci corruptelam vel ſola verborum inſpectio evertit; Nam quum Ap. dicat ſe ipſum tradidiſſe προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ, quis non colligat Chriſtum ſe ipſum in oblationem & hoſtiam tradidiſſe? aut quæ alia θυσία & προσφορὰ hîc fingi poterit Deo facta, quàm ſui ipſius, adeoque ea ipſa de qua toties ad Hebr. fit mentio? Nihil E. hîc opus ellipſim ſomniare, ſupplendam per hæc verba, *nempe in mortem*, quum ſermo Pauli ſit adeo planus, quo innuit, non *traditionem ipſam* fuiſſe oblationem illam & victimam, ſed *Chriſtum* ipſū *traditum*, unde non dubium eſt loqui, non de præſtantiſſimi facti tantùm, ſed de ipſius corporis oblatione: *ita* divelluntur conjungenda, quaſi verbum παρέδωκε à voce προσφορὰν ſejungendum eſſet, quum res ipſa doceat conjungendum eſſe, nec aliud verbum occurrat quo regatur; non dicit ſimpliciter παρέδωκε, ſed ἑαυτὸν παρέδωκε προσφορὰν καὶ θυσίαν, quæ vel nullum ſenſum habent, vel hunc, nimi. Chriſtum ſe ipſum in victimam & oblationem tradidiſſe: Non E. tantùm innuere voluit Apoſt. Chriſtum ita nos dilexiſſe ut ſe ipſum pro nobis tradiderit oblationem & victimam Deo. Et ſanè ſi *Traditio* per *appoſitionem*, ut ipſi loquuntur *oblatio* dicitur, & traditio fuit corporis & perſonæ, non facti tantùm, ſed perſonæ ipſius oblatio intelligenda eſt, ut alibi paſſim mentio fit oblationis ſui ipſius. Quod de verbo παραδιδόναι additur, rarum nimirum & inſolitum eſſe in ſacrificiis, impertinens eſt: nam verbum hoc ſacrificiis brutorum V. T. applicari non potuit, ſiquidem bruta erant quæ trahebantur ad ſacrificium, non verò ipſa ſe ſiſtebant & tradebant ſponte, At Chriſtus ſe ipſum tradidit: Itaque Paulus hoc memorabile diſcrimen attingere voluit inter ſacrificium Chriſti & Levitica, atq; eò magis charitatis ejus præſtantiam extollere. Quod verò ſubjicitur poſtremò de loco. Phil. IV. 18. nihil habet cum iſto ſimile, nam beneficentia & eleemoſyna Philippenſium dicitur Paulo ὀσμὴ εὐωδίας θυσία δεκτὴ, &c. ſed non dicuntur Philippenſes ſe ipſos dediſſe ὀσμὴν εὐωδίας; ut Chriſtus dicitur ſe ipſum tradidiſſe, itaque peccatur fallacia parium, nos & opera noſtra ſumus bonus odor, ſed in Chriſto, quia *placemus*

Deo propter ipsum, Christus verò quia *placat* ipsum Deum, ille per se, nos in ipso.

XXVI. Frustra Volkel. addit Paulum respicere ad sacrificia *pacifica* & voluntaria, non ad *hylastica*, illudque patere ex postremis verbis, ὀσμὴν enim εὐωδίας ipsis potissimum applicari. Nam falsum est *odorem suavitatis* applicari tantùm pacificis, imò persæpe & expiatoriis, ut Gen. VIII. Noachi holocaustis post diluvium oblatis & Exod. XXIX. Sacrificio jugi, quod offerri debuit quotidie mane & vesperi *In odorem gratum*, & passim de aliis cap. 1. & 10. Levit. Sic aptissimè denotatur *placatio iræ* Dei & conciliatio ejus benevolentiæ in fideles, quæ fuit fructus sacrificii ejus expiatorii, nam quum peccatorum nostrorum fœtor spiritualis nares divinas jugiter feriret, justitiaque ipsius tam graviter offensa esset, ut ab ira sua in nos effundenda temperare sibi non posset nisi plenissimâ quadam data Satisfactione, Christi sacrificio reatus nostri fœtor teterrimus ita abolitus est ex olfactu, ut ita dicam, justitiæ Divinæ, haud secus ac si nunquam fuisset, iraque ejus æstuans & inflammata omnino sedata & pacata fuit, imò in placidissimam amoris & benevolentiæ serenitatem desiit erga omnes hujus victimæ cruore perfusos. Secundò, perperam opponuntur conjungenda, *sacrificium expiatorium & pacificum*, utriusque enim veritas in Christi sacrificio deprehenditur, fuit enim & *propitiatorium* ad expianda nostra scelera, & *pacificum* seu impetratorium ad ea omnia consequenda beneficia quæ ex remissione peccatorum pendent: unde hic duo simul concurrunt, ut antea diximus, & *Satisfactio* & *meritum*, satisfecit enim merendo, & meruit satisfaciendo, obedientia ejus fuit τιμὴ & λύτρον ad redemptionem à malo, & simul δικαίωμα ad acquisitionem boni. Rom. V. 18.

XXVII. Denique Christus dicitur in cœlum ingressus ut in quietem suam. Heb. IV. 10. consummato salutis nostræ opere quod illi à Patre demandatum fuerat, ut testatur ipse Joh. XVII. 5. vs. XIX. 28. E. debuit in terris prædictum sacrificium obtulisse, alias non posset verè profiteri omnia consummata esse, si nihil dum perfectum fuit ex iis omnibus quæ agenda habuit. Neque hîc obstare debet perpetua functio sacerdotalis muneris quæ Christo in cœlo peragenda quotidie incumbit, aliud enim est loqui de *acquisitione* & *merito*, aliud de *conservatione* & *applicatione* istius beneficii, hæc quidem debet esse continua, sed prior ita perfecta & absoluta in terris fuit, ut nihil jam vel addendum vel mutandum supersit. Quemadmodum divina rerum conservatio non efficit quo minus opus Creationis perfectum fuerit & absolutum sex primis diebus, neque quieti ad quam transivisse Deus dicitur die septimo intercedit, ita Christus post opus novæ creationis peractum σαββατισμὸν æternum ingressus est, in quo non acquirit vel applicat nova quædam beneficia quæ antea nondum acquisita fuerint, sed ea tantùm applicari & conservari curat quæ pro nostra Redemptione olim est adeptus.

XXVIII. Ex quibus concludimus Christum, etsi non omnes Sacerdotalis muneris partes in terris impleverit, præcipuas tamen obiisse, potissimum verò sacrificium illud ἱλαστικὸν quod pro nobis obtulit, adeoque mortem ejus non fuisse

præparationem quandam & antecedens ipſius ſacrificii, ſed propriiſſimè ipſum ſacrificium: Neque nos à receptâ ſententiâ dimovere debent quæ in adverſum afferuntur rationes. Primò Chriſtus inquiunt, *ut fieret miſericors & fidelis Pontifex ad expianda peccata noſtra debuit per omnia fratribus ſuis ſimilis fieri, & tentari in omnibus ſimiliter, abſque tamen peccato*, Hebr. II. 17. & IV. 15. E. *debuit mortem experiri & alia ejuſmodi mala prægustare antequam factus fuerit Pontifex.* Reſp. Sed præter rem & ſcopum Ap. hæc adducuntur, loca non docent *quando* Chriſtus factus fuerit Pontifex, ſed *qualis* eſſe debuerit, requirebatur quippe Pontifex particeps carnis & ſanguinis qui nobis aſſimilaretur in omnibus ut verè eſſet noſter ἐγγύς & גאל ſanguine conjunctus: Rurſus requirebatur Pontifex qui ut ἐλεήμων poſſet συμπαθῆσαι & quem in tentationibus noſtris cum fiducia acclamare poſſemus: Ad utrumque hunc aſſequendum finem duplex illi nobiſcum intercedere debuit *ſimilitudo*, prima *eſſentiæ* & *naturæ* participando carni & ſanguini, de qua vſ. 14. 17. quæ eò ſpectavit ut poſſet eſſet πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, ad expianda peccata noſtra, ſiquidem peccatum in eadem in qua admiſſum fuerat natura expiari debuit. Altera *infirmitatum, tentationum* & miſeriarum quas ſubire & experiri debuit, ut ita miſeriis noſtris promptiùs affici & nobis tentatis faciliùs opitulari poſſet, ad inſtar illius quæ dicebat apud *Virg.*

Haud ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Hæc verò omnia demonſtrant quidem qualis eſſe debuerit, ſed non per quid & quando factus Sacerdos: Deinde non in morte tantùm vel poſt eam aſſimilatus nobis fuit in omnibus; ſed jam ante cùm & carnem noſtram paſſibilem aſſumpſit, & tentationes varias in diebus carnis ſuæ ſuſtinuit, itaque non poſt tantùm, ſed jam ante eam cœperat eſſe Chriſtus miſericors Pontifex. 3. Non dicit Ap. debuiſſe aſſimilari in omnibus & quidem per tentationes & miſerias ut *eſſet Pontifex*, ſed ut *eſſet miſericors* & fidelis Pontifex, unde ex verbis Ap. rectè concluſeris Chriſtum ante mortem non perpeſſum eſſe omnes calamitates ex quibus plenè miſericors Pontifex eſſet, ſed non rectè inferes non fuiſſe ante mortem Pontificem. Neque vis facienda in his verbis ἵνα γένηται ἀρχιερεύς. Nam præterquàm quod non ſatis commodè à V.V. redduntur, *ut fieret* quæ meliùs vertuntur *ut ſit* vel *ut eſſet*, aliud eſt eſſe miſericordem Pontificem ex ſenſu infirmitatum, aliud eſſe ſimpliciter Pontificem; Chriſtus quidem per afflictiones & miſerias prius potuit obtinere, ſed poſterius antea habuit ab ipſo vocationis momento. Porro quod dicitur factus miſericors Pontifex ex ſenſu infirmitatum non ſimpliciter & abſol. intelligendum, ſed κατά τι ratione notitiæ *experimentalis & effectivè*, quo ſenſu dicitur *didiciſſe* obedientiam ex iis quæ paſſus eſt Heb. v. 8. non ratione *theoriæ* tantùm & *affectivè*, hoc enim habuit ſemper ex conſtitutione naturæ.

XXIX. Secundò, Obj. Chriſtus Sacerdotium non obiit antequam ei dictum fuerit *filius meus es tu, hodie genui te.* Heb. v. 5. Id autem tum demum factum fuiſſe quum eum Deus, à mortuis excitatum, Dominum & Chriſtum conſtituit, teſta-

testatur Paulus Act.XIII.33. Rom.I.4. Unde colligitur Christi sacrificium expiatorium non in crucis morte peractum fuisse, sed in cœlesti Tabernaculo administrari. Resp. I. per συγχώρησιν, damus Christum sacerdotale munus non adiisse antequam ad id vocaretur à Patre, sic enim non se ipsum glorificasse dicitur, id est ultrò nemine vocante sese intrusisse & involasse in illud munus. Secundò per ἄρνησιν neg. verba hæc *filius meus es tu*, esse præcisè ordinativa ad munus Sacerdotale, licet illud fundare possint, Aliud enim est filium esse & filium genitum, aliud Sacerdotem constitutum, illud naturæ communicationem necessariam, istud officii institutionem liberam notat: is quidem constituit Christum Pontificem *qui* ei dixit *filius meus es tu*, sed non necessariò *quà* ei hoc dixit; hac scilicet periphrasi designare voluit Apost. Authorem vocationis & legitimum fundamentum dignitatis istius collatæ indicare, nam si filius Virginis à Deo Patre vocatur filius quem genuit, sequitur eum quoque à Deo Patre constitutum Pontificem: Nam talis Sacerdos verè Immanuel, per Prophetas promissus est & θεάνθρωπος, Qui populum à peccatis sacrificio suo servaret Is.VII.14. Mat.I.21. At hæc ut olim Sacerdotalis dignitas fuit inter jura primogenituræ, ita Deus bene Christum Pontificem constituit quod esset filius suus unigenitus, solus idoneus qui tam sublimi munere defungeretur. Hæc itaque declaratio Patris de Christo quod sit Filius suus, continet *causam* delati ipsi Pontificatus, & vocationis *authorem*, sed tempus ejus institutionis non indicat; non dicit Ap. Christum non prius creatum esse verè Pontificem, quàm ei diceretur *filius meus es tu*, sed simpli. ab eo constitutum esse Pontificem à quo ei dictum *filius meus es tu*. Tertiò, falsum etiam hæc verba vel dicta fuisse tantùm Christo in resurrectione, vel post eam impleta, jam enim antea sæpiùs, & in Baptismo Matt. III. & in transfiguratione Matt.XVII. 5. hæc vox cœlitus audita fuerat, imò ejus filiatio ab æternitate arcessitur Mich. V.2. cùm *egressus ejus dicuntur esse ab initio à diebus seculi* & Prov. VIII. 22. *Sapientia dicitur genita ante colles.* Cur E. Paulus ad resurrectionem refert? Distinguamus *rem* à *patefactione rei*, *causam constitutivam à priori*, *à causa declarativa à posteriori*, ut notum in Scriptura sæpe rem dici fieri quum innotescit, & manifesta fit quæ antea latebat, ut stellæ tum demum dicuntur oriri quum incipiunt nobis apparere: Resurrectio Christi non fuit causa *constitutiva* filiationis, quasi tunc demum factus fuisset filius, ab æterno enim talis fuit, imò & ante resurrectionem ex hypothe. Advers.; sed fuit causa *declarativa*, quâ revera per resurrectionem tanquam invictum argumentum talis comprobatus & agnitus est. Neque aliud innuit Paul. Rom.I.4. quum ait non quidem factum esse, sed ὁρισθέντα, *declaratum* & veluti solenni judicio promulgatum Dei filium per resurrectionem ex mortuis. Sic Act.XIII. non ideo genitus dicitur Christus in Dei filium quòd suscitatus est à mortuis, sed ideò suscitatus est à mortuis, quod quum talis esset impossibile fuit eum detineri vinculis mortis, & Sanctum hunc Dei sentire corruptionem, unde ex ea resurrectione certissimè constitit eum esse filium unigenitum

Patris. Accedit etiam & istud, quod Oraculum hoc Ps. referatur ab Apostolo non tam ad probandam resurrectionem Christi, quod facit expressè vers. 34. 35. laudato loco ex Ps. LXXXIX. 29. & Ps. XVI. quàm ejus exhibitionem & manifestationem in carne, quæ fuit promissio patribus facta.

XXX. Tertiò, Obj. Hebr. VIII. 4. *Si esset in terra ne Sacerdos quidem esset manentibus illis Sacerdotibus qui secundum legem offerunt dona ut qui exemplari deserviant & umbræ rerum cœlestium.* Ex quibus colligitur ad Sacerdotium ejus constituendum necesse fuisse ut in cœlis consisteret, alioqui Sacerdos non futurus. Resp. Neg. conseque. neque enim si Christi exaltatio requirebatur ad continuationem & consummationem ejus Sacerdotii continuò sequitur requisitam fuisse ad ejus constitutionem; damus quidem Christum summum Pontificem ut Sacerdotium suum consummaret & compleret debuisse tandem cœlos subire, ut Sacerdotes terreni continuaturi suum sacerdotium debebant ex atrio in sanctuarium transire, nam ingressus in Sacrarium fuit de necessitate & plenitudine Sacerdotii, & si ita loqui licet, scopus sacrificii, quippe non alio consilio Sacerdos offerebat extra sanctuarium quàm ut ingrederetur in sacrarium, neque expiatio illa in alium finem instituta fuit, nec alia lege quàm ut, ingressus in sanctuarium, sisteret se peracto sacrificio coram Domino. Ita si Christus non ingressus fuisset in cœlos, sed mansisset in terris, ne Sacerdos quidem esset quoad functionem, non absoluta actione sacerdotali, Quia verò in Christo qui Sanctus est sanctorum non potest officium à legitima functione officii sejungi; ex eo quod non fungeretur officio rectè inferri posset, ne officium quidem ei competere: Verùm etsi Sacerdotium Christi in terris completum non fuerit, non sequitur non fuisse constitutum & verè inchoatum. Imò tantùm abest ut Christus Sacerdos non fuisset futurus nisi in cœlis esset, ut contrà in cœlum non fuisset ascensurus, nisi jam Sacerdos constitutus fuisset, sic enim sub lege Aaronicus Sacerdos non constituebatur Sacerdos eo ipso quo ingrediebatur in sanctuarium, imò non habuisset jus intrandi, nisi jam & Sacerdotio confirmato & sacrificio oblato: Itaque duo ista confundi non debent quæ sunt diversissima, Christum in morte Sacerdotem nullo modo fuisse, & Christum si in terris mansisset Sacerdotem non futurum fuisse, istud enim consummationem Sacerdotii respicit, illud verò ejus primam constitutionem, hoc asserit Paulus, sed illud non item.

XXXI. Cæterùm ut vis Apostolicæ ratiocinationis quæ obscurior videtur clariùs pateat, observandum Apostolum in eo esse ut probet Christum in cœlos conscendisse & Sacerdotem cœlestem esse quod dixerat vs. 1. Ostendit autem ex eo quod si esset in terris adhuc *ne Sacerdos quidem esset, manentibus illis Sacerdotibus qui secundum Legem offerunt dona*, &c. ubi duæ rationes latent. Prima quæ petitur à personis. Secunda ab officio. A personis, nam quum Sacerdotium terrenum solis Levitis assignatum esset expresso Dei mandato, non potuit à Christo possideri qui ex alia tribu oriundus fuit. Heb. VII. 10. *Palam enim est è Juda exortum*

esse Dominum nostrum, cui tribui nihil de Sacerdotio locutus est Moses. Ab officio. Quia non possunt simul de jure obtinere & exerceri duo illa Sacerdotia Leviticum & Christi, quia illud umbræ & figuræ, istud corporis & veritatis rationem habuit. At Christo in terris manente, manere debebant Sacerdotes Levitici, quia quam diu veritas & res per typum figurata non est exhibita, tam diu umbram & typum manere necesse est: Christo autem manente in terris & non subeunte Sacrarium non poterat dici veritas perfectè exhibita, siquidem postremus Sacerdotii actus qui prioris est complementum & finis nondum accesserat, Ingressus scil. in sacrarium: Unde colligit optimè Apost. quod si in terra adhuc esset Christus ne sacerdos quidem esset. Dices: At nonne in ipsa Christi incarnatione corpus umbrarum & veritas figurarum exhibita est, cur E. oportuit in cœlos conscendere ut cultus ille legalis & typicus abrogaretur? Resp. Damus Christo adventante exhibitum fuisse corpus umbrarum & veritatem figurarum, sed non sequitur statim abrogationem factam fuisse omnium: Primò abrogatio facta est *de jure* per mortem, ut diximus, sed *de facto* tantùm & perfectè post resurrectionē & ascensionem. Quam diu enim verus Sacerdos in terris agebat, & nondum intulerat sanguinem in Sacrarium, tam diu oportuit typicum sacerdotem stato & solenni tempore ingredi Sancta Sanctorum, proindeque victimas immolare & sacrificia offerre, quia oportuit hoc pacto significari verum sacerdotem nondum introiisse in verum sanctuarium nempe Cœlum. Hæc est autem ratio τ̃ τύπου κ̀ τ̃ τυπωθέντος *figuræ* & *rei figuratæ*, ut non cedat per partes figura veritati, sed per se totam, stare quippe debet tota figura donec in ejus locum veniat tota veritas: Itaq; duplex illa summi Pontificis functio *immolandi extra Sancta Sanctorum, & ingrediendi in Sacrarium*, non debuit cedere per partes actioni Christi offerentis se in terram & sistentis se in Cœlo, sed tota Sacerdotis actio toti Christi actioni decessit, unde sequitur tum demum sublatum esse Sacerdotium Leviticum quum Christus ingressus in Cœlum ultimam manum huic operi adhibuit. Et hoc ipsum testatur Ap. Heb. IX. 8. *Stetisse prius Tabernaculum quam diu verus Sacerdos non ingressus est Sancta Sanctorum.* Stante verò Tabernaculo stare debet & ejus cultus. At illo stante Christus Sacerdos esse non potuit quia duo Sacerdotia simul stare nequeunt. Neq; hîc reponendum, sic sequi neq; Christum in terris offerre potuisse si Sacerdos esse non potuit alio stante Sacerdotio, nam aliud est perfici & compleri functionem sacerdotalem, aliud inchoari, non potuit quidem prius fieri stante cultu Levitico, sed nihil obstat quo minus veri Sacerdotis functio inceperit stante adhuc Sacerdotio typico. Deinde aliud est offerre in terrâ, aliud peractâ oblatione manere in terrâ. Apost. non dicit, si Christus obtulisset in terrâ non esset Sacerdos, sed si Christus mansisset in terrâ, si non consedisset ad dextramPatris ne Sacerdos quidē esset, non est enim Sacerdos qui cœpit, & non absolvit actionem Sacerdotalem.

XXXII. Quartò, Obj. Sacerdos noster debuit *sublimior cœlis fieri.* E. quoad sublimior cœlis factus est Sacerdotem esse nostrum non decuit, nec porro fuit.

Prius

Prius patet ex Heb. VII. 26. *Talis nos decebat Pontifex pius, innocens, separatus à peccatoribus sublimior cœlis factus.* Resp. Sed nulla hîc conseque. Aliud est Pontificem nostrum debuisse sublimiorem cœlis fieri quia in cœlis peragenda quædam pro nobis habuit, Aliud est Pontificem non fuisse nisi postquam sublimior cœlis factus est, prius agnoscimus cum Apost. sed non posterius; sic Levitico Sacerdoti fuerunt quædam in sanctuario peragenda, quis tamen dixerit eum non fuisse Sacerdotem, quum ea quæ Sacerdotis sunt extra sanctuarium perageret? non E. quando cœperit esse Pontifex, sed quod Pontifex non debuerit manere in terris, sed oblatione factâ sublimior cœlis fieri docet Apost., alias sequeretur etiam pium & impollutum non fuisse antequam cœlis sublimior fieret quod quàm sit absurdum nemo non videt.

XXXIII. Quintò, Obj. Si Christus morte suâ oblationem & expiationem perfecisset, non opus fuisset ad eam peragendam se in cœlis denuò offerre, At opus fuit eum in cœlis denuò offerri ad eam perficiendam, quia debuit se sistere pro nobis in Dei conspectu ad interpellandum Heb. VII. 24. quod fieri non potuit sine sui oblatione. Resp. Neg. min. etsi enim debuerit se sistere Christus coram Deo in cœlis, non hoc debuit ut oblationem inchoatam aut imperfectam perficeret, absoluta enim fuit, ut testatus est in cruce, sed tum ut veritas typo responderet, tum ut expiationem semel factam in terris per mortem, in cœlis quoque ratam faceret & applicaret per efficaciam intercessionis. Secundò, confunditur ἐμφανισμὸς Christi cum ejus ἱλασμῷ, Christus debuit quidem comparere coram Deo in cœlis ad intercedendum, sed non debuit propterea se offerre ad expiandum: & Apost. hoc ipso loco *apparitionem* ab *oblatione* manifestè separat; negat enim Christum apparere ut se sæpiùs offerat, E. apparitio non est oblatio ex mente Apost., oblatio fuit unica, sed apparitio est continua, oblatio cruenta, apparitio gloriosa, oblatio ad ἱλασμὸν, apparitio ad ἔντευξιν. Ex quibus jam liquet Christum non in cœlis tantùm, sed & in terra verè Sacerdotem fuisse, & propriè dictam oblationem seu sacrificium in cruce peregisse.

XXXIV. Quæritur Secundò, An omnia V. T. sacrificia expiatoria fuerint typi sacrificii Christi, an quædam tantùm? Adversarii ut faciliùs se expediant ab eo argumento quod petitur à sacrificiis istis expiatoriis, respondent non omnia hæc sacrificia Christum respexisse, sed sola publica & anniversaria à summo Pontifice oblata, & quorum sanguis in Sancta inferebatur, cætera verò spiritualia nostra sacrificia adumbrasse. Diserta sunt Socini verba p. 2. c. 9. *Quare quum non omnia sacrificia legis quamvis pro peccato facta Christi morti tanquam imago veritati respondeant: non omnia mortem Christi figurabant, sed figura mortis Christi erant tantummodo sacrificia illa quæ publicè, & statis quibusdam temporibus fiebant, præsertim verò illud quod semel in anno summus Sacerdos in Sancta Sanctorum ingrediens peragebat, &c. In hoc igitur sacrificio, ut dictum est, potissimum mors Christi, adeoque ipse Christus quæ Deo pro nobis Sacrificavit, adumbratus fuit. In cæteris verò Sacrificiis quæ*

pro

pro peccatis fiebant, non figurabatur Christi mors, sed tantùm in summi Sacerdotis persona Christus ipse adumbrabatur, sacrificia autem ipsa spiritualia nostra sacrificia adumbrabant. Nostra verò sententia est, non solum anniversarium illud sacrum Christi sacrificium adumbrasse, quanquam non diffitemur illustrem præ cæteris fuisse ejus figuram, sed & cætera omnia sacrificia ἱλαστικὰ quæ vel publicè pro omnibus, vel privatim pro singulis offerrentur, quod pluribus rationibus comprobare possumus.

XXXV. Primò, Quia tota Lex Cærimonialis typica fuit & figurativa Christi & beneficiorum ejus: Nam etsi varii fines fuerint istius dispensationis, tum ad distinctionem Judæorum à Gentibus, tum ad professionis notam, præcipuam tamen rationem typicam fuisse dubitare nos non sinit Apost. quum eam vocat Pædagogum ad Christum Gal. III. 25. & Christum ejus finem Rom. x. 4. Illam habuisse umbram Heb. x. 1. hunc verò esse corpus Col. II. 17. Et sanè ut Christus est fundamentum fœderis gratiæ, ita basis est totius Scripturæ, & centrum ad quod omnes revelationum lineæ confluunt, ut in illo promissiones omnes, ita & typi sunt etiam & Amen 2. Cor. 1. 20. Sic scil. Deus Veteres Patres ad fidem venturi Messiæ erigere voluit & *sermonibus & actionibus loquendo*, ut ait August. ad Faust. non tantùm promissiones ejus & oracula varia tradendo quæ rei certitudinem probarent, sed & typos & figuras complures oculis exhibendo, quæ modum & circumstantias varias tam admirabilis mysterii efficaciùs repræsentarent, ut ita umbris istis & picturis populus rudis adhuc & minorennis veluti elementis quibusdam deduceretur ad bonorum cœlestium per Christum acquirendorum apprehensionem: hinc factum ut nihil in Christo impletum fuerit, cujus idea aliqua & exemplar olim non præextiterit, nihilque illustre & memorabile vel in personis vel in rebus vel in actionibus fuerit quod ad Christum non respexerit: ut E. in Sacerdotibus Sacerdotium ejus, ita in sacrificiis adumbrari sacrificium ejus debuit, totidem quippe fuerunt picturæ passionum Christi, & veluti conciones quædam, quæ populum & de miseriâ peccati, & de remedio gratiæ in victima hac cœlesti consequendo commonefacerent: neque aliud vult Apost. quum passim ea omnia vocat in Epist. ad Hebr. *σκιὰς, παραβολὰς, ὑποδείγματα, ἀντίτυπα*: c. VIII. 5. IX. 9. 23. x. 1. talibus enim titulis totus ille cultus Leviticus insigniri non potuisset, nisi rationem typi ad Christum habuisset.

XXXVI. Secundò, Omnes illæ victimæ & sacrificia fuerunt typi Christi, quæ per Christum sunt abrogata, nisi enim legalia illa ad Sacerdotium Christi se habuissent ut umbra ad corpus, Apost. non firmiter illorum abrogationem per hujus adventum demonstrare potuisset, typus enim per veritatem, umbra per corpus tollitur: facilè enim excipere potuissent Judæi, unius positionem non inferre alterius destructionem: siquidem ista sacrificia Christum non respiciebant: At solidè Ap. ad Heb. argumentatur ab uno ad alterum & prius per posterius abrogari, firmis evincit argumentis, E. necesse est fuisse inter ea relationem typicam,

cujus ea est ratio, ut typus τῷ τυπωθέντι, & figura veritati cedere debeat. Tertiò, Si holocausta & sacrificia alia quæ in die propitiationum offerebantur mortem Christi figurabant, ut fatentur adversarii, nihil causæ dici potest cur eadem illa sacrificia, quum pro privatis aut quotidie offerebantur, eodem etiam non respexerint, idem enim utrobique fuit & finis & effectus, destructio nim. victimæ per sanguinis fusionem, & per eandem peccatorum expiatio & peccantium liberatio, neque discrimen ullum occurrit quod formalem rationem sacrificii in illo potiùs quàm in istis collocet.

XXXVII. Quartò, Sacrificia quotidiana & communia conferuntur cum sacrificio Christi ut figura cum veritate, E. non tantùm in anniversario fuit præfiguratum, prius patet ex Apost. Heb. VII. 27. *Christus*, inquit, *non necesse habet καθ' ἡμέραν, quotidie, quemadmodum Pontifices pro suis, inde pro populi peccatis hostias offerre, hoc enim fecit semel se ipsum offerens.* Sic c. X. 11. *omnis quidem Sacerdos adstitit quotidie sacra peragens, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata*, &c. ubi duplex prærogativa Christi supra Sacerdotes Leviticos proponitur, prima quòd illi quotidie offerrent, eadem iterando sacrificia sæpiùs, Christus verò semel; secunda quòd illi pro se & pro populo, Christus verò pro nobis tantùm, non autem pro se; quæ frustra dicerentur nisi Christus in sacrificiis istis quotidianis adumbratus fuisset: Duo hîc reponunt. Primò, Adverbium *quotidie* non *singulis diebus*, sed sæpe vel certo quodam tempore perpetuo significare, *quotidie dicit*, ait Soci., *quum tamen id fieret à Sacerdotibus semel tantùm in anno.* Secundò. In his locis sacrificium publicum notari, tum quia Heb. X. 3. 4. disertè commemoretur, tum quia Heb. VII. 27. mentio fit sacrificiorum quæ Pontifex non tantùm pro populo, sed & pro se offerre debuerit, at nusquam legi summum Sacerdotem in sacrificiis quæ pro populo fiebant pro se offerre debuisse, nisi in sacrificio illo anniversario. Resp. Sed utrumq; falsissimum. Primò, Quis ferat audaciam hanc in os contradicendi Spiritui Sancto? Apost. ait hæc sacra offerri *quotidie*, isti verò *quotannis* interpretantur, quasi Apost. ubi de sacro anniversario agit non expressè istud distinguat c. IX. 7. ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς & c. X. 3. κατ' ἐνιαυτὸν dicit sacrificia oblata. Secundò, Falsum est Pontificem nunquam in sacrificiis quæ pro populo fiebant pro se offerre debuisse nisi in sacro illo anniversario; nam Lev. IV. 3. 13. Sacerdos jubetur & pro suis, & pro populi peccatis offerre, quoties scil. sibi peccati erat conscius. Tertiò, non negamus mentionem fieri ad Heb. X. sacri anniversarii, sed non exclusivè ad cætera, quæ vel quotidie vel in certis quibusdam casibus offerebantur, imò satis expressè denotantur vers. 11. ubi mentio fit cujuscunque Sacerdotis qui quotidie adstet λειτουργῶν, hoc E. vult Apost. unico Christi sacrificio peccata omnia nostra expiata fuisse, quæ neque publico & solenni quod semel in anno fiebat, nec privatis quibuscunque quæ quotidie offerebantur auferri poterant.

XXXVIII. Quintò, Sacrificia Agnorum ἱλαστικὰ in publico & solenni locum non habebant, sed in privatis tantùm & ordinariis, puta sacrificio jugi & aliis. At

At hæc tamen Christi sacrificium adumbrarunt, inde toties illi *Agni* nomenclatio tribuitur; non tantùm ratione *virtutum*, innocentiæ, patientiæ, humilitatis, &c. sed potissimùm relatè ad *sacrificium*, nam dicitur tollere peccata Joh. 1. 29. redimere nos sanguine 1.Pet.1.18. mactatus esse Apoc.v.12. & XII.1.8. Neque hîc vitilitigatio Adversʃ.admittenda,in nullo sacrificio quod pro peccato fieret agnum immolatum fuisse, sed tantùm agnam sive capellam pro peccato privati, Lev.IV. 34. Nam primò in sacrificio jugi quis nescit agnos immolatos? at hoc erat ἱλαστικόν. Secundò in contaminationibus expiandis Lev.XII.6. XIV.2. Num.VI.12.14. unde dicebatur agnus ad reatum & delictum offerri. Lev.XIV.12. Tertiò, Sive agnus sive agna fuerit parum refert, quum uterq; bene Christum referre potuerit. Huc pertinet etiam typus eximius Agni Paschalis, quem ad Christum respexisse & Paulus docet manifestè vocans illum *Pascha* nomen signi signato tribuendo metonym. 1. Cor. v. 7. & Petrus qui hujus Agni sanguine nos redemptos ait 1. Pet.1.18. ut Israëlitarum primogeniti aspersione sanguinis Agni à morte imminente per Abaddonem liberati sunt: Ita per sanguinem Agni istius ἀσπίλου καὶ ἀμώμου, aspersum non postibus & superliminari domus, sed in intimo recessu conscientiæ 1. Pet. 1. 2. redimitur ab ira Dei & morte æterna: Quò respicit etiam quod Joh.XIX.36. impletum dicitur verè in Christo, quod de agno Paschali dictum fuerat, *os ei non confringendum esse.* Cæterùm duo hîc notanda. Primò, in sacrificio isto Paschali fuisse aliquid extraordinarii quod à regulâ postea præscripta in sacrificiis discedebat; unde quibusdam minùs propriè sacrificium dici videtur. Secundò, non fuisse tantùm *sacrificium* Exod. XII. 27. sed etiam *Sacramentum*, illud in immolatione agni, fusione sanguinis, aspersione ejusdem ad ἀπολύτρωσιν, istud in epulo & manducatione: notabat E. dupliciter Christum, Primò in sacrificio ut Victimam quæ Deo satisfacit, Secundò in Verbo & Sacramentis ut cibum qui animas nutrit, 1. ut offertur Deo ad expiationem, 2. ut offertur nobis ad applicationem, utrumque indicatur ab Apost. 1.Cor.v.7. mactatus dicitur in *sacrificio*, & manducandus in *Epulo*.

XXXIX. Sextò, Cùm tam accuratè Spiritus S. totam hanc sacrificiorum doctrinam tradiderit, necesse fuit omnino gravissimam fuisse rationem tam operosi cultus instituendi, nulla autem convenientior reddi potest quàm typica sacrificii Christi repræsentatio; nam victimis istis piacularibus neque doctrina confirmabatur, neque fœdus percutiebatur, neque exemplum aut officii aut futuræ conditionis legem observantium proponebatur, neque ira Dei per se placabatur, ecquid enim vel ad fidem & pœnitentiam homini commendandam, vel ad gratiam Dei conciliandam necesse fuit tot victimarum sanguinem fundi,adipem adoleri, carnes comburi? quasi Deus instar Jovis Homerici, nidore victimarum pasceretur Ps. L. 13. sed reatus typicus morte ob peccata inflictâ auferebatur; ubi quis non videat expressissimam victimæ cœlestis imaginem, quæ sanguine suo numen propitiare, & peccata nostra delere debuit?

XL. Septimò, Hinc factum ut omnia sacrificiorum hylasticorum genera ad Christum sæpe referantur in N. T. Primò, *Holocaustum* & *Juge sacrificium Agnorum* quum dicitur *Agnus Dei tollens peccata mundi* Joh. I. 29. & quidem in *præsenti* ad continuam ejus vim notandam, & Agnus occisus ab origine mundi Apo. XIII. 8. II. *Vitula rufa* ex cujus cineribus aqua purgationis fiebat Num. XIX. nam *si sanguis Taurorum & Hircorum & cinis juvencæ aspergens inquinatos sanctificabat quoad puritatem carnis, quanto magis sanguis Christi, &c.* Heb. IX. 14. III. Sacrificium pro peccato Heb. חטאה dictum, Græc. περὶ ἁμαρτίας, *Deus misso filio in similitudine carnis peccati καὶ περὶ ἁμαρτίας,* id. ut esset victima pro peccato, *condemnavit peccatum in carne* Rom. VIII. 3. sic Heb. x. 5. 6. corpus Christi ejusque oblatio opponitur & succedit holocaustis & sacrificiis pro peccato, & Heb. XIII. 12. Sacrificia illa pro peccato quorum corpora cremabantur extra castra, & sanguis inferebatur in sacrarium dicuntur in Christo impleta. 4. *Hostia pro delicto quæ* אשם dicebatur, quia Christus positus est לאשם Is. LIII. 10. & peccatum est factus 2. Cor. v. 21.

XLI. Et sanè vel sola sacrificiorum istorum attentior paulò consideratio, si id nunc ageremus docere nos posset non alibi quàm in Christo quærendum esse complementum: Quis non videat eum, *in Holocausto* totum se nulla sui parte reservata, nulla sui habita ratione, offerentem Deo masculè & generosè, inculpatum, & immerentem per Spiritum æternum, & summa vi charitatis igne verè cœlesti accensum & combustum, sistentem se coram æterno Patre ad cœli ostium & sanguinem suum circum Altare fundentem, ac passione sua & animæ effusione plenissimè Justitiæ Dei satisfacientem, ita ut in hac oblatione ignita verè acquiescat Deus & odoretur odorem quietis? Ephes. v. 2. Heb. IX. 15. 14. Rom. v. 6. 10. Quis non agnoscat in *vitula rufa abjuga* eundem carnis infirmitate circumdatum 2. Cor. XIII. 2. & propter peccata in se recepta rubeis vestibus indutum Is. LXIII. 2. 3. Is. I. 18. licet ipse in propria persona nec peccati nec Satanæ jugo ulla ratione sit subditus; cum inquam eductum extra castra velut piaculum Heb. XIII. 11. Joh. XIX. 17. 18. igne iræ divinæ combustum, sanguine tamen tabernaculum & cœlestia consecrantem & ex cineribus in *mundo* loco repositis, id. corpore occiso in cœlum illato *aquas purgationis* efficientem per efficaciam spiritus cœlitus missi, quibus aspersæ conscientiæ ab operibus mortuis & mortiferis peccati purgantur Heb. IX. 14. 15. *Venit* enim *cum aqua & sanguine* 1. Joh. v. 6. & *dedit se pro Ecclesia ut eam sanctificaret lavacro aquæ in verbo* Eph. v. 26.

XLII. Quis denique non animadvertat ejusdem Christi morientis vestigia in *sacrificiis pro peccato,* illis vel maximè quorum caro extra castra comburebatur, & sanguis vel in Sacrarium inferebatur solenni illâ expiationum die Lev. XVI. vel in Tabernaculum, cujus fiebat aspersio septies contra velum, & quo tingebantur cornua altaris thymiamatum Lev. IV. Nam & extra portam passus est Heb. XIII. & per proprium sanguinem in Sacrarium ingressus Heb. IX. 12. & X. In eo aliquid pretiosissimum fuit & sanctissimum Deo offerendum, nim. obedientia

& Ju-

& Justitia propria, aliquid verò maximè exosum & detestabile quod ejiciendum & destruendum fuit, nim. peccatum nostrum ipsi imputatum. 2. Cor. v. 21. aspersio est septies facta quia perfecta fuit expiatio, & altaris aurei cornua verè inunxit, quia ejus intercessio sacrificii semel oblati virtute semper peragitur? Rom. VIII. 32. Heb. IX. 12. & X. 12. Apost. certè non uno in loco hæc mysteria nobis aperuit, sed potissimùm Heb. XIII. 12. ubi docet Christum *extra portam passum ut sanctificaret populum*, & allusione concinnâ ostendit eos qui sacrificiis & ritibus templi Hierosolymitani adhuc adhærescunt, participes minimè esse posse fructus mortis suæ, quia extra hujus Templi septa quærendus est, in hoc enim Templo verum pro peccato sacrificium non est oblatum; Exire E. extra urbem & Templum umbratico cultui destinatum necesse esse, neque retinendum externum Legis Mosaicæ cultum, ut redemptione quam pretioso suo sanguine nobis comparavit Christus potiamur, denique alacri animo sequendum esse minimè impeditos curis hujus vitæ, quasi terræ hujus septis inclusi essemus, quia hîc fixam & permanentem non habemus civitatem, sed cœlestem expectamus, quæ omnia citato loco persequitur Apost. Possemus hoc ipsum in aliis plerisque sacrificiis sigillatim demonstrare, nisi brevitati consultum vellemus; aliàs forte fusiùs de hoc argumento disserendi sese dabit locus: Interim fixum manere debet & ratum, Christum Corpus fuisse omnium istarum umbrarum, easque non aliâ præcipuè de causâ institutas fuisse quàm tantisper dum adveniret tempus διορθώσεως, atque ipse Sol justitiæ illucesceret. Inde Hieron. Ep. 103. præclaro hoc elogio Levitici librum in quo sacrificia hæc instituuntur ornat, quòd singulæ penè ejus syllabæ *Cœlestia spirent Sacramenta.*

XLIII. Sed antequam hinc discedamus omittere non possumus illustrem quæ refertur à Mose historiam Exod. XXIV. de *fœderis dedicatione* variorum sacrificiorum oblatione peractâ. Cujus mysterium aperit nobis Ap. ad Heb. IX. 19. 20. &c. in ea enim si uspiam alibi, expressum veritatis quam quærimus occurrit documentum; Moses jussus à Domino, super altare extructum varia offert sacrificia, sanguinem victimarum partim ad Altare fundit, partim eo populum, Legis librum, Tabernaculum & vasa sacra conspergit, contestans hunc esse sanguinem fœderis quod Deus pangere volebat cum ipsis: quo peracto Seniores Israëlis qui antea dum promulgabatur Lex accedere erant vetiti, Deum Israëlis vidisse dicuntur ita ut non extenderit manum suam in ipsos, sed comederint & biberint in ejus conspectu, vs. 6. 7. 8. 10. Quæ omnia μυστηριώδη erant & typica. Primò quod fœdus illud dedicari debuit *sanguine* luculenter docuit fœdus Dei cum creatura peccatrice non posse pangi nisi interventu Satisfactionis quæ in sacrificiis illis expiatoriis adumbrabatur, unde alibi fœdus contraxisse dicitur *super sacrificiis* Ps. L. 5. ut in Abrahamo visum Gen. XV. 9. sed quod umbraticè tantùm & typicè sanguis animalium præstabat, hoc verè præstat sanguis Christi, qui est fundamentum fœderis novi, unde *sanguis novi Testamenti* dicitur. Luc. XXII. 20. Secundò, aspersus

 est:

eſt ſanguis diverſimodè ſupra *Altare,populum*, *Legis librum & Tabernaculum*, nam etſi nec de Legis libro nec de Tabernaculo expreſſam mentionem faciat Moſes, ſatis tamen ſubinnuit cùm ait altare fuiſſe ſanguine aſperſum, & poſtea librum aſſumptum v.7. ſcil. ex Altari cui probabile eſt librum impoſitum fuiſſe cùm fieret conſperſio,unde Ap.Heb.IX.19. ex divina inſpiratione diſtinctè *libri conſperſi* meminit,ut & *tabernaculi* v.21. analogiæ ſcili. & conſequentiæ ratione ex Lev.XVI. Ita aſperſio multiplex ſanguinis Chriſti fit,*in Cruce,Corde,Verbo & Cœlo*.1.*eſt Altaris* coram Deo *ad expiationem* quia iram placavit, & juſtitiæ ſatisfecit. 2. *Populi* ad *remiſſionem* & *Sanctificationem* 1.Pet.1.2. Heb. IX. 14. quia in iſto ſanguine pacis & juſtitiæ noſtræ fons eſt & origo Eph.1.7.Ro.V.1. 1.Jo.1.7. 3.*Libri legis* ad *promiſſionum & fœderis confirmationem*; quia in eo ut Lex eſt impleta, ita promiſſiones omnes fundantur 2. Cor. 1. 20. 4. *Tabernaculi* ad *conſecrationem* quia cultus noſter λογικὸς qui per Tabernaculum & vaſa deſignatur Deo acceptus eſſe non poteſt niſi in virtute Satisfactionis Chriſti in qua & perſonæ & opera noſtra Deo ſunt grata 1. Pet. II. 7. vel quia ſanguine Chriſti via in Tabernaculum cœleſte nobis aperta eſt Heb.IX.23. X.19. III. *Effectus* notatur in acceſſu Seniorum Iſraëlis ad Deum, quem vidiſſe dicuntur & comediſſe in ejus conſpectu v.10. Ita virtute ſacrificii Chriſti, Deus qui alias hominem peccatorem à ſe repellit, quod per interdictum accedendi ad montem in latione Legis ſignificabatur, fit nobis ita propitius & placatus, ut non modò nobis non ſit metuendum amplius ne moriamur, ut in veteribus olim viſum, ſed placidè poſſimus ejus conſpectu frui per fidem 2.Cor.III.18. & bonorum omnium communionem & uſum nobis polliceri Iſ.LV.1. 1.Cor.III.21. Atque hinc colligitur diſcrimen memorabile inter duo fœdera, *Legale* cujus ſpecimen datum fuit in νομοθεσίᾳ de qua Exo.XIX. & XX. & *Euangelicum* quod hîc adumbratum eſt: Illud homines fugat & longiſſimè à Deo repellit Exo.XIX.12. Iſtud benigniſſimè vocat & proximè accedere facit Matt. XI.28. Eph.II.13. Hebr.IV.16. Illud terret & conſternat Heb. XII. 19. 20. 21. Iſtud conſolatur & erigit Iſ.LXI.1.2. Rom.VIII.1.16. Illud ad *ſervitutem* inſtar *Agaris*, Iſtud verò ad modum *Saræ* ad *libertatem* parit Gal. IV. 24. 25. 26. Illud litera eſt occidens & miniſterium mortis, Iſtud ſpiritus vivificans & miniſterium juſtitiæ 2.Cor.III.6.7. Sub illo *Dei Judicis* conſpectum & vocem *homo reus* ferre non poteſt, hinc illa populi vox, *Deus nos non amplius alloquatur ne moriamur*. Exod. XX. 19. ſub iſto *Dei Patris* vocem intrepidè poſſunt *filii* excipere, & ejus gratioſo & ſalutari conſpectu frui, Exod.XXIV.10.11. Pſ.LXXXV.9. Jo.XIV.9. & 1. Jo.1.1. Sed de his ſatis.

XLIV. Ita aſſertâ ſententiæ noſtræ veritate, ſubjiciendum paucis quid afferant ad confirmationem ſuæ Adverſarii: Sic verò illi arguunt, Rem adumbrantem, rei adumbratæ reſpondere oportet, Atqui ſacrificia privatorum quæ pro peccato fiebant Chriſti morti non rectè reſpondent: Chriſtus enim pro omnibus eſt mortuus,idque ex Dei ipſiuſque Chriſti ſolâ voluntate ac decreto, abſque ullo co-

eorum pro quibus mortuus est assensu antecedente, & non pro uno quopiam peccato, sed pro omnibus peccatis est mortuus: Privatorum autem illa sacrificia non solùm pro omnibus non offerebantur, sed neque etiam pro omnibus illorum privatorum peccatis, sed pro uno quopiam singulorum peccato, idque non sine antecedente voluntate uniuscujusque. Sacrificia igitur pro peccato in quibus Christi mortem adumbratam fuisse dici potest, ea erant quæ ab ipsa tantùm Dei ordinatione pendebant, & à summo Sacerdote statis quibusdam temporibus, nullâ populi expectata voluntate, pro universo populo offerebantur, præsertim verò anniversarium illud, alia verò, sacrificia nostra spiritualia meliùs adumbrabant. *Socin. prælect.* c.23. Duabus E. de causis potissimùm statuunt mortem Christi in illis non fuisse adumbratam, Primò quia non fuerunt præstita pro omnibus peccatis universi populi, sed pro uno tantùm. Secundò, quia populi voluntatem requirebant præcedaneam, ideoque non tam *Sacerdotis* quàm *populi sacrificia* erant, & meliùs sacrificia nostra *spiritualia* quàm Christi sacrificium quod solius Dei & Christi voluntate peractum est, repræsentabant.

X L V. Verùm nihil hîc est quod negotium facessere nobis possit aut debeat. Primò, non negamus in sacro anniversario præstantissimam & præ cæteris illustrem fuisse sacrificii Christi figuram, quod in causâ fuit procul dubio ut toties Apost. ad illud respiceret, sed non sequitur propterea in aliis nullam fuisse: notum enim unius ejusdemque rei varios & diversissimos esse typos, ut multiplex ejus perfectio secundùm varias ejus σχέσεις & aspectus repræsentetur, quæ in unâ aliquâ picturâ reddi non potuisset: hinc tot tamque variæ figuræ unius Christi occurrunt sub V. T. multiplices umbræ unius corporis, diversissimi typi unius veritatis, quia plura fuerunt in ipso & quoad personam & quoad officia & beneficia, quoad passiones & gloriam, mortem & vitam, quàm ut uno aliquo typo adæquato repræsentari possent; sed ita tamen varii illi typi spectandi sunt ut non seorsim, alias plena rei veritas non haberetur, sed simul & conjunctim considerentur, ut quod in uno deest ex altero suppleatur. Quum E. Sacrificium Christi perfectissimum sub diversa σχέσει spectari possit, & quà pro omnibus in universum omnium peccatis offerendum fuit, & quà pro singulis cujusque, tam pro iis quæ per errorem & imprudentiam admissa sunt, quàm pro ultroneis & voluntariis quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως; ideo pluribus figuris opus fuit, ad hoc mysterium quadantenus demonstrandum, & quemadmodum in publico & anniversario efficaciæ ipsius amplitudo & extensio ad omnes clariùs demonstrabatur, ita in privatis, applicatio ejus ad singulos expressiùs patuit: Propterea non bene infertur Christi sacrificium pro omnibus fuit, E. in privatis quæ pro singulis offerebantur Christus adumbrari non potuit: Ita enim Christus pro omnibus mortuus, ut pro singulis suis, & ita fideles in communi λύτρῳ illius participant, ut specialiter unusquisq; vim ejus ad propriorum peccatorum expiationem referre debeat & possit.

X L V I. Secundò. Etsi quædam discrimina occurrunt inter sacrificia priva-

torum & Christi, ut quòd illa antecedente consensu populi & voluntate offerrentur, istud non item, non obstat tamen quo minus typi fuerint, similitudo enim talis non est quæ omnimodam conformitatem inferat, sed tantùm partialem, cùm typi illi omnes fuerint inadæquati qui objectum alterâ tantùm sui parte, non per omnia repræsentabant, ideo mirum non est si multiplex sæpe occurrat diversitas; quod & in sacro illo publico ostendi potest, in illo multæ erant hostiæ, hîc una, ibi aliæ à Sacerdote, hîc idem Sacerdos & victima, ibi quotannis iterabatur oblatio, hîc semel facta, Sacerdos pro se, Christus tantùm pro nobis, aliud erat holocaustum, aliud pro peccato, aliud ἱλαστικὸν, aliud pacificum, hîc utrumque habemus, unum Sacrificium Christi veritatem omnium continet, & est loco omnium. Tertiò, Voluntas offerentium sacrificia nihil tollit de sacrificio, quo minus aut sacrificium, aut inter figuras Christi esse possit: nam ea non minùs debuit adesse & respectu Sacerdotis & respectu populi in sacro anniversario. Quartò, falsum ea à populi voluntate pependisse, non verò à Dei præscripto, nam ab expressa Dei ordinatione fluebat tam horum, quàm illorum, publicorum & privatorum institutio, nec ideo populi magis dicenda quàm Sacerdotis sacrificia, populus quippe per Sacerdotem, Sacerdos nomine populi λατρείας ἐπιτελεῖ. Quintò, non negamus ista sacrificia *secundariò* λογικὴν λατρείαν fidelium respexisse, sed ita ut *primariò* ac principaliter ad Christum deduxerint verum peccatorum ἱλασμὸν: Nec novum est typum unum rebus diversis subordinatis applicari, ut *Tabernaculum* & Templum & *Christi humanitatem* adumbravit Joh.I.14. Col.I.19. Heb. IX.11. & *Ecclesiam* Eph.II.20. I.Tim.III.15. & *singulos fideles.* Eph.II.21. I. Cor.VI.19. & 2.VI.16. & *Cœlum* Apoc.XXI.2. Heb.IX.8. Sic sacrificia fuerunt *specula miseriæ* & debiti per peccatum contracti Col.II.14. Heb.X.2.3. Secundò, *picturæ misericordiæ* Dei, & meriti per Christi obedientiam & mortem ad salutem acquirendi Heb.IX.13.14. & X.5.6. Tertiò, *tabulæ officii* & cultus Deo exhibendi Rom.XII.1. miseriam aperiebant ad humilitatem, remedium gratiæ proponebant ad consolationem, & gratitudinem docebant ad sanctificationem, sed prima & potissima relatio fuit ad Christum, sine quo & miseria frustra detecta fuisset, & vitæ sanctitas incassum præscripta: Conclusum E. esto, in sacrificii istis omnibus Christum latuisse, nullamque vim qualiacunque demùm fuerint, nisi ab ipsius morte, in qua complementum suum assequi debebant, habuisse.

COROLLARIA.

I. *Datur notitia Dei naturalis quæ tamen non est salutaris.*

II. *Præscientia Dei non est rerum causa.*

III. *Imagines SS. Trinitatis, nec effingere nec effictas colere licet.*

IV. *Mundi Creatio ex nihilo, non tantùm claris Scripturæ testimoniis, sed etiam ex rectæ rationis lumine potest demonstrari.*

V. *Quæ*

V. *Quæ de mundi immutatione & innovatione dicuntur in Scriptura, non intrinsecè & quoad substantiam, sed extrinsecè & quoad accidentia sunt intelligenda.*

VI. *Electionis decretum ita est gratuitum ut citra omnem vel mortis Christi antecedentis vel fidei & operum prævisionem factum sit.*

VII. *Determinatio voluntatis ab intellectu, cum naturæ rationalis libertate non pugnat.*

VIII. *Distinctio boni & mali moralis, non tam pendet ex voluntate & mandato, quàm ex natura ipsius Dei.*

IX. *Transubstantiationis Pontificiæ monstrum, non tantùm Scripturæ adversatur, sed etiam sanioris Philosophiæ fundamenta convellit.*

DISPUTATIO NONA
Quæ Septima est
DE
SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente JOH. GEORGIO MULLERO *Lausannensi.*

THESIS PRIMA.

DIXIMUS antea quatuor potissimum quæri inter Nos & Socinianos circa collationem Satisfactionis Christi cum sacrificiis V. T. 1. An Christus in terris fuerit jam Sacerdos & propriè dictum Sacrificium obtulerit, an demum in cœlis post Ascensionem? 2. An omnia Sacrificia ἱλαςικὰ Vet. Test. typi fuerint sacrificii Christi, an quædam tantùm? 3. An Sacrificia vetera pro levibus peccatis duntaxat oblata sint, an non etiam pro gravioribus? 4. An ullam vim veram habuerint expiandi peccata? De duabus prioribus quæstionibus actum fuit novissimè; superest ut de duabus posterioribus disputemus.

II. Ut verò à prima ducamus initium, quæritur inter Nos & Socinianos, an Sacrificia V. T. pro levioribus tantùm peccatis oblata fuerint, putà ignorantiis & infirmitatibus, non verò etiam pro gravioribus & ultroneis? Adversarii enim, ut faciliùs elevent vim argumenti nostri pro Satisfactione Christi à Sacrificiis veteribus ducti, statuunt non pro omnibus, sed quibusdam tantùm peccatis oblata esse,

esse, ideoque non potuisse hoc ipso satisfactionem Christi quæ pro omnibus peccatis facta supponitur adumbrare : Sic ergo sentiunt Sacrificia V. T. non pro gravioribus peccatis oblata fuisse, sed pro levioribus tantùm, quæ scilicet vel per ignorantiam vel per errorem admitterentur, pro aliis autem nullum sacrificium fuisse institutum, sic Socin. de Serv. p.2. c.xi. *Veruntamen, quia sacrificia illa levem quandam Dei obedientiam continebant, ut pro levibus duntaxat quibusdam peccatis offerrentur à Deo instituta fuerunt; quæ scilicet per incogitantiam, & errorem admitterentur; Quod si pro quibusdam etiam voluntariis, sive ut vocant ultroneis peccatis sacrificia instituta fuerunt, sola sacrificia non expiabant, sed ad expiationem peragendam, proximo etiam qui in iis peccatis læsus fuerat cumulatè satisfaciendum erat, ut videre est in lege sacrificii pro peccato ultroneo Lev. 6. Pro peccatis autem gravioribus nullum sacrificium à Deo institutum fuerat.* Volkel. lib.3. cap.38. non aliter; *sacrificia illa non expiabant flagitia quæ verè ac propriè peccata sunt appellanda, sed externas quasdam corporis labes & lapsus ex ignorantia imbecillitateque profectos. Ad ea enim quæ gravia nefandaque facinora erant, quibus sese homines per superbiam, vel contumacis animi pervicaciam contra divinam legem adstringebant delenda, nullam vim habebant.* Nostri verò longè aliter: Etsi fateantur quædam esse peccata pro quibus nulla sint vel instituta vel oblata sacrificia, puta illa quibus expressa aliqua legis sanctione mors infligenda fuit à *Domo judicii*, ut fuerunt idololatria, adulterium, incestus, homicidium, sabbathi violatio, falsus propheta, incantator, filius rebellis &c. aut ea quibus edicto legis pœna excidii statuebatur, ut si quis *adipem* animalis quo oblatio ignita facta esset Lev. VII. 25. vel *fermentum* die paschatis comedisset. Exod.XII.15. Lev.XXIII.29. & alia complura ejusdem generis. Etsi inquam hæc ultrò agnoscunt, pertendunt tamen in cæteris, sacrificia istiusmodi, non pro quibusdam levioribus tantùm, sed pro gravioribus etiam oblata fuisse, non quòd propriè vim ullam per se habuerint talia peccata expiandi, sed quia veram & propriam expiationem in sacrificio Christi olim peragendam ut typi adumbrabant. Rationes cur ita sentiant variæ sunt.

III. I. Quia sive Sacrificia publica sive privata attendantur patebit non pro certis quibusdam levioribus fuisse oblata, sed vel pro omnibus ut publica, vel pro ultroneis etiam gravioribus ut privata; de Publicis res manifesta est, non tantùm quia sacrificia hæc dicuntur indiscriminatim *pro peccato* περὶ ἁμαρτίας, sed etiam quia nota universalis additur, ut in festo anniversario expiationum: Levit. XVI. 21. 22. *Imponet Aaron binas manus suas super caput viventis istius hirci & confitebitur* את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם *Omnes iniquitates filiorum Israel & omnia delicta ipsorum,&c. Ita portabit hircus supra se omnes iniquitates filiorum in terram desertam.* Inde Ap. dicit in genere peccatorum fieri ἀνάμνησιν in sacrificiis illis quotannis Heb.x.3. Quomodò verò vel Moses vel Paulus peccatorum meminerunt in genere, & ille quidem omnium iniquitatum & prævaricationum, si pro levibus tantùm putà ignorantiis, erroribus & infirmitatibus quæ carnem potiùs

quàm

quàm animam pollucrent ordinata fuerunt? Nam quod omnia hæc peccata referri volunt tantùm ad ea quibus à Deo expiatio in lege concedebatur, expressis & peculiaribus constitutionibus de iis factis, exceptio est *de lege*, sed non *ex lege*, ideoque absurda.

IV. II. Accedit & illud quòd non tantùm omnes iniquitates expiandæ dicantur, sed peculiariter omnia peccatorum nomina recenseantur, non modò peccatum בשגגה per errorem admissum, sed & alia omnia quæ sub nominibus חטאת, אשם, מעל, פשעים, עונות veniunt. vide Lev. v. 20. & xvi. 16. 21. iv. 3. vi. 2. & alibi passim, istis enim vocibus nemo nescit gravissima & maximè ultronea peccata designari, quæ non facta sint ἀκουσίως ut LXX. vertunt quod dicitur בשגגה, sed libenter & cum quadam animi pervicacia & superbia; sic אשם usurpatur Levit. xviii. 24. de petulantissimis libidinibus Chananæorum: Ezech. xxii. 3. 4. de Idololatria & ix. 7. de homicidiis; פשע notat pertinacissimam rebellionem: 1. Reg. xxii. 12. חטא vituli aurei idololatriam: Exod. xxxii. 31. & gravia illa peccata propter quæ immissa est captivitas Babylonica Thren. 1. 8. עון maledicentiam Simeï: 2. Sam. xix. 20. superbam enumerationem populi per Davidem factam: 1. Paral. xxi. S. & in genere omnes prævaricationes quæ captivitates varias in populum accersiverunt Daniel ix. 5. cum E. peccata pro quibus sacrificia offerebantur istis omnibus vocibus reddantur & nuspiam restrictio sit adhibita, imò expresse extendatur sacrificiorum expiatiò ad quævis peccata, injuriam fecerit Spiritui Sancto qui ad certi generis peccata restringere voluerit.

V. III. Sed fortiùs adhuc id evincitur ex peculiari enumeratione peccatorum variorum pro quibus sacrificia privata instituta legimus, ea enim talia sunt quæ non ignorantiis tantùm aut leviusculis peccatis sint accensenda, sed ultroneis & gravibus; sanè alterius blasphemiam dissimulare, temerè jurare, res sacras intercipere, pejerare de deposito, facere vim proximo, & dolosè cum ipso agere, talia sunt quæ veris & propriè dictis peccatis & quidem atrocibus annumeranda sunt, Interim tamen pro istis omnibus sacrificia instituta legimus: Lev. v. 1. 2. 4. 5. & vi. 2. 3. 5. imò universalius adhuc Num. v. 6. 7. *Vir aut mulier quando fecerint* כל חטאת אדם *Quodcunque peccatum hominis transgrediendo contra Jehovam anima ipsa rea est* atque ei præscribitur sacrificium. Ex quibus luce meridianâ clariùs liquet falsissimam esse hanc Adversariorum hypothesim, & pro omnibus in universum peccatis iis solùm exceptis quæ capitali supplicio plectenda erant ut jamjam dicemus, oblata fuisse sacrificia. Neque hîc audiendus est Adversarius lib. 2. c. 12. qui fatetur quidem pro quibusdam ultroneis peccatis Sacrificia fuisse instituta, sed addit 1. ideo id factum quia proximè accedebant ad ea quæ per imprudentiam admittebantur, quia in iis contumaciter adversus Deum non peccabatur, sed fragilitate humana & perverso atque inveterato quodam usu, quo unusquisque bona alterius ad se si poterat sub aliquo ignorantiæ vel justitiæ prætextu trahebat & rapiebat, nec alia de causa *peccata* vocari *hominum* & quæ *facere solet homo*: Lev. vi. 3. 7.

3.7. Num.v.6. 2. sola sacrificia hîc non expiasse, sed ad expiationem pœnâ quadam proximo etiam qui in eis peccatis læsus fuerat cumulatè satisfaciendum fuisse, ut videre est in Lege sacrificii pro peccato ultroneo Lev. VI. Nam quod ad primum attinet & turpiter sibi ipsi contradicit, & ipsi naturæ rei apertè adversatur, paulò ante enim fassus fuerat esse ultronea peccata, & jam ad ignorantias pertinere ait; ex ipsius hypothesi nihil potest esse voluntarium quod fit per errorem, deinde quis existimaverit rapinam, violentiam, furtum, perjurium, &c. quæ hîc notantur peccata, fragilitatibus & ignorantiis accensenda esse? quis non videt contra in his hominem non invitum nec ignorantem planè sed interpositâ deliberatione & consulto peccare? neque contrarium suadet quod dicuntur hæc esse peccata quæ *facere solet homo.* Tantùm abest enim ut hæc inveterata peccandi consuetudo tolerabiliorem peccatoris reddat conditionem, ut potiùs eam multùm aggravet, quia non subito impetu, & per subreptionem facta sunt, sed ex vitioso habitu & inveterato peccandi usu. Alterum verò illud quod reponit, non meliùs solvit nodum, nam restitutione ablati damnum quidem proximi sarciri potuit, sed non potuit peccatum quatenus ad Deum refertur expiari, hæc enim peccata & proximum & Deum lædebant, ut taceam perjurium esse ex iis sceleribus quæ immediatè Deum offendunt, & contra divinam ejus majestatem perpetrantur.

VI. IV. Confirmant hoc ipsum exempla varia sacrificiorum pro gravibus peccatis oblatorum; Grande nefas & scelus fuit illud procul dubio quo Israëlitæ contra Mosem & Aaronem murmurantes præsentissimum exitium in capita sua accersiverunt, Aaron tamen jussu Mosis stans medius inter mortuos & viventes accepto thuribulo expiat populum & plagam divinam jam inchoatam cohibet. Num. XVI. 45. 46. 47. &c. Nec minus grave fuit peccatum Davidis cùm numeravit populum, propter quod universus populus pestiferâ plagâ affectus fuit, sed & hoc etiam sacrificiis expiatum legitur: 2. Sam. XXV. 24. 25. *ædificavit altare Jehovæ, obtulitque holocausta & pacifica & placatus est Jehova terræ, ac cohibita est plaga ob Israële.* Sic quandò homicida ignorabatur urbs vicina purganda fuit sacrificio, ne reatus tanti sceleris populo imputaretur Deut. XXI. Ita innumeris aliis in locis quoties Dei ira adversus hominum peccata concitata placatur sacrificiis, toties innuitur sacra hæc non pro quibusdam tantùm, sed in genere pro omnibus nisi quæ excepta fuerint in Lege, facta fuisse.

VII. Obj. 1. Sacrum anniversarium non pro omnibus in universum peccatis sed pro *ignorantiis* tantùm oblatum fuisse teste Apost. Heb. IX. 6. 7. *in secundum Tabernaculum semel in anno ingreditur solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro se ipso & pro populi ignorantiis,* ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, verbum autem ἀγνόημα exprimere eleganter vocem Hebr. שגגה quâ usus est Moses cùm de peccatis ageret pro quibus expiatio concedebatur; Eam autem significare ubique errorem & ignorantiam sive peccatum quod non à cordis malitiâ, sed ab incogitantiâ & imprudentiâ proficiscitur; probari hoc manifestè ex Num. XV. 25. ubi Moses de-

sacrificiis istis loquens ea refert tantùm ad errores. *Expiabit sacerdos universam congregationem filiorum Israël & condonabitur illis quia error est.* Resp. Sed nihil est hîc tamen quod errori faveat. Nam etsi pro *ignorantiis* offerre dicatur Pontifex, non sequitur eum pro peccatis gravibus non obtulisse. 1. quia ἀγνόημα nomen est generale quod quibuslibet peccatis etiam gravibus rectè competit, nullum enim peccatum est qualecunque demum sit, quod ex errore & ignorantia aliquâ non committatur, si non *absolutâ* & *theticâ*, saltem *relativâ* & *hypotheticâ*, nam cùm voluntas malum sub ratione mali appetere non possit, ut apud Philosophos est in confesso, si peccatum sectatur aliquod, necesse est, ut sub specie boni illud ab intellectu præmonstretur, non potest autem malum sub idea boni offerri sine errore; Itaque nunquam peccat voluntas quin simul & semel erret intellectus; Nec tamen propterea discrimen omne tollitur inter peccata *ignorantiæ* & *malitiæ* quæ contra *scientiam* vel *conscientiam* admittuntur; Distinguenda enim duplex *cognitio* ut & *ignorantia*, *Theorica* una, altera *Practica*, illa quâ scimus vel ignoramus rem esse & quid sit, ista quâ rem cognoscimus, vel ignoramus ut expetendam vel fugiendam quæ Ethica benè dicitur: Jam qui peccant ex ignorantia destituuntur omni cognitione tum Theoreticâ tum Practicâ, qui verò ex malitia, non carent sanè cognitione Theoreticâ, & propterea contradistinguuntur ab ignorantibus, iis scil. qui labuntur ex ignorantia absoluta & simplici, sed destituuntur semper cognitione *practicâ* vel *absolutâ* vel *comparatâ*; alias nunquam peccare possent, ut servus ille malus noverat *Theoreticè* quæ esset heri voluntas, non noverat *practicè* eam esse faciendam. Rursus *cognitio practica* bifariam spectari potest vel *in thesi* vel *in hypothesi*, vel *absolutè* vel *comparatè*; prout duplex *judicium intellectus practici*, aliud *primum* & *absolutum*; aliud *ultimum* & *comparatum*, illud quod rem considerat absolutè & in se, istud quod eam spectat relatè ad suas circumstantias, prout res est mihi hîc & nunc vel bona vel mala; qui peccant contra conscientiam habent quidem cognitionem practicam absolutam, sciunt enim rem esse malam in se & fugiendam, sed carent cognitione practicâ comparatâ & hypotheticâ, quia licet in judicio primo intellectus practicus judicaverit eam esse malam; tamen cùm ad comparationem ventum est & ad περιστάσεις varias, & temporis & loci & personæ, judicat idem intellectus melius hoc esse sibi hîc & nunc, verbi gratia mundum sequendum esse potius in deliciis, quàm Christum cum cruce, adulterium, scortationem, furtum, &c. dulciora esse carni quàm exercitium virtutum Christianarum: pari plane pacto quo apud Poëtam *Medea* dicitur *videre & probare meliora, sed deteriora sequi.* Hic verò cùm sit crassissimus error idemque gravissimus sequitur nullum esse peccatum etiam quod contra conscientiam & ex animi malitiâ admittitur quod non factum sit ex errore, adeoque bene omne peccatum ignorantiam dici posse.

VIII. Sed ut pleniùs hoc ipsum confirmetur, libet & Philosophiam ipsam & Scripturam audire; Philosophus sanè disertè hoc profitetur lib. 3. Ethi. cap. 2.

ἀγνοεῖ μὲν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν δὴ ἀφεκτέον καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται: *Ignorat quidem improbus omnis quanam sint agenda & à quibus abstinendum, injustique & omnino mali ex eo errore nascuntur.* & paulò post addit ἄγνοιαν τὴν ἐν προαιρέσει ἄγνοιαν τὴν καθ' ὅλου αἰτίαν εἶναι τῆς κακίας, *ignorantiam qua est in intellectu practico, & ignorantiam universalem causam esse vitii,* vocat ignorantiam καθ' ὅλου quæ non oritur ex ignorantia facti, hæc enim excusat, sed ex ignorantia juris, hinc alibi dicit malos decipi, quia inquit ἡδονὴ φαίνεται αὐτοῖς ἀγαθὸν, οὐχ' οὖσα, *videtur ipsis bonum licet non sit.* Huc facit etiam illud Socratis, *præsente scientiâ non peccatur,* & Scholasticorum Axioma *omnis peccans est ignorans.* Sed ne quis dicat mysteria fidei hîc à nobis ad Philosophorum Canones exigi, (licet suum etiam sit pondus Philosophiæ sanæ & sobriæ ad illustrationem dogmatum Theologicorum, verum enim vero non contradicit, imò sibi ipsi lumen afferre potest) audiamus ipsam Scripturam, hîc verò pro nobis apertè facit; impios enim omnes *stultos* & ἀνοήτους vocat Psal.XIV.1. Prov.1.7.22. & VIII.5. & IX.4. 1.Tit.III.2. Cæcos, Tenebras, Eph.v.8. & IV.18. *qui peccant ex ignorantia obtenebratum habentes intellectum, qui Deum nec noverunt nec viderunt:* 1.Joh. III.6. Quomodo verò hoc verè dici posset, nisi peccatum ipsorum qualecunque sit, cum errore & ignorantiâ aliquâ semper conjunctum esset? huc pertinet etiam quod peccatum primum *deceptio* vocetur ab Apost. 1.Tim.II.14. nam deceptio omnis errorem supponit, & quorsum pertinebant rationes Diaboli per serpentem loquentis nisi ut deciperet? adeo non potest invadi arx voluntatis nisi capiatur primo intellectus veluti propugnaculum, sic Salomo Prov.XIV.22. *Errant qui operantur malum*; nec aliud docent ipsæ voces חטאים apud Hebræos, & ἁμαρτάνειν apud Græc. quæ à *scopo aberrare* & *deviare* significant, quia nullum est peccatum in quo non sit quædam aberratio à vita ad mortem, à Deo ad mundum, à cœlo ad terram, à beatitate ad exitium.

IX. Hinc patet sine ratione Adversarium ex eo quod Pontifex offerret pro ignorantiis & erratis colligere voluisse pro gravibns peccatis non obtulisse, siquidem vox est generalis, quæ omnibus indiscriminatim peccatis rectè tribuitur; unde apud LXX. ἄγνοια idem est quod אשם & אשמה quæ voces etiam *atrox scelus* & *delictum* significant, item id ipsum est quod פשע *transgressio* & rebellio, sic שגה de peccatis in genere imò de gravioribus dicitur: Psal. CXIX. 21. *perdis superbos* maledictos השגים ממצותיך *Aberrantes à præceptis tuis:* & CXIX. 118. Prov.XIX.27. *aberrare* à sermonibus scientiæ est simpliciter peccare, & Isaias dum describit gravissima sui temporis peccata ad errorem ea refert. Is.XXVIII.7. *Verum tamen isti vino errant* שגו *& potu inebriante, absorbentur à vino, oberrant, præ potu inebriante errant in functione videntis, titubant in judicatione*, sic crucifixio Christi quæ facta est ab *impiis manibus* dicitur opus ignorantiæ Actor.III.17. & 1.Cor.II.8. Sed quid anxiè usum vocum inquirimus, cùm Deus ipse apertè hæc ἀγνοήματα referat ad omnia peccata, nam Lev. XVI. princeps sacerdotum jubetur confiteri die propitia-

tiationum כל עונות etiam פשעי Iſraëlis & כל חטאתם *Omnia peccata eorum*, qui dicit *iniquitates & rebelliones* imo *omnia peccata* univerſaliter, an ſolas infirmitates & ignorantias intelligit? nemo ſanæ mentis id crediderit.

X. II. Sed ut liberaliores ſimus, demus Apoſtolum de *ignorantiis* & erroribus loqui; An propterea excludenda erunt peccata graviora? Nequaquam, quia non loquitur *excluſivè* quaſi iſta expiatione opus non haberent, ſed oſtendere tantùm voluit etiam ea peccata quæ nobis leviora videntur, in judicio Dei nos condemnare poſſe, adeoque expiatione opus habere, quia Lex requirit ut tota mente, totis viribus Deum colamus ita ut ſi quis in uno deliquerit reus ſit omnium. Tantùm abeſt E. ut inde probetur ſacrificia inſtituta fuiſſe pro levioribus peccatis tantùm, ut potiùs à comparatis & per μείωσιν firmiùs colligi poſſit argumentum, ſi pro levibus peccatis opus fuit expiatione, ergo multò magis neceſſaria fuit pro gravioribus, ſiquidem enim errores & infirmitates ſine ſacrificio condonari non potuerunt, ecquis arbitretur atrociora ſcelera quæ ex contumacia & perverſitate ortum habent, ſimplici pœnitentiâ hominis ſine ſanguinis effuſione deleri potuiſſe? Eodem etiam reſponſo ſolvitur locus Num. xv. 25. non negamus enim ſacrificia pro peccatis per errorem admiſſis inſtituta fuiſſe, negamus tantùm pro iis ſolis fuiſſe ordinata, nam ſi peccata quædam quæ ſacrificiis legalibus ſunt expiata vocantur שגגה *peccatum per ignorantiam* alia ſunt pariter iiſdem ſacrificiis expiata quæ dicuntur חטאת Lev. 11.3. פזיל Levit. v. 20. עונות פשעים Lev. xvi. 21. Itaque à poſitione illorum ad iſtorum excluſionem ratiocinari eſt à particulari ad univerſale argumentari.

XI. II. Ob. Pro gravioribus peccatis & deliberatæ malitiæ nullum inſtitutum fuiſſe ſacrificium, punita fuiſſe non expiata, ſic enim diſertè teſtari Dominum Num. xv. 30. *Anima quæ fecerit in manu excelſa, tam civis quam peregrinus Jehovam probris affecit, omnino exſcindetur anima illa è medio populi ſui quia verbum Jehovæ ſprevit, &c.* Hinc pro homicidio & adulterio & ſimilibus criminibus nulla legi ſacrificia inſtituta, & Davidem ob id Pſalm. LI. 18. cùm adulterium homicidio cumulatum commiſiſſet ingenuè fateri Deum illis victimis, ſacrificiiſque nequaquam delectari ut ad diriſſimum ſcelus eluendum valerent, atque huc reſpicere Apoſt. ad Hebr. x. 26. *Si ultrò peccaverimus poſt acceptam cognitionem veritatis non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia.* Quibus verbis liquet pro ultroneis peccatis non fuiſſe ſacrificia. Reſp. 1. per συγχώρησιν damus fuiſſe quædam peccata pro quibus nullum inſtitutũ erat ſacrificium ut adulterium, homicidium, Idololatriam, &c. non quod non poſſet fieri, ſed quia puniri illa Deus voluit capitali ſupplicio, ne ſcelerum impunitas Rempub. & Eccleſiam everteret: Itaque eorum mors erat expiatio quædam publica, nec opus habuerunt purgari ſecundum carnem quæ peritura erat, nam hæc omnia ſacrificia eò pertinebant in typo, ut peccatores ita purgati denuo ſacris intereſſe poſſint, & in Eccleſiæ externam communionem recipi, à qua ejecti fuerant: at capitali ſupplicio afficiendi, & morientes qui exſcinde-

ſcindebantur è medio populi, tali remedio non indigebant. At cùm talia ſcelera non puniebantur, ſive quod ignorarentur, ſive alia quapiam de cauſâ, quis dubitat offerri pro peccato à pœnitente potuiſſe non minùs quàm licebat furi raptori & perjuro? quod ex eo ſatis liquet quod ſi author ſceleris ignorabatur, nec poterat puniri & morte ſontis grande nefas piari, urbs vicina ſacrificio universali & publico erat purganda Deut. xxi. 8. Imò ne ſolatium peccatoribus pœnitentibus deeſſet, dies expiationum inſtituta erat in qua κατ' ἐπιτομὴν omnia peccata & ſua & populi confitebatur Pontifex, eorumque veniam mediante ſacrificio conſequebatur.

XII. 2. Etſi David Pſ. LI. teſtetur Deum non delectari ſacrificiis legalibus, non ideo negat ſacrificia pro delicto ſuo gemino offerri potuiſſe, nam & ipſe in expetenda criminis ſui venia reſpicit manifeſtè ad eadem, cùm petit ſe *expiari hyſſopo ut mundus ſit*, oſtendens ſe in expiatione legali & typica per ſacerdotem peragi ſolita cum faſciculo hyſſopi, ſymbolum & pignus quærere remiſſionis ſui peccati coram Deo per aſperſionem ſanguinis Chriſti olim pro ſe effundendi, & meliora loquuturi ſanguine Abelis Heb. xii. 24. unde illis quoque victimis & ſacrificiis ſe vacaturum profitetur David ibid. v. ulti., non promitteret autem Euchariſtica ſi Propitiatoria omnino inutilia agnoviſſet, & quæ perſolvenda neutiquam fuiſſent. E. David loquitur de *victimis* iſtis vel *in ſe* & abſolutè conſideratis, ex quibus nemo ſanus ſub Vet. Veſt. potuit peccati ſui expiationem expectare, quod multis aliis ſcripturæ teſtimoniis demonſtratur: Pſal. xl. 7. & l. 8. 9. Hebr. x. 3. 4. &c. non relatè ad Chriſtum cujus erant figuræ, hoc enim ſenſu verè expiatoria erant prout ab ipſo Deo in eum finem erant inſtituta, Vel de iis agit non ſimpliciter, ſed *comparatè* ad *cultum internum* & moralem ut ejus neceſſitatem & præſtantiam ſupra externum & cæremonialem doceat; ſic enim ſæpe ſolet ſcriptura abſolutè aliquid affirmare vel urgere quod comparatè tantùm intelligendum eſt, ut in eodem argumento Hoſe. vi. 6. *benignitate delector & non ſacrificiis & cognitione Dei magis quàm holocauſtis*, & 1 Sam. xv. 22. *obedientia melior ſacrificio*, ubi non excluditur cultus cæremonialis abſolutè, ſed comparatè tantùm infra moralem & ſpiritualem deprimitur, ut quem primariò & principaliter Deus à nobis requirat, hinc illa Davidis Pſ. LI. *ſacrificia Domini ſpiritus contritus*, quia in ſpiritu contrito veritas eſt ſacrificiorum legalium reſpectu fidelium, & eum ante omnia exigit Dominus ut ſibi ſummè gratum.

XIII. 3. Non negamus diſcrimen inter peccata conſtitui Num. xv. ita ut alia dicantur fieri per *errorem* & *infirmitatem* בשגגה alia ביד רמה manu *excelſa* vel *elata*, & illis quidem ſacrificia deſtinata fuiſſe, iſtis verò non item, ſed præſentiſſimum exitium; ſed non ſequitur omnia peccata *voluntaria* & gravia talia fuiſſe quæ fierent *manu excelſâ* & quibus mors neceſſariò & infallibiliter repoſita eſſet; nam ut antea obſervatum etiam pro multis ultroneis peccatis & gravibus ſacrificia fuerunt inſtituta, & judicium iſtud capitale exciſionis in ea quæ videbantur per ſe leviora,

viora, ut in peccatum lignatoris qui ligna colligens in sabbatho deprehenderetur, exercitum videmus. Itaque peccatum illud ביד רמה non quodvis peccatum grave seu voluntarium innuit, sed illud tantùm cui adjuncta sit superbia quædam & contumacia insignis, quod deliberatâ fiat malitiâ ex mero Dei contemptu & rebellione, ita ut peccator in eo glorietur; sic Ps. XIX. 14. opponuntur *errores* & *peccata occulta*, *superbiis* i. peccatis pervicaciæ & rebellionis manifestæ de quibus Lev. XXVI. 21. & Job. XV. 25. pro eo ergo qui ita manu elatâ peccabat nullum sacrificium dabatur, sed mors tantùm imminebat, quia nullam expiationem & reconciliationis spem contemptori superesse Deus vult; nemini nisi pœnitenti gratiam facit & veniam largitur, nemo ad Deum sacrificaturus admittebatur nisi qui ad eum se convertisset & à contemptu hoc etiam in levissimis divertisset: unde qui gravi crimine obstrictus tenebatur sese ad Deum convertens potuit legitimè Sacramentis reconciliationis uti, alias si in hac pervicacia perstaret, mera erat hypocrisis & illusio, nec poterat ullum offerri Sacrificium, nec enim veniæ & absolutionis gratiam poscit qui condemnationem non curat sed irridet, & qui præfractè in peccato suo perstare vult; ideo Christus relinquendum donum notavit ut reconciliatio cum fratre ineatur Matth. V. Sic leve quidem in se peccatum videbatur lignatoris qui ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehendebatur ligna colligens in Sabbatho, sed quia malitiæ & contemptus arcessitur, nec enim prætexere ignorantiam & infirmitatem in tanta luce coram ipso Deo potuit, excindendus erat à populo; sed si idem antequam deprehenderetur, culpæ conscientiâ motus confessione crimen aperuisset, oblatâ hostiâ ut puto potuit expiari, non minus quàm qui rebus sacris abutens excidium erat promeritus; nisi pœnam prævertisset confessione, restitutione, oblatione.

XIV. 4. Paulus ad Heb. X. 26. non negat absolutè pro ultroneis peccatis esse hostiam, nam sic nulla esset omnium omnino peccatorum expiatio, cùm nullum actuale peccatum dari possit verè & propriè dictum quod non sit voluntarium, sed tantùm loquitur de illo peccati genere quod plenâ voluntate & deliberata ac pertinaci malitiâ committitur. Hìc ergo paulò accuratius ponderanda est phrasis quâ Apostolus utitur ἑκουσίως ἁμαρτάνειν, magnam enim vim habet, nec simpliciter & prout vulgò sonat intelligenda est; nam cùm peccatum sit actio mentis & voluntatis, voluntas autem cogi non possit ut notum, necesse est ut voluntarium sit, ita nemo peccare potest qui non sponte & motu voluntatis ad id feratur; sed non eo tamen sensu Apostolus loquitur de iis qui voluntariè peccant, nam innumera sunt peccata quæ maximè sunt ultronea quibus tamen venia conceditur; David sponte & nemine cogente adulterium & homicidium commisit, Petrus volens & deliberato animo Dominum suum abnegavit non semel sed bis terve, & tamen uterque in gratiam receptus est, Ergo hìc *voluntariè peccare* sumitur sensu quodam angustiori pro peccato quod pleno consensu perpetratur, absque ulla lucta vel dolore, voluntate obstinatâ non solùm antecedenter, sed & consequenter quod diximus antea in V. Test. esse *superbè agere* & *manu elata*

peccare, ἑκουσίως enim vulgò fieri dicuntur quæ ita sponte à quovis designantur, ut omnis non modò ignorantiæ & erroris, sed metus & violentiæ suspicio absit: Quæ facimus metu inducti, illa inviti facere perhibemur, repugnat enim mens aliquamdiu, etsi metu victa postea succumbat, ut qui merces in mare jactat ex metu naufragii, facit quidem illud volens, sed & invitus quodammodo, nisi enim immineret periculum, non faceret, quod Homerus dixit eleganter hominem facere ἑκόντα ἀέκοντι γε θυμῷ. At ubi omnis metus & violentia abest, adest tantùm contumacia & rebellio ibi est ἑκούσιος ἁμαρτία pro quâ nulla datur hostia, quamdiu enim peccatum est ita voluntarium ut insideat animo & adlubescat voluntati ut perficiat ipsum scienter & contumaciter contra Deum, tam diu est impossibilis ejus remissio, & quo magis est voluntarium & pertinacius, eò majus impedimentum gratiæ divinæ objicitur, quia nulla venia, nisi pœnitenti promittitur. Duplex ergo peccatum potest distingui, aliud *repugnans*, aliud *regnans*, illud ob sanctificationem inchoatam & peccati originis reliquias verè fidelibus convenit Roman. VII.23. Gal. V.16. hoc verò infidelibus tantùm quia peccatum nobis non dominatur Rom. VI. 14. quo sensu dicitur 1. Johan. III.9. natum ex Deo peccatum non facere, nec peccare posse quia semen Dei manet in ipso. Apostolus hîc non quodvis peccatum voluntarium intelligit, sed solum *regnans* & quidem non omne, vel in legem solam admissum, sed directè adversus veritatem Euangelii agnitam ut non modò antithesis addita v.28. docet, sed & ipsa peccati descriptio quod ad tria refertur, *Filii Dei conculcationem, sanguinis Testamenti profanationem*, & *Spiritus gratiæ contumeliam*, quorum prius *personam* & *officium* Christi Salvatoris attingit, cætera duo verò ad duo præcipua ejus *beneficia* referuntur, *justificationem* & *sanctificationem*, illam quæ est in sanguinis merito, istam quæ à Spiritûs sancti pendet efficacia, unde liquet peccatum *defectionis & apostasiæ totalis* hîc designari.

XV. Porrò cùm *defectionis* ab Euangelio & Apostasiæ varii sint *gradus*, disquirendum est ulterius, quis gradus intelligatur hoc loco, ubi peccatum istud irremissibile describitur; Primus *abnegationis* & peccati gradus est, cùm quis per *errorem & ignorantiam* Christum nondum cognitum rejicit & aspernatur, qualem fuisse in Paulo ante conversionem videmus qui δι' ἄγνοιαν peccasse dicitur 1. Timoth. I.13. sed de hoc non loquitur Apostolus quia de voluntariè peccantibus agit & quidem *post acceptam cognitionem veritatis*, unde Paulo non interdicta fuit spes veniæ quia ignorans fecit. Secundus gradus est cùm quis *metu* territus amittendæ rei ad hanc vitam planè aut pene necessariæ, vitæ puta, bonorum, dignitatis & simil. Christum ex infirmitate turpiter abnegat, quomodo Petrus Christum Dominum suum metu abnegavit, & multi ex infirmitate carnis & metu mortis abnegant, sed neque hoc peccatum hîc innuitur, quia quod vi ac metu à nobis extortum, ἀκούσιον melius dixeris, quàm ἑκούσιον, nec denegatur pœnitentibus ejus remissio; ut ex Petro liquet. Tertius est cùm nec ex ignorantiâ vel infirmitate & metu, sed *cupiditate* & spe melioris fortunæ, uti loquuntur, impulsus homo

mo à Christo deficit, ut vel magnas divitias, vel honorum splendorem, vel si quæ sunt ejusmodi terrena bona, consequatur; & hoc quidem peccatum longe gravius est præcedentibus & magis ad nostrum ἑκούσιον accedit, unde Apostatarum istiusmodi longè rarior pœnitentia esse solet, cæterùm non videtur planè penitusque illi accommodari adhuc posse: nam quamvis lautissima spe illectus videatur plenis velis in illud objectum ferri, & sæpe ex hoc gradu in ultimum præceps agatur, Deo satanæ illum justissimo judicio suo permittente, quia tamen vehemens illa ἐπιθυμία quam tantorum bonorum species excitavit, ingentem animi perturbationem in eo concitat, imò nonnunquam luctam quandam & renisum voluntatis comitem habet, quo non planè extinctum in corde suo veræ religionis amorem declarat, cujus interventu aliquando etiam ad sanam mentem revertitur, non potest ad ea quæ sunt plenè planeq; voluntaria, referri: Itaq; quartus & ultimus addendus est gradus cùm nec ex ignorantiâ, nec metu, nec cupiditate quis simpliciter impellitur, sed *obstinatâ malitia, pertinaci contemptu* & odio veritatis revelatæ quia dura & molesta est carni, movetur ad eam deserendam; cujus typus est in profano Esavo qui aspernatus jus primogenituræ Heb. XII. 16. frustra ejus privilegium etiam cum lachrymis requisivit. Ita qui per contemptum vel destinatam malitiam Christum abnegant totaliter & abnegando oppugnant, peccatum tale admittunt, pro quo nulla supersit hostia, & quod planè sit irremissibile; Non quod tale sit naturâ suâ quod veniam consequi planè sit ἐκ τῶν ἀδυνάτων; nam nulla est tanta sceleris magnitudo cujus veniam peccator si ab eo resipiscat consequi non possit; sed quia ipsum remedium gratiæ aspernatur & rejicit, sine quo nullus vel fidei vel resipiscentiæ locus esse potest, nam cùm Christus unica sit hostia peccatorum expiatrix, si quis eum semel abjecerit, nullam aliam expectare potest, hunc verò istiusmodi homines peccato suo protervè respuunt, & commodis ac deliciis suis profanè postponunt, non mirum ergo si ab omni spe salutis exclusi maneant.

XVI. Ex quibus mens Apostoli jam manifesta est, quo enim potentiùs à crimine Apostasiæ nos deterreat, fœditatem istius peccati & gravitatem pœnæ consequentis à comparatis demonstrat v. 28. 29. nam si morte absque misericordiâ ex duorum aut trium testimonio in politia Mosis multatus fuit qui irritam fecisset legem Num. XV. 30. & Deut. XIX. 15. id. non qui quovis modo in legem deliquisset, sed qui malitiosè flagitio graviore legem violasset, puta blasphemiâ, violatione Sabbathi, contumaciâ in parentes, homicidio, adulterio, &c. Quanto acerbiori supplicio dignus censebitur in politia & Ecclesia Dei qui coram infinitis pene testibus malitiosâ apostasiâ & Diabolicâ oppugnatione cognitum Euangelium & Christum rejecerit? Hîc ergo confertur Mosis Lex cum Euangelio Christi, contemptus illius cum hujus profanatione; Ut nulla fuit olim hostia pro spernente, & elatâ manu peccante, ita nulla Redemptio expectanda rejicienti Redemptionem & à Redemptore apostatanti; ut ἐκδίκησις κρείττων φοβερὰ cum sta-

tim manebat, ita certissima & gravissima pœna apostatam manet non lapidationis, aut teli è monte, non hiatus terræ aut ignis, sed iræ Dei quæ ad instar ignis adurentis devoratura est adversarios; Itaque ut peccatum tollatur, de volentibus debemus fieri nolentes; tunc enim demum fit remissibile cùm voluntarium esse desinit, homine per veram pœnitentiam illud aversante, unde qui per ignorantiam peccat faciliùs hanc remissionem consequitur & remedium malo suo invenire potest exemplo Pauli 1. Tim. 1. 13. at qui per malitiam, dubiam sibi reddit salutem, quia voluntatem suam in malo obfirmans reditum sibi ad Deum intercludit.

XVII. III. Ob. Paulus ait Actor. XIII. 38. in Christum credentes justificari ab omnibus à quibus lex Mosis justificare non poterat, satis indicans, à quibusdam levioribus tantùm, ut ipsosmet Judæos quos alloquitur optimè novisse ibidem innuit, per Mosis legem justificationem contigisse; sed per Christi fidem omnium etiam gravissimorum delictorum remissionem dari. *Notum est,* inquit, *viri fratres, quod per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus à quibus non potuistis in lege Mosis justificari, in hoc omnis qui credit justificatur.* Resp. sed locus hic vel nihil probat, vel Adversarium ipsum jugulat, non dicit Paulus quædam fuisse peccata à quibus per legem Mosis potuerint absolvi, neque dicere hoc potuit, invicta enim est regula Deut. XXVIII. 26. Galat. III. 13. *maledictus qui non manet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut faciat ea*; unumquemque autem sua convincit conscientia quod non mansit in omnibus; non fit ergo antithesis inter peccata quorum quædam à Mose quædam à Christo expientur, sed inter *ἀδυναμίαν* legis & cæremoniarum ejus ad justificandum, & plenissimam Christi satisfactionem quâ omnia peccata expiantur; Ita ut sensus sit, quod qui à nullis potuerunt per legem absolvi, ab omnibus credentes justificentur per Christum; qua ratione dicitur Roman. III. 20. *πᾶσα σὰρξ omnis caro non justificatur ex lege,* id est, nulla; Nec aliam posse esse Apostoli mentem confirmatur ex innumeris aliis scripturæ locis ubi absoluta illa legis impotentia describitur Roman. VIII. 3. Heb. X. 3. 4. & prævaricationes & peccata Vet. Test. expianda dicuntur in & per Christum Hebr. IX. 15. Rom. III. 25. 2. Si ea esset mens Pauli quam fingit Adversarius videlicet nunc nos per Christum obtinere expiationem earum transgressionum quæ in primo fœdere erant, id est quæ sub prisco fœdere omni verâ expiatione destituebantur, & quibus olim lex veniam denegabat; duo gravia sequerentur absurda, 1. nemini olim concessam fuisse graviorum illorum peccatorum pro quibus nulla erant instituta sacrificia singularia, remissionem, quod falsum esse evincunt exempla Sanctorum qui sub Vet. Test. vixerunt. 2. nos sub Nov. Test. remissionem consequi in sanguine Christi illorum tantùm peccatorum quæ expiari non poterant sub lege, adeoque leviores illas culpas quæ per sacrificia illa expiabantur non tolli sacrificio Christi, sed vel nullo modo expiari, vel per hominum satisfactiones elui, quod utrumque absurdissimum. Ergo superest ut dicamus omnem vim peccati expiandi denegari ut ea in solidum

Christo

Christo tribuatur, quia Lex umbram quidem habuit bonorum; At Christus imaginem ipsam & corpus. Illa peccatorum omnium & leviorum & graviorum expiationem in typo adumbrabat, hic verò sanguine suo reipsa peragit.

XVIII. 11. Quæritur An sacrificia Vet. Test. ullam vim habuerint veram expiandi per se peccata pro quibus offerebantur; Nam illi cum quibus res nobis est agnoscunt quidem peccata quædam pro quibus offebantur verè iis expiata fuisse, sed ideo tantùm quia actiones erant obedientiæ Deo gratæ, quas præstantibus Deus indulgebat veniam, cæterùm nequaquam justitiæ divinæ satisfecisse, ideoque ut figuræ respondeat veritas, & umbræ imago, Christum etiam iis adumbratum non satisfecisse; Idque ulterius demonstrant hoc dilemmate; Nam, inquit *Soci. prælect. cap.* 22. argumentari possumus à victimis istis ad Christum vel per *collationem*, vel per simplicem *adumbrationem*; si priori modo, necesse est ut si vis satisfaciendi in morte Christi fuit eadem etiam servatâ proportione fuerit in victimis illis, At victimas istas nullam satisfaciendi pro peccatis vim habuisse probat, quia nulla sit inter hominem & bestiam speciei communio; Itaque nulla etiam fuit vis propriè dicta satisfaciendi in morte Christi; Quod si posteriori modo argumentum ducatur, id est per adumbrationem tantùm, ne sic quidem melius rem evinci; Nam in re adumbrante aliquid ejusdem generis est cum eo quod in re adumbrata præfigurat; Ideo si in victimis illis aliqua fuit adumbratio satisfactionis pro peccatis per Christi mortem, in iisdem quoque aliquam satisfactionem fuisse necesse est, quod cùm falsum sit, & falsum esse illud quod ex eo elicitur. Ita expiationem quidem aliquam & quidem veram certorum peccatorum concedit illis quo nomine figuras vult fuisse Christi, sed satisfactionem planè penitusque illis denegat ut & eam à Christo removeat p. 2. c. XI. *statuendum omnino est per victimas & sacrificia illa expiatoria, non modo expiationes quæ sub N. fœdere fieri debebant adumbratas esse, verum etiam peccata pro quibus offerebantur verè expiata fuisse, &c.* Nos verò *expiationem* nullam nisi *typicam* & *symbolicam* eorum quæ verè & propriè peccata sunt iis tribuimus, non minus tamen ideo Christi satisfactionem adumbrasse censemus, ita ut duo demonstranda jam nobis sint, Victimas & Sacrificia legalia nullum propriè dictum expiasse, vel expiare potuisse peccatum, expiasse tantùm impuritatem quandam carnis & cæremonialem. 2. bene tamen ex iis argumentum duci ad probandam satisfactionem Christi.

XIX. Ut verò prius illud facilius percipiatur: duplex præmittenda videtur distinctio. Prima *Reatus* qui sacrificiis tolli debuit & expiari. Altera *Usus* sive χρήσεως variæ *sacrificiorum* istorum secundùm quam potest vel concedi vel negari talis expiatio. *Reatus* ergo duplex hîc attendendus *typicus* & cæremonialis quoad impuritatem carnis *Realis* & spiritualis quoad conscientiam, iste contrahebatur ex peccatis contra legem moralem admissis quæ sita erant in offensione Dei & proximi, & rebus naturâ suâ malis, unde & pœnam mortis æternæ in homines

 ac-

accerſebat. Ille oriebatur ex violatione præcepti alicujus cæremonialis quod cùm res eſſet per ſe media, conſcientiam per ſe non attingebat, nec ejus violatio eam inficiebat, ſed per accidens tantùm ex vi conſtitutionis divinæ, ideoque nullam impuritatem propriè loquendo niſi cæremonialem afferebat in foro externo politiæ Eccleſiaſticæ, nullamque pœnam niſi temporalem poſt ſe trahebat, ne peccator ſacris cœtibus poſſet intereſſe & reliquorum convictu frui, verbi gratia, ſi quis cadaver tetigiſſet, vel tabernaculum in quo cadaver erat, fuiſſet ingreſſus, vel aliquid quod in lege immundum cenſebatur attrectaſſet, reus non poterat dici eo ipſo peccati alicujus moralis & propriè dicti, nihil enim erat vel in mortuo vel in lepra vel in ſimilibus quod conſcientiam inficere poſſet, reus tamen erat cæremonialiter ex vi conſtitutionis legalis, quæ immundum pronuntiat, & à ſacris excludit eum qui talia præſtiterit; Ut ergo duplex fuit reatus, duplex etiam dabatur *expiatio* vel purgatio, alia quoad *carnem*, alia quoad *conſcientiam*, id. typica & cæremonialis una, realis & myſtica altera: diſcrimen hoc Apoſtolus diſertè notat Heb. IX.v.13.14. *ſi ſanguis taurorum hircorumque & cinis juvencæ aſperſus coinquinatos ſanctificat ad puritatem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, &c. purgabit conſcientiam ab operibus mortuis? &c.* ubi *puritas carnis & puritas conſcientiæ* diſtinguuntur, illa ſanguini victimarum legalium adſcribitur, iſta ſanguini Chriſti, illa externam & legalem illam immunditiem tollebat, efficiebatque adeo ut homo ſacrorum communioni reſtitueretur, & in Templo cum cæteris cultui divino vacare poſſet, iſta veras animæ ſordes ſpirituales, quibus ab intimâ & ſalutari Dei præſentiâ, quæ olim per Tabernaculum & Templum adumbrabatur, removebatur, abluit, & jus denuo poteſtatemque confert ad Deum accedendi, & gratioſâ ejus communione fruendi. Ita per *carnem* de qua loquitur Apoſtolus non poteſt intelligi corpus ipſum ſeu altera hominis pars, nam puritas hæc per ſanguinem & cinerem dicitur fieri, quæ maculare potius & deturpare corpus quàm abluere ſolent, ſed notatur lex ipſa cæremonialis ejuſque ritus quia in externis & carnalibus ut plurimùm occupabantur, quo ſenſu lex vocatur *mandatum carnale* Heb. VII. 16. & ejus præcepta δικαιώματα σαρκὸς: Heb. IX. 7.

XX. Secundò ſacrificia legalia bifariam poſſunt ſpectari vel *abſolutè* in ſe, vel *relatè* ad aliud, priori reſpectu erant inſtrumentum πολιτείας Judaicæ & cultus ſub ea præſcripti, quatenus in ea Republ. quæ verè θεοκρατία fuit ex ipſius Dei voce 1.Samuel. VIII. 7. Deus iſtiuſmodi leges ſancire voluit, quæ populum ad inſtar fræni & jugi in officio continerent; atque ſub hac σχέσει verum eſt expiatam fuiſſe & ſublatam ex iis impuritatem carnalem de qua diximus, ſiquidem ad horum præſentiam removebantur ſtatim pœnæ illæ quæ in foro externo iſtius politiæ Eccleſiaſticæ immundis repoſitæ erant; ſed non eadem fuit ratio uſus relativi, quemadmodum enim tota illa *œconomia V. T.* duplicem ſemper σχέσιν includebat, alteram *Legalem* quatenus erat appendix fœderis operum, alteram *Euangelicam* quatenus ſubſerviebat fœderi gratiæ, ita bifariam in eſſe ſuo relativo ſpectari poſſunt,

sunt, vel relatè ad *Legem* vel ad *Euangelium*, si considerentur priori modo quatenus subserviebant rigori legis urgendo & inculcando, magis faciebant ad peccati demeritum explicandum & aggravandũ quàm ad illud auferendum, quippe Deus patefacturus jus suum in peccatum & peccatores non modò atrocioribus criminibus pœnas capitales in foro civili decreverat, sed etiam delictis quotidianæ incursionis quæ ut plurimùm vel negliguntur vel dissimulantur ab aliis legislatoribus, ordinaverat quædam pœnarum capitalium simulachra in destructione victimarum quæ offerendæ veniebant; & hac de causa Coloss. II. 14. vocantur *Chirographum in ritibus quod nobis erat contrarium*: quia erant testimonia reatus humani in quibus erat potius confessio peccati quàm ejusdem expiatio, nam circumcisio verbi gratia testabatur nativam pollutionem; ablutiones, sordes peccatorum fatebantur; Victimæ capitalem offerentis reatum indicabant, sic nihil aliud erant quàm miseriæ humanæ publica professio. At verò si spectentur posteriori modo & in suo *usu Euangelico* certum est ea *typicè* & *significativè* verè & propriè dicta peccata expiasse id. verorum & propriè dictorum peccatorum expiationem per Christum futuram adumbrasse & significasse, & in usu legitimo post se traxisse, atque hoc sensu sacra hæc dicuntur Deo acceptabilia Lev. I. & fertur Deus ex iis odorari odorem quietis ibidem & passim alibi.

XXI. His ita præstructis duo jam demonstranda sunt 1. nullum verè & propriè dictum peccatum quantumvis levissimum potuisse hisce sacrificiis verè expiari κατὰ συνείδησιν, 2. hæc tamen omnia apposité mortem Christi & ejus satisfactionem significasse: Prius illud adeo clarè & expressè statuitur ab Apostol. ut mirum sit hoc in dubium à quodam adhuc revocari: Nam Heb. IX. 9. disertè testatur dona & hostias oblatas esse quæ non potuerunt κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα & fusiùs cap. X. 1. 2. 3. 4. 5. ubi variis rationibus hoc ipsum probat quæ ad duo capita possunt referri; prius *legalium hostiarum impotentiam* docet, posterius *voluntatem & definitionem divinam* declarat: Hostiarum legalium impotentiam tribus rationibus evincit, unâ generali, & duabus specialibus: Generalis petitur à *legis cærimonialis, & hostiarum fine*; *quia* inquit *habebat umbram futurorum bonorum, non autem expressam rerum imaginem*, sive enim *umbram* intelligamus *naturalem* quæ imagini essentiali id. corpori opponitur quo sensu usurpatur Colos. II. 17. sive *artificialem* hoc. rudem rei adumbrationem & delineationem quæ opponitur imagini rerum expressæ & vivis suis coloribus consummatæ, quomodo pictores vultum alicujus repræsentaturi carbone primùm summa ducunt lineamenta quibus vultus utcunque repræsentatur & agnoscitur quidem, sed obscurè & confusè; mox vivis coloribus invectis εἰκόνα, expressam scilicet imaginem, effigiant, quæ vultum depictum ad vivum repræsentat, sive inquam illo sive hoc sensu vocem umbræ sumamus, quanquam verisimilius est Apostolum ad posteriorem respexisse, veritas semper eadem manet: Quod umbra est, non autem imago, vel corpus ipsum rei, non potest accedentem perficere. At hostiæ legales fue-

fuerunt tantùm umbræ, ergo non poterant accedentes sanctificare, & per consequens nec expiare nec satisfacere poterant quod præcipuum fuit & primarium ex futuris bonis in N. T. obtinendis.

XXII. Secunda ratio specialis est ab *oblationum* istarum *repetitione*: hoc modo. Quæ hostiæ singulis annis iterantur non possunt accedentes cultores sanctificare, ratio consequentiæ manifesta est, quia si perfecissent iteratione anniversaria opus non fuisset, sed peractæ semel desiissent deinceps offerri, nam sacrificantes semel purgati nullorum peccatorum reatui amplius fuissent obnoxii. At quotannis sacrificantes sub lege peccatorum sibi erant conscii quia in iis confessio generalis peccatorum denuo fiebat; unde colligit Ap. non potuisse expiationem per ista sacra sæpius iterata expectari v.2.3. *Alioqui non desiissent offerri, propterea quod sacrificantes semel purgati nullorum peccatorum amplius essent sibi conscii, At in istis repetita fit memio peccatorum quotannis*: Dices fortè non videri rationem hanc usque adeo firmam, quia quotidie confessionem peccatorum facimus, nemo tàmen dixerit ea nondum per Christum esse expiata. Resp. aliud esse confessionem facere peccatorum simpliciter, aliud confessionem facere in & cum oblatione alicujus sacrificii, prius non infert negationem expiationis factæ, sed tantùm supponit necessitatem continuæ applicationis istius beneficii ad solatium nostrum, sed posterius omnino eam evincit, ut qui fatetur debitum & simul solutionem offert, eo ipso agnoscit nondum persolutum esse, sic qui confitetur peccatum, & confitendo pro ejusdem expiatione sacrificium offert, omnino plenè pro ipso satisfactum nondum fuisse credere se demonstrat; ita Veteres, qui non tantùm confitebantur sua peccata, quomodo & nos quotidie facere solemus, sed confitendo sacrificabant eo ipso imperfectionem & ἀδυναμίαν sacrificiorum suorum satis prodebant.

XXIII. Tertia ratio petitur à natura rei v.4. *Impossibile est sanguinem taurorum & hircorum auferre peccata.* Impossibilitas autem ista se tenet tum ex parte *subjecti* quod expiationem facere tenetur, tum ex parte *objecti* cui satisfactio præstanda est, tum ex parte *causæ meritoriæ sive peccati*, pro quo satisfactio danda fuit. 1. ex parte *subjecti* peccatum enim in eadem naturâ expiari debuit, in quo commissum fuit, homo peccavit, homo luere debuit, *anima quæ peccavit ipsa morietur*: Ezech. XVIII. cùm ergo nulla inter pecudem & hominem intercedat naturæ communio, impossibile fuit hac in parte sacrificiis legalibus expiationem fieri. 2. ex parte *objecti*, Deo peccatum fuit, Deo ergo satisfieri debuit, at nec ejus Natura, nec Sapientia, nec Justitia patiebantur ut sanguine hircorum tollerentur peccata: Non *Natura*, quia Deus *Spiritus* est Jo.IV.24. non potest ergo sanguine corporeo & materiali placari. *Nunquid comedam carnem taurorum & sanguinem hircorum bibam?* Ps.L.13. Quid tam vilis & abjecta res potuit ad conciliandam tam gloriosi Numinis majestatem? Non *sapientia*, ut enim peccatum fuerat admissum à creatura rationali, ita rationalem victimam, non brutam postulabat, quæ culpam istam elueret;

elueret; non tam sanguis coram altari fundendus fuit, quàm anima ipsa Deo sistenda, non tam corpus doloribus & cruciatibus atterendum & frangendum, quàm cor sensu maledictionis & iræ divinæ conterendum, unde dicit Christus se *ponere* non corpus tantùm *sed animam pro ovibus*. Non *justitia* quia æqualitatem pœnæ & λύτρου cum peccati reatu exigebat, infinita Dei majestas læsa fuerat, infinitum ergo meritum & satisfactio illi placandæ postulabatur, quod cùm penes sacrificia legalia non occurreret, utpote quæ non tantùm brutorum essent & ἀλόγων creaturarum, sed & finitarum, impossibile fuit hactenus sanguinem hircorum tollere peccata. 3. tollere peccata non potuerunt ex parte *peccati*, remedium aptari debet malo & parti affectæ, peccatum macula est non corporea, sed spiritualis in animâ primariò & per se sedem habens & conscientiam ipsam vulnerans, quid verò sanguis pecuinus & materialis ad eluendam hanc maculam valere potest, quæ proportio carnis cum mente, vel corporis cùm corde, sanguinis cum cupiditate? peccatum fuerat incredulitate, odio Dei & rebellione. ut ergo remedium malo respondeat, expiatio debuit fieri justitiâ perfectissimâ, obedientiâ accuratissimâ, & summâ atque intensissimâ erga Deum & erga proximum charitate, sic revera ἀδύνατον fuit sanguinem hircorum tollere peccata ex naturâ rei.

XXIV. IV. Sed hoc ipsum impossibile fuit ex *ordinatione divinâ*, Deus enim jam olim testatus fuerat se nolle istiusmodi sacrificia ad expiationem hanc faciendam quod Apostolus v. 5. 6. probat ex Psal. XL. *Hostiam & oblationem non voluisti, Corpus autem adaptasti mihi, Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti, &c. Tum dixi ecce adsum ut faciam Deus voluntatem tuam, aufert prius ut alterum statuat*, unde colligimus si Deus noluit sacrificia & holocausta, fieri non potuit ex hypothesi voluntatis & decreti divini ut per istas hostias tollerentur peccata. Atqui verum prius ex loco Psal. ergo & posterius. Cæterùm quia difficile videtur ad intelligendum quomodo Deus dicatur nolle & non probare sacrificia quæ tamen ipse instituerat & ad quorum observationem Israelitas tam expresse adstringebat, & quibus se delectari alibi non semel professus est, paucis disquirendum est quomodo remotio hæc sacrificiorum intelligenda veniat. Sæpius quidem ita loquentem audimus Deum apud Prophetas, Isa. Ezech. Ose. Jerem. &c. sed non semper unâ eademque de causa. Primò certum est rejectionem hanc sacrificiorum non ἁπλῶς & *absolutè*, sed tantùm κατά τι & *comparatè* esse intelligendam, alias Deus sibi ipsi repugnaret & Scriptura Sacra quæ toties cæremoniarum & sacrificiorum in primis institutionem ad Deum refert, sed quænam σχέσις illa sit & relatio, non una ratione explicari potest, Aliquando enim rejiciuntur *sacrificia* non quatenus instituta erant à Deo, sed ut ab *hypocritis, impiis & profanis* oblata, qui ita sacrificiis istis externis adhærebant, quasi totus Dei cultus in iis versaretur, Deusque ea grata haberet & accepta, etsi alioqui impuras & fide vacuas in iis offerendis conscientias afferrent. hoc sensu intelligenda sunt loca, Is. 1. 11. 12. &c. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, satur sum ho-*

locaustis arietum, & adipe pinguium, sanguine juvencorum non delector, quod advenitis ut compareatis in meo conspectu, quis quæsivit hoc à manu vestra? &c. Isa.LXVI.3. *Qui jugulat bovem ac si percuteret virum, qui mactat parvam pecudem ac si decollaret canem, &c.* Sic Psal.L.8.9. *Non propter sacrificia tua arguam te ut holocausta tua sint coram me jugiter, non accipiam è domo tua juvencum, è caulis tuis hircos, &c.* Sic passim Prophetæ docent sacrificia hæc impiorum non placere Deo nec ab eo requiri, imò illi abominationi esse.

XXV. 2. Aliquando rejiciuntur *comparatè ad cultum internum & spiritualem* qui à Deo ante omnia & principaliter ut longè excellentior requiritur, nam quod per se Deo non placet, sed per aliud, dicitur non placere per comparationem ad id quod per se placet; notum autem sacrificia non primariò & per se fuisse instituta, sed tantùm secundariò ut subservirent interno cultui, & essent stimuli & incitamenta ad pietatem & sanctitatis studium, hoc sensu sæpe sacrificia externa extenuantur ut quod præcipuum est præferatur, sic explicandus est locus Ps.LI.18. ante laudatus, sic 1.Sam.XV.22. Samuel inquit Sauli, *An delectatur Jehova holocaustis & sacrificiis ut quum auscultatur voci Jehovæ, ecce auscultare melius est sacrificio, attendere, adipe arietum.* Idem Hose.VI. repetitur & Mich.VI.6.7.8. Jer.VII.21.22.23. &c. Denique rejiciuntur non relatè ad impiorum profanationes, vel ad cultum internum & moralem, sed *relatè ad sacrificium perfectissimum Christi*, ut hinc demonstretur τὸ ἀδύνατον legis & plenissima Christi ad satisfaciendum vis & efficacia; quo sensu intelligendus locus Ps.XL. qui redditur ab Apost. Heb.X.5.6. ubi oppositio instituitur inter sacrificia V. T. & Sacrificium Christi, illis tanquam inutilibus & imperfectis denegatur peccatorum expiatio, huic verò soli ut perfectissimo & efficacissimo tribuitur: *sacrificium*, inquit, & *oblationem noluisti; corpus autem aptasti mihi.* Psaltes paulò aliter dixerat אזנים כרית לי *aures perfodisti mihi.* At Paulus secutus LXX. ut sæpe solet reddit per ista σῶμά δε κατηρτίσω μοι verbis quidem diversis, sensu tamen eodem; utrobique enim describitur *status* & conditio *servilis* Christi, ejusque dispositio ad obedientiam cui se addixerat, ut oblatione corporis sui expiationem peccatorum & redemptionem nobis procuraret quæ nullis sacrificiis legalibus obtineri poterat; Notum quippe *aurium perforationem* eò respexisse apud Judæos ex Lege Exod.XXI.6. quæ novæ obedientiæ servum subjiciebat, & jus novum hero in servum acquirebat, ad quam allusisse Davidem omnino est verisimile. Cùm verò hæc Judæorum consuetudo Græcis esset ignota, LXX. Interpretes qui in eorum gratiam potissimùm scribebant, prudenter phrasim eam mutarunt in aliam generaliorem & minus obscuram, *corporis* scil. *aptationem*, quod eò lubentius fecerunt quod Græcis & Romanis in more positum esset servorum corpora nota aliqua ad majorem mancipationem ostendendam signare, & tergum aut faciem cauterio inurere, qui ideo *literati* dicebantur, quia notæ sive stigmata inusta literarum similitudinem referebant, quâ occasione de divitibus indoctis loquens Seneca qui ostentatione librorum docti videri vole-

volebant, ait eos *ne servorum quidem literas nosse.* Paulus verò hanc phrasim retinuit, quia non abludebat à sensu Psal. & convenientior videbatur ad mysterium incarnationis & sacrificii Christi per oblationem corporis facti designandum de quo loquebatur; Itaque sensus eodem redit, sive dicamus aures Christi perfossas fuisse, sive Corpus aptatum: Nihil quippe aliud voluit Spiritus S. quàm Christum in naturâ humanâ quam assumpsit devinctum fuisseDeo in Servum & convenienter dispositum ad faciendam voluntatem ejus, id est, ad opus gloriosum redemptionis nostræ peragendum per sacrificium corporis sui, unde statim subjicit, *Ecce venio facturus voluntatem tuam* v. 7. quasi diceret, quia tu me ad hoc opus selegisti supra omnes victimas legales & peculiari quodam modo notare voluisti adsum etiam responsurus vocationi tuæ, & me ipsum in sacrificium oblaturus, *aufert* enim *prius sacerdotium ut posterius stabiliat,* v.9. Porro quia videtur Deus absolutè rejicere & abrogare ista sacrificia cùm ait Apostol. Deum prius tollere ut posterius stabiliat, distinguenda sunt duo intervalla secundum quæ vel *totalis* vel *partialis* intelligitur *remotio*; Nam sacrificia hæc vel *ante vel post Christum* spectari possunt; *Ante Christum* verum est Deum noluisse nec postulasse victimas & holocausta, ad faciendam expiationem propriè dictam pro peccatis, quia hoc non potuerunt ut jam dictum est; sed non verum est Deum non requisivisse sacrificia ad significandam redemptionem & reconciliationem; huc enim totus ille sacrificiorum apparatus potissimùm spectabat: sed *post Christum* non tantùm κατά τι rejiciuntur ut inutilia ad expiationem veram procurandam, sed absolutè etiam quoad usum & durationem, quia præsente corpore umbræ evanescunt, & figuris non amplius opus est ubi veritas ipsa exhibita est; Posteriori hoc sensu Apost. loquitur de sacrificiis legalibus ut abrogatis & sublatis.

XXVI. Ex quibus luce meridiana clariùs liquet, sacrificia ista nullam veram & realem propriè dictorum peccatorum peragere potuisse expiationem; Sed non minus tamen Christi satisfactionem & inde promanantia beneficia adumbrasse jam ostendendum est. Hoc verò ex ante dictis facilè colligitur & ex naturâ rei non obscurè elicitur; Nam cùm nulla sit horum rituum carnalium proportio vel cum naturâ Dei, vel cum hominis peccato expiando, vel cum salute consequenda, non potuerunt per se in eum finem institui, non potuit tamen Deus sapientissimus legem hanc tam solenniter promulgare & sancire in populo nisi memorabili aliqua & gravi de causa, quænam autem esse potuit nisi futurorum bonorum & mysteriorum per Christum implendorum præsignificatio, ut sub hisce veluti picturis & figuris, populus rudis ad tantorum bonorum fidem paulatim manuduceretur? hinc lex vocatur, ut diximus, *umbra* cujus corpus est in Christo Coloss. 2. παραβολὴ seu typus ad instans tempus N. T. institutus Heb. 9. 9. & sanctuarium mundanum ἀντίτυπον τῶν ἀληθινῶν, v. 23. ὑπόδειγμα, v. 23. nam ut cærimoniæ quatenus erant appendices legis reatum docebant & picturæ erant miseriæ nostræ, ita quatenus subserviebant fœderi Euangelico & erant appendices gratiæ,

λύτρον proponebant & symbola erant remedii & satisfactionis per Christi sanguinem procurandæ. priori modo *opponuntur* Christo; posteriori *subordinantur*, hinc locutiones variæ de illis habentur, quæ videntur contradictoriæ dum aliàs detrahitur ipsis peccatorum remissio & expiatio, aliàs verò iisdem adscribitur, sed facilè positâ hac distinctione solvuntur, denegatur ipsis expiatio quatenus *in se* considerantur & *relatè ad legem*, sed iisdem tribuitur quatenus in fœdere gratiæ *conjuncta cum Christo* spectantur & *relatè ad Euangelica mysteria* quorum erant ὑποδείγματα & ἀντίτυπα.

XXVII. Sed hîc obstare videtur Adversarii ratiocinatio, quæ ex hac collatione non solùm nullum argumentum pro satisfactione dari posse demonstrat, sed etiam expressè eam ex hac ipsa vult everti; Nam si sacrificia illa vetera & victimæ legales satisfacere non potuerunt justitiæ divinæ nec ullam expiationem peccati propriè dicti procurare, ergo nec Christi sacrificium satisfecit vi sua & expiavit, at prius verum ex Anteced. ergo & posterius. Ratio conseq. quia figura & imago debet respondere veritati, & aliquid sit oportet in figurâ adumbrante ejusdem generis cum eo quod in re adumbrata præfigurat, verbi gratia Serpens æneus Christum adumbravit,& in eo exaltationem sive in crucem sive in cœlum, salutemque quam adepturi essent quicunque ei fidem habuissent præfiguravit. At inter m ipse serpens quoque exaltatus fuit, omnesque in eum intuentes servabantur. Itaque utrobique exaltatio, utrobique salus; sed hîc omnia multò præstantiora quàm in umbra, in veritate quàm in figura, si ergo constet victimas nullam vim satisfaciendi pro peccatis habuisse, nullam figurare potuerunt, sic colligendum esset potius ex ipsis Christi mortem nullam ad satisfaciendum vim habuisse; sic *Soci. prælect. cap. 22. & part. 2. c. 10.*

XXVIII. Hoc verò quicquid est ratiocinii facilè solvitur ex ante allatâ distinctione *expiationis typicæ & realis*; Damus enim in figura adumbrante debere aliquid esse analogum illi mysterio quod in veritate impletur, aliàs ne figura quidem esset, quomodo enim aliquid præsignificare posset, nisi aliquod esset symbolum quo adumbraretur, sed non propterea necesse est ut imago illa quæ in figura deprehenditur sit planè ejusdem speciei & ordinis cum ea quæ figuratur, nam veritatem præstantiorem esse typo & figurâ oportet in omnibus, ut benè dixit Chrysostom. sufficit ut analogia sit quædam & similitudo quâ unum ex altero colligatur. verbi gratia serpens æneus fuit illustris typus Christi ut constat ex Joh. III.14. typus autem non potuit esse nisi per relationem typi ad antitypum, ut in typo umbra esset & symbolum rei in veritate expressæ, ita & serpentis conditio qui formam quidem serpentis habuit externam, sed non virus, conditionem Christi ostendebat, qui in forma carnis peccati, sed sine peccato tamen factus est Roman. VIII. 3. exaltatio illius, istius exaltationem primò in crucem, mox in cœlum, intuitus Israëlitarum, fidem fidelium, sanatio illorum, istorum salutem; sed nec exaltatio, nec sanatio, nec cæteræ circumstantiæ in typo expressæ ejusdem

erant

erant generis & ordinis cum mysteriis Euangelicis in istis adumbratis, imò diversæ planè & toto genere discrepantes, illæ enim corpus respiciebant, hæc verò animum, illæ vitam hanc animalem, ista verò spiritualem & cœlestem, illæ virtutem & efficaciam à solo Deo non à serpente pendentem notabant, ista virtutem ab ipso Christo efficaciter manantem; Ita in hoc de sacrificiis argumento colligendum est non potuisse figuras & symbola esse sacrificii Christi nisi in iis umbra fuerit quædam & imago rerum earum quæ in istâ victimæ cœlestis oblatione perficiuntur, hinc fusio sanguinis pecuini fusionem sanguinis Christi designavit, expiatio quæ per fusionem sanguinis & victimæ oblationem peragebatur, expiationem veram per αἱματεκχυσίαν in cruce factam, substitutio victimæ in locum Rei & compensatio pœnæ, substitutionem Christi Sponsoris nostri in locum nostrum; & pœnæ compensationem cum nostri liberatione; reditus ad populum, communionem cum sanctis, liber accessus ad Tabernaculum & sacra omnia, viam apertam in cœlum & aditum ad Patrem cœlestem cujus conspectu remoti antea fueramus, & relaxatio pœnæ temporalis, quæ ob immundiciem legalem debebatur, remissionem pœnæ æternæ quæ peccatis imminebat adumbravit, ut aptissimâ analogiâ umbra corpori & figura veritati respondeat, utrobiq; enim & Clementia & Justitia divina elucet, quòd cùm ex rigore Legis peccator ipse luere teneretur per specialem quandam ἐπιείκειαν voluerit locum dare substitutioni victimæ loco ipsius mactandæ, ut illâ pro ipso luente satisfieret justitiæ Dei & ipse interea reus ejus morte vicariâ immunis & indemnis à pœna præstaretur. Cæterum licet aliqualis occurrat similitudo non necesse est ut sit æqualitas, sufficit si sit analogia quædam & proportio quæ & similitudinem quandam habeat & dissimilitudinem, ut discrimen inter umbram & corpus eo facilius percipiatur, & istius supra illam prærogativa; ibi sanguis fundebatur, sed ἀλόγων, hîc sanguis funditur, sed victimæ cœlestis & λογικῆς, illic altare æneum, hîc mysticum, illic expiatio cæremonialis & externa quoad carnem, hîc realis & interna quoad conscientiam, illic immunitas obtinetur pœnæ temporalis in foro Ecclesiastico, hîc liberatio à pœna æterna in foro Cœlesti, unde ad argumentum facilis est responsio, per distinct. major. peccat enim fallac. à dicto secundum quid, Si sacrificia non potuerunt satisfacere nec expiare, non potuerunt satisfactionem Christi adumbrare, vel intelligitur satisfactio & *expiatio realis & propriè dicta*, vel *cæremonialis* & *symbolica*; si de illa intelligatur argumentum neg. maj. conseq. nam etsi non potuerint verè satisfacere & expiare realiter, non sequitur non potuisse significare sacrificium Christi, ut non valet, si serpens æneus non potuit sanare peccatores, non potuit ergo adumbrare Christum salvatorem; Nec enim idem omnino requiritur in figurâ quod in figurato, aliàs figura & typus non amplius esset. Si verò de istâ, concessâ maj. neg. min. falsum enim est sacrificia ista & victimas nullo modo expiasse & satisfecisse, quippe si expiare non poterant κατὰ συνείδησιν, expiabant tamen secundum carnem & cæremonialiter, typicè & significativè quod sufficiebat ad fundandam rela-

relationem & adumbrationem illam Christi mortis, & satisfactionis quam quærimus.

XXIX. Dices, non potuisse errata hominum in bestiis puniri & expiari, nequidem carnaliter, tum quia nulla sit inter hominem & bestiam speciei communio, quæ tamen omninò necessaria est ad hanc satisfactionem, tum quia nulla est proportio inter mortem bestiæ, & capitale hominis supplicium, ut istud potuerit illâ tanquam pretio sufficienti compensari: Itaque si expiarunt peccata sacra illa, non expiasse dando pretium aliquod vel pœnam vicariam Deo ad satisfactionem, sed tantùm quatenus cum fide & pœnitentia juncta, erant actiones Deo gratæ, quibus movebatur ad remissionem concedendam; hoc enim sensu sacrificia expiatoria à fidelibus rectè offerri potuisse ut patet exemplo Davidis qui Ps. LI. agens de expiatione sceleris sui ait *sacrificia Dei sunt Spiritus confractus & contritus,* ut innuat Deum talibus sacrificiis spiritualibus duntaxat moveri ad remissionem largiendam; Quò pertinet etiam illud Salomonis Prov. XVI. 6. qui *misericordia & veritate redimi* ait & *expiari iniquitatem.* Resp. quoad prius si de *reatu morali* & propriè ita dicto quæstio esset, facilè largimur non potuisse illum duplici hac de causâ sanguine brutorum tolli, ut antea probatum, quia agitur hîc cum justitia Dei quæ solutionem adæquatam postulat, & acceptilationem non agnoscit; sed de *carnali* & *cæremoniali* aliter se res habet, quia cùm non pendeat ex jure naturali & indispensabili justitiæ Dei, sed ex libero & positivo, quod per constitutionem legalem definitum est, potuit sapientissimus Legislator pœnam positam pro libitu relaxare & modum satisfactionis statuere, quod factum ab eo convenienter dum victimas expiatorias admisit vice peccatoris, & illarum interventu, ac non aliter peccatorem à pœna liberare voluit; (ut hîc interim omittam, aliquam etiam conjunctionem esse hac in parte inter hominem & bestiam, non modò in genere animantis, sed & in ea relatione quæ est inter possessorem & rem possessam, est enim bestia sub hominis dominio, & expiandus de suo dare jubebatur: Lev. V. 6.) Non ergo expiare dicebantur quasi ἀντάλλαγμα æquivalens darent pro peccato, sed quia Deus ea ordinaverat tanquam media convenientia quibus satisfieret constitutioni legali, quibusque moveretur Deus ad pœnam carnalem & cæremonialem remittendam, atque eo vel maximè quod insuper symbola erant aptissima & figuræ perfectissimi sacrificii quod à Christo loco nostro offerri debuit.

XXX. Quod verò secundò loco additur sacrificia non expiasse per modum solutionis & pœnæ vicariæ, sed tantùm virtute fidei & pœnitentiæ cum quibus offerebantur, facile refellitur; Cùm enim Deus testetur non semel, se *sanguinem* dedisse ad expiationem faciendam, & disertè Apost. doceat *sine sanguinis fusione non fieri remissionem* Heb. IX. cùm passim in Lev. expiatio oblationi sacrificiorum tribuatur, quis non videt hoc beneficium ad sacrificia ipsa referendum esse, non simpliciter ad fidem & pœnitentiam, licet hîc etiam requirerentur? alias tam absentibus quàm præsentibus sacrificiis potuisset expiatio ista procurari quod falsissi-

mum;

mum; fateor virtutes istas à parte hominis necessarias fuisse ut oblatio accepta foret Deo, verùm ut *dispositiones pravias* in subjecto *sine quibus* remissio non concedebatur, siquidem nulli nisi pœnitenti & credenti beneficium hoc indulgetur, non ut *causam meritoriam* quæ jus illius virtute sua ipsis acquireret, & *propter quam* conferretur. Nec alio sensu David vocat *cor contritum sacrificia* Dei, per enallagem numeri pro sacrificio præstantissimo: Non enim agitur de expiatione peccati facienda, siquidem cùm Psalmum hunc caneret jam audierat à Nathane. 2. Sam. XII. v. 13. peccatum ablatum & condonatum esse, sed de sensu ejus consequendo, ad quem omnino necessaria erat fides & contritio cordis, non ergo hîc disserit quid pretii persolvere Deo debeant homines, vel quo merito remissionem peccatorum obtineant, imò datâ operâ spiritum afflictum fictitiis compensationibus opponens nuditatem hominum detegere voluit, nec enim aliò tendit Spiritus dejectio quàm ut hominem exinaniat, & in nihilum redigat, sed docet tantùm quo medio beneficium hoc à Deo paratum obtineri & sentiri in corde possit. Locus Prov. XVI. non magis urget, nam ut non dicamus posse hîc *misericordiam* & *veritatem Dei* intelligi non *nostram* quod quibusdam placet, quomodocunque sumatur certum est nec propriè dictam expiationem virtutibus istis tribui, nec satisfactionem Christi excludi, dicitur ergo *misericordiâ* & *veritate*, id est charitate & fide *redimi iniquitas* quia sunt conditiones necessariæ in subjecto ad redemptionem consequendam, ut Christus ait *misericordes misericordiam* consecuturos Matth. v. 4. vel quia *tegitur* & purgatur in nobis, sic enim verbum כפר sæpe sumitur, quo sensu Jac. v. 20. dicitur *charitas operire multitudinem peccatorum*, & Dan. IV. 27. *redimi* id. *abrumpi iniquitas misericordiâ*. Cæterùm non excluditur sed supponitur semper λύτρον Christi sine quo nec fidei nec charitati locus esse potest.

XXXI. Atque hæc hactenus dicta sunto de sacrificiis relatè ad Christi mortem & satisfactionem, Unde *Sextam* argumentorum *Classem* deduximus: Sequitur jam *Septima* quam suppeditabunt crassiora nonnulla Absurda quæ sententiam Adversariorum gravant. 1. Absur. Si Christus ad exemplum tantùm & doctrinæ confirmationem mortuus est, neutiquam verò ad satisfactionem & meritum, sequitur Martyres multos idem cum Christo præstitisse, nihilque hîc Christo ἐξόχως tribui posse quod cæteris pariter competere non possit, nam & ipsi mortui sunt ad obsignationem & confirmationem doctrinæ quam verbo & scriptis prædicaverant, unde mors eorum propterea μαρτύριον dicta, & ipsi Jesu Christi *Martyres*, qui luculentissima patientiæ, spei, charitatis, obedientiæ, fidei, & cæterarum virtutum Christianarum dederunt exempla. At nusquam tamen legere est eos pro nobis mortuos & crucifixos esse, eos peccata nostra expiasse, & nos Deo reconciliasse, eos sanguine suo remissionem peccatorum nostrorum consecutos esse, & redemptionem æternam procurasse, quod toties & tam expressè de Christo perhibetur, imò disertè hoc interdicitur & ipsis denegatur, cùm in Jesu Christi nomine solo salus esse dicitur Act. IV. 6. Et ille unus non alius quispiam

pro

pro nobis crucifixus: 1. Cor. 1. 13. Cur verò hoc quæso, si nihil proprii & peculiaris fuit in Christi morte, si eundem utrique finem sibi proposuerunt? An potuit Scriptura hæc tanquam opposita in hoc negotio considerare quæ conjungenda erant, & illis quidem constanter denegare, huic verò soli constanter tribuere, nisi hoc solius mortis Christi effectum esse seorsim à quorumvis hominum morte nobis persuadere voluisset?

XXXII. *Crellius* contra *Grotium* varia excipit 1. ex morte Martyrum non ita eluxisse charitatem illam Dei erga genus humanum adhuc impium, quemadmodum ex morte Christi unigeniti ejus filii. 2. Ipsos morte sua non testari suum erga genus humanum Deo inimicum amorem, quemadmodum Christus qui jure quodam singulari poterat ab ea esse immunis, & nostri præcipuè causâ eam subiit. 3. Christo hæc peculiariter tribui, quia primus salutis viam humano generi promulgaverit, & ad doctrinam suam confirmandam & probandam mortem diram & truculentam adierit, Martyres autem doctrinæ illius causâ esse mortuos, & tantùm ab altero isto Dei legato ac primo salutis præcone de ejus veritate se edoctos esse professos, veritatem testimonii totam pendere à primo teste, & posteriorem testem priori testimonio hoc suo tantùm subservire. Ideo Christum simpliciter testem fidelem ac veracem appellari, cæteros autem Jesu Christi Martyres vocari; ut Apostoli Christo testimonio suo subservierunt in Euangelio prædicando, qui licet dicantur alios servare non tamen sint Christo comparandi, quia nec primò nec perfectissima ratione id præstant, sed Christo hac in re aliquousque tantùm subserviunt; id ipsum de Martyribus dici posse.

XXXIII. Resp. ad primum peti principium, probandum enim fuit non dicendum majorem charitatem eluxisse in morte Christi quàm in morte Martyrum; Nam cùm Adversarii Christum ψιλὸν ἄνθρωπον statuant in mortem à Deo traditum ad sanciendam Euangelii doctrinam de remissione peccatorum, & post eam demum filium Dei factum, aut saltem verè & perfectè ad istam dignitatem evectum, Martyres autem Filii Dei etiam fuerint, divinæ naturæ suo modo participes, eandemque doctrinam sanguine suo obsignaverint, imò cùm semen Ecclesiæ dicatur fuisse ipsorum sanguis, ostendi debuisset cur charitas Dei in morte Christi exhibita tantopere superet charitatem Dei in morte Martyrum, toties tamque mirabiliter ad fidei confirmationem demonstratam. Deinde aliud est charitatem Dei illustriùs in morte Christi demonstratam fuisse, aliud eum morte sua redemptionem & salutem esse adeptum; non debuit ergo ejus sanguini remissio peccatorum & reconciliatio tribui exclusivè ad martyres, si nihil aliud fuit in ea quàm clarior amoris divini testificatio. Ad 2. supponitur falsum Martyres debuisse pati mortem truculentam quam subibant, Christum autem minimè, sed ab ea jure quodam singulari cùm immunis esse posset, nostri causâ eam subiisse; Nam etsi martyres à *morte* immunes non poterant esse *naturali* & *ordinariâ* quâ homines miseri & peccatores, siquidem mori omnibus semel est constitutum Heb. IX. 27.

po-

potuerunt tamen à *violentâ* & *dirâ* illâ morte quæ illis inflicta est ut Christianis eximi, si Deo ita libuisset, ut erga innumeros alios fideles præstitum. In 3. non plus est roboris, 1. fallacia est à dicto secundùm quid si Christo hæc tribuuntur quia salutis viam primus commonstravit, & doctrinam morte dirissimâ probavit, sequitur hæc illi *primò* & præcipuè fuisse tribuenda, sed non *soli* & singulariter exclusivè ad cæteros omnes qui in eadem operâ post Christum laborarunt. 2. supponitur gratis Christum fuisse præconem Euangelii & primum martyrem; Quis enim ignorat prophetas viam salutis annuntiasse imò multos sanguine suo eam comprobasse ut exprobrat Judæis Christus Matt.XXIII.34.35.quò *pertinet etiam nubes illa testium* de qua Apost. Heb. XII. 1. qui constantiam fidei suæ in mediis tormentis & morte ipsâ tam fortiter testati sunt: Fuerit ergo Christus *primus* Testis *ordine dignitatis* & *natura*, quia omnes in Christo & nomine ejus sunt locuti, sed *ordine temporis* dici nequit, nisi à salute excludere velimus veteres patres qui pro fide istius testimonii obire non detrectarunt. Adde quod veritas testimonii pendet à veritate rei, non ab ordine temporis, quo primum secundum aut centesimum dici potest. 3. conferuntur dissimilia. *externa prædicatio* Euangelii quæ pars fuit muneris Prophetici Christi potuit admittere ministros & socios quales fuerunt Apostoli & Pastores, qui propterea dicuntur *servare* auditores suos *ministerialiter*, sed *oblatio* sui ipsius per Spiritum æternum in ἱλασμὸν quæ fuit actio sacerdotalis est planè incommunicabilis, adoranda, non imitanda, quia supponit virtutem & meritum divinum & infinitum quod in hominem non cadit. Denique quamvis hac in parte aliqua esset Christi prærogativa supra Martyres in confirmatione doctrinæ & exemplo quod non diffitemur, mutare quidem posset *gradum* sed non *speciem*, nec talis esset quæ cæteros absolutè ab iisdem functionibus excluderet, quod dum fit non semel à Spiritu Sancto, argumento est aliquem alium finem Christo morienti propositum fuisse qui in Martyres cadere non poterat, qui alius esse non potuit quàm expiatio peccatorum nostrorum, & justitiæ divinæ satisfactio.

XXXIV. II. Absur. Si Christus non alio fine quàm quo statuitur ab Adversariis mortuus fuisset, idem effectus & *Miraculis* & *Vitæ* Christi assignari potuisset non minus convenienter, siquidem in illis non minus, imò aliquanto magis quàm in morte testimonium perhibuit doctrinæ suæ & in istâ innumera sanctitatis charitatis & constantiæ & fidei & cæterarum virtutum data sunt exempla: at nec miraculis nec vitæ Christi simpliciter uspiam tribui animadvertimus expiationem & remissionem peccatorum, sed semper morti & sanguini, unde passim quoties de ea sermo est, mentio fit mortis crucis & sanguinis; Euangelium dicitur *sermo crucis*: 1.Cor.1.18. baptismus fit in mortem Christi Rom.VI.3. Eucharistia ad mortis memoriam & fusi sanguinis monumentum refertur: 1.Cor.XI.28. Cur verò istud nisi propria quædam intercederet causalitas in morte Christi ad hæc beneficia nobis procuranda? Excipit *Crellius* Miraculis quidem magis confirmatam

fuisse doctrinam generatim consideratam, sed mortem peculiarem habuisse conjunctionem cum remissione peccatorum, Christum enim potuisse stupenda miracula edere sicut Moses & nil nisi minas Dei nomine ut ei parere vellemus proponere, at fieri non potuisse ut Christus unigenitus Dei filius moreretur ad doctrinam suam & salutis viam in ea propositam confirmandam, quin simul ingens Dei erga peccatores charitas appareret & sic certa spes remissionis in animis nostris oriretur; adde quod morte Christi nominatâ sæpe comprehendant S. Scripturæ quæ mortem Christi sunt consecuta, quod miraculis non competit.

XXXV. Resp. Sed hæc exceptio vim argumenti haudquaquam elidit, nam si mors Christi nihil aliud debuit quàm doctrinam de remissione peccatorum & salute confirmare & obsignare, nullam habuit peculiarem σχέσιν ad hoc supra miracula, imò miracula videntur id ipsum aliquanto clariùs demonstrasse ut colligitur ex Matt. IX. 6. 7. 8. ubi Christus ex sanatione paralytici probat potestatem & jus suum remittendi peccata, invisibile ex invisibili; *ut autem sciatis authoritatem habere filium hominis in terra remittendi peccata tunc dicit paralytico surge attolle lectum tuum & abi domum tuam.* Sic in morte Centurio & cæteri Custodes colligunt Christum esse verè Filium Dei ex terræmotu & aliis miraculis Matt. XXVII. 54. Et sanè quis non videt miraculosam dæmoniorum ejectionem, leprosorum mundationem, cæcorum illuminationem, & mortuorum suscitationem & cætera id genus habuisse majorem analogiam cum beneficiis nostris spiritualibus & clariùs potuisse obsignare liberationem nostram ex potestate satanæ, purgationem à peccatis, spiritualem mentium nostrarum illuminationem & mysticam resurrectionem, quàm simplicem Christi mortem? quid enim magis à vero alienum quam mortem truculentissimam hominis innocentissimi per se ad hoc valere ut nobis persuadeat sanctè viventibus peccata sua remissum iri & æterna gaudia illis esse parata? Fateor si resurrectio & exaltatio cum morte connectantur luculentius id posse demonstrari, sed aliud loqui de morte ipsa, aliud de consequentibus mortem, & sic non morti, sed resurrectioni potius tribuenda essent, ut jam dicemus. 2. Quod verò addit Christum potuisse stupenda miracula edere & tamen nil nisi minas proponere instar Mosis, in eo aberrat à quæstione & extra oleas vagatur, neque enim argumentum nostrum simpliciter petitum est à miraculis, sed à *miraculis Christi*, non negamus enim quædam esse miracula quibus non potest confirmari remissio peccatorum, qualia sunt *miracula legalia* quæ in eum tantùm finem edebantur ut terrorem incuterent peccatoribus & reverentiam Numini conciliarent, unde Moses profitetur se ἔκφοβον & ἔντρομον esse, sed *miracula Euangelica*, quæ Christus edidit, alia planè fuerunt, prodigia erant gratiæ, quæ in salutem & consolationem hominum dirigebantur, ut enim Christus venerat servare quod perierat, huc & doctrina & miracula, & omnia vitæ gesta referuntur, illa metum incutiebant, hæc fidem ingenerant; illa procul amandabant peccatores, hæc illis accessum præbent, & aditum parant, illa mortem & exitium

in-

intentabant, hæc vitam & salutem pollicentur. Quis ergo sanus ab illis ad ista velit argumentari? Deus quippe voluit doctrinæ accommodare portenta & miracula quibus eam confirmare tanquam signis decreverat. Lex quæ fuit ministerium condemnationis & litera occidens nulla debuit nisi stupenda & terrifica habere miracula, sed Euangelium quod est doctrina gratiæ & reconciliationis miracula debuit sortiri homogenea, hoc est vivifica & salutaria; Quemadmodum ergo ex miraculis Mosis doctrina ejus illustrem in modum coram toto Israële fuit confirmata; sic Christus miraculis suis doctrinæ salutaris veritatem luculenter demonstravit: Non potest ergo hactenus finis iste, morti seorsim à miraculis tribui.

XXXVI. III. Eadem absurditas longè clarius se prodit respectu *Resurrectionis* & exaltationis Christi, nam si in morte Christi habemus tantùm obsignationem remissionis peccatorum, & viæ salutis exemplum; Cur idem beneficium *Resurrectioni* Christi pariter non adscribitur, quæ nòn minus ad hoc effectum contulisse deprehenditur, imò multo propiùs & efficacius id attingit? nam si credimus Adversariis, hac demum ratione mors ad remissionem hanc intercedit, quia antecessit ipsam resurrectionem, nempe remissio peccatorum ex ipsis non contingit nisi sanctè viventibus ita loquitur *Socinus* l.3. c.11. sanctimoniam vitæ facit fides & spes certa præmii, hanc fidem ingenerat exemplum Christi ob vitæ sanctimoniam à mortuis excitati & glorificati, istam excitationem mors antecessit, & mortis toleratio antecedens conditio fuit gloriæ subsecutæ, sic non proximè & immediatè, sed mediatè tantùm & remotissimè mors erit causa remissionis vel potius ejus confirmatio; Quis vero tantas ambages ferat ubi Spiritus Sanctus tam apertè loquitur? Nam si mors beneficium hoc nobis procurat tantùm interventu resurrectionis, cur constanter morti tanquam propriæ & singulari causæ tribuitur, nusquam autem vel rarò admodum resurrectioni, idque non nisi respectu applicationis, at resurrectioni multò veriùs & melius competebat quàm morti ex Adversariorum hypothesi. Deinde Scriptura modum connexionis inter mortem Christi & remissionem peccatorum explicat voce *placaminis*: Rom.III.24. 1.Joa.II.2. Eph.1.7. quod morti quidem optimè, resurrectioni autem nequaquam possit aptari. 3. Paulus morti seorsim à resurrectione & vitâ effectum redemptionis & reconciliationis tribuit Rom. v. 10. *si cùm inimici essemus reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus, multò magis reconciliati servabimur per vitam ipsius*, ubi mors opponitur vitæ gloriosæ, & illi quidem reconciliatio inimicorum tribuitur, per sanguinis scilicet fusionem & oblationem corporis quæ actus fuit sacerdotalis, Sacerdotis enim est peccata expiare, Deum placare, atque ita pacem facere, isti verò conservatio & plena liberatio amicorum quæ virtutis est regiæ quam Christus in gloriosa sua exaltatione exerit. Cùm ergo Scriptura constanter hoc beneficium morti Christi tribuat, nullaque ratio dari possit, cur ipsi potius quàm resurrectioni adscribendum sit ex Adversariorum sententiâ, imò magis proprium & imme-

diatum sit resurrectionis effectum, inde deducitur quod nos intendimus diverso planè modò morti tribuendum esse, per viam scilicet meriti & satisfactionis.

XXXVII. Regerit hîc *Crellius*, rationes varias dari, cur morti potius quàm resurrectioni hic effectus tribuatur; 1. quia in ea summa Dei & Christi erga genus humanum adhuc impium & ipsi inimicum charitas apparuit, ideo nihil eâ aptius fuisse ad remissionem peccatorum in novo fœdere promissam, demonstrandam & sanciendam, & jus quoddam nobis concedendum, quo eam repetere à Deo & Christo queamus si ad eum conversi fuerimus. 2. quia in morte sit sancitum novum illud fœdus in quo se ad remissionem peccatorum nobis concedendam obstrinxerit Deus, idque vel χετικῶς ad vetera fœdera, quemadmodum humana fœdera cæso animali & sanguine fuso sanciri & confirmari solebant, & fœdus antiquum fuit sanguine stabilitum & initiatum, vel etiam quòd per mortem Christi salutis æternæ via in N. Test. primum præscripta, exemplo ejus fuerit insigniter comprobata & ut loquitur Spiritus Sanctus initiata & dedicata Heb. x. 19. 20. Atque hinc patere dicit cur Christus sanctissimum Eucharistiæ ritum non propriè ad vitæ & resurrectionis, sed ad mortis fusique sanguinis memoriam & annuntiationem instituerit, quia eâ fœdus novum est sancitum, in quo remissio peccatorum nobis promittitur. 3. quia alludere voluerunt Scriptores S. ad varia quæ meliùs morti quàm vitæ & resurrectioni respondent, ut ad sanguinem fœderis antiqui & ejus aspersionem, quâ Israëlitæ quodammodo fœderi adscripti fuerunt. 2. ad sanguinem victimarum legalium. 3. ad voces redemptionis, acquisitionis, pretii. 4. ad ablutiones, & purgationes varias, sive in lege olim præscriptas, sive vulgares & profanas: at omnis elegantia & argutia quam eos sectari nonnunquam videmus, periret, si loco mortis, vel vita vel resurrectio Christi substitueretur.

XXXVIII. Sed hîc eadem semper oberrat chordâ & vel nihil dicit, vel quod pro nobis non obscurè facit. Nam quod ad prius, etsi charitas Dei ac Christi luculenter se in morte Christi exhibuerit, non facit hoc tamen, ut illi soli peccatorum remissio tribui debeat, non verò potius resurrectioni, quæ causa propria est istius beneficii, si nihil aliud est remissio quàm potens & efficax à pœna liberatio ut illi statuunt. Adde quod major est charitas peccata ipsa actu remittere, & ad cœlestis gloriæ possessionem nos vocare, quod Christus vivens & exaltatus præstitit, quàm remissioni isti & gloriæ fidem facere moriendo: Illustrissimum sane & maximum dicitur Christus in morte nobis dedisse amoris testimonium Joh. xv. 13. sed id longe alia de causa dicitur quàm ab Adversariis intelligitur; quia scilicet moriendo animam posuit pro nobis, hoc est, non tantùm doctrinam suam confirmavit, sed loco ac vice nostra se substituendo pro nobis satisfecit. Secunda ratio Adversarium jugulat, nam si super morte & sanguine Christi sancitum sit novum fœdus, utique in morte solvi debuit λύτρον pro nobis debitum, & satisfactio justitiæ divinæ quæ fœderis istius fuit fundamentum, non potuit enim

Deus

Deus in gratiam redire cum creatura, illamque in communionem fœderis recipere, nisi prius justitiæ quæ peccato læsa fuerat probè litatum esset ut ostensum fuit in Disput. de Necessitate satisfactionis, ad cujus adumbrationem Deus sanguinem adhiberi voluit ad fœderis antiqui confirmationem: Exod. XXIV. Heb. IX. Verum quidem victimas etiam locum habuisse in fœderibus humanis sanciendis, unde phrasis orta *ferire fœdus* à feriendis victimis ad majorem certitudinem & perennitatem ab utraque contrahentium parte contestandam, ita feriendum esse docentes eum qui primus fœdifragus fuisset, de quo ritu vide *Livium* lib. I. qui formulam fœderis antiquissimi inter P. R. & Regem Albanorum icti latissimè persequitur, & *Virgil.* lib. 8. Æneid. *Suet.* in *Claud.* cap. 35. sed à fœderibus humanis ad divinum argumentari quis velit? maximè cùm inconstantia & mutabilitas quæ in humanis facilè locum habet ab hoc quod à Deo pangitur, & in eo solo totum fundatur, procul removenda sit, ideoque sanguinem adhiberi ad constantiam hanc testandam necesse nihil fuit; Quid ergo? ad iram ejus placandam effusus est, qui finis præcipuus fuit sacrificiorum: Atque hinc patet quo sensu dicatur via per sanguinem dedicata: Heb. X. 19. non tantùm quia eam suo exemplo nobis præmonstravit, sed quia eam merito suo aperuit, nam ante ejus mortem via salutis erat planè invia, οὐρανὸς ἄβατος, Justitia Dei aditum paradisi gladio suo flammeo intercludente, sed jam sanguine Christi placatâ Dei irâ omnia nobis patent, cœlum panditur fidelibus, ita ut liberè & cum fiducia eò sequi possimus Christum præcursorem nostrum Heb. VI. 19. 20. Unde colligitur Christum appositissimè sacram Cœnam instituisse non in memoriam vitæ & resurrectionis, sed præcipuè mortis, quia in ea nobis dare voluit sigillum fœderis gratiæ & Sacramentum remissionis peccatorum & reconciliationis nostræ cum Deo, quod à morte Christi unicè & ἐξόχως pendet. Tertia ratio non inscitiam tantùm ejus prodit, sed & impietatem, dum in vanas argutias & elegantias sermonis convertit eas locutiones, quæ recondita proponunt mysteria, quasi S. Scriptores per merum ingenii lusum usi fuissent allusionibus absque ullo fundamento, quod quàm alienum sit à gravitate & majestate Spiritus S. in Scriptura loquentis, piis omnibus judicandum relinquimus; Imò κατὰ τὸ βίαιον fortiùs argumentamur, si sanguis fœderis antiqui & sacrificia victimarum legalium ad quæ alludit Spiritus S. expiationem carnalem faciebant, si redemptio & acquisitio propriè dicta pretium & satisfactionem important, omninò necesse est Christum in morte & expiationem & satisfactionem aliquam præstitisse, ut veritas figuris, & res vocibus apprimè respondeant.

XXXIX. IV. Absur. Positâ sententiâ Adversariorum, nulla erit Justitia illa Christi quæ toties à Paulo commendatur, tanquam fundamentum justificationis nostræ, & fons omnis nostræ consolationis & spei, cùm ait per eam nos justos constitui Rom. V. 18. in eâ nos inveniri Phil. III. v. 6. & esse in ipso 2. Cor. V. 21. eâ indui & tegi adversus criminationes Legis & Diaboli Rom. IV. 7. 8. Nam si

vera est ipsorum mens, Christus nil nisi exemplum nobis contulit & tota justitia fidelis in fide & obedientiâ mandatorum divinorum consistit, ita ut fides ipsa nobis imputetur in justitiam & reputetur per acceptilationem pro perfecta justitia apud Deum ut *Socinus* part.4. c.11. fusè probare conatur; Quid verò est totum Euangelium evertere si hoc non est? si enim fides imputatur pro justitia, falsò ergo dixerit Apostolus nos alienâ justitiâ justos constitui Rom. v. nos esse justitiam in Christo non in nobis, & deprehendi habentes non justitiam nostram quæ est ex lege, sed eam quæ est ex fide Jesu Christi, nam quis dicere sustineat fidem vel obedientiam non esse nostram? Imò quod gravius adhuc est & magis intolerandum confunditur Lex cùm Euangelio, vetus Fœdus operum, cum novo gratiæ Fœdere, cùm ex istorum mente utrobique per propriam obedientiam justificemur: Nec Paulus potuit antithesim toties instituere inter fidem & opera, cùm ex istis fides quà opus Deo gratum justificet.

XL. V. Absur. Metaphoricè & figuratè sine necessitate exponuntur quæcunque Scriptura de redemptione per Christum partâ, de pretio sanguinis, & ἀντιλύτρῳ quod pro nobis dedit, de sponsione & vadimonio ejusdem loco nostro suscepto expresè dicit innumeris in locis; Cùm tamen nuspiam hæc metaphora à Spiritu sancto notata sit, & verbis propriis explicata, quod necessarium erat imprimis ne in errorem periculosum incideremus, propriè interpretando quod figuratè tantùm & impropriè dictum est: unde vel defecisse Spiritum Sanctum in necessariis dicendum est, & non satis suorum saluti & fidei prospexisse; quod impium est vel cogitare, vel statuendum istas omnes locutiones propriè & verè prout sonant intelligendas esse, non figuratè tantùm & metaphoricè. VI. Si mors Christo infligi debuit ad testimonium perhibendum doctrinæ suæ de peccatorum remissione; Ergo remissio prius fuerit necesse est; Nam res ante sit oportet quàm testata fiat, rei enim existentia causa est testimonii non contra, sic mors potiùs effectus erit remissionis quàm remissio mortis. At Scriptura tamen dicit nos remissionem consequi per sanguinem Eph.1.7. Col.1.14. & sanguinem delere peccata nostra 1. Joh.1.7. Item sanguinis effusionem esse aliquid antecedens sine quo non fiat remissio: Heb.ix.22.

XLI. VII. Absur. *Officium Sacerdotale* Christi tollitur, vel cum Prophetico & Regio confunditur; sive oblationem mortis, sive intercessionem vitæ spectes, qui duo sunt actus muneris Sacerdotalis: Nam ad priorem quod attinet cùm mortuus supponatur Christus tantùm ad doctrinæ confirmationem, hoc ipso mortuus erit ut Propheta, & Doctor, non ut Sacerdos: Posteriorem verò non minus evertunt, Intercessionem dico, tum quia non potest statui actus propriè sacerdotalis, nisi quatenus sacrificii peracti virtute nititur, tum quia ἔντευξιν illam nolunt ipsi peragi precibus, & repræsentatione meriti, sed assiduâ & potenti salutis nostræ curâ, quod ad Regium munus, non verò ad sacerdotale pertinet: Scio passim id discriminis ab iis statui inter hæc duo munera, ut Regno quidem pote-

statem

ſtatem, Sacerdotio verò voluntatem nos juvandi & ſervandi adſcribant: Sed quis ſanæ mentis poteſtatem à voluntate tanquam duos diverſos duplicis muneris actus diſtinguat? An non boni Principis eſt, non tantùm poſſe juvare & ſervare ſuos ſubditos, ſed etiam ipſis benè velle? Cùm ergo diſcrimen illud nullum ſit, patet duo hæc munia perperam confundi & poſterius planè abrogari. Neque hîc obſtare poteſt quod iidem reponunt quicquid à Sacerdote expectamus, id omne ab ipſo ut Rege proficiſci poſſe, ut quod peccata expiet & purget, id enim fieri per deſtructionem hoſtium ſpiritualium peccati, mortis & Satanæ quæ Chriſto ut regi tribuitur: 1. Cor. xv. 24. 25. quòd afflictis promptè ſuccurrat Heb. 11. 17. 18. id enim regii etiam eſſe muneris ad thronum ſuum accedentibus opem ferre. Nam 1. nihil obſtat ut duæ cauſæ ſociæ concurrant ad unum eundemque effectum producendum, quæ tamen eædem non ſint, aut in ſe mutuo incluſæ. 2. Etſi varia munera Chriſti ſeorſim in variis actibus conſiderentur, ut Propheticum in Euangelii præconio, Sacerdotale in mortis ſacrificio, Regium in Eccleſiæ & fidelium regimine, tamen plerumque in ſingulis actibus conjunguntur ſecundum varias illorum σχέσεις, verbi gratia, in morte Chriſtus egit ſimul ut Propheta, ut Sacerdos & Rex, Sacerdos *reſpectu Dei*, qui placandus fuit juſtitiâ perfectâ, Eph. v. 2. Rex *reſpectu Diaboli* qui debellandus fuit virtute & potentiâ ſummâ: Heb. 11. 14. Col. 11. 14. Propheta, Rex & Sacerdos *reſpectu hominum* qui *docendi* fuerunt hoc admirabili fidei & conſtantiæ *exemplo, purgandi pretioſo ſanguinis merito, & victoria ac triumpho donandi* divinâ hujus mortis & ſanguinis efficaciâ Apoc. xii. Quanquam ergo ad mortem qui propriè fuit actus ſacerdotalis concurrerit Chriſtus etiam quodammodo ut Rex & Propheta, non ſequitur tamen hæc munia permiſceri, unumquodque enim agit quod ſuum eſt, quemadmodum in iſtis operationibus θεανδρικαῖς divina & humana natura pariter concurrunt; Idem dicendum reſpectu interceſſionis, ad eam enim Chriſtus concurrit ut Sacerdos meritum ſanguinis ſui repræſentando, & ſimul ut Rex efficaciter illius virtutem applicando.

XLII. VIII. Abſ. Denique ne plura congeramus, ſequeretur unum Socinum cum pauculis ſuis aſſeclis vidiſſe in hoc palmario ſalutis articulo quod univerſam latuit puriorem Antiquitatem, imò cujus contrarium conſtanter propugnatum fuit. Nec difficile eſſet ſi Theſium ratio id pateretur, demonſtrare per ſingula ſæcula conſtantem fuiſſe hanc noſtram de *Veritate Satisfactionis* in Eccleſiâ Orthodoxa ſententiam, nec unquam niſi à Pelagianis, & maleferiatis iſtiuſmodi hominibus vel in dubium vocatam vel negatam. Sed tempus eſt ut manum de tabula ponamus & diſputationi huic κατασκευαστικῇ quæ ſenſim & præter mentem plus juſto videtur progreſſa, colophonem tandem imponamus. Cùm ergo ex antecedentibus conſtet Chriſtum *verè Sponſorem* noſtrum factum fuiſſe, *verè* & non metaphoricè nos *redemiſſe*, *verè pro nobis* & loco noſtro *mortuum* eſſe & maledictionem factum, *verè peccata* noſtra non autoritativè tantùm per gratiam auferendo, ſed paſſivè in ſe recipiendo *portaſſe*, *verè agoniam & deſertionem pœnalem* ſenſiſſe, *verè* in *ſacrificiis* hilaſticis Vet. Teſt. *adumbratum* fuiſſe, concludamus fidenter ex præ-

præmissis D. N. Jesum Christum θεάνθρωπον divinæ Justitiæ pro peccatis nostris *verè satisfecisse* ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Ut constet Sententiam Orthodoxam non destitui purioris Antiquitatis suffragio, paucula ex innumeris damus Veterum Testimonia, quibus liquet piam hanc de Satisfactione Christi doctrinam constanter agnitam fuisse & creditam.

Justinus Martyr qui floruit circa ann. C. 150. *Dialo. cum Tryphone Judæo* pag. 177.

Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σωτήριον λουτρὸν ἦν ὃ εἵπετο τοῖς μεταγινώσκουσι καὶ μηκέτι αἵματι τράγων καὶ προβάτων, ἢ σποδῷ δαμάλεως, ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένους, ἀλλὰ πίστει διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὃς διὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὡς αὐτὸς Ἡσαΐας ἔφη. &c. *Hoc illud salutare lavacrum fuit, quod eos est consequutum qui pœnitentiam egerunt; neque amplius hircorum & ovium sanguine, aut vitulæ cinere, similæve oblationibus sunt expiati, sed fide per sanguinem Christi & mortem ejus, qui ea ipsa de causa mortuus est quemadmodum Isaias dicit* &c. ubi cùm expiatio facta dicatur non per sanguinem hircorum & ovium, sed per sanguinem Christi & mortem ejus qui ea potissimum de causa mortuus dicitur, ut fusè idem Author ibid. probat ex c. LIII. Isaiæ, satis ex eo liquet Christi Satisfactionem connotari quæ in expiatione necessariò includitur. Hoc ipsum verò luculentiùs probat pag. 252. ubi disertè habet Deum voluisse Christum omnium maledictiones in se recipere, quod fieri nequaquam potuisset, nisi ipse omnium loco substitutus, eorum pœnas revera tulisset, εἰ οὖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὰς πάντων κατάρας ἀναδέξασθαι ἐβουλήθη εἰδὼς ὅτι ἀναστήσει αὐτὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα &c. *Si ergo Deus rerum universarum parens, Christum suum ex omni mortalium genere omnium maledictiones excipere voluit, sciens quod eum crucifixum & mortuum suscitaturus esset &c.*

Tertullianus qui sub finem secundi seculi vixit.

Lib. adversus Judæos c. 13.

Christum oportebat pro omnibus gentibus sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.

Origenes Adamantius qui circa annum 230. floruit.

Homil. IV. in Numer.

Si non fuisset peccatum, non necesse fuerat Filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne positum jugulari, sed mansisset hoc quod erat in principio, Deus Verbum. Verùm quoniam introiit peccatum in mundum, peccati autem necessitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit nisi per hostiam, necessarium fuit provideri hostiam pro peccato.

& *in Matt. c. 16. tract. 11.* Homo quidem non potest dare aliquam commutationem pro anima sua, Deus autem pro animabus omnium dedit commutationem

nem pretiosum sanguinem filii sui; Nec enim empti sumus corruptibili argento vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati.

Cyprianus qui Martyrio coronatus est circa annum 258.

Epist. 63. ad Cæcil. parag. 9.

Nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat.

Idem de Passione Christi.

Causam mortis in te, *Christum alloquitur*, non esse Pilatus ipse prædixerat, & Caiphas mortem tuam pro inimico populo satisfacturam, cùm esset anni illius Pontifex, prophetaverat, & *mox*, Cùm originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuerit exules & damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis hujus singulare sacrificium.

Eusebius Cæsariensis qui tempore Constantini Magni vixit.

Lib. x, de demonstra. Euangel. c.1.

Γέγονε γοῦν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅν, καὶ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν προέμενος αὐτὸν ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ *Factus est ergo pro nobis Execratio Agnus Dei qui tollit peccatum mundi, quem, etiamsi non novisset peccatum mundi, peccatum pro nobis fecit Deus, loco omnium nostrum vicarium eum substituens ut essemus justitia Dei in ipso.*

Et paulo post clariùs hoc ipsum argumentum exequitur cùm addit οὐ μόνον δὲ ταῦτα πράξας ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κολασθεὶς καὶ τιμωρίαν ὑποσχὼν ἣν αὐτὸς μὲν οὐκ ὤφειλεν, ἀλλ' ἡμεῖς τοῦ πλήθους ἕνεκεν τῶν πεπλημμελημένων, ἡμῖν αἴτιος τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως κατέστη, ἅτε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον μάστιγάς τε καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας ἡμῖν ἐποφειλομένας εἰς ἑαυτὸν μεταθεὶς, καὶ τὴν ἡμῖν προστετιμημένην κατάραν ἐφ' ἑαυτὸν ἑλκύσας, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. *Non solùm verò hæc agens Agnus Dei, autor remissionis peccatorum nobis factus est, sed & pro nobis supplicio & pœna affectus, quam ipse non debebat, sed nos propter multitudinem peccatorum nostrorum; tum loco nostro mortem suscipiens & in se ipsum transferens flagra, injurias & ignominias nobis debitas, & ad se trahens maledictionem nobis paratam factus pro nobis maledictio.*

Athanasius Episcopus Alexandrinus qui sub Constantino floruit circa ann. 340.

De Incarnatione Verbi Dei. p. 52.

θανάτου γὰρ ἦν χρεία, καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γένεσθαι ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται ὅθεν ὡς προεῖπον ὁ λόγος ἐπεὶ οὐκ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν (ἀθάνατος γὰρ ἦν) ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ &c. & ibid. p.66. καὶ τῷ τοιούτῳ τοῦ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτρωται; οὗτος ἐστὶν ἡ πάντων ζωὴ, καὶ ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἀντίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς &c. *Morte enim opus fuit & mortem pro omnibus inferri necessum erat, ut quod ab omnibus debitum erat lueretur; Quam-*

obrem, ut dixi, Verbum quoniam mori non potuit utpote immortale, corpus sibi sumpsit quod mori poterat, illudque ut suum pro omnibus obtulit &c. Et alibi p.66. *Hoc mortis genere omnium salus parata est, & omnis creatura redempta; Hæc est omnium vita, & ut ovis pro omnium salute, vicarium succedaneumque suum corpus in mortem tradidit &c.* id ipsum fusè in eodem loco variis rationibus persequitur.

Basilius Magnus Archiepiscopus Cæsariensis in Cappadocia qui Valente imperante floruit an.370. & sub Gratiano obiit.

Homil. in Ps. 48. qui Hebr. 49.

Εὑρέθη ἕν, ὁμοῦ πάντων ἀντάξιον, ὃ ἐδόθη εἰς τιμὴν λυτρώσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ ἅγιον καὶ πολύτιμον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Inventum est unum cæteris omnibus præstantius pretium quod datum est in redemptionem animæ nostræ, sanctus & pretiosus sanguis Domini nostri Jesu Christi.*

Ambrosius Mediolanensis Episcopus qui Gratiano & Theodosio Imperantibus vixit ann. 374.

Lib. de Joseph, Patriar. c. 4.

Venditus est Joseph in Ægypto quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est Peccatis vestris venditi estis. Et ideo suo sanguine redemit quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione non culpa, peccatique pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro debitum, non suo ære contraxit, chirographum sustulit, fœneratorem removit, exemit debitorem, unus exsolvit quod ab omnibus debebatur.

Et li. de Esau. seu fuga seculi c.7.

Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret, & factus est pro nobis maledictum ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem, suscepit enim mortem ut impleretur sententia, satisfieret judicato per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cùm sit divina conditio impleta sententiæ. &c.

Et li. III. de Virgin. sub finem.

Eramus oppignerati malo creditori peccatis; contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Jesus suum pro nobis sanguinem obtulit; Et mox *Ergo & te dignum gere tali pretio, ne veniat Christus, qui te mundavit, qui te redemit, & si te in peccato invenerit, dicat tibi, Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profert tibi dum descendo in corruptionem? &c.*

Augustinus qui in initio V. Seculi vixit

Lib.14. contra Faustum Manichæum c. 4.

Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum.

Enarratio in Ps. 95.

Tenebantur homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant, sed redempti sunt à captivitate. Vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt.

runt. Venit Redemptor, & dedit pretium, fudit sanguinem suum, & emit orbem terrarum: Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit; Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? Quid nisi totus orbis? Quid nisi omnes gentes? &c.

Et Serm. 141. *de Tempo.*

Dominus noster Jesus Christus communicando nobiscum sine culpa pœnam, & culpam solvit & pœnam. &c.

Idem lib. 4. *contra duas Pelagianorum Epistolas. c.* 4.

Sicut solus ideo factus est hominis filius, ut nos per illum Dei filii fieremus: Ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnam, ut nos per illum sine bonis meritis consequeremur gratiam. Quia sicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali, &c.

Leo Magnus qui tempore Theodosii Junioris florebat an. 440.

De passi. Serm. XIII.

Quamvis in conspectu Domini multorum sanctorum preciosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quispiam debitum suo funere solvit, cùm inter filios hominum solus Dominus noster Jesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati.

Anselmus qui Cantuariensis Archiepiscopus factus est ann. D. 1093.

Lib. de Concepti. Virgi. & pecca. Orig. c. 21.

Dicit aliquis, si non habent singuli peccatum Adæ, quomodo asseris nullum salvari sine satisfactione peccati Adæ? Nam qualiter justus Deus exigit ab illis satisfactionem quod non habent? Ad quod dico, Deus non exigit ab ullo peccatore plus quam debet; sed quoniam nullus potest reddere quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui salvantur, plus quam debetur.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ RESPONDENTIS.

I. *An in probanda S. Scriptura committamus Circulum, an verò Pontificii?* N. prius. A. posterius.

II. *An Dei Decretum & Concursus tollat contingentiam rerum vel eum peccati authorem faciat?* N.

III. *An Christus sit unicus noster Mediator?* A.

IV. *An Paulus de se ut regenito loquutus sit in postrema parte capitis septimi Epistolæ ad Rom.?* A.

V. *An verba S. Cœnæ,* Hoc est corpus meum *tropicè sint intelligenda, an literaliter?* A. Prius N. Posterius.

VI. *An decretum synodi Hierosolymitanæ fuerit perpetui Juris?* D.

VII. *An quis bonâ conscientiâ Pontificiorum Sacris interesse possit?* N.

DISPUTATIO DECIMA.

Quæ Octava est

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente JOHANNE MELONO *Syiacensi Aquitano.*

THESIS PRIMA.

UAMVIS absolutâ priori & potissimâ Disceptationis, quam institueramus, parte, quæ circa Orthodoxæ sententiæ κατασκευὴν versatur, animus non esset ulterius progredi ad ἀνασκευὴν argumentorum, quibus οἱ ἐξ ἐναντίας salutarem hanc veritatem eunt oppugnatum, ne terminos thesium videremur prætergredi. Quando tamen hoc etiam non ingratum fore cognovimus, pio studiosorum desiderio satisfacere non gravamur, & præcedentibus disputationibus hanc etiam attexere, quæ præcipuorum sophismatum, quibus hac in parte uti solent hæretici, solutionem aperiat.

II. Cùm verò multiplici argumentorum genere pugnent, quo faciliùs & clariùs procedat tota hæc velitatio, ad sex capita ea revocamus. Primò enim contendunt *Satisfactionis* doctrinam ἄγραφον esse quæ nec expresse, nec æquipollenter in Scriptura tradatur, 2. esse *impossibilem* ratione *Dei* Judicis cui satisfaciendum fuit, 3. ratione *Christi* satisfacientis, 4. ratione *pœnæ* quæ ad satisfactionem requiritur. 5. ratione *hominum* reorum, pro quibus satisfactio fieri debuit, 6. denique varia absurda gravissima inducere. Itaque si semel demonstraverimus nec inauditam in Scriptura, multo minus illi adversam esse, nec impossibilem vel à parte Dei, vel Christi, vel pœnæ, vel hominum ipsorum, si nihil absurdi post se trahere probatum fuerit, causæ nihil erit cur admitti non possit & debeat.

III. Primò Ergo à *Scripturæ silentio* argumentantur: Quæcunque doctrina, inquiunt, nec expresse & totidem verbis in Scriptura traditur, nec terminis æquipollentibus, falsa est & erronea, quia nobis cum scriptura loquendum est & cum ea tacendum: At nec satisfactio nec quidquam quod satisfactioni æquipolleat, in scriptura docetur; Ubi enim legas Christum pro nobis satisfecisse? omnem pœnam justitiæ Dei pro nobis persolvisse? peccata nostra in se ut vadem deri-

vasse & cætera ejusmodi quæ satisfactioni respondent? Rationem hanc urget imprimis *Christoph. Ostorod.* Institu. c.35. & *Catechc. Racovi.* c.8. de morte Christi q. 14. *istius opinionis* (nostram intelligit) *assertores nunquam perspicuas scripturas afferunt, ad probandam istam opinionem, verum quasdam consecutiones nectunt, quibus, quod afferunt, efficere conantur, quas admittere æquum est cùm scripturis necessariò adstruuntur, ita ubi scripturis repugnant, eas nullam vim habere certum est.*

IV. Respondeo 1. ad major. peccari insufficienti enumeratione, res enim aliqua potest esse in Scriptura, non tantùm expresse & αὐτολεξεὶ vel explicite, & καθ' ἰσοδυναμίαν, sed etiam implicitè & κατὰ συνακολουθίαν: sane quod nullo modo in Scriptura traditur, meritò suspectum esse debet, imò tanquam falsum & adulterinum explodi, at quod non extat quidem αὐτολεξεὶ & κατὰ τὸ ῥητὸν, sed κατὰ τὴν διάνοιαν vel *æquipollenter*, vel *consecutivè*, necessariâ, proximâ & evidenti consequentiâ, non continuò erroris potest argui, non minus enim de Scriptura esse censetur, quàm id quod totidem verbis in ea traditur, *nec enim*, ut bene olim Hieronymus in Cap.1. Gal. *in verbis Scripturarum est Euangelium, sed in sensu, nec in superficie, sed in medulla, non in sermonum foliis, sed in radice rationis.* Imò cùm norit Deus quid ex dictis suis legitimè colligi possit, eo ipso dixisse censendus est quicquid ex Verbo suo necessariò & evidenter colligitur. Atque huc pertinet utilissimus aphorismus Gregorii Nazianzeni qui disputans adversus Pneumatomachos, Spiritus Sancti divinitatem nullo Scripturæ loco proditam vociferantes, de Scripturæ more & usu agit his verbis Oratione XXXVII. τὰ μὲν, inquit, οὐκ ἐστὶ, λέγεται δὲ, τὰ δὲ ὄντα, οὐ λέγεται, τὰ δὲ οὔτε ἐστὶν, οὔτε λέγεται, τὰ δὲ ἄμφω καὶ ἐστὶ, καὶ λέγεται, *Rerum alia non sunt, sed dicuntur*, ut cùm Deus dicitur in Scriptura dormire, *& alia cum sint minimè dicuntur*, ut ingenitus ἄναρχος, *& alia nec sunt nec dicuntur*, ut improbus Deus, homo non compositus, *alia & sunt & dicuntur*, ut Deus, homo, Angelus. Sic licet voces ipsæ quibus utimur ad explicandum aliquod mysterium non extent, modò res ipsæ vel aliis verbis, vel consecutivè ex Scriptura colligantur, sufficit: Nec alia fuit praxis Christi & Apostolorum, qui sæpissimè per consequentias dogmata varia demonstrant, ut resurrectionem mortuorum, Matt. XXII. v.29. ex Exod. III. v.6. & præcipuum totius Euangelii articulum, Jesum Mariæ filium, esse Messiam illum in V. T. patribus promissum passim in libr. Act. & Epist. Apost. hoc enim totidem verbis non habetur in V. Test., sed per Consequentias tantùm elicitur: Non alia Patrum veterum, qui ad imitationem Christi & Apostolorum consequentiis ex Scriptura in confutandis hæreticis passim usi leguntur, nam ut isto stratagemate plerumque utebantur hæretici in hæresibus suis defendendis ut exigerent à patribus probationes ex Scriptura αὐτολεξεὶ deductas, ut de Arianis, Macedonianis & aliis probari facilè posset; Ita methodus illa velut absurda & futilis à patribus semper fuit explosa, vide *Tertullian*, lib. de *specta.* c.3. *Athan.* de *Syn. Arimi.* & *Seleus.* & *de decre. Syn. Nic.* & *Dial. contr.*

Macedon. T.2. Atha. qui tamen *Maximo* ab Eruditis tribuitur; Adde *Gregor. Nazianz.* orat.37. ubi egregiè perstringit hærentes syllabis & literis, & elegantissimo elogio istos vocat alphabetarios sophistas, συκοφάντας τῶν ὀνομάτων, & inquit eos συλλαβαῖς ἀκολουθεῖν καὶ ἀφεῖναι τὰ πράγματα, innuitque se potius respicere τὰ νοούμενα quàm τὰ λεγόμενα: Et *Maximum Monachum* qui solidè hoc ipsum argumentum aliquot orationibus exequitur præsertim oratione πρὸς τοὺς κελεύοντας μὴ πιστεύειν, *Augustin.* epist.174. & lib.3. contra Maximinum c.3. Maximino improbiùs flagitanti ut disertis ac nudis scripturæ verbis probaret Spiritum Sanctum esse adorandum: *quasi non ex iis*, inquit, *quæ legimus*, *aliqua etiam quæ non legimus intelligamus*, quibus & ista Chrysostomi consentanea sunt tom.7. in 1.Cor. λέγεται γὰρ γεγράφθαι, καὶ ὅταν μὴ διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ᾖ ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν ἢ ὅταν αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ᾖ μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων: *dicitur enim scriptum esse etiam quando non verbis, sed rebus ipsis sita fuerunt in historiis, aut quando ipse quidem sensus fuerit positus, sed non ipsis iisdem verbis.*

V. Ex quibus, ut hoc obiter dicamns, luculenter colligitur, quàm absurda sit & ludicra illa nova & syllabica Sophistarum disputandi ratio, quam à veteribus hæreticis desumptam, infœliciter hoc nostro seculo renovarunt post *Cardin. Perronium, Guntherius, Veronius, Regurtius Jesuita, Vallenburchii* fratres, aliique istiusmodi agyrtæ & Circulatores, quâ putant se de nostris posse facilè triumphare si petant expressa loca Scripturæ quæ dicant v.g. Pontificem Rom. esse Antichristum, Missam non esse sacrificium ἱλαστικὸν, non dari purgatorium, &c. Sed ut jam olim à Patribus profligatum est hoc hæreticorum vanissimum commentum, ita & nunc à nostris non semel jam confutatum est solidissimè; utpote quod non modo Scripturarum sacrarum & veterum Patrum praxi repugnet, omnem usum sive theoreticum sive practicum Scripturæ tollat, hominem homine exuat, sed & arma atheis derisoribus, & quibuslibet hæreticis subministret ad fidei mysteria convellenda. Neque sic tamen putandum nos sufficientiæ & perfectioni scripturarum quidquam detractum ire, nam & de Scriptura esse dicimus, quidquid vel explicitè vel implicitè in ea continetur, & perfectio hæc ad dogmata ipsa propriè pertinet, non verò ad voces ipsas est extendenda, quas liberum & integrum Ecclesiæ fuit semper excogitare ad explicandas res ipsas Scripturis, contentas adversus novatorum & hæreticorum fraudes & corruptelas: Fatemur Ecclesiam potuisse vocibus istis, quæ in scriptura non comparent *absolutè* carere contentam rei veritate prout in scripturis proponitur, nec de iis contendendum anxiè putaremus, modo res ipsa vocibus expressa arctè retineretur, ut bene observat *Calvinus* noster lib.1. Instit. c. 13. Verùm *relatè* ad hæreticos quorum fraudes & præstigiæ patefaciendæ erant & latebræ excutiendæ, prudenter olim repertæ & utiliter hactenus sunt usurpatæ ad saniorem doctrinam ab ipsorum cavillis tum secernendam tum vindicandam: nam si in confessionibus fidei & formulis consensus nulla adhiberentur verba, nisi quæ in Scriptura extant, discerni non possent fideles ab in-

infidelibus qui Scripturam admittunt: Sed id semper cavendum est, ut, si verba mutentur res tamen eadem semper maneat: Ita in argumento de quo agimus, etsi vox ipsa *Satisfactionis* vel meriti Christi ut & *vox Trinitatis*, & ὁμουσίας non expressè legatur in Scriptura, rejici tamen non debet quasi planè ἄγραφος, quum & res ipsa clarissimè in ea contineatur, & phrases aliæ sint & voces æquipollentes plurimæ ex quibus non minus certè & perspicuè eadem veritas eruitur: Quid enim sibi vult Scriptura cùm toties testatur Christum esse sponsorem nostrum, ἱλασμὸν & ἀντίλυτρον qui peccata nostra portavit & propter iniquitates nostras traditus est, qui factus est peccatum & maledictio pro nobis, qui suo sanguine nos redemit, & pro nobis ac loco nostro mortuus, ut ex ejus vulneribus sanatio nobis extaret, quid, inquam, hisce & innumeris aliis phrasibus hujusmodi sibi vult Scriptura, si satisfactionem veram & propriè dictam Christi non docet? Sed quia hæc in antecedentibus jam excussa sunt, non opus est ut actum agamus, hoc tantùm notamus, nostros Satisfactionis voce usos esse magis, quia cum Pontificiis humanas satisfactiones asserentibus res ipsis erat, qui ideo mutuata à pontificiis voce satisfaciendi vim soli Christo adscripserunt.

VI. 2. Agnoscimus cum Adversariis distinguendas esse consequentias quæ educuntur ex Scripturis *necessarias* & *evidentes* ab *obscuris* & *probabilibus*, *proximas à remotis*, ἐμφύτους & *innatas* à *violentis illatis* & παρεισάκτοις, & illas tantùm, non has esse recipiendas, sed negamus secundi ordinis esse consecutiones illas quas ad mysterii hujus probationem elicimus, imò necessarias & proximas ac evidentes esse pertendimus; nam si Christus nos à maledictione redemit ipse factus pro nobis maledictio, quid clarius est quàm loco nostro satisfecisse, & eas quas commeriti eramus pœnas tulisse, si se dedit ἀντίλυτρον pro nobis, si proprio sanguine nos redemit, si habemus ἱλασμὸν in ejus sanguine, quid proclivius est quàm inde colligere Christum pretium illud quod debebatur Justitiæ divinæ pro nobis persolvisse & subrogatione sui in locum nostrum factâ, ut in victimis olim fieri solebat, nostram redemptionem obtinuisse: ita ex aliis facile est ostendere, tantùm abesse ut consequentiæ istæ repugnent Scripturæ, ut falsò clamitant adversarii, ut apertissimè & maximè propriè ex iis educantur.

VII. 3. Κατὰ τὸ βίαιον si omnes phrases & terminos quibus articuli fidei explicantur in scripturis κατὰ τὸ γράμμα extare oportet, nihilque necessarium sit ad salutem & de fide, quod in Scripturis de verbo ad verbum non extet ut *Smalcius* asserit contra *Graverum*, cadunt multi articuli religionis Socinianæ: ostendant enim nobis ubi legatur Christum Servatorem tantùm exemplarem esse, Redemptionem ejus metaphoricam, mortem esse sequelam naturæ, non pœnam peccati, ubi sit vox *acceptilationis*, qua in hoc mysterio tam frequenter utuntur & alia id genus. 4. Etsi hoc vocabulum totidem syllabis scriptum legeretur, nondum tamen satisfactum esset impietati Socinianæ, nec adversarii à præconcepta opinione recederent, sed suis etiam glossematis istud corrumpere & eludere conarentur, quod

in

in aliis phrasibus ejusdem generis factum; Nam qui τὸ ἀπολυτροῦν & ἀπολύτρωσιν, ἀντίλυτρον, ἱλασμὸν, κατάραν variis sophisticationibus enervare satagunt, quid ni pariter satisfaciendi & satisfactionis verbum depravarent? Et ne de eo dubitemus, audiamus *Socinum* ipsum, quem non puduit hæc verba effutire, lib. 3. de Serva. c. 2. *si vel unus saltem locus inveniretur, in quo satisfactionis pro peccatis nostris Deo per Christum exhibitæ mentio fieret, excusandi fortasse viderentur. Ego quidem etiamsi non semel, sed sæpe in sacris monimentis scriptum extaret, non idcirco tamen ita rem prorsus se habere crederem.* Eant ergo qui proprias & expressas voces hîc requirunt, quando ne quidem se Scripturæ credituros profitentur licet apertè & expresè loqueretur, quis fucum & fraudem non animadvertat, quis impietatem non execretur? quæ scripturam procul esse jubet, ut ratio sola judex & norma fidei hîc sedeat: sed nos non sic didicimus Christum.

VIII. II. Obj. *ex parte Dei impossibilem* esse *Satisfactionem* ex eo probare conantur, quod Deus proponatur passim in Scriptura ut condonans gratis & misericorditer peccata omnia nostra; Jam si remittit gratis, inquiunt, quomodo satisfactionem vel postularet vel admitteret, quid remissioni magis contrarium quàm vera & plena satisfactio: Si respondeas invicem quidem pugnare Remissionem & Satisfactionem, sed tum demum cùm ab eo satisfactio proficiscitur, qui remissionem vel consecutus est vel consequi debet, posse autem optimè consistere, cùm uni remittitur, alius verò pro eo satisfacit, regerunt inanem esse responsionem; 1. illi non posse dici debitum remitti pro quo datur qui plenè satisfaciat, quid enim opus remissione ubi nullum amplius debitum est, nullum autem esse amplius debitum, ubi jam plene pro eo satisfactum est, 2. ut debitum remittatur non satis esse debitorem, quamvis ipse nihil solverit, liberari, sed necesse esse obligationem illam solâ creditoris liberalitate omnino extingui, ut jam nec ipse debitor, nec alius ejus loco substitutus creditori quidquam pendere debeat, 3. si alius debitum in se transferat, commutatum quidem bene dici debitorem, sed non posse dici debitum remissum, quando ad ultimum usque quadrantem creditor recepit quod debebatur, 4. si Christus loco nostro solvit, in eo & cum eo nos solvisse censeri, at si solvisse censemur, non jam ex gratia diceretur Deus peccata remittere, sed ex justitia, quia injustum esset apud Deum solutione semel præstita nos non absolvere. 5. nos Pontificios solere refellere qui gratiam & remissionem peccatorum cum satisfactionibus suis conciliant, hoc potissimum nomine, quod hæc simul stare non possint, non posse ergo hîc duo hæc benè conjungi; sic argutatur Socinus de *Serva. lib. 3. c. 2.* & *Crelli. cont. Grot.*

IX. Sed has profanorum hominum vitilitigationes non difficile est refellere. 1. *per concessionem* fatemur nos solâ Dei gratiâ & mera misericordia nostri respectu salvari, adeoque per veram & propriè dictam peccatorum remissionem, sic enim fœdus legale ab Euangelico distinguitur, in illo siquidem in nobis propriâ obedientiâ fœlicitatem consequi debuimus ex justitia Dei, in isto vero salutem in

alio

alio obtinemus ex gratia. Sed negamus tamen inde ſequi non poſſe nos ſatisfactione Chriſti ſalvari; peccatur enim *Elench. oppoſit.* opponuntur hîc tanquam contraria & *ἀντιδιῃρημένα*, quæ componenda ſunt ut ſubordinata, *gratia Dei* & *pretium* à Chriſto perſolutum, *remiſſio* & *ſatisfactio*: Fateor quidem ſi reſpectu *ejuſdem* & ad idem referantur, aliquam eſſe contrarietatis ſpeciem, neque enim gratiâ poteſt dici ſalvari qui proprio merito ſalutem obtinet, nec remiſſio illi fieri cenſetur qui ſolutionem debiti in propria perſona præſtitit: at ſi de diverſis dicantur, ita ut gratia fiat debitori, pretium verò vel ſatisfactio exigatur à Vade, tantùm abeſt ut ſe mutuò tollant, quin potiùs neceſſariò ſe ponunt, potiſſimum ubi agitur de Judice qui & ſummè ſit miſericors & ſummè juſtus, qui non poſſit proprietatem alteram cum diſpendio alterius explicare, quod hîc etiam factum videmus; nam ut gratia fieret nobis, pretium exactum fuit à Chriſto, & ut poſſent remitti nobis peccata noſtra, pro nobis ille ſatisfacere debuit; Unde Scriptura hæc duo tanquam indivulſo nexu conjuncta paſſim proponit, *gratiam Patris*, & *juſtitiam ſeu* redemptionem *Filii*, juſtificationem noſtram ſeu remiſſionem peccatorum à Deo nobis indultam, & ſatisfactionem ſeu pretium à Chriſto perſolutum, ut ſub lege expiatio peccati per victimas facta conjungitur cum remiſſione ejuſdem, quæ peccatori concedebatur, *expiabit eum ſacerdos & remittetur ei*, Lev. IV. 5. ſic nihil frequentius in Scriptura occurrit quàm Chriſtum ſe ipſum pro nobis *ἀντίλυτρον* dediſſe, & tamen nos gratiâ ſalvari, unde miſſio & paſſio Chriſti pro nobis præcipuus dicitur eſſe dilectionis divinæ effectus, Joan. III. 16. Rom. V. 8. I. Joan. IV. 9. & locus eſt imprimis illuſtris, Rom. III. 24. 25. ubi utrumque conjungitur *juſtificamur gratis gratia Dei per redemptionem quæ eſt in Chriſto, quem Deus præſtituit placamentum in ejus ſanguine per fidem.* Vides, ut juſtificatio gratuita non opponatur, ſed componatur & ſubordinetur redemptioni & pretio per Chriſtum ſoluto. Itaque *gratia Dei* quum prædicatur in negotio ſalutis excludit tantùm *merita* & *opera noſtra*, quæ nulla dari poſſunt ubi illi locus eſt, non verò Juſtitiam & ſatisfactionem Chriſti, quâ magis ſtabilitur & efficax redditur.

X. Fruſtra verò adverſus hanc reſponſionem noſtram reponunt, I. non poſſe dici debitum remitti quod planè ſolutum eſt & pro quo datur qui plenè ſatisfaciat; Quia aliud eſt loqui de *rebus*, aliud de *perſonis*, aliud de *debito pœnali* ſeu *reatu perſonali*, ut aliter judicabant Judæi בדיני ממונות in *litibus pecuniariis*, aliter בדיני נפשות in *litibus animarum* ſeu criminalibus. In rebus pecuniariis perinde eſt à quocumque ſolvatur debitum, ſive à debitore ipſo, ſive à ſponſore fiat ſolutio, ſufficit ad liberationem ut alius id ipſum quod in obligatione erat, ſolvat, nec creditor dici poteſt remittere, ſi ipſi ſemel ſolutio fuit præſtita, & hæc ſolutio talis eſt, quæ ipſo facto reum vel debitorem liberat, quia illud ipſum ſolvitur quod eſt in obligatione: Sed longè aliter de *reatu* ſeu *debito pœnali* judicandum eſt, illud enim eſt *perſonale*, quod ex rigore legis perſonam ream efficiendo pœnæ eam ſubjicit; Ideoque ad id ut ipſo facto reus liberetur non ſufficit ut alius pro ipſo ſolvat, ſi-

quidem in obligatione est pœna illius qui peccatum commisit, & *noxa caput sequitur* nisi accedat indulgentia judicis; si ergo ista pœna non infligatur ipsi reo, sed in alium quempiam transferatur, & si judex solutionem illam ab alio præstitam, quam non tenetur admittere, sed ex rigore juris recusare potest, in gratiam Rei acceptat & admittit, nonne rectè eo sensu & satisfactionem à Vade recipere, & simul pœnam peccatori & Reo remittere dicetur, debitum exigere & tamen personæ debitrici parcere, quatenus alium in ejus locum subrogari ex mera misericordia passus est? Ita nihil obstat quominus Christus id ipsum quod debebamus solverit, & tamen Pater nobis semper ex gratia peccata remittat, quando non modo vadem & sponsorem qui satisfaceret ipse de suo dare voluit, non à nobis expectare, sed etiam solutionem ab ipso præstitam liberè acceptare, & nobis absque ullis meritis nostris impútare dignatur, ut hîc habeamus semel & simul *legis impletionem* & *relaxationem*, opus gratiæ & justitiæ, solutionem debiti & ejus condonationem, lex impletur quia solvitur pœna lege sancita, sed relaxatur quia non solvit præcisè is qui debebat, sed alius, justitia est quod peccatum punitur, gratia quod peccatori parcitur, solutio est quia pretium datur & ἀντίλυτρον justitiæ divinæ perfectè respondens, remissio verò quia nihil tale à delinquente exigitur, prius in Christo, posterius in nobis locum habet. Porrò cum legis aliquam relaxationem urgemus, non admittimus *acceptilationem* Socinianam, nam acceptilatio solutio est imaginaria tantùm, & fictio juris quâ acceptum fertur quod quis solvere tenebatur, perinde ac si vera intervenisset solutio, at nos veram solutionem à Christo esse datam antea probavimus.

XI. Neque hîc putandum per relaxationem istam Deum aut *mutabilitatis* alicujus argui, aut *peccati*; Nam ad prius quidem quod attinet, quamvis diversissimi sint voluntatis divinæ effectus, non potest tamen mutabilis dici, quia hos ipsos effectus ex decreto suo immutabili producit, ita enim ab æterno immutabiliter apud se constituerat dispensationis suæ rationem in hoc vel illo mutare; mutaretur sanè si cum mutatione effectuum mutaret voluntatem, sed cùm eadem semper sit & immota, ne mutationis quidem umbra in eo deprehenditur. Posterius verò multò minus illi potest tribui, nam etsi justitia ex qua nascitur pœnarum retributio sit Deo naturalis ac proinde immutabilis, exercitium tamen istius justitiæ liberum est & à sapientia determinatur diversimodè in iis scilicet quæ sunt *juris positivi*: Nam quædam sunt *juris naturalis* & indispensabilis ut pœnam peccato omni deberi, quædam verò *juris liberi*, ut peccatorem omnem in propria persona plectendum esse: sic relaxabiles non sunt leges scelus prohibentes, vel quæ ex irrevocabili aliquo decreto fluunt, qualis est hæc de damnandis impœnitentibus, sed leges pœnales in quibus irrevocabilis decreti nota non apponitur, quæque in jure positivo aliquo modo fundantur, si non quoad rem ipsam, saltem quoad modum & circumstantias, dispensationem aliquam admittere possunt juxta Dei bonitatem & sapientiam.

XII. Sed

XII. Sed quid opus, inquies, remissione, ubi nullum amplius est debitum? nullum enim est amplius debitum, ubi jam plenè pro eo est satisfactum. *Resp.* damus nullam posse concipi remissionem ubi nullum amplius est debitum, & nullum esse debitum ubi plena debiti solutio & satisfactio intercedit, sed plena satisfactio distinguenda est, alia enim ita dicitur quoad *rem* sive substantiam ipsam pœnæ quæ ferenda est, quando species pœnæ à lege denuntiata fertur, alia quoad *modum* sive *personam* & subjectum quod pœnam illam ferre debuit; priori sensu plenissima satisfactio data est à Christo, siquidem mortem à lege impositam tulit; at posteriori non item, quia debebamus legi *pœnam propriam*, hoc enim est ejus ἀκριβοδίκαιον, ut reus in propria persona pœnam debitam sustineat juxta illud *anima quæ peccavit morietur*, Ezech. XVIII. & Christus *pœnam* tantùm *vicariam* pro nobis ferre potuit, nec enim pœna propria in alium transferri potuit, ideoque solvit quidem id omne quod debebamus plenissimè, sed non planè eodem modo quo debebamus: Unde hac in parte locus semper fuit gratiæ ac remissioni, quatenus judex acceptando pœnam vicariam per quandam ἐπιείκειαν remittit nobis propriam & personalem, quæ ex rigore legis debebatur, in admissione vicarii est pœnæ remissio, in ejusdem loco nostro subrogatione est satisfactio.

XIII. Quod verò secundo loco afferunt ut debitum remittatur non satis esse debitorem nihil solvere, sed requiri etiam ut creditor nihil exigat, sed merâ sua liberalitate obligationem illam extinguat; In eo peccant semper falsa hypothesi, non posse remissionem cum satisfactione consistere, quod ut de *propria* damus, ita de *aliena* negamus: Neque ad remissionem statim requiritur ut creditor nihil exigat, sufficit ut à debitore nihil exigatur, remissio enim hîc propriè ad debitorem spectat, non ad creditorem; itaque ubi plenè liberatur, ita ut nihil ab eo creditor exigat, quis illi debita remissa neget? liberalitas & gratia creditoris sive potius judicis satis luculenter in eo demonstratur quod illi absolutè parcat, licet aliunde justitiæ suæ voluerit prospectum. Dices, sed remissio debet esse omnimoda juris extinctio respectu ejus quod verè dicitur remitti. *Resp. totalis* est & non partialis *juris extinctio* respectu *personarum* quæ erant in obligatione, & à quibus justè potuisset exigi pœna, sed non obstat quin *totalis* etiam & plena sit *satisfactio* respectu *sponsoris* nobis ab ipso Deo pro sua misericordia dati.

XIV. *Instit.* 3. Sed si solutio ab alio præstita est, bene commutatus quidem dicitur debitor, sed non potest dici debitum remissum, quando ad ultimum usque quadrantem creditor exigit quod debebatur. *Resp.* & commutatus debitor est, & debitum remissum bene dicitur; Nam etsi ex translatione peccatorum in Christum, & solutione ab ipso præstita bene dicatur in locum nostrum subrogatus; non minus tamen rectè principali debitori debitum censetur remissum, quando solutio propria quæ ab ipso debebatur ipsi remittitur & acceptatur aliena, nec tantùm nihil ab eo exigitur, sed Deus ipse de suo vadem ipsum qui solveret dedit;

itaque summa Dei liberalitas hîc locum habet, tum quia solus per se, licet offensus, πολυποικίλῳ sapientia & ineffabili misericordia viam hanc reconciliationis faciendæ illibatâ suâ justitiâ invenit, solus ad eam viam aperuit per missionem filii, solus acceptat & nobis imputat solutionem præstitam; Sic gratia duplex est, 1. in datione Vadis qui satisfaceret. 2. in satisfactionis admissione, quæ rejici poterat: Frustra vero hîc reponitur liberationem fieri propter satisfactionem, siquidem satisfactione præstita vi illius liberatur ab obligatione debitor aut reus, ideoque non oriri à liberalitate creditoris: nam utrumque optimè conjungi potest, & satisfactio in Christo debitum solvens, & gratia in patre satisfactionem illam dans & acceptans, liberatio ergo fit quidem positâ satisfactione, sed vis liberandi sive fundamentum liberationis non est simpliciter à satisfactione seu solutione illa, quà tali, sed ab ea, quatenus pro solutione admissa est per liberalitatem creditoris aut judicis; sic obligatio perimitur intercedente semper ipsius creditoris aut judicis actione, qui prius illam satisfactionem admittit ut fiat, deinde factam ratam habet & debitorem aut reum consequenter liberat.

XV. *Inst.* 4. Sed quo tandem pacto remittere Deus potest ex gratia si remittit ex justitia; remittit autem ex justitia, quia, solutione semel præstita, non potest non remittere, injustum quippe esset peccatores pro quibus Christus satisfecit, non absolvere. *Resp.* scrupulus facilè tollitur distinctione *justitiæ*, nam vel sumitur pro *justitia distributiva* quæ obligationem & commensurationem quandam infert, vel pro *justitia fidelitatis & decentiæ*, quæ meram dispositionem liberalitatis divinæ & constantiam in promissis notat. priori modo verum est, si peccata condonentur ex justitia, non condonari ex gratia, quia gratia & justitia opponuntur; sed negamus ex hac justitiâ condonari nobis peccata etiam posita solutione, nam, ut jam diximus, Deus ex rigore legis non tenebatur admittere hanc satisfactionem, & potuisset solutionem propriam exigere quæ à nobis debebatur: Itaque quod voluit admittere solutionem & pœnam vicariam, gratiæ fuit & misericordiæ divinæ, per benignam quandam ἐπιείκειαν summum jus legis temperantis; si verò posteriori sensu justitia intelligitur, concedimus quidem ex justitia condonari, quia ex pacto gratiæ Deus pollicitus est remissionem peccatorum credentibus in Christum, ita ut propter veracitatem & fidelitatem suam non possit non beneficium hoc nobis concedere; Cæterùm justitia hæc tantùm abest ut pugnet cum gratia, quin potius eam supponat & adstruat, 1.Joh.1.8. Rom.111.26.27.

XVI. Quod 5. loco affertur de satisfactionibus humanis, quæ à nobis vulgò rejiciuntur ea potissimum de causa, quòd gratiæ Dei repugnent, & cum ea stare nequeant, neque causam Adversariorum juvat, neque nostræ obest; quasi eadem esset satisfactionis Christi ratio: At longum latumque intercedit discrimen; satisfactiones humanæ nostræ sunt, ideoque cum gratia ἀσύστατοι, quæ opera omnia nostra excludit, nam *si ex operibus, non ex gratia*, Rom.XI.6. quis enim gratis remissum ei debitum dixerit, à quo pars ejus aliqua exsoluta est? quis sonti gratis condona-

donatum crimen, pro quo pœnas dedit? Satisfactio verò Christi aliena est & divina, ideo gratiæ conjuncta est & subordinata, quæ eam non excludit, sed supponit.

XVII. Secunda Classis rationes continet ex quibus conantur probare à *parte Christi* impossibilem esse istam satisfactionem. 1. Quia si Christus pro nobis satisfecit, satisfecit ergo sibi ipsi, quando ex hypothesi nostra supponitur esse Deus, cui debet fieri satisfactio: at hoc absurdum esse vel ex hac una ratione evincitur, quia sic sequeretur eum simul & semel dare & accipere solutionem, simul & semel fore iratum & placatum; iratum quia postulat, placatum verò qu'a exhibet satisfactionem, quæ omnino contradictionem aliquam involvere videntur. *Resp.* I. neg. conseq. pecca. falla. à dicto secundum quid &c. Si Christus satisfecit, non statim satisfecit sibi ipsi præcisè loquendo ut *Christo*, sed satisfecit sibi *ut Deo* & Dei filio: differunt verò, ut notum, Θεὸς & Θεάνθρωπος, Filius Dei & Mediator; illud enim naturam notat, hoc officium, illud absolutè & in *genere entis* eum designat, istud vero relatè ad Oeconomiam & in *genere moris*: Sanè si Mediator fuisset tantùm Deus, satisfaciendo, sibi etiam absolutè & simpliciter satisfecisset, sed cùm duæ sint naturæ in persona Mediatoris, divina & humana, non statim satisfacit apud se ipsum omnimodè, imò contra quia satisfactio fit à natura humana, & exhibetur naturæ divinæ, satisfactio potest dici quadantenus terminari ad alterum. 2. cùm Pater in hoc mysterio per miram quandam accommodationem referat personam Judicis offensi apud quem fieri debet satisfactio, ut Christus suscepit personam Vadis, & Pater sit alius à filio, ut Filius est alius à Patre, eo sensu semper satisfactio & mediatio erit ad alterum.

XVIII. 3. Min. neg. neque enim statim absurdum est eundem satisfacere sibi ipsi, distinguatur modò *satisfactio*, quæ duplex est, vel *privata*, quâ compensatur damnum privatum, vel *publica*, quâ reparatur injuria publica, primo modo damus neminem sibi ipsi propriè satisfacere, quia sic de suo acciperet, & sibi ipsi solveret, quod revera esset absurdum, & scenam aliquo modo saperet: sed alio non item, ut si quis incurrit in mulctam, potest magistratus mulctam pro illo solvere ut legibus satisfiat, sic sibi ut privatus judici satisfaciet; quid, nonne potest contingere ut judex ipse reus fiat legis violatæ? fac ergo eum ita justum esse, ut semet ipsum damnet, tunc certè sibi ipsi tanquam reus judici revera satisfaciet: At nemo, inquit Socinus, sibi ipsi aliquid solvit: Esto, neque enim agitur de pecunia solvenda, sed de pœna luenda, quid obstat autem cur non possit aliquis ut legis comminationi & judicis officio satisfaciat, sibi ipsi pœnam lege denunciatam, vel per se, vel per alios infligere? Jam autem in condonatione peccatorum vel satisfactione ista de qua disputamus, ut alibi fusiùs est ostensum, Deus non est spectandus ut persona privata vel creditor & ut pars offensa, quæ damnum aliquod patitur, sed ut persona publica, ut Dominus & Judex, ut Rector universitatis, cujus est majestatem Legum sartam tectamque tueri; non agitur ergo vel de solutione pecuniæ, vel de reparatione damni illati, vel de privata satisfactione, quâ satisfit personæ

 offen-

offensæ quà offensa est, sed de satisfactione publica quâ satisfit legis comminationi, atque adeo Judici quà Judex est, sive is sit pars offensa, sive non, sic modo id fiat quod lex exigit vel à peccatore, vel ab eo qui sustinet ejus personam, sive sit à judice separatus; sive conjunctus, perinde est, satisfactum est legi, & quia legi, etiam judici, id quod satis est: Deinde quid est cur hoc genere satisfactionis non possit aliquis sibi ipsi satisfacere, nonne potest aliquis sibi ipsi lex esse, se accusare & condemnare, de se judicare ut de gentibus perhibet Paulus Rom.11.12. & de fidelibus, 1.Joan.111.20.21. cur ergo non poterit sibi ipsi satisfacere?

XIX. Quia sequeretur, inquies, eundem dare simul & accipere solutionem, esse debitorem & creditorem, esse iratum & placatum, quæ sunt *ἀσύστατα. Resp.* 1. falsum supponi eundem secundum idem & eodem respectu dare & accipere satisfactionem, dat eam ut homo, vel ut Immanuel, accipit eam ut Deus, dat eam ut θεάνθρωπος, accipit eam ut λόγος, dat eam ut Mediator, accipit eam ut Judex. 2. falsum etiam est hîc Deum & Christum simul & semel iratum & placatum, aliud enim est esse actu jam *placatum* positâ irâ & vindictæ desiderio, aliud benevolum & *placandum*, Deus qui dat vadem & Vas qui solvit, non statim potest dici placatus eo ipso, quia placatio supponit satisfactionem præstitam, sed bene potest dici placabilis vel placandus, quia prono & benevolo affectu fertur ad placationem vel admittendam vel faciendam, placabilem autem esse & iratum non pugnant, sed optimè possunt simul consistere, vel maximè, quod ut ira satisfactionem exigit quâ fiat placatio, ita placabilitas eò tendit ut aliquâ commoda ratione ira tollatur & justitiæ satisfiat: Nihil ergo absurdi est si dicamus Deum & Christum iratum simul fuisse & misericordem ac placandum, neque vel iram quâ accendebatur in peccatum meritò, misericordiæ viam præclusisse quâ ferebatur erga peccatores, vel misericordiam quâ nos complectebatur & quâ impulsus fuit ad dandum ἀντίλυτρον pro nobis abrogasse justitiam quæ legis comminationi vult absolutè satisfieri: nimirum ut Deus duas veluti personas in hoc negotio sustinebat, unam partis offensæ, alteram judicis, is quatenus ut pars offensa spectatur, odium & cupiditatem vindictæ omnino deposuit, versaque in misericordiam irâ, quoniam quo minus peccatores resipiscentes justificarentur impediebat legis comminatio & officium judicis, constituit hoc impedimentum tollere, & cùm aliter fieri hoc non posset quàm transferendo pœnam in Filium Dei vadem nostrum, & Pater misericordiâ motus illum misit, & Filius charitate ineffabili inductus se ipsum tradidit, sed ut Judex & legum Custos non potuit iram deponere, antequam legi violatæ factum fuisset satis: planè ut inter homines idem Magistratus & Princeps qui ab alio offensus est, poterit & simul iratus esse reo quà *publicus Magistratus* legisque vindex, ne delictum patiatur abire impunè, quod legis authoritatem violaret, & simul misericors & propitius ad privatum affectum non modò injuriam sibi illatam condonando, sed & modum sapienter excogitando quo legi publicæ satisfiat, vel ipse fidejussorem dando, vel mulctam aut pœnam ferendo.

XX. *Obj.*

XX. *Obj.* II. Ratione *Christi impossibilem* esse satisfactionem probant, quia pro se debuit eam legi obedientiam, quam in meritum & redemptionis nostræ λύτρον impendere necesse habuit; at si pro se debuit, non potuit pro nobis & loco nostro præstare, nam quod debetur eo ipso quo præstatur & solvitur, propriè dicti meriti rationem habere nequit, quippe inter conditiones meriti notum est eam semper recenseri, ut res sit indebita: Quòd autem Christus pro se hoc ipsum debuerit quod pro nobis tenebatur pendere, obedientiam scilicet vitæ seu legis mandatorum impletionem, triplici ratione probant, 1. quia *homo* fuit & filius Adæ, at omnis Creatura qua Creatura obsequium tenetur præstare Creatori suo & legem ab eo positam implere, 2. quia fuit *Israëlita* & *filius Abrahæ* adeoque fœdere illo populi sancti comprehensus & sub eo natus: unde dicitur *factus* ὑπὸ νόμον, Gal. IV.6. Sic dicit *implendam esse sibi omnem justitiam*, Matt. III.15. 3. quia summus Sacerdos fuit, qui ut illo munere defungi posset, debuit esse Legi perfectè conformis Heb. VII.26. Si ergo pro se debuit legem implere, non potest ea in meritum & satisfactionem seu debiti nostri solutionem imputari: hoc argumentum urget imprimis Socinus p.3.c.5. Jam *verò manifestum est*, inquit, *Christum quia homo natus fuerat, & quidem, ut inquit Paulus, factus sub lege, legi divinæ quæ æterna est & immutabilis servandæ, non minus, quàm cæteros homines obnoxium fuisse, alioqui potuisset Christus æternam Dei legem negligere sive aliam universam, si voluisset, infingere, quod impium est vel cogitare*, & paulò post, *quo circa nec etiam pro aliis magis quàm quilibet alius homo legem divinam servando satisfacere potuit, quippe qui ipse eam servare omnino teneretur.*

XXI. Gravis hîc in speciem attingitur difficultas *de subjectione Christi legi divinæ*, quæ Orthodoxos ipsos inter se non ita pridem in partes divisit. Nos litem hanc nostram non facimus, paucis tantùm observamus quæ facere possunt satis argumento quod hinc petitur ab Adversario contra Satisfactionis veritatem; Duo ergo hîc demonstranda breviter suscipimus. 1. subjectionem illam legi sive obedientiam vitæ debitam fuisse à nobis, & ad redemptionem nostram omnino necessariam. 2. potuisse illam pro nobis à Christo præstari, atque adeo eam rectè in partem meriti & satisfactionis ejus venire, & nobis imputari. Et ad prius quidem quod attinet; Cùm lex duo vulgo contineat, *mandata* quæ facienda sunt, & *sanctiones pœnales* quæ peccatori ferendæ imponuntur, duobus etiam modis impleri censetur; primò *quoad mandata* obedientiâ vitæ seu actionibus à lege præscriptis: 2. *quoad sanctionem* passione mortis seu latione pœnarum, quæ à lege transgressoribus denunciantur: Utraque vero hæc impletio respectu hominis peccatoris requirebatur ad ipsius liberationem; Nam licet in *statu integro* ad unum tantùm obligatus esset, nimirum ad obedientiam, quia nondum peccaverat; tamen in *statu destituto* & post peccatum ad utrumque obligari tantùm abest ut absurdum sit, ut non possit aliter fieri; ad *obedientiam obligatur* quà *Creatura & homo* qui nunquam non tenetur ad obedientiam Deo præstandam, *ad pœnam quà peccator & reus*, qui est debitor pœnæ ex peccato; obligatio ad obedientiam absoluta est, quæ semper

manet

manet, positâ semel Creaturâ & Creaturâ fœderatâ in quocumque statu; at obligatio ad pœnam est tantùm ex hypothesi præcedentis inobedientiæ, illa de ratione officii est quod exhibere tenemur Deo ut Creatori & Domino, ista de ratione reatus & pœnæ quam solvere debemus Deo ut Judici & legislatori; Utraque verò simul consistere potest, nam ut servus nequam qui herile mandatum exequi neglexit, eóque officii neglectu pœnas commeritus est, non desinit propterea ad illud idem præstandum obligari, non secus ac si res adhuc integra esset, & qui decoxit omnia sua bona non propterea solvitur à nexu æris alieni; Sic etiam qui peccando sic Dei legem transgressus est, ut pœnæ constitutæ sit factus obnoxius, ad eam tamen implendam obstrictus manet nihilo secius; Ita utraque illa impletio quia à nobis debita à Christo sponsore nostro debuit perfici.

XXII. II. Necessitas utriusque istius impletionis patet ex natura Legis & salutis nostræ ratione; Nam cùm salus non tantùm in liberatione à morte sita sit, sed & in vitæ donatione; Et Lex promissionem vitæ non det *patienti*, sed *facienti, fac hoc & vives*; utique necesse fuit ad vitæ istius & salutis consecutionem, legem patiendo & faciendo implere, ut & remissio peccati per satisfactionem, & jus ad vitam per meritum obtineretur, ex illa redemptio à morte, ex isto introitus in cœlum: Nam quod quidam hæc duo necessaria simul esse negant, sed alterutrum tantùm, quia inter vitam & mortem nihil sit medium, & qui semel per pœnarum lationem à morte liberatus sit, eum eo ipso jus ad vitam obtinere, ac per consequens aliâ impletione activâ nequaquam indigere; in eo falsa hypoth. nituntur, quòd hæc duo statuant contraria ἄμεσα inter quæ nullum dari possit medium: Fateor inter *mortem & vitam* simpliciter, non dari medium; sed inter *mortem* & *vitam beatam* intercedere potest vita misera & mortalis, vel vita pia & sancta, sed quæ sit adhuc in statu viæ, non patriæ; Quis enim neget posse Deum aut potuisse sic hominem peccatorem ab inferis & æterna morte liberare, ut interim eum in gloriam cœlestem statim non eveheret, & vitæ æternæ fruitione non bearet & cumularet? Nempe vel vitam ei in terris largiendo, vel in Adami statum rejiciendo ad opera, vel etiam annihilando. Ita multa interesse poterant inter flammas gehennæ, & cœli gaudia, inferni dolores & paradisi delicias: liberationem à carcere sequitur statim libertas, sed non statim diadema & thronus. Josephus poterat quidem solvi ex vinculis, sed non erat necesse statim ut Ægypto præficeretur; Mephibosceth potuit è squalore & situ educi, sed non statim necesse erat eum ad Davidis mensam vocari; Multum erat manumitti, & libertos fieri, sed liberos pronunciari & hæredes, hic cumulus & apex est misericordiæ. Sic aliud est beneficium quum Judex facinorosum à morte absolvit condonando ei delicta, aliud quum Senatoria dignitate dignum judicat; Ita aliud est beneficium quo nos Deus absolvit à pœna, aliud quo nos dignos judicat præmio. Fateor quidem duo ista beneficia individuo nexu inter se conjungi, ita ut cuicunque remittuntur à Deo peccata, illi etiam detur jus ad vitam: sed certum tamen est

esse distincta; & si sese invicem consequuntur, id non fit statim ex natura rei, sed ex voluntaria Dei dispensatione, quæ ita statuit, ut nullus esset status intermedius, in quo peccatores sic æternæ morti eximerentur, ut regni cœlorum non forent participes.

XXIII. At Paulus tamen, inquies, videtur Rom. IV. vs. 6.7.8. ex Davidis testimonio ista duo beneficia confundere, & Imputationis Justitiæ & Remissionis peccatorum innuere æquipollentiam, quum ait Davidem hominis beatitudinem constituere in Imputatione Justitiæ absque operibus, quia eandem fœlicitatem collocat in Remissione peccatorum; *Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata,* ubi prius per posterius probat, quod absurdum esset, nisi essent æquipollentia & reciproca. Resp. Paulus non argumentatur ab æquipollentia, sed ab ἀλληλουχίᾳ & individuo nexu, & mutua consecutione istius beneficii, quæ nititur individuo nexu causarum utriusque, non quidem ex natura rei, sed ex Dei gratiosa & liberali ordinatione, qui nemini remittit peccata, quin ei imputet justitiam; 2. quando Apost. remissioni peccatorum beatitatem tribuit, hoc fit opposite ad justitiam inhærentem, non imputatam, quam necessariò supponit, & sic synecdo. partem pro toto intelligit, quia ubi est remissio, non potest non esse beatitudo. Cæterùm quòd in sola peccatorum remissione totum justificationis beneficium non consistat, & ex jam dictis constare potest, & ex eo, quod aliud sit à reatu peccati exolvi, aliud Jus ad vitam consequi; nimirum Justificatio dupliciter intelligi potest, vel ut liberetur à pœna reus, vel ut insuper mercede & præmio coronetur. prior respectus sola remissione peccatorum absolvitur, sed posterior, qui locum habet cum liberatione à pœna quæ habetur per remissionem, postulat juris ad vitam collationem, quæ obtinetur per obedientiam.

XXIV. Dices, sed positâ semel peccatorum remissione per pœnæ lationem, superflua videtur obedientiæ impletio, quia si peccata omnia remittuntur tum commissionis, tum omissionis, eo ipso censentur peccatores nihil commisisse mali, & nihil omisisse boni, qui verò eo loco habentur, perfectè justi sunt, eoque ipso jus habent ad vitam. Resp. Sed hîc iterum pecca. fals. hypoth. Nec enim cui peccata omissionis & commissionis remittuntur, statim judicatur nihil mali commisisse, & nihil boni omisisse, hoc enim & rei ipsius veritati, & justo Dei judicio repugnaret; Sed tantùm à debita propter omissionem officii, & delicti commissionem pœna liberatur; sed ut justus perfectè censeatur qui jus ad vitam habeat, necessaria est præterea perfecta legis obedientia, quæ conditionem semel positam impleat; *Justus* E. dicatur cui peccata omnia remittuntur *justitiâ Innocentiæ*, quia posita hac remissione innocens censetur & nulli amplius pœnæ subjacet, sed non *justitiâ obedientiæ*, cui præmium vitæ debetur, quia non potest dici adhuc eo ipso implevisse mandata. Nimirum aliud est carere vitio, aliud omnia, quæ præscripta sunt, præstitisse. Adamus illud habuit, non hoc; Unde etsi injustus non poterat dici, quia nullum dum peccatum in illo statu commiserat, non poterat tamen Justus

vocari Justitiâ perfecta, quæ ad felicitatem requirebatur, Ita non quisquis nihil omisit, statim omnia implevisse censetur.

XXV. Hoc verò utrumque in una Christi obedientia & justitia occurrit, quæ duplicem hanc σχέσιν habuit, & *meritoriam*, & *satisfactoriam*, quia & à reatu mortis nos liberat, & jus vitæ & immortalitatis nobis acquirit, ideo dicitur *liberare à maledictione* & *adoptionem conferre*, Gal.IV.4. *propitiare peccata*, & *justitiam seculorum adducere*, Dan.IX.24. *lavare à peccatis* & *facere Reges & Sacerdotes* Apo.I.5. quò pertinet illustris locus Act.XXVI.18. ubi apertè *remissio peccatorum* distinguitur *à sorte inter sanctos* id. à jure quod consequimur ad vitam, *ut accipiant*, inquit Christus de gentibus, *remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos per fidem quæ est in me*. Non modo educit ex carcere, sed in throno regio collocat, ex inferno in paradisum, ex cœno in cœlum evehit; Clavis obedientiæ Christi non tantùm aperit abyssum mortis ut ex ea egrediamur, sed & sacrarium cœli reserat ut eò intremus.

XXVI. Nec hîc audiendus *Socinus* qui meritum negat dari posse ubi est satisfactio, quòd hæc sit solutio debiti de jure, hoc verò opus indebitum. Hoc enim etsi verum esse posset de satisfactione quâ quis exsolvit debitum proprium, qui enim ita satisfacit, nihil meretur, nec sui, nec creditoris respectu, quia præstat opus debitum de jure; At de Satisfactione quâ quis solvit debitum alienum, falsum est, potest enim dici pro alio mereri dupliciter, & respectu *Debitoris*, de quo bene meretur indebitè solvendo pro eo debitum, & sic opere indebito acquirendo ei immunitatem à debito, & faciens eam ei ex indebita debitam de Jure. Tum respectu *Creditoris*, maximè si pactum aliquod singulare intercessit positâ tali solutione admittendi eam non modo in remissionem debiti, sed & in acquisitionem juris indebiti. Juxta duplicem hanc σχέσιν bene Christus dicitur meritus, gratis exolvens justitiæ divinæ debitum alienum 1. respectu nostri, quia nobis immunitatem id. remissionem peccatorum acquisivit Eph.I.7. 2. respectu Dei ex pacto & dispensatione singulari, quâ Deus obedientiam filii sui non tantùm in satisfactionem peccatorum, sed & in meritum vitæ acceptare voluit, de qua If.LIII.10. *Postquam animam posuerit in sacrificium pro peccato, videbit semen, prolongabit dies & beneplacitum Domini prosperabit in ejus manu*, sic Paulus ad Heb.c.IX.15. hoc pactum indicat, cùm ait *Ideo factum esse Mediatorem novi Testamenti, ut morte intercedente ad redemptionem transgressionum quæ in primo fœdere fuerunt, promissionem æternæ hæreditatis vocati accipiant*, nec aliud vult Apost. Col.I.19.20. cùm ait *Placuisse Patri ut in eo habitaret omnis plenitudo & per ipsum reconciliare sibi omnia, factâ pace per sanguinem ipsius &c.* Eodem etiam respiciunt alia loca Ro.III.24.25. Phil.II.7.8. Heb.II.9.10.

XXVII. Cæterùm quibus actibus Christus vel satisfecerit, vel meritus sit, anxiè disquirendum non putamus quia utrumque hoc effectum conjunctim à tota & integra causæ virtute, puta Christi obedientiâ & justitiâ, proficisci existimamus,

nec

nec enim jus ad vitam nobis ante partum eſt, quàm peccatum fuerit expiatum, nec rurſus ante expiatum eſt peccatum, quàm lex ipſa fuerit impleta, non alio potuit quàm obedientiæ ſacrificio favor Dei conciliari: nec ulla potuit obedientia reatum & pœnam amoliri, præter eam quæ ad extremum uſque demiſſionis gradum producta eſt: Meruit ergo ſatisfaciendo, & merendo ſatisfecit; Tantæ efficaciæ fuit ejus perfecta obedientia & tanti meriti ejus pleniſſima ſatisfactio, ut per illam *jus Legis in nobis impleatur*, Rom. VIII. 4. nec tantùm à morte liberemur, ſed & vitam conſequamur. Atque hinc colligimus quo loco *Juſtitia* Chriſti *imputatio* habenda ſit in juſtificatione; non tanquam pars quæ reſpondeat peccatorum remiſſioni, ut quidam ex noſtris non ſatis accuratè videntur ſtatuiſſe, qui volunt remiſſionem peccatorum præcedere, cui ſuccedat imputatio juſtitiæ; ſed ut fundamentum & cauſa quæ geminum effectum poſt ſe trahat, *remiſſionem peccatorum* & *jus ad vitam*; Nam ex eo quod juſtitia Chriſti nobis imputatur, ſequitur & peccata nobis remitti, & jus ad vitam concedi, & ratio eſt evidens, quia nihil poteſt à Dei conſpectu peccata noſtra tegere, niſi veſtis illius applicatio, ſeu Juſtitiæ imputatio, quemadmodum non prius animo concipi poteſt tegi nuditatem corpoream, quàm corpori veſtis applicetur & inducatur; Itaque in Juſtificatione concipimus per & propter unius juſtitiæ perfectiſſimæ Chriſti imputationem tum tegi, & deleri peccata noſtra, ac proinde nos ab ira & maledictione æternâ liberari, tum etiam ut perfectè juſtis jus ad vitam & hæreditatem cœleſtem dari, quia una eademque iſta juſtitia tam fuit perfecta, ut non modò pro peccatis, in quæ incurreramus, ſatisfecerit, ſed etiam vitam, à qua excideramus, nobis acquiſiverit.

XXVIII. Ex quibus jam liquet utramque legis impletionem à nobis debitam fuiſſe, & à Chriſto præſtitam; hoc autem bene potuiſſe jam demonſtrandum eſt, quod ex ſolutione objectionis antea poſitæ conſtare facile poterit, ſic verò illa ſe habet. Quod quis pro ſe debet, non poteſt pro alio ſolvere, at Chriſtus pro ſe debuit hanc legi obedientiam E. Reſp. 1. ad majo. pecca. falla. *à dicto ſecundum quid.* Quod quis pro ſe debet non poteſt pro alio præſtare, Si ſit *perſona privata* concedo, ſi ſit *perſona publica* Nego. Nam perſona publica ſub duplici σχέσει conſiderari poteſt, ut ſuam & ſimul aliorum fœderatorum vel ſibi intimè conjunctorum vicem ſuſtinens, ſic Conſul ſuo & civitatis nomine cum hoſte inducias facit, Rex pro ſe & pro populo fœdera cum principibus ſancit: ſic primus Adam ſecundi typus, Rom. v. 14. ſibi ſuiſque lapſus eſt, Levi fuit decimatus in perſona Abrahæ, Heb. VII. Ita etſi Chriſtus pro ſe debuiſſet legem implere, non ideo tamen minus pro nobis præſtare potuiſſet, quia hìc non ſpectandus eſt ut *perſona privata*, ſed ut *publica*, ut *Caput* Eccleſiæ, ut *ſponſor* & Vas fidelium, qui omnia pro ipſis factus eſt, ut Pater novi ſeculi, Iſa. IX. 6. & ſeminis ſancti quod poſt ſe videre debuit, Iſa. LIII. 10.

XXIX. 2. ad Min. per negat. Chriſtus enim pro ſe non debuit obedientiam illam per quam legi ſatisfecit, ſed pro nobis, ratio eſt, quia non pro ſe homo &

Mediator fieri voluit: itaque ad probation. Mino. resp. per limita. Quicumque pro se & suo loco vel Abrahæ factus est filius, is quoque pro se & suo nomine ad legem implendam tenebatur, qui verò non pro se, sed pro aliis vel homo fieri vel Israelita nasci voluit, is quoque non pro se, sed pro aliis ad legem quamlibet implendam obligatus est. At Christus non pro se, sed pro nobis homo factus est juxta illud, *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis* Isa. IX. 6. Nec enim ulla ratio erat in Christo, qui æqualis erat Patri, propter quam vel carnem nostram susciperе & in ea non formam hominis tantùm, sed & servi assumeret, in ea se exinanire & obedientiam fieri usque ad mortem crucis deberet, sed pro nobis ista omnia præstita fuerunt; Ut propter nos homo factus non propter se: Ita propter nos, non propter se, Legi se subjicere voluit. Simili res potest illustrari, quemadmodum qui pro alio fidejussit, antea liber, jam debitor factus est, ac debitum solvit non pro se, sed pro alio, ita ut solutio illa alteri imputetur, ita Christus hominem se pro nobis faciendo, se quoque non pro semet, sed pro nobis legi divinæ debitorem fecit ac debitum exsolvit, id est legi obsequium non pro se, sed pro nobis præstitit, adeò ut nobis à Deo imputetur quidquid Christus hac in parte gessit. Sic qui prius liber & sui juris, amici liberandi causâ se alieno subjicit imperio, sive se ei in servitutem tradendo, sive alia quavis ratione libertate sua cedendo, simul atque in ditionem concessit alienam, illius jam servus & subditus factus est, cujus regnum est ingressus: Sed quemadmodum illuc se contulit, non sui ipsius, sed amici sui gratiâ; Ita etiam non pro se, sed pro amico suo servitutem illam servit, & quodcunque obit in ea conditione ministerium, id in amici bonum cedit, illique à Domino imputatur. Id ipsum de Mediatore, servi formam pro nobis assumente, ut in ea se Legi divinæ per omnia subjicere posset, meritò asseritur, adeoque ut non pro se, sed pro nobis venit, ita non pro se, sed pro nobis servitutem illam serviit, non pro se, sed pro nobis se Legi paternæ subjecit, ut Mediatoris munus pro nobis exequeretur.

XXX. Hinc ad triplicem rationem antea allatam patet responsio, sive enim Christum ut hominem simpliciter & Adæ filium spectes, sive ut filium Abrahæ & Israelitam, sive ut summum Sacerdotem, non bene inde colligas pro se simpliciter Legem implere debuisse; Sanè si pro se simpli. ex aliorum hominum sorte & conditione factus esset vel Adæ vel Abrahæ filius, id. vel homo vel Israelita, utique pro se & suo nomine ad Legem implendam obligatus fuisset; moralem quidem quâ homo (quippe homini latam absolutè) cæremonialem autem & politicam qua Israelita, quippe solis Abrahæ posteris latam, & eos solos obligantem; Sed quia non pro se, sed pro aliis & homo fieri, & ex Isacidarum stirpe nasci voluit, ideo non pro se, sed pro aliis ad Legem quamlibet implendam obligatus est, pro iis nempe, pro quibus aut humanam naturam induit, aut ex tali gente & familiâ naturam illam assumere dignatus est. Denique ad Sacerdotis munus quod attinet, Fateor eum cui tale munus commissum erat, ut eo defungi posset, debuisse

esse

esse purum, sanctum, ab omni macula & labe alienum, ut ait Apost. Heb. VII. id. Legi perfectè conformem; Sed nego propterea pro se & suo nomine eum Legi divinæ subjectum fuisse; Alias pro se debuisset hostias & victimas offerre, id. sui ipsius esse Mediator, quod contradictionem involvit; Debuit quidem purus & sanctus esse & Legi divinæ perfectè conformis ad hoc, ut Pontifex & victima esset idonea; Sed aliud est esse Legi conformem, aliud eidem subjectum esse, Aliud est Legi obsequium debuisse qua Pontificem, vel ut illo summi Sacerdotis officio fungeretur, aliud verò id debuisse pro se; Imò contra, si debuit ut Pontifex, debuit ut Mediator, quicquid autem fecit ut Mediator, illud non pro se debuit aut fecit, sed pro nobis tantùm.

XXXI. III. Resp. Ad min. Distinguenda est *Subjectio Legi divinæ*, duplex enim esse potest, Alia *naturæ*, Alia *œconomiæ*, prout Lex potest considerari vel ut generalis & communis, quæ fertur omnibus in quocunque statu constitutis, vel ut specialis, quæ homini fertur in certo statu & peculiari aliqua de causa. Illa *absoluta* est & indispensabilis, quæ Creaturam respicit in *statu naturæ* simpliciter quà Creatura est; Ista *relativa* est σχετικὴ, quæ refertur ad hominem in *statu viæ* constitutum, cum conditione laboris & operis, & sub obligatione vitam ex ea merendi; Illa *æterna* est & immutabilis, quandiu enim Creator est & Creatura, tamdiu hæc illi subjecta debet esse, nec magis de hoc jure dispensare potest Deus, quàm se ipsum abnegare; At ista *libera* est & mutabilis, quæ tamdiu durare debet, quamdiu homo est in statu viæ, postquam enim metam attigit, & curriculum seu stadium obedientiæ propositum absolvit, tunc subjectione illa exolvitur; Creatura nunquam eximi potest à statu naturali, sed potest à statu viatoris, in quo debet mandata implere ad vitam consequendam; Illius fundamentum est Jus Creatoris αὐτοκρατορικὸν in Creaturam, & dependentia naturalis Creaturæ à Creatore; Sed istius fundamentum est voluntaria dispensatio Creatoris, qui hoc vel illo modo potest cum Creatura pacisci; Supponitur quidem dependentia naturalis, quæ in nullo statu à Creatura separari potest, sed non sufficit, nisi superaddatur speciale pactum; Ita juxta diversum Creaturæ statum, & diversum Legis finem & modum potest diversa esse subjectionis ratio, & modo negari, modo affirmari.

XXXII. Sic ut ad præsens institutum hoc applicetur, Dico duplicem fuisse in Christo subjectionis speciem; Prima *naturalis* fuit & necessaria, Secunda, *œconomica* & libera, Illa in *statu naturæ*, quà fuit Creatura, quæ Creatorem suum amare & illi morem gerere tenetur, Ista in *statu humilitatis* & *viæ*, qua fuit Mediator, qui personam peccatorum debuit sustinere, & pro aliis satisfacere & mereri; Nec enim mandatum fuit tantùm datum Christo generale obediendi Deo, cui omnes ex æquo tenentur, sed in specie sese tanquam vadem loco peccatorum substituendi, & ea omnia præstandi & patiendi, quæ necessaria erant ad opus redemptionis exequendum, vi fœderis cum ipso initi. Quoad priorem damus Christum subjectum fuisse legi communi subjectione naturali, quatenus homo & creatura fuit, huic enim legi etiam Angeli ipsi in cœlo & spiritus consummati, qui sunt in patria,

ſubjiciuntur, nemo enim eſt qui non teneatur ſummè amare Deum & illi obſequi; Sed reſpectu poſterioris verum eſt dicere Chriſtum non fuiſſe ὑπὸ νόμον quoad ſe, ſub lege ſcilicet illa Oeconomica & ſpeciali, quæ lata illi eſt in ſtatu viæ, & in eum finem, ut in forma ſervi & humilitatis curriculo vitam nobis perfectiſſimam ſua obedientia conſequeretur; nec enim tenebatur pro ſe ad Mediatoris officium ſuſcipiendum, peccatorum perſonam ſuſtinendam, & ea omnia facienda & patienda, quæ non modò à nobis erant debita, ſed quæ neceſſaria erant per ſe ad ſalutem obtinendam; Homo poterat naſci & Viator hoc modo non fieri, ut ſi creatus & collocatus fuiſſet ilico in paradiſo, ſi munere mediatorio non fuiſſet inſtructus. Verum quidem eſt humanitatem Chriſti eſſe conditionem ſine qua non, quia niſi homo fuiſſet, viator eſſe non potuiſſet, ſiquidem ad homines tantùm pertinet ſtatus ille viæ de quo loquimur, ſed non ſequitur ex eo quod homo eſt, continuò viatorem eſſe, potuit enim homo eſſe & non viator; Cùm ergò Chriſtus dicitur Legi ſubjectus *quatenus homo*, bifariam poteſt intelligi, *vel ſpecificativè*, ut notetur principium *& ſubjectum* quod ſubjicitur; Et ſic vera eſt propoſitio, quia in Chriſto non divina natura, ſed humana ſola poterat ſubeſſe Legi, & ſuſtinere perſonam viatoris, vel *reduplicativè*, ut indicetur *ratio formalis* propter quam fit ſubjectio & conditio viatoris, Et ſic falſa eſt, nam ſi hoc foret conditio viatoris, deberet eſſe inſeparabilis à Creatura, quod tamen falſum eſt, cùm nunc Chriſtus ipſe nulli tali neceſſitati amplius ſubſit, & beati qui ſunt in patria comprehenſores non poſſint amplius dici viatores; Ex quibus clarè conſtat, Chriſtum cùm iſti ſubjectioni voluntariæ & Oeconomicæ non teneretur naturaliter, & pro ſe, ſed tantùm pro nobis ex peculiari Mediatoris officio, Legem etiam non pro ſe, ſed pro nobis tantùm eo reſpectu implere debuiſſe, atque adeo poſſe eam obedientiam juſtè nobis imputari, quod negabat Adverſarius.

XXXIII. IV. Reſp. Ad min. *Chriſtus* conſiderari poteſt, vel ratione *Perſonæ*, vel ratione *naturæ humanæ:* Licet poſteriori reſpectu debuiſſet obedientiam *quà homo*; non potuit tamen priori debere *quà Deus* vel ratione perſonæ, quia cùm ſit divina eximebatur eo ipſo à Jure illo communi cui homines ſunt obnoxii; Quia autem Chriſtus Mediator eſt ſecundum utramque naturam, & Actiones & Paſſiones, ut notum, ſunt Suppoſitorum, etſi fuerunt alterius naturæ ἐνεργήματα, fuerunt tamen totius perſonæ ἀποτελέσματα. Itaque quod de Perſona divina dici non poteſt, rectè de Chriſto negatur, licet hoc ſuo ſenſu reſpectu humanæ naturæ illi tribui poſſit: Sic negat Apoſt. Chriſtum decimatum fuiſſe in lumbis Abrahæ cum Levi Heb. VII. licet non minus quàm Levi in ipſo fuerit ratione carnis, utpote ex Juda oriundus, quia non erat in ipſo ſecundum totam perſonam & divinam naturam, quæ potior eſt & nobilior pars perſonæ Mediatoris; Pari planè pacto quia obedientia Chriſti Mediatoris fuit θεανδρικὴ hominis veri, ſed non meri, ipſius ſcilicet Dei filii, qui dicitur obediens factus Patri uſque ad mortem, ad quam neutiquam tenebatur reſpectu perſonæ & naturæ divinæ,

rectè

rectè dici potest eam pro se non debuisse, atque adeo potuisse illam pro nobis impendere. Sic probatum fuit Satisfactionem non fuisse impossibilem à parte Christi. non minus possibilem à *parte pœnæ* ferendæ, vel *hominum reorum*, sequens docebit Disputatio.

DISPUTATIO DECIMA.

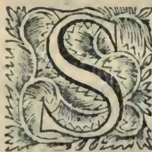
Pars Altera

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente PAULO COULEZ *Metensi.*

THESIS PRIMA.

UPERIORI Disputatione vidimus & expendimus rationes, quibus Adversarii probare conantur *Satisfactionem impossibilem* fuisse à parte *Dei* & *Christi*, superest ut ad examen revocemus eas, quibus evincere satagunt à parte *pœnæ* ipsius & *hominum* reorum non potuisse verè dari, quod hâc Disputatione breviter cum bono Deo expediemus.

II. Contendunt ergo *ratione Pœnæ* impossibilem fuisse Satisfactionem hac imprimis ratione moti. Qui non solvit id quod à nobis debebatur, is verè pro nobis non satisfecit. At Christus non solvit quod à nobis debebatur: Debebatur enim mors æterna ex justitia Dei: Christus autem illam non subiit, sed tantùm temporalem: Primò quia mors æterna non pertransitur; At Christus resurrexit. Secundò, finiti ad infinitum nulla est proportio, pœnæ Christi tempore finitæ fuerunt, utpote mors triduana, & nostræ nullo tempore finiendæ erant. III. Si mortem æternam sustinuisset, *desperasset*: Desperatio enim & conscientiæ morsus est propria damnatorum pœna, vel inseparabiliter cum ea connexa, Is. LXVI. 24. & Marc. IX. 44. quæ à Christo longissimè semper abfuit. Itaque neque quoad quantitatem, neque quoad qualitatem sibi respondent pœnæ nostræ & Christi. Palmarium est argumentum, quo *Socinus* ejusque socii perpetuò utuntur. *Socinus* fusè illud persequitur p. 3. c. 3. *Ostorod.* p. 2. c. 14. *Catechesʃ. Racovi.* de morte Christi, c. 8.

III. Resp.

III. Resp. Multa tamen sunt quæ ad hoc argumentum reponi possunt. 1. ad Majorem per limitationem, Qui non solvit quod alius debet nec quoad *durationem*, nec quoad *pondus* & *valorem æquipollenter*, is revera pro eo non satisfacit, concedo, quia satisfactio supponit perpessionem pœnæ debitæ, sed qui non solvit quod alius debet quoad durationem, sed quoad valorem & *ἰσοδυναμίαν* non satisfacit, Nego, quia etsi non idem, modo tantundem habeatur, sufficit. Jam ad minorem. Christus etsi *mortem æternam* non subierit quoad *durationem*, quia non potuit, quandoquidem illi necessariò resurgendum fuit; at eandem tamen tulit *æquipollenter*, quia summos & intensissimos dolores tulit, qui licet temporales & finiti fuerint ratione sui, habebant nihilominus valorem & pondus infinitum ratione personæ patientis; Nec enim passio ψιλοῦ ἀνθρώπου, sed θεανθρώπου, *non meri hominis*, sed *veri Dei*; qui suo sibi sanguine Ecclesiam acquisivit, Act.xx.28. adeoque quod deest finito tempori, completur per personæ infinitæ conditionem, quæ temporali passioni pondus addit infinitum. Sicut enim peccatum Adæ in se quidem æternum non fuit & infinitum, interim tamen vires habuit culpæ infinitæ, totum genus humanum damnationi subjicientis, quia æternum & infinitum Deum læsit, sic & mors Christi ratione *temporis finita*, ratione *valoris infinita* est, quia Dei infiniti mors est; sic infinito peccati merito, & infinitis pœnis debitis opponitur infinitum meritum Christi & satisfactio, ratio infinitatis utrobique sumitur à Deo, vel per peccatum læso, vel pro peccato satisfaciente. Ita mors ista si non æterna propriè dici potest, quandoquidem æternitas in se notat durationem interminatam, quæ in morte triduanâ desideratur, rectè tamen *æternæ æquivalens* habebitur, 1. propter *dignitatem personæ*, quæ non tantùm fuit sanctus & justus homo, sed etiam verus Deus. 2. *à gravitate pœnæ*, quæ licet temporalis fuerit, tamen immensitate & diritate angorum & cruciatuum nihilo minor aut lenior fuit pœnâ æternâ. 3. *ab effectu*, quia Christus morte suâ liberavit nos à pœnâ æternâ, juxta justitiam & veritatem Dei nobis debita, ideoque mors ejus debuit esse æternæ æquivalens.

IV. II. Minor simpliciter negari potest, Christum scilicet non solvisse quod à nobis debebatur; infinitam enim pœnam peccatores commeriti erant, & Christus eam tulit; At, inquies; duratione debebatur infinita, nimirum æterna, quam Christus nec subiit, nec subire potuit. *Resp. infinitas* pœnæ *quoad durationem* primariò non debebatur à Creaturâ, sed secundariò tantùm & per accidens infirmitatis subjecti: nam si infinitas pœnas quoad atrocitatem ferre potuisset creatura peccatrix, nihil opus fuisset pœnam æternam ferre; quia verò Creatura finita pœnarum actu infinitarum capax non fuit, fieri debuit hæc in parte pœnarum commutatio, ut quas atrocitate & intentione infinitas ex rigore justitia postulabat, eædem infinitæ essent tantùm in duratione. Jam verò in Christo res ad naturalem justitiæ ordinem rediit; facta enim est commutatio

pœ-

pœnarum quæ nobis ferendæ erant infinitæ quoad durationem, in pœnas magnitudine & intensione infinitas; non quidem ut infinitas illa æstimanda sit simpliciter ex atrocitate & gravitate rei, quæ nulla infinita in creaturam humanam cadere potest, sed ex dignitate personæ divinæ quæ passa est. Mors ergo infinita erit non *tempore* sed *pondere*, non *extensivè*, sed *intensivè*, non ratione *sui*, sed ratione *subjecti*.

V. III. Pœna mortis peccato debita considerari potest bifariam, vel quoad *essentiam*, vel quoad *accidens* & *adjunctum* ejus. Priori sensu dicit pœnas infinitas quotquot à Creatura ferri possunt tum *damni*, tum *sensus*, quas justitia Dei peccantibus denunciat, tum in privatione boni infiniti, desertione scilicet Dei & separatione ab ejus gratiâ & gloriâ, tum in inflictione mali longè maximi, maledictione nimirum & irâ ipsius cum gravissimis corporis & animæ cruciatibus; posteriori verò pœnæ æternæ durationem habet; accedit enim pœnæ ut sit æterna propter conditionem subjecti. Jam Christus pœnam infinitam sensit quoad substantiam ipsam pœnæ, quia justitia Dei nihil exigere potuit vel quoad pœnam damni, vel quoad pœnam sensus quod Christus plenè non sustinuerit, damnum quidem in *derelictione* Dei, Psal. XXII. 2. sensum verò in *maledictionis* & iræ perpessione, Galat. III. 13. quæ per calicem amarissimum denotatur, qui bibendus Christo oblatus est, Matt. XXVI. sed non tulit quoad *accidens durationis æternæ*, quia nec necessarium fuit, nec possibile; non necessarium, quia jam plenè alio modo satisfecerat; non possibile, quia sic ne satisfecisset quidem, nam qui semper solvit, nunquam potest dici persolvisse. Habuit ergo pœna Christi quod essentiale fuit pœnæ, non quod accidentale: hoc enim nec habere debuit, nec potuit: Non debuit, quia mors jam ob infinitam personam erat infiniti valoris; Non potuit etiam, primò ob *unionis hypostaticæ indissolubilitatem*, quia impossibile fuit filium Dei à morte detineri; Potuit à morte obsideri, sed non potuit ab ea vinci & superari, potuit premi, sed non opprimi, potuit concuti, sed non penitus dejici, quia quod λόγος Princeps vitæ semel assumpsit, nunquam dimisit; 2. ob *officii implendi necessitatem*: qui enim mortis merito Salvator fuerat, debuit esse pariter efficaciâ vitæ, qui sanguine salutem acquisiverat, debuit eam spiritu applicare & conferre per resurrectionem. 3. ob *perfectam humanitatis sanctitatem*. Nam fieri non potuit ut *Sanctum Domini videret corruptionem*, Psal. XVI. nec possibile erat justum à morte detinêri, Act. II. 24. Quamvis ergo mortem hanc ratione durationis æternæ non pertulerit, tulit tamen ratione essentiæ & valoris infinitam, ita ut nihil hoc modo pretio decesserit. Imò tantùm abest ut decesserit, ut mors infinita Christi videatur aliquanto superare mortem æternam nobis debitam: nam pœnæ inferorum non nisi *impropriè* dicuntur *infinitæ*, quia componuntur ex variis momentis sibi invicem succedentibus, finitum autem additum finito non facit infinitum, sed melius dicerentur *indefinitæ*: At verò persona & dignitas Christi actu est infinita. Cùm ergo ex dignitate personæ quæ

luebat, pœnæ æstimatio pendeat, mors illius æstimari debuit ac si fuisset actu infinita, mors autem infinita actu, finitam mortem quantumvis multiplicetur, vel in æternùm prorogetur non æquat modò, sed superat proportione.

VI. Hinc facilè responderi potest rationibus allatis. Ad primam, quod mors æterna non pertransitur. *Resp.* si æternam intelligas, quæ talis est absolutè & quoad durationem, fateor, si infinitam quæ talis sit valore & intensione, nego. Inexpugnabilis sanè mors est, si spectetur quà est infinita extensivè, & temporis duratione, sed si dari potest ejusmodi subjectum in quod cadere possit tantùm incrementum pœnæ sine ejus destructione, res non est impossibilis; Tale autem subjectum fuit Christus θεάνθρωπος, qui non tulit tantùm, sed & pertulit & superavit pœnas omnes nobis debitas sine ullo detrimento: potuit enim & se & nos liberare, ac si nosmet ipsi easdem tulissemus.

VII. Ad secundam Resp. finiti ad infinitum nulla est proportio si *finitum* & *infinitum* intelligatur *absolutè* & *omnimodè*, falsum si utrumque intelligatur tantùm *secundum quid* & comparatè: Nam quod finitum est in se, potest dici infinitum objectivè, ut *peccatum finitum* est *ratione subjecti* hominis scilicet peccantis, *infinitum* tamen dicitur *ratione objecti* nimirum Dei offensi; Ita vicissim datur aliquod *finitum in se* quod *infinitum* est *respectu subjecti*, ut passiones Christi in se quidem finitæ sunt, sed ratione Christi patientis qui persona est divina & infinita, infinitæ. Sic justa dari potest proportio inter pœnas Christi & nostras. Nam ut culpa finita tempore meruit infinitam pœnam ratione objecti infiniti, Dei scil. in quem admissa fuit; Sic pœna tempore finita æquipollet æternæ propter subjectum infinitum à quo fuit tolerata. Ita pœnæ bifariam spectari debent vel *Physicè* seu *Metaphysicè* ratione entitatis quam habuerunt, sic finitæ fuerunt, nec esse infinitæ potuerunt aut debuerunt, vel *Ethicè* sive *judicialiter*, quomodo esse infinitæ debuerunt, & revera fuerunt: At hic cùm de satisfactione forensi agatur, finitudo, si ita loqui licet, vel infinitudo pœnarum intelligenda est secundum æstimationem forensem quæ nullam habet rationem entitatis, ut patet in peccato, quod interdum nullam entitatem habet, neque formaliter neque materialiter v.g. omissio officii,& tamen in foro magni æstimatur; imò cùm de officio erga Deum infinitum agitur quodammodo infinitè: quo enim major est ejus qui offenditur dignitas, eo pluris æstimatur offensa, eo enim minus offendi debuerat, plusque adeo est in offensa indignitatis.

VIII. Ad tertiam de desperatione. Resp. Distingue rursus *essentiam* pœnæ ipsius, & ejus *adjunctum* & consequens quod pro ratione subjecti separabile est; vel prout *à Judice infligitur*, vel prout *à Creaturâ recipitur*, vel prout in personâ alienâ sponsoris fertur, vel in propria personâ peccatoris. Priori sensu *desperatio* & *morsus* conscientiæ non pertinent ad pœnas damnatorum: non sunt enim de essentiâ pœnæ in se consideratæ, sed tantùm per modum *adjuncti* & consequenter ratione *subjecti corrupti*. Non includuntur in pœna quatenus à judice infligitur,

tur, vel à sponsore fertur, sed quatenus à creaturâ vitiosâ & reâ recipitur, sic desperatio est adjunctum pœnæ, quod pro ratione subjecti est separabile: nam si pertransire posset damnatus pœnas, non desperaret, sed quia scit in æternum duraturas esse, & spei & libertatis nullam affulgere rimam, ideo desperat: At in Christo longe aliter, non potuit in ipsum cadere Desperatio, tum quia luebat non sua, sed aliena peccata, tum quia luebat absque omni peccato, tum denique quia de conservatione & liberatione sui erat securus, ideoque in mediis cruciatibus & angoribus suis, fiduciam suam semper in Deo collocat, Ps. XXII. 2. 3.

IX. Atque hîc obiter, antequam aliò transeamus, depellenda est atrox & tetra calumnia, quam Pontificii Doctoribus nostris intentant, quasi desperationem Christo tribuant, imprimis *Calvino* nostro in *Harmon. Euang.* ad Matt. cap. XXVII. 46. & *Institut.* lib. 2. c. 16. §. 10. & 11. & *Beza* ad Matth. c. XXIV. 45. 46. Hinc *Estius* in Matth. XXVII. ait *non defuisse hoc tempore qui auderent inauditam blasphemiam in Christum evomere, dicentes eum in cruce desperasse, & ob eam causam ipsum damnatum esse, quam blasphemiam audire piæ aures cohorrescunt.* Et *Genebrardus* in Psal. XXII. vult ex voce à Christo emissâ Calvinistas colligere *Christum in cruce desperasse, vel desperantis vocem emisisse, & ad desperationem usque terrores mortis & dolores inferni, flammasque & supplicium infernale post mortem sustinuisse.* Sic *Maldonat.* in Matt. XXVII. *Bellar.* l. 4. de Christo, c. 8. & alii passim, & nullus est hodie Monachorum qui consimiles in nostros non jactet calumnias, & sententiam de Christi desperatione iis sycophanticè non affingat.

X. Verùm nisi odio insano excæcatæ essent eorum mentes, facilè tam nefandarum criminationum caliginem dispellere poterant; Nihil enim falsius dici potuit, nihil à mente nostrorum alienius, imò & ab ipsorum verbis; inspiciantur tantùm loca, & res cuilibet patere poterit. Primò quod Calvinus sibi objicit in personâ Adversarii per μίμησιν, id tanquam ejus assertionem ipsi affingunt, verba clara sunt, *absurdum Christo elapsam esse desperationis vocem* q. d. scio fore qui absurdum hîc à me statui & Christo desperationem affingi asserant, & subjicit, *solutio facilis est quanquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse* FIDEM *in ejus corde quâ Deum præsentem intuitus est, de cujus absentia conqueritur*; Ita docet Christum ita concepisse Dei derelictionem, ut simul fide retinuerit Deum sibi esse propitium, quod probat ex duobus querimoniæ membris, in quâ antequam tentationem exprimat, præfatur se ad Deum confugere tanquam Deum suum; atque ita clypeo fidei fortiter repellit illam quæ se ex opposito ingerebat derelictionis speciem: denique in hoc diro cruciatu illæsa fuit ejus fides, ut se derelictum esse deplorans, propinquo tamen Dei auxilio confideret; Sed mentem suam longè clarius adhuc aperit in Instit. lib. 2. c. 16. §. 12. dum inter alia varia huc facientia hoc potissimum notat, *Quanquam ad momentum sese occultaverit vis Spiritus, ut locum infirmitati carnis cederet, sciendum ta-*

men est talem fuiße tentationem ex doloris metus sensu quæ cum fide non pugnaret, Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuiße eum tenêri à doloribus mortis, quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis hujus fiducia; Quod docet celebris illa invocatio, in quâ præ doloris vehementia clamavit, Deus meus, Deus meus ecquid dereliquisti me? Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum à quo se derelictum exclamat. Sic Catechef. Sect.10. *Quamvis metu angeretur, ac pene animo concideret, spem tamen præ gravi illo mœrore non abjicit: ideoque mœror ille multis modis differt ab illâ anxietate quam in conscientia habent peccatores, à quibus Deus iratus pœnas reposcit, quia quod in eo temporarium fuit, in illis est perpetuum, & quod eum aculei cujusdam instar pupugit, illis mortifer gladius est. Sed quod præcipuum, Christus in Deo SPEM habere non desiit, quanquam vehementer expavescens, & in angorem summum redactus, peccatores autem quos Deus condemnat, de ipsius benevolentiâ desperantes, tantummodo adversus eum manifestò fremunt, & blasphemias jactant.* An qui ita loquitur desperationem Christo tribuisse dicendus sit, judicent omnes.

XI. Bezæ non alia mens est; Nam in Matt.XXVII.46. nihil de desperatione habet, neque locum ipsum fusiùs explicat, sed ad locum Heb. v. 7. remittit, ubi rem totam executus est solidissimè, sed quantum abfuerit ab eâ, quæ illi tribuitur opinione, docent verba quæ sub finem dissertationis adjicit. *Verùm in his omnibus hæc duo teneamus, ista videlicet non à diffidentiâ ullâ, sed à doloris vehementissimo sensu proficisci; Deinde sic considerandas esse singulas hujus actionis partes, ut ex fine de re totâ statuamus, neque enim in illâ cogitatione, (quæ tamen & ipsa, ut dixi, fuit omnis peccati & vitii expers) ita hæsit, quin mox invicta SPES illum erigeret, idem enim qui perculsus quid dicam, inquit, libera me ex hâc horâ, eodem tenore subjicit, sed propterea veni in hanc horam; Qui ter petit, Pater transfer à me calicem hunc, addit, fiat quod tu vis; Qui vociferatur se derelictum, tamen Deum, Deum suum compellat.* Quod si ad ipsos Adversarios oculos convertere vellemus, quantò justior esset eos carpendi occasio, qui longè durius hac in parte & Calvino & Bezâ locuti sunt. Videsis *Maldonat.* in Matt.XXVII. *Ferum* in eundem locum, *Cusanum* de cruciatibus Christi, *Ariam Montan.* de passione Christi in horto lib.5. de regenera. Ada. c.23. & alios non paucos.

XII. Sed è diverticulo in viam. Contra responsionem nostram multa reponunt Adversarii. 1. Si verum esset Personæ infinitatem ad infinitatem pœnæ contulisse, sequeretur ergo levissimâ aliquâ pœnâ de Christo sumptâ Justitiæ Dei satisfieri potuisse, ut non necesse fuerit tam diris cruciatibus eum affligi: nam & levissimæ pœnæ hoc pondus ab æternâ Deitate addi potuisse. Sic *Socinus*; Addit *Gittichius* contra *Lucium* si una sanguinis gutta fuit sufficiens, cæteras fuisse frustra effusas, & Deum crudelissimum fuisse qui plus requisiverit quàm debebatur. Resp. Neg. conseq. nam etsi quælibet passio Christi habuerit valorem *infini-*

finitum subjectivè, sola tamen mors à Lege denunciata habuit valorem *infinitum objectivè* respectu judicis infligentis; Ideo minimus cruciatus Christi vel guttula sanguinis non potuit sufficere ad plenam satisfactionem, quia non habuit rationem maledicti & pœnæ peccato respondentis. Quævis perpessio satisfactio non est, quamvis infinita patiatur persona, sed ea demum quæ conveniens est, & quæ cum Justitia Dei, legis sententiâ, peccati fœditate & gravitate, & figuris præcedentibus congruit. Dignitas personæ patientis potest quidem augere pœnæ quam patitur dignitatem, ut eò gravior censeatur, quò dignior est & illustrior persona quæ patitur, non potest verò essentiam seu speciem ipsam pœnæ compensare: aucta enim in immensum unius speciei quantitas, ipsi non confert alterius speciei naturam; Auge naturam bruti infinitè, non tamen propterea habebis hominis perfectionem. Non igitur qualibet pœnâ, sed eâ solâ quam eramus commeriti, & quam Lex denunciabat, morte scilicet satisfieri pro nobis potuit. Absit ergo ut Deus crudelitatis propterea insimuletur, quod mortem requisiverit, imò in justitiæ exercitio, est quod miremur bonitatis & misericordiæ Dei salutare temperamentum, qui cùm pœnam mortis propriam à nobis exigere potuisset, vicariâ tamen contentus fuit. 2. In hac causa non est indulgendum cogitationibus nostris, nec tam quærendum quid fieri potuerit, quàm quid fieri voluerit Deus, & quid reipsa factum fuerit; Propterea hîc componendum est *decretum* Dei cum consideratione *qualitatis personæ* Christi, non autem unum ab altero divellendum: Certum est enim hîc Deum voluisse satisfieri justitiæ suæ, non per unum aut alterum opus Christi, sed per plura conjunctim, ac nominatim per passiones & mortem ipsius, ita ut omnes simul unum δικαίωμα, & absolutissimam infinitæ satisfactionis rationem constituant.

XIII. Atque hinc patet quàm vanum sit & falsum illud Scholasticorum effatum, quo pertendunt unicam sanguinis Christi guttam sufficere potuisse hominibus redimendis, ut inde scilicet thesaurum Indulgentiarum suarum extruant, in quem reliquam sanguinis copiam repositam esse contendunt, & per Petrum ejusque Successores dispensari pro partiali vel totali remissione peccatorum. Nam cùm toties testetur Scriptura mortem Christi necessariam fuisse, tum propter justitiam Dei immutabilem Rom.1.32. & VI.23. tum propter infallibilem ejus veritatem, Gen.11.17. Ezech.XVIII. quis minus supplicium sufficere potuisse crediderit? nisi velimus Deum accusare quod nimium à filio suo exegerit, quod impium est vel cogitare; αἱματεκχυσία verò illa de qua Apost. loquitur, Hebr. IX.22. non simpliciter quamlibet sanguinis effusionem notat, sed quæ mortem secum trahat, qualis erat in effusione sanguinis pecudum sub Vet. Test. ad quam ibidem alludit Apost.

XIV. II. *Excip.* Dignitatem personæ nihil conferre ad infinitatem pœnæ quia nulla sit apud Deum personarum acceptio Rom.11.11. quod si hoc obtinet, cum ejus misericordiæ locus relinquitur, quid tandem erit, cùm de pœnâ irrogan-

gandâ ex justitiâ seu potius severitatis absolutissimæ præscripto agitur? Addit *Socinus* valde suspectum esse quod pro concesso sumitur Principis viri levem pœnam ejusdem pretii esse cujus gravissimam hominis plebeji, imò se credere injustam esse eam Legem quæ idem delictum in viro principe leviter punit, in plebejo autem gravissimè. Resp. 1. Neg. conseq. Etsi non datur *personarum acceptio* apud Deum, non sequitur passiones Christi valorem infinitum non habere à dignitate personæ, quia alia planè est προσωποληψία quam Deus à se removet, alia personæ λόγου consideratio in æstimatione juridica satisfactionis: nam respectu prioris πρόσωπον non significat *objectum* ipsum amatum vel rejectum, seu ipsum hominem, quem personam dicimus; Sed notat *motivum* seu *qualitatem* aliquam externam propter quam adducimur ad illud eligendum vel respuendum, quia verò vultus hominis in eo maximè illustris est & conspicuus, qui primùm omnium in oculos intuentium incurrit, ideo πρόσωπον dicitur, ut ex eleganti illa Nazianzeni allusione videre est in carmine κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων, ubi eas ab insano faciem fucandi studio dehortatur, faciem nativam à larva ascititia & superinducta distinguendo:

μήδε θεῦ μορφὰς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς
ὥστε προσωπεῖα κοὐ χὶ πρόσωπα φέρειν.

Hinc πρόσωπον usurpatur pro statu hominis externo, seu pro qualitate aliqua personæ aut rei, quæ est extra causam de qua agitur & quæ nullatenus ad ejus momentum pertinet v. g. cùm propter nobilitatem & potentiam unus absolvitur licet reus, alter verò propter inopiam & miseriam damnatur, licet cæteroquin potior esset & justior ejus causa; hæc est vera prosopolepsia quæ in vitio semper ponitur & à Deo passim severè interdicitur, Lev. XIX. 15. *non suscipies faciem pauperis, nec honorabis faciem magni in judicio, in justitia judicabis proximum tuum.* Sic Deut. XIX. 15. & alibi sæpe. At verò personæ dignitas de qua loquimur, non est πρόσωπον seu qualitas aliqua externa quæ non faciat ad rem; Imò hîc persona λόγου dat momentum longè maximum ipsius passionibus, quandoquidem pondus addit & valorem λύτρου: cùm enim actiones & passiones sint suppositorum, ab iis etiam suam trahunt æstimationem. Aliud E. est πρόσωπον id. *faciem* non accipere quod vitiosum est & de Deo bene negatur, aliud ὑπόστασιν seu *personam* respicere, quod justum est, & rectè Deo tribuitur.

XV. II. R. supponi hîc falsam hypothesim ab Adversario, quasi personæ dignitas nihil faciat vel ad minuendum peccatum, vel ad augendam pœnam; Quis enim ignorare potest crescere peccati reatum pro tenuitate offendentis, & majestate offensi, seu ejus in quem peccatur, & rursus pœnæ valorem ex dignitate patientis; v. g. si Plebejus aliquis aut vilis homuncio Regem lædit, longè gravius censetur peccatum, quàm si Rex vel Princeps subdito injuriam faceret; Ita si Rex aliquis patitur, ejus passio longè pluris æstimatur, quàm si minimus aliquis ex plebe: Quo major est ejus qui punitur dignitas eo pluris æstimatur

pœna

pœna quam perpetitur, eo enim minus puniri debebat, plusque adeo est in pœna indignitatis; Jam autem personæ divina essentia præditæ dignitas est infinita, quæ enim potest forma dignior esse formâ Dei? At Christus erat in forma Dei Phil. II. ἴσα τῷ θεῷ *æqualitates* id est prorsus æqualis Deo; Is autem sese usque eò exinanivit, ut oppositam formam sumpserit scilicet servi, nec eo exinanitionis gradu contentus infra eum sese ad eam obedientiam demisit quam nemo exigit à servo; luitque ultro atrocissimum & Lege Dei maledictum supplicium crucis ut Patri obediret, & nos à maledictione Legis liberaret; Ita nihil ad infinitam pœnæ æstimationem desiderari jure potuit. 3. *Pœna* vel infligitur peccatori ipsi in *propriâ personâ*, vel sponsori in *personâ alienâ*; Dignitas personæ non valet quidem in reo patiente, quia eadem quæ est in solvente, fuit in peccante, & quæ considerari potest in pœna ad ejus imminutionem, spectatur in peccato ad ejus intensionem, sed in sponsore valet, quia non ob sua, sed ob aliena delicta satisfacit. Itaque si Rex punitur pro subditis, pœna quæ in subditis mortis debuerat esse, in Rege propter dignitatem personæ commutabitur in exilium, vel carcerem. Quidni ergo hîc dignitas non finita, sed infinita personæ Christi pondus addere potuerit passionibus ejus, ita ut quod duratione æternum esse debuerat, brevi temporis spatio absolveretur. Sanè Scriptura non sine ratione toties ad hanc personæ considerationem nos revocat, ut pondus infinitum meriti & satisfactionis Christi agnoscamus, ut cùm ait *Deum acquisivisse Ecclesiam sanguine suo*, Actor. xx. 28. *Dominum gloriæ esse crucifixum*, 1. Cor. 11. 8. *Christum se per spiritum æternum obtulisse*, Heb. IX. 14. & *vi indissolubilis vitæ non secundum mandatum carnale factum fuisse sacerdotem*, Heb. VII. 17. *sanguinem Jesu Christi filii Dei nos purgare ab omni peccato*, 1. Joan. 1. 7. 4. Falsum etiam hic supponitur, Christum leniores pœnas tulisse, quàm quæ nobis debebantur: neque enim dicimus propter personæ dignitatem in Christo leviùs, vel infra condignum vindicata fuisse peccata nostra, sed cùm debitas eorum pœnas omnes tulerit, ex personæ dignitate fluere meritò dicimus quod tanti habeantur pretii ad nos redimendos. Itaque duo hic conjungenda esse putamus, peccatorum omnium justam persolutionem, & satisfactionis illius valorem infinitum; pœnas enim omnes impositas esse clamat Isaias c. LIII. & Paulus Gal. III. dum ait factum fuisse κατάραν; maledictio enim omnes pœnas includit, valorem verò istarum pœnarum ex ipsâ personâ petendum esse ex eo patet, quod Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam sanguine suo, & Christus per Spiritum æternum se obtulisse, &c.

XVIII. *Excip.* Non posse divinam vim Christi conferre passionibus infinitatem, quia alias sequeretur Christum quatenus fuit æternus Deus, passum fuisse, quando non satis erat Christum qui passus fuit, æternum Deum esse, nisi etiam quatenus Deus æternus est, fuerit passus, cùm verò hoc dici haudquaquam possit, nec posse pariter istam infinitatem ex personæ dignitate peti. R. ut

pœnæ

pœnæ ſint infinitæ, non neceſſe eſt ut Divinitas ipſa paſſa ſit, quæ impaſſibilis eſt, ſed ſufficit ut perſona patiens divina ſit, quamvis nihil perpeſſus ſit Chriſtus quatenus eſt Deus, perſona tamen illa quæ Deus eſt, pœnas has tulit: non valet ergo conſeq. Chriſtus quatenus eſt æternus Deus, vel ipſa in eo æterna Deitas pati non poteſt, ergo nec vim aut pretium tribuere perpeſſionibus quas humana natura ipſi perſonaliter unita ſuſtinuit, quia actiones & paſſiones omnes ſunt perſonæ, & à dignitate perſonæ æſtimantur & denominationem accipiunt, ut à *principio quod*, licet pro harum conditione attribuendæ ſint naturæ ex quâ ortum habent, ut *principio quo.*

XVII. IV. *Excip.* Etſi natura divina ſupponeretur paſſa, non ſequeretur, quia infinitæ virtutis eſt, idcirco quæcunque in ipsâ ſunt, infinitæ eſſe virtutis, ut operationes Dei quantumvis maximi, non tamen infiniti ſunt pretii, licet ſint ab eo qui infinitus eſt: Ita de paſſionibus ſtatuendum, non poſſe ſtatim infiniti pretii dici, licet in infinito ſint. Reſp. Sed hîc fallunt & falluntur Adverſarii. 1. nunquam diximus Divinitatem ipſam paſſam eſſe vel pati potuiſſe, ſed tantùm perſonam patientem Deum fuiſſe; Paſſus eſt ergo *qui Deus eſt*, ſed non *quà Deus.* 2. ſi Deus paſſus eſt, bene ſequitur paſſiones eſſe infinitas reſp. perſonæ, etſi ſint in ſe finitæ; Diſtinguenda ergo hîc *infinitas phyſica* cujus ſubjectum finitum capax non eſt, ab *infinitate morali*, qualis in pretio attendi ſolet, paſſiones infinitæ ſunt non priori, ſed poſteriori ſenſu. 3. Ex eo quod Deus eſt infinitus ſequitur quidem, quicquid eſt *in Deo* eſſe pariter infinitum, ſed non quicquid eſt *à Deo* ſtatim eſt infinitum eâdem ratione: Jam opera Dei tranſeuntia ſunt à Deo & non in Deo, unde non mirum ſi eandem infinitatem abſolutè non participant; Interim tamen etſi non ſint infinita abſolutè & ſimpliciter, aliquam tamen infinitatem participant, ſi non in ſubſtantiâ operis, ſaltem in modo operationis: ſic creatura non eſt infinita, ſed τὸ creare eſt infinitæ virtutis; Ita etſi paſſiones Chriſti non habeant infinitatem phyſicam, quæ in nullam rem creatam cadere poteſt, habent tamen moralem in pretio & æſtimatione, quæ hîc ſufficit.

XVIII. Sic fuit prima objectio *ex parte pœnæ.* Secundam addit *Socinus* ex eo petitam quòd pœna corporalis in alium transferri non poſſit, aut pro illo pendi, quia natura non patitur ut corporalis unius pœna, non ſecus ac factum alterius fiat; Jam quæ ſuapte naturâ fieri non poſſunt, illa ne à Deo quidem fieri dicenda ſunt: ſic ille part. 3. cap. 4. *Reſp.* Naturâ aliquid impoſſibile dici poteſt, vel quod rerum naturæ ita repugnat ut contradictionem involvat, & ſic verum eſt ea quæ naturâ fieri non poſſunt, neque etiam à Deo fieri poſſe: Vel impoſſibile illud dicitur ſecundum quid, quod ſecundum naturæ curſum & ordinaria media fieri non poteſt, & ſic negatur, quia Deus ſæpe operatur ſupra naturam, & quæ homini animali abſurda videntur & impoſſibilia, non deſinunt poſſe à Deo fieri. 2. quod eſt unius, poteſt fieri alterius vel *actuali transfuſione*, vel *judiciali imputatione.* Pœna unius non minus ac peccatum non poteſt

test alterius fieri per actualem transfusionem, quia est actio & passio personalis quæ migrare non potest de subjecto in subjectum; sed nihil obstat quo minus alterius fiat per *forensem* & *judicialem imputationem*; Ut sponsor potest in se debitum debitoris assumere, & pro ipso satisfacere, accedente Judicis vel Creditoris ratihabitione, qui quod sponsor solvit debitori imputat. Talis translatio pœnarum occurrebat olim in sacrificiis & victimis, quatenus istæ in peccatorum locum subrogatæ, pœnam mortis ipsis debitam sustinebant. Ita Christus in se & peccata & pœnas nostras transtulit, *peccata* quidem *imputativè*, quia eodem loco habitus est ac si peccator fuisset, *pœnas* verò *realiter* & *intensivè*, quia eas omnes in corpore suo luere voluit. 3. *pœna* unius non potest alterius fieri nimirum quæ sit *eadem numero*, concedo, sed *eadem specie* & similitudine, nego. Jam Christus non eandem numero pœnam nobis debitam tulit, sed similem tantùm. Cæterùm quæ hìc Adversarius contra possibilitatem istius translationis, & substitutionis justitiam arguit, quia discussa sunt *Disp.* 11. *de Necess. Satisf.* plura nunc dicere supersedemus.

XIX. Ad quartum jam progredimur Caput, in quo pertendunt *ex parte hominum* impossibilem fuisse illam satisfactionem; Hoc enim etiam urgent Adversarii hoc potissimum argumento. Quia singulis peccatoribus mors una infinita debebatur, imò & pro unico peccato; Ergo vel plures mortes imò innumeræ requirebantur infinitæ, vel Christus verè & plenè pro omnibus non satisfecit. *Finge*, inquit Socin. p. 3. c. 4. *Christum eas pœnas subiisse quas quivis ex hominibus propter peccata sua subire tenebatur, quid hoc erit ad veram plenamque satisfactionem pro peccatis omnium? Quis unquam audivit, solvendo quod unus debet, pro singulis satisfieri, qui idem singuli debent?* Sic alibi, *nonne & id quoque quod unusquisque nostrûm propter delicta sua pati tenebatur, infinitum quiddam erat? &c. Infinitas igitur pretii quæ in Christi perpessionibus reperiri posset, quia divina natura passa fuisset, pro uno quopiam solvi potuisset, & unus tantummodò ex nobis ejus vi à mortis æternæ reatu liberari, siquidem, ut dictum, quilibet ex nobis pro se eam pretii infinitatem debebat, quare totidem pretii pœnarum infinitates existere opus fuisset, quot nos omnes sumus, non unicam tantùm, si omnes id per alium solvendo quod nos debebamus, eo nexu liberandi fuissemus.*

XX. Resp. Arguta videtur objectio, sed solida non item. 1. Hic apertè impetitur ipsa Scriptura, quæ non semel, sed passim docet unum Christum pro omnibus mortuum & passum, Isa. LIII. 4. 5. 6. *Deus conjecit in eum iniquitates omnium nostrûm, & peccata nostra & dolores portavit*, 2. Cor. V. 14. *Si unus pro omnibus mortuus, ergo omnes mortui*, 1. Pet. III. 18. *Justus pro injustis passus est*, sed peculiariter Rom. V. 18. ubi una Adami inobedientia quæ omnes posteros perdidit, opponitur vel respondere dicitur uni obedientiæ Christi quæ omnes fideles salvat, *ut per inobedientiam unius illius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius istius justi constituentur multi.* Si ergo unum Adami peccatum

potuit innumeros perdere, quidni & una Christi justitia poterit innumeros salvare? sic *unicâ oblatione* dicuntur *consecrari qui sanctificantur*, Heb. x. 14. & Christus *dedisse se ipsum redemptionis pretium pro omnibus*, 1.Tim. II. 6. hoc sensu dicitur *ἱλασμὸς non tantùm pro peccatis nostris* id. Judæorum, *sed etiam totius mundi*, 1. Joh.II.2. *Agnus Dei qui tollit peccata mundi*, 1. Joh. 1. 29. *qui semel oblatus est ut multorum peccata tolleret*, Heb.IX.25. E. vel falsa dicenda erit Scriptura quæ passim unius Christi justitiam & mortem proponit tanquam ἀντίλυτρον sufficiens ad redemptionem omnium Electorum, vel falsa erit Socini sententia.

XXI. Secundò disting. *debitum pecuniarium à solutione pœnali*, in illo quia pecunia ex suâ materiâ & formâ absolutè æstimatur, à quocunque possideatur aut solvatur, valoris est ejusdem; Ita si multi centum nummos pro se singulis debeant, pro singulis totidem centum nummi erunt pendendi, non verò pro omnibus centum sufficient; Sed in ista, quia personæ fit substitutio, & quidem innocentis pro nocente, ibi æstimatio non fit tantùm pœnæ, sed etiam personæ; Itaque pro dignitate personæ crescit etiam dignitas pretii. Licet nummus aureus non plus valeat in manu Regis quàm captivi, tamen Regis caput & vita plus habet pretii quàm vilis mancipii. Sic sæpe unius pœna pro delictis multorum sufficit, Rex unus pro innumeris captivis permutatur, quia dignitas personæ longè præponderat numero cæterorum. Sic vita Davidis plus æstimatur dimidio exercitu, 2.Sam. XVIII. 3. At hîc non est quæstio de solutione pecuniæ in qua valor ejus simpliciter attenditur, sed pœnæ in qua personæ conditio æstimatur; Nec mirum videri debet si unus pro multis sufficere potuit; ut Unus serpens æneus suffecit ad servandos omnes ægros Israëlitas; Unus hircus ἀποπομπαῖος suffecit ad exportanda in desertum omnium Israëlitarum peccata; Una victima sufficiebat & pro Sacerdote & pro populo; Unico sacrificio propitiatorio anniversario poterant universi populi delicta expiari, etsi tot expiationes requirerentur quot erant Israelitæ, quia unica illa expiatio sic erat universorum, ut ex Dei destinatione & instituto fieret quoque singulorum; Quidni ergo una unius Christi filii Dei satisfactio pro peccatis mundi sufficeret? Sic quod præstat alicujus Civitatis procurator aut Commissarius totius Reip. nomine, sic factum ab ipso censetur, ut omnes & singuli in eo id ipsum præstitisse dicantur. Ita quamvis quilibet egeat toto sole ad sui illuminationem, universis tamen illuminandis una Lux Solis sufficit.

XXII. III. Tota Adversarii ratiocinatio peccat falsa hypothesi quòd Christus non sit Deus: Nam posito Deum esse, infinitas personæ exhaurit omnes illas infinitates, quæ nobis debebantur; Unus enim pluris æstimari debet quàm omnes simul, imò infinities pluris, nam unum si multiplices, habebis tandem numerum omnium hominum, omnium verò hominum collectio quantumcunque multiplicetur, nunquam Christi potentiam & dignitatem æquabit; Ita licet Christus unus sit, Nos pro quibus passus est propè innumeri, tamen potent

terit unus pro omnibus satisfacere, & una ejus mors pro omnibus mortibus dari ἀντίλυτρον; Nam personæ dignitas & infinitas absorbet omnes infinitates nostras, quia non absolutæ sunt, sed tantùm comparatæ & secundùm quid. IV. Ad hoc etiam accedit consideratio *fœderis* cum Christo initi, Is. XLIX.6.8. Matt. XX.28. quo ita à Patre constitutum est, ut Christus passione suâ non pro uno vel altero, sed pro omnibus electis satisfaceret, vitamque iis mereretur: sic enim peccatum factus est, ut essemus Justitia Dei in ipso, 2.Cor. v. 21. sic factus est κατάρα, ut benedictionem consequeremur, Gal. III. 13. sic in eum conjecit Pater iniquitates omnium nostrûm, ut ex ejus vulneribus sanaremur, Isa. LIII. 6. Sic gustavit mortem pro omnibus, ut per mortem destrueret eum qui habebat imperium mortis, & liberaret quotquot metu mortis per totam vitam obnoxii erant servituti; Hebr.11.14.15. Ut E. ex Adami peccato, Deo ita ordinante, omnes & singuli homines rei facti sunt æternæ damnationis, *damnati antequam nati*, ut scitè loquitur Bernardus, nec totidem infinitates distinctæ in una primi hominis transgressione sunt constituendæ quæ ad nos dimanent; Ita in Christi obedientia temerè infinitates debitorum nostrorum separaveris, cùm unâ suâ passione & morte pœnarum nostrarum infinitatibus, si ita loqui licet, abundè satisfecerit: Unde scrupulosè in proportionem istarum pœnarum non est inquirendum; sufficit hoc teneamus, Deum Sponsorem eum pro nobis omnibus constituisse, ut pace per sanguinem ejus facta, omnia sibi reconciliaret, Col. 1. 19.

XXIII. Atque ita soluta sunt breviter quæ Adversarii afferre solent contra Satisfactionis veritatem, & ad impossibilitatem ejus evincendam: Superest ut *Absurda* nonnulla expendamus, quibus sententiam nostram obnoxiam esse pertendunt. 1. *Absurd.* Si Christus pro nobis satisfecit, plus ipsi deberemus quàm Patri cœlesti qui nihil tale pro nobis præstitit, major esset Christi amor & misericordia erga nos quàm Patris, quia ille à nemine quicquam postulavit, sed Patrem insuper movit, ut nostri misereretur, & nobis reconciliaretur. Sic *Catech. Racov.* c.8. de *morte Christi q.16.* Resp. perperam hîc opponuntur quæ sunt conjungenda; nam licet opus Redemptionis *terminativè* & *subjectivè* sit solius Filii, qui carnem nostram assumpsit & in eâ passus est, tamen non desinit esse totius Trinitatis *inchoativè* & *efficienter*, quia ad opus istud singulæ personæ S. Triados concurrerunt eâdem justitiâ, sapientiâ, potentiâ & misericordiâ; Unde ut nihil Christus egit nisi ex communi omnium consilio, Joa. XIV. 31. *sic ago sicut mihi mandatum est à Patre*, ita eadem virtus in ejus executione se exeruit. Ideo amor & charitas utrobique summa, Patris in missione & datione filii, Filii in promptâ & spontaneâ istius muneris susceptione; si Filii magna est misericordia erga genus humanum, utique & Patris; si satisfactum est justitiæ Patris, utique & Filii, quia satisfactio ista non respicit simpliciter personam Patris, sed divinam Justitiam, quæ Patri, Filio & Spiritui sancto communis est.

XXIV. *Inst.* Sed nonne major videtur amor illius qui pro nobis solvit, illius amore, qui solutionem accipit & qui à satisfactione motus est ad miserendum? Resp. Major non potest dici charitas Filii qui se ipsum dedit, charitate Patris qui filio non pepercit, quia utrobique est summa & maxima. Cùm enim Pater suo illo unigenito nihil charius habeat, in quo sibi complacitum est, Matth. III.17. & quem Scriptura vocat *filium dilectionis* paternæ, Col. I. 13. id. summe dilectum; sanè non potest non esse maxima charitas illa Patris erga nos, quæ ipsum movit ut filium pro nobis traderet, unde Scriptura celebrat passim hanc Dei charitatem tanquam summam & inenarrabilem, Joan. III. 16. Rom. V. 8. I. Joa. IV. 9. Ita immensum filii erga nos amorem esse testatur ipse, cùm ait hoc esse amoris culmen ut quis vitam pro amicis exponat, Joan. XV. 13. At Christus non pro amicis, sed pro inimicis mori voluit; Ita si hæc duo conferantur, Pater filium dilectissimum & delicias suas morti exponens, & Filius summâ alacritate mortem subiens, quid aliud dici potest quàm summum esse utriusque amorem? nec facile exponi potest utri plus debeamus, quia utrique infinitum debemus; Porro quod addunt satisfactione filii motum fuisse Patrem ad miserendum, in eo non satis accuratè loquuntur; nam tantùm abest ut satisfactio moverit misericordiam, ut potius misericordia satisfactionem destinarit tanquam medium ad finem suum nimi. Electorum salutem consequendum appositissimum; sic enim Joan. III. 16. missio dicitur effectus dilectionis Dei, *Ita Deus dilexit mundum ut dederit filium, &c.* Nec sanè aliunde poterat quàm à summo & intensissimo Dei erga nos amore proficisci Redemptoris destinatio & missio; Verùm quidem est *misericordiam* & *amorem Dei effectivè* consideratum satisfactionem supponere, quia non poterat actualiter se exerere erga nos per effecta beneficentiæ, nisi prius satisfactum esset justitiæ; At *misericordia affectivè* seu *amor benevolentia* in Deo illam omnino antecedere debuit, quia sine eo destinari non potuit. Frustra verò hic regerit Adversarius Filium aut iratum fuisse, & sic satisfactione indiguisse, aut non iratum, & sic à Patre dissensisse; Nam cùm una sit Patris & Filii justitia cui satisfaciendum fuit, hic non minus quàm ille iratus dici debet, quique adeò satisfactione indiguit ad eam placandam; Interim quia ira illa fuit benignitate temperata, Deusque generis humani perditi miserebatur, & de redimendo illo cogitabat, Filius Patri libens obediit, adeoque justitiæ suæ læsæ satisfecit: quod licet humana & cæca ratio non capiat, Verbum tamen expressè docet; Et hoc est indicium non hostilis discordiæ, sed potius consensus & obedientiæ; Filius enim mortem suscepit, non quod dissideret à Patre, & hominibus plus justo faveret, sed ut justitiæ Dei satisfaceret, & perfectam ὁμόνοιαν cum Patre testaretur; quò spectat illud Psaltis, Psal. XL. 9. *Ecce venio, in volumine libri scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam.*

XXV. II. *Absurd.* Si Christus pro nobis satisfecit Legi divinæ, ergo Legem non tenemur amplius observare, nam pro quo pretium est solutum semel, is non

is non tenetur denuo solvere; At posterius est absurdum, E. & prius. Hinc colligunt doctrinam de satisfactione perniciosam esse, hominibus fenestram ad peccandum aperiendo, aut ad socordiam in pietate colendâ eos invitando & desides reddendo. *Catech. Racov.* c.8. q.17. Sic *Volkelius* li.v. c.20.21. sæpius inculcat, *Hanc doctrinam magnam vim per se habere ad homines non solum securos lentosque in officio reddendos; Verùm etiam in omnia scelerum genera impellendos. Nam si justitiâ Christi nobis imputatur quemadmodum quidem necesse est, si nostro loco sunt præstita, nostrâ ipsorum sanctitate nequaquam erit opus, nec quicquam prohibebit quominus etiamsi in peccatis perseveremus regni tamen cœlestis hæreditatem adeamus.* & c. 22. *Quid causæ est cur is qui satisfactionem illam persuasam habens, & Christum pro omnibus peccatis & jam commissis, & porro committendis solutionem plenissimam Deo præstitisse credens, aliquid in repellenda à se impietate & justitia colenda laboris sibi ponendum existimet?* Resp. Sed primò est quod nobis gratulemur iisdem armis pugnare Adversarium quibus olim gratiæ divinæ hostes doctrinam gratuitæ Justificationis, quam Paulus prædicabat, evertere conabantur, sic scilicet consui pulvillos conscientiis, & edoceri homines manere in peccato ut abundet gratia Rom. VI. 1. 2. Etsi homines impii & perversi hac salutari doctrina abuterentur eamque in sequiorem sensum traherent, prout notum est sæpius ipsas Scripturas in propriam perniciem detorquere teste Petro 2. Pet. III. 16. Non inde sequeretur verè hoc ex tali doctrina sequi, Imò nihil minus inde elici posse certò certius est, cùm contra potentissimus ad sanctitatem sit aculeus ut jamjam videbitur.

XXVI. III. *Finium diversitas* Christi obedientiam & nostram optimè conciliat; quod enim Christus pro nobis præstitit, id sanè præstare non tenemur eodem fine, & eadem de causâ, nimi. ut satisfaciamus, & ut vitam ex jure Legis servatæ acquiramus, hoc enim cùm semel Christus pro nobis fecerit, nihil causæ dici potest cur id ipsum facere denuo teneamur; sed non sequitur eo ipso liberam relinqui & non necessariam Legis obedientiam, quia etsi per illam nec satisfacere debeamus ampliùs, neque etiam valeamus, tamen aliæ causæ variæ dari possunt, quæ hoc studium à nobis exigunt, non *ut vivamus*, sed *quia vivimus*, non ut jus acquiramus, sed ut possessionem acquisitam adeamus, non ut *causam regnandi*, sed ut *viam regni*: Sic Christus mortem corpoream pro nobis tulit, & tamen eidem morti omnes adhuc sumus obnoxii, sed alio plane fine; Nec enim *mors* ista amplius ut *peccati pœna* subeunda est, vel etiam à Deo nobis infligitur, quomodo eam tulit Christus, sed ob alios fines varios Dei gloriam & salutem nostram spectantes, nimirum ut sit reliquiarum peccati & corruptionis nativæ totalis extinctio, nostri ad Christi exemplum conformatio, qui per eandem viam in Regnum suum ingressus est, ad gloriam cœlestem via & transitus à sapiente Dei ordinatione præscriptus, &c. Ita novæ obedientiæ per omnem adhuc vitam incumbendum est, non ut per eam coram tribunali Dei justificemur, vel vitam æter-

nam nobis aliisve mereamur, sed ut pro salutis acceptæ beneficio nostram erga Deum gratitudinem testemur, ut nos veros & genuinos Patris cœlestis filios ad imaginem ejus renovatos probemus, ut nos Christo capiti nostro tam in vita quàm in morte, tam agendo quàm patiendo conformemus, ut Deum toto corde totisque viribus glorificemus, ut per bona opera vocationem & electionem nostram in dies magis firmemus, & conscientiis testatissimam faciamus, & si qui sunt id genus pietatis & justitiæ fines.

XXVII. *Inst.* Sed debitum semel à Sponsore solutum, nullo modo nulliûsque finis obtentu ab ipso repeti potest, cujus nomine semel persolutum est; Si ergo Christus semel solvit, quomodo hoc ipsum à nobis repeti potest? Resp. Etsi de obedientia Legis agatur utrobique, non tamen potest dici idem debitum absolutè: Nam obedientia à Lege olim præscripta, diversimodè differt ab eadem, quatenus jam præscribitur in Euangelio 1. *in causa proxima*, quia Lex obedientiam perfectam exigit ex naturæ viribus præstandam; Euangelium autem fructus spiritus à nobis requirit ex fide in Christum Mediatorem, & spirituali nostrâ vitâ, quam in ipso & per ipsum habemus, exurgentes. E. etsi in normâ & formâ externâ conveniant, *causâ* tamen *proximâ* tantùm inter se discrepant quantùm natura & gratia, justitia originalis Adamo per creationem inhærens, & justitia Christi mediatoris nobis per fidem imputata, 2. in *modo*, quia per legem Deus ut justus judex vel perfectionem exposcit, vel delinquentem ad pœnam deposcit; At per Euangelium ut Pater benignus, & erga nos in Christo propitius, & quæ adsunt initia, tanquam vitæ novæ primitias clementer acceptat, & quæ perfectioni desunt gratiosè condonat; 3. in *formâ* Lex sola propriè debitum tantùm exigit, quia vires ad obsequendum non sufficit; Euangelium verò non tam exigit quàm ad obediendum erigit, vitam indit & ad Dei jussa capessenda promptum & idoneum præstat. 4. *in fine* obedientia sub lege petitur ad meritum vitæ, sub Euangelio vero tantùm ad ejus possessionem adeundam & gratitudinem contestandam: hoc autem posito quadruplici discrimine, negamus ullo modo absurdum aut incongruum esse, ut quam Christus pro nobis redimendis obedientiam Legi præstitit, eam nos ipsi non ex Legis tenore,sed ex Euangelii sententiâ Deo Christoque Servatori præstemus.

XXVIII. Imò & rationi & vocationi, adeoque conditioni nostræ ita consentaneum esse dicimus, ut fructum alias & finem beneficiorum Redemptionis nostræ assequi non valeamus; Quare enim nos redemit, nisi ut ex hostium spiritualium potestate liberati, *Deo nostro serviamus in sanctitate & justitia omnibus diebus vitæ nostræ*, Luc. 1. 74. Quare Christus peccata omnia nostra in corpore suo super lignum tulit, nisi *ut mortui peccato, justitiæ vivamus*, 1. Pet. II. 24? Quare sanguine suo nos abluit nisi ut pretioso illo lavacro abluti vestes nostras, id. corda & conscientias imò & membra à peccati sordibus intemerata servemus & Deo vero & vivo serviamus Heb. IX. 14. 1. Thess. IV. 4? Quare nos salvavit,

& opus

& opus suum fecit, nisi ut ad bona opera reformati, in iis jugiter incedamus? Ephes. II. 10. Quare nos redemit ab iniquitate & populum peculii sibi purificavit, nisi ut purificati à sordibus accensi simus studio bonorum operum? Tit. II. 14. & prædicemus virtutes illius qui à tenebris ad mirabilem lucem suam vocavit, 1. Petr. II. 9.? Qui fines inter alios Christo Servatori propositi fuere in nostri redemptione.

XXIX. Unde patet quàm falsò contendant Adversarii, per doctrinam satisfactionis fenestram aperiri ad peccandum, & socordiam & desidiam foveri, cùm nullum potentius incentivum, nullum efficacius ὁρμητήριον ad pietatem & sanctitatem Scriptura unquam proponat, nullumque sit reipsâ majus hâc pretiosâ Christi satisfactione, idque diversimodè. Primò à *fine mortis Christi*, cùm enim hic finis Christo propositus sit, non modò ut pro nobis satisfaceret, sed etiam ut nos sanctificaret, & sectatores bonorum operum redderet, exemplar nobis præbendo quod sequeremur, 1. Petr. II. 18. Tit. II. 14. nisi velimus Christum fine suo excidisse, & frustra mortuum esse, opus est ut sanctitati studeamus; An mortuus esset pro peccatis, ut in peccatis maneamus, an non potius ut iis nuncium mittamus, utque amplius iis in æternùm non serviamus? Rom. VI. 18. Atque hîc Socini simile in ipsum retorquemus; Nam is qui alterius debita solvit, seriò vult, si alias sincerus est amicus, ut nullum deinceps æs alienum contrahat; sic Christi liberatoris nostri voluntas est, ut quoniam semel pro nobis satisfecit, ne novum debitum contrahamus, & denuò iræ divinæ subjiciamur; dicit omnibus quod olim paralytico, Joan. V. 14. *Ecce sanatus* & liberatus es, *vade, ne pecces amplius, ne quid pejus tibi contingat.* 2. *à jure redemptionis*, à quocunque enim redimimur, illi redemptionis jure ad serviendum & obsequendum obstricti sumus, ratio hæc attingitur à Zacha. Luc. 1. 74. & ab Apost. 1. Cor. VI. 19. 20. *Redempti estis pretio, glorificate ergo Deum corpore & animo vestro quæ sunt Dei.* 3. à *gratuitæ remissionis beneficio*, quò plura enim & majora beneficia accipiuntur, eò major etiam gratitudo debetur, unde Christus Luc. VII. 41. *Remittuntur ei peccata multa, hinc dilexit multum, cui enim minus dimittitur, minus diligit*, & Ps. CXII. 3. *venia est apud te, ut timearis*, & Psal. LXXXV. 9. *loquitur pacem populo suo*, sed *ne redeat amplius ad stultitiam*; Neque enim si *remissio* datur *peccati præteriti*, ilico datur *permissio futuri*, condonatio factorum non est impunitas faciendorum, sed potius frænum & obstaculum. 4. à *gravitate pœnarum & peccati fœditate*, si Christo tam carè constitit debitorum nostrorum persolutio, an ea deinceps cumulabimus? Vel an vellemus adhuc in sinu fovere peccata, quæ optimum Redemptorem tot tormentis & contumeliis objecerunt? si tam fœda est peccati macula, ut nullo nisi ipsius Filii Dei sanguine elui potuerit, an eâ nos in posterum voluntariè polluemus? Absit; hoc enim esset filium denuò crucifigere, & sanguinem Testamenti profanum ducere, quod horrendum & ab omni remissione alienum pronunciat Apost. Hebr. X. 29. 5. ab

iræ

iræ divinæ immensitate, nam si tanta fuit ejus indignatio, ut nullâ re aliâ quàm Unigeniti morte placari potuerit, an non reverebimur hanc iram, an audebimus eam denuò peccatis nostris accendere? an non potius continuò obversabitur nobis quàm tremendum sit in manus Dei viventis incidere, Heb. x. 31. 6. ab *amoris divini magnitudine*: nam si ille tanto nos amore est prosecutus, ut nec Pater filio pro nobis parcere, nec filius mortem subire recusarit, & quidem dirissimam, an non æquum est ut tam benignum Redemptorem pro virili redamemus, & si aliâ in re non possumus, in hac saltem gratitudinem nostram exhibeamus? hoc urget Paulus 2. Cor. v. 14. *Charitas Christi constringit nos, ut qui hoc statuerimus, si unus pro omnibus mortuus est, illos omnes mortuos esse & illum pro omnibus mortuum esse, ut qui vivunt posthac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus & suscitatus est*; Hinc colligitur satisfactionem Christi non esse impietatis & negligentiæ pulvinar, sed sanctitatis efficacissimum motivum, & spiritualium morborum nostrorum salutarem medicinam, tum ἀλεξίκακον per quam peccata nostra curantur & auferuntur, tum προφυλακτικὸν per quam futura præcaventur & impediuntur.

XXX. Tantùm abest ergo ut ex positione meriti & Satisfactionis Christi debeamus argutari ad negationem obedientiæ & sanctitatis propriæ, ut contra duo ista amicissimè conspirent & individuo nexu inter se copulentur; positâ quidem Satisfactione Christi pro nobis, nostrâ sanctitate personali bonisve operibus non est opus ut vitam æternam mereamur, & eo sensu passim removentur à negotio salutis tanquam opposita gratiæ & meriti Christi Rom. x1.6. Eph. 11. 7. 8. sed iis tamen semper opus est ut salutis acquisitæ possessionem adeamus, & eo respectu subinde sanctitatis & bonorum operum asseritur necessitas Eph. 11. 10. Heb. x11. 12. Unde Scriptura passim ex Redemptione quæ est in Christo, & nostra per ipsum Justificatione gratuita efficacissimas adhortationes arcessit ad sanctitatis & bonorum operum exercitium Tit. 11. 12. 13. 14. 1. Cor. v1. 20. 2. Cor. v. 14. &c. Quomodo ergo perseverare poterit in peccatis & negligere pietatis studium qui satisfactionem istam à Christo pro se & suo loco præstitam persuasum habebit, cùm nulla pars iis competat in Christi Satisfactione qui nuncium peccato non remittunt; Et nemo ejus fieri possit particeps nisi per applicationem veræ & vivæ fidei, cujus comes indivulsa est seria resipiscentia, fructus certus Charitas, & studium pietatis Gal. v. 5.

XXXI. Frustra hic cavillatur *Volkelius* ad applicationem fidei destruendam l. 5. c. 21. Posita Christi Satisfactione nulla alia opus esse applicatione præter eam quam res ipsa secum fert. *Quemadmodum enim*, inquit, *cùm pro aliquo reipsa solutum est debitum, nil opus est ut eam solutionem debitor sibi applicet si à debito liberari velit, quia is cui solutum est, acceptâ ab alterâ solutione, jam non potest ab eo debitum illud jure exigere: sic nisi Deo pietatis officia fuerint loco nostro præstita & persoluta, non potest is eadem à nobis ipsis exigere, sed ipsius justitia & æquitatis vi compellitur*,

pellitur ad Christi justitiam nobis applicandam, & nos ab eadem obedientia præstanda liberos pronunciandos. Resp. Nam 1. non tam hîc in partes vocamur, quàm ipsa Scriptura quæ passim fidem proponit tanquam instrumentum applicativum beneficiorum Christi, & sine quo Christus nihil prodest, sic Ro. III. 24. 25. *Christus placamentum ordinatur à Deo, sed per fidem in sanguine ejus, ut ipse justus sit & justificans eum qui est ex fide Jesu* & c. IV. 16. *est ex fide ut sit per gratiam*, &c. & vers. 24. *quod autem imputatum est ei ad justitiam non tantùm scriptum est propter ipsum, sed etiam propter nos quibus imputabitur nobis scilicet credentibus in eum qui suscitavit à mortuis Jesum D. N.* sic Joh. III. 16. 36. & alibi passim fides memoratur ut organum receptivum justitiæ Christi & conditio sine qua Christus frustra mortuus esset; Et sanè cùm Christus à nobis naturâ sit alienus, & extra nos, quomodo fieri posset noster & à nobis recipi, nisi posita conditione sub qua nobis promittitur & offertur; Adde quod non potest cuiquam in solutum imputari, id quod pro ipso alter præstiterit, nisi ipse id velit, admittat & acceptet, siquidem invito beneficium non datur; maximè si *satisfactio* pro eo præstita, non tantùm sic *exsolutiva*, sed etiam *reconciliativa*, ut omnino ea est quam Christus pro nobis præstitit; Ita duplex *acceptatio* istius solutionis distinguenda est, alia à *parte Dei*, alia à *parte nostri*, illa fit per gratiam, ista per fidem, prima est reconciliationis fundamentum; secunda est ejusdem sensus & argumentum; utraque necessaria est & indivulso nexu inter se conjunguntur, nam ut fides non potest recipere justitiam Christi, nisi quum certò novit à Deo admissam esse in λύτρον pro nobis, Ita non admittit Deus justitiam Christi in Redemptionis pretium nisi pro credentibus, & iis qui ipsam sibi applicare voluerint.

XXXII. III. *Absurd.* Si Christus pro omnibus satisfecit ergo omnes, etiam manifestè impii salvabuntur; nam pro quibus solutum est semel λύτρον, illi injustè æternæ damnationis carcere manciparentur. Sic *Ostorod.* Resp. 1. per concessio. damus, si Christus pro omnibus verè satisfecit, omnes etiam salvandos esse: Neque admittere possumus eorum distinctionem, qui hîc inter *acquisitionem & impetrationem* salutis distinguunt, & ejus *applicationem*, quasi illa sit latior, hæc angustior, illa ad omnes & singulos homines, ista ad solos fideles pertineat; Cùm in Scriptura æqualis sint latitudinis & peripherias, & nemini à Christo impetrata sit salus, quæ actu non conferatur: Non negaverim quidem Satisfactionem Christi sufficientissimam esse ad redemptionem totius mundi, imò plurium mundorum, si darentur; Sed aliud est de *sufficientiâ* loqui *Satisfactionis*, aliud de *consilio & voluntate Satisfacientis.* Prius universaliter potest concipi; Posterius non item; quia non potuit velle satisfacere pro omnibus, quin eo ipso omnium loco se substitueret, & debitum mortis λύτρον penderet. Jam si ipsorum loco reipsa subrogatus, verè debitam ipsis pœnam sustinuit; quomodo eadem pœna jure potest ab iis exigi quæ tamen exigitur ab omnibus reprobis? Nec valet quod dicitur voluisse satisfacere tantùm pro ipsis

conditionatè, non *absolutè* : Nam vel conditionem illam præscivit ut dubiam & incertam pendentem ex humano arbitrio, vel ut certò futuram & à se decretam, vel ut certò non futuram, & impossibilem, utpote à se non decretam à quo solo effici potest; Si prius, admittenda erunt cum Socinianis decreta Dei conditionata & dubii eventus, quod nefas esse prudenter sancitum à Synodis Galliæ; Si posterius, omnes & singuli certò servabuntur quod nemo dixerit: Si postremum, fingetur Deus id vehementer velle & intendere, quod tamen certò novit nunquam futurum utpote pendens ex conditione nunquam extitura & eo respectu impossibili, quod an satis conveniat summæ Dei sapientiæ judicandum omnibus relinquitur; Imò sic ne voluisse quidem rectè dicitur; Quomodo enim velle dici potest Christus, quod annexam conditionem impossibilem habuit, & quam talem novit ipse, imò quam non dare expresse decrevit, qui solus dare poterat? E. eò deveniendum est ut dicamus Christum pro omnibus nequaquam verè satisfecisse, satisfecit enim pro iis tantùm quorum Vas & Caput factus est; Caput autem & Vas in fœdere gratiæ Electorum tantùm cònstitutus est, quibus datus est à Patre, & qui ab eo ipsi sunt dati, Joan. XVII. 6. Unde redemptio & satisfactio hæc, utut *ad genera singulorum* nonnunquam pertinere dicatur, ad distinguendam œconomiam V. & N. T. Nunquam tamen ad *singula generum* extenditur, imò restringitur passim ad *populum* Christi, Matt.1.21. ad *oves*, Joh.x.11.15. & xi.51.52. ad *corpus* suum, Eph. v.25. ad *multos*, Matth.xx.28. Rom.v.18.19.

XXXIII. IV. *Absurd.* Posita Satisfactione Christi Gloria & Omnipotentia Dei obscuratur, Nam Deus peccata nostra sine satisfactione remittere vel *noluit*, quod contra gloriam Misericordiæ, vel non *potuit*, quod contra gloriam Omnipotentiæ, *Ostorod.* cap. 36. Addit *Gittichius* peccata nostra nihil aliud esse quàm offensas Majestatis divinæ, offensas autem suas vel vilissimum quemque hominem non modo sine violatione justitiæ, sed etiam cum maxima laude patientiæ & misericordiæ alteri condonare posse. Resp. 1. Utrumque verè dicitur & quod *noluerit*, & quod non *potuerit*. Non *potuit* primo resp. *Naturæ* quæ cùm sit sanctissima, non potest peccatum tolerare, vel inultum dimittere, quin se ipsam abneget, Hab. 1. 13. 2. resp. *Justitiæ*, quæ suum unicuique vult tribui, Rom. 1. 32. 1. Thess. 1. 6. 3. resp. *Veritatis* quæ hanc pœnam peccato denunciabat, Genes. 11. 17. non potuit E. hac de causa peccata sine satisfactione remittere: Neque hoc pacto Omnipotentia ejus ullatenus obscuratur vel imminuitur, neque enim hoc Deus non potest propter defectum potentiæ, sed propter perfectionem naturæ; secus enim se ipsum abnegaret: Quod non *voluerit* etiam, patet ex declaratione voluntatis in Verbo factâ, ubi constat Deum disertè protestatum esse se velle ut peccatum morte puniatur: Neque hoc pacto misericordiæ ejus ulla sit fraus, quia ita est misericors ut etiam sit justus, & justitia quam exerit adversus peccatum non obstat quominus

minus misericordiam suam demonstret erga peccatorem. 2. Idem absurdum impingi potest sententiæ Adversariorum; Nam pari ratione inferam Deum aut immisericordem esse, aut impotentem, si quosvis homines peccatores in æternùm non salvat; Quæro enim cur Deus homines impœnitentes non salvat? Vel quia non potest, & sic quovis homuncione est impotentior, quivis enim offensus offendenti, ut maximè hic reconciliari nolit, culpam tamen dimittere non tantùm potest, sed etiam debet ex præscripto Christi, Matth. v. 44. & xviii. 20. 21. Vel quia non vult, & sic non erit summè misericors. Si regerant non posse hoc Deum, quia repugnat justitiæ suæ, quæ peccatores impœnitentes in communionem suam admittere non potest; & quia repugnat voluntati quæ contrarium sanxit; Idem sibi dictum putent à Nobis.

XXXIV. 3. Tantùm abest ut per satisfactionem *gloria* Dei ullatenus obscuretur, quin potius summopere ex ejus positione illustretur & negatione atteratur: Nam in Satisfactione vides 1. gloriam *Justitiæ* quæ potius quàm ut de jure suo cederet & peccatum inultum abire pateretur, etiam proprio Filio non pepercit; sic ab impiorum hominum & diabolorum calumniis vindicatur, sic homines à quibus in hoc speculo agnoscitur injectâ horribili formidine à peccato absterret, & ne Dei misericordiâ abutantur cavet, 2. gloriam *Misericordiæ* quæ talis & tanta fuit, ut cùm nulla ratio commodior suppeteret homines salvandi, etiam proprium filium morti dirissimæ subjicere non dubitarit, ut homines ab eâ eximeret. 3. gloriam *Sapientiæ* quæ mirabile hoc excogitavit temperamentum inter Justitiam & Misericordiam, & rationem nodum alioqui insolubilem solvendi ut altera sine alterius detrimento commodè erga homines se exerere posset. 4. gloriam *Potentiæ*, quæ Diabolum & peccatum illis ipsis armis vicit quibus homines devicerant, & contraria ex contrariis, vitam scilicet ex morte, benedictionem ex maledictione, felicitatem ex miseriâ, gloriam ex ignominia, salutem ex perditione admirando & prorsus inaudito modo eduxit: Contra si tollis Satisfactionem, Dei gloria multò magis obscuratur; Nam transgressiones ferre, & ad eas connivere, indicium est Judicis vel negligentis, si ex incuria permittat, vel iniqui, si volens conniveat. At Deus non est volens iniquitatem Ps. v. 5. qui odit operantes iniquitatem & perdit loquentes mendacium vers. 7. cujus oculi sunt puriores quàm ut videat malum Haba. 1. Ita Obscuratur *Justitia Dei*, qui naturâ suâ judex est mundi, ut qui reum convictum impunito peccato non justificet modò, sed præmiis etiam amplissimis donet: Obscuratur *Veritas*, quæ comminationes istas toties peccatoribus intentavit: Evertitur *pax* omnis, & solatium conscientiæ peccatricis; Nec enim videri potest quo modo sepositâ satisfactione sedari possit æstus conscientiæ, quando obversatur semper animo, & recurrit cogitatio Justitiæ Dei, qui cùm sit judex Mundi justissimus, omnis iudicis justi exemplar perfectissimum, intelligi non

poteſt quî id faciat quod & pugnat cum officio juſti judicis, & Deo abominationi eſſe ſpiritus ſanctus teſtatur, abſolvere impios & injuſtos abſque ullâ Legi & juſtitiæ ſatisfactione, non quidem per ſe ipſos, ſed per aliquem vadem pro ipſis præſtitâ; Accedit & altera *divinæ veritatis* conſideratio: quoties enim peccator cogitat Legis comminationes divinas, univerſales, abſolutas & veriſſimas, fieri non poteſt quin trepidet, niſi ſuccurrat alia cogitatio, illis eſſe pro nobis à Sponſore noſtro pleniſſimè ſatisfactum.

XXXV. Quod verò poſtremo loco affert *Gittichius* de homine viliſſimo qui offenſas quaſcunque gratis condonare & poteſt, & debet; non huc pertinet; Quia Deus hîc non conſiderandus eſt ut pars offenſa ſimpliciter, vel ut *privatus creditor*, cui liceat abſolutè cedere de *jure dominii* vel *crediti*, ſed ut *perſona publica*, & ut judex & Legiſlator ſummus qui Legum autoritatem inviolatam tueri debet; Fateor hominem privatum poſſe & debere offenſas remittere, quia ad ipſum vindicta non pertinet, ſed ad Deum: ſed de perſona publica, de Magiſtratu & Principe falſum eſt, quia judex eſt loco Dei ordinatus ut juſtitiam adminiſtret, & Legis ſanctiones exequatur, quod ſi Lex violatur, cùm is cujus eſt Legis mandatum exequi, id non exequitur, & facit oppoſitum; non minus violatur, cùm is cujus eſt Legis comminationes & promiſſiones executioni mandare, id non facit, ſed contrarium potius. Cùm verò Deus in hoc negotio vices ſuſtineat Judicis & Principis ſummi, mirum non eſt ſi peccata condonare non poſſit citra ſatisfactionem, nec hâc in parte hominibus cenſendus eſt impotentior, quia hoc eſt effectum, non impotentiæ, ſed virtutis, juxta quam nec ſe ipſum abnegare, nec juſtitiæ ſuæ nuncium poteſt remittere, ut fuſius oſtenſum eſt *Diſp.*11. *de Neceſſ. Satisf.*

XXXVI. Sed neque hîc ſubſiſtit *Gittichius*, ulterius inſtat p. 91. & Gloriam munificentiæ Dei & ſummi gratuitique in nos amoris Dei ſubrui doctrinâ hac noſtra contendit, quia ſic, non tam noſtri, quàm ſui causâ Deus Chriſtum in mortem tradidiſſet, ut nimirum debitum juſtitiæ ſuæ acciperet, utque nulla eſt munificentia creditoris, reſpectu ære alieno obſtricti, niſi de jure ſuo cedat, & exactionem ſatisfactionis à quocunque illa proficiſcatur, relinquat: Ita nullam eſſe in Deo poſita ſatisfactione Chriſti; Imò ſtultitiam & ſorditatem videri non munificentiam, donare alteri quippiam, quod ſtatim ab ipſo recipias; *Quis enim*, inquit, *non delirum, & ab omni ratione alieniſſimum eum diceret, ſi apertâ crumenâ meâ juberem debitorem meâ pecuniâ mihi ſolvere? An non præſtaret ſimpliciter ſine crimine ſtultitiæ ſtatim ipſi debitum condonare?* Reſp. Verùm iſta humanæ & cæcæ rationis figmenta nequicquam obtenduntur ſanctiſſimo Dei conſilio in Verbo revelato 1. pecca. *ignora. Elen.* Quaſi Gloria Dei ob quam Deus principaliter omnia agit, Prov. XVI. 4. & ſalus noſtra, cujus causâ Deus ſecundariò Filium ſuum pro nobis dedit, invicem repugnent, ut ex unius poſitione ſequatur alterius negatio; cùm potius ſubordinentur &

ſe

ſe mutuo ponant: Ita non magis proſpexit *juſtitiæ ſuæ* quàm *ſaluti noſtræ*; ſed ut *in Filium* fuit *juſtiſſimus*, *in Nos* fuit *munificentiſſimus* propter ſatisfactionem Filii; Paulus hoc clarè innuit Ro. III. 24. 25. cùm dicit *Deum ordinaſſe Christum in placamentum per fidem in ſanguine ipſius ad demonſtrandam juſtitiam ſuam prætereundo peccata quæ anteceſſerunt in illa Dei tolerantia, Ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ præſenti tempore, ut ſit ipſe Juſtus & Juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu*, ubi Juſtitia Dei cum ſalute noſtra conjungitur, quia utriuſque rationem habere voluit in opere Redemptionis, & ita ſibi ſatisfieri, ut inde via ad ſalutem noſtram ſterneretur, quæ aliàs inacceſſa nobis erat & invia. Tantùm abeſt ergo ut manifeſtatio unius proprietatis divinæ debeat obeſſe manifeſtationi alterius, & Juſtitiæ ratio pugnare cum miſericordiæ exercitio; ut contra mirabili temperamento mutuam operam ſibi præſtent & ſe invicem oſculentur ex oraculo Pſ. LXXXV. II. quia Miſericordiæ non poteſt eſſe locus niſi poſita Juſtitiæ ſatisfactione, & Juſtitiæ ſatisfactio non alium in finem petitur, quàm ut ad Miſericordiam aperiatur via. 2. Quod additur de *Creditore*, verum quidem eſſet in *privato* & *pecuniario*, qui pro libitu poteſt de jure ſuo cedere abſque cujuſquam injuria, ſed in *publico* & *judiciali* id. Legis vindice, & Exactore juſtitiæ locum non habet; hic enim ſi peccatoribus non indignatur, nec pœnam imponit, hoc ipſo iniquus eſt, non munificus, quia officium deſerit, & Legum autoritatem quam debuit ſartam tectamque conſervare impunè violari ſinit; Interim ſi boni publici causâ, tum rationem monſtret quâ legibus ſatisfiat, & ſaluti debitoris conſuli queat, tum de ſuo Vadem & Sponſorem ſubminiſtret, tantùm abeſt ut propterea minus munificus audiat, quin potius ut ſapientiſſimus, & munificentiſſimus meritò ab omnibus celebretur. Quidni Ergo Deus potuerit id ipſum præſtare in hoc negotio & longè excellentius, ſine ulla injuſtitiæ labe, imò cum ſummæ ſapientiæ & clementiæ gloria?

XXXVII. 3. Quod ſupponit nullam fore munificentiam in Creditore, niſi de Jure ſuo cedat, & exactionem ſatisfactionis à quocunque illa proficiſcatur relinquat, in eo fallit & fallitur Adverſarius: Nam præterquam quod ſemper à Creditore ad Judicem tranſit & à debito pecuniario ad criminale, cùm tamen diverſa ſit utriuſque ratio, ut ſæpius oſtenſum; Quis neget Clementiam Judicis & munificentiam longè maximam in eo ſe prodere, cùm ita de Jure ſuo reſpectu principalis debitoris ſeu rei cedit, ut nihil ab illo requirat, ſed omnia illi liberaliter crimina remittat quorum pœnam vas pro illo ſuſtinuit? Ita hîc multifariam ſe nobis exhibet Dei miſericordia. 1. quod ſalutis rationem excogitaverit & invenerit hominibus, non homines ſibi ipſis. 2. quod viam ſalutis aperuerit per miſſionem & traditionem proprii filii. 3. quod iſtam conditionem Filius lubens & ſola φιλανθρωπίᾳ motus in ſe ſuſceperit. 4. Et quidem pro hominibus ſalute indignis eamque contemnentibus, ſui juxta & Dei inimicis. 5. quod nihil ab iis exegerit pro quibus ſe demittebat. 6. quod illam ſatisfactio-

nem alterius pro nobis acceptam & ratam habuerit Deus, quodque merâ gratia & misericordia nobis eam applicet; Neque hîc dicendum Remissionem necessariò exigere, non modò ut is qui debet ea obligatione solvatur, sed etiam ut is cui debetur sibi satisfieri non voluerit; Nam ut primam conditionem admittimus, ita secundam negamus, nec enim minus remitti dicitur crimen Reo à quo nihil exigitur, licet Judex aliunde sibi satisfieri postulet ut antea probatum est: Et ipse Socinus non diffitetur Deum exigere aliquid ab iis quibus peccata remittit quod satisfactionis loco haberi queat nimi. vitæ puritatem quæ causa quædam est ut Deus illis clementer ac benignè peccata condonet. Quod si cùm natura & veritate remissionis non pugnat ut Deus aliqua requirat quæ instar causæ sint cur peccata hominibus condonet, Imò & fortasse ut ipse loquitur satisfactionis loco haberi possint; Quomodo cùm illa non consistet, quod Deus satisfactionis loco exigit non ab illis, sed ab alio nimi. à Vade? Ut hinc liqueat, non omnem satisfactionem cum remissione pugnare, neque ad istam semper requiri ut Creditor sibi non velit satisfieri.

XXXVIII. 4. Mirum non est si Verbum Crucis istis hominibus stultitia videatur, cùm Christus ipse crucifixus *scandalum* his, *stultitia* illis esse dicatur, 1. Cor. 1. 13. sed non desinit tamen esse Vocatis *Sapientia* & *potentia* Dei; Ita consilium hoc quod impuri isti homines delirium ore blasphemo & execrando nuncupant, summum est tamen & ineffabile sapientiæ & misericordiæ divinæ miraculum, cui obloqui nemo potest, quin eo ipso deprehendatur θεομαχεῖν; Quid an stultum sordidumve foret si Princeps clementiâ impulsus ex suo ærario daret pecuniam reo ut mulctam solveret bono publico, ad conservandam Legum autoritatem? donaret sanè aliquid de suo, non ut statim acciperet & privato suo commodo applicaret, sed ad procurandam publicam justitiæ & Legis satisfactionem. Qui ergo stultum esse dicitur cùm Deus idem facere statuitur? nempe quia sapientia Dei homini carnali stultitia videtur. Sed quantumvis nihil simile inter homines divinæ huic dispensationi occurreret, an propterea neganda esset & sugillanda? quasi viæ Dei essent sicut viæ nostræ, & supremus rerum Arbiter nostro qui homunciones tantùm sumus, & terræ vermiculi, metiendus esset pede: Absit verò ut tantum scelus vel cogitemus unquam vel admittamus; Quin potius, ut hoc tandem concludamus argumentum, laudem illi Sapientiæ, Potentiæ, Justitiæ, & Misericordiæ summæ tribuentes, & gratiam pro tanto beneficio accepto indesinenter agentes, cum Joanne & nunc & semper, canticum hoc Eucharisticum accinamus; *Illi qui nos dilexit, & lavit à peccatis nostris in sanguine suo, fecitque nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo, sit robur & gloria in secula seculorum.* AMEN.

COROL-

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *Satisfactionis Christi pro nobis non modò* Veritatem, *sed* & Perfectionem, *&* Necessitatem *agnoscimus.*

II. *Distinctionem fidei in* explicitam *&* implicitam *sensu Pontificio, ut & in* formatam *&* informem, *quam sine charitate esse volunt, rejicimus.*

III. *Sola fides justificat, non tamen justificat sine operibus.*

IV. Fides *est* immortalis, *tum respectu* Viatorum, *licet Israël exciderit, & Petrus Christum abnegans tum ore tum corde peccaverit, Solomonque graviter per γυναικομανίαν lapsus sit; tum respectu* Comprehensorum *in quibus locum semper obtinebit, quamvis suo sensu sit etiam desitura in cœlis.*

V. *Gratia efficax non agit per modum auxilii aut causæ partialis tantùm, sed per modum principii, & causæ totalis: ut nec per modum causæ contingentis, & suasione morali, sed per modum causæ necessariæ, & influxu hyperphysico. Quamvis verò ejus efficacitatem infallibiliter & necessariò sequatur effectus, liberè tamen evenit.*

VI. *In conversionis negotio humanum votum quod sic se habet,* Converte nos ad te Domine, & convertemur, *non pugnat cum hoc præcepto divino,* Convertimini ad me, & ego convertat ad vos.

VII. *Non tantùm Adoptione Dei Filii sumus, sed & naturâ filios ejus nos facit Regeneratio.*

VIII. *Quamvis* Sanctos *omnes verè beatos in cœlis prædicemus, tamen nec* invocandos, *nec* Canonizandos *esse, meritò statuimus;* honorandi sunt propter imitationem, *sed non* adorandi propter religionem. *August.*

FINIS.

DISPUTATIO UNDECIMA.

Quæ Prima est

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI PERFECTIONE.

Respondente JACOBO MORINO *Santo Torsensi.*

THESIS PRIMA.

T gloria salutis nostræ in solidum Christo Redemptori tribuatur, non sufficit agnoscere *necessariam* & *veram* fuisse ipsius *Satisfactionem*, nisi eam *unicam* & *perfectissimam* confiteamur, qua ita pro peccatis omnibus nostris justitiæ divinæ plenè satisfecerit, ut nulla sit admittenda hominum satisfactio, quæ illi assui possit aut debeat, & qua homines verè & propriè Deo satisfacere dicantur, vel pro se ipsis, vel pro aliis. Non inutile ergo vel ingratum futurum arbitramur, si assertâ alias *Necessitate* & *Veritate* istius Satisfactionis, de ejus *Perfectione* jam disputare aggredimur ad Salvatoris nostri gloriam, & fidei nostræ confirmationem, & incrementum.

II. Et eo magis necessaria videtur disceptatio, quòd hîc non jam cum *Socinianis* apertis Christi hostibus res nobis sit, sed cum *Pontificiis*, qui licet nomine ejus gloriari soleant, & Satisfactionis istius sufficientiam prolixè videantur deprædicare; non parum tamen illi detrahere deprehenduntur ut suis satisfactionibus falsis & commentitiis locum faciant; Prima equidem fronte tantùm abest ut de perfectione Satisfactionis quicquam deterere velle videantur, ut longè luculentiùs eam asserant, dum Christum non modò abundè pro sceleribus nostris ultrici Dei justitiæ satisfecisse pariter nobiscum confitentur; Verùm etiam unicam sanguinis ipsius guttam sufficere potuisse ad redemptionem generis humani quod habet Clemens VI. Papa Extravag. *Unigenitus*, & *Bellarminus* cum aliis probat lib. 1. de *Indulg.* cap. 4. Imò Satisfactionem Christi usque adeò ὑπερπλεονάζειν ut magnum sit ejus περίσσευμα quod in Thesaurum condatur cum superfluis satisfactionibus Sanctorum, unde Pontificiæ promuntur indulgentiæ; Hinc passim merita Christi sufficere & plus quam sufficere pleno ore pronunciant; Et per immanem sycophantiam sibi à nonnullis tribui conqueruntur, quod dicant *Chri-*

sti passionibus quibus peccata nostra expiavit aliquid defuisse, quominus plena ac perfecta esse possit ejus pro nobis satisfactio. Quod mendacium tam impudens & crassum esse clamant, ut nihil impudentius vel crassius fingi queat, neque ex tanto Scriptorum suorum numero unum allegari posse qui id dicat ut ait Bell. l. 2. de Indul. c. 14.

III. Verùm si ulterius in eorum mentem inquirimus, facilè patebit eos nihil minus sentire quàm quod profitentur, & Satisfactionis Christi perfectionem ore tenus asserere, sed reipsa negare & evertere. Quia verò hæc sententia primo intuitu horridior est, & quam aures Christianæ vix ferant, variis artibus, & scholasticarum distinctionum totidem veluti pigmentis ut solent in rebus falsis & sua falsitate intricatissimis incrustare eam conantur ut sic incautis & minus perspicacibus oculis pulverem injiciant. Primò enim in peccato culpam & pœnam distinguunt, & pœnam in æternam & temporariam tribuunt: Tum novo & hactenus inaudito exemplo remissionem ipsius culpæ à remissione pœnæ sic dividunt, ut cui remissa sit à Deo integra culpa, posse eidem superesse luendam adhuc aliquam pœnam arbitrentur. Ita sancit Synodus Trident. Sess. 4. cap. 8. *Sancta Synodus declarat falsum omnino esse & à verbo Dei alienum culpam à Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur.* Tum Cano. 12. *Si quis dixerit totam pœnam simul cum culpa semper remitti à Deo, satisfactionemque pœnitentium non aliam esse quàm fidem qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse, Anathema sit.* Deinde censent in baptismo quidem plenariam esse remissionem universæ tum culpæ tum pœnæ. At post baptismum peccatores posse quidem restitui in integrum, sed difficilius quàm in baptismo; Remitti quidem culpam & pœnam æternam pœnitentibus; Sed retineri tamen pœnas quasdam temporales partim in hac vita partim in futura exsolvendas, & quidem ut ipsi loquuntur *usque ad ultimum quadrantem*; Et ne quis putet leves & exiguas esse has pœnas, disertè pronuntiant esse *illam ipsam pœnam sensus quam in gehenna pati debuisset peccator, remota solùm æternitate*, ut habet Bell. lib. 4. de pœnit. cap. 1.

IV. Tertiò *Satisfactionem* aliam *culpæ*, aliam *pœnæ*, esse statuunt; Et *culpæ* quidem & *pœnæ* æternæ nullam afferri posse à peccatore communior est apud ipsos sententia, (licet non pauci ut *Scotus, Tapperus, Altenstaig., Valentia*, & alii etiam pro culpa & pœna æterna satisfieri posse contendant;) sed pro pœna temporali quæ post dimissam culpam luenda remanet Deo satisfacere posse fideles in peccatum prolapsos & quidem verè ac propriè satisfacere, sic ut ipsi tantùm fecisse juste meritoque censendi sint, quantùm satis est ad injuriam compensandam, quantumque Deus peccato læsus justè ab iis exigebat: Imò & eam esse fidelium inter se conjunctionem, ut etiam alii pro aliis satisfacere possint; Concil. Trident. Sess. 4. c. 8. can. 13. *Si quis dixerit pro peccatis quoad pœnam temporalem minimè Deo per Christi meritum satisfieri pœnis ab eo inflictis & patienter toleratis vel à sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut orationibus, jejuniis, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis exercitiis, atque adeo optimam pœnitentiam esse tantùm novam vitam, Anathe-*

ma

ma sit. Et Catechesis Triden. cap. de sacramento Pœnitentiæ *Satisfactionem* definit *Rei debitæ integram solutionem & compensationem qua homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.* Bell. lib.2. de Indulg. c.9. *Catholici Theologi docent non solum posse hominem justificatum satisfacere, sed etiam id posse ex condigno* : hinc li.1. cap.2. *operi satisfactorio deberi mercedem ex justitia commutativa statuit.* Unde colligitur ex ipsis satisfactionem Christi non ita esse perfectam, quin semper aliæ satisfactiones à parte hominum requirantur. Hoc apertè habet Bellarm. lib.1. de Purgat. c.10. *Si Christus,* inquit, *satisfecit pro omni culpa & pœna, cur post remissam culpam adhuc tam multa mala patimur ?* Imò nec putat Christi mortem certo sensu esse satisfactionem actualem, sed opera nostra: Dum enim respondet ad quæstionem propositam? An in applicatione satisfactionis Christi quæ fit per nostra opera sint duæ satisfactiones una Christi, altera nostra, An una tantùm vel Christi vel nostra, ex tribus modis dicit tertium probabiliorem esse, unam esse satisfactionem eamque esse nostram. *Tertius modus videtur probabilior quod una sit satisfactio, & ea sit nostra,* quæ scilicet à nobis peragitur, & per quam homo pœnis suis Deo satisfacit. Sic lib.3. de Pœnit. cap.15. *non est verum per Christum nos semper liberari ab omni reatu pœnæ temporalis, etiamsi nulla interveniat satisfactio.* Neque hic subsistit Cardinalis; Alibi enim lib. 2. de Indulg. c.1. pertendit merita Christi omnibus non esse absolutè necessaria, *Merita Christi,* inquit, *partim sunt omnibus necessaria, partim non necessaria, sed utilia; Atque hoc secundo modo ad fundamentum indulgentiarum pertinent.* Et ad clariorem rei explicationem addit; *Si quis post reconciliationem adeptam adhuc sit reus luendæ pœnæ temporalis, non necessariò eget meritis Christi, ut per ea reatus simpliciter condonetur : non quod sine meritis Christi reatus pœnæ possit simpliciter condonari, sed quia poterit ipse non requirere tantam liberalitatem, contentus ipse suis laboribus & pœnis, vel in hac vita, vel in Purgatorio satisfacere Deo* &c. Vasquez ulterius etiam progreditur. Nam in 4. Thom. quæst.94. art.2. non erubescit asserere ipsam Christi Satisfactionem minus esse necessariam. *Dicendum est opera in charitate ex Dei gratia facta esse satisfactoria pro pœna temporali condignè satis, sicut & meritoria vitæ æternæ, nec aliquid eis accrescere meriti aut Satisfactionis propter Christi merita.* Quò pertinent ipsius Clementis verba, qui licet loco citato statuat unicam sanguinis Christi guttam sufficere ad Redemptionem generis humani, addit tamen statim; ut facilè pateat non seriò esse locutum; *Ad Thesauri meritorum Christi cumulum, beata Dei genetricis & omnium sanctorum merita adminiculum præstare.* Ex quibus omnibus, ne plura jam istius generis addamus testimonia, liquet Pontificios in ea esse sententia, Satisfactionem Christi utut infinita fuerit, non ita plenam & sufficientem fuisse, quin requirantur adhuc variæ satisfactiones, si non pro culpa & pœna æterna, saltem pro temporali ab hominibus exsolvendæ ad plenam redemptionem obtinendam.

V. Nostra verò sententia est; Satisfactionem Christi pro nobis præstitam, non posse quidem censeri ex parte superfluam & redundantem; quasi minori pœ-

nâ potuisset fieri satis justitiæ divinæ: Sic enim nec debitum nostrum quod ex peccati merito & legis comminatione mors erat, persolutum esset: Nec necessaria fuisset mors Redemptoris, quod toties tamen Scriptura inculcat; Et Deus millies plus exegisset à Vade nostro quàm requirebatur de jure, quod & justitiæ divinæ quam maximè repugnat, & summo illi quo filium suum prosequitur amori; Nihilominus adeo perfectam & sufficientem esse ut cumulatissimè pro peccatis omnibus nostris satisfecerit, non tantùm quæ facta sint ante, sed quæ fiunt post baptismum, non modò pro culpa, sed & pro pœna; nec pro pœna duntaxat æterna, sed etiam temporali, ita ut nullæ deinceps pœnæ satisfactoriæ fidelibus supersint luendæ, vel in hoc vel in futuro seculo ad remissionem peccatorum obtinendam. Licèt non rarò pœnis castigatoriis & medicinalibus exponantur ad sanctificationem promovendam.

VI. Hoc verò ut demonstremus Argumenta varia nobis suppetunt 1. *A Dignitate Personæ* satisfacientis, Cùm enim duo imprimis in Mediatore requirerentur, ad perfecti Vadis constitutionem: Primò ut perfecta sanctitate & justitia ornatus esset; Quomodo enim redimere nos potuisset à peccato si peccato contaminatus ipse Redemptore indiguisset? Secundò ut divina & infinita virtute polleret, quæ infinitum meritum infinito peccati demerito opponere posset: Duo hæc perfectissimè in Christo deprehenduntur; Nam ut homo innocens fuit & impollutus Heb.VII.26. non modò ab omni peccati labe immunis, qui peccatum nec novit nec fecit 2.Cor.V.21. Sed & perfectè sanctus imò sanctitas ipsa Luc.1.35. Ita & verus ac æternus Deus qui proinde summa & infinita virtute præditus potuit humanis passionibus infinitum addere valorem & pretium; quo sensu *Deus* dicitur proprio sanguine Ecclesiam acquisivisse Act. XX. 28. Hinc duplex *plenitudo* Christo solet tribui. Primò *gratiæ & sanctitatis*, quatenus Deus voluit *ut omnis plenitudo in ipso habitaret* Col.1.19. ex qua factus est *plenus gratia & veritate* ut ex ejus plenitudine hauriamus omnes *gratiam pro gratia* Joan.1.16. Secundò *plenitudo Deitatis*, de qua dicitur quòd *in eo habitet corporaliter omnis plenitudo divinitatis* Col. II.9. non *mysticè* ut in fidelibus, non *symbolicè* ut in sacramentis, non *typicè* & *umbraticè* ut sub Lege: Sed *corporaliter* id. *realiter* & *personaliter*, prout σῶμα vel *umbræ* oppo. vel *personam* designat. Unde jam invictum elicitur argumentum. Nam si Persona satisfaciens non modo sancta & incontaminata, sed etiam infinita fuit, infinitam etiam fuisse satisfactionem necesse est: Jam si infinita fuit; Quis perfectam imò perfectissimam & sufficientissimam neget? Quid enim majus vel perfectius infinito dari potest? Si perfecta fuit & plena, quid opus aliis satisfactionibus? Sanè ut infinitæ Christi satisfactioni nihil quicquam potest addi, cùm infinitum non augeatur, ita nec opus est ut aliquid addatur, quia ex se & per se infinitum habet valorem.

VII. Non audent quidem Adversarii certissimæ Veritati palam reluctari, Quomodo enim possent nisi in castra Socini transire vellent? Cæterùm eam indi-

rectè

rectè labefactare conantur, *Bell.* enim lib. 1. de Indulg. cap. 4. Respondet *non esse quidem opus ut adjungantur passiones sanctorum passionibus Christi, quasi hæ per se non sufficiant, sed adjungi tamen quia æquum est, ne passiones illæ coram Deo sint inanes, præsertim cùm id sit gloriosum Christo, à quo manat omne bonum sanctorum, tum etiam ipsis sanctis perhonorificum.* Resp. Sed quum ita ratiocinatur *Bellar.* vel ludit, vel apertè causam deserit; Nam si quod hic testatur revera credit, *passiones* scilicet *Christi per se sufficere.* Cur alias nescio quas illis adjungendas esse censet? Cur in illis unicè non acquiescit? Ista enim non cohærent, ut sufficientissimum per se dicas aliquid, quo tamen contentus non sis; quippe ex quo ad aliud confugiendum tibi esse arbitraris, eo ipso plenam sufficientiam illi denegas; Unde necesse est eum qui ita statuit, vel aliquid putare Christi satisfactioni deesse, vel certè stultum esse cui id quod abundè *sufficit* satis non est; ut si quis cui præsens est perennis & uberrimus fons, eo posthabito arentes & cœnosos rivulos consectetur.

VIII. Quod verò causatur, licet per se sufficiant passiones Christi, adjungi tamen illis oportere sanctorum passiones, *ne istæ coram Deo sint inanes*, multis modis absurdum est. Primò si ideo tantùm adjungendæ sunt, ne inanes reddantur. At ego vicissim contendo non addendas esse, ne passio Christi inanis reddatur: Quo pacto enim vel plenissima esse censebitur, vel per se sufficere, si opus est alias illi superaddi? Secundò falsò supponit passiones Sanctorum inanes fore si ad satisfaciendum non adhibeantur. At innumeri alii fines sunt istarum passionum qui Dei gloriam, Ecclesiæ ædificationem, & fidelium salutem spectant; An inane esse dicitur quod ex officio factum est, quod ad magnam Dei gloriam cedit, quod Ecclesiæ ædificationem non parum promovet, quod Sanctos ipsos ad gloriam & salutem deducit? istos enim passionum fidelium eximios esse fructus negari non potest; Tertiò tantùm abest ut gloriosum sit Christo & ipsis sanctis honorificum, humanas satisfactiones suis adjungere, ut summa sic Christo inuratur contumelia & sanctis probrum: Nam si Christo gloriosum est pro peccatis nostris satisfecisse, quantò satisfactio ejus perfectior erit, quæ nullo alio satisfactionis cujusquam egeat supplemento, tanto major ad eum redundabit gloria: Et tantò minor erit, quanto magis inter Christum & Sanctos dividetur; Quis dixerit etiam valde honorificum esse Sanctis multa pati ut actum agant, & justitiæ divinæ cui jam plenè satisfactum est satisfaciant? Vel ut honorem soli Christo debitum quantum in ipsis est per summum sacrilegium ad se trahere conentur? Quanto rectius & simplicius est Christi unius passionibus totam pro peccatis nostris satisfactionem tribuere; Sanctorum verò passionibus hanc laudem servare quod fidei & pietatis ipsorum fuerint argumenta clarissima, Deo gloriosa, Nobisque ad exemplum utilissima.

XI. Addunt secundò Adversarii nihil derogari infinitati & perfectioni Satisfactionis Christi per nostras satisfactiones, quia satisfecit tantùm ea lege, ut nobis illa applicetur, applicari autem per nostras satisfactiones planè eodem sensu, quo Sacrificium altaris volunt requiri ad applicationem Sacrificii crucis: sic *Bell.* Co-

sterus, Salmero, Klingius & alii. Sed non feliciùs elabuntur; Fateor quidem applicandam esse nobis satisfactionem Christi ut ejus fructum sentiamus; Sed applicanda est mediis à Dei verbo præscriptis, non ab humano cerebro temerè excogitatis; Media illa sunt partim interna, *fides* scilicet & *charitas* Eph.III.17. 2.Cor.v. 14. partim externa, *Verbum* & *Sacramenta*, Baptismus in quo Christum induimus Gal.III.27. S. Cœna quæ est communio corporis & sanguinis ejus I.Cor.x.16. His mediis Christum nobis offerri & applicari non semel docet Scriptura: Sed ubi unquam dictum, hoc per satisfactiones nostras fieri debere? Quis unquam audivit solutionem debiti applicandam esse aliâ solutione; sacrificium alio sacrificio, & medicinam alia medicina? Nonne media applicationis diversi generis & ordinis à re applicata esse oportet? Quis sponsorem ferret qui pro alio quidem solvere vellet, sed ea lege ut si velit beneficium hoc fieri, solvere debeat illud ipsum quod solutum jam est; Nonne egregia esset & mirifica ejus liberalitas? Nam si solvit cur opus est eum solvere? Et si opus est solvere, nonne inanis & inutilis erat eo ipso præcedens solutio? 2. Deinde Satisfactio nova non magis requiritur ad Satisfactionem Christi applicandam, quàm nova Mors, Redemptio, Resurrectio, ad mortem, redemptionem, & resurrectionem Christi applicandam. 3. Quid quod Purgatorii pœnæ & mala similia, nullam vim habent mortem Christi applicandi, quia nec mortem Christi habent ulla ratione pro objecto applicando, nec ullam aptitudinem habent ad illam mortem vel apprehendendam vel significandam: Cùm enim ad applicationem Satisfactionis Christi duo potissimùm requirantur, primum à parte Dei ut ea nobis imputetur; alterum à parte nostri ut à nobis recipiatur, neutrum potest locum habere in pœnis illis satisfactoriis. 4. Si Satisfactio Christi non potest nobis applicari nisi per nostram Satisfactionem; Satisfactio nostra pariter egebit alia Satisfactione per quam applicetur & sic in infinitum, nulla enim datur ratio cur una Satisfactio possit applicari sine Satisfactione potius quàm alia. 5. Si Satisfactiones sunt media, *media* sunt *acquisitionis* & impetrationis gratiæ, non verò *applicationis*, quia Deum propriè respiciunt non homines; Denique etsi daremus media ista applicationem respicere, quis dixerit contrarium applicari per contrarium, lucem per tenebras, salutarem medicinam per propinationem veneni? An perfecta satisfactio Christi iis mediis applicabitur, quæ ipsius perfectioni manifestè derogant & illi sunt injuriosa?

X. Tertiò nullam fieri injuriam Christo ejusque Satisfactioni ex eo pertendunt, quòd Satisfactio Christi & hominum non sint causæ sociæ & ejusdem ordinis, quæ causandi vim inter sese partiantur, sed subalternæ & subordinatæ, ea ratione ut humana satisfactio tanquam inferior à Christi satisfactione pendeat, & inde vim suam & efficaciam omnem mutuetur: Sic nihil decedere satisfactioni Christi, sed potius majorem laudem accedere. Majorem esse Christi gloriam, si dicatur non solùm pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse, ut per ejus gratiam & virtutem etiam aliqua ex parte ipsa satisfacerent,

quem-

quemadmodum potentiam Dei commendat & celebrat qui dicit Deum non solùm per se, sed etiam per servos suos miracula facere; Sic efficacitatem meritorum Christi magis elucere quæ non solum per se possunt expiare peccata, & reatus peccatorum, sed etiam efficere ut merita sanctorum vim habeant expiandi reatum pœnæ temporalis, quemadmodum Deus instituit, ut secundæ causæ non sint otiosæ, sed cum ipsa prima causa ad res producendas conveniant, quamvis prima causa sine secundis res omnes æquè facilè ac perfectè efficere potuisset. Sic ratiocinatur *Bellarminus* li. 2. de Indul. c. 3. Quò pertinet etiam alia ejusdem generis Exceptio, Satisfactionis Christi virtutem & plenitudinem non imminui, quia si non satisfecit *immediatè* pro omni pœna, satisfecit tamen *mediatè* quia vires nobis dat ut satisfaciamus. *Bellar.* lib. 4. de Pœniten. cap. 15. Resp. Verùm non una ratione fallitur. Primò quòd causas hîc subordinatas & subalternas fingit ubi nullæ sunt: Nam ubi causa solitaria est & unica, absurdum est subordinationem quærere quæ plures causas supponat. At hîc ut jam diximus & in sequentibus fusius dicturi sumus, Scriptura testatur clarissimè Christum in præstanda satisfactione pro nobis solam & unicam causam fuisse Is. LXIII. 6. Act. IV. 12. 2. Cor. V. 14. &c. Secundò in causis moralibus subalterna causa derogat primæ quum instituitur præter ejus authoritatem & mandatum v. g. non poterit absque Regiæ authoritatis detrimento Prorex aliquis institui citra ejus ordinationem; At istæ Satisfactiones subordinantur Christo præter ejus mandatum; Nihil enim unquam de eo tradidit, imò contrarium potiùs; non ergo sine insigni ejus injuria. Tertiò causæ illæ non sunt subordinatæ quæ diversos effectus producunt, subordinatorum enim quà talium idem est effectus; At Christi & hominum satisfactio ex Adversariis effectus diversos producunt, illa quidem culpæ & pœnæ æternæ remissionem, ista verò pœnæ temporalis ablationem; Quartò causæ omnes subordinatæ totales sunt, totum scilicet effectum suo ordine singulæ producunt, ut Deus & homo generant hominem, Deus ut causa prima & universalis, homo ut causa secunda particularis; Ita satisfactiones nostræ si subordinantur satisfactioni Christi, debent totum effectum attingere licèt in ordine inferiori: ut & pœnæ & culpæ remissionem obtineant non secus ac Christi satisfactio; quod tamen Adversarii non dixerint; Unde concludimus nullam hîc rationem subordinationis esse quærendam, imò hæc planè ἀσύστατα esse & incompossibilia.

XI. Hinc patet etiam vanum esse & ridiculum quod subjiciunt Christum Satisfactione sua nobis dare vires per quas satisfaciamus. Nam primò huic commento Scriptura repugnat, quæ dicit quidem Christum pro nobis mortuum ut peccata nostra purgaret, nosque à maledictione Legis redimeret, ideoque pro nobis satisfaceret: Sed nusquam quod ideo mortuus sit ut nobis daret vires satisfaciendi. An ergo nos redemisse dicetur ut ipsi essemus nostri Redemptores, & persolvisse debita nostra ut ipsi ea solveremus? Imò propterea dicitur *per se ipsum* fecisse purgationem peccatorum nostrorum Heb. 1. 3. ne ipsi teneremur eam facere;

cere; Propterea caſtigatio pacis noſtræ ſuper eum poſita eſt ut ex ejus livoribus ſanaremur; Propterea ſatisfecit ne nobis ſit in poſterum ſatisfaciendum. Secundò repugnat etiam ipſa rei natura & communis uſus loquendi; Aliud enim eſt ſatisfacere, aliud præbere gratiam quâ alius ſatisfaciat: Nec unquam pro nobis ſatisfeciſſe bene dicetur, niſi qui ære ſuo debitum noſtrum expunxit. Tertiò ſi Chriſtus ſatisfacit mediante noſtra Satisfactione, tum non ſemel ſatisfeciſſe dici poteſt, ſed ſemper & quotidie ſatisfacere, nec *per ſe ipſum*, ſed *per nos*, nec tam *pro nobis*, quàm *in nobis*; quæ tamen omnia repugnant Scripturæ verbis & naturæ rei. Quartò ſi Chriſtus dicitur ſatisfacere quatenus gratiam dat ſatisfaciendi, ergo pari ratione dicendus eſſet credere & reſipiſcere, quia largitur gratiam credendi & reſipiſcendi, quod nemo non videt abſurdum eſſe. Denique ſi hæc ratio valeret, Pater & Spiritus Sanctus non minus pro nobis ſatisfeciſſe dici poſſent, quod abſurdum eſt & inauditum; nam & Chriſto vim eam omnem dederunt quæ ad ſatisfaciendum fuit neceſſaria; & pios animi motus & conſtantiam in ærumnis nobis largiuntur.

XII. Quod verò majorem eſſe Chriſti gloriam ſtatuit Adverſarius, ſi dicatur non ſolùm pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe, ſed etiam id membris ſuis donaſſe ut per ejus gratiam & virtutem aliqua ex parte etiam ipſi ſatisfacerent: Supponit ſemper πρῶτον ψεῦδος quòd Satisfactiones noſtræ ſubordinentur Satisfactioni Chriſti, cùm contra illi apertè repugnent & adverſentur. Et ſanè cùm gloria Chriſti in eo poſita ſit ut ſolus ſit & perfectus Redemptor noſter; quis dixerit facere ad majorem Chriſti gloriam ſi dicatur habere ſocios? Quaſi major ſit Dei gloria, ſi dicatur multos ab ipſo factos creatores, quàm dicere illum ſolum eſſe omnium Creatorem: Nec ratio à miraculis petita contrarium evincit; Nam quando Deus dicitur miracula facere per homines, Deus ſolus propriè & realiter miracula facit, homines verò ſunt tantùm inſtrumenta moralia ad quorum præſentiam Deus operatur. Non magis urget quod à cauſis ſecundis ducitur argumentum; Quippe longum latumque diſcrimen intercedit inter utrumque; Nam licet Deus qui utitur cauſis ſecundis, poſſit ſine illis operari & ita iis utatur, ut nihil decedat propterea gloriæ ſuæ, quia hoc non fit ex indigentia, ſed ex indulgentia, & quidem ita, ut cauſæ primæ laus illi maneat illibata quæ in nullam aliam cauſam transferri poteſt; Non poteſt idem ſtatui reſpectu Redemptionis & Satisfactionis Chriſti, quia ut hoc infinitam virtutem poſtulat, ita peculiare & proprium debet eſſe cauſæ principali, quæ impatiens eſt conſortis. Fateor quidem in ſalutis negotio nos non debere eſſe otioſos, ſed ſalutem noſtram operari cum timore & tremore Phil. II. 12. atque ita eſſe Dei συνεργοὺς 2. Cor. VI. 1. 2. Sed hæc cooperatio non reſpicit acquiſitionem ſalutis, quæ Chriſto ſoli propria eſt & incommunicabilis aliis, ſed tantùm applicationem, non ad ſolutionem præſtandam, quam Chriſtus abundè præſtitit, ſed ad ſolutionem præſtitam amplectendam; non quæ ſit cauſa & fundamentum juris ad ſalutem propter quod conferatur, ſed tantùm via & medium ad eam per quod adeatur.

XIII.

XIII. Sed perfectionem istam Satisfactionis non evincit tantùm *Dignitas Personæ*: Sed probat etiam II. *Unitas Officii Mediatorii*, & *Oblationis* à Christo ex isto officio peractæ; Nam si unicus est tantùm Redemptor noster ut passim Scriptura testatur Act.III.24. I.Tim.II.4. I.Cor.III.14. Joh.XIV.6. Si unica ejus oblatio & sacrificium quo in perpetuum consummantur sanctificati, Unica obedientia quâ multi constituuntur justi, Unicum pretium quod datum est ad redemptionem animarum nostrarum, ut Paulus non semel docet Rom.V.18. Heb. X.10.12. & IX.26.28. Act.XX.28. Utique plena esse debuit & omnibus numeris absoluta ejus satisfactio: Aliàs nec finem intentum assequi potuisset, nec solius Redemptoris laudem mereretur. Quis enim jure dixerit unicam esse Christi obedientiam, Unicam oblationem quæ plenam redemptionem & justitiam sit nobis adepta, si adhuc supersunt variæ pœnæ à fidelibus in hoc vel in altero seculo ferendæ, si aliud sacrificium ἱλαστικὸν adhuc requiritur? Nec reponi potest unicæ Christi oblationi hoc totum ritè acceptum fieri, quando ab ea ipsæ hominum satisfactiones omnem suam vim mutuantur; Nam præterquam quod supponitur gratis tales dari pœnas & satisfactiones quod nunquam probabitur; Falsum etiam est talem vim à satisfactione Christi operibus nostris aut passionibus posse communicari, quando ea tota ab officio ejus oritur & pendet, quod Christo proprium esse & incommunicabile negare non audent; Non negaverim equidem vim quandam & efficaciam à merito Christi in nos & opera nostra defluere; Ut scilicet deinceps & personæ & opera Deo grata sint & accepta, atque adeo ut sensum gratiæ Dei in nobis magis ac magis confirment: Sed dari illis vim merendi vel satisfaciendi, nec Scriptura dixit unquam, nec rei natura pati potest, nisi quod Christo proprium est in fideles transferamus.

XIV. Hoc verò adhuc luculentiùs confirmatur ex ipsa *Redemptoris Unitate*; Nam si præter Satisfactionem à Christo præstitam alia quædam supersunt homini exsolvenda ad redemptionem totalem & à culpa & à pœnis omnibus obtinendam; Quis non videt gloriam Redemptoris inter Christum & fideles dividi, atque adeo perperam hoc illi nomen in solidum vindicari? Et sanè *Bellarm.* licet lib.5. *de Christo* cap.I. agnoscat quartum Mediationis modum qui fit per solutionem & satisfactionem Christo soli competere; Tamen alibi sibi turpiter contradicens fatetur *Redemptoris* nomen *aliquo modo* Sanctis posse tribui li.I. de Indulg. c.4. *At si largo modo Redemptor appelletur quicunque liberat alium ab aliquo debito, non erit absurdum si sancti viri* aliquo modo *id est secundum aliquid non simpliciter, & largo modo, non in rigore verborum esse Redemptores nostri dicantur.* Unde patet quàm injustè *Adolphus* quidam *Godefridus Volusius* ex Pastore Hanoviensi Apostata factus, & nunc Concionator Moguntinus, in libro, quem non ita pridem publici juris fecit sub titulo *Aurora Pacis Religiosæ divinæ veritati amicæ* (ubi Pseudo-Henotica pridem explosa renovans consilia Augustanæ confessionis socios qui Lutheri partes sequuntur ad Syncretismum cum Ecclesia Romana incundum

hortatur, & quibuscunque potest modis errores exitiales, fœdissimam idololatriam, & Tyrannidem intolerandam Babylonicæ Meretricis vel incrustare vel propugnare satagit, ut fere ab iis fieri solet qui defectionem factam tueri, & alios in idem præcipitium secum pertrahere conantur,) Celeberrimo Maresio, Nobisque grandem mendacii dicam homo mendacissimus scribat pag. 4. Illi quidem quòd imposuerit Bellarmino quod scripserit lib. 1. de Indulg. c. 4. *Sanctos esse quodammodo nostros Redemptores.* Nobis verò quod asseruerimus Disp. 1. de Secess. th. 33. *Pontificios alios Mediatores etiam Redemptionis excogitasse quàm Christum, aliud meritum coram Deo quàm ipsius obedientiam.* &c. Quasi verò hæc ipsissima non sint Bellarmini verba quum dixit loco citato, non esse absurdum, *si sancti viri aliquo modo dicantur Redemptores nostri.* Quasi constans apud ipsos non sit sententia Sanctos non tantùm Mediatores esse, quorum intercessione sint exaudiendi homines, sed *meritis servandi*, Unde Sacerdos in Missa petit remissionem peccatorum & salutem non tantùm per preces Sanctorum, sed & *per eorum merita.* Quasi Pius V. & Gregorius XIII. Passiones Sanctorum non asserant esse justas pro pœnis compensationes & veras satisfactiones. Quasi denique suis quemque Christianum & aliorum meritis salutem suam acceptam ferre debere non doceant. At si necessariæ sunt satisfactiones nostræ, necessaria merita quibus redimamur à pœnis debitis & vitam acquiramus: Quid verius dici potuit quàm alios Mediatores etiam redemptionis ab ipsis excogitari in quibus fiduciam collocent præter Christum, & alia merita præter ejus obedientiam? Innumerata sunt istiusmodi, quæ isti Sycophantæ objici possunt, quibus facilè in ruborem dari potest nisi frontem planè posuerit: Sed de his alibi erit dicendi locus, quum vanissimi hominis malam fidem sumus demonstraturi; Nunc enim aliò nos vocat instituti nostri ratio.

XV. III. Argumentum petitur à *Gravitate pœnæ* quæ Christo imposita est; Nam si ille pœnas omnes nobis debitas tulit, fieri non potest quin plenissima fuerit ejus satisfactio. In eo enim perfectio ejus posita est, ut nihil omiserit ex iis quæ à justitia divina requirebantur ad sui satisfactionem, sive in observatione mandatorum, sive in pœnarum latione quæ à sanctionibus Legis denuntiabantur; At utrumque à Christo impletum esse res ipsa clamat; Non modò quia omnem implevit justitiam Patri obediendo usque ad mortem Math. III. 15. Phil. II. 5. 6. Heb. x. 5. 6. Verùm etiam quia patiendo illud omne tulit quod Lex peccatoribus imponebat, sive quoad damnum per desertionem, sive quoad sensum per maledictionem. Hinc *verè dolores nostros bajulasse & languores portasse dicitur, imò attritus & vulneratus propter iniquitates nostras* Is. LIII. 5. 6. 7. Hinc dicitur factus *κατάρα* Gal. III. 13. & *peccatum* 2. Cor. v. 21. hinc Rom. VIII. 32. *Pater ei non pepercisse* perhibetur per *μείωσιν* id. severissimè illum habuisse nullâ in filium crudelitate, sed ardentissimo salutis nostræ amore; Quò pertinent lachrymæ illæ & preces vehementissimæ quas Christus dicitur fudisse Heb. v. 6. & summa Christi tum in horto tum in cruce agonia. De quibus alibi quum de Veritate Satisfactionis dispu-

putatum est; Hæc quippe omnia gravissimam fuisse pœnam Christi & Legi apprimè respondentem arguunt luculenter; Quid enim Lex peccatoribus imponebat nisi maledictionem? hæc unica est & tota pœna quam iis interminabatur; At Christus maledictionem istam tulit, factus ipse maledictio, Pœnas ergo nobis debitas omnes tulit, atque adeò verè & plenè pro nobis satisfecit.

XVI. Quid verò hîc Adversarii? Christum quidem pro omni culpa & pœna etiam æterna satisfecisse facilè concedunt; Sed negant eundem pro pœna temporali pariter satisfecisse: Itaque non esse absurdum ut eam nos pendamus. Sed ut nihil jam dicamus de distinctione culpæ & pœnæ, & remissione unius cum retentione alterius, de qua mox erit disserendum; Dico falsissimum esse quod supponunt Christum pro quadam non pro omni pœna satisfecisse: Ubi enim quæso dimidiatam hanc Christi Satisfactionem Scriptura memorat? Ubi pro culpa quidem omni, at non pro omni pœna Christum satisfecisse docet? Nonne ubique universaliter Christum pro peccatis omnibus nostris passum esse asserit. Quis verò non exhorrescat, quam Christo semper Ecclesia tribuit totius Satisfactionis & Redemptionis nostræ gloriam, eam nunc ab istis imminui & decurtari? Nam si Christus pro pœna temporali non satisfecit, Ergo non est noster ex asse Redemptor; Quippe cùm redemisse non dicatur nisi quatenus satisfecit, patet eum neque nos ab istis pœnis redemisse pro quibus si istis fides habenda minimè satisfecit: Sed longè aliter Paulus, Quorsum enim Christum assereret Chirographum quod erat nobis contrarium delevisse, tulisseque de medio & cruci affixisse. Col. 11.14. Si pœnæ quædam quæ sunt istius Chirographi pars non exigua non exolutæ sunt à Christo & à nobis pendendæ? Quorsum *una Christi oblatione* dicerentur *in perpetuum consummati qui sanctificantur* Heb. x. 10. Si aliquarum pœnarum pro quibus Christus non satisfecit reatu adhuc tenentur? Rursus Christus absque omni dubio pro iis pœnis satisfecit quas ipse perpessus est, quo enim fine tot passiones subiisset, nisi ut Dei justitiæ satisfaceret? At pœnas temporales in corpore suo & vivens & moriens perpessus est ut Scriptura docet, Ergo satisfecit & pro pœnis temporalibus. Denique à Christi Satisfactione non excludendam esse liberationem à pœnis temporalibus vel ex ipsis Adversariorum hypothesibus colligitur; Quum enim quis per Baptismum recipitur in numerum filiorum Dei, vel quando quis Martyrium pro nomine Christi patitur, docent ei condonari debitum universum pœnæ, ita ut pro peccatis ante Baptismum & martyrium commissis nulla pœna temporalis luenda remaneat, quod expresse habet *Bellar.* lib. 4. de Pœnit. cap. 1. Superest ergo quod si condonatur pœna temporalis, condonetur propter Christum: Nihil autem remittitur propter Christum, pro quo Christus non satisfecerit; Quod Bellarminum compulit vi veritatis victum ibidem fateri etiam *restituta amicitia per gratuitam Dei misericordiam, & per redemptionem quæ est in Christo, posse Deum universum pœnæ debitum semper condonare.* lib. 4. de Pœn. c. 1.

XVII. IV. Argum. suppeditat *Dei Approbatio*: Si enim Deus & Personam & Oblationem Christi ita approbasse legitur, ut non modo utramque lubens acceptarit ad Redemptionem nostram; sed etiam inde placatus sit & reconciliatus hominibus, dubitari nequit sacrificium istud & satisfactionem perfectissimam fuisse: Nec enim Deus Judex justissimus imperfectam satisfactionem acceptare vel illi testimonium placationis perhibere potuisset; At Christi personam & oblationem Deo probatam fuisse clarissimè colligitur non modò ex destinatione ejus in Sacerdotem quæ ab ejus beneplacio fluxit Heb. III. 2. Col. I. 19. 20. Ex inauguratione ad munus cùm cœlitus clamavit, *hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco* Mat. III. 17. Non tantùm miraculorum variorum patratione, ex quibus ipsum Virum à Deo approbatum fuisse demonstrat Petrus Act. II. 22. Sed præcipuè ipsius Christi *Resurrectione* quæ non modo luculentum fuit Deitatis ejus testimonium: Unde dicitur ὁρισθεὶς *declaratus filius Dei potenter per resurrectionem à mortuis* id. veluti solenni decreto pronuntiatus Rom. I. 4. Sed etiam illustre perfectissimæ Satisfactionis argumentum; Nam nisi cumulatissimè satisfecisset; Quo pacto Deus qui ut Judex eum morti tradiderat ad redemptionem nostram, voluisset eum à morte excitare? An Judex Sponsorem vel debitorem liberat à carcere, nisi priùs plenâ solutione præstitâ? An placatum se & reconciliatum Reo vel debitori exhibebit, si pœnam aliquam adhuc ab eo est exacturus? Deus autem & Christum ipse excitavit, ideo *dicitur suscitatus per gloriam* id. potentiam *Patris* Rom. VI. 4. & Act. II. 13. *hunc Deus suscitavit solutis doloribus mortis, quia impossibile erat eum ab ea detineri*, Et plenè sibi satisfactum esse testatus est, cùm non tantùm eum ex mortuis excitavit, sed & propter perfectissimam obedientiam summè exaltavit & passiones ejus amplissimo præmio coronavit. Phil. II. 6. Heb. II. Unde dicitur *justificatus Spiritu* 1. Tim. III. 16. & *suscitatus propter nostram justificationem* Rom. IV. 25. quia & ipse justificatus est à Patre id. probatus tanquam plenè defunctus officio suo, & nos in ipso justificati sumus, quum perfectam ab eo peccatorum expiationem obtinemus, cujus resurrectio documentum est certissimum: Quippe ut in Morte solutionem habemus, Ita in Resurrectione Apocham quâ Pater testatur sibi abundè satisfactum esse; Nec posset Apostolus dicere nos esse Deo reconciliatos per Christi sanguinem Rom. V. 10. si pœna satisfactoria adhuc nobis ferenda ex Dei judicio incumberet.

XVIII. Dicent fortè, Ita enim loquitur *Bellar.* lib. 4. de Pœnit. c. 1. *Non quidem fieri posse ut pro instauranda amicitia cum Deo homines satisfaciant, sed restituta amicitia per gratuitam misericordiam Dei, & per redemptionem quæ est in Christo Jesu, posse quidem Deum universum pœnæ debitum semper condonare, ut certum est eum facere, cùm primùm nos per baptismum in filios recipit, vel cùm martyrium pro nomine ejus subimus, sed posse etiam id velle ut cùm peccamus post baptismum, amicitia quidem gratis pœnitentibus & peccata sua confitentibus restituatur; sed maneat tamen debitum luendæ pœnæ quâ justitiæ satisfiat.* Hic verò primò gratulamur Adversario inge-

ingenuam veritatis confessionem, dum fatetur Deum post redemptionem Christi *posse universum pœnæ debitum semper condonare*, ut facit in baptizatis & martyribus: Nam si hoc verum ut sanè est verissimum, quis potest locus esse amplius ullis satisfactionibus humanis? An forte, quòd Deus non contentus Christi satisfactione alias insuper à parte nostri postulet? Sed hoc nec Scriptura dixit unquam, nec unquam probabitur. 2. Falsò supponit amicitiâ semel restitutâ posse exigi debitum luendæ pœnæ qua justitiæ satisfiat; Nam hæc sunt *ἀσύστατα*, Justitiam exigere pœnam, & Amicitiam facere gratiam, An servat Deus amicitiam cum iis quos ut Adversarios terribili judicio & fervore ignis vorantis prosequitur? firmane censebitur amicitia inter Jacobum & Petrum si ille amicitiam spondens totum furorem in hunc effundat? Quid quod ex eo sequeretur amicum Dei posse condemnari quod expressè negat Apostolus Rom. VIII. I. Fateor quidem amicis varias imponi pœnas, nec Deum ipsis parcere, sed istæ pœnæ sunt paternæ, medicinales & castigatoriæ, ut infra dicemus; non satisfactoriæ, de quibus quæritur.

XIX. Quintò Eadem veritas astruitur Ex *Effectu Satisfactionis Christi* qui triplex vulgo censeri solet, *Expiatio, Remissio, Consummatio. Expiatio* peccatorum, & propter eam eorundem *Remissio*, *Consummatio* seu perfectio fidelium ex expiatione & remissione pendens: Si ergo Christus triplicem istum effectum per Satisfactionem suam ita plenè produxit, ut nihil addendum supersit; nemo negare poterit perfectam fuisse omnimodè ejus satisfactionem: perfectio enim effectus, perfectionem causæ necessariò arguit: At ista perfectè à Christo fuisse præstita, luce meridiana clariùs ostendi potest. Primò de *Expiatione*, Scriptura non semel plenam à Christo peccatorum omnium nostrorum purgationem esse factam docet. Heb.1.34. dicitur *per se ipsum purgatione peccatorum factâ sedisse ad dextram majestatis in excelsis*, sic Heb. IX. 14. *ejus sanguis purgat conscientiam ab operibus mortuis*. Sed omnium clarissimè Johannes in prima Epist. quum non tantùm propitiationem esse ait pro peccatis totius mundi cap. II. I. sed etiam *ejus sanguinem purgare nos ab omni peccato* cap.I.7. Nam si ab *omni peccato*. Ergo non tantùm ab Originali, sed & ab Actuali, non tantùm à mortali, sed & à veniali; Non modò ab iis quæ ante baptismum sunt commissa, sed quæ post eum subinde perpetrantur; Non ad eluendam tantùm culpam, sed & ad purgandam labem & maculam; Frustra regeres cum *Bellarm.* agi hìc de remissione culpæ, non pœnæ, & Christi quidem sanguinem ab illa nos omnino purgare, sed non pariter ab ista: Nam præterquam quod absurda est & ridicula hæc distinctio ut jamjam dicemus, quia non aliter nos mundat à peccato, quàm ejus pœnam ferendo; Itaque si ab omni peccato purgat, Ergo omnem ejus pœnam tulisse debet: Johannes viam illi præcludit, quum non tantùm dicit sanguinem ejus nos mundare ab omni peccato, sed ita ut *communionem cum ipso habeamus* v. 7. Jam communio ista haberi non posset nisi sublatâ omni culpâ & pœnâ.

XX. Eodem etiam pertinet quod Paulus Ro. VIII. 1. dicit *nullam amplius esse condemnationem iis qui sunt in Christo* & vers. 32. neminem accusare vel condemnare posse electos Dei quia Christus mortuus est &c. Quod luculenter docet Christum plenam omnium nostrorum peccatorum expiationem fecisse: Aliàs si pœna adhuc quædam superesset ferenda, daretur semper aliqua condemnationis ratio quod expresse negat Paulus; Non dicit quidem *nihil esse condemnatione dignum* in fidelibus; Nam quandiu manet in nobis caro & peccatum, manet autem semper quamdiu in terris versamur, manet etiam reatus & condemnabilitas quam peccatum post se necessariò trahit, scilicet meritum intrinsecum culpæ, quod contra Adversarios perfectionem sanctorum & impeccantiam asserentes constanter defendimus: Sed dicit tantùm *nullam esse condemnationem*, quia licèt *reatus potentialis* id. meritum ejus internum semper sequatur peccatum, tollitur tamen *reatus actualis* seu obligatio ad pœnam, & *condemnatio* quæ eam sequitur, quia Christus maledictionem Legis pro nobis ferendo eam omnem à nobis abstulit, ut jam securè gloriari liceat in Domino, & hostibus nostris insultando dicere cum Paulo, Rom. VIII. 31. 32. *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus eum tradidit, quomodo omnia non gratificabitur cum ipso? Quis intentabit crimina adversus electos Dei? Deus est qui justificat? Quis condemnabit? Christus est mortuus &c.* Sed cur ergo tam multa patimur etiam post justificationem regerit *Bellarm.* Resp. Non patimur ut Deo satisfaciamus, sed ut fidem & constantiam nostram testatam faciamus, non ad punitionem judicialem, sed ad correctionem paternam, non ad justificationem consequendam, sed ad sanctificationem promovendam. Alias si pœnis quibusdam adhuc adjudicarentur fideles non posset dici *nullam* esse *condemnationem*, & ut V. V. adhuc fortius reddit, *nihil condemnationis.* Hoc vidit Thomâs, *Nihil damnationis*, inquit, *est residuum, quia tollitur damnatio & quantum ad culpam & quantum ad pœnam.* Sic Salmero *ostendit eos qui Christum sectantur, ab omni malo culpæ & pœnæ liberatos esse.* Neque hîc audiendi sunt qui volunt Paulum non quoscunque Christianos designare, sed eximios quosdam quibus nimirum conversatio sit absque peccato, quia loquitur de iis qui *non secundum carnem incedunt, sed secundum spiritum.* Nam falsò supponunt posse dari ullos Christianos qui non incedant secundum spiritum, sed secundum carnem: At Paulus non externa professione, sed interna veritate Christianos metitur, nullum enim Christianum agnoscit nisi qui sit in Christo, nullum autem vult esse Christi nisi qui spiritum Christi habeat vs. 9. *Si quis non habet spiritum Christi, Is non est ejus.* Ergo quod addit Apost. qui non incedunt secundum carnem, sed secundum spiritum, non est restrictio eorum qui sunt in Christo, sed ἐξήγησις sive descriptio verorum Christianorum; Ut nemo possit esse in Christo qui non ambulet secundùm spiritum, & non secundum carnem; Quò pertinet illud Athenagoræ in Apologia οὐδεὶς χριστιανὸς πονηρὸς εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον: *Nemo Christianus nequam, nisi professionem simulet?* De aliis verò qui præter nomen

nem Christianitatis nihil obtinent non agitur, nec debemus esse solliciti.

XXI. Hujus autem perfectæ expiationis memorabilis extabat typus in Sacrificiis hylasticis quæ à lege præscribebantur; Nam Dominus qui exactissimè omnes expiandi ritus per Mosem exequitur, nusquam tamen hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit, sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Quî fit autem ut nullis prorsus operibus admissa delicta procurare jubeat. sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quod ita testari voluit unicum esse satisfactionis genus, quò judicium suum placatur; Quippe ea quæ tum offerebant sacrificia Israelitæ, non ab hominum opera, sed à sua veritate, hoc est vero Christi sacrificio æstimabantur; Neque hîc audiendus *Bellar.* qui lib.4. de Pœnit. c. 15. dicit sacrificia ista immunditiem tantùm legalem & pœnam temporalem expiasse, sed non culpam & pœnam æternam ex Ps.LI.13. Nam etsi damus verè & realiter non potuisse expiare peccatum, quia nulla fuit victimarum & cum Dei justitia, & cum hominis peccato proportio Heb.x.4.5. Sed tantùm potuisse purgare quoad *puritatem carnis* id. munditiem legalem Heb.IX.13. Certum tamen est typicè & figurativè perfectum Christi sacrificium quod corpus est omnium umbrarum repræsentasse, ut eò tendebat tota Lex Cærimonialis Heb.x.1. Ita si non alia expiationis ratio præscribitur quàm per sacrificia, signum est non alibi quàm in sacrificio Christi quærendam esse expiationem nostram; Nec obstat locus Ps.LI. quia non agit de sacrificiis in se spectatis quoad Dei institutionem, sed quoad hominum hypocritarum abusum qui externum cultum ab interno separabant, & cortici seu literæ hærentes, mysterium & veritatem spiritualem negligebant, cujusmodi sacrificia verè Deus rejicit & detestatur.

XXII. Ut verò hæc expiatio in omnibus sacrificiis hylasticis occurrebat, ita luculentiùs patebat in solenni & anniversario sacro quod die expiationum fieri solebat; Et in Hirco vivo qui debuit amandari in desertum de quo dicitur Lev. XVI.20.21.22. quod Aaron utramque manum super caput hirci imponeret, & *confiteretur super eum omnes iniquitates filiorum Israëlis, & omnes prævaricationes eorum ex quibusvis peccatis: Et cùm eas hirci capiti imposuerit, amandabit eum in desertum per manum viri parati. Et portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in terram inhabitabilem* seu desertam, & ab aliis quæ habitantur divulsam. Ex quibus colligitur non unius vel alterius peccati factam fuisse tum expiationem, sed omnium omnino; *Eo die expiationem faciet pro vobis, ad mundandum vos ab omnibus peccatis vestris coram Jehova mundabimini* vers. 20. Atque hæc videtur fuisse ratio quare hircus iste amandaretur in desertum procul à sanctuario, ut scilicet notaretur remotio & elongatio perpetua peccatorum à facie Dei qui in Sanctuario apparebat. Et hinc etiam non malè conjicit *Celeberrimus Bochartus* in eruditissimo opere de *Animalibus* li.2. c. 56. rationem nominis *Azazel* quod hîc occurrit, quum dicitur vers.8. *duobus hircis imponendas esse sortes, unam Jehovæ, alteram* לעזאזל *Azazeli.* Ut nimirum designet *separationem* & remotionem

hirci;

hirci qui debuit in desertum mitti; Et nomenclatio peti potest ab Arabibus apud quos verbum *Azala removere* & *separare* significat; Unde formari potuit *Azazel* quod Hebræi עזאזל *Azazel* efferunt, quod χωρισμὸν & ἀναχώρησιν notabit; Ita rectè hircorum unus dicetur Domino fuisse servatus; Nempe ut super altare mactatus illi esset in sacrificium quod de victimis passim legitur, Alter servatus לעזאזל ad Azazel εἰς ἀναχώρησιν *ad separationem*, ut in locum deserti remotum & ab aliis separatum deduceretur, qui vers. 22. dicitur ארץ גזרה *terra excisa*, seu *divulsa*: Sic optimè duorum istorum hircorum separatio respondebit duplici *Anathemati* quod sustineri debuit ille qui pœnam peccati ferebat. Primò ut esset *Deo sacer* utpote ipsi ad satisfactionem justitiæ oblatus: Secundò ut esset ab *aliis separatus* tanquam ἐπικατάρατος & exitio devotus, quod utrumque per *Anathema* designari observant Viri docti.

XXIII. Secundus effectus Satisfactionis Christi est *Remissio peccatorum* Eph. I.7. Heb. IX.15. Matt. XXVI.28. ex qua non minus quàm ex expiatione perfectio ejus evincitur. Quia non unius tantùm aut quorundam, sed omnium peccatorum per eam remissionem consequimur. Col. II. 13. *vivificavit nos condonatis omnibus offensis nostris* Ps. CIII.3. *condonat omnes iniquitates tuas.* Act. X. 43. *Huic Propheta testimonium perhibent remissionem peccatorum accepturum in ejus nomine omnem credentem in ipsum*: Sic alibi in formula fœderis testatur quod *peccatorum nostrorum non sit ampliùs recordaturus* Jer. XXXI.32. & Heb. X.17. imò etsi quæratur *iniquitas populi sui quòd non possit inveniri* Jer. XXX.20. Jam ubi plenaria est peccatorum remissio, ibi plenam etiam satisfactionem esse necesse est, quandoquidem illa istius effectus est & fructus inseparabilis; nec aliò tendit satisfactio quam ad remissionem fidelibus obtinendam; Si Ergo perfectus est effectus perfecta causa debet esse.

XXIV. Ut ab hoc se expediant Argumento distinguunt in peccato *culpam* & *pœnam*, Et utriusque remissionem; Et remitti quidem omnem peccati culpam censent, sed non statim omnem pœnam, remanere enim semper etiam remissâ culpâ luendam pœnam temporalem. Hæc solennis est ipsorum distinctio, cui totum hoc satisfactionum & pœnarum humanarum commentum superstruunt; Sed ipsius falsitas multifariam potest demonstrari: Non negamus quidem *pœnam* & *culpam* posse distingui; Et revera distinguendas esse, Quando culpa ipsius est peccatoris; At pœna Judicis eam infligentis: Culpa causa est quæ pœnam post se trahit: At pœna effectus culpæ: Sed negamus remissionem utriusque posse unquam sejungi: 1. Quia hoc pugnat cum *natura rei*: Nam sic ad culpam refertur pœna, ut hæc sine illa esse non possit, pœna enim non est, nisi quæ alicujus culpæ pœna est, eam enim à culpa oriri, & propter eam infligi jamjam diximus; si quis ergo à culpa omni liber est, eundem etiam à pœna immunem esse necesse est, quia sublata causa non potest non tolli effectus: poterit ergo cui remissa est culpa affligi & cruciari, sed puniri non poterit, quia

pœna

pœna dicit σχέσιν ad culpam, à qua non magis separabilis est, quàm umbra à corpore. Frustra verò hîc *Bellarm.* lib.4. de Pœnit. c. 15. regerit, *multa esse quæ sine certis causis non orirentur quæ tamen orta manent causis pereuntibus, ut ædificium sine ædificatore non fieret, quod si semel factum fuerit manebit, licèt continuo ædificator pereat.* Nam quæ causis pereuntibus manent, ea à causis antequam ipsæ perirent jam effecta erant ut ædificium quod manet etiam extincto architecto. At causa semel extincta nihil amplius efficit vel efficere potest, ut architectus semel mortuus nihil ampliùs ædificat; Hîc verò non quæritur; An pœnæ jam antea ob culpam peccatori inflictæ, si ei postea culpam remittat Deus eo momento ipsæ pariter aboleantur; sed de iis pœnis quæritur quas admissa à peccatore culpa est quidem merita, quasque nisi aliud accidat in peccatoris caput certissimè aliquando est accersitura; sed quæ tamen nondum sunt ei inflictæ: An scilicet culpa quæ ipsas non dimissa paritura erat, dimissa eas nihilo secius parere queat? Quod si dicatur necesse est, ut vel negetur culpam quæ remittitur tolli, vel statuatur causam licet sublatam & abolitam aliquid tamen efficere posse, quod utrumque absurdissimum. Quid quod hîc Adversarius confundit *causam efficientem physicam* cum *causa meritoria & morali*, nec enim culpa propriè efficit pœnam quomodo Architectus domum, sed meretur tantùm & post se trahit moraliter.

XXV. II. Pugnat cum *Vocis ratione & ordinario loquendi usu*: Nam præterquam quod nec ἀφιέναι nec χαρίζεσθαι (quæ duæ sunt voces quibus peccati remissio designatur vulgo) dici possit is qui peccatum impunitum non relinquit, & pœnam ejus aliquam adhuc exposcit: Accedit quod inauditum est in humano sermone ut ei culpa remissa dicatur, à quo pœna adhuc exigitur: Quis enim judicem ferat pro tribunali pronuntiantem se culpam quidem peccati reo condonare; Cæterùm ipsi pœnam decernere & velle ut in crucem agatur, vel virgis cædatur? An non meritò jocari putabitur & misero isti reo illudere? Quid enim aliud est remittere culpam, quàm eam nolle punire? Nec enim potest dici culpa remitti, nisi quia debitum culpæ contractum remittitur; Quodnam autem potest esse illud debitum? An culpa? At ea est debendi causa; non verò id quod debetur; An Pœnitentia? At ea remitti nec debet; Quid igitur debemus propter peccata nostra? profectò nihil nisi pœnam; sola illa ob peccatum admissum potest exigi; Sola ergo pœna propriè & per se potest remitti; culpa non nisi ratione pœnæ remittitur. Et sanè cùm homines petunt sua sibi condonari & remitti peccata, quid aliud petunt quàm ut liberentur à pœnis quas suis culpis contraxerunt? Cùm ergo tritissima sit hæc loquendi ratio, qui alium sensum habere non potest nisi absurdum: patet inanem esse & ridiculam Adversariorum distinctionem cui totam satisfactionum suarum fabricam superstruere volunt.

XXVI. III. Sed parum adhuc esset eam adversari ordinario loquendi usui; nisi impeteret Dei ipsius justitiam & misericordiam; *Justitiam* quidem. Quia sic statuitur Deus punire eum qui caret omni culpa, & qui nullius est criminis

reus; Nam si sublata est per remissionem, ut isti pertendunt, omnis culpa: Quid causæ est cur puniatur amplius peccator, quisnam locus esse poterit Justitiæ divinæ exercitio? quodnam ejus fundamentum? Nullum, nisi dicamus, Vel remissionem culpæ nondum factam esse, & sic Deum pro uno eodemque debito duplicem exigere solutionem: Vel Justitiam Dei non esse χετικὴν quæ possit sese exerere citra peccati considerationem: Quod utrumque cùm sit iniquissimum, impium etiam & falsum esse necesse est illud ex quo deducitur. Quis dixerit Judicem Justitiam exercere qui gravissimis pœnis addicit insontem nulliusque criminis reum? Quis contra iniquissimi magistratus & crudelis Tyranni nomen jure merito illi non tribuat? Cur verò in Deo censeretur actio justa, quæ si fieret ab homine accusaretur injustitiæ & crudelitatis maximæ; Absit ut Deus fingatur sic illudens hominibus, & culpam totam condonans, tamen puniens ob culpam, remittens totum debitum, & tamen ejus exigens solutionem: Absit ut Judex mundi non exerceat jus? Gen.XVIII.25.

XXVII. IV. Sed divinæ *Misericordiæ* multo magis adversatur hæc distinctio; Nam cùm Scriptura testetur & res ipsa clamet Deum jam sub fœdere gratiæ ex quo nobis per Christum reconciliatus est, non amplius esse justum judicem, sed amantissimum patrem, cujus amor etiam tenerrimos matrum affectus in liberos superat, quique adeo omnia cum filio gratificari non recusat; Quis facilè capiat quo tandem pacto cum tanta ejus in nos misericordia consistere possit tanta ejusdem tamque inusitata severitas, ut pœnas gravissimas à nobis reposcat duratione tantùm à pœnis gehennæ differentes, quas si verè quod isti pertendunt remissa est omnis culpa, minimè debemus? An hæc clementissimi patris, an non potiùs justissimi judicis effecta sunt & argumenta? An non pax & consolatio omnis sic adimitur fidelibus & in sævissimum tormentum conscientiæ constringuntur, quum vident se vindictæ divinæ adhuc subesse, & vehementissimum ejus amorem non obstare quo minus severissimè adhuc puniantur?

XXVIII. V. Pugnat cum *phrasibus Scripturæ* quibus remissionem peccati describere solet, quum dicit Deum peccata nostra *delere, tegere, non imputare, post tergum projicere, in profundum demergere, eorum non recordari* &c. Ps.XXXII.1.2.& CIII.12. Is.XXXVIII.17. & XLII.22. Mich.VII.19. Jer.XXXI.34.&c. Palam enim est divinos Scriptores tam disertis, tamque emphaticis metaphoris velle ut hoc nobis sit persuasissimum, clementissimum illum Dominum, si semel bona fide cum eo in gratiam redeamus, nullam omnino admissorum à nobis peccatorum rationem habiturum, eaque planè inulta & impunita prætermissurum; Id verò nullo modo stare potest si vera sunt quæ docent Adversarii: Certè si punit Deus peccata, imputat; si vindicat, recordatur; si ad judicium vocat, tecta non habet; si examinat, post tergum non projicit; si inspicit, non obliteravit instar nebulæ; si ventilat, non projicit in profundum maris. Nam cùm is qui pec-

ca-

catum punit, in animo & memoria præsens semper habeat; Sanè non potest dici peccati non amplius recordari & ejus memoriam procul abjecisse, qui pœnas pro eo adhuc exposcit; Unde Prophetæ Deum *recordari* dicunt *peccatorum* cùm illa ulciscitur, ut non semel apud Oseam legitur c.VIII.13. & IX.9. & apud Hierem.XIV.11. quomodo Latini *in scelus animadvertere* dicunt eum qui id punit, & apud Græcos *ἀμνηςίας* nomen invaluit ad plenam reconciliationem designandam. Atquè huc faciunt *Augustini* verba in Ps. 31. *Si texit peccata, noluit advertere, si noluit advertere, noluit animadvertere: si noluit animadvertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere* &c. Reponit *Bellar.* li.4. de Pœn. c. 15. *allatas phrases hoc tantùm significare, Deum projicere, delere, non videre, & non imputare peccata eorum, quibus amicitiam suam & gratiam restituit, quia quod attinet ad reatum culpæ & pœnæ æternæ ita illos respicit ac si nunquam peccassent, licèt ob eorum utilitatem, aliisque justis de causis aut eos ipse temporaliter castiget, aut ut ipsi se castigent velit.* Sed hæc omnia gratis dicuntur, probandum quippe fuit non supponendum nihil aliud istis phrasibus significari; Nos enim aliud planè statuimus, & argumento invicto demonstramus pœnæ omnis non minus ac culpæ remissionem innui, quia cujus peccati aliqua pœna exigitur, id dici nequit *projectum post tergum*, vel *nebulæ instar deletum*, vel *tectum* & *non imputatum*. Quis judicem dixerit sontis crimen texisse, obliterasse, & non imputasse, qui extremo quidem supplicio eum non affecerit, Cæterùm variis & gravissimis pœnis mulctet & afficiat? Quod verò docent Deum ob utilitatem hominum eos castigare temporaliter; Non huc pertinet, quia non agitur de castigationibus & probationibus fidelium quas facilè admittimus, sed de pœnis judicialibus quas posita Dei remissione locum habere non posse credimus.

XXIX. VI. Pugnat cum *Praxi Christi*, multis enim peccata remisisse legitur in diebus carnis suæ, sed nulli unquam post remissam culpam pœnas satisfactorias inflixisse. Luc.VII.48. mulieri peccatrici dicit quidem *peccata tua tibi remissa sunt, fides tua te servavit, vade in pace.* At nullam ei imposuisse dicitur satisfactionem. Imò contrarium innuitur, quo modo enim juberet eam abire in pace, si debuit adhuc pœnas varias à Justitia Dei ultrice ad satisfactionem ferre? Sic Matt.II.5. refertur Christum paralytico simpliciter dixisse *dimittuntur tibi peccata tua*, sed nullam satisfactionis mentionem facit; Ita Jo.V.14. ægrum sanatum compellans Christus *Ecce sanatus es*, inqȗit, *ne pecca amplius, ne quid pejus tibi accidat*, hortatur quidem ad resipiscentiam, ut is finis esse solet beneficiorum Dei non minus ac castigationum Ps.LXXXV.6.& CXXX.4.sed nullam illi infligit pœnam; Idem in Publicano observare est qui dicitur descendisse justificatus domum suam: At si vera est sententia Adversariorum, dimissâ culpâ omni debuit ferre aliquam pœnam. De Petro etiam dubium non est, quin trinæ abnegationis peccatum illi remissum sit, nulla tamen ejus legitur satisfactio: Jubetur quidem oves Christi pascere, & fratres suos confirmare: Sed nemo dixerit hæc ad opera pœnalia esse referenda;

Unde *Ambros.* in 22. Lucæ rectè *Petri lachrymas lego, satisfactionem non lego.* Cùm ergo constet Christum iis quibus peccata remisit nullas tamen pœnas inflixisse, frustra volunt remissa culpa superesse tamen fidelibus aliquam pœnam luendam; Hæc enim exempla divinæ in pœnitentes misericordiæ non alium in finem videntur nobis in Scripturis proposita, quàm ut peccatores intelligant, quæ qualisque sibi à Domino expectanda sit peccatorum remissio.

XXX. VII. Pugnat cum ratione *peccati* quod sæpe per *debitum* exprimitur ut Deus Creditoris nomine indigitatur, Peccatores Debitorum, & condonatio peccati, debiti remissione innuitur; Nam si certum est tunc demum dici remissum debitum quando creditor nihil amplius vult ex eo reposcere, nec debitor tenetur solvere; fatendum etiam est tum verè peccatum posse dici condonatum, quando omnis ejus non tantùm culpa sed & pœna sublata est, ita ut nihil amplius peccator divinæ justitiæ pendere teneatur: Nam si pœna quædam superesset ferenda; perperam & falsò diceretur condonatum; quemadmodum is ludibrium deberet qui diceret debitum esse remissum cujus tamen solutio vel totalis vel partialis exigitur. Et hoc ipsum confirmatur ex eo quod Deus velit nos condonare proximis offensas quemadmodum nostra nobis peccata condonat Eph. IV. 32. *Estote invicem benigni, misericordes, condonantes invicem, sicut Deus in Christo condonavit vobis.* Et in oratione Dominica jubet orare Deum *ut dimittat nobis debita nostra, sicut dimittimus debitoribus nostris* Matth. VI. 12. Jam si Deus condonare dicitur peccatum ratione culpæ, sed non ratione omnis pœnæ, sequetur & nos posse dici offensas fratribus remittere quando illis culpam donamus, licet pœnam vel totam vel ex parte exigamus: Quod cùm sit & à præcepto Christi, & à fraterna charitate alienissimum, quæ totalem & culpæ & pœnæ remissionem postulat, sequitur Deum etiam cùm remittit utramque respicere, & eò magis quòd Deus infinities clementior sit homine.

XXXI. VIII. Pugnat cum ratione *pœnæ.* Nam si pœna non alium in finem infligitur nisi ut puniatur culpa; Non poterit culpa remitti nisi ipsa pœna tollatur; nam dempta culpa per integram remissionem nihil amplius superest pro quo satisfaciendum sit: Quippe non sit satisfactio pro pœna, sed pœna satisfacit pro culpa; Unde Christus non aliter satisfecit pro nostra culpa, quàm ferendo pœnam quæ illi debebatur; Et ob id pœnam nostram in se recepit, ut nos à reatu culpæ & à pœnâ propter illam debita eximeret. Si ergo omnem culpam abolevit ut fatentur Adversarii, Quidni etiam omnem pœnam abstulit quando ideo tulit in se ut à nobis auferret? Frustra Ergo remissionem culpæ dari pertendunt cum retentione pœnæ, cùm remittere culpam nihil aliud sit quam eam nolle punire ut agnoscit *Scotus* in 4. Dist. Disti. 22. q. 1. unde Augustin. sermo. 141. de Tempore, *Christus Communicando nobiscum sine culpa pœnam, & culpam solvit & pœnam.*

XXXII. Denique repugnat etiam Veteribus qui culpam à pœna divelli

non posse non semel testantur, *Tertull.* de Bapt. c. 9. *Exempto scilicet reatu eximitur & pœna.* Chrysosto. homi. 8. ad Rom. ὅπου χάρις συγχώρησις, ὅπου δὲ συγχώρησις οὐδεμία κόλασις *ubi gratia ibi venia, ubi venia ibi nulla punitio.* Et ad Colos. homi. 6. πάντες ἦμεν ὑφ' ἁμαρτίαν καὶ κόλασιν. αὐτὸς κολασθεὶς ἔλυσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κόλασιν, *Eramus omnes obnoxii peccato & pœnæ, ipse punitus solvit & peccatum & pœnam.* Hiero. in Ps. 31. *Quod tegitur, non videtur, quod non videtur, non imputatur, quod non imputatur nec punietur.* Augusti. de verbis Domi. Serm. 37. *suscipiendo pœnam & non suscipiendo culpam, & culpam delevit & pœnam.* Quò pertinet tritum Scholasticorum & Canonistarum distichum

Larga Dei bonitas veniam non dimidiabit
Aut nihil, aut totum te lachrymante dabit.

XXXIII. Dices, Sed si Rex sonti crimen remittit ea lege ut parti offensæ satisfaciat, Quidni Deus potuit culpam remittere ea lege ut satisfactio quædam illi detur pro pœna temporali? Resp. Sed hîc conferuntur dissimilia; Nam Rex quidem potest crimen remittere sonti ea lege ut parti offensæ satisfaciat, quia Rex & persona offensa sunt duæ personæ diversæ, & si condonat id facit semper *salvo jure Tertii*, de quo non potest dispensare. At hîc Judex & persona offensa coincidunt, Deus quippe utriusque χρέιαν sustinet, unde si crimen semel remisit totum, non potest amplius satisfactionem ullam pro eo exigere, nisi statuamus vel remissionem peccati non fuisse plenam, vel Deum duplicem pro uno debito solutionem postulare, quod utrumque nec sine crimine cogitari, nec dici absque blasphemia potest.

XXXIV. Insta. Sed si ubi omnis abest venia, ibi omnis quoque debita abest & abesse debet pœna, quî fit ut Magistratus in fures, adulteros, homicidas severè animadvertat, licet ex eorum pœnitentia judicari possit & debeat ex canone charitatis illos in gratiam rediisse cum Deo, & sua illis peccata esse remissa. Resp. Sed hîc confunduntur quæ sunt distinguenda *forum soli & poli*, *Judicium humanum & Divinum*. Non negamus magistratum terrenum plectere facinorosos etiam pœnitentes, quia non respicit pœnitentiam, sed exemplum, & satisfactionem justitiæ, ut majestas legum sarta tectaque conservetur; Sed aliter se res habet in judicio divino, in quo pœnitentiâ semel positâ datur remissio peccati, non virtute pœnitentiæ, sed meriti Christi qui pro pœnitentibus satisfecit. Hinc licet verum sit dimissa culpa in Deum tolli etiam pœnam divinam, & remissa culpa in hominem tolli pœnam humanam; non sequitur tamen remissâ culpâ in Deum, tolli etiam pœnam humanam, ut remissa culpa in hominem non tollitur statim pœna divina; quia sunt in diverso foro & ordine; Poterunt ergo plecti sine injustitia in foro humano, quibus Deus gratiam fecit in foro divino, nec tamen inde confici potest, remissa culpa superesse pœnam luendam.

XXXV. Ejusdem commatis est quod reponunt Tertiò Quod si post culpam dimissam, nihil restat amplius pro quo Deo satisfiat; frustrà preces, jejunia,

eleemosynæ & alia ejusmodi pietatis officia fidelibus præscriberentur ab Ecclesia & in Scriptura recenserentur. Nam licèt nec preces nec jejunia nec alia istiusmodi pietatis exercitia possint esse satisfactiones pro peccatis, quia nihil habent quo compensatio fiat justitiæ divinæ, nec in pœnam imponuntur, sed in salutem: Non sequitur tamen frustanea esse, suos quippe usus eximios habent si non ad justificationem consequendam quod unus Christus nobis potuit obtinere, saltem ad sanctificationem promovendam,& gratitudinem Deo pro beneficiis acceptis testandam. Ita si Deus ad eorum præsentiam fidelibus gratiam peccatorum dicitur facere, vel pœnas relaxare aut auferre; non sunt *Causæ* propter quas id faciat Deus, sed *conditiones* cum quibus id exequitur juxta promissa sua, nec notant *quare*, sed *qualibus* hoc beneficium indulgere constituerit Deus.

XXXVI. Sic ex plena peccatorum remissione colligitur Satisfactionis Perfectio. Eadem etiam demonstratur clarissimè ex *tertio Satisfactionis effectu* scilicet *Consummatione fidelium:* Nam si Christus satisfactione suâ consummavit fideles in æternum, non potest non esse perfecta ejus satisfactio, quæ istius consummationis causa est & fundamentum. *Unica oblatione* inquit Ap. τετελείωκε *consummavit in perpetuum eos qui sanctificantur* Heb.x.14. Ubi voce à sacris petitâ notat antithesim ad Sacerdotes Leviticos, qui easdem sæpiùs offerendo victimas non potuerunt tamen auferre peccata, & viam fidelibus ad cœlum & salutem patefacere, quæ eorum est perfectio & consummatio; *Lex* enim ut alibi notat cap.VII.19. *nihil* ἐτελείωσε *perfecit* & consummavit, quia ut infirma fuit in carne Rom.VIII.3. nihil habuit quo vel peccati reatum expiaret, vel maculam deleret, atque ita cœlum nobis aperiret, quæ tria ad perfectionem fidelium constituendam requiruntur, priora duo *perfectionem gratiæ* constituunt, quæ justificatione & sanctificatione constat, postremum *perfectionem gloriæ* quæ in cœli ingressu & beatifica Dei visione posita est. Unde *Spiritus* τετελειωμένοι dicuntur beari Hebr. XII.23. At Christus unicam sui ipsius hostiam offerens consummavit in perpetuum sanctificandos; ita ut nulla amplius opus sit alia hostia, quia perfectissimo merito suo & efficacia acquisivit nobis & confert omnia ad salutem necessaria,reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, purgationem conscientiarum, & redemptionem æternam. Unde in ipso habemus unde plenè justificemur & sanctificemur, & ad perfectam salutis possessionem adducamur, Heb.XII.2. Quorsum autem hæc omnia dicerentur, si perfecta non fuit ejus Satisfactio, & si merita & satisfactiones nostræ illi sunt adjungendæ ut perficiantur & consummentur fideles? Sanè non poterat dicere Paulus unica ista oblatione consummari fideles, si multa alia adhuc à parte nostra requirebantur ad plenam redemptionem consequendam.

XXXVII. Nec aliud vult Apostolus in vexatissimo loco ad Heb. XI. 39. 40. ubi dicit *Patres non obtinuisse promissionem, Quoniam Deus de nobis* κρεῖττόν τι *melius quid providerat,* ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι *ne sine nobis consummarentur.*

Nam

Nam sive τελείωσιν istam intelligamus de consummatione gratiæ quæ hic obtinetur, sive de consummatione gloriæ quæ in cœlis demum expectanda venit; sive quod satius videtur de utraque, certum est Patres V.T. non *sine nobis* fuisse consummatos, quia non alio medio, & merito, non alio sanguine, aliove spiritu hoc assecuti sunt quàm Christi Redemptoris cujus ἐνσάρκωσιν & exhibitionem nostris reservare voluit temporibus, & sic *melius* quid pro nobis prospicere, ut constaret, non diversa via Judæos & gentes ad salutem pervenire, (quod videretur factum si sub V.T. & sine nobis consummati fuissent:) Sed utrosque ab eodem fonte salutem haurire, ab eadem Mediatoris satisfactione & gratia, qui Idem fuit heri hodie & in secula Heb.XIII.8. hoc beneficium consequi. Quid ergo, inquies, An non Patres jam sub V.T. vivi & justificati & sanctificati fuere, & post mortem felicitatem adepti? Omnino, Absit enim ut cum Socinianis & aliis à regni cœlorum promissione eos exclusos putemus: Sed ita tamen salvati sunt ut ab eo qui nostris demum temporibus exhibendus fuit, Christo salus ipsorum semper penderet; quia virtute futuræ satisfactionis Christi & remissionem peccatorum & vitam obtinuerunt. Non ergo χωρὶς ἡμῶν id. *seorsim* & separati à nobis hoc quicquid est beneficii habuerunt; Non quod aliquid ad ipsius consecutionem contulerimus; Sed quia non alio sacrificio quàm quo & nos consecrati sunt, non alio sanguine purgati, non alio cibo nutriti, Cor.x.4. non alio Capite animati. Ut nunc non dicamus, quod tamen huc non incommodè potest trahi, pleniorem longè datam fuisse istius mysterii in Ecclesia cognitionem per Christi manifestationem, Sole hoc justitiæ radios suos nunc undiquaque diffundente, & umbras legales non minus ac tenebras Paganas dispellente: Unde nostra longè potior dicitur esse conditio quia videmus & audimus ea quæ Reges & Prophetæ optarunt videre & audire, nec potuerunt tamen Luc.x.24. Imò ipsis Angelis dicitur nunc manifesta facta in Ecclesia πολυποίκιλος Dei sapientia Eph.III.10. Quidni ergo dixerimus per exhibitionem Christi & Redemptionis consummationem majori luce quàm antea imbutos, & majori etiam gaudio perfusos fuisse Patres, donec omnes ultimo die resurgentes cœlestem gloriam & in corporibus & in animabus, quæ absoluta erit consummatio, una per eundem Christum ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν πίστεως consequamur? Ita *Promissio* quàm Patres dicuntur non obtinuisse, nihil aliud est quàm ipsius *Christi manifestatio*, quæ κατ' ἐξοχὴν ἐπαγγελία dicitur, quia omnium aliarum causa est & fundamentum, per quem consummatio ista fidelium debuit perfici.

XXXVIII. Eodem respicit verbum τετέλεσαι *Consummatum est* quod Christus jamjam moriturus in cruce protulit Joh. XIX. 18. 20. Quamvis enim possit vox ista referri 1. Ad *impletionem Vaticiniorum* quæ de Christi passionibus & morte edita fuerant Luc.XVII.30. & XXII.37. Joh.XIX.28. 2. Ad *impletionem typorum* qui in ipso moriente complementum suum sunt sortiti, ut qui de Agno paschali, de Serpente æneo, de Victimis vel quotidianis vel annuis dicta fuerant. 3. Ad:

Ad *consummationem decreti divini* & mandati paterni, quia quicquid de eo Pater decreverat & illi in mandatis dederat ad opus salutis exequendum jam perfecerat, vel brevi perfecturus erat; præteritum enim hîc ponitur pro paulo post futuro ut Mat.XXVI.28. *sanguis qui effunditur* id. qui jamjam effundendus est ut sæpe alibi. 4. Ad *Consummationem omnium passionum* & cruciatuum, qui pro peccatis nostris tolerandi ipsi erant, unde *August.* Tracta. 11. in Joh. *Consummatum est quia nihil remanserat, quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret.* Quamvis enim hæc & alia id genus hac voce significari non negemus; Non dubitamus tamen Christum præcipuè respexisse ad *consummationem redemptionis*, ut innuat se peregisse opus illud quod Pater illi commiserat, ut nihil amplius faciendum supersit quod attinet ad satisfactionem justitiæ divinæ & acquisitionem salutis quod Christus Jo.XVII. 4. jam testatus erat, *Ego te glorificavi in terra, opus τετελείωκα consummavi quod mihi dedisti ut facerem.* Quia licèt postremus actus istius operis implendus adhuc superesset Mors scil. quæ ut corona fuit & complementum ejus obedientiæ; ita absolvere debuit hanc Redemptionem: Tamen cætera omnia quæ antea præstanda erant, præstita jam fuerant, & hoc postremum certissimè & brevi erat perficiendum: Sic Scriptura sæpè solet de rebus certò futuris loqui verbis præteriti temporis, ut certitudo & brevitas futuritionis & eventus meliùs constet. Sic Christus Jo.XVII.11. dicit *se non amplius esse in mundo* quia brevi ex eo erat exiturus. Ex quibus omnibus, ne plura jam addamus argumenta ad veritatis istius confirmationem; Colligimus Christum quandoquidem opus sibi commissum plenè consummavit, conscientias purgando, peccata remittendo, & fideles perficiendo, nihil amplius à Nobis requiri; Atque adeo *perfectam* & *sufficientissimam* fuisse ejus *Satisfactionem*, quod demonstrandum fuit.

COROLLARIA.

I. *An peccata benè distinguantur ex se in mortalia & venialia? Neg. contra* Pontificios.

II. *An mors temporalis sit pœna peccati? Aff. contra* Socinianos.

III. *An fides vel justitia inhærens rectè dicatur causa meritoria nostræ Justificationis? Neg. contra* Pontificios *&* Remonstrantes.

IV. *An objectum Prædestinationis sit homo lapsus? Aff.*

V. *An Patres V.T. caruerint cognitione Trinitatis & Christi? Neg.*

VI. *An Sacramenta sint causæ physicæ gratiæ, quæ agant ex opere operato? Neg. contra* Pontificios.

DISPU-

DISPUTATIO DUODECIMA

Quæ Secunda eſt

D E

SATISFACTIONIS CHRISTI PERFECTIONE.

THESIS PRIMA.

SSERTA Diſputatione præcedenti κατασκευαστικῶς *Satisfactionis Chriſti Perfectione*: Expendenda nunc ſunt Adverſariorum argumenta, quibus ſi non directè & γυμνῇ κεφαλῇ; at ex obliquo & indirectè, eam vel convellere vel labefactare conantur. Quia verò pugnare ſolent diverſimodè tum ex *Scripturis*, tum ex *Ratione* ut commentum ſuum ſtabiliant & hypotheſi ſuæ ſerviant, diſtinctè etiam reſpondendum eſt; Non quidem ut ſigillatim ea omnia perſequamur quæ ab ipſis afferri ſolent ad erroris ſui confirmationem: Sed ut ea tantùm expendamus quæ majorem videntur habere veri ſpeciem, quæque ſæpius ab ipſis ſolent objici.

II. Et ut à Scriptura primùm ordiamur; Palmarius quo ſubinde uti ſolent locus extat, ad Col. 1. 24. ubi Paulus imperfectionem Satisfactionis Chriſti, & neceſſitatem Satisfactionum humanarum apertè videtur aſſerere; *Gaudeo*, inquit, *de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea pro corpore ejus quod eſt Eccleſia*, in quibus verbis varia, ut ipſis quidem videtur, latent argumenta pro ſententia ſua. 1. Quod Paulus vocat paſſiones ſuas ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ *reliquias paſſionum Chriſti*, ſatis innuit eſſe aliquid quod ſupplendum eſt paſſionibus Chriſti: Nam ſi plenæ erant & abſolutæ omnibus numeris, fruſtra & perperam reliquiæ illis tribuerentur. 2. Quia non tantùm dicit eſſe reliquias paſſionum Chriſti; ſed *ſe viciſſim eas implere pro parte ſua* ἀνταναπληρῶ inquit: At ſi plenæ fuerunt, quid opus foret eas denuo implere? 3. Quia dicit *ſe pati pro ipſis & pro corpore Chriſti quod eſt Eccleſia*, quod dici non poſſet, niſi Satisfactionis locum habituræ fuiſſent ejus paſſiones: Hinc *Cajetanus* Tracta. de Indulg. q. 3. *Quod fuerit ſanctorum intentio pati pro nobis, teſtatur Apoſtolus dicendo, Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti*

pro corpore ejus quod est Ecclesia, ubi manifestè patet divinam providentiam disposuisse, ut aliquæ sanctorum passiones spectarent ad complementum passionum Christi pro corpore ejus, & hanc ordinationem sanctos adimplere suis passionibus superabundantibus. Nec aliter Bellar. lib. 1. de Indulg. cap. 3. *optavit Apostolus fidelibus prodesse omnibus modis quibus id fieri poterat, nihil enim excipit, qui dicit libentissime impendar pro animabus vestris* 2. Cor. XII. *potuit autem prodesse communicando passiones suas ad expiandum reatum temporalem, cùm sibi ejusmodi satisfactiones abundarent. Quare patiendo adimplebat ea quæ deerant passionum Christi, id est, quæ Christus in sanctis suis adhuc passurus erat pro corpore ipso Ecclesiæ, sive instruendo prædicationibus, sive confirmando exemplis, sive* expiando satisfactionibus.

III. Sed quam parum faveat errori iste locus proclive est ostendere, si ad sequentia attendimus. Primò ut sciamus quid *Christi* nomine intelligendum veniat: Secundò quid per *reliquias passionum* ejus innuatur. Tertiò quo sensu *pati se dicat* Paulus *pro Ecclesia*: Et ad prius quidem quod attinet; Certum est *Christi* nomine non semper personam ipsam designari seu *Christum naturalem*; sed sæpe etiam ejus Ecclesiam seu *Christum mysticum* Corpus scil. cum membris 1. Cor. XII. 12. *sicut corpus unum est & membra habet multa, ita Christus.* Ubi clarum est Christum hîc non Caput tantùm innuere, sed & Corpus seu Ecclesiam huic Capiti unitam. Ita cùm Christus cœlitus clamat Act. IX. 4. *Saul Saul cur me persequeris?* propriè personam suam non respiciebat, quæ in cœlum recepta extra telorum omnium jactum erat constituta, nec ullis ampliùs ærumnis aut persecutionibus erat obnoxia; sed Ecclesiam ipsam, quæ quia unum secum corpus constituit, ideò rectè nomine Christi ipsius à potiori facta denominatione insignitur. Hinc *passiones Christi* vel notant passiones Christi naturalis, quas ipse in corpore suo semel in cruce tulit; vel *passiones Christi mystici* seu Ecclesiæ, quæ ipsi ferendæ à Deo subinde imponuntur. Ita quas hîc Apost. vocat χριστοῦ θλίψεις, alibi χριστοῦ παθήματα appellat 2. Cor. 1. 7. *sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat nostra consolatio*: Hoc sensu calamitas Israëlitarum in Ægypto, & abjectissima eorum sors, quam Moses Ægyptiacæ aulæ splendori atque opulentiæ prætulit, Apost. vocat χριστοῦ ὀνειδισμὸν Heb. XI. 26. *majores*, inquit, *divitias æstimans thesauris Ægyptiorum, opprobrium Christi.*

IV. Si porro quæratur quare passiones istæ vocentur passiones Christi, quadruplex afferri potest ratio 1. ratione *causæ*, quia Christus ut supremus Agonotheta nobis eas imponit, quò pertinent illa Christi ad Ananiam Act. IX. 16. *Ego ostendam illi quanta ipsi patienda sint pro nomine meo.* Unde Petrus dicit fideles *ad id vocatos esse* 1. cap. II. 21. & Paulus Phil. 1. 29. *Vobis datum est non modo credere in ipsum, sed & pati pro ipso.* 2. Ratione *occasionis*, quia ejus nomine & pro ejus Euangelio à fidelibus perferuntur, nisi enim discipuli Christi essent, hisce calamitatibus nequaquam exponerentur: hinc afflictiones suas Paulus 2. Tim. 1. 8. vocat afflictiones *Euangelii* id. quæ Euangelii causa & propter Euangelium imponun-

nuntur, ut vſ.12. dicit ſe propter Apoſtolatum hæc omnia pati. 3. Ratione *unionis*, quia qui eas perpetiuntur fideles, Chriſti, cujus ſunt, membra cenſentur; adeò ut quæ ipſi in hac cauſa ferunt, ille quoque ferre & perpeti dicatur propter myſticam capitis & membrorum communionem; ut uſitatum eſt, ut unuſquiſque ſibi tribuat eas paſſiones quæ inferuntur cuilibet parti corporis ſui; ut manus vel pedis vulnera rectè dicuntur vulnera ipſius hominis; Ita quia qui patiuntur membra Chriſti ſunt, rectè Chriſtus ipſe dicitur pati in membris. 4. Ratione *compaſſionis* propter maximam συμπάθειαν quam habet in afflictionibus ſuorum quæ ex prædicta unione oritur; Quippe ut damna & vulnera eorum qui nobis ſunt conjunctiſſimi noſtra appellamus, quia æquè illorum miſeriis afficimur ac noſtris: Ita Chriſtus paſſiones fratrum ſuorum qui ſunt una caro cum ipſo ſuas reputat; quia non minus illis tangitur, quàm propriis: Has porro *paſſiones Chriſti* ita intelligi poſſe diu eſt ex quo Auguſt. obſervavit in Pſ.61. *Paſſiones Chriſti non in ſolo Chriſto, imo paſſiones Chriſti non niſi in Chriſto, ſi enim Chriſtum intelligas Caput & Corpus, paſſiones Chriſti non niſi in Chriſto. Si autem Chriſtum intelligas ſolum caput, paſſiones Chriſti non in ſolo Chriſto.* & ex eo Anſel. *Patitur adhuc Chriſtus paſſiones, non in carne ſua in qua aſcendit in cœlum, ſed in mea quæ adhuc laborat in terra.* Ita Lyran. in h.l. *Paſſiones Chriſti dupliciter accipiantur, uno modo pro illis quas ſuſtinuit in proprio corpore, & ſic nihil ibi reſtat ad implendum: Alio modo pro illis quas in finem uſque ſeculi patietur in corpore myſtico; & ſic reſtant multarum paſſionum reliquiæ adimplendæ.* Atque huc pertinet duplex Chriſti σχέσις vel ut *Vadis* & *Sponſoris* qui pro nobis ſatisfacit, vel ut *Capitis* quod in nobis debet operari, ut nos ſibi ſimiles reddat: Priori ſenſu *paſſiones* Chriſti ſunt *ſatisfactoriæ*, & illi ſoli excluſis aliis competunt. Sed poſteriori ſunt *exemplares* & ad imitationem proponuntur.

V. 11. Obſervandum eam eſſe debere inter Corpus Chriſti naturale & myſticum, Caput & membra, harmoniam & conformitatem, ut quod impletum eſt in illo debeat in iſtis ſervatâ tamen proportione impleri, propterea enim *prædeſtinari* dicimur à Paulo *ut ſimus conformes imagini ejus* Rom.VIII.20. & idem 2. Cor. III. 18. teſtatur *nos contemplantes in ſpeculo facie retecta gloriam Domini transformari in eandem imaginem de gloria in gloriam velut à Spiritu Domini.* Hinc toties ad imitationem Chriſti excitamur Eph.V.2. Phil.II.5.6. 1.Pet.II.22.23. Porro ut iſta conformitas in cœlis futura eſt in gloria & felicitate 1. Joh. III. 2. Phil. III.21. Col.III.4. Ita in terris inchoanda eſt per gratiam, partim in ſanctitate, partim in cruce. Rom. VIII. 18. Quemadmodum enim Chriſtus dum in terris verſatus eſt inſignis fuit potiſſimum tum *ſanctitate* quâ purus & ab omni peccati labe immunis fuit verè ſanctus Domini, tum *calamitate* tanquam vir dolorum Iſ.LIII.4. qui omnigenis ærumnis & paſſionibus ſeſe ſubjecit uſque ad exinanitionem Phil.II.6.7. Ita Eccleſiam ſuam in hiſce duobus aſſimilari & conformem reddi voluit; Primò in *ſanctitate*, unde jubemur ſancti eſſe ſicut ille ſanctus eſt, 1.Pet.I.15. & purificare nos ut ille purus eſt 1.Joh.III.3. Secundò in *paſſionibus*

& cruce, quo sensu dicitur reliquisse nobis exemplar ut sequamur ejus vestigia 1. Pet. II. 22. *Et communicare dicuntur fideles passionibus Christi*, quando ad ejus instar & exemplar patiuntur cap. IV. 13. Ut ergo Christus pro parte sua varias habuit passiones perferendas ad opus Redemptionis perficiendum: Ita Christus mysticus seu Ecclesia & singuli fideles habent quisque pro parte sua certum demensum passionum quod à Deo illis assignatur ad exemplum capitis, singuli debent ex isto calice bibere, singuli crucem post Christum debent suam gestare; Donec ergo fideles ea subierint certamina, & ærumnas tulerint quæ illis à Deo sunt impositæ, superest semper aliquid implendum in passionibus Christi; non quidem Christi naturalis, quia ejus satisfactio fuit perfecta & omnibus numeris absoluta in cruce, quod ipse testatus est cùm consummatum esse clamavit; Sed Christi mystici id. Corporis ipsius, cujus passiones cùm non ante finem seculi consummatum iri certum sit, quotidie debent impleri in singulorum fidelium calamitatibus.

VI. Atque huc pertinent verba Petri 1. cap. V. 9. quæ apprimè faciunt ad rem nostram; Cùm ait *easdem passiones* quæ imponebantur fidelibus dispersis ad quos scribit *impleri in societate fratrum qui erant per totum orbem*, quæ manifestè evincunt Deum æterno suo consilio decrevisse non modò quas passiones Christus ipse in carne sua subiret pro Redemptione Ecclesiæ; sed etiam quas singula Ecclesiæ suæ membra essent subitura pro nomine Christi; Dum ergo suo tempore & gradu ista executioni mandantur, rectè impleri dicuntur in *societate fratrum* id. in corpore Christi, istæ passiones. Nec aliud sibi vult Paulus hoc loco, cùm dicit se *implere reliquias passionum Christi*, quàm se partem etiam crucis Christi quæ ipsi ad ferendum erat imposita alacriter gestare. Interim licet utrobique & à Christo à nobis passiones sint ferendæ, memorabile tamen inter utrasque discrimen est agnoscendum; Nam Christi passiones gravissimæ fuerunt & nullâ suavitate temperatæ, quia totam Dei maledictionem nobis debitam ferre debuit, & ad fæces usque calicem istum ebibere; At nostræ sublatâ jam per Christum Dei maledictione, temperatæ fiunt & leves Christi gratiâ, ut gustandus quidem sit ipse calix, sed non ebibendus; & ferenda sint mala, sed benedicta cum Christo: illas prior ferre debuit Christus ad redemptionem nostram, unde non malè προϋστερήματα eas dixeris: sed istas post ipsum subire debemus ad sanctificationem, ideo bene ὑστερήματα eas Paulus vocat. Nec omittenda est vis phrasis Apostolicæ cùm non tantùm dicit se implere, sed ἀνταναπληρῶ. id. *vicissim implere* quod relationem quandam & correspondentiam notat; Non tantùm cum cæteris fidelibus, qui etiam pro parte sua debebant eidem cruci subjici; sed etiam cum ipso Christo, ut passio membri respondeat passioni Capitis; nimirum ut Christus pro Pauli salute summos in cruce dolores, ipsamque legis maledictionem pertulerat; ita Paulus vicissim pro Christi gloria & Euangelio grave certamen sustinere debebat; in quo utriusque fuerunt quædam suæ veluti *vices*, licèt alio atque alio fine, ut jamjam dicemus.

VII. Ter-

VII. Tertiò & illud notandum, Afflictiones quæ à Christo imponuntur fidelibus, etsi nec Redemptionis nec Satisfactionis finem ullum habere possint, habere tamen alios plurimos qui non tantùm fidelibus ipsis patientibus prosunt; sed aliis etiam, imò toti Ecclesiæ, sive ad confirmationem fidei, sive ad exemplum patientiæ, sive ad majorem Euangelii profectum. Istos enim ex illis fructus oriri Paulus non semel testatur ut Phil. 1.12.13. vincula sua ad Euangelii propagationem, & fratrum confirmationem cessisse significat; *scire vos volo fratres quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelii. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus & plures è fratribus confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.* Fuerunt ergo passiones ejus utilissimæ, non quidem ad satisfactionem, sed ad confirmationem, & constantiæ exemplum; Idem alibi 2.Cor.1.6.7. *sive premimur*, inquit, *id fit pro vestra consolatione & salute, quæ efficitur in tolerantia earundem perpessionum quibus & nos afficimur, sive consolationem accipimus id fit pro vestra consolatione & salute &c.* Quibus constat ex mente Pauli perpessiones suas eo fidelibus prodesse, non ut ipsi à similibus pœnis eximantur, (qui satisfactionis est finis) sed planè contra ut ad simile certamen sustinendum ex patientiæ suæ exemplo fortiùs animentur. Eodem planè pacto dicit hic *se pati pro ipsis & pro corpore Christi quod est Ecclesia* non redimenda, sed ædificanda, non liberanda à pœnis, sed confirmanda in fide, non ad satisfactionem, sed ad imitationem. Fuerint ergo magno usui fidelibus passiones ejus, ingens ex iis ad Ecclesiam fructus redundaverit, non negamus. Negamus tantùm quòd Adversarii pertendunt fuisse peccatorum nostrorum ἱλαστήριον & satisfactionem pro pœnis quas peccata eorum merebantur; Nec juvat Bellarminum quod ait Paulum *optasse istis afflictionibus prodesse fidelibus quibuscunque poterat modis, id est non tantùm instruendo, confirmando, sed etiam expiando*: Supponit enim quod est in quæstione, & petit principium, passiones scil. Apostoli potuisse esse expiatorias vel satisfactorias quod probandum fuit non supponendum.

VIII. Dices, Paulus tamen dicit se pati ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ σώματος *pro corpore ipsius.* Ut autem vox ista respectu Christi & Satisfactionem & substitutionem notat quum dicitur passus pro nobis ut alibi est à nobis ostensum; Quidni & hîc etiam eundem sensum obtineat, cùm sancti hac in parte patiantur ad exemplum Christi? Resp. non negamus sæpiùs hanc esse præpositionis ὑπὲρ vim & sensum, ut inferat & substitutionem personæ & satisfactionem debiti, ut aliquid fieri ὑπὲρ ἡμῶν dicitur, cùm fit loco & vice nostra, quo sensu certum est tribui Christo dum dicitur *mori pro impiis* Rom. v.6. & *pro ovibus* Joh. x. &c. Sed hanc unam non esse istius voculæ significationem pertendimus; Imò nec sine gravi absurditate locum hîc habere posse censemus, quia ut nemo pro se satisfacere, ita nec pro aliis potest: Quid ergo? ut alibi propositio hæc duplicem sensum obtinet; vel *occasionis* quâ aliquid fit, ut cùm fideles dicuntur pati ὑπὲρ χριστοῦ *pro Christo* vel ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ *pro nomine ejus* Phil. 1. 29. 2.Cor. xii.10. id non ad

satisfaciendum pro ipso, Absit, sed occasione ejus; Vel *Causa finalis* & impulsiva ob quam res fit ut cùm Paulus dicit se premi *pro consolatione* fidelium 2.Cor.1.6. Ita hic rectè dicitur *pati pro Ecclesia* gemino hoc significatu: Tum quia Ecclesia fuit istarum passionum occasio, quippe dum illi ministrare studet in carcerem conjicitur; Tum quia Ecclesiæ ædificatio & confirmatio finis fuit ad quem respiciebant; Hanc porro mentem esse Apostoli verba sequentia clarè docent, cùm ait se Ecclesiæ *factum ministrum*, non ad redemptionem, sed secundùm *dispensationem quæ illi commissa erat ad prædicandum Christi Euangelium.* Debuit ergo esse minister Ecclesiæ, non Mediator aut Redemptor, ut innuat se non loqui de *passionibus satisfactoriis*, sed *ædificatoriis.*

IX. Sic *August.* intellexit Tractat.47. in Joh. *Quia*, inquit, *oves Christi estis, sanguine estis comparati: Agnoscite pretium vestrum quod à me non datur, sed per me prædicatur:* Deinde subjicit *quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animam pro fratribus ponere ad ædificandam plebem, ad fidem asserendam.* Hoc ipsum non pauci nec ignobiles ex Adversariis agnoverunt. Thomas in h.l. *Hæc verba secundum superficiem malum possunt habere intellectum scil. quod Christi passio non sit sufficiens ad redemptionem, sed additæ sint ad complendum passiones sanctorum, sed hoc est hæreticum.* Et paulò post, *sic etiam omnes sancti patiuntur propter Ecclesiam, quæ ex eorum exemplo roboretur.* Cardin. Contarenus in h.l. *Non ea ratione hæc dicuntur à Paulo quasi passiones Christi non sufficiant ad delenda peccata, & quod illis quidpiam desit quod oporteat in nobis impleri. Absit hoc, sed quoniam debemus nos imitari Christum & pati pro ædificatione Ecclesiæ sicut Christus passus est.* Sic Jesuita Justinianus in h.l. *Adimplere se dicit ea quæ desunt passionum Christi non quidem ad meritum aut vim satisfaciendi. (quid enim desit infinito) sed vim & efficaciam traducendi mortales ad fidem, idque ut corpus ejus mysticum, quod est Ecclesia, perficiatur. Docendo quippe monendo, hortando, denique Euangelium promulgando magni labores tolerandi sunt, pericula subeunda* &c. Postea *significat ergo se pati pro Ecclesia amplificanda seu propaganda ad ejus fidem confirmandam ac stabiliendam ut cæteros ad sui imitationem provocet.* Mitto alios complures qui nobiscum hic faciunt; quia ex his satis superque liquet passiones Pauli fuisse quidem exemplares & confirmatorias, sed non satisfactorias; atque adeo perperam Adversarios hoc uti argumento ad commentum suum stabiliendum.

X. Non solidius illud confirmant ex iis locis in quibus Redemptionis alicujus ab hominibus per bona opera peragendæ videtur fieri mentio, quæ etiam huc comportare solent ut Prov.XVI.4. ubi Sapiens ait *misericordia & veritate redimitur iniquitas, & in timore Domini declinatur à malo.* Ad quæ Bellar.lib.4. de Pœnit. cap.3. *Hic*, inquit, *habemus vocem Redemptionis quæ æquivalet voci satisfactionis, certè enim non minus ad justitiam pertinet Redemptio quàm satisfactio; Et si absurdum esset dicere nostris operibus satisfieri pro peccatis, multo esset absurdiùs dicere nostris operibus redimi peccata, quemadmodum ipsi* (nos intelligit) *commodiùs ferunt si dici volemus*

mus aliqua ex parte Redemptores quàm satisfactores; cùm igitur in Scriptura non uno in loco disertis verbis tradat nostris operibus redimi peccata, profectò non abhorret ab usu Scripturæ quod nos dicimus nostris operibus satisfieri pro peccatis. Cui loco alterum supparem addunt ex Dan. iv. 27. Ubi Daniel cùm Nabucodonozori exposuisset visionem, per quam indicata fuerat pœna quam ille ob scelera sua merebatur, addit statim, *Quamobrem Rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua Eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Ad quæ Salmero *Constat quod per opera gratiam præcedentia culpa non potest redimi, Ergo superest ut de pœnis quæ etiam remisso debentur delicto intelligatur.* Huc etiam referunt varia Prophetarum loca in quibus pollicetur Deus se pœnas temporales condonaturum populo suo, si ex animo se convertat, & opera satisfactoria pro peccatis præstet ut Is.i. Jer.xviii. Ezech.xviii. & alibi quæ utique dici non possunt, nisi satisfactionibus nostris daretur locus.

XI. Resp. Sed hæc omnia esse ἀπροσδιόνυσα non obscurè evincitur. Nam ut de loco Proverbiorum dicamus primò: Quàm nihil faciat ad rem patet ex variis 1. quia mentio quidem fit *peccati* seu *iniquitatis*, at non *pœnæ* quam solam per satisfactiones humanas expiari volunt. 2. Quia *misericordia* & *veritas* de quibus agitur non possunt ad opera pœnalia & molesta in quibus volunt esse sitas satisfactiones suas, referri; nec unquam Scriptura de illis ut de pœnis loquitur, sed ut de virtutibus quæ in sui exercitio magnum fidelibus solatium & gaudium solent afferre; Hinc *Jansenius* duabus istis virtutibus *observationem mandatorum divinorum* includi censet, Quis verò audivit unquam observationem mandatorum divinorum in pœnis numerari? 3. *misericordia & veritas* vel de *Deo* vel de *homine* intelligi potest; si de *Deo* quod nonnulli volunt ut notetur, *misericordiâ* Dei ut clementissimi Patris, & *veritate* id. fidelitate ejus remitti iniquitatem, cadit argumentum Adversarii. Si de *homine* non fortius erit, quia sic notabitur *conditio* cui datur remissio peccati, non *causa* propter quam datur, nam ut judicium sine misericordia in immisericordes exerceri debet, ita misericordes misericordiam consequuntur Mat.v.7. Et qui aliis verè & ex animo peccata condonaverint, iis etiam pater cælestis certò peccata est condonaturus; Non quod misericordia erga alios sit causa misericordiæ Dei erga se, sed quia est tantùm conditio quædam necessaria. Atque ita sapiens retundere hîc vult hypocritarum vanam opinionem, qui sacrificiis externis & carnalibus contenti in iis solis peccati sui expiationem quærebant, de cultu interno & morali nequaquam solliciti; At hîc contra vir Dei docet non tam in sacrificiis esse quærendam, quàm in pietatis & charitatis operibus quibus Deus eam passim pollicetur: non quod sint *causa veniæ* quæ innuat quare illa detur, sed quia sunt subjecti dispositio necessaria quæ docet qualibus concedatur, acsi diceret iram Domini residere, ubi à flagitiis nostris quiescimus. Ita non excluditur λύτρον quod à Mediatore dari debuit, sed indicatur hominis officium, sine quo tale beneficium sibi polliceri non potest.

XII. 4. Non omittendum est vim verbi כפר quo utitur Sapiens non semper ad *Redemptionem* propriè dictam pertinere, sed sæpius ad *Remissionem* & condonationem quam Deus peccatori pœnitenti indulget, sic sæpe & Græci Latini reddunt ut apud If. XXII. 14. quod in Hebræo est אם יכפר העון הזה לכם Græci ita reddunt *εἰ οὐκ ἀφεθήσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἁμαρτία*. Lati. *si dimittetur iniquitas hac vobis*. Sic c. XXVII. 9. יכפר עון יעקב Græci *ἀφαιρεθήσεται* Lati. *dimittetur*. Ita planus erit sensus: misericordia & veritate redimi, id. remitti & deleri iniquitatem, quia qui misericordiæ & veritati studet, ita Deo gratus est ut non possit non peccati remissionem obtinere. 5. ut verbum כפר non tantùm ad *remissionem* peccati, sed etiam ad *ablationem* & remotionem moralem rei potest referri ut If. XXVIII. 28. *Delebitur fœdus nostrum cum morte* id. abrogabitur Heb. וכפר Græci per *ἀφελεῖν* reddunt; commodè potest hic sensus applicari, ut non tam quid per misericordiam & veritatem seu exercitium earum fiat *coram Deo*, quàm quid fiat in *nobis*, scil. earum virtutum studio fieri ut ex hominum animis & vita auferatur & abstergatur iniquitas: Et hoc optimè respondebit verbis sequentibus quibus additur. *In timore Dei declinari à malo*, qu a Timor Dei est frænum potentissimum quo à peccato cohibemur; Ita duabus istis sententiis ut sæpe in hoc libro fieri solet una eademque veritas continebitur, quæ Timoris divini & charitatis studium & fructum commendabit; sed nihil pro satisfactionibus humanis inde exsculpi poterit.

XIII. Alter qui ex Daniele petitur locus, licet hunc subinde urgere soleant minus adhuc habet roboris, & quem ex hac sua hypothesi ne exponere quidem commodè possunt, nedum ut ex eo dogma suum probare valeant. I. Certum est ex eorum sententia satisfactiones fieri tantùm à piis & iis qui sunt in Ecclesia, quibus scil. & culpa & pœna æterna jam condonata est; At hic Rex ut notum Ethnicus fuit idololatra & ab Ecclesia Dei alienus: Quomodo illi verè suadere potuit ut satisfaceret pro pœnis temporalibus, qui pœnis æternis adhuc erat obnoxius? II. Satisfactionem volunt positam esse in operibus quibusdam pœnalibus & laboriosis; At hic de *Justitia* agitur, nam quod Græci & V.V. reddunt per *Eleemosynam* in Heb. est צדקה. Quis verò dixerit justitiam inter peccati pœnas censeri posse? III. volunt per satisfactiones pœnas demum temporales redimi, non culpam, vel pœnam æternam; At nihil tale ex hoc loco colligi potest, in quo non *pœnæ* cujusdam temporalis, sed tantùm *iniquitatum* & *peccatorum* fit mentio. Ita si quod pertendunt, peccata eleemosynis tanquam vera satisfactione propriè redimi vult Propheta, sequitur ut non modo pœnam temporalem, sed & æternam, non modo pœnam, sed & ipsam culpam expiari intelligant, nulla enim discriminis ex Prophetæ verbis afferri potest ratio, cum peccatorum tantùm meminerit: At hoc non dixerint Adversarii. Et hoc Vasquez non potuit diffiteri qui hunc locum negat huc referri debere. Frustrà verò *Bellar.* lib. 4. de Pœni. cap. 8. conatur elabi dicendo, Peccatum sæpe

sumi

ſumi pro pœna peccati; Nam licet non diffiteamur peccatum nonnunquam pœnam ipſam connotare, nunquam tamen hoc fit ſine aliquo ad noxam reſpectu, ita ut cùm redimi dicitur peccatum non poſſit pœna ſola intelligi ſine culpa, ut nec culpa ſine pœna.

XIV. IV. Tota vis argumenti nititur verbo *Redimendi* quod non extat in textu originali, ſed verbum פרק quod primâ & uſitatiſſimâ ſignificatione nihil aliud eſt quàm *abrumpere*, *abſtrahere* & *convellere* quo ſenſu ſumitur Exod.xxxii. 3. פרקו נזמי הזהב *ſeparate* id. *detrahite inaures aureas* v.v. *Tollite* LXX. περιέλεσθε ſic Gen.xxvii.40. 1.Reg.xix.11. Inde ducto tropo *liberare* nonnunquam ſignificat, quia qui liberatur ab eo quo implicatus tenebatur quodammodo avellitur: At quocunque modo ſumatur nullam ſatisfactionem importabit. Nam ſi ad poſteriorem referas, notabitur quidem liberatio, ſed non liberationis modus per ſatisfactionem aliquam aut λύτρον; Imò nec poteſt quidem, quia vis vocis infert pòtius liberationem per potentiam quàm per juſtitiam: Præterquam quod ne quidem de peccatis dici poteſt, quum non peccata, ſed peccatores hoc ſenſu redimantur. At ſi priori ſenſu vox intelligatur, quod omnino convenientius ducimus de abruptione peccati & vitæ immutatione, facilia erunt & expedita omnia; Suadebat ſcil. Daniel Regi impio & ſuperbiſſimo, qui abjecto omni Dei hominumque timore per immanem avaritiam & crudelitatem dominatus fuerat, ut curſum vitæ anteactæ abrumpat, & planè contrariam ineat viam, ſummâ non tantùm juſtitiâ, ſed etiam benignitate præcedentis tyrannidis labes eluendo; ſic impendens exitium forſan averſum iri & Deum hac converſione commotum res in melius converſurum; Quò pertinent verba ſequentia *ſi forte erit prorogatio tranquillitatis tuæ*; quaſi diceret, Exercuiſti ô Rex violentam & injuſtam dominationem, oppreſſiſti humiles, ſpoliaſti pauperes, & per omne genus peccatorum impunè es graſſatus: At nunc ſi vis effugere iram Dei imminentem, debes vitam planè immutare & pro injuſtis exactionibus, pro violentia & oppreſſione referre miſericordiam & juſtitiam, & ſic injurias beneficentia reſarcire, & abrumpere curſum peccatorum tuorum ut melius tibi ſit. Sic notabat quidem converſionem & pœnitentiam eſſe unicam evitandi Dei judicii viam; Sed de ſatisfactione Dei juſtitiæ facienda ne cogitavit quidem, tantùm abeſt ut illam hîc commendarit.

XV. Nec aliò reſpiciunt loca quæ apud Prophetas paſſim de pœnitentia agunt, ut neceſſaria ad remiſſionem peccatorum vel pœnarum relaxationem obtinendam. Non negamus enim pœnitentiam *conditionem* eſſe abſolutè neceſſariam ad id ut venia peccatorum obtineatur; Non negamus etiam ſæpe per eam fieri ut calamitates imminentes & judicia Dei vel declinentur vel mitigentur; Negamus tantùm eſſe *pœnam ſatisfactoriam* aut compenſationem quæ fiat Juſtitiæ divinæ: Quia longè aliud eſt evitare & declinare pœnas, aliud verò ſatisfacere, aliud rem obtinere, aliud eam per viam pretii & ſolutionis conſequi; Quippe pœnæ iſtiuſmodi

modi ex Adversariis non modò graves sunt & molestæ eas ferentibus, sed etiam censentur indebitæ; At hæc quæ à Prophetis præscribuntur pœnitentiæ exercitia non modò non sunt gravia & dura, sed suavia & jucunda fidelibus qui impensè iis delectantur; Verùm ita sunt debita ut nemo sine crimine ea prætermittere possit aut debeat. Præterquam quod in misericordiæ throno versantur fideles, ubi nullus datur vel operibus vel passionibus nostris ad satisfactionem locus, sed soli gratiæ & merito Christi: Non verò in Legis foro ubi persona judicatur ex opere, non opus ex persona. Quod si aliquando opera quædam laboriosa cum pœnitentia videntur urgeri, Ut Jejunia, Cilicium &c. non ideo fit ut pro debitis aliqua apud Deum compensatio interveniat, sed tantùm ut per ea veritas & sinceritas pœnitentiæ eò melius testata fiat.

XVI. III. Objiciunt Adversarii loca varia in quibus Deus post culpam dimissam dicitur tamen pœnas varias fidelibus immisisse 1. 2.Sam. XII. 14. Peccatum condonatur Davidi à Nathane, & tamen mors filioli illi in pœnam decernitur, *Quia blasphemari fecisti Dei nomen ab inimicis Domini, ideo puer qui tibi natus est morietur.* 2. Num.XIV 20. Deus dicitur ignovisse Israëlitis murmurantibus, quibus tamen postea ingressum in terram Canaan interdixit: & in pœnam peccati mortem in deserto illis inflixit quod vocatur *ultio Domini* vs.34. 3. Exod. XXXII. 10.14. Deus testatur se peccatum idololatriæ ob preces Mosis dimisisse, & tamen propter illud peccatum multa millia Israëlitarum interficiuntur. 4. Mosi & Aaroni peccatum incredulitatis procul dubio remissum est, tamen manet pœna luenda post culpam remissam, quia moriuntur in deserto Num. XX. 24. & Deut. XXXII. 50.51. Ex quibus & aliis similibus locis colligunt fieri posse ut remissa culpa propter Christi Satisfactionem, maneat tamen nobis luenda pœna quædam temporalis.

XVII. Sed non difficile est hoc etiam Adversariorum telum repellere: Si modò distinguimus *Pœnas propriè* dictas, *à pœnis analogicè* & impropriè ita dictis id. miseriis & calamitatibus: Non negamus enim varia pœnarum genera esse quibus Deus in peccatores animadvertit: Sed inter eas tamen magnum discrimen est constituendum; Quippe licet ab eodem omnes fonte profectæ videantur, peccato videlicet, cujus reatu, *hæc malorum terris incubuit cohors*, Etsi facies externa nihil differat, finis tamen & modus diversissimus est. Nam ut *Deus* bifariam spectari potest, vel ut *Judex* vel ut *Pater*, ut Judex qui agit ex justitia ad vindictam, ut Pater qui agit ex amore ad correctionem; Ut *homines* in duplici ordine censeri possunt; Vel ut *impii* qui legis maledictioni subsunt; Vel ut *fideles* qui recepti sunt in fœdus gratiæ; Ita duplex est Dei *judicium*, aliud *legale* vindictæ, aliud *Euangelicum* & paternum castigationis; Et *afflictiones* quæ hominibus immittuntur duorum sunt generum; Aliæ pœnis propriè dictis accensentur, quia peccatori ex ordine justitiæ divinæ infliguntur ad ultionem & Satisfactionem Dei offensi, cujusmodi sunt illæ omnes quæ impiis & reprobis vel in hoc mundo infliguntur, vel in altero

tero infligendæ ſunt. Aliæ verò analogicè tantùm ita vocantur, quia non ſunt pœnæ judiciales, ſed paternæ; non ad vindictam, ſed ad medicinam; non ex ira Judicis, ſed ex amore patris; non ad deſtructionem, ſed ad correctionem; non ſupplicia, ſed remedia; non ſatisfactio præteritorum, ſed præcautio futurorum; quales pœnæ ſunt illæ omnes quæ fidelibus immittuntur, quæ juxta varios fines diſtribuuntur in tres ſpecies 1. παιδείαν & νυθεσίαν quæ eſt paterna caſtigatio quæ ad peccantium emendationem tantùm pertinet de qua Heb.XII.6.7. Apo. III. 19. 2. δοκιμασίαν quæ eſt pietatis exploratio quæ refertur ad exemplum de qua Jac.1. 2.3. ut viſum fuit in Abrahamo & Jobo. 3. μαρτύριον quod ſpectat doctrinæ cœleſtis per proprium ſanguinem obſignationem de quo 2.Tim.1.4.& Apo.VI.9.

XVIII. Non negamus quidem has calamitates *pœnas* poſſe dici *impropriè* & *figuratè*, & ſic non rarò vocari in Scriptura variis de cauſis, 1. Quia mala iſta & afflictiones naturâ ſuâ peccati ſunt pœnæ & ſtipendium, Itaq; quanquã fidelibus quibus propter Chriſtum nihil pœnale amplius ſupereſt ferendum, non ad pœnam, ſed ad medicinam & pietatis exercitationem infligantur; tamen quia hoc habent naturâ ſuâ, mutato ſtatu nomen adhuc retinetur antiquum, & pœnæ dicuntur quia olim fuerunt, & ſi non *formaliter*; at *materialiter* idem ſunt cum eo quod impii patiantur, eadem calamitas utroſque ſæpe premit, licet alio atque alio fine. 2. Quia ut in propriè dictis pœnis peccatum eſt occaſio & cauſa impulſiva illarum: ita calamitates iſtæ ex occaſione peccati & propter illud immittuntur; niſi enim peccatum eſſet nulla calamitas in mundo cerneretur. 3. Quia caro ipſa luere debet, vetus homo aboleri & deſtrui, & peccatum in carne condemnari & puniri; nec enim ſufficit Chriſtum in carne ſua illud condemnaſſe, Ro.VIII. 3.4. & veterem hominem ac corpus peccati cruci affixiſſe ad deletionem reatus, niſi illud ipſum in carne noſtra crucifigat & condemnet ad maculæ purgationem Rom.VI. 7.8. 4. Quia ut pœnæ ſontibus infliguntur ex Judicis arbitrio, & carni ſunt graves ac moleſtæ: Ita non temerè ſed certâ Dei diſpenſatione nobis immittuntur, & carni noſtræ non parum ſunt acerbæ & duræ. 5. Denique pœnæ poſſunt etiam dici ex ſenſu fidelium qui in paroxyſmo tentationis Deum ſæpe ſibi iratum eſſe queruntur: Nimirum quia ſæpe infantes ſunt adhuc, ideo ſervorum more, Dominus eos nonnunquam durius tractat, & faciem patris abſcondit, ut vultum ſeverum judicis oſtentet; Itaque dum latet fides & juſtificationis ſenſus pœnæ vis atque ſtimulus legis expergeſit Ro.VII.24.25. unde in eo ſenſu ejulant, & iræ divinæ fluctibus opprimi ſe arbitrantur; conqueruntur dexteram Excelſi eſſe mutatam Pſ.LXXVII.11. & ſe projectos eſſe ab ejus facie: Ita cùm Lex operatur iram, afflictio pœnalitatem videtur inferre; Cæterùm ut diſpenſatio hæc legalis ad hominem tantùm veterem compeſcendum pertinet, ſtatim atque Lex Euangelica diſcuſſit tenebras iſtas, & homo eluctatus eſt ex gravi illa tentatione, tunc demum agnoſcit ſapientiſſimam hanc Dei œconomiam fuiſſe, qui non ex odio ſed ex amore proficiſcebatur, nec ad deſtructionem ſed ad ſalutem tendebat.

XIX. Quamvis autem hisce & similibus de causis, pœnæ nomen afflictionibus piorum improprie & analogicè possit tribui; Certum est tamen longè differre à pœnis impiorum, sive *principium*, sive *modum*, sive *finem* respicias. Nam quoad *principium*; Pœnæ impiorum ex ira Judicis immittuntur: Unde toties David orat *Domine ne in furore tuo arguas me, nec in ira tua corripias me* Ps. VI. 2. & XXXVIII. 2. At pœnæ fidelium ab amore Patris quia *quem amat Deus castigat* Heb. XII. 6. Apo. III. 19. Quoad *modum*, illæ cum ira Dei & maledictione conjunctæ, nulla temperantur gratia & totum Dei furorem in impios effundunt; Istæ ut à paterno affectu proficiscuntur, leves sunt & moderatæ, quæ nusquam carent misericordiæ temperamento; Unde *virgis humanis* conferuntur 2. Sam. VII. 14. quæ ita attemperantur infirmitati nostræ, ut Deus propterea non auferat benignitatem suam; hinc toties Viri Dei qui deprecantur priores illas pœnas, se grato animo & libenter istis submittunt: *Castiga me Domine* inquit Jer. X. 24. *sed in judicio non in ira tua ne forte imminuas me*; *Effunde furorem tuum in gentes quæ te non noverunt* &c. Haba. III. 2. *Quum iratus fueris misericordiæ recordaberis*; Quia non patitur ut virga impietatis quiescat in perpetuum super sortem justorum &c. Ps. CXXV. 4. *Si ad momentum abscondit faciem, colligit postea in miserationibus æternis* Is. LIV. 8. Ita modum semper adhibet Deus castigationibus suis ne ultra vires pii affligantur 1. Cor. X. 13. vel toti malis absorbeantur. Cujus lenitatis rationem affert Dominus apud Is. XLIV. 10. *In igne repurgavi te*, inquit, *sed non velut argentum, nam & ipse totus absumptus esses.* 3. Quoad *finem*: Nam pœnæ impiorum ut ab ira & maledictione oriuntur, ita tendunt ad ultionem justitiæ & exitium peccatoris: Unde quicquid afflictionum in hac vita sustinent, nobis depingitur ut quoddam inferorum atrium, ubi æternam suam damnationem eminus jam conspiciunt, tantùmque abest ut inde emendentur aut fructum aliquem percipiant, ut potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ eos tandem manet, gehennam apparentur; hinc fremunt & calcitrant contra stimulum & in desperationis barathrum sese præcipitant: At fidelium alia ratio est; Nam afflictiones eorum non tendunt ad pœnam, sed ad medicinam, non ad destructionem peccatoris, sed ad interitum peccati, non ut ultrici justitiæ satisfiat, sed ut peccator vel emendetur vel probetur, ut caro crucifigatur, ut corpus peccati enervetur; atque ita homo fidelis divinæ sanctitatis fiat particeps Heb. XII. 10. hinc fideles divinâ ferulâ verberati placide se ejus manui submittunt, bonum sibi id fuisse agnoscentes Ps. CXIX. 71.

XX. Hanc fuisse sententiam Veterum de fidelium afflictionibus, innumeris Testimoniis probari facile posset; Sed unum vel alterum nunc sufficiat. Minutius Felix in Octavio. *Quod corporis humana vitia sentimus & patimur, non est pœna, militia est; fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina virtutis est.* Chrysost. Hom. 41. in Matth. ad illa Pauli verba *dum judicamur à Domino corripimur* νουθεσίας μᾶλλον ἢ καταδίκης τὸ γινόμενον, ἰατρείας ἢ τιμωρίας, διορθώσεως ἢ κολάσεως. *Nam quod fit est magis admonitionis, quam condemnationis; curatio-*

nis

nis, quàm punitionis, correctionis, quàm ultionis. Ita alibi de Jobi & Apostolorum perpessionibus loquens hom.28. in 1. Cor.11. οὐ γὰρ δὴ κολάσεως ἦν ἅπερ ἔπασχον, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων; *Non enim quæ patiebantur punitionis erant, sed certaminum & luctarum.* Sic in alio loco *verberatur filius, verberatur & famulus, sed hic ut servus quia peccavit punitur, Ille verò ut liber & filius disciplina indigens castigatur; Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.* Sed supra cæteros August. & sæpe & disertissimè hoc docuit; Nam contra Faustum Manich. l.22. c.20. *Summus ille*, inquit, *vitis agricola aliter parat falcem sarmentis fructuosis aliter infructuosis; tamen non parcit nec probis, nec reprobis; illis purgandis, istis amputandis; nullus enim hominum est tanta justitia præditus cui non sit necessaria tentatio tribulationis, vel ad* perficiendam, *vel ad* confirmandam, *vel ad* probandam *virtutem.* Sic de Civi. Dei l.1. c.8. *Quicunque boni, malique pariter afflicti sunt, non ideò ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est quod utrique perpessi sunt; manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum, & licet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium, nam sicut sub uno igne aurum rutilat, palea fumat, & sub eadem tribula paleæ comminuuntur, frumenta purgantur, nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem præli pondere exprimitur; Ita una eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat: malos vastat, damnat, exterminat. Unde in eadem afflictione mali Deum detestantur atque blasphemant, boni autem precantur & laudant: Tantùm interest non qualia, sed qualis quisque patiatur.* Idem eximiè in Ps. c11. loquens de afflictionibus piorum. *Quod pateris unde plangis, medicina est tibi non pœna, castigatio non damnatio, noli repellere flagellum si non vis repelli ab hæreditate.* Greg. in Ezech. hom.1. *Agit hoc divina misericordia, ut ex una eademque re in qua carnalibus dat flagellum, in spiritualibus virtutis præstet incrementum.*

XXI. Quibus ita positis facilè solvitur objectio proposita; Nec enim quæritur inter nos, An post culpam dimissam fideles possit & velit Deus exercere variis calamitatibus, & pœnis impropriè & analogicè ita dictis; Agnoscimus enim ultrò sæpissime istas locum habere in Dei dispensatione erga filios suos, ut vel castigentur, vel probentur, vel in posterum cautiores reddantur; Fatemur hunc esse sapientiæ divinæ ordinem in fœdere gratiæ constitutum, ut per varias afflictiones in regnum cœlorum ingrediamur, & nemo ἀναιμακτὶ coronam gloriæ obtineat: Sed quæritur tantùm, An pœnis propriè ita dictis quibus justitiæ divinæ satisfit, obnoxii adhuc sint vel possint esse ex quo semel veniam peccatorum sunt consecuti: Hoc enim constanter negamus: Nec Adversarii hoc ex locis allatis evincere unquam poterunt, in quibus castigationum quidem paternarum exempla occurrunt, sed non pœnarum judicialium, ut ex singulorum examine patebit.

XXII. Nam ut ab exemplo Davidis quod primum proponit *Bellar.* ordiamur. Fatemur quidem *mortem filioli* quæ illi prædicitur à Nathane post remissum peccatum occasione peccati & propter ipsum fuisse inflictam, ut ejus sensu ma-

gis magisque percelleretur, Non negamus etiam fuisse pœnam Davidi paternam, castigatoriam, & medicinalem, qua de præterito peccato confusus erudiri debuit, ne in posterum tale facinus auderet; Sed pœnam propriè dictam quæ à Judice irato ad vindictam & satisfactionem justitiæ inflicta sit negamus. Neque hoc ex duplici ratione quam affert Bellar. colligi potest. Non ex prima ducta ex his Prophetæ verbis. *Quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter hoc verbum filius tibi natus morietur*, quæ videntur ostendere pœnam hanc imponi in ultionem peccati præteriti, non in emendationem futuri. Nam ex eo quidem bene colligas peccatum istud fuisse occasionem & causam inflictionis istius calamitatis; Sed non statim inde elicere poteris, eam fuisse ejus pœnam: Imò satis expressè innuit Vir Dei hanc non tam ad *pœnam* quàm ad *exemplum* infligi; Nimirum ut ingens per istud peccatum datum erat profanis hominibus scandalum quasi Deus adulteros & homicidas in sinu suo foveret, debuit hoc quicquid erat scandali ea ratione sarciri, ut documentum esset graviter Deo displicere talia peccata, adversus quæ tantam offensionem in dilecto filio suo declarasset, atque ita divinæ domus disciplina turpissimo hoc scelere violata aliquo exemplo sanciretur, ne vel ipse David, vel alii, ejus exemplo libidinibus vel cædibus in posterum indulgerent; Non ergo infligitur in pœnam sed in medicinam; Nec contrarium potest elici secundò ex eo quod David lachrymis, jejunio, precibus &c. mortem hanc deprecatur, quod non facturus fuisset vir sanctus, si sibi utilem agnovisset, ut ait Bellar. loco cit. Nec enim novum est ut sancti deprecentur eas calamitates quas cæteroquin sciunt in bonum à Deo converti, quia hæc est naturæ nostræ indoles ut quicquid est durum & molestum statim refugiat & procul à se amoliri conetur: sic Paulus qui noverat gravem illam crucem sibi à Deo impositam non pœnam esse præteriti, sed remedium futuri, ne scil. magnitudine revelationum extolleretur, non minus tamen illam deprecatur 2. Cor. XII.7.8. planè sicut Æger, cauterii molestiam, & medicinæ amaritudinem vehementer deprecatur, licet eam non pœnam sed remedium esse non dubitet; Ita si David mortem filioli ægrè tulit, eamque precibus suis & jejunio avertere conatus est, efficitur quidem ex eo gravem illi & acerbam fuisse hanc mortem, sed non potest inde exsculpi vel propriam ejus pœnam fuisse, vel nullum habuisse ad ejus emendationem usum.

XXIII. Non dissimilis est ratio alterius castigationis quæ dicitur immissa Davidi & toti Israëli ob numeratum populum 2. Sam. XXIV. 10. 11. 12. Nam licet certum sit hoc flagello Deum testatum fuisse quantopere peccatum illud sibi displicuisset, atque ita tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum peculiariter ad privatam Davidis humiliationem pertinuerit; Licet hæc calamitas non tantùm Davidem respexerit, sed & populum qui aliis peccatis eam erat commeritus, & quam occasione peccati Davidis illi immisit. Non sequitur tamen propriam pœnam fuisse Davidi quæ ad vindictam respexerit; Imò contrarium

rium ſatis apertè colligitur ex peſte quam ſeligit ut *incideret in manus Dei potius quàm hominum, quia multa ſunt ejus miſericordia* v.ſ.14. Quia verò horrendum eſt incidere in manus *Dei irati* Heb. x. 31. debuit omnino David manum *Dei placati* & miſericordis intelligere; Atque adeò graviſſimum hoc flagellum de ſevera Patris correptione interpretari, qui non poteſt filiorum errores & crimina diſſimulare & ſine diſciplina prætermittere; non verò de pœna aliqua ſatisfactoria & judiciali ad ultionem peccati ſibi impoſita.

XXIV. Quod verò ſubjicit *Bellar.* ibid. c.2. Deum morte ſæpe plectere filios ſuos ob peccata, non utique ad emendationem, ridiculum enim eſſet dicere morte puniri homines ut deinceps cautiùs vivant, ſed ad ſatisfactionem; Non majoris eſt ponderis: Quippe etſi mors ad emendationem non infligeretur, non ſequitur ſtatim imponi ad ſatisfactionem, nam præter duos iſtos fines varii poſſunt alii eſſe quos ſapientia Dei intendit in ſuorum morte; Quidni enim dicemus ideo mori ut reliquiæ peccati penitus aboleantur, & homo fidelis ex ſtatu terreno & animali qui *carnis* & *ſanguinis* nomine ſolet indigitari 1.Cor.xv.50. ad ſtatum ſpiritualem & cœleſtem vitæ beatæ traducatur; & ita quæ inferorum erat atrium & peccati pœna per ſe, fiat jam Dei beneficio porta cœli & immortalitatis inſtrumentum? Quidni mors poſſit in multis eſſe *Exercitatio pietatis* quales Martyrum mortes fuêre, & variorum fidelium qui paulatim morbis vel ſenio confecti ex hac vita diſcedunt? Quidni cenſeatur eſſe multis beneficium, Quos ſcil. Deus per mortem liberat à jugo peccati ut propius ſibi admoveat, vel Quos immatura morte tollere vult ut infantes, ne malitia mutet intellectum eorum ut habet author Sapien. c.IV.10. ut eximantur à tentationibus mundi & miſeriis vitæ, & coronentur ante certamen? Sic bene dicetur immitti non tam in caſtigationem præteriti, quàm ad cautionem futuri, ad præcavenda ſcil. & vitanda peccata quæ admiſſuri fuiſſent ſi diutius vixiſſent. 2. Licet mors actu jam immiſſa non poſſit ad emendationem reſpicere, quando poſt mortem nullus amplius pœnitentiæ locus eſſe poteſt; Quidni denuntiatio vel cogitatio mortis imminentis poſſit eſſe potentiſſimum ad vitam emendandam incitamentum? ut fideles qui incautiùs vivebant in ſe ipſos deſcendentes & peccata ſua ſeriâ pœnitentiâ deflentes Deo reconcilientur, & iram venturam fugiant; Sic non punientur homines morte ut deinceps cautiùs vivant, quod revera ridiculum eſſet aſſerere, ſed mortis illis incumbet neceſſitas ut hæc cogitatio à peccato eos retrahat, & ad ſanctitatem excitet.

XXV. Secundùm exemplum quod affert Bell. petitur ex Exod. XXXII. 10. 14. Ubi tria millia Iſraëlitarum dicuntur interfecta propter peccatum adorati vituli; Nec tamen credibile eſt omnes illos in peccato mortuos eſſe, inquit, cùm Dominus teſtatus ſit ſe ob Moſis preces peccatum illud dimiſiſſe. Sed neque exemplum iſtud ad rem facit; Nam quamvis dicatur Deus precibus Moſis iræ impetum aliquatenus repreſſiſſe, ne populum penitus deleret, verſ.4. tamen nec dicitur remiſiſſe peccatum quod gratis ſupponit Adverſarius, cùm verſ.31. pro ejus

re-

remissione Moses oret, nec eos per hanc pœnam Deo satisfecisse; Fateor vindictam hanc quæ à Levitis Mosis jussu sumpta est respectu impiorum qui in eo numero fuerunt veram & propriè dictam pœnam fuisse, & dubium non est quin plurimi si non omnes ex iis fuerint, quum verisimile sit in duces & primarios idololatriæ authores justum Levitarum furorem exarsisse; sed si qui fideles & pii eorum exemplo abducti ejusdem pœnæ socii fuerunt, non continuò pœnas justitiæ ultrici exsolvisse hac morte censendi sunt; sed tantùm castigationem paternam ad propriam salutem & cæterorum exemplum subiisse; Vel si pœnam esse vis, *pœna* erit tantùm *politica* inflicta à Mose ut supremo Reip. Israeliticæ Rectore ex Legum præscripto, qui cùm populum videret immani scelere contaminatum, pro muneris sui ratione exemplum in nocentiores statuendum existimavit. Quod verò addit Dominus vers. 34. se *visitaturum in die ultionis peccatum ipsorum*, infert quidem Deum, etsi intercessione Mosis motus manum tunc retraheret ad tempus, tamen propter illud ipsum peccatum eos esse castigaturum, quum aliis peccatis eum irritarent; sed non dicit se pœnas de iis sumpturum; Imo non obscurè contrarium elicitur ex antecedentibus, in quibus Deus jubet Mosem præire populo, & pollicetur Angelum suum itineris ducem, quæ non Judicis irati, sed benigni Patris sunt argumenta; Itaque *visitatio* hæc de qua loquitur, non est iræ, sed amoris, non ultionis propriè dictæ, sed castigationis paternæ quo modo non rarò vox ista usurpatur 2.Sam.VII.17.

XXVI. Tertium exemplum extat Num.XIV.20. ubi Deus dicitur ignovisse Israelitis murmurantibus, & tamen postea in pœnam ingressum in terram Canaan interdixisse, cùm omnes in deserto mori voluit exceptis solis Josua & Caleb qui non murmuraverant, Et hanc fuisse pœnam dubitari nequit cùm expressè dicat Dominus, *Et scietis ultionem meam* vs.34. Verùm frustra est dum ita ratiocinatur. Nam primò perperam affertur exemplum numerosæ gentis ubi agitur de Satisfactione quæ debetur a singulis; Nec si remissum dicitur peccatum potest intelligi respectu omnium & singulorum, sed tantùm eorum qui crediderant & conversi fuerant; Itaque si qui increduli remanserunt, mors & interdictio terræ Canaan revera fuit pœna & vindicta, sed piis & fidelibus disciplina. Nec contrarium suadent vox *ultionis* quam Dominus addit; Nam præterquam quod uti jam diximus potuit locum habere resp. impiorum, & resp. piorum ultionem impropriè dici nihil obstat castigationem Dei quia ob peccatum infligitur & ad exemplum, quomodo & pœna non rarò vocatur: Accedit quod vox Heb. תנואה non *ultionem*, sed potius *fractionem* & lacerationem significat a radice נוא quod in Hiph. est *rumpere* & *irritum facere*, Ita poterit referri ad abrogationem promissionum per concessionem ironicam, quâ Deus in detestabilem eorum superbiam invehitur, qui propter exclusionem a terra promissa videbantur Deum inconstantiæ & mendacii arguere, acsi non staret promissis, quasi diceret, Cognoscetis, An ego sim mendax, & an inanis sit futurus meus sermo; Imò facile percipietis

pictis effectum promiſſionum mearum, licet toti populo indiſcriminatim proponantur, non pertinere tamen ad rebelles & incredulos, ſed tantùm in piis locum habere, quorum reſpectu manent ſemper firmiſſimæ: Sic objurgabitur quidem incredulitas Iſraelitarum; ſed ad ultionem & vindictam locus non poterit referri.

XXVII. Quartum à Bell. allatum exemplum eſt *Moſis & Aaronis* qui propter incredulitatem ſuam quòd Deum ad petram non glorificaſſent mortui ſunt in deſerto ut refertur Num.xx.24. & Deut.xxxii.50.51. *Jam nemo*, inquit, *eſt qui neget Moſem & Aaronem poſt peccatum illud in gratiam Dei rediiſſe, manſit ergo pœna luenda poſt culpam remiſſam.* Sed ex antedictis facilè hoc quicquid eſt difficultatis ſolvitur; Non negamus enim calamitatem hanc velut paternam caſtigationem manſiſſe poſt culpam remiſſam; tum ut ipſi peccati ſui gravitatem agnoſcentes humiliter coram Deo procumberent, & ſeſe ad mortem imminentem accingerent; tum ut aliis exemplo eſſent: dubitari enim non poteſt, quin acerrimus ad eos omnes pungendos ſtimulus fuerit tanta Dei ſeveritas in S. Sacerdotem & populi Rectorem qui prius ſua interceſſione ſæpius Deum placaverant; ut ſic Deo vivere diſcerent ſuperſtites, cùm nequidem chariſſimis capitibus parcere voluiſſet: Adde quod in morte Moſis myſterium aliquod latere voluit Dominus, ut ſcil. innueretur non Legis vi cujus Moſes miniſter fuit, patere ingreſſum vero Iſraeli in Canaan cœleſtem; ſed per Euangelii gratiam, Chriſti Domini noſtri auſpiciis & ductu, cujus Joſua non nomen modo, ſed & typum ferebat ut Apoſt. Heb.vii.23. ſatis clarè hoc innuit.

XXVIII. Addunt Adverſarii *Judicium* Dei etiam exerceri in Fideles, Imò ex Petro c.iv.17. i. *incipere à Domo Dei*, Judicium autem poſt ſe neceſſariò trahere aliquam pœnam. Reſp. *Judicium* duplex eſſe; aliud *vindictæ* quod ab irato Judice proficiſcitur; aliud *caſtigationis* quod eſt benevoli Patris: Illo Deus inimicos ſuos perſequitur ad interitum; Iſto filios & amicos exercet ad ſalutem. Illud eſt maledictionis ſignum; Hoc amoris: Ut Judex quum facinoroſum punit, in ipſum delictum animadvertit, & de facinore ipſo pœnam expetit: Sed Pater cùm filium ſeveriùs corrigit, non hoc agit ut vindicet aut mulctet, ſed magis ut doceat, & cautiorem in poſterum reddat. Petrus non de primo loquitur, ſed de ſecundo, unde Græca ſcholia bene notant κρῖμα hîc uſurpari non ἀντὶ κατακρίματος, ſed ἐξετασίας, Quomodo uſurpatur etiam 1.Cor.xi.31. *Quod ſi nos ipſos dijudicaremus. non utique ἐκρινόμεθα, judicaremur*; Ut verò oſtendat ſe non de Judicio vindictæ, ſed paternæ caſtigationis loqui ſtatim addit, κρινόμενοι δὲ, *cùm judicamur autem à Domino corripimur, ne cum mundo damnemur.* Ad quem locum optimè Chryſoſt. οὐκ εἶπεν εἰ ἐκολάζομεν ἑαυτοὺς, εἰ ἐτιμωρούμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν; εἰ καταδικάσαι ἑαυτοὺς, εἰ καταγνῶναι τῶν πεπλημμελημένων, ἀπηλλάγημεν ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα, καὶ τῆς ἐκεῖσε τιμωρίας; *Non dixit ſi caſtigaremus nos ipſos, ſi puniremus, ſed ſolùm ſi vellemus agnoſcere peccata, ſi nos ipſos condemnare, ſi de delictis ferre ſententiam, liberaremur ab eo quod & hic & illic eſt ſupplicio.*

cio. Ita Claudius Guillandus ex Adversariis *Dum judicamur, non dicit punimur, non pœnas damus, sed corripimur & erudimur, ut ostendat has afflictiones (quibus hic judicari à Domino dicimur, admonitionis esse magis, quàm damnationis, medicinæ, quàm supplicii, correctionis, quàm pœnæ.* Hinc est quod Judicium dicatur *incipere à Domo Dei*; Quia licet totius mundi Judex sit Deus, specialiter tamen providentiam suam in Ecclesia vult agnosci, ita ut videatur quodammodo reprobis parcere, prout in electos severus est; Ut pater familias in suos potius quorum singularem curam habet, quàm in servos & alienos animadvertit: Ita Deus judicia sua temperat, ut reprobos qui servi sunt Diaboli & peccati relinquat sæpe sine disciplina & multa eorum scelera toleret & ad ea veluti conniveat: Sed filios suos quos præ cæteris diligit, promptius etiam corripit, non modo quia peccantes adversus majorem lucem magis etiam Deum offendunt; sed etiam quia quos teneriùs amat eos diligentiùs castigare solet ut ad meliorem frugem redeant, & sanctitatis suæ fiant participes Heb. XII. 10. 11. nihilque in domo Dei occurrat quod tanti Numinis puritati & gloriæ non respondeat.

XXIX. *Vindicta* porrò illa de qua loquitur Apost. 2. Cor. VII. 11. & quam inter fructus salutaris pœnitentiæ refert, sententiam Adversariorum ut pertendit Bellar. confirmare non potest: Nam sive intelligamus per eam (quod facit major pars Interpretum, cum Veteribus) *Excommunicationis sententiam* quæ à Corinthiis in incestuosum ex Pauli præscripto lata fuerat; sive quod alii volunt referamus eam ad *exercitium pœnitentiæ* & contritionis, quâ homo peccator sibi irascitur & in se ipsum quodammodo sævit ob crimen admissum; nulla hic Satisfactionis poterit esse ratio; Nam respectu prioris licet Excommunicatio *pœnam* inferat *Canonicam* & Ecclesiasticam ad scandali reparationem & exemplum, non potest censeri tamen pœna satisfactoria respectu Dei, de qua quæritur; Quia satisfactio fit pro peccato cujus jam remissa est culpa; At Excommunicati culpa non remittitur donec Excommunicationis vinculis solvatur: Tum satisfactio dicitur opus laboriosum à peccatore sponte susceptum ad expiandam pœnam temporalem, quod de Excommunicatione nemo dixerit. Non respectu posterioris, quia vindicta quam de se sumit peccator eò quidem tendit ut acerrimo dolore tanquam acri stimulo instigetur ad resipiscentiam & emendationem, & ut ardentiùs misericordiam Dei imploret, sed non eò respicit ut Dei justitiæ per pœnam satisfaciat, quod nec possibile est homini, nec necessarium post præstitam à Christo satisfactionem: Fuerit ergo *pœna* si vis *contritionis* qua peccator in se ipso punit & mortificat peccatum suum, & penitissimo dolore veluti perfodit & crucifigit, non repugnabimus; Sed non pœna *Satisfactionis* quæ à Deo Judice ad ultionem inferatur.

XXX. Ejusdem est commatis objectio quæ petitur ex alio Pauli loco 1. Cor. IX. 27. in quo dicit se *castigare corpus suum & in servitutem redigere, ne forte, cùm aliis prædicarit, ipse reprobus efficiatur*; Nam verba ipsa Apostoli satis innuunt hunc

labo-

laborem suum & Exercitium qualecunque fuerit ad futurum respexisse non ad præteritum, atque adeo non nisi perperam ad pœnam & satisfactionem referri. In eo autem loco Paulum figuratè loqui clarum est, & in similitudine antea posita & ab Agonibus petita qui tum in Græcia notissimi erant, ad describendum indefessum suum in vocatione sua studium pergere. Nam postquam dixit vers. 25. *Omnis qui in agone contendit ab omnibus est continens, & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*, Addit sibi applicans & suo exemplo alios excitans *Ego igitur sic curro non quasi in incertum, sic pugno non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum & in servitutem redigo.* Exponit scil. certaminis sui modum & rationem, ad similitudinem veterum Athletarum; Nam ut qui currebant, palmam & metam semper præ oculis habebant ne à recto tramite unquam declinarent, & ad eum continuato & indefesso cursu ferebantur: Ita Vir Dei non currit in incertum, sed relictis omnibus iis quæ sunt à tergo, contendit ad anteriora ad scopum & brabium cœlestis vocationis respiciens Phil. III. 16. 17. Ut illi pugiles scil. non in aërem incassum, sed certis & destinatis ictibus Adversarium ferire conabantur, & ut possent melius hoc exequi, corpus solebant in servitutem redigere, non molliter & ex sua libidine quibusvis cibis utendo, sed difficilem & duram vivendi rationem juxta leges gymnasticas sectando; Ita Paulus testatur se in hoc certamine sese comparare, ut non incassum laboret, & tanquam ludibundus pugil in pugna umbratili gladio aërem verberet; sed ut certis ictibus Adversarium contundat & confodiat; Ideo inquit, *corpus meum castigo & in servitutem redigo*, ὑπωπιάζειν quod V.V. vertit *castigare*, propriè dicuntur pugiles, cùm pugnis aut cæstibus antagonistam obtundunt & vulnerant, unde ὑπώπια vulnera sunt ex contusione accepta quibus facies præsertim, vel aliæ corporis partes luridæ redduntur ex collecto ad cutim sanguine; Sic δουλαγωγεῖν σῶμα est illud duriter habere molesta & difficili vivendi ratione quam instituere tenebantur necessariò qui ad certamen se parabant, certis cibis rebusque abstinendo quæ corpus frangere & ad mollitiem corrumpere poterant; Porro per *Corpus* non intelligit Apost. carnem suam quasi eam loris aut flagellis laceraret aut chamæuniis maceraret, (quod Adversarii ex hoc loco sed ridiculè elicere contendunt, siquidem non magis castigatio ista propriè est intelligenda, quàm cursus & pugna de qua loquebatur, quam metaphoricam esse nemo non videt,) sed notat quicquid erat carnis & veteris hominis in ipso reliquum quod alibi vocat *corpus peccati* Ro. VI. 7. Ita designare voluit non modo frænationem carnalium affectuum, sed totius carnis mortificationem, abstinentiam à crapula, & omni libidinum genere, denique quarumvis afflictionum tolerantiam.

XXXI. Hoc pacto non satisfaciebat Deo Paulus, sed carnem suam verè contundebat & mortificabat *ne postquam aliis prædicaret ipse reprobus efficeretur:* Ubi ad rem Athleticam rursus alludit; Mos enim fuit ut Athletæ, antequam ad certamen descendere fas esset, examinarentur, & si convicti criminis alicujus aut

vitii fuiſſent voce Præconis cum ignominia reprobarentur & rejicerentur: Quò pertinent iſta Ariſtidis orat. ſuaſoria de non agendis Comœdiis. *Etenim*, inquit, *Athletarum facimus ἐγκρίσεις delectus ut ſi quis ipſorum ſit nauci, ſe ipſum pudefaciens diſcedat, pœnas etiam dans corpore &c.* Quomodo in haſtiludiis & Torneamentis olim Legibus cavebatur ut ſi quis manifeſtè reus eſſet, vel impietatis contra Chriſtianam fidem, vel læſæ majeſtatis, vel Raptus, & violentæ expugnationis virginum, adulterii, homicidii, aut ſimilium flagitiorum publicè vapulans ejiceretur. Sic Paulus dicit ſe ita comparare in vita ſua ſedulo pietatis & ſanctitatis ſtudio ut doctrinæ vita reſpondeat, nec aliter agat aliter doceat, ne aliorum præco ipſe reprobatus & rejectaneus deprehendatur; Quid enim turpius Doctori, quàm cùm culpa redarguit ipſum? Quid ignominioſiùs quam ſi quis Præconis agens officium alios proclamando & traducendo, mox ad certamen deſcendens & inter pugiles nomen ſuum adſcripturus ipſe reprobetur & turpiter rejiciatur? quod eſt in veteri adagio Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσι βρύων *Aliorum medicus ipſe ſcatens vulneribus.*

XXXII. Sic ex Scripturis diverſimodè pugnant Adverſarii; Agunt etiam rationibus quibuſdam, ſed non felicius. Primò Ex *miſericordia & Juſtitia nexu.* In omnibus Dei actionibus, inquiunt, miſericordia juncta eſt cum juſtitia, & hæ virtutes pariter elucent, nec poſſunt ab invicem divelli. Ergo conſentaneum eſt rationi, ut ſic Deus ex miſericordia condonet, ut etiam juſtitiæ quoad ejus fieri poteſt ſatisfieri velit. Reſp. Sed 1. ſupponunt quod probandum fuerat, In omnibus Dei actionibus miſericordiam ſemper jungi cum Juſtitia, At non ea erat mens Jacobi 11.13. qui *Judicium ſine miſericordia futurum adverſus eos qui uſi non fuerunt miſericordia* teſtatur; Quis dixerit miſericordiam exerceri erga Diabolos, & Juſtitiam erga Angelos? In inferis ſola Juſtitia locum habet ſine miſericordia, In cœlis ſola miſericordia ſine Juſtitia; virtutes quidem iſtæ nunquam ſeparantur in Deo, ſed poteſt tamen exercere actus unius ſine exercitio alterius; Imo nec poſſunt locum habere reſpectu ejuſdem, quia ſeſe mutuò tollunt, & circa contraria occupantur, Miſericordia dat veniam; & Juſtitia imponit pœnam, illa ſalutem hominis, iſta exitium ſpectat. 2. Quamvis non negemus in ſalutis negotio admirabile viſum fuiſſe iſtarum virtutum temperamentum, non in eo tamen conſiſtit ut quibus peccata remiſſa ſunt per miſericordiam, ab iis ſatisfactionem exigat juſtitia; hoc enim & abſurdum eſſe & bonitati ac Juſtitiæ divinæ contrarium antea evicimus: Sed in eo poſitum eſt quod Juſtitia in Chriſtum ſponſorem ſeſe exeruerit ut ſatisfaceret pro nobis, & Miſericordia in nos quibus imputatur Chriſti obedientia, Illum punivit ut nobis parceret, Ab eo pœnas nobis debitas popoſcit, ut nobis veniam indulgeret; Atque ita & ſummè Juſtus in Filii morte, & ſummè Miſericors in fidelium ſalute deprehenſus eſt.

XXXIII. Secundò A ratione *Capitis & membrorum.* Nam ſi æquum eſt ut membra ſint conformia Capiti, æquum eſt etiam ut quemadmodum Chriſtus ſatisfecit idem etiam poſt eum præſtemus; Et cum ipſo patiamur, ut cum eo regnemus

mus

mus Ro.VIII.17. Resp. Conformitatem cum Christo postulare quidem ut ad ejus instar patiamur sequentes ejus vestigia, sed non ut eodem fine aut modo patiamur, multo minus ut satisfaciamus prout satisfecit; Nam ut bifariam Christus in opere Redemptionis spectari potest; Vel ut *Sponsor* qui solvit & solvendo acquirit salutem; Vel ut *Caput* quod acquisitam fidelibus per sui unionem salutem applicat; Et ut fideles vel habent rationem *Reorum* qui sunt redimendi, vel *Membrorum* quæ sunt sanctificanda; Ita duplex est passionum Christi σχέσις; Nam vel habent rationem λύτρου quod pro nobis solvi debuit, Matt.XX.28. 1. Pet. 1. 18. 19. Vel ὑπογραμμοῦ & ὑποδείγματος quod nobis ad imitandum proponitur 1. Pet. II.21. Joh.XIII.10. Priori sensu nobis communicari nequeunt *transitivè* & inhærenter, sed tantùm *imputative*; quia sub illa σχέσει ad Christum pertinent Satisfactorem; Sed posteriori communicantur efficaciter & per *Imitationem*, quia pendent à Christo Sanctificatore, qui implere debet in membris, quod perfecit in capite. Ita nobis quidem est patiendum cum Christo, si cum ipso glorificari volumus, quia ad id prædestinati sumus, ut nemo coronam gloriæ cum Christo ferat in cœlis, quin cum ipso coronam spineam gestarit in terris: Sed non ideo necesse est ut satisfaciamus quemadmodum ille satisfecit; hoc enim est imputationis fundamentum, non imitationis objectum. Imò propterea Christus satisfecit ut à satisfaciendi necessitate exolveremur.

XXXIV. Tertiò argumentantur *A Reliquiis peccati* quæ in nobis remanent, si Peccatum, inquiunt, quasdam sui reliquias in anima impressas dimittit, & quædam velut vestigia quæ remisso peccato remanent, necesse est ad illas reliquias abolendas ex charitate satisfacere, & actus illis contrarios exercere; At verum prius E. Resp. 1. damus reliquias peccati varias in nobis manere etiam remisso peccato, & quidem sæpe tales quæ suspiria & gemitus à fideli amarissimos eliciant dum videt se ab iis non raro αἰχμαλωτίζεσθαι & sub jugum Legis membrorum denuò retrahi Rom.VII.22.23. Sed istæ reliquiæ qualescunque demum sint non tolli debent per satisfactionem, sed per *sanctificationem*, & continuum pœnitentiæ exercitium; quia non pertinent ad culpam quæ remissa est in judicio Dei, sed ad *maculam* quæ in nobis manet, & quæ quotidiano pietatis studio debet paulatim mundari; ut contrarii sanctitatis & justitiæ habitus à spiritu sancto nobis inditi magis ac magis roborentur & perficiantur; Ita commendat quidem ratio allata sanctificationis necessitatem, quæ toto vitæ nostræ decursu debet continuari ad reliquias istas peccati eradicandas, sed nihil facit pro satisfactionibus de quibus loquimur, quæ tendunt ad reatum pœnæ temporalis auferendum.

XXXV. Quartò disputant Ex *Peccatorum ante & post baptismum admissorum discrimine.* Cùm enim peccata quæ post baptismum admittuntur & post acceptam cognitionem veritatis graviora omnino sint & inexcusabiliora iis quæ admittuntur in mediis naturæ tenebris, graviores etiam pœnas procul dubio merentur; Unde omnino *par erat* inquit Bell. lib.4. de Pœn. c.5. *ut Deus ministris suis mandaret*

 ut

ut peccantes post baptismum non sine mulcta ad indulgentiam divinam per januam reconciliationis admitterent; Resp. Sed nequicquam ita argutatur; Quamvis enim non negemus graviùs peccare eos qui post baptismum & in media Euangelii luce peccant iis qui nulla dum salutaris gratiæ cognitione vel sensu sunt imbuti, atque adeo graviores omnino pœnas mereri, si ipsis pro talibus peccatis satisfaciendum esset; Negamus tamen ullas propterea illis imponi posse vel debere pœnas satisfactorias, quia eo ipso quo supponuntur esse fideles, omnia ipsorum peccata tam ante quam post baptismum commissa censentur in sanguine Christi expiata & remissa, 1. Joh. 1. 7. Ita ut nulla amplius hoc pacto purgatis & Deo reconciliatis possit esse condemnatio, ut supra visum; Fatemur quidem talibus majori & acriori opus esse pœnitentiâ ad id ut peccatorum istorum remissionem consequantur; Atque adeo ministros Dei ad eam fortiùs hortari eos debere, sed non propterea sequitur hanc illis ut pœnam satisfactoriam imponi, quæ ἀσύστατος est cum remissione quam obtinuerunt; sed tantùm ut conditionem & dispositionem in subjecto requisitam ad talis beneficii participationem & sensum.

XXXVI. Quintò varias satisfactionis utilitates commemorant. 1. Quòd utilissimum sit peccatori ut non maneat penitus impunitus, ne ex veniæ facilitate ad peccandum iterum incitetur. 2. Quia non solum coërcet à peccando, sed etiam admonet quanta sit peccati gravitas, & eo modo animam erudit & illustrat, atque ex eo lumine ingens quoddam odium peccati nascitur ut jam non timore pœnæ, sed amore justitiæ in actionibus bonis perseveretur. 3. inservit ad habitus peccati eradicandos & virtutum inserendos. 4. denique ad exemplum, quia ex pœna unius, præsertim si publica sit, sæpe numero corriguntur multi. Hæc & similia Bellarm. habet lib. 4. de Pœn. c. 5. ut necessitatem satisfactionis commendet respectu fidelium pro quibus Christus satisfecit. Resp. Sed hîc non uno modo fallitur. Primò quod rei necessitatem & veritatem metitur ex qualicunque ejus utilitate, cùm contra de utilitate non sit agendum, nisi prius constiterit de ejus veritate, & institutione, E. licet daretur aliquam esse satisfactionis utilitatem, non sequeretur tamen statim eam admittendam esse ut genuinam, nisi constaret eam à Deo præscriptam esse. 2. tantùm abest ut ulla utilitas sit in satisfactione, ut magnum inde oriatur & gloriæ Christi & pietati detrimentum: Quippe & satisfactioni Christi multum detrahit homines ab ea quadantenus abducendo, & inter Sanctos & ipsum opus salutis partiendo ut antea visum; Et pacem adimit conscientiis quæ nunquam certæ esse possunt, an per eas satisfactiones quas ipsæ sibi indixerunt, vel quæ impositæ sunt ab aliis revera Deo sit satisfactum, & ita semper inter spem & metum fluctuabunt. Quæ verò utilitates hîc finguntur, præter rem afferuntur; Nam præterquam quod nihil tale ex ludicris istis satisfactionibus colligi potest; Satis aliunde tum ex morte Christi, tum ex exercitio veræ pœnitentiæ hi fructus habentur. Quippe ut ex illa luculenter colligimus quanta sit peccati gravitas & quàm certum sit apud Deum inultum non relin-

relinquere peccatum: Ita ex ista odium peccati magis magisque nascitur, habitus vitiosi paulatim eradicantur & boni confirmantur, exemplumque aliis ad idem studium præbetur: Ut nihil opus sit pœnas satisfactorias propterea confingere.

XXXVII. Denique à Veterum scriptis multum subsidii sperant quia frequens apud ipsos Satisfactionis mentio, quâ non tantùm satisfieri pro peccatis, sed & ipsi Deo non rarò profitentur. Resp. Verùm licet nostrum non sit præstare omnia Veterum dicta tum in hoc tum in aliis doctrinæ capitibus, quando illis non stamus vel cadimus; Facilè tamen si instituti nostri pateretur ratio inanem istam Adversariorum esse jactantiam demonstrari posset, atque adeo Satisfactionis vocem sæpius quidem ab iis usurpari· sed alio planè quàm Adversarii usurpare solent sensu; nam *Satisfactionis* nomine Veteres sæpe publicam *Exomologesim* intelligunt quæ pertinet ad Ecclesiasticam disciplinam & pœnas Canonicas, & quia hæc ratio publicè satisfaciendi Ecclesiæ, modo maneat intra limites Verbi Dei, ab ipso Deo profecta est; eo fit ut Veteres aliquando dicant eos qui sic Ecclesiæ satisfaciunt, Deo quoque satisfacere, id est id observare quod à Deo institutum est. Deinde vox Satisfactionis aliquando à Veteribus ita latè usurpatur ut ipsam pœnitentiam & seriam imprimis cordis contritionem innuat, significatione ex eo deducta quod apud Latinos Scriptores *satisfacere* is dicitur *qui id facit quod offenso placet.* Cùm ergo opera pœnitentiæ summè Deo sint grata, possunt dici per ea homines Deo hactenus satisfacere, non quod tantùm fecerint quantum Legis jura à peccantibus exigunt, sed quantum summæ Dei misericordiæ & liberalitati satis est, ut innumeris exemplis ostendi posset, si id nunc ageremus; Ita longè differunt Satisfactiones Veterum à Papisticis; Illæ satisfaciebant pro peccatis ipsis; At istæ tantùm pro pœnis; Illæ præcedebant remissionem peccatorum; At istæ sequuntur; Illæ reparationem scandali Ecclesiæ dati & exemplum respiciebant; Istæ verò ultionem peccati & Justitiæ divinæ Satisfactionem. Sed *ἄλις δρυός*; Nec enim nobis constitutum est hoc argumentum nunc persequi; & ea omnia expendere quæ ad Satisfactiones humanas pertinent, de quibus alias si Deus dederit, fusiùs dicendi erit locus. Quid superest Ergo, nisi ut agnitâ *perfectißimâ* Christi *Satisfactione*, in ea sola, missis vanissimis hominum satisfactionibus, acquiescamus; Et uno Christo contenti, omnem ab eo justitiam & salutem nostram expectemus; Ut ita omnia in omnibus nobis sit hîc in terris per fidem, donec tandem sit omnia in omnibus in cœlis per aspectum. *Amen.*

FINIS